

Betänkande av Kulturutredningen

Kulturpolitikens arkitektur

Stockholm 2009

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2009:16

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Grafisk formgivare: Peter Herrmann, Liedgren Design

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2009

ISBN 978-91-38-23153-1
ISSN 0375-250X

Innehåll

14 Arkitektur för en samlad kulturpolitik	9
14.1 Förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutioner.....	9
14.2 Kulturpolitiska sfärer – utrymme för ny kultursyn och samlade prioriteringar	12
14.3 Ansvar för nationell överblick.....	23
14.3.1 Internationell orientering.....	24
14.3.2 Utbildning och forskning	25
14.3.3 Statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering.....	25
14.4 Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet	32
15 En sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk.....	37
15.1 Inledning – motiv för sfären.....	37
15.2 Arkiv	42
15.2.1 Arkivverksamheten i landet	42
15.2.2 Riksarkivet och landsarkiven	44
15.3 Bibliotek	48
15.3.1 Folkbiblioteksverksamheten i landet	48
15.3.2 Universitets- och högskolebibliotek och specialbibliotek	53
15.3.3 Kungl. biblioteket och Statens ljud och bildarkiv	54
15.3.4 Statens kulturråd – ansvaret för vissa biblioteksfrågor.....	55
15.4 Andra verksamheter inom sfären.....	56

15.4.1	Allas tillgång till anpassade medier – Talboks- och punktskriftsbiblioteket.....	56
15.4.2	ABM-verksamheter.....	58
15.4.3	Institutet för språk och folkminnen	59
15.4.4	En internationell jämförelse	60
15.4.5	Några slutsatser.....	61
15.5	Överväganden och förslag	61
15.5.1	En verksamhetsgrupp för arkiv och bibliotek.....	61
15.5.2	Riksarkivet och landsarkiven blir Arkivverket.....	65
15.5.3	Kungl. biblioteket – ges ett utökat uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna.....	68
15.5.4	Arkiv-, biblioteksverksamheterna på längre sikt.....	70
15.5.5	Särskilda förslag – Talboks- och punktskriftsbiblioteket	70
15.5.6	Organisatoriska konsekvenser – en sammanfattning.....	71
16	En sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö	73
16.1	Inledning – motiv för sfären	73
16.2	Statens ansvar för sfären	77
16.2.1	Kulturarv och kulturmiljö	77
16.2.2	Riksantikvarieämbetet och det statliga kulturmiljöarbetet	80
16.2.3	Hemslöjd	82
16.2.4	Nämnden för hemslöjdsfrågor.....	85
16.2.5	Konstnärlig gestaltning.....	85
16.2.6	Statens konstråd.....	86
16.2.7	Arkitektur, form och design	91
16.2.8	Museer och utställningar	94
16.2.9	En funktion för museikoordinering	96
16.2.10	Riksutställningar	98
16.3	Statlig organisation av verksamhetsgruppen frågor om samtid, historia och livsmiljö.....	101
16.3.1	Vad vill vi uppnå?	101
16.3.2	Organisatoriska konsekvenser	106
17	En sfär för frågor om konstarterna	113

17.1	Inledning – motiv för sfären.....	113
17.2	Statens organisation av verksamhetsgruppen	
	Konstarterna.....	115
	17.2.1 Statens kulturråd.....	115
	17.2.2 Konstnärsnämnden.....	118
	17.2.3 Sveriges Författarfond.....	121
	17.2.4 Stiftelsen Svenska Filminstitutet	122
	17.2.5 Stiftelsen Svenska Rikskonserter	123
17.3	Överväganden och förslag.....	126
	Sammanfattande bedömning.....	131
18	En ny roll för Kulturrådet	133
18.1	En ny roll för Statens kulturråd	133
18.2	Ansvar för uppföljning och utveckling	135
18.3	Ansvar för portföljmodellen	137
18.4	Övriga uppgifter för Kulturrådet.....	139
19	Kulturinstitutionerna	141
19.1	Inledning.....	141
19.2	Vår syn på kulturinstitutionerna.....	143
19.3	Stödet till institutionernas utveckling och fortsatta förnyelse	150
19.4	Institutionell hemvist för den romska kulturen.....	154
20	Genomförande och konsekvensanalys	157
20.1	Inledning.....	157
20.2	Övergripande bedömning och förslag.....	157
20.3	Dialog och överenskommelser om regionala bidrag (portföljmodellen)	158
20.4	Kulturpolitik som en aspektpolitik – samspel med andra samhällsområden.....	159

20.5	De statliga stödformerna	159
20.6	Förändrad förvaltningsstruktur.....	159
	Förslaget om samverkan inom området arkiv, bibliotek och språk.....	159
	En myndighet med ansvar för arkivområdet – Arkivverket.....	160
	Kungl. biblioteket.....	160
	En myndighet med ansvar för samtid, historia och livsmiljö.....	161
	En myndighet med ansvar för konstarna	162
	En ny roll för Kulturrådet.....	162
20.7	Användning av frigjorda medel	163
20.8	Uppdrag till Statskontoret.....	163
20.9	Ekonomiska konsekvenser av övriga förslag	163
20.10	Övriga konsekvenser.....	163
20.11	Personella konsekvenser	164
20.12	Regionala konsekvenser	164
20.13	Konsekvenser enligt kommittéförordningen	164
	Reservationer och särskilda yttranden.....	167
	Referenser.....	173
	Bilagor	
Bilaga 1	Kommittédirektiv	191
Bilaga 2	Sammankomster 2007-2009.....	205
Bilaga 3	Kulturutredningens utlandsbesök 2007-2008.....	221
Bilaga 4	Kulturutredningens referensgrupper.....	223
Bilaga 5	Regionala träffar hösten 2007 och våren 2008. Diskussionsfrågor	227
Bilaga 6	Forskning för kulturområdets behov.....	229

Del 1 – Grundanalys

Missiv

Sammanfattning

- 1 Inledning
- 2 En värld i förändring
- 3 Kulturpolitiken och 1900-talets kultursyn
- 4 1974 års kulturpolitik
- 5 Att lämna 1900-talet
- 6 Kulturpolitikens praktik

Del 2 – Förnyelseprogram

- 7 Vårt program för förnyelse
- 8 Mål för kulturpolitiken
- 9 Kulturpolitik, civilsamhälle och folkbildning
- 10 Kulturpolitiken som aspektpolitik – samspelet med andra samhällsområden
- 11 EU-samarbete och internationella frågor
- 12 Ökat samspel mellan stat, landsting och kommun – portföljmodellen
- 13 Centralt fördelade stöd, konstnärernas villkor och enskild finansiering av kulturverksamhet

14 Arkitektur för en samlad kulturpolitik

I vårt uppdrag ingår att göra en översyn av den statliga förvaltningsorganisationen på kulturområdet. Översynen innefattar en prövning av om den nuvarande ansvars- och arbetsfördelningen – t.ex. gällande uppföljning, utvärdering och strategiskt ansvar – mellan de förvaltningsmyndigheterna är ändamålsenlig eller om förändringar bör ske. Möjligheten att samla förvaltningsuppgifter till färre myndigheter och att renodla den statliga organisationen till ett begränsat antal verksamhetsformer bör också prövas. Övervägandena ska, enligt vårt uppdrag, syfta till att förvaltningsstrukturen ska bli tydligare enklare samt mer transparent och funktionell.

I detta kapitel behandlar vi skillnaden mellan två huvudkategorier av statliga verksamheter på kulturområdet. Vidare beskriver vi hur vi föreslår att de statliga förvaltningsmyndigheternas ansvarsområden grupperas i tre olika sfärer samt dessa myndigheters uppgifter och hur de bör styras.

14.1 Förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutioner

Vår grundanalys har vi försökt att visa hur kulturpolitiken har växt fram i etapper och att tendensen är att varje etapp avsätter sin eller sina egna myndigheter. Detta förlopp har skapat strukturen.

När vi värderar kulturområdets statliga myndigheter och institutioner är det enligt vår uppfattning ändamålsenligt att göra åtskillnad mellan två huvudkategorier. Den ena gruppen utgörs av statliga myndigheter som antingen entydigt arbetar med uppgifter av förvaltningskaraktär eller som domineras av sådana uppgifter. Vi kallar dem i det följande för statliga myndigheter med förvalt-

ningsuppdrag eller förvaltningsmyndigheter.¹ Den andra gruppen utgörs av statliga myndigheter och andra verksamheter som helt eller huvudsakligen sysslar med egen kulturell produktion. Vi kallar dem kulturinstitutioner eller institutioner.

Avsikten med denna distinktion är inte att bortse från den betydelse som, enligt grundläggande regleringar, finns i begrepp som förvaltningsmyndighet. Vi anser dock att distinktionen är relevant med hänsyn till det stora antal varierande verksamhetsformer som finns för statliga eller statligt understödda verksamheter på kulturområdet. Vi bedömer att distinktionen underlättar de resonemang som vi för kring förändringar av förvaltningsstrukturen och kring den statliga styrningen.

Förslaget om en förvaltningsreform tar i första hand sikte på de statliga myndigheterna med förvaltningsuppdrag. Vissa av kulturinstitutionerna anser vi dock bör förändras i riktning mot mer förvaltningsorienterade uppgifter och därmed utvecklas till statliga myndigheter med förvaltningsuppdrag. Dessa institutioner behandlar vi i det kapitel som tar upp respektive sfär, dvs. kapitel 15–17.

Kulturinstitutionerna, dvs. de kulturproducerande myndigheterna, stiftelserna, aktiebolagen eller föreningarna har enligt vårt synsätt sin huvudsakliga tillhörighet i endera av sfärerna. Respektive förvaltningsmyndighet bör ha ansvaret för sfärens gemensamma frågor och uppgifter samt samordna och koordinera den i övrigt. Institutionerna bör dock tills vidare lyda oförändrat direkt under regeringen. Vi behandlar ytterligare frågor om institutionerna i kapitel 19.

De berörda förvaltningsmyndigheterna

Med gruppen förvaltningsmyndigheter avses i det följande de verksamheter som räknas upp i tabellen nedan. Anslagen redovisas i miljoner kronor. Tabellen ger en bild av myndigheternas storlek med hänsyn till antal årsverken och anslag.

¹ Se vidare tabell nedan.

Tabell 14.1 Kulturområdets förvaltningsmyndigheter

	Årsverken ²	Förvaltnings- anslag	Bidrag- anslag	FoU- anslag	Intäkt av konkurrens- utsatt verksamhet ³
Statens kulturråd ⁴	76	48,8	1 600	5,8	5,1
Riksarkivet & 7 lands- arkiv	667	330,3	6,2 ⁵	9,6	101 + 0,5 ⁶
Riksantikvarieämbetet	435 ⁷	209	238,7 ⁸	14,2	120,7
Institutet för språk och folkminnen	78	46,2	- ⁹	1,1	1,6
Konstnärsnämnden	14	14,8	192,1	-	2,6
Talboks- och punkt- skriftsbiblioteket	80	100	-	-	4 ¹⁰
Nämnden för hemslöjds- frågor	2,5	2	22,4	-	-
Riksställningar	64	62,2	-	-	4,6
Statens konstråd	13	7,6	33,1	-	5
Stiftelsen Rikskonser- ter ¹¹	cirka 75 anställda	68	-	-	-
Sveriges författarfond	7	8,5 ¹²	130	-	-
Arkitekturmuseet	37	38,7	-	-	-

Stiftelsen Svenska filminstitutet har cirka 120¹³ anställda, förvaltningskostnader om cirka 134¹⁴ miljoner kronor och ett bidragsanslag om cirka 356 miljoner kronor. Eftersom filmområdet är föremål för en egen utredning behandlas stiftelsen inte vidare av oss¹⁵.

Vi föreslår i kapitel 15 att Kungl. biblioteket, som sorterar under Utbildningsdepartementet, ska ges ett utökat ansvar för biblioteks-

² Statskontorets PM 2007/99-5, *Statliga myndigheter 2007*.

³ Statskontoret, 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av omfattningen av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet*.

⁴ I kap 9 redovisas bidragsanslagen.

⁵ 18,6 miljoner kronor inklusive bidrag till Armé-, Marin- och Flygfilm och enskilda arkiv.

⁶ Intäkter enligt 4 § avgiftsförordningen, Hermes/ESV.

⁷ Inkl. den arkeologiska uppdragsverksamheten.

⁸ Tillkommer gör 9,9 miljoner kronor till kulturarvs-IT.

⁹ Högst 0,5 miljoner kronor får användas till bidrag till organisationer som företräder de nationella minoritetsspråken och till terminologiskt arbete.

¹⁰ Intäkter enligt 4 § avgiftsförordningen, i tkr, Hermes/ESV.

¹¹ Rikskonserter, Verksamhetsberättelse med resultatredovisning, Årsredovisning 2007.

¹² Uppgift från Sveriges författarförbunds hemsida 2008.

¹³ Uppgift från SFI:s hemsida.

¹⁴ Filminstitutet redovisar att 64 Mkr av totala intäkterna gick till personal och administration och 70 Mkr till övriga verksamheter, Staten bidrog med totalt 295 Mkr *Filmåret i siffror* 2007.

¹⁵ Jfr Filmutredningen (dir. 2008:88).

området genom att få ansvar för den nationella bibliotekspolitiken innefattande även läns- och folkbiblioteken. Kungliga biblioteket har ca 380 medarbetare och ett förvaltningsanslag om ca 306 miljoner kronor.

14.2 Kulturpolitiska sfärer – utrymme för ny kultursyn och samlade prioriteringar

Vår bedömning: Kulturpolitiken bör ha en organisation som gör att de statliga myndigheterna med förvaltningsuppdrag kan samverka inbördes, samla politikområdet och göra kulturpolitiken kraftfull. På så sätt underlättas även samverkan med andra samhällsområden.

Vårt förslag: Dagens förvaltningsstruktur bör ersättas av en organisation som kan ge staten nya möjligheter att utveckla sitt nationella ansvar för kulturpolitiken och ta ansvar på ett nytt sätt. Kulturens yttringar bör grupperas i tre sfärer

- arkiv, bibliotek och språk
- samtid, historia och livsmiljö
- konstarterna.

I kapitlen 3 och 4 har vi beskrivit hur kulturpolitiken vuxit fram och successivt etablerats under 1900-talet. Dagens politik, som vi beskrivit i kapitel 5 återspeglar, om än indirekt, synen på kultur i det svenska samhället och hur den synen har förändrats.

Kulturpolitikens framväxt och utveckling har, som vi tagit upp i grundanalysen, i hög grad skett genom inrättande av myndigheter och institutioner. Ibland har staten tagit ekonomiskt ansvar för befintliga institutioner och ibland även förstatligat dem. Nya myndigheter, institutioner, stiftelser, bolag och även andra verksamhetsformer har i växlande tempon adderats till kulturpolitikens förvaltningsstruktur. Valen av verksamhetsformer, huvudmannaskap och organisationsprinciper i övrigt har varierat över tiden.

Motiv för förändring

Vår analys har lett oss fram till följande slutsatser som vi anser bör vara vägledande för den fortsatta utvecklingen.

För det första är den situation där kulturpolitiken nu befinner sig historiskt sett speciell. Såvitt vi kan bedöma befinner vi oss mitt uppe i ett kulturellt skifte som saknar motsvarighet sedan övergången från agrarsamhälle till industrisamhälle. Dagens kulturpolitik med dess förvaltningsorganisation och institutionsstruktur utgör i hög grad en serie manifestationer över andra kulturella förhållanden än dagens. Den starka förankringen i en samhällsform som det svenska samhället nu lämnar gör det svårt att anpassa kulturpolitiken till de nya sätt att se och uppfatta kultur som hör hemma i informations- och tjänstesamhället.

För det andra har vi sett att kulturpolitiken, från att ha varit ett politiskt fält som bara avgränsats ganska lösligt, efter hand definierats på ett allt noggrannare sätt. I takt med den utvecklingen har synen på vad kulturpolitiken ska omfatta blivit allt mer specifik så att det politiska breddperspektivet de facto i hög grad gått förlorat. Kulturpolitiken har tappat sin kontakt med civilsamhälle och folkbildning och därigenom också tappat en viktig kanal för förankring och kommunikation med medborgarna.

I takt med att politiken fått ett allt snävare fokus har också enskildheter och detaljer inom detta fokus fått allt större uppmärksamhet – på bekostnad av helhet och breddperspektiv.

Utan en tydlig kursomläggning bedömer vi att denna utveckling kommer att fortsätta med dels en ytterligare krympning av det kulturpolitiska perspektivet som följd, dels en ytterligare koncentration på enskildheter och detaljer. Vi förordar därför en sådan kursomläggning. Våra förslag i föregående kapitel 7–13 är alla olika uttryck för detta.

För det tredje menar vi att en kulturpolitik som ska fungera i takt med samtiden inte kan baseras på en organisation som har dagens utformning. Det gäller med avseende på uppdelningen på olika genrer och ändamål som motsvaras av ett flertal, ofta små specialmyndigheter med begränsade uppdrag. Det gäller också med avseende på den splittrade strukturer som de många, små och ibland något större, myndigheterna representerar.

Den enskilda myndigheten kan väl förvalta sitt specifika uppdrag, men sammantaget är det svårt att förstå hur en strategisk och

medveten kulturpolitik ska kunna drivas med den struktur som myndigheterna tillsammans utgör.

För det fjärde har vi gjort bedömningen att det kulturpolitiska samspelet inom den offentliga sektorn behöver utvecklas och förnyas. Vårt förslag enligt det vi kallat portföljmodellen – och som beskrivs i kapitel 12 – syftar till en sådan förnyelse. Det ligger i linje med förslaget att den statliga förvaltningsorganisationen stöps om så att staten kan uppträda mera samlat gentemot kommunerna och landstingen.

Vi menar därför sammantaget att dagens organisation är svår att försvara inte minst med hänsyn till de förluster i form av slagkraft, effektivitet och onödig administration som den får antas leda till. Förslaget om förvaltningsmyndigheterna är en av huvudpunkterna i vår förvaltningsreform. Den skulle, fullt genomförd, innebära att vad som i dag är 19 separata myndigheter eller motsvarande¹⁶ ersätts av tre förvaltningsmyndigheter¹⁷ samt en myndighet för kulturområdets gemensamma strategiska uppgifter – ett Kulturråd med nytt uppdrag.

Vi menar att de strategiska uppgifterna är underförsörjda i dagens kulturpolitik. Syftet är att de framtida myndigheterna sammantaget ska ha förmågan att driva kulturområdets utvecklingsfrågor starkare än dagens organisation.

Vårt förslag om en kulturpolitisk arkitektur i sfärer och en korresponderande förvaltningsreform syftar till att skapa en organisation som kan vara ett fungerande redskap för politiken, väl anpassad efter sina uppgifter och med förutsättningar att genomföra politikens prioriteringar.

Här är vi nu emellertid framme vid den centrala frågan som gäller att skapa en ny förvaltningsmässig arkitektur utifrån vilken kulturpolitiken kan ta sig an informationssamhällets och mångfaldssamhällets kultursyn och kulturyttringar. Att integrera dessa synsätt i kulturpolitiken är för oss detsamma som en breddad

¹⁶ Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och de sju landsarkiven, Kungliga biblioteket, Institutet för språk och folkminnen, Konstnärsnämnden, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd, Stiftelsen Svenska Rikskonserter, Sveriges författarfond, Riksställningar, och Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

¹⁷ Aktuella exempel på trenden mot myndighetssammanslagningar inom statsförvaltningen är att Järnvägsstyrelsen och Luftfartsstyrelsen slagits samman till Transportstyrelsen, att Räddningsverket, Krisberedskapsmyndigheten och Styrelsen för psykologiskt försvar slagits samman till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. De fyra separata diskrimineringsombudsmännen, DO, JämO, HomO ersätts av en ny myndighet Diskrimineringsombudsmannen. Samtliga dessa nya myndigheter börjar verka från 2009.

kulturpolitik och ett breddat kulturpolitiskt perspektiv. I kapitel 7 har vi listat denna fråga som punkt nio i vårt förnyelseprogram.

Vi vill skapa arkitekturen genom att kulturpolitiken tar sin utgångspunkt i en gruppering av de verksamheter som ingår i politikens ansvarsområde i vad vi kallat för *sfärer*. Begreppet sfär har vi valt för att beskriva grupperingarna. Vi har inte lyft in någon specifik sakbetydelse i begreppet, utan avsikten är enbart att ge en samlad beteckning på de grupper vi föreslår. Vi föreslår att dessa sfärer är följande

- *en sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk*
- *en sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö*
- *en sfär för frågor om konstarna*

Förutom dessa sfärer kan medieområdet ses som ytterligare en, liksom – om man så vill – folkbildningsfrågorna inom Utbildningsdepartementets ansvarsområde. Vi har dock inte gått in på organisationsfrågorna inom dessa båda områden. Motiven till de ovan nämnda tre sfärerna har vi redovisat i vårt förnyelseprogram i kapitel 7.

I korthet utgår de innehållsliga motiven för sfären om arkiv, bibliotek och språk från bedömningar av den digitala utvecklingens krav och möjligheter samt behovet av att sätta medborgarna i centrum på nytt sätt.

Motiven för sfären om samtid, historia och livsmiljö handlar väsentligen om en anpassning och uppdatering till samtidens kultursyn, om att övervinna dikotomin mellan konst och kulturary och ett sätt att öppna för konst och kulturfrågor som en del av den totala samhällsutvecklingen.

De viktigaste innehållsliga motiven för sfären om konstarna handlar om att samla, stärka och få till stånd kraftfulla insatser till stöd för konstarna.

Identifieringen av sfärerna syftar till att skapa breda, sammanhållna fält inom politiken vilka kan fånga upp de nya kulturella utmaningarna och ge politiken möjligheter att arbeta utifrån mera övergripande perspektiv än de nuvarande. Sfärerna ska ersätta den nuvarande finfördelade indelningen i genrer och ändamål, vars specifika dagordningar och problem ockuperar politiken.

Sfärerna har i hög grad inbördes beröring med varandra och överlappar varandra. De ska inte ses som ett försök att skapa nya

kulturpolitiska nischer eller ”stuprör”. Det är dock viktigt att dagens uppdelning av kulturpolitiken i en mängd delområden ersätts av en annan och mer robust struktur. Genrer och specialiserade ändamål och verksamheter har sitt stora värde och sin givna plats i kulturpolitiken, men de bör inte få dominera det överordnade politiska perspektivet. Då bakbinds politiken och får svårigheter att ge uttryck för samlade och strategiska prioriteringar.

Förslaget om sfärer bygger sammanfattningsvis på tre motivkretsar:

- *en politiskt strategisk nivå* där motivet är att den samlade kulturpolitiken behöver kunna baseras på en arkitektur, dvs. en gruppering och strukturering av de ingående verksamheterna och deras förvaltningar som kan ge politiken överblick, spännvidd och inriktning på långsiktiga och strategiska utvecklingsfrågor,
- *en nivå som avser verksamheternas innehåll*, dvs. motiv som gäller utvecklingen, förnyelsen och samtidsanpassningen av de verksamheter som bör ingå i den föreslagna sfären,
- *en organisatorisk nivå* som motsvaras av nya uppgifter för myndigheter och institutioner och av myndighetsfusioner som syftar till ge politiken de redskap den behöver för att förverkliga nya intentioner.

Vi vill skapa möjligheter till kraftsamling för kulturpolitiken samt förutsättningar för att ge den ökad attraktionskraft och komma ur den splittrade förvaltningssituation som gör det svårt att driva politiken framåt.

De organisatoriska lösningarna ska understödja utveckling och förnyelse av kulturpolitikens olika genrer och ändamål. Omställningen av den befintliga myndighetsstrukturen behöver ges skälig tid, men på sikt ser vi framför oss att kulturpolitiken kan operera med tre robusta förvaltningsmyndigheter, en vardera för sfären arkiv, bibliotek och språk, för sfären samtid, historia och livsmiljö och för sfären konstarna.

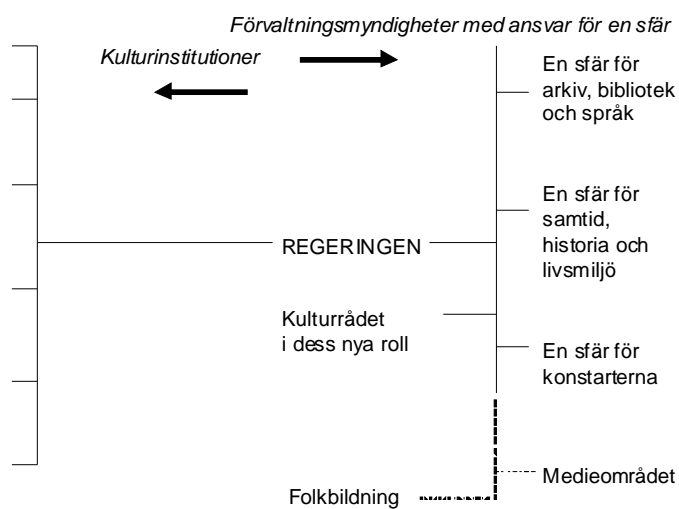
Sammanfattningsvis syftar vårt förslag om en förvaltningsreform till en myndighetsstruktur där de många små och stora statliga myndigheterna med olika slag av förvaltningsuppgifter ersätts av färre och mer kraftfulla enheter mellan vilka de strategiska, drivande och samordnande uppgifterna kan fördelas på ett tydligt sätt. Kulturpolitiken behöver en mer kraftfull och

enklare uppbyggd förvaltning där de statliga förvaltningsmyndigheterna var och en

- bättre kan klara sina uppgifter,
- bättre kan samverka inbördes och hålla ihop politikområdet inåt,
- klarar att vända sig utåt för att utveckla kulturpolitikens samspel med andra samhällsområden.

Sammantaget ska alltså kulturpolitikens förvaltning fungera mer rationellt och fungera mera relevant i förhållande till politikens behov.

Figur 14.1 Kulturområdets struktur och organisation enligt vårt förslag

Statens strategiska, drivande och samordnande roll

Under förnyelseprogrammets andra punkt, om en ny roll för staten, har vi karakteriserat den roll som vi anser att staten bör ha i den nationella kulturpolitiken som strategisk, drivande och samordnande. Staten har och ska ha sitt ansvar för de statliga kulturpolitiska redskapen – förvaltningsmyndigheterna, kulturinstitutionerna och stödordningarna, men i den nationella politikens karaktär bör ligga att redskapen ska användas för att stödja och stimulera ett så brett ansvarstagande i samhället som möjligt för konst, kulturarv och andra viktiga kulturyttringar.

Frågan om statens roller och uppgifter inom kulturpolitiken kan självfallet behandlas utifrån fler synvinklar än dem vi valt att ta upp. Den principiella, generella diskussionen om statens uppgifter i välfärdsstaten har nyligen refererats av Förvaltningskommittén som bl.a. haft i uppgift att klargöra vad som bör vara statliga åtaganden i form av myndighetsuppgifter.¹⁸

Förvaltningskommittén konstaterar att vad som bör vara en statlig myndighetsuppgift ytterst är en fråga för politiska avgöranden och att synsätten har varierat över tid. Folkstyrelsens utveckling och den ekonomiska och demografiska utvecklingen både i Sverige och i västerlandet har fört med sig nya uppgifter för staten att lösa, utöver "nattvaktarstatens" traditionella uppgifter för militärt försvar, polis, rättsväsende, skatter och utrikesrepresentation.¹⁹ Staten har åtagit sig "välfärdstjänster" inom olika områden. Sättet man löst dem på har i hög grad påverkat medborgarnas livsvillkor.²⁰

Att stödja kulturell verksamhet är en sådan välfärdstjänst. Det är regeringsformens första kapitel som ger den aktuella konstitutionella vägledningen. I 1 kap. 2 § regeringsformen sägs "Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten."

I regeringsformen sägs dock inget om ambitionsnivån för statens eller andra offentliga insatser inom kulturområdet,²¹ vilket

¹⁸ SOU 2008:118, *Styra och ställa – förslag till en effektivare statsförvaltning*.

¹⁹ Ibid. s. 37.

²⁰ Ibid. s. 47–48.

²¹ Ibid. s. 47–48.

öppnar för en diskussion om både grunderna för urvalet och inriktningen av de kulturyttringar som staten kommit att främja.²²

Det går knappast att hitta något entydigt eller slutligt svar på den frågan, utan man får konstatera att debatten om de kulturpolitiska prioriteringarna är en del av politikens villkor och något som är viktigt att hålla levande.

Genom vår teckning av kulturpolitikens framväxt har vi velat visa att kulturpolitikens vägval skett som anpassningar efter olika krav som följt av tidsandan. Statens handlande, t.ex. när man instiftat och byggt nya kulturinstitutioner, har utan tvekan i hög grad styrts av symbolvärden och behovet av symbolhandlingar. Detta tror vi är en viktig del av den roll som kulturpolitiken spelar i samhället, men den är bara delvis åtkomlig för förvaltnings- eller kulturpolitiska diskussioner som strävar efter att utgå från och knyta an till mer renodlade principiella överväganden.

Sammanfattningsvis konstaterar vi att det finns en mycket lång och stabil tradition i Sverige av att staten tar ett förhållandevis stort ansvar för konst och andra kulturyttringar. Vi bedömer att frågor om kultur kommer att växa i betydelse för det samhälle som vi är på väg in i. Därför är det sannolikt en klok politik att staten framgent lägger större fokus vid kulturområdet än i dag.

Vårt förslag om kulturpolitikens sfärer och om en förvaltningsreform syftar således till att stärka staten i dess ansvarsroll för kulturområdet samt till att anpassa redskapen – främst förvaltningsorganisationen – för den strategiska, drivande och samordnande rollen.

Sambandet med förvaltningspolitikens utveckling

Vid utformningen av våra förslag har vi även lagt stor vikt vid att de ska ha stöd av och ligga i linje med den generella förvaltningspolitiska utvecklingen. Det gäller t.ex. utvecklingen mot färre myndigheter,²³ tendensen att söka organisationslösningar som

²² Så frågade t.ex. Carl Rudbeck i Svenska Dagbladet (1991-09-30) i artikeln "Rambo eller Rimbaud", varför rockfans som gillar Guns'n' Roses ska betala för Wagnerälskarnas fritidssysselsättning, men inte det omvända.

²³ De senaste 15 åren har myndigheterna i Sverige blivit färre – och större – genom sammanslagningar. De riktigt små myndigheterna (färre än tio årsarbetskrafter) har kontinuerligt minskat (två). Enligt Statskontoret fanns 547 myndigheter den 31 december 2005 och 478 myndigheter den 1 januari 2007. Statskontoret 2005:32, Statsförvaltningens utveckling 1990-2005, s. 27-31.

stödjer verkställande funktioner likaväl som uppföljning och utvärdering.²⁴

Om förvaltningen ska kunna agera på detta sätt förutsätter det att de centrala myndigheternas uppgifter viktas om från den tyngdpunkt på enskildheter och detaljer, t.ex. i form av beslut och fördelning av stöd och bidrag som fortfarande dominerar, till en inriktning och ett arbetssätt som i stället bidrar till den strategiska förmågan. Vi redogör närmare för detta nedan.

Det behöver i förvaltningen finnas en förmåga att se vad som skulle kunna kalla politikens blinda fläckar. Med det menar vi en förmåga till distansering i förhållande till de egna uppgifterna och deras syften som gör att systemfel, brister och prioriteringar som tas för givna i stället kan identifieras, ifrågasättas och omprövas.

Det är en många gånger gjord erfarenhet att det bästa sättet i organisatoriska sammanhang för att skapa utrymme för denna typ av insatser är att decentralisera och delegera de uppgifter som hör samman med förvaltning och handläggning av politikens enskildheter och detaljer. Vårt viktigaste förslag för att åstadkomma detta gäller ett ökat samspel mellan staten, kommunerna och landstingen inom kulturpolitiken.

En jämförelse med andra politikområden

Det är intressant att jämföra kulturpolitiken med politiken inom andra samhällsområden. Det kan göras med hjälp av olika nyckeltal.

²⁴ I statsförvaltningen betonas behovet av renodlig mellan myndigheter – olika typer av uppgifter ska hållas isär – tillsyn, men även viss strategisk utvärdering, bör skiljas från myndighetsutövning liksom kommersiell verksamhet. Se t.ex. Statskontoret 2005:32, *Statsförvaltningens utveckling 1990-2005*, s. 22 f.

Prop. 2007/08:78. Nutek, Glesbyggsverket och ITPS slås samman till två myndigheter – en genomförandemyndighet och en utvärderingsmyndighet. Skolmyndighetsutredningen föreslog att skolfrågorna samlas i tre nya myndigheter med tydliga och avgränsade uppgifter; Skolinspektionen, Skolverket och Myndigheten för specialpedagogik. För socialförsäkringssektorn har föreslagits ett utvärderingsorgan – Inspektionen över socialförsäkringen. Förekomsten av utvärderingsorgan varierar dock utan någon synlig planmässighet mellan olika områden.

Tabell 14.2 Regeringsdepartementen budgetomslutning och underlydande myndigheter

<i>Departement</i>	<i>Personal</i>	<i>Budget 07</i>	<i>Antal myndigheter och motsvarande</i>
Finans	470	168 000 ²⁵	65 ²⁶
Justitie	320	37 596	16
Försvar	150	43 900	11
Social	230	278 400	18
Utbildning ²⁷	200	74 329	15-tal
Utrikes ²⁸	2 740	29 795	11
Jordbruk	130	18 027	10
Miljö	170	5 581	15-tal
Närings	360	46 300	28
Kultur	85	7 328	65-tal
Arbetsmarknad	95	56 600	10
Integration och jämställdhet	120	6 916	13

Tabellen visar de olika departementen, deras myndigheter (inkl. bolag, affärsverk, stiftelser, fonder) samt del av statsbudgeten. Uppgifterna har hämtats från regeringens hemsida 2008.01.16.

Tabellen visar bl.a. att Kulturdepartementet hör till de departement som har flest antal myndigheter (och motsvarande) såväl i absoluta tal som i relation till budget.²⁹ Ett departement – Finansdepartementet – har lika många myndigheter (och motsvarande) men är det största departementet med cirka 470 anställda.

Kulturdepartement ansvarar för frågor om kultur, medier och idrott samt trossamfund, huvudsakligen inom utgiftsområdet 17, men även område 1. Budgeten för enbart kulturfrågor inom utgiftsområde 17 uppgick år 2008 till 6 123 miljoner kronor. Även om vi från de 65 räknar bort ett tio till femtontal verksamheter som

²⁵ Utgiftsområde 2, 3, 25, 26 och 27 sammanlagt, budgetens utfall 2007.

²⁶ 33 centrala myndigheter och 21 regionala myndigheter – länsstyrelserna, 3 bolag, 6 AP-fonder, 3 stiftelser.

²⁷ Tillkommer gör 36 statliga universitet, men de är inte jämförbara med övriga myndigheter.

²⁸ Tillkommer gör 104 utlandsmyndigheter, men de är inte jämförbara med övriga myndigheter.

²⁹ I England har Department of Culture, Media and Sports (DCMS), som är ett av de mindre departementen, ca 500 anställda, inklusive personal på regeringens regionala kontor. Under DCMS (kulturdelen) finns ett drygt 40-tal Non Departmental Public Bodies (NDPB). Tre av dessa kan ses som centrala förvaltningsmyndigheter – Arts Council England, English Heritage och Museums, Libraries and Archives Council. DCMS verkar lägga flest uppdrag och ha mest samverkan med dem. Var och en av dessa tre har nio regionala kontor. Därtill kommer tre myndigheter med mer avgränsade områden. DCMS finansierar också ett 20-tal kulturinstitutioner. Slutligen finns ett tiotal rådgivande organ. Andra relevanta organisationer är stiftelsen NESTA. Den engelska modellen bygger dock på stora departement och få förvaltningsmyndigheter, varför det inte är direkt jämförbart med svenska förhållanden.

Kulturdepartementet har ett mer begränsat inflytande ansvar för, kvarstår bilden.

De speciella förhållanden inom förvaltningen på kulturområdet kan också beskrivas på annat sätt. Statskontoret³⁰ redovisade totalt i Sverige 200 allmänna förvaltningsmyndigheter med 69 625 årsarbetskrafter. Av dessa kan 20 myndigheter räknas in under den kulturpolitiska³¹ delen av Kulturdepartementet. Av dessa 20 myndigheter har 14 under 100 årsarbetskrafter. De 20 myndigheterna utgör cirka 10 procent av myndigheterna, men bara 2,7 procent av antalet årsarbetskrafter (1 893 årsarbetskrafter inom kulturmyndigheterna). Skulle proportionerna vara jämförbara skulle kulturområdets myndigheter vara bara cirka sju, dvs. en halvering.

Att myndigheterna och de andra verksamheterna är många är kanske i sig inte det primära problemet. Men om myndigheterna är många så tar de mer tid att styra än om de är färre. De har dessutom avgränsade och i många fall små verksamhetsområden vilket leder styrningen till att bli mer detaljerad än inom många andra områden. Kulturområdets myndigheter har ansvar och uppgifter som i delar överlappar varandra. Det innebär risker för konkurrens och konflikter mellan dem när regeringen vill lägga ut nya uppgifter eller att frågor ”faller mellan stolarna”. Den befintliga strukturen fungerar inte för att ta hand om nya kulturpolitiska profileringar, vilket leder till att nya organisationer får tillskapas. Inom andra politikområden verkar det ofta finnas en myndighet som är mer eller mindre självskriven för en viss uppgift. Så är det inte inom kulturområdet.

³⁰ Statskontoret. *Statsförvaltningens utveckling 2000-2005. Delredovisning*. Dnr 2005/122-5. Den 31 maj 2005, redovisas sammantaget 552 myndigheter – 112 domstolar, 3 affärsverk, 37 högskolor/universitet, 135 myndigheter i myndighetskoncerner, 65 myndigheter utan egen personal och 200 allmänna förvaltningsmyndigheter. Räknas domstolarna bort är det 440 förvaltningsmyndigheter totalt.

³¹ Exklusive frågor om medier och idrott.

14.3 Ansvar för nationell överblick

Vårt förslag:

De förvaltningsmyndigheter som ska ansvara för föreslagna sfärer ska var och en ha ansvar för nationell överblick avseende sin sfär. Det gäller bl.a.

- internationell orientering,
- utbildning, forskning och utveckling,
- statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering,
- genomslaget för kulturpolitiska prioriteringar.

Innan vi i kapitlen 15, 16 och 17 redovisar de närmare övervägandena kring respektive sfär, tar vi först upp vissa uppgifter som var och en av de föreslagna förvaltningsmyndigheterna bör ha kapacitet för inom sin respektive sfär.

Vi vill att dessa förvaltningsmyndigheter ska lägga en stark tonvikt vid strategiska arbetssätt som ska leda till en utvecklad nationell överblick. Vi vill särskilt framhålla vikten av insatser för internationell orientering, utbildning, forskning och utveckling, statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering. Detta är uppgifter som, om de prioriteras och utförs rätt, alla är ägnade att ge underlag för att formulera alternativ och skapa förutsättningar för prioriteringar av den verksamhet som redan bedrivs.

Generellt sett torde gälla att detta är frågor som – även om många enskilda initiativ pekar i motsatt riktning – sammantaget inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet i dagen kulturpolitiska förvaltning.

Myndigheterna med sfäransvar ska var och en ansvara för kunskapsuppbyggnad, kvalitetsfrågor och omvärldsanalys samt utbildning och kommunikation med målgrupper m.m. inom sin respektive sfär.³²

En förvaltning som fungerar på det sätt vi föreslår förväntas också frigöra Regeringskansliets kapacitet för kulturpolitikens samlade, övergripande och strategiska inriktning.

³² SOU 2007:107, *Opinionsbildande verksamhet och små myndigheter*, s. 80-82. Förvaltningskommittén skriver att informationsverksamhet, vari opinionsbildande verksamhet inkluderas, vid myndigheterna är värdefull.

14.3.1 Internationell orientering

Sedan Sverige blev medlem i Europeiska unionen 1995 har samarbetet inom unionen allt mer flätats in i det nationella arbetet. Satsningar på regional utveckling, där EU:s strukturfonder har spelat en stor roll, har gjort att frågor om politiken utformning på den regionala nivån fått ökad uppmärksamhet. Strukturfondsmedel har även kommit kulturområdet till del. Det har inneburit att de som är verksamma inom kulturområdet har ökat sin samverkan med andra aktörer regionalt, lokalt och nationellt. Nya kontakter har skapats vilket bidrag till att utveckla kulturområdet i dess helhet.

Internationellt utbyte och samarbete har alltid spelat en stor roll för utvecklingen av det svenska kulturlivets kvalitet och mångfald. Under senare år har globaliseringen medfört att de internationella och interkulturella samsarbetsmöjligheterna ökat såväl inom som utom landet. Basen för det internationella samarbetet kan sägas ha blivit bredare och förutsättningarna därvid bättre. Det är alltså långt ifrån bara den statliga nivån som bedriver internationell verksamhet. Sådan verksamhet sker även i hög grad regionalt och lokalt och inom ramen för den civila sektorn och av enskilda konstutövare.

Det är en viktig uppgift för den statliga kulturpolitiken att verka för att dessa möjligheter tillvaratas och att främja ett brett internationellt samarbete. Regeringens ansvar är att genom uppdrag och andra styrinstrument ge myndigheter och institutioner förutsättningar för en ökad internationell orientering inom sina respektive ansvarsområden. Vidare handlar ansvaret om att se till att myndigheterna har verktyg för nationell överblick och samverkan med aktörer på olika nivåer och mellan olika politikområden.

14.3.2 Utbildning och forskning

I avsnitt 10.2 har vi relativt utförligt beskrivit och analyserat kulturområdets forskningsfrågor. Vi utgår i det följande från vad vi där redan anfört. Kulturområdets forskningsresurser är, som vi visade i det avsnittet, små.

Förslaget i propositionen *Ett lyft för forskning och innovation* (2008/09:50) med en förstärkning av Vetenskapsrådets resurser för vad som där benämns forskning inom konst- och kulturområdet kan innebära att situationen förbättras. Det finns emellertid ingen tydlig anvisning i propositionen om i vilken utsträckning medlen är avsedda att användas för kulturområdets behov.

Som vi ser det är det nödvändigt att sfärmyndigheterna har resurser för forskningsfinansiering, dvs. att de kan beställa och bekosta forskning hos kompetenta utförare och själva givetvis besitter den vetenskapliga kompetens som krävs för att kunna uppträda som kvalificerade beställare. I övrigt hänvisar vi i forskningsfrågor till de förslag vi förde fram i vårt särskilda yttrande till regeringen inför beredningen av forskningspropositionen, *se bilaga 6*. Förslagen är, som vi ser det, fortfarande relevanta.

Tillsammans med forskningsfrågorna är det också viktigt att alla kulturområdets myndigheter och institutioner har ett samspel med universiteten, högskolorna och andra utbildningsanordnare om kompetensförsörjningen för de yrkesgrupper som är verksamma inom sfären. De myndigheter som vi anser ska ansvara för föreslagna sfärer bör löpande följa hur utbildningarna av nyckelgrupper inom sfärerna utvecklas och söka samråd med utbildningsanordnarna i dessa frågor. I avsnittet 10.2.2 har vi gett tydliga exempel utifrån konstnärliga högskoleutbildningarna på de problem som avsaknaden av sådana samråd kan leda till. Vi anser att det också inom konstområdet bör finnas viss balans mellan utbudet av utbildningar och det arbetsliv som erbjuds studenterna. Myndigheterna bör också kunna ge utbildningsanordnarna information om var behov av ökade utbildningsinsatser finns.

14.3.3 Statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering

Frågor om omvärldsbevakning, statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering är nära besläktade med frågan om forskningsförsörjning. I samtliga fall handlar det om uppgifter som bör utföras

med vetenskaplig skolning som grund och där kontakt med aktuella forskningsfrågor och forskningsfronter är en god garant för att de kunskapsorienterade uppgifterna sköts med hög kvalitet av myndigheterna.

Internationellt sett finns förhållandevis goda förebilder som bör kunna vara till nytta för svensk kulturpolitik.³³ Särskilt engelsk kulturpolitik tycks här vara långt framme.³⁴

Utvärdering bör göras systematiskt och efter vissa bestämda regler och metoder, som gör det möjligt både att pröva och att senare upprepa utvärderingen. Ur kulturpolitisk synvinkel är

³³ EU-kommissionen driver frågan om att statistik över kultur ska bli bättre harmoniserad på EU-nivå (ITPS (2008) ”Kreativ tillväxt? – en rapport om ”kreativa näringar i politik och statistik” A2008:007).

ERICarts (European Institute for Comparative Cultural Research) är ett forskningsinstitut i Bonn, Tyskland med finansiering från bl. a. Europarådet. Institutet publicerar på sin webbplats 26 europeiska länders kulturpolitik genom statistik och fakta. Den europeiska kulturbarometern – om kultur- och medievanor i EU-länderna – har genomförts 2001 och 2007 på uppdrag av EU-kommissionen, Eurostat.

Europarådet som ansvarar för Landskapskonventionen och fyra konventioner om kultur- arvet inrättar expertkommittéer som är ansvariga för att regelbundet rapportera tillstånd och efterlevnad. Konventionsarbete förekommer dock inte inom andra delar av kulturområdet. Europarådet arbetar för att implementera en Culture Watch Europe – cultural governance observatory (under 2008) i vilken uppföljning och utvärdering (monitoring) är en del.

Unesco producerar också statistik om kultur via sitt kontor i Montreal, Canada – Unesco Institute for Statistics (Montreal, Canada). I UNESCO:S Statistical Yearbook redovisas denna statistik och institutet presenterar också kulturstatistisk klassifikation och rapporter om metoder.

³⁴ I England produceras statistik, uppföljningar och utvärderingar av departement, myndigheter (non-departmental public bodies, NDPB), institut av olika slag och företag. Verksamheten är omfattande och bedrivs alltså av olika organ. *Taking part survey* behandlar kultur, sport och fritid. Den är en nationell och kontinuerlig undersökning som Department of Culture, Media and Sports (DCMS) initierat tillsammans med Arts Council England (ACE), English Heritage, Museums, Libraries and Archives (MLA) och Sport England. Den utförs av British Market Research Bureau. Syftet är att få robusta mätdata för mål tre i styrdokumentet ”Departmental Public Service Agreement – increasing participation and attendance amongst priority groups”. Studien utgår från en baseline från december 2006 och varje halvår kommer en ny rapport. I den senaste rapporten från juni 2008 konstateras t.ex. att antalet personer från lägre socioekonomiska grupper och personer med begränsande handikapp som besökt historiska miljöer ökat signifikant. Statens kulturråds ULF-baserade studier påminner om i delar om denna, men dessa har gjorts på en väsentligt lägre ambitionsnivå. Med de omprioriteringar av ULF-undersökningarna som SCB aviserat kommer ambitionsnivån för studierna att sänkas ytterligare.

North East Regional Information Partnership (NERIP) som är ett ”Regional Observatory” publicerar årligen *State of the Region*. I den finns statistik för regionen och nationellt som handlar om engagemang i kultur, besök på museer, arkiv och bibliotek, besök och deltagande i konst, film, kulturarv, kulturföretagande, privata investeringar i kultur samt privata kulturutgifter. Data hämtas från DCMS, MLA, UK Film Council, English Heritage, ONS (Office for National Statistics), Arts and Business. Slutsatserna redovisas under rubriken Place tillsammans med en rad andra indikatorer som handlar om miljön, natur, energi, resande boende, brott m.m. Slutsatsen i 2008 års rapport är en att det är en region med en hög livskvalitet, men med fickor av akut ”deprivation” (NERIP, 2008, *State of the region 2008*, North East England, s. 100).

utvärderingar av mål givetvis av intresse, men även brukar- och intressentutvärderingar är väsentliga.

Uppföljning innefattar t.ex. en sammanställning av vilka beslut som fattats, vilka pengar som fördelats och till vilka ändamål samt kontroll av att de villkor och indikatorer som ställts upp också efterlevts. Fakta från uppföljningar kan sammanställas och användas vid utvärderingar. Men uppföljning kan och ska också uppfattas som ett sätt att löpande, gärna med stöd av informella kontakter, skapa allmänt god insyn och förståelse för en verksamhet.

Att arbeta enbart med större utvärderingar, kanske med långa intervall, har givna begränsningar när det gäller att skapa underlag för förnyelse. Därför är det angeläget att den som gör och svarar för utvärderingar också har en nära löpande kontakt med det område som ska utvärderas. Statistikinsamling, löpande uppföljning och mer systematiska utvärderingar bör gå hand i hand. Vi vill att förvaltningsmyndigheterna ska kunna arbeta på detta sätt inom sina verksamhetsområden.

Uppföljnings- och utvärderingsverksamhet i dag

Generellt sett har konstaterats att utvärderingsfunktionen inom statlig förvaltning är underförsörjd.³⁵ I Förvaltningskommitténs slutbetänkande framhålls att regeringen bör överväga att bilda fristående utvärderingsfunktioner för försvars- respektive energiområdet. Kommittén hänvisar vidare till vårt utredningsarbete för kulturområdet och att vi överväger frågan om hur utvärdering kan organiseras på området.³⁶

Vi har behandlat statistiken om svenskarnas s.k. kulturvanor i kapitel 6.3. Statistiken är central för kulturpolitiken, men behäftas med brister och osäkerheter. Den släpar t.ex. i många hänseenden efter förändringarna i vanorna så till vida att nya vanor, värderingar och livsstilar inte alltid fångas in.

Vi anser att det finns gott underlag för slutsatsen att kulturområdet inte har en löpande uppföljning av den art som behövs. Detta framgår egentligen redan av de ytterst marginella resurser som satsas. I det följande ger vi dock några exempel på utvecklingsbehoven.

³⁵ Per Molander 2008, *Den centrala förvaltningens struktur*.

³⁶ SOU 2008: 118. *Styra och ställa – förslag till en effektivare statsförvaltning*, s. 151.

I dag har fyra av kulturområdets centrala myndigheter till uppgift att antingen följa upp, utvärdera eller ha tillsyn, Statens kulturråd³⁷, Riksantikvarieämbetet³⁸, Riksarkivet³⁹ och Statens konstråd⁴⁰.

Sedan 1994 är Statens kulturråd statistikansvarig myndighet på kulturområdet, vilket bl.a. innebär att man också har i uppdrag att förbättra och utveckla statistiken inom olika områden.

Den statistik om verksamheter som Statens kulturråd sammanställt har dock i hög grad utgått från en ”statsbidragsdefinition”, dvs. uppgifter har samlats in bara om de kan relateras till statliga bidrag. För museiområdet innebär detta t.ex. att en stor del av museerna ligger utanför statistiken. Detta svarar dåligt mot kulturområdets utveckling och den roll för detta som staten bör ha. Statistiken bör omfatta alla typer av relevanta institutioner, arrangörer, grupper, kulturutövare utan statsbidrag samt kulturföretagande och kommersiell verksamhet.⁴¹

Motsvarande gäller statistiken avseende scenkonsterna, där Statens kulturråds statistikinsamling relaterar till institutioner och grupper som fått statsbidrag, men inte speglar t.ex. det svenska musiklivet i övrigt. Föreningen MAIS, musikarrangörer i samverkan, har i en skrivelse till vår utredning framfört en skarpt formulerad kritik av formerna för insamling av statistik avseende musikområdet. MAIS kritiserar även hur statistiken tolkats och de bedömningar som rådet grundat på statistiken om utvecklingen av t.ex. orkestrarnas konsertverksamhet. Enligt MAIS är statistiken

³⁷ I förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd står att rådet har till uppgift att följa utvecklingen inom kulturområdet och ge ett samlat underlag för den statliga kulturpolitiken, svara för uppföljning och utvärdering av de statliga insatserna och svara för officiell statistik. Statens kulturråd producerar årligen ett flertal rapporter i serien *Kulturen i siffror*: om folkbibliotek, teater, dans och musik, museer och konsthallar, musik och regional fördelning.

³⁸ I förordning (2007:1184) med instruktion för Riksantikvarieämbetet sägs att myndigheten ska även följa upp och utvärdera kulturmiljöområdets styrmedel och arbetssätt. Riksantikvarieämbetet producerar årligen rapporter om dels tillståndet för kulturmiljön, dels hur arbetet i olika frågor bedrivs vid bl.a. länsstyrelserna.

³⁹ Riksarkivet med landsarkiven har i sin instruktion (2007:1179) inte någon uttalad uppgift för uppföljning och utvärdering. Statens arkiv redovisar inte någon utvärderingsverksamhet även om utvärderingar givetvis görs inom ramen för enskilda verksamheter. Riksarkiven och landsarkiven har däremot en tydlig tillsynsuppgift enligt arkivlagen (1990:782) År 2007 stod 2 232 myndigheter och organ under Riksarkivets och landsarkivens tillsyn med avseende på arkivbildning och arkivvård.

⁴⁰ Statens konstråd är sedan 2004 tillsynsmyndighet för statligt ägd konst, som inte ingår i ansvarsmuseernas samlingar. Detta regleras i förordning (1990:195) om vård av statens konst. Konstrådet driver också Konstdatabasen till stöd för de statliga myndigheternas registrering och inventeringar av konst.

⁴¹ Jfr S. Beckman & S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009*, Kulturstatistikens roll och utvecklingsbehov.

behäftad med så många brister och osäkerheter att den i princip är oanvändbar.⁴²

Riksrevisionen har granskat Statens kulturråd och Konstnärsnämnden när det gäller uppföljningen av rådets bidragsgivning.⁴³ Riksrevisionen rekommenderar regeringen att se till att de båda myndigheterna förbättrar uppföljningen och utvärderingen av bidragsgivningen för att öka förutsättningarna för omprövning och därmed för förnyelse. Riksrevisionen framhåller att Statens kulturråd genomför utvärderingar på särskilda uppdrag av regeringen, men inte tar egna initiativ till utvärdering av bidragsgivningen. De granskade myndigheterna prioriterar enligt Riksrevisionen inte uppföljning och utvärdering.⁴⁴ Personal från båda myndigheterna uppger i rapporten att sådan verksamhet prioriterats ned till förmån för själva bidragsgivningen.⁴⁵

Nutek som på regeringens uppdrag granskat hemslöjden som näringsgren påpekar att bristen på statistik är ett problem inom hemslöjden, men att det dessutom finns ett generellt behov av bättre statistik för kultur- och upplevelsesektorn⁴⁶.

Nuteks studie kan också ses som ett exempel på kulturområdets problem med ”dolda” branscher. Vid branschkartläggningar används vanligen Standard för svensk näringsgrensindelning (SNI). Här finns en svårighet i statistiken för företagande inom kulturområdet, eftersom standarden är anpassad till mer traditionella näringar. Fiske, jordbruk och basindustri beskrivs detaljerat, men det finns ingen kod för en näring som t.ex. hemslöjd. Nutek har beräknat att det finns cirka 1 000 heltidsslöjdare med en omsättning på mellan 500–700 miljoner kronor per år. Gruppen hemslöjdare domineras enligt Nutek av kvinnor.

En exemplifierande jämförelse kan här göras med den statistik som finns tillgänglig om yrkesfiskare. År 2005 fanns 1 902 yrkesfiskare (varav 19 kvinnor). Det finns uppgifter om yrkesfiskarnas fördelning på åldersklasser, kön, var fisket sker samt om omsättning, import och export och om vilka fiskarter som fångas m.m.⁴⁷ Förädlingsvärdet för saltsjöfisket 2006 var 340 miljoner kronor. De samlade direkta och indirekta stöden uppgick till 283 miljoner

⁴² Skrivelse till Kulturutredningen (dnr 72/2008).

⁴³ Riksrevisionen, 2008, *Kulturbidrag – effektiv kontroll och goda förutsättningar för förnyelse?* RiR 2008:14.

⁴⁴ *Ibid.*, sid. 63–65.

⁴⁵ *Ibid.*, sid. 78.

⁴⁶ Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag, Dnr: 31-2008-3003*, Sammanfattning och s. 9, s. 21.

⁴⁷ Fiskeriverket, 2006, *Fakta om svenskt fiske. Statistik till och med 2005*. Tabell 2.2.

kronor. Kostnaderna för fiskerikontrollen var 146,2 miljoner kronor.⁴⁸

Exemplet visar att det finns skäl för omprövningar av delar av den statliga statistikförsörjningen så att den anpassas efter näringslivets utveckling. Att hemslöjden är en förbisedd näring kan även ses som uttryck för att en kvinnodominerad näring inte prioriterats.

Bristen på utvärdering medför att politiska prioriteringar inte följs upp. Det gäller t.ex. prioriteringen av barn och unga. Ett exempel kan tas i statistiken för statliga museer med fri entré. Genomsnittligt utgör barnen 20 procent av besökarna. Variationen mellan museerna är dock stor (mellan 7 och 47 procent) och museerna har haft svårigheter att rapportera närmare uppgifter⁴⁹. Exemplet visar på behovet av bättre underlag och mer nyanserade analyser för att rättvisande slutsatser ska kunna dras om de politiska prioriteringarna får rätt genomslag.

Ansvarsfördelningen mellan myndigheterna på kulturområdet leder också till att det ibland förekommer att viss statistik inte tas fram. Som exempel kan nämnas att Statens kulturråd sedan 1994 övertagit ansvaret och anslaget för kulturmiljöstatistiken. Någon aktuell kulturmiljöstatistik har dock inte producerats sedan den första togs fram 1996. Statens kulturråd tog 1999 initiativ till utveckling av arkivstatistik, men projektet avstannade.⁵⁰

Den statliga utvärderingsverksamheten kompletteras av andra initiativ. Svensk Biblioteksforening⁵¹ har varit mycket aktiv med att ta fram självständiga undersökningar, tolka befintliga underlag och förmedla dessa till såväl politiker som allmänhet. Regionbiblioteket i Västra Götalandsregionen bedriver metodutvecklingsprojektet Mål och mått tillsammans med fyra folkbibliotek, nya verktyg behövs för att beskriva bibliotekets betydelse för lokala beslutsfattare och personal. De nya verktygen ska mäta aktiviteten på

⁴⁸ Riksrevisionen 2008:23, *Statens insatser för ett hållbart fiske*.

⁴⁹ Statens kulturråd 2008/1 RAPPORT 2008-01-11, *Besöksutveckling för museer 2007, Redovisning av besöksutfall vid 19 statliga museer med fri entré för barn och ungdomar upp till 19 år*.

⁵⁰ S. Beckman & S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009, Kulturstatistikens roll och utvecklingsbehov*.

⁵¹ Svensk Biblioteksforening är en ideell, partipolitiskt obunden bibliotekspolitisk organisation som verkar för ett bibliotekssystem av hög standard, för att den svenska bibliotekslagen tillämpas och utvecklas samt för biblioteken som ett värn för demokrati och yttrandefrihet. (uppgifter från föreningens hemsida 2008.09.24).

biblioteken, dvs. komplettera det tidigare fokus på utlånings-siffror.⁵²

Behov av ökad uppföljning och utvärdering

Vi anser att det faktamässiga stöd som regeringen i dag har för att styra och utveckla kulturpolitiken och kulturorganisationen mot de nationella målen behöver utvecklas. De kulturpolitiska mål vi föreslår ger ett tydligt ansvar till statliga myndigheter och institutioner att omsätta målen i verksamheter. Vi utvecklar nedan våra överväganden om regeringens styrning.

Det ansvar som kommer att ligga på de föreslagna förvaltningsmyndigheter gör att dessa kommer att behöva utveckla sin kapacitet för uppföljning och utvärdering. De ska kunna förse regeringen med löpande relevant underlag och även ge underlag till de mer frekventa översyner av kulturpolitiken som vi föreslår. Även kulturinstitutionerna behöver utveckla sin uppföljning och utvärdering för att bättre redovisa och återrapportera till regeringen.

Vi ser mot denna bakgrund ett ökat behov av relevant statistik för att få en bättre uppföljning och utvärdering. Samtidigt vill vi markera att detta främst ska ses som ett instrument för ett mer strategiskt arbetssätt från myndigheternas sida. Som sådana fungerar de bäst om de används inom ramen för ett myndighetsarbete som i övrigt kännetecknas av sakkunskap och djup förtrogenhet med verksamheterna inom de områden – de sfärer – som myndigheterna ska ta ansvar för.

Kulturpolitiska prioriteringar

I ansvaret för nationell överblick ingår även att driva och följa upp att kulturpolitiska prioriteringar får genomslag så att de inte stannar vid enbart goda ambitioner. Exempel på sådana prioriteringar kan vara barns och ungas rätt till kultur, jämställdhetsfrågor och mångfaldsfrågor, inklusive ansvaret för nationella minoriteter.

⁵² Regionbibliotekets hemsida www.bibl.vgregion.se

14.4 Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet

Vår bedömning: Förvaltningsmyndigheternas strategiska arbete och samband med regeringens egna strategiska prioriteringar behöver utvecklas.

Våra förslag:

- Förvaltningsmyndigheterna bör styras genom återkommande dialoger om strategiska prioriteringar, vilka årligen bör formuleras i ett inriktningsdokument från regeringen.
- Regeringen bör ange sina tydliga prioriteringar för förvaltningsmyndigheternas respektive verksamheter inom sina sfärer.
- Styrning av myndigheterna inom respektive sfär bör i det nära perspektivet syfta till ett ökat samspel mellan myndigheterna.
- Nu gällande, av riksdagen beslutade, mål för enskilda kulturområden bör upphävas.

För statliga förvaltningsmyndigheter finns generellt utformade regleringar. främst i regeringsformen, förvaltningslagen (1986:223) och myndighetsförordningen (2007:515). Exempelvis ska verksamheten bedrivas effektivt, rättssäkert och demokratiskt. Myndigheterna styrs därutöver av särskilda myndighetsinstruktioner. Instruktionerna reglerar vilka uppgifter respektive myndighet har och i vilken form myndigheten bedrivs. Vidare anges myndighets-specifika bestämmelser om exempelvis förekomsten av särskilda funktioner inom myndigheten och myndighetens rätt att ta ut avgifter.

Regeringen styr en specifik myndighet också genom årliga regleringsbrev och regeringsuppdrag. Det kan också förekomma skriftliga instruktioner för deltagande i internationella förhandlingar, EU:s expertgrupper m.m. Mål- och resultatdialogen mellan departementsledning och myndighetschef är en muntlig styrning. Sedan förekommer vanligen och på olika nivåer informella kontakter. De senare varierar i frekvens mellan olika departement och myndigheter.

Dagens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet

Styrtredningen har haft i uppdrag att bl.a. se över målstyrningen. Styrtredningen konstaterar att frågan om hur målen formuleras i den politiska miljön bör skiljas från frågan om målens utformning och roll i styrningen av förvaltningen.⁵³

Styrtredningen konstaterar vidare att den politiska viljeinriktningen ofta formuleras genom visionära eller övergripande mål, men att dessa inte lämpar sig för den konkreta styrningen av myndigheterna. En central del av arbetet inom Regeringskansliet måste, menar utredningen vidare, vara att göra analyser av hur dessa övergripande mål kan översättas till uppdrag till myndigheterna. Uppdraget måste dock formuleras så att det kan realiseras inom ramen för myndighetens arbete.

Styrtredningen beskriver två slags mål – produktions- och prestationsmål respektive mål om yttre effekter, men ställer sig tveksam till att de senare målen är ett bra sätt att transformera politiska ambitioner till styrning av förvaltningen. Utredningens slutsats är att olika myndigheter bör styras olika.

Flera av de myndighetschefer på kulturområdet vi haft kontakt med har framfört att mål- och resultatdialogerna ofta är begränsade till enskilda och konkreta frågor och inte behandlar strategiska och övergripande frågor. Dialogerna har därmed inte fyllt gapet mellan oprecisa instruktioner och alltför detaljerade bidragsförordningar⁵⁴ och regleringsbrev. Mål- och resultatdialoger hålls inte heller årligen med alla myndigheter och vissa myndighetschefer uppger att det kan gå upp till tre år mellan tillfällena.

Vi har också noterat att det finns en uppfattning hos företrädarna för myndigheterna att redovisningar och regeringsuppdrag, inte minst de som genereras av politiska ”uttryckningar”, inte kommer till användning på ett förväntat sätt t.ex. vid strategiska politiska prioriteringar. Vi har inte haft möjlighet att undersöka hur många av uppdragen som använts av mottagaren. Att åsikten framförts av flera företrädare gör ändå att detta är en fråga som bör uppmärksammas.⁵⁵

Styrningen av myndigheterna är i dag under utveckling med utgångspunkt i bl.a. Styrtredningens förslag. För Kulturdeparte-

⁵³ SOU 2007:75, *Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning*, s 189.

⁵⁴ Det finns 29 bidragsförordningar inom Kulturdepartementets kulturpolitiska delar.

⁵⁵ Jfr Daniel Tarschys, 2006. Mål utan mening. Om ordstyrning i landet där allt är prioriterat. s. 20, *Statskontorets småskrifter Nr 1, Förvaltningens byggstenar – rapport från ett seminarium*.

mentets ansvarsområde har som ett steg regleringsbrevet setts över.

Kulturdepartementets engelska motsvarighet, Department of Culture, Media and Sports (DCMS), publicerar årligen vad som på engelska benämns "a corporate plan", dvs. en verksamhetsplan⁵⁶. Denna består av tre delar – uppnå resultat, partnerskap och departementets interna förutsättningar.

Resultatdelen innehåller mål, prioriteringar och strategier för innevarande år. Där anges bl.a. vilka dokument (DCMS:s egna och myndigheternas) som ska tas fram och när de ska vara genomförda.

Återkommande dialoger och prioriteringar för myndigheterna

Vi gör bedömningen att förvaltningsmyndigheternas övergripande strategiska arbete och samband med regeringens egna strategiska val behöver utvecklas.

De nya nationella mål för kulturpolitiken som vi föreslår i kapitel 8 bör kompletteras med regeringens prioriteringar för de förvaltningsmyndigheter som har ansvar för sfärerna. Det innebär att de nu gällande målen för enskilda kulturområden bör upphävas i den utsträckning de är riksdagsbundna. Målen bör ersättas av prioriteringar som regeringen beslutar om, vanligen för en mandatperiod. Prioriteringarna ska även styra förvaltningsmyndigheternas samspel med landsting och kommuner inom ramen för portföljmodellen. Dessa prioriteringar bör i första hand handla om effekter. Motivet för detta är att när myndigheterna blir större och får fler verktyg, enligt våra förslag i kapitel 15-17, får de bättre förutsättningar att välja hur prioriteringarna bäst kan genomföras. Att bara t.ex. räkna antal föreställningar är inte tillräckligt. Även kvaliteten och upplevelsen måste vägas in.

En liknande plan – ett inriktningsdokument – som den vi nämnt förekommer i England och som sätter in regeringsuppdrag, myndigheternas strategiska arbete och kunskapsunderlag i regeringens politiska sammanhang, borde vara möjlig att åstadkomma även i Sverige. Den är förenlig med den formella muntliga styrning som Styretredningen föreslår, och som vi menar behöver utvecklas och intensifieras.⁵⁷ Genom en sådan dialog kan regeringen för-

⁵⁶ Tillgänglig via DCMS hemsida.

⁵⁷ I ett sådant system behöver dokumentationen hanteras eftersom det finns uppenbara nackdelar med muntlig styrning. SOU 2008:62, *Myndighet för miljön – en granskning av Naturvårdsverket*, s. 161.

tydliga sina intentioner och myndigheterna framföra vad som är realistiskt att uppnå eller åstadkomma.⁵⁸

Vi anser att regeringens styrning av myndigheterna med förvaltningsuppdrag respektive kulturinstitutionerna bör se olika ut. Vår uppfattning är alltså att styrningen bör anpassas till olikheterna i uppdrag och funktion. Det är i linje med de bedömningar som framförts av Styretredningen.

I övrigt förordar vi en renodling och en differentiering av den roll och de uppgifter som kulturinstitutionerna ska ha i kulturpolitiken. Om statliga myndigheter med förvaltningsuppgifter bör ha ett närmare samspel och kommunikation med regeringen så bör, enligt vår uppfattning, de kulturinstitutioner som själva skapar eller producerar kulturyttringar få en friare och mer självständig ställning. Det gäller alltså även de institutioner som drivs i myndighetsform. Myndigheterna med förvaltningsuppgifter ska vara de redskap för regeringens politik som de också är avsedda att vara.

Kulturinstitutionernas ansvar för olika kulturyttringar förutsätter dock, enligt vårt synsätt, ett längre avstånd till den politiska makten och en större grad av självständighet. Vi menar att de fleråriga sändningstillstånd som public serviceföretagen arbetar utifrån kan utgöra förebilder även för institutionernas styrning. Vi behandlar kulturinstitutionerna närmare i kapitel 19.

De förslag vi lämnar om sammanläggning av myndigheter bör genomföras med hänsyn till de särskilda förutsättningar som gäller för de berörda myndigheterna. I avvaktan på att de föreslagna förändringarna i förvaltningsstrukturen genomförts anser vi att regeringen bör inleda en samlad styrning av myndigheterna inom respektive sfär för att på sått närma dessa till varandra.

Regeringens styrning av myndigheterna inom respektive sfär bör alltså även på kort sikt syfta till ett nära samspel mellan dessa.

⁵⁸ Jfr SOU 2007:75, *Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning*, s. 14-15, 189.

15 En sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk

Vår bedömning: Det är angeläget att göra en anpassning till de nya villkor och möjligheter som digitaliseringen innebär för arkiv och bibliotek och att ge medborgarna ökad tillgång till nya tjänster och samlad information.

Våra förslag:

- Riksarkivet och landsarkiven läggs samman till en myndighet – Arkivverket – som får i uppdrag att svara för den nationella överblicken över arkivområdet.
- Kungl. biblioteket får i uppdrag att svara för den nationella överblicken över biblioteksområdet.
- Talboks- och punktskriftsbiblioteket får ett utvidgat ansvar för att följa och stödja de statliga myndigheternas insatser för anpassad information.
- Senast 2014 bör en samlad myndighet för arkiv och bibliotek inrättas. Övriga föreslagna förändringar bör kunna genomföras snabbare.
- Institutet för Språk och folkminnen bör vara en myndighet inom sfären, men bör tills vidare inte organiseras ihop med de övriga myndigheterna.

15.1 Inledning – motiv för sfären

Vi kommer i det följande att lämna en redogörelse för arkiv- och biblioteksverksamheter samt om språkorienterad verksamhet. Redan inledningsvis sammanfattar vi emellertid de viktigaste inne-

hållsliga motiven till att urskilja dessa tre verksamheter som en av kulturpolitikens huvudsfärer. De närmare beskrivningarna och analyserna finns i de efterföljande avsnitten.

Den överordnade kulturpolitiska analysen bygger, som vi flera gånger har framhållit, på behovet av att orientera kulturpolitikens mot ett mer strategiskt arbetssätt. Ett sådant arbetssätt är i högre grad inriktat mot att stärka de viktiga kulturyttringarnas position i samhällsarbetet än på att hantera de enskilda kulturverksamheternas specialiserade agendor.

Vi anser också att kulturpolitikens förutsättningar för att hantera de frågor som är väsentliga för de enskilda verksamheterna och ändamålen ökar om ett sådant arbetssätt utvecklas.

Arkiv och bibliotek – från analog till digital vardag

Arkiv- och biblioteksområdena har var och en som grundläggande uppdrag att samla in, förvara och tillgängliggöra information. I arkivens fall omfattar uppdraget handlingar som upprättats eller skapats som ett led i olika samhällsprocesser, först och främst den offentliga förvaltningens beslutsfattande. De handlingar som samlas i de offentliga arkiven, arkivhandlingarna, syftar i första hand till att fungera som dokumentation av dessa processer. Den traditionella arkivhandlingen är unik, även om det kan finnas kopior av originalet.

I bibliotekens fall handlar det om böcker och andra tryckta skrifter, där mångfaldigandet tvärt om är den tryckta skriftens bärande idé. Böcker och tidskrifter skrivs direkt för att nå en läsekrets. En arkivhandling däremot är normalt inte upprättad med tanke på arkivet, utan primärt för att fungera inom ramen för ett annat sammanhang. Det går att räkna upp flera skillnader av detta slag som lett till att arkiv och bibliotek, trots de många beröringspunkterna, ändå har förhållandevis olika identiteter.

Undersöker vi dessa identiteter närmare så ser vi emellertid att de i hög grad går att föra tillbaka på den teknologiska gränslinje som de analoga informationsbärarna upprätthåller mellan den unika handlingen och den tryckta skriften. Med de digitala informationsbärarnas intåg är dock den teknologiska gränsen i princip upphävd. Så snart informationen finns i digital form så kan den lagras, mångfaldigas och spridas på ett sätt som vänt upp och ned på det

mesta av det som under den analoga tiden gett arkiven och biblioteken dess olika förutsättningar.

Inom både arkiv- och biblioteksväsendena pågår sedan 1970-talet en anpassning till de nya digitala villkoren och möjligheterna. Från att på ett typisk sätt ha varit en marginalföreteelse så tar de digitala villkoren successivt över och börjar dominera arkivens och bibliotekens¹ vardag.

Den digitala utvecklingen är omvälvande för arkiv- och biblioteksområdena och vi har sannolikt hittills bara sett dess inledning. Dagens arkiv och bibliotek har trots allt fortfarande sin bas i den analoga världen, men verksamheterna, liksom deras användare, rör sig i hög grad i riktning mot den digitala. I framtiden kommer med stor sannolikhet arkiven och biblioteken att vara digitalt baserade med uppgift att också hantera analog information.

Skillnaderna mellan arkiv- och biblioteksväsendena kommer inte att upphävas av den digitala utvecklingen. Givetvis ska också väsentliga och funktionella egenarter mellan de båda områdena bestå. Men vi tror att det är mer som förenar än som skiljer arkiv och bibliotek åt i ett framtidsperspektiv. Att se frågor som berör arkiv och bibliotek i ett sammanhang, i en sfär, handlar om att fokusera på den kärnuppgift som är gemensam för båda områdena, att samla in, förvara och tillgängliggöra information.

En omställning kommer att kräva mycket kraft i form av kreativitet, idéer och nytänkande, men också i form av ekonomiska resurser, förmåga till kraftsamlingar och prioriteringar samt gott ledarskap.

Behov av samordning

Arkiven och biblioteken står alltså sedan en tid mitt uppe i och inför stora och avgörande steg i förhållande till den digitala världen. För att underlätta och på ett effektivt sätt samordna förändringar till följd av den tekniska utvecklingen, som har gett helt nya möjligheter, ser vi behov av en modern, central aktör eller företrädare för dessa frågor inom förvaltningen.

Biblioteken är av hävd uppdelade på tre separata områden, utan gemensamt sammanhållande centrum. De får i dag vart och ett

¹ Statistiska centralbyrån, Kungl. biblioteket *Forskningsbiblioteken 2007. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.* Där sägs att ”Med största sannolikhet blir det alltså inom kort vanligare att använda en e-bok än att låna en tryckt bok, framför allt bland högskolebibliotekens användare.”

efter bästa förmåga hantera omställningens utmaningar. *Det gäller folkbiblioteken, de vetenskapliga biblioteken och specialbiblioteken.* Ansvaret för biblioteksförserjningen är delat på flera parter: stat, landsting och kommun, Kulturdepartement och Utbildningsdepartement, Statens kulturråd, Kungl. biblioteket (inkl. Statens ljud och bildarkiv fr.o.m. 2009) och Skolverket.

De olika biblioteksväsendena emanerar ur skilda historiska sammanhang, har haft olika ämnesmässiga tyngdpunkter och vänt sig till olika låntagargrupper. De uppgifter och utmaningar som biblioteken står inför är dock i princip desamma för dem alla. Det gäller även beträffande låntagarna, som har andra behov och beteenden än tidigare.

Därför bedömer vi att det behövs en ny organisation och en ny ledningsfunktion för ett samlat svensk biblioteksväsende.

Inom arkivväsendet finns en motsvarande bild. Arkivfunktioner, allt ifrån enklare förvaringsformer till utbyggda professionellt skötta arkiv, finns i anslutning till varje verksamhet som behöver en sådan. Det gäller såväl stat, kommuner och landsting som företag, föreningar och enskilda. Detta präglar arkivväsendet i stort på så sätt att de statliga arkivmyndigheternas, Riksarkivets och landsarkivens, huvudsakliga uppgift är att sörja för statens arkivfunktioner i form av fysiska depåer för handlingar, viss tillsyn och för den professionella kompetensen.

Sveriges kommuner och landsting svarar för viss samordning och service till arkiven inom den kommunala sektorn medan arkiv inom enskild sektor, trots vissa insatser från de statliga myndigheterna, av folkrörelsearkiven samt även andra sammanslutningar, i princip saknar professionellt centrum.

Sammantaget gäller att samtliga aktörer inom arkivområdet är primärt inriktade på den egna arkivbildningen. Ingen, inte ens Riksarkivet, har ett tydligt ansvar för arkivväsendet i dess helhet. Vi tror att ett sådant centrum behöver skapas.

Den tekniska utvecklingen och inträdet i den digitala världen gör emellertid att det framstår som än mer ändamålsenligt att skapa en samlande aktör gemensamt för såväl arkiven som biblioteken.

Till utmaningarna för arkiven och biblioteken, som ju hittills varit inriktade på det skrivna ordet, hör att den digitala informationstekniken löser upp gränsen mellan skrift, ljud och bild. Den utvecklingen har vi berört i grundanalysens avsnitt 5.4.3.

Detta får följderna på så sätt att inte bara gränsen mellan arkiv och bibliotek löses upp, utan också så att gränserna försvinner

gentemot de arkiv- och biblioteksfunktioner som är specialinriktade på just ljud- eller bildupptagningar. Att Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv, efter myndigheternas eget initiativ, från och med 1 januari 2009, bildar en gemensam myndighet betraktar vi som ett framsynt och viktigt steg. Den utveckling som därmed inletts bör på sikt följas upp när det gäller samspelet med ytterligare aktörer inom området.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Samma förhållande torde kunna bli aktuellt vad gäller tillgången till anpassade medier. Den digitala utvecklingen har lett till en snabb utveckling som påverkar och flyttar gränsen för allas tillgänglighet. Även sammangåendet mellan Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv torde som nämnts ovan ge positiv riktning åt denna utveckling. Vi anser därför att även Talboks- och punktskriftsbiblioteket hör samman med den sfär som arkiven och biblioteken skapar.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket är inne i en fas av utveckling som vi vill understödja genom vårt förslag. Vi anser därför att det finns möjlighet till organisatoriska förändringar på sikt.

Institutet för språk och folkminnen

Institutet för språk och folkminnen har tidigare redovisats till riksdagen under arkivområdet² men är efter att språkfrågor har integrerats i myndigheten en del av litteratur, läsande och språk. Myndigheten har alltså kontaktytor mot såväl arkiv som bibliotek. Institutets verksamhet utgörs i dag av en del som i allt väsentligt är uppbyggd kring informationsförsörjning av samma art som arkiven samt uppgifter för språkområdet. Enligt förslag från Språklagsutredningen³ bör de senare uppgifterna utvecklas.

Vi menar att Institutet för språk och folkminnen har uppdrag som har beröringspunkter dels mot arkiven, dels mot biblioteken. För att skapa förutsättningar även för Institutet för språk och folkminnen att dra nytta av de samordningsvinster som vi anser finns

² Såväl Institutet för språk och folkminnen (dvs. innan språkfrågorna fördes till området) som i Statens ljud- och bildarkiv under Utbildningsdepartementet har räknats till arkivområdet. jfr t.ex. prop. 1996/97:3, s. 153.

³ SOU2006:26, *Värna språken – förslag till språklag*.

för arkiv och bibliotek bedömer vi att institutet bör räknas till den föreslagna sfären. Det innebär bl.a. att regeringen i sin styrning av myndigheten bör utgå även från gemensamma frågor i sfären och underlätta samverkan med övriga berörda myndigheter som arbetar för sfären.

Institutet för språk och folkminnen har funnits i nuvarande form sedan 1 juli 2006. På något längre sikt bör det bli tydligt vilka uppgifter och vilka utvecklingsmöjligheter som ligger framför institutet med anledning av de nya uppdragen i anslutning till politiken inom språkområdet. Den utvecklingen bör avgöra om också institutet bör integreras organisatoriskt med de andra myndigheterna inom sfären och den riktning som utvecklingen av verksamheterna inom myndigheten tar bör därför avvaktas.

Vår bedömning är att myndigheten bör ingå i den sfär som arkiven och biblioteken skapar. Däremot anser vi att organisatoriska förändringar bör ses på sikt.

15.2 Arkiv

15.2.1 Arkivverksamheten i landet

Arkivverksamheten kan dels betraktas som en kulturverksamhet, dels som en del i den allmänna förvaltningen, dvs. som en generell resurs för samhällets informationsförsörjning⁴. I Sverige finns medeltida handlingar bevarade men arkivverksamhet i mer ordnad form inleds under 1500- och 1600-talet. Ansvar för offentliga arkivverksamheter är fördelat på stat, landsting och kommun.

Vad gäller enskilda arkiv finns inte någon lagstiftning.⁵ Enskilda arkiv har bildats av företag, föreningar och privatpersoner samt s.k. gårdsarkiv. Vid Riksarkivet finns en *nämnd för enskilda arkiv* som år 2008 fick använda 11 742 000 kronor för bidrag till enskilda arkiv. Vidare förfogar Riksarkivet över anslaget bidrag till regional arkivverksamhet, ca 6,2 miljoner kronor. Det får användas till 22 regionala arkiv.⁶

⁴ Per Molander, 2008, Den centrala förvaltningens struktur. Rapport till 2006 års förvaltningspolitiska kommitté.

⁵ Arkivutredningen (SOU 2002:78) föreslog att det av arkivlagen skulle framgå att arkiv som bildats av enskilda arkivbildare är en del av det nationella kulturarvet. Ett samlat arkivverk skulle ha ett tydligare ansvar för enskilda arkiv.

⁶ Bidraget lämnas i form av stödenheter om 100 000 kronor eller delar av stödenheter och stödenheterna ska fördelas lika mellan de stödberättigade arkivinstitutionerna.

En trend är att skilda regionala och lokala arkiv, men även landsarkiv och landsting- och kommunarkiv, samlas till arkivcentrum. Det gör arkiven både mer synliga och tillgängliga. Arkiven används i hög grad inom den vetenskapliga forskningen. Vidare är de av stor betydelse inom förvaltningen. En stor grupp användare är släktforskarna.⁷ Enligt Sveriges släktforskarförbund är närmare 70 000 personer medlemmar i föreningar för släktforskning.⁸

Arkivutredningen⁹ beräknade att det 2002 fanns ca 200 personer verksamma vid folkrörelsearkiven runt om i landet. Folkrörelsearkivens bestånd kunde 2001 beräknas vara minst ca 50 000 hyllmeter handlingar. På näringslivsarkiven beräknade arkivutredningen¹⁰ att det fanns ett 50-tal anställda. Beståndet fördelar sig på ca 90 000 hyllmeter, 4 miljoner bilder och stora mängder reklammaterial och bilder. Vidare finns arkivpersonal och stora arkiv i kommuner och landsting.

En stor del av de arkiv som finns i landet härrör från den offentliga förvaltningen, men arkivfrågorna har också en kommersiell och uppdragsfinansierad sida. Företag och föreningar av skilda slag avsätter arkiv och vid någon punkt i företagets eller föreningens historia uppstår behov av att arkivet tas om hand av någon annan, en professionell arkivvårdande organisation. Det har gett upphov till arkivverksamheter utanför staten vilka finansieras huvudsakligen av enskilda medel.¹¹ Det finns sålunda en marknad på vilken företagen och föreningarna kan upphandla arkivtjänster av såväl enskilda arkiv som av Riksarkivet och landsarkiven.

Akademiska utbildningar i arkiv- och informationsvetenskap finns vid flera universitet runt om i Sverige.

Arkivverksamheterna har flera skilda föreningar för olika delar av arkivverksamheterna. Riksförbund som på musei- och biblioteksområdet finns däremot inte.

Arkivutredningen konstaterade att kommunikationen mellan stat och kommun när det gäller arkivfrågor förts i en anda av bristande tillit och att det hittills till del varit svårt att få till stånd ett konstruktivt samarbete.¹² Vi har genom våra möten med regio-

⁷ SOM-institutet, Åsa Nilsson, SOM-rapport 2008:13, SOM, Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007. Enligt undersökningen hade åtta procent av befolkningen, något fler män än kvinnor, släktforskat någon gång under det senaste året.

⁸ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009*, Problemanalys och statistik.

⁹ SOU 2002:78, Arkiv för alla, s. 130.

¹⁰ *ibid.* s. 126 f.

¹¹ Exempelvis har Centrum för näringslivshistoria i Stockholm en självfinansieringsgrad på 95 procent, grundad 1974, uppgifter överlämnade till Kulturutredningen dnr 168/2008.

¹² Arkiv för alla, s. 108.

nala företrädare och andra fått uppfattningen att frågan fortfarande är aktuell. Vidare har i dessa sammanhang framförts att det finns problem med vilka enskilda arkiv som tas om hand respektive vilka som inte tas om hand.

Kontakter finns mellan näringslivsarkiven (det finns en förening för näringslivsarkiven), föreningsarkiven och de offentliga arkiven men kontakterna handlar mer om kunskapsutbyte än om samverkan eller samarbete. Det har också framförts till oss att de mindre arkiven har behov av utvecklingsstöd när det gäller t.ex. upprättande av affärsmodeller.

Samlade uppgifter om eller utvärderingar av såväl offentliga som enskilda, förenings- och näringslivsarkiven saknas.¹³ Det är heller inte uttryckligen en uppgift för Riksarkivet och landsarkiven. Till skillnad mot t.ex. biblioteksområdet tycks detta heller inte uttryckligen efterfrågas av den professionella arkivvärlden.

15.2.2 Riksarkivet och landsarkiven

År 1618 utsågs den först arkivsekreteraren i det kungliga kansliet.¹⁴ År 1835 infördes titeln riksarkivarie. Arkivmyndigheterna, Riksarkivet och landsarkiven¹⁵ har som främsta uppdrag att förvara och vårda myndigheternas allmänna handlingar för framtiden. Grunden för verksamheten är offentlighetsprincipen som utgör en förutsättning för vårt demokratiska statsskick – alla medborgare har rätt att ta del av allmänna handlingar.¹⁶

I arkivlagen (1990:782) finns grundläggande bestämmelser om myndigheternas arkivverksamhet. Där anges bl.a. att myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet och att de ska bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättskipning och förvaltning, och forskningens behov. Av arkivlagen

¹³ Sammantaget torde dock arkivverksamheten i landet vara omfattandet Budgetomslutningen vid de tre arkiven Arbetarrörelsens arkiv, Centrum för Näringslivshistoria och TAM-arkiv var 2008 59 miljoner kronor. Underlag överlämnat till utredningen från dessa institutioner. dnr 168/2008.

¹⁴ Men Riksarkivet kan räkna sina rötter tillbaka till årtalen 1523 och 1618.

¹⁵ De finns i Lund, Göteborg, Uppsala, Visby, Vadstena, Östersund och Härnösand. För Värmlands respektive Stockholms län har Värmlandsarkiv respektive Stockholms stadsarkiv funktion som landsarkiv.

¹⁶ 2 kap. tryckfrihetsförordningen (1949:105). I sekretesslagen (1980:100) finns bestämmelser om att myndigheterna bl.a. ska registrera handlingar. Vidare är personuppgiftslagen (1998:204), lag om överlämnanden av allmänna handlingar etc. (1994:1383) och lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk viktiga för verksamheten.

framgår vidare att det för tillsynen av att myndigheter och andra fullgör sina skyldigheter på arkivområdet ska finnas arkivmyndigheter. I arkivlagen finns också bestämmelser om arkivmyndigheternas övertagande av arkiv från myndigheter under deras tillsyn samt en bestämmelse om att de statliga arkivmyndigheter får ta emot arkivmaterial också från enskilda. Ytterligare bestämmelser som bl.a. rör de statliga arkivmyndigheternas föreskriftsrätt och överlämnande av arkiv till arkivmyndigheterna finns i arkivförordningen (1991:446).

I förordningen (2007:1179) med instruktion för Riksarkivet och landsarkiven anges att de har det särskilda ansvaret för den statliga arkivverksamheten och för arkivvården i landet som framgår av arkivlagen och arkivförordningen. Enligt instruktionen har Riksarkivet i uppdrag att verka för att myndigheter och vissa andra organ på ett ändamålsenligt sätt fullgör sina skyldigheter enligt arkivlagen att bevara, hålla ordnade och vårda sina arkiv så att arkiven tillgodoser rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättskipning och förvaltning samt forskningens behov. Riksarkivet ska också bl.a. verka för utveckling av arkivverksamheten, och verka för ändamålsenlig gallring av handlingar, samt ge kommunerna råd i arkivfrågor.

Enligt instruktionen ska Riksarkivet beträffande handlingar som mottagits för förvaring hålla dem tillgängliga, tillhandahålla och levandegöra arkivinformation för forskningsändamål och annat utnyttjande, och verka för att arkiven och samlingarna ska bli fullständiga. I instruktionen anges också vilka uppgifter landsarkiven, som är myndigheter under Riksarkivet, har. Uppgifterna är i princip parallella fast avgränsade till en viss region. Riksarkivets och landsarkivens verksamhet kan beskrivas under fyra huvudsakliga rubriker.

Att *arbeta för en god arkivhantering* innebär att hjälpa myndigheter och enskilda arkivbildare att bättre hantera sina arkiv. Det innebär rådgivning, stöd, regler och normer, utbildningar och inspektioner av arkiven. År 2007 stod detta för 7 procent av de totala kostnaderna

Att *ta emot, bevara och vårda* innebär att ta väl hand om arkivhandlingarna, sortera och förvara dem rätt, konservera och binda om samt stöldsdydda. Digitalt material konverteras i nya, system och format. Kända metoder används och nya utvecklas. År 2007 stod detta för 29 procent av de totala kostnaderna.

Att *tillhandahålla och tillgängliggöra* innebär att tala om att arkiven finns och hur man söker och läser. Det görs på forskarsalar och via webbsidor, men även via brev, e-post eller telefon. Arkivarier svarar på frågor och ger stöd. Söksystem och andra hjälpmedel till arkiven utvecklas. Visningar, kurser, utställningar, publikationer och annan information är andra aktiviteter. År 2007 stod detta för 60 procent av de totala kostnaderna.

Att erbjuda *museitjänster* handlar om att erbjuda kvalificerade förvaringstjänster åt svenska museer samt vård- och dokumentationstjänster avseende museiföremål. År 2007 stod detta för fyra procent av de totala kostnaderna. Denna verksamhet är till övervägande delen finansierad via avgifter.¹⁷

Myndigheternas finansiering var 2008 ca 325 miljoner kronor. Vid Riksarkivet och landsarkiven finns 657 årsarbetskrafter. Riksarkivet och landsarkiven har en relativt omfattande konkurrensutsatt verksamhet som årligen omsätter ca 100 miljoner kronor¹⁸, främst genom digitaliseringstjänster, men även genom försäljning av depåttjänster till företag och föreningar.

Riksarkivet och landsarkiven hade 2007 drygt 81 000 forskarbesök i sina lokaler. Forskarbesöken har minskat med ca 20 000 besökare sedan 2005 beroende på att de digitala tjänsterna ökat. Myndigheten satsar t.ex. på att ta fram vägledningar, webbaserade blanketter, information på hemsidan.¹⁹

De statliga arkivmyndigheterna har sedan arkivpropositionen lades 2004²⁰ prioriterat vissa utvecklingsinsatser. De har strävat efter att få organisationen mer entydig – att uppfattas som just *statens arkiv*.²¹ Det innebär konkret att gallring och tillsyn bedrivs gemensamt, regler vid de olika forskarexpeditionerna har harmoniserats, en gemensam grafisk profil och en enhetlig hemsida har skapats. De har dessutom fortsatt satsa på att digitalisera handlingar och på att utveckla IT-verksamheten.

Landsarkivens roll påverkas av statsförvaltningens nya myndighetsstruktur med allt färre regionala och lokala myndigheter att relatera till för tillsyn och leveranser. Det är i dag endast polisen och länsstyrelserna som har en sådan organisation.

¹⁷ Drygt 15 miljoner kronor. Inkomsterna kommer från statliga kulturinstitutioner.

¹⁸ Statskontoret 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet*.

¹⁹ *Årsredovisning 2007 för Riksarkivet och landsarkiven*. s. 29-30.

²⁰ Prop. 2004/05:124.

²¹ Myndigheten presenterar sig t.ex. på sin hemsida som under samlingsnamnet Statens arkiv.

Beståndet bestod den sista januari 2007 av bl.a. 623 006 hyllmeter handlingar. Den årliga tillväxten varierar men har för Statens arkiv de senaste åren legat på runt 17 000 hyllmeter.²² Principer och metoder för insamling är avancerade och väl dokumenterade, men diskussionen om syfte och samhällelig nytta sparsam.

Arkiven är en del i en förvaltningstradition, de är myndigheter, men de är också offentliga kulturinstitutioner. Det finns många intressanta exempel på pedagogiska insatser och utvecklingsprojekt också för att nå nya målgrupper, men fokus i de offentliga arkivverksamheterna ligger trots allt fortfarande på insamling och ordnande.

Målet för Riksarkivet och landarkiven handlar främst om de statliga myndigheternas arkiv. Det innehåller dock även formuleringar om att de genom kunskapsuppbyggnad grundad på forskning och i samverkan med andra, ska bidra till samt sprida information om ny kunskap inom sitt verksamhetsområde. Under verksamhetsgrenen arbeta för en god arkivhantering finns i Riksarkivet och landsarkivens årsredovisning uppgifter om arbetet mot kommuner och enskilda. Landsarkiven ordnade arkivkonferenser, informationer eller utbildning för den kommunala sektorn.

Vi har också vid våra kontakter med skilda arkivföreträdare fångat upp att det finns behov av skilda forsknings- och utvecklingsinsatser. Riksarkivet disponerar 2008 ett anslaget ca 9,5 miljoner kronor för detta ändamål²³. Det används för angelägna projekt inom Riksarkivet och landsarkiven.

Insatser har gjorts av Riksarkivet och landsarkiven för de nationella minoriteterna. Vi har fått positiva kommentarer till detta från de berörda, samtidigt är behoven långt ifrån tillgodosedda. Ansvarsfrågorna är otydliga.

Ett antal enskilda arkiv får bidrag via Riksarkivets enskilda nämnd. Besluten om bidrag är inte motiverade. Vissa av dessa arkivverksamheter har framfört till oss att de upplever att de inte har någon dialog med staten. De önskar sig dialog om såväl uppdragets innehåll som inriktning, dvs. vad förväntar sig staten för de pengar staten satsar. Men de önskar också en dialog om anlagets storlek och en ökad långsiktighet i finansieringen. I dag fattas beslut om statligt bidrag i januari samma budgetår som bidraget

²² jfr Årsredovisning 2007 för Riksarkivet och landsarkiven, s. 27.

²³ I Riksarkivets och landsarkivens årsredovisning 2006 redovisas i kap 2.3 samt i Bilaga s. 62 ff hur dessa medel använts.

avser. Det har till oss framförts att de arkiv som dels söker bidrag ur Enskilda nämnden vid Riksarkivet, dels konkurrerar med Riksarkivet och landsarkiven om uppdrag kan uppleva att myndigheten har dubbla roller. Önskemålet om förbättrad dialog mellan parterna kvarstår dock.

15.3 Bibliotek

Biblioteksvärlden är av tradition sammanbunden i ett internationellt nätverk med bl.a. kataloger, klassificeringssystem, och standarder. I dag är kataloger och samlingar globalt tillgängliga och bibliotekens användare är såväl fysiska besökare som webbesökare från olika länder.

I Sverige finns ett väl utbyggt system med bibliotek av skilda slag. Kungl. biblioteket, universitets- och högskolebibliotek, specialbibliotek och folkbibliotek samt skolbibliotek är olika myndigheter och delar detta system. Forskningsbiblioteken sorterar under Utbildningsdepartementet. Tyngdpunkten i beskrivning och analys i det följande handlar om folkbiblioteken, som sorterar under kulturpolitiken. Övriga delar av biblioteksväsendet behandlas kortfattat och framför allt med utgångspunkt i deras relation till folkbiblioteken. Den grundläggande fråga som vi söker ett svar på handlar om relationerna mellan de olika biblioteken och hur de bör ordnas framgent.

15.3.1 Folkbiblioteksverksamheten i landet

Bibliotekslagen (1996:1596) handlar om det allmänna biblioteksväsendet. Alla medborgare ska ha tillgång till ett folkbibliotek, som ska finnas i varje kommun. Lånen ska där vara avgiftsfria. Ett länsbibliotek bör finnas i varje län. I grundskolan och gymnasieskolan ska det finnas skolbibliotek.²⁴ Lagen fördelar ansvaret för dessa mellan olika parter. Kommuner och landsting ska anta planer för biblioteksverksamheterna.

I Sverige fanns 2007 sammanlagt 2 090 utlåningsställen med närmare 5 900 anställda varav hälften bibliotekarier. Antalet aktiva

²⁴ Och högskolebibliotek vid alla högskolor.

låntagare var 2,6 miljoner, och dessa lånade sammanlagt 69 miljoner medier.²⁵

Bokutlåningen varierar mellan kommunerna – de med högsta utlåningen 2007 redovisade nästan 15 lån per invånare medan kommunen med den lägsta utlåningen rapporterade mindre än fyra lån per invånare.²⁶ Utlåningen av AV-medier står för 17 procent av utlåningen. Barnböcker står för 48 procent av de utlånade böckerna, skönlitteratur för vuxna 25 procent och facklitteratur för 27 procent.²⁷ Av antalet aktivitetstillfällen 2007 riktade sig 69 procent²⁸ till denna grupp. Barn och ungdomar får anses vara bibliotekens främsta målgrupp.

Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteken. De offentliga kostnaderna för biblioteken var 2005 ca 3,5 miljarder kronor varav kommunerna stod för 95 procent av kostnaderna.²⁹ Folkbiblioteken har flera roller och uppgifter. De är viktiga i ett lärandeperspektiv, men de ska också vara bibliotek för alla utan krav på förkunskaper, formalia eller motprestationer. Verksamheten sträcker sig också utanför de egna väggarna genom uppsökande arbete mot grupper som inte är användare av bibliotek. Folkbiblioteken har dels särskilda målgrupper, dels vida kontakttytor i det omgivande samhället. Detta skiljer folkbibliotekens uppdrag från forskningsbibliotekens. Samtidigt har de dock gemensamma funktioner för lärandet.

Den överväldigande majoriteten av folkbiblioteken är en del av den kommunala förvaltningen. Det finns dock bibliotek som drivs i andra former,³⁰ t.ex. ideella föreningar, Svenska kyrkan, Folket hus och i något fall ett företag. Dieselverkstadens bibliotek i Nacka

²⁵ Statens Kulturråd, 2008#3 *Kulturen i siffror. Folkbiblioteken 2007*.s. 5.

²⁶ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009*, Problemanalys och statistik. Biblioteken, s. 287, "Enligt SCB:s ULF-undersökning 2006 hade 54 procent av svenska folket besökt ett bibliotek minst en gång under senaste 12 månader. Störst andel besökare fanns bland personer upp till 30 år och bland studerande. Minst andel besökare fanns bland män över 64 år och bland företagare. Kvinnor är flitigare biblioteksbesökare än män, 59 procent av kvinnorna uppgav sig ha besökt biblioteket senaste året medan motsvarande andel för männen var 48 procent. Biblioteksbesökandet ökar med utbildningen. De som har hemmavarande barn under 18 år gör oftare besök än de som saknar barn. Biblioteksbesökandet är mindre utbrett bland boende i Stockholm än bland boende i resten av landet."

²⁷ *ibid.* s. 291.

²⁸ Statens kulturråd, 2008#3, *Folkbiblioteken 2007*, s. 30 (av 66 205 olika publika aktivitets-tillfällen).

²⁹ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009*, Problemanalys och statistik. Biblioteken, s. 288.

³⁰ Föreningen BiS, Bibliotek i Samhälle, har sammanställt folkbibliotek med alternativa driftsformer. Ett underlag för föreningens seminarium Bibliotek – en privatsak? på Bok & Biblioteksmässan den 27 september 2007. Föreningen har lokaliserat ett tiotal bibliotek i ett tiotal län.

kommun drivs på entreprenad av en ekonomiska förening, ett personalkooperativ om sex personer.

Det finns 20 läns- eller regionbibliotek.³¹ De har till uppgift att utveckla och stödja folkbiblioteken och i viss utsträckning komplettera dem. De bedriver utvecklingsprojekt och utbildning och fortbildning, omvärldsbevakning, gemensam marknadsföring, rådgivning och handledning till enskilda bibliotek, samordning av digitala tjänster m.m. De har det senaste decenniet rört sig från den kompletterande medieförsörjningen mot en nätverkande funktion.

En stor aktör på biblioteksområdet är Bibliotekstjänst AB som har drygt 300 anställda i Sverige och Finland och en omsättning på 900 miljoner³² ArtikelSök, BURK-sök och bibliotek.se³³ är några exempel på databaser som Bibliotekstjänst driver.

Utlåningsstrukturen har förändrats det senaste decenniet. Folkbiblioteken behöver inte längre gå via läns- och regionbiblioteken och dessa i sin tur har förnyat sin verksamhetsidé. Detsamma kan sägas gälla för lånecentralerna som nu kallar sig informations- och lånecentraler³⁴, och som samverkar kring olika informationsverksamheter. Frågan är dock om dagens struktur är optimal, på vilket sätt dessa nivåer och organisationer överlappar eller samverkar och om inte resurser kan riktas om. Bibliotekens internationella verksamheter är viktig för att säkra tillgång till medier på andra språk, men fler bibliotek borde dela på ansvaret för skilda språk.

Som redovisats ovan samverkar ett par län om länsbibliotek och andra diskuterar samgående. Det verkar vara en naturlig följd av den nätverkande funktionen och inriktningen mot samordning, utveckling och fortbildning, men även samarbetena mellan länsbiblioteken.

Folkbibliotekens identiteter har förändrats över tid. De växte fram tillsammans med folkbildningen, men i dag är den folkbildande identiteten inte lika tydlig. De är resurser för lärande, till stöd för utbildning på olika nivåer. De är minnesinstitutioner med kopplingar till både arkiv och museiväsendet. De har en roll för demokratifrågor och i vissa kommuner är de delar i demokrati-

³¹ I Blekinge och Kronoberg samverkar man om länsbibliotek. I Västmanland har nyligen genomförts en utredning som förordar ett gemensamt regionbibliotek för Västmanland och Örebro. Jfr Annette Johansson, 2008, *På vilken fråga är länsbiblioteket ett svar? en utredning av Länsbibliotek Västmanlands framtida roll och inriktning*. AnnJo Konsulteri den 30 juni, 2008.

³² www.btj.se, Om BTJ. Sveriges allmänna biblioteksforening/Svensk biblioteksforening har varit grundare och ägare, men sålde 2008 sina sista aktier i företaget.

³³ Ett samarbete med Kungl. biblioteket/LIBRIS.

³⁴ Se kap. 11 för beskrivning av dessa.

centrum eller medborgarkontor.³⁵ Det är verksamheter och platser som syftar till att bli redskap för demokratiska processer och öka medborgarnas deltagande i demokratin. Medborgarna kan på folkbiblioteken få ingångar till statlig och kommunal information, samhällsvägledning och stöd i kontakter. Biblioteken fungerar också som mötesplatser. I de kommuner som har kulturhus har biblioteket en central funktion.

Utgifterna för biblioteksverksamhet och utlåning av böcker varierar kraftigt mellan kommunerna och därmed sannolikt även kvaliteten på biblioteksverksamheten.³⁶ Det är i sig inte orimligt, det ska inte vara ett problem att en kommun vill satsa mer än andra. Däremot är det inte möjligt att veta om en grundläggande standard upprätthålls oavsett bostadsort. Användningen av biblioteken skiftar också mellan olika grupper – högutbildade använder bibliotek i högre grad än lågutbildade.³⁷

Antalet utlånade böcker vid folkbiblioteken har varit sjunkande sedan 1980-talet, mellan 1980 och 2007 med 25 procent.³⁸ Samtidigt toppar biblioteken årets mätning av befolkningens förtroende för olika samhällsinstitutioner med 72 procent.³⁹ Biblioteken har en stark ställning som fungerande mötesplatser i det svenska samhället. En undersökning som Svensk biblioteksförning låtit göra av kommunala beslutsfattarens inställning till bibliotek visar att en överväldigande majoritet tycker att biblioteken är viktiga och att de har en positiv utveckling.⁴⁰ Men den starka ställningen har inte enbart positiva konsekvenser. Biblioteken är kvinnodominerade arbetsplatser, ca 85 procent av de anställda är kvinnor⁴¹, och stereotypa bilder av bibliotekarier och bibliotek florerar. Biblioteken har följaktligen svårt att nå ut med att de t.ex. har en roll i integrationsprocessen – som centrum för kultur, kunskap och information.⁴² Undersökningar vid SOM-institutet visar att andelen

³⁵ I SOU 2008:97, Styr samverkan – för bättre service till medborgarna, nämns bl.a. biblioteken som möjliga kommunala servicepunkter och kontor i gles- och landsbygd. Utgångspunkten är medborgarens behov av service inte de enskilda offentliga myndigheternas verksamheter.

³⁶ Kommunernas kostnader för bibliotek finns tillgängliga i Kommundatabasen, KulturSverige.

³⁷ S.Beckman och S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009*, Problemanalys och statistik, Biblioteken.

³⁸ Statens kulturråd, 2008#3, *Kulturen i siffror. folkbiblioteken 2007*.

³⁹ Anna Kåring Wagman, *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*. Svensk biblioteksförning april 2008.

⁴⁰ Svensk Biblioteksförning, 2008, *Kommunala biblioteksfattare om bibliotek*.

⁴¹ Statens kulturråd, 2008#3, *Folkbiblioteken 2007*.

⁴² Svensk biblioteksförning, 2008, *Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekens betydelse för integration*. s. 47 och där a.a.

biblioteksbesökare sedan mitten av 1990-talet är högre bland invånare som inte har svenskt medborgarskap än bland dem som har det, även om skillnaderna börjar minska något.⁴³

Människors beteenden för informationsförsörjning och kunskapsutveckling har påverkats. Beteendet är också under påverkan av förändrad utbildningsnivå och de nya möjligheter till lättillgänglig information som digitaliseringen innebär. Skillnaderna i detta beteende mellan människor är dock stor – vissa är helt självständiga och andra behöver ett omfattande stöd för att hitta rätt information och kunna tillgodogöra sig den.

I diskussionen kring bibliotekens uppdrag är betoningen av användaren och användarens behov är stark. Däremot finns det skäl att mer genomgående resonera kring hur detta användarperspektiv kan leda fram till förändrade professionella attityder och reellt inflytande på biblioteken av dess användare. Intressanta projekt pågår dock.⁴⁴

Svenska biblioteksförningens undersökning visar att det finns en intressant skillnad i uppfattningar mellan kommunala beslutsfattare och allmänheten kring hur verksamheterna ska utformas; allmänheten är mer konservativ och vill att biblioteken ska ha sin traditionella funktion som lugna och tysta platser med läsning och böcker i centrum.⁴⁵

Bland folkbiblioteken pågår en prövning av den framtida profilen. Vad ska de vara och för vem – förmedlare eller förvaltare, expert på sitt eller vägledare av andra, folkbildare eller informationsförmedlare, inriktade på skönlitteratur eller på underhållning och nya medier, för starka eller svaga grupper?⁴⁶

De offentliga biblioteken är politiskt styrda institutioner, samtidigt är en hög grad av självständighet en viktig del i "varumärket". Biblioteken kan i hög grad sägas fylla en roll i såväl medborgarnas privata liv och i det offentliga samhället. Etitetet offentliga vardagsrum är träffande. De är sociala centrum, mötesplatser och lokala institutioner. De är arenor där olika grupper kan se varandra, träffas och föra en dialog.

⁴³ ibid. s. 7-10.

⁴⁴ Landstinget i Uppsala hemsida, www.lul.se, Ett samarbete mellan Länsbibliotek Uppsala och Regionbibliotek Stockholm samt ett tiotal folkbibliotek i dessa län. "Det frågeorienterade biblioteket". Det är ett projekt som syftar till att skapa användarvänliga bibliotek på besökarnas villkor. Projektet prövar olika metoder som presenterar biblioteksrummet och samlingarna på ett tillgängligt och användarvänligt sätt.

⁴⁵ ibid. s. 13.

⁴⁶ Jämför Anna Kåring Wagman, *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*. Svensk biblioteksförning april 2008.

Utgår man från medborgarens behov av bibliotekstjänster finns det mycket som talar för ökad samordning mellan olika delar av biblioteksväsendet. Det kan sannolikt höja tillgängligheten till bibliotekstjänster för alla användare inom befintliga ramar. Biblioteken på forskningssidan använder sig av systemet LIBRIS med 6 miljoner titlar medan folkbiblioteken använder BURK med 2,2 miljoner poster.⁴⁷ En samordning av dessa skulle ge användarna – studerande, forskare och allmänhet – en förbättra tillgång till bibliotekens samlingar.⁴⁸

Det finns inte någon statlig myndighet som har ett uttalat ansvar för det samlade biblioteksväsendet eller för folkbiblioteken och övriga offentliga bibliotek. Det innebär att ingen myndighet har i uppdrag att ställa upp kvalitetskriterier och utvärdera indikatorer eller att utvärdera de biblioteksplaner som ska upprättas. Statens kulturråd gör dock en viss uppföljning genom att redovisa hur många kommuner som antagit en biblioteksplan.⁴⁹ Inte heller finns någon part som kan svara för samordningen av digitala tjänster, något som sannolikt skulle kunna ge medborgarna bättre tjänster till en sammanlagt lägre offentlig kostnad. Staten gör via Statens kulturråd utvecklingsinsatser, men det handlar om punktvisa projekt.

15.3.2 Universitets- och högskolebibliotek och specialbibliotek

Inom universitets- och högskoleväsendet finns de vetenskapliga biblioteken som tidigare var egna myndigheter i anslutning till universiteten, men med Kungliga biblioteket som chefsmyndighet. De 38 universitets- och högskolebiblioteken lånade 2007 ut cirka 3,6 miljoner böcker, medan antalet nedladdningar av e-böcker var 2,9 miljoner.⁵⁰

Kungl. biblioteket (se vidare nedan) har till uppgift att stå för nationell samordning av informationsförsörjningen till högre utbildning och forskning. Vidare är myndigheten huvudansvarig myndighet för tillämpningen av lag(1993:1392) om pliktexemplar av dokument (se vidare nedan).

⁴⁷ Från ca 300 biblioteksenheter vid svenska universitets-, högskole- och forskningsbibliotek samt ett tjugotal folkbibliotek.

⁴⁸ Kungl. biblioteket, skrivelse till utredningen dnr 11/2009, Samhällsnyttan av folkbiblioteken i Libris.

⁴⁹ Statens Kulturråd, 2008#3, *Kulturen i siffror. Folkbiblioteken 2007*, s. 11.

⁵⁰ Kungl. biblioteket, Statistiska centralbyrån, *Forskningsbiblioteken 2007. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*

Det finns även 34 s.k. specialbibliotek⁵¹ varav många är knutna till kulturinstitutioner. Även de har oftast en inriktning på forskningens informationsförsörjning men även på förvaltningens.

15.3.3 Kungl. biblioteket och Statens ljud och bildarkiv

Kungl. biblioteket kan räkna sina anor tillbaka till årtalen 1568 och 1611.⁵² Sedan 1661 har Kungl. biblioteket samlat in i stort sett allt som trycks i Sverige eller på svenska.

Kungl. biblioteket samlar in, beskriver, bevarar och tillhandahåller det svenska trycket. Myndigheten bidrar till infrastrukturen i det svenska forskarsamhället och är också ett forskningsbibliotek, främst inom humaniora och samhällsvetenskap. Kungl. biblioteket fördelar medel till forsknings- och specialbiblioteken för deras fjärrlån.

Vid Kungl. biblioteket finns avdelningen för nationell samverkan. Avdelningen bidrar till att förbättra och effektivisera informationsförsörjningen till högre utbildning och forskning genom arbete med utvecklingsfrågor inom nationalbibliotekets verksamhetsområden, i samverkan med externa aktörer. Avdelningen ansvarar för LIBRIS nationella bibliotekssystem och förvaltar och utvecklar ett nätverk av ansvarsbibliotek och stödjer bibliotekens fjärrlånesamverkan.

Statens ljud- och bildarkiv inrättades 1979. Statens ljud- och bildarkiv är arkiv för inspelat ljud och rörliga bilder – radio, tv, film, video, skivor och multimedier. Alla kan använda kataloger och referensbibliotek samt beställa fram och lyssna på musik ur samlingarna. Den största delen av arkivmaterialet är dock, av upphovsrättsliga skäl, endast tillgängligt för forskning på plats i Stockholm eller som fjärrlån på ett trettiotal platser i landet.

Verksamheten vid Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv styrs av lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument. Enligt förordning (1993:1439) om pliktexemplar av dokument ska dokument som lämnats till Kungl. biblioteket utgöra national-exemplar och dokument som har lämnats till Lunds universitetsbibliotek utgöra nationella reservexemplar. Dokument som lämnats till dessa tre institutioner ska bevaras för framtiden.

⁵¹ *ibid.* s. 7.

⁵² SOU 2003:129 *KB – ett kunskapsnav.*

Kungl. biblioteket (med Statens ljud och bildarkiv fr.o.m. 1 januari 2009) har i dag ingen uppgift för folkbiblioteken eller det samlade biblioteksväsendet, utan är inriktad mot forskningens behov. I utredningen om Kungl. Biblioteket föreslogs att myndigheten skulle få en viss roll även för folk- och länsbibliotek, men utan att det skulle ändra folkbibliotekens ställning. Utredningen menade att folkbiblioteken spelade en allt större roll i utbildningsväsendet.⁵³ Utredningens förslag har inte behandlats av regeringen.⁵⁴

15.3.4 Statens kulturråd – ansvaret för vissa biblioteksfrågor

I 1 § förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd stadgas att myndigheten handlägger bl.a. ärenden om folkbibliotek i den utsträckning det inte är en fråga för någon annan myndighet. Det innebär att Statens kulturråd dels ger ett mer övergripande bidrag till biblioteksverksamhet om ca 47,7 miljoner kronor (reglerat i förordningar), dvs. även till länsbiblioteken, dels ger bidrag till några utpekade bibliotek med speciell inriktning t.ex. Sverigefinska biblioteket i Stockholm och Judiska biblioteket, och en samisk bibliotekskonsulent. Statens kulturråd anordnar seminarier och workshops och genomför projekt för att öka samordningen och utveckla vissa verksamheter. Statens kulturråd arbetar också för att utveckla samverkan med Kungl. biblioteket.

Vid Statens kulturråd kan bidrag sökas för inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek, läsfrämjande insatser, prenumerationsstöd, verksamhetsbidrag och utvecklingsbidrag till regional biblioteksverksamhet, verksamhetsutveckling för folkbibliotek och stöd till folkbibliotekens service för vuxnas lärande.

Det finns tre informations- och lånecentraler, i Stockholm, Malmö och Umeå. Sådana började byggas upp på 1970-talet för att förse folkbiblioteken med kompletterande litteratur och vara en länk till forskningsbiblioteken. År 1981 beslutades att dessa skulle få funktion som depåbibliotek. I Jokkmokk finns ett samiskt depåbibliotek. De arbetar i dag med fjärrlån, dvs. förmedling av littera-

⁵³ SOU 2003:129 KB – ett nav i kunskapssamhället.

⁵⁴ Svensk biblioteks förening var i sina kommentarer till utredningen positiv till att Kungl. biblioteket skulle ta ansvaret för de offentligt finansierade och tillgängliga bibliotekens informationsförsörjning. Men föreningen betonade också att det behövdes en sammanhållen myndighet för hela biblioteksväsendet. Det ansvar och de medel som låg på Statens kulturråd borde föras över till Kungl. biblioteket. Yttrandet finns på Biblioteks föreningens hemsida.

tur till andra bibliotek, men också med andra typer av tjänster som Fråga biblioteket-tjänsten och Idébiblioteket, utbildningar för bibliotekspersonal och referensservice. De kompletterar bibliotekens behov av smal litteratur genom sina inköp. I Umeå finns Sveriges depåbibliotek som är ett centralt, gemensamt uppbyggt fjärrlåne-magasin för landets folkbibliotek. Slutligen finns Internationella bibliotekets lånecentral vid Stockholms stadsbibliotek som kompletterar Sveriges folkbibliotek genom litteratur och dokument på andra språk än svenska⁵⁵, som arabiska, persiska, ryska, spanska och kinesiska. Dessa verksamheter finansieras via Statens kulturråd. Även landets folkbibliotek har dock sedan 1960-talet byggt upp kunskaper och resurser på detta område.

15.4 Andra verksamheter inom sfären

15.4.1 Allas tillgång till anpassade medier – Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Myndigheten Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) skapades 1980. TPB har ett drygt 80-tal anställda och ett årligt anslag på ca 100 miljoner kronor. Myndigheten finansieras med medel från såväl Kulturdepartementets, som Utbildningsdepartementets⁵⁶ del av statsbudgeten. Myndigheten, som är placerad under Kulturdepartementet, har i uppdrag att i samverkan med andra bibliotek tillgoda de behov av litteratur som personer med synskada och andra läshandikapp har.

Bibliotekslagen (1996:1596) och lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk kan sägas ge en lagmässig bakgrund till TPB:s verksamhet⁵⁷. TPB erbjuder litteratur i form av DAISY-talböcker, punktskrift och taktila bilderböcker samt E-text.

Myndighetens målgrupp och låntagare är ca en halv miljon människor i Sverige. De aktiva låntagarna på lokala bibliotek är ca 45 000, studenterna ca 2 100 och de aktiva punktskriftslåntagarna ca 500. Bland de aktiva låntagarna är ca 80 procent synskadade och

⁵⁵ Undantaget norska, danska, engelska,, tyska, franska och samiska.

⁵⁶ Kulturdepartementet 70,1 miljoner kronor, Utbildningsdepartementet, 29,5 miljoner kronor.

⁵⁷ Bibliotekslagen (1996:1596) 8 § "Folk- och skolbibliotek skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former som är särskilt anpassade för dessa gruppers behov."

20 procent dyslektiker. I målgruppen är förhållandet det omvända: ca 80 procent dyslektiker och 20 procent synskadade. Till målgruppen tillkommer en grupp som inte går att uppskatta med hjälp av SCB. Den icke uppskattade delen utgörs av personer med kognitiv funktionsnedsättning, afatiker, rörelsehindrade, konvalescenter, trycksvärteallergiker m.fl.

Den svenska talboksmodellen innebär att det är folkbiblioteken som låntagaren har kontakt med, dvs. inte direkt med TPB. TPB utvecklar dock distributionen via Internet (men även mobiltelefon) och TPB-katalogen (s.k. strömmande läsning).

TPB har under många år satsat på utveckling av skilda digitaliseringsstillämpningar. Talboksformatet DAISY har utvecklats av TPB och är nu internationell standard. Det finns ett DAISY Consortium med ett 40-tal medlemsländer. Det gör det möjligt att dela på utvecklingskostnader. Man har också utvecklat sitt arbete med talsyntes.

I dag har TPB ca 67 000 talböcker i DAISY-format, drygt 13 000 punktskriftsböcker och drygt 300 textviewböcker. Produktionen sker till stor del efterfrågestyrt genom en förslagslåda på webben. Av utbudet är ca 80 procent olika former av facklitteratur. Årligen produceras 1 500 titlar till universitets- och högskolestudenter.

Myndigheten upphandlar produktion⁵⁸ från privata produktionsförlag, en mindre del sköts internt.

Förändringar i upphovsrättslagen har under senare år gett TPB nya möjligheter att förmedla verk till personer med funktionsnedsättning.

Samverkan med andra myndigheter som Post- och telestyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Hjälpmedelsinstitutet och Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) är av stor betydelse.

Myndigheten har satsat på att förbättra och utveckla sitt brukarperspektiv. Det finns en stor och förbisedd grupp människor med läs- och skrivsvårigheter i Sverige. Myndighetens uttalade målsättning är att nå dessa människor.

Ansvar för dagstidningar, tidskrifter, läromedel och skönlitteratur ligger på fyra olika statliga aktörer; Taltidningsnämnden, Statens kulturråd, Specialpedagogiska skolmyndigheten och TPB. Även landsting, kommuner och universitet producerar och anpas-

⁵⁸ Skanning, inläsning av talböcker, textviewböcker, taktila bilderböcker m.m.

sar material till sina brukare. Teknikutvecklingen har dessutom gjort att gränserna mellan anpassade och vanlig medier börjat luckras upp – på sikt kan kanske samma teknik användas för både anpassade och vanliga medier.

Taltidningsnämnden och TPB har av regeringen under 2008 haft i uppdrag att utreda möjligheter till ökad samverkan mellan myndigheterna för att uppnå ökad tillgänglighet och effektivare resursanvändning. Rapporten förstärker enligt vår mening de förhållanden som talar för en närmare samverkan mellan dessa parter.

TPB har också uppmärksammat regeringen på vinsterna med digitala pliktleveranser av förlagsfiler, något som skulle kunna korta ledtiderna och ge TPB:s målgrupper samma tillgång till litteratur som övriga medborgare.

Vidare finns det i dag inte någon myndighet som har i uppgift att följa efterlevnaden av bibliotekslagens åttonde paragraf.⁵⁹

15.4.2 ABM-verksamheter

Frågan om de arkivens och bibliotekens samband med museisektorn har länge varit en aktuell fråga. På nationell nivå finns sedan 2004 projektet ABM⁶⁰-centrum som finansierats gemensamt av Kungl. biblioteket, Statens ljud och bildarkiv, Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet samt Nationalmuseum, Nordiska museet och Naturhistoriska riksmuseet. Verksamheten kretsar kring samarbete, samordning, tillgänglighet och förmedling – arkiv, bibliotek och museer emellan. Regionalt finns ett antal projekt och det har gjorts utredningar om hur samarbetet kan bedrivas.⁶¹

ABM-centrum har utvärderat sin verksamhet 2004–2007. I rapporten föreslås att ett samordningskansli med ett inledningsvis tidsbegränsat uppdrag startas. Kansliet föreslås bestå av en heltidsanställd ABM-koordinator. Denna skulle bl.a. identifiera verksamhet som lämpar sig för samordning mellan deltagande institutioner.⁶²

Syftet med verksamheten har varit att främja förståelse och samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer, digitaliseringssamarbete,

⁵⁹ Bibliotekslag (1996:1596), 8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

⁶⁰ ABM, förkortning för arkiv, bibliotek och museer.

⁶¹ På ABM-centrums hemsida redovisas regionala ABM-verksamheter. Tomas Jönsson, 2006, *ABM i Värmland*.

⁶² ABM-centrum, 2008, *Utvärdering av projektet ABM-centrum 2004–2007*, s. 5.

ny teknik och ABM-överskridande kompetensutveckling. Arbetsuppgifterna har kretsat kring omvärldsbevakning och information, samverkan kring kvalitet och standard, nationella planer och policydokument för digitalisering, utbildningar, genomföra projekt samt en webbplats.

15.4.3 Institutet för språk och folkminnen

I förordning (2007:1181) med instruktion för Institutet för språk och folkminnen sägs bl.a. att institutet har till uppgift att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och språkligt burna kulturarv i Sverige.

Myndigheten får ett årligt anslag om ca 46,2 miljoner kronor för sin verksamhet⁶³ samt 1,1 miljoner kronor för forsknings- och utvecklingsinsatser. Myndigheten får bidrag från olika forskningsfinansiärer och fonder. Vid myndigheten finns 78 årsarbetskrafter i Umeå, Uppsala, Stockholm, Göteborg och Lund.

Myndighetens ämnesområde är dialekter, ortnamn, personnamn och folkminnen samt språkvård och språkpolitik. Myndigheten samlar in och ordnar uppgifter inom dessa ämnen. Myndigheten ska bedriva forskning samt delta i internationellt samarbete inom sitt verksamhetsområde. Myndigheten har ett omfattande arkiv⁶⁴ och har gjort stora insatser för att digitalisera sitt material. Vidare svarar man på frågor och håller föredrag, visar sina samlingar och publicerar böcker och cd-skivor. Den granskar och avger yttranden om ortnamn och yttrar sig i frågor som gäller personnamn till ansvariga myndigheter.

Sverige har sedan 2005 en nationell språkpolitik som bl.a. har målet att

Alla har rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och få möjlighet att lära sig främmande språk.⁶⁵

Inom språkområdet ägnar sig myndigheten åt språkplanering som syftar till att påverka språkens roll och funktion i samhället, ord- och grammatikvård samt tal- och textvård. I princip ska myndig-

⁶³ Av anslaget får högst 500 000 kronor användas för bidrag till organisationer som företräder de nationella minoritetsspråken och till terminologiskt arbete.

⁶⁴ ca 27 miljoner handlingar och fonogram.

⁶⁵ prop. 2005/06:2, Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik.

heten överblicka och främja användandet av alla språk som brukas i Sverige,⁶⁶ men, vid sidan av svenska, arbetar den främst med finska, romani chib, svenskt teckenspråk, jiddisch och meänkieli.⁶⁷

Institutet samverkar med universitet, högskolor, myndigheter, organisationer och företag på nationell, nordisk, europeisk och internationell nivå.

I betänkandet *Värna språken – förslag till språklag* (SOU 2008:26) läggs förslag bl.a. för att ytterligare befästa svenska språkets ställning. I betänkandet föreslås också att regeringen bör ge i uppdrag till t.ex. Institutet för språk och folkminnen att följa upp hur språklagen följs och årligen redovisa resultatet av uppföljningen till regeringen. För samiska språk bör samma sak gälla för Sametinget.⁶⁸ Språklagsutredningens förslag bereds vidare i Regeringskansliet. Ansvaret för de nationella minoritetsspråken kan, enligt vår bedömning, gynnas av en närmare samordning med biblioteksfrågorna.

15.4.4 En internationell jämförelse

I Norge har Kultur- og kirkedepartementet och Kunnskapsdepartementet sedan 2003 valt att samla vissa arkiv-, biblioteks- och museifrågor i myndigheten ABM-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum. I England finns den statliga myndigheten Museums, Libraries and Archives Council som inrättades 2000 och som har nio regionala kontor. I Danmark finns sedan 2008 en Styrelse for bibliotek og medier. Styrelsen ansvarar för forsknings- och folkbibliotek och frågor om medier, först och främst radio, TV och den tryckta pressen. Tidigare fanns en Biblioteksstyrelse och ett Mediasekretariat. På arkivområdet påminner organisationen i Finland och Danmark om hur det ser ut i Sverige.

I Kanada finns sedan 2004 en samlad myndighet, Library and Archives Canada. Myndigheten består av de tidigare samlingarna, personalen och tjänsterna vid Nationalbiblioteket och Nationalarkivet. Myndigheten ska vara en ny form av kunskapsmyndighet som bidrar till alla kanadensares livskvalitet. Medborgarna sätts i centrum och de tidigare professionella traditionerna ifrågasätts. Myndigheten samarbetar med andra institutioner och vill se sig

⁶⁶ Att genomföra denna uppgift skulle enligt myndigheten kräva mycket stora resurser som man inte har, jfr Årsredovisning 2007, s. 10.

⁶⁷ Sametinget har ansvar för samiska.

⁶⁸ SOU 2008:26, *Värna språken – förslag till språklag*, s. 245.

som en del av en helhet samtidigt som man har en uppgift för strategi och ledarskap.⁶⁹

Vad gäller biblioteken i de övriga nordiska länderna har de sett samma problem som vi har i Sverige, men de har valt att ta mer av ett helhetsgrepp genom utvärderingar och självkritik, visioner, strategier och ansvarsfrågor. Biblioteken i dessa länder är också på väg att byta identitet från renodlade kulturella institutioner till mer allmänt orienterade samhällsliga kunskapscentraler. Svensk biblioteksforening som låtit göra en jämförelse mellan Sverige och de nordiska länderna⁷⁰ menar att Sverige ligger långt efter övriga nordiska länder i denna utveckling.

15.4.5 Några slutsatser

På arkivområdet har staten i begränsad omfattning varit samlande och pådrivande. Detsamma kan sägas gälla för biblioteken även om staten har påtagit sig ett visst ansvar. På språkområdet har däremot nya initiativ tagits.

Det finns en potential i ABM-samverkan och det är naturligt att den bör fortsätta. Museerna har dock ett delvis annat uppdrag och arbetssätt. De ska i högre grad även analysera och tolka kulturarvet samt presentera sina utställningar och andra publika verksamheter. Vi anser att de förslag vi nu presenterar skulle kunna stimulera och underlätta ett ökat ABM-samarbete. De organisatoriska förslag som vi lägger syftar till att ge en ny och bättre grund för samverkan mellan arkiv och bibliotek. Det bör i sin tur ge bättre förutsättningar för ökad samverkan i dessa frågor med museerna.

15.5 Överväganden och förslag

15.5.1 En verksamhetsgrupp för arkiv och bibliotek

Arkiven och biblioteken har olika historia, nuläge och aktuella problem. Riksarkivet och landsarkiven styrs av arkivlagen (1990:782) medan Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv styrs av lagen (1993:1392) om pliktexemplar av dokument. I offentliga arkiv ska sparas ett relevant urval handlingar med hänsyn

⁶⁹ Uppgifter från LAU:s hemsida.

⁷⁰ Svensk biblioteksforening, 2007, *Sverige – så in i Norden efter. En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige.*

till allmänhetens intresse av insyn, pliktlagen handlar om att spara allt. Arkiven växte fram ur juridikens och förvaltningens behov av att dokumentera överenskommelser m.m. Folkbiblioteken växte under 1800-talet fram som civilsamhälleliga företeelser och blev kommunala 1912.

Skillnaderna mellan biblioteken och arkiven är bl.a. att bibliotekens samlingar av olika skäl är blygsamt överförda i digital form eller så tillgängliga via nätet endast via olika former av licensavtal. Arkiven har däremot en stor mängd digitaliserade originalhandlingar. De brottas med frågor kring långtidslagring och e-förvaltning. De har delvis olika målgrupper – arkiven är i hög grad verksamheter som riktar sig mot förvaltningens och forskningens behov, och de är inte är kända eller använda av medborgarna på riktigt samma sätt som biblioteken. Frågor om gemensamma licensupphandlingar kommer högt upp på listan.

Frågan är om de trots detta har en gemensam framtid? Vi menar att mycket pekar mot det. Kungl. biblioteket och Riksarkivet delar i hög grad samma problembild. E-böcker och e-handlingar har samma grundelement och bör kunna lagras och struktureras på samma sätt. Myndigheterna har också inlett ett nära samarbete och finansierar gemensamt, LDB-centrum⁷¹, som ägnar sig åt problemen kring digital långtidslagring och tillgängliggörande. De arbetar för att skapa ett gemensamt gränssnitt till bibliotekens databas LIBRIS och arkivens nationella databas NAD. Det ska vara klart i början av 2009 och gör det möjligt att samtidigt hitta en bok av en författare och var författarens arkiv finns. Samma gränssnittlösning prövas också för att sammanföra museernas olika databaser. EU-kommissionens satsningar på bl.a. Det europeiska digitala biblioteket – Europeana kan ses som ett exempel på en utveckling i samma riktning.⁷²

Framför allt tror vi dock att arkivarier och bibliotekarier har mycket att lära av varandra, och att utbildningarna har en viktig uppgift för att bidra till att nya yrkesidentiteter kan utvecklas. Nedan redovisar vi sex områden som vi anser vara centrala, gemensamma utmaningar och frågor:

⁷¹ LDB – Centrum för långsiktigt digitalt bevarande.

⁷² På webbplatsen europeana.eu, en prototyp lanseras hösten 2008, kommer miljoner digitaliserade resurser från arkiv, museer, bibliotek och samlingar från ljud och bild från hela Europa att presenteras. Kungl. Biblioteket är nationell samordnare för Sverige. Riksarkivet delta.

- *Digitaliseringen.* Digitaliseringen gör att gränserna mellan arkivhandlingar och tryckta verk inte kommer att kunna upprätthållas. Gränsen är redan i dag under upplösning och att inte redan nu börja tänka på vad det kräver är att lämna över problemen till kommande generationer.
- *Det långsiktiga bevarandet.* Digitaliseringen öppnar nya möjligheter, men belyser också en ny problematik när det gäller frågor om långsiktigt bevarande. Kungl. biblioteket och Riksarkivet samarbetar redan om detta, men vidden av utmaningen är knappast fullt känd utanför de professionella kretsarna och kräver stora gemensamma satsningar.
- *Urvalsfrågor.* Även för Kungl. biblioteket torde den tid vara förbi då allt material som pliktleveranserna medför kan sparas. Inom arkivområdet finns regelverk för hur gallring kan genomföras.
- *Gemensamma sökingångar och pedagogiska insatser.* Samarbetet kring hur t.ex. LIBRIS och NAD⁷³ kan bli gemensamt sökbara pågår. Ska offentlig information av olika slag bli tillgänglig för alla människor i samhället krävs gemensamma ingångar till olika informationskällor men också vägledningar till hur man hittar, värderar, sammanställer och analyserar informationen.
- *Funktionen som virtuella och fysiska mötesplatser.* Bibliotekens funktion och tillgänglighet är etablerad, arkiven arbetar med att bli mer kända och använda. På lite längre sikt borde ökad samverkan och samordning vara positiv, inte minst ur ett medborgarperspektiv.
- *Starka offentliga aktörer.* Starka offentliga aktörer på arkiv- och biblioteksområdet kan bidra till utvecklingen av tjänster, både kommersiella och gemensamma som t.ex. DAISY-formatet, som stärker Sveriges varumärke som en framgångsrik kunskaps- och IT-nation.

Dessa sex punkter visar alla var för sig och tillsammans på hur medborgarnas och forskningens informationsförsörjning kan öka och förenklas genom samordning av myndigheterna.

⁷³ Forskningsbibliotekens katalog och Nationella Arkivdatabasen.

Syfte med och effekter av en samlad och samordnad sfär för arkiv, bibliotek och språk

Arkivutredningen⁷⁴ presenterades en vision om framtidens arkiv. Vi har valt att återknyta till denna och komplettera med tankar från biblioteksområdet när vi ger vår idéer om vad som kan åstadkommas om framtidens arkiv- och biblioteksverksamheter behandlas som en samlad sfär, och på sikt även en samordnad verksamhet.

I ett samhälle som ser information och kunskap av vitt skilda slag som en allt viktigare faktor för såväl ekonomiskt välstånd som personlig utveckling, är det av avgörande betydelse att arkiv- och biblioteksverksamheter når ut till dem som verksamheten är till för – medborgarna i landet. De kan därmed främja transparens och demokratisk trovärdighet och bygga gemenskap och tillit i samhället.

Medborgarna sätts i fokus på ett nytt sätt. Det innebär att kontakt ska ske på medborgarens villkor genom skraddarsydda, enklare vägar till samhällets samlade information och tjänster. Medborgaren får ett samlat erbjudande från samhällets olika offentliga aktörer genom sambruk av samhällets informations-system och arkiv- och biblioteksverksamheternas kunskap samt genom kombinationer av digitala och personliga former. Medborgarnas möjligheter till såväl självbetjäning som till viktiga personliga möten och vägledning ökar genom digitalisering. Men de ökar också genom att arkiv och bibliotek lokalt samarbetar kring ett rikstäckande nät av serviceställen.

För arkiv och biblioteksverksamheter innebär detta att samverkan mellan dem och övriga kulturverksamheter och mellan dem och kommuner och myndigheter utvecklas. Virtuella nätverk skapas. Informationsstrukturen blir såväl mer enhetlig som ger större möjligheter till differentiering. Stödfunktionerna blir mer användarvänliga. Utbildningarna av arkivarier och bibliotekarier m.fl. har anpassats efter de nya förutsättningarna och tolknings-, undervisnings-, informations- och vägledningsarbete prioriteras.

Arkiv och bibliotek är både virtuella institutioner och fysiska arenor. De är samhällsinstitutioner på lokal nivå som utvecklas som mötesplatser för upplevelser, diskussion och reflektion, men utan att förlora möjligheten till stillhet och läsning. Kort sagt användaren, och användarens egna behov och önskemål, och inte

⁷⁴ Arkiv för alla, SOU 2002:78, s. 21 ff. Vision om framtidens arkiv, enskilda och statliga.

samlingen står i centrum. Detta leder till att organisation, struktur och arbetssätt behöver förändras.

15.5.2 Riksarkivet och landsarkiven blir Arkiverket

I arkivutredningen⁷⁵ föreslogs att en ny arkivmyndighet skulle bildas genom att Riksarkivet och landsarkiven slogs samman till en myndighet, Arkiverket. Motiven för detta var att:

- en sådan organisation är mer ändamålsenlig för det uppdrag arkivmyndigheterna har och för den verksamhet som bedrivs,
- en ny organisation innebär ökade möjligheter att möta kraven på verksamheten från omvärlden
- effektivitetsvinster.

Arkivutredningen lyfte vidare fram bättre samverkan inom hela det statliga arkivväsendet och med enskilda och kommunala arkiv, enhetligare tillämpning av bestämmelser i lag och förordning samt rationaliseringar. De menade vidare att arkivväsendet borde följa med förändringar inom övrig statsförvaltning samt att det var svårt att finna bärande skäl till varför myndigheter med samma uppdrag ska vara organiserade som självständiga myndigheter. Myndighetsgränserna hade inte någon egentlig betydelse för verksamheten, som borde bli lättare att styra och leda om gränserna inte fanns. Regeringen gick dock inte vidare med förslaget i denna del.⁷⁶

Vi delar i allt väsentligt Arkivutredningens uppfattningar och menar att de förslag som där framförts nu bör genomföras. I dag finns än färre myndigheter som har självständiga regionala eller lokala myndigheter än 2002. De flesta har ombildats till en central myndighet med olika utformade lokala och regionala enheter. Några särskilda skäl för att behålla denna ordning inom just det offentliga arkivväsendet har inte framkommit. Landsarkivens uppgifter gentemot de regionala statliga myndigheterna har dessutom minskat i omfattning. Behoven av överblick och samordning av arkivverksamheten, och på sikt samverkan och samordning med biblioteksfrågorna talar för en samlad myndighet. Enligt vår uppfattning är det ändamålsenligt att arkivverksamheten speglar

⁷⁵ Arkiv för alla, SOU 2002:78, kap. 3. 45-54.

⁷⁶ Prop. 2004/05:124.

den aktuella myndighetsstrukturen i förvaltningen i gemen. Det innebär i korthet följande:

Riksarkivet och landsarkiven föreslås därför bli en samlad myndighet. Vi anser att verksamhetsformen, som i dag, bör vara enrådighetsmyndighet med insynsråd. Myndigheten ska ledas av en myndighetschef, riksarkivarien.

Vårt förslag innebär att landarkivens funktion som egna och i viss mån självständiga myndigheter försvinner. Den interna organisationen av verksamheten bör vara en uppgift för Arkivverket. Följande kan dock framhållas. De verksamheter Riksarkivet och landsarkiven bedriver i dag ska utföras även i framtiden. Vi har inte funnit motiv för att överväga förändring av den regionala organisationen. De regionala enheter som vid den av oss föreslagna organisationsförändringen kommer att motsvara landsarkiven bör ha en landsarkivarie som chef.

Landsarkivariens befogenheter ska framgå i myndighetens arbetsordning. Riksarkivet, Krigsarkivet och landsarkiven bör bli enheter inom Arkivverket. Det innebär för Riksarkivet att depåfunktionen och vissa andra verksamheter flyttas till samma nivå som övriga enheter. Andra verksamheter bör å andra sidan flyttas till enheter med uppgifter för hela Arkivverket. Även vissa verksamheter vid landsarkiven kan behöva samordnas till sådana enheter.

Arkivverket bör få i uppdrag att ha den nationella överblicken över arkivområdet i Sverige. Detta ansvar bör förtydligas i förordning med instruktion för Arkivverket. Vidare bör Arkivverket prioritera de gemensamma frågor med biblioteken som ovan lyfts fram. Arkivverket bör initiera och driva projekt angående samordning och samverkan i regionerna och lokalt mellan olika arkivinstitutioner. I synnerhet bör samordning och samverkan mellan statlig och kommunal arkivhantering öka. Samlade uppgifter om arkivsektorn i Sverige oavsett huvudman bör insamlas och analyseras av Arkivverket. Till sin hjälp i dessa uppgifter bör Arkivverket ha ett nationellt råd för arkivfrågor med representanter från olika delar av arkivsektorn. Arkivverket bör även ha en uppgift för att initiera och driva nydanande pedagogiska och publika arkivprojekt runt om i landet. Myndigheten bör organisera sig för att kunna delta i den regionala samverkan genom portföljmodellen.

Vi tar inte ställning till Arkivutredningens förslag rörande IT-frågor⁷⁷ då dessa delvis torde vara överspelade. Den promemoria som Riksarkivet inlämnat till Kulturdepartementet 2006⁷⁸ bör i stället kunna tjäna som utgångspunkt för framtida inriktning och ansvarsfördelning. Dessutom bör ett samordnat arkivverk kunna få en tydligare roll i utvecklingen av e-förvaltningen.

För det långsiktiga bevarandet av digitala dokument är det av stor vikt att bevarandaspekten finns med från början när IT-system byggs upp i den offentliga förvaltningen. Inte minst ur ett resursperspektiv är det betydelsefullt att dokumentformat och ärendehanteringssystem är anpassade för långsiktigt bevarande och tillgänglighet samt automatiserad överföring av handlingar till arkiven. I den strategiska kontroll för utveckling av e-förvaltningen som Stabsutredningen föreslagit⁷⁹ är det av stor betydelse att arkivspekterna beaktas.

För den strategiska kontrollen av förvaltningens samlade arbete på området föreslår den utredningen att en delegation i kommittéform inrättas. Denna ska samordna och utveckla förverkligandet av regeringens e-handlingsplan som antogs i januari 2008. Delegationen föreslås bestå av företrädare för såväl Regeringskansliet som myndigheter och syftar till att ta tillvara samtliga statliga resurser i ett samordnat och strategiskt utvecklingsarbete. Det samordnade arkivverket bör finnas representerat i denna delegation för att säkerställa att långsiktigt digitalt bevarande och informationssäkerhetsfrågor beaktas.

Vi förordar i detta fall ett namnbyte till Arkivverket i likhet med Arkivutredningen. Andra namn som vi övervägt är Riksarkivet och Statens arkiv.⁸⁰ Riksarkivet fungerar sannolikt bra utåt, men kan möjligen i organisationen ge fel associationer, dvs. landsarkiven in- och underordnas Riksarkivet, inte att det blir en samlad myndighet som vi beskriver ovan. Arkivverket är också att föredra framför Statens arkiv med hänvisning till att verksamheten inte bara ska ansvara för statens arkiv, utan även ta ett visst övergripande och nationellt ansvar för arkivverksamhet i Sverige.

Vi bedömer att den föreslagna organisationsförändringen bör kunna genomföras under 2010.

⁷⁷ Arkiv för alla, SOU 2002:78, s. 16.

⁷⁸ Riksarkivet, PM, *Att bevara digitala handlingar. Förslag till framtida inriktning*.

⁷⁹ SOU 2008:22, *Ett stabsstöd i tiden*.

⁸⁰ Statens arkiv är det namn Riksarkivet och landsarkiven använder när myndigheterna presenterar sig.

15.5.3 Kungl. biblioteket – ges ett utökat uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna

Kungl. biblioteket har som nationalbibliotek en central roll på biblioteksområdet. Verksamheten vid Kungl. biblioteket är i dag primärt inriktad på de behov som finns för områdena högre utbildning och forskning. Som vi nämnt ovan har Statens kulturråd ett visst ansvar för bl.a. ärenden om folkbibliotek. Det finns alltså i dag inte någon statlig myndighet som har ett uttalat ansvar för det samlade biblioteksväsendet.

Vi har ovan argumenterat för att det från ett medborgarperspektiv finns skäl för ökad samordning mellan olika delar av biblioteksväsendet. En samordning skulle ge såväl studerande och forskare som en bred allmänhet förbättrad tillgång till bibliotekens samlingar. Dagens samhällsförhållanden innebär bl.a. att högre utbildning och forskning bedrivs på ett antal platser runt om i landet och på distans, samt att människor genomgår utbildningar återkommande under livet. Folkbiblioteken har genom detta fått en ny roll för att förse studerande med litteratur och en anpassning till detta förhållande bör ske. Enligt uppgift lånas en stor del av kurslitteraturen ut via folkbiblioteken. I en tid av fortsatt teknisk utveckling finns behov av sammanhållna strategier för tillgängliggörande och förmedling av information till allmänheten för att kunna tillvarata digitaliseringens alla nya möjligheter. Önskemålet om en nationell bibliotekspolitik och nationell myndighet som skulle inkludera även läns- och folkbiblioteken har under en längre tid och med emfas framförts av vissa företrädare för biblioteksområdet.⁸¹

Mot denna bakgrund ser vi behov av att tydligt placera det nationella ansvaret för även den del av biblioteksområdet som avser läns- och folkbiblioteken vid en statlig myndighet.

I utredningen om Kungl. biblioteket föreslogs att Kungl. biblioteket skulle ansvara även för läns- och folkbiblioteken.

Kungl. biblioteket har som Sveriges nationalbibliotek en särställning på biblioteksområdet och en unik överblick över den del av biblioteksområdet som uppdraget i dag omfattar. Kungl.

⁸¹ Svensk biblioteksörening har 2008 drivit kampanjen "Bibliotek behöver kärlek. Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik". Öreningen säger i kampanjfoldern bl.a. under rubriken Ingen samlade aktör. "Ansvaret för biblioteksfrågor är splittrat. Ingen myndighet har överblick över den nationella bibliotekssituationen som helhet och ingen kan därför säga något om utvecklingen. Ingen instans kontrollerar om bibliotekslagens föreskrifter om samarbete och kommunala biblioteksplaner efterföljs. Ingen nationell aktör tar initiativ, värderar utvecklingen eller stakar ut färdriktningen."

biblioteket är också känt som begrepp och "varumärke" för biblioteken. Kungl. biblioteket har också sedan den 1 januari 2009 förstärkts med den verksamhet som tidigare bedrevs vid Statens ljud- och bildarkiv. Det framstår därför som väl motiverat att Kungl. biblioteket skulle få ett utökat ansvaret för biblioteksområdet genom att omfatta även läns- och folkbiblioteken.

Alternativet att skapa en ny myndighet är inte rimligt. Med den förändrade struktur för förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet som vi föreslår är inte heller alternativet att lägga ansvaret på någon annan myndighet lämpligt. Sammantaget föreslår vi därför att Kungl. biblioteket får ett utökat ansvar för biblioteksområdet till att omfatta även läns- och folkbibliotek.

Uppdraget innefattar att samordna vissa frågor vid läns- och folkbiblioteken och att i tillämpliga delar få verksamheten att samspela med forskningsbiblioteken. Kungl. biblioteket bör även ha en roll för samspelet med specialbiblioteken. I Kungl. bibliotekets nya roll bör ingå att i samverkan med länsbiblioteken initiera och driva projekt angående samordning och samverkan inom landet.

Vidare bör uppgifter om bibliotek och biblioteksanvändning i Sverige insamlas och analyseras av Kungl. biblioteket samt bibliotekslagen följas upp. Detta ansvar bör förtydligas i förordning med instruktion för Kungl. biblioteket. Kungl. biblioteket bör prioritera de gemensamma frågor med arkiven som ovan lyfts fram. Till sin hjälp i dessa uppgifter kan Kungl. biblioteket ha ett Nationellt råd för biblioteksfrågor med representanter från skilda bibliotek. Kungl. biblioteket bör ges i uppdrag att utse ett bibliotek med särskilt ansvar för varje nationellt minoritetsspråk. Kungl. biblioteket bör ha i uppgift att i samverkan med länsbiblioteken initiera nydanande pedagogiska och publika projekt runt om i landet. Myndigheten bör organisera sig för att kunna delta i den regionala samverkan genom portföljmodellen.

Detta ansvar inom det kulturpolitiska området som vi föreslår bör ses som en komplettering av det forskningspolitiska uppdrag myndigheten har genom Utbildningsdepartementet.

Kungl. biblioteket bör även utveckla samverkan med Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Vi redovisar vår bedömning av resursbehov till följd av det utökade uppdraget i kapitel 20.

15.5.4 Arkiv-, biblioteksverksamheterna på längre sikt

Våra förslag innebär att integrationen mellan arkiv-, biblioteks- och språkmyndigheterna intensifieras. På längre sikt bör ett samlat statligt arkiv- och biblioteksverk skapas. Motiven är i princip desamma som lett till sammanslagningen mellan Kungl. biblioteket och Statens ljud och bildarkiv, dvs. det blir allt svårare och uppfattas som allt mindre meningsfullt att arbeta med separata organisationer vars ansvarsområden många gånger sammanfaller.

Vår bedömning är dock att både arkiv- och biblioteksverksamheterna först behöver genomgå såväl enskilda som gemensamma utvecklingssteg innan tiden är mogen för en fusion. Vi har valt att ange en tidpunkt – 2014 – för när den nya myndigheten bör kunna förverkligas. I en samlad myndighet bör även övervägas om Talboks- och punktskriftsbiblioteket ingår. Vad gäller Institutet för språk och folkminnen menar vi att myndighetens egen utveckling bör avvaktas innan frågan om även institutet ska ingå i en samlad myndighet prövas.

Myndigheterna inom sfären har gemensamma uppgifter som gör det intressant och relevant att samverka.

Vi menar vidare att myndigheterna i denna sfär gemensamt bör ha i uppdrag att inleda en dialog med universitet och högskolor om utbildning och forskning som stödjer visionen.

15.5.5 Särskilda förslag – Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) markerar i sin Framtidsstrategi⁸² att myndigheten strävar efter att vara ett kunskapscenter. Myndigheten vill göra tillgänglig information i samarbete med andra myndigheter och företag. Den vill öppna för nya produkter och tjänster.

Handisam⁸³ har i sin instruktion⁸⁴ i uppdrag att följa de statliga myndigheterna i deras arbete enligt förordningen⁸⁵ om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Vi menar att TPB kan samverka Handisam i denna uppgift genom att

⁸² Talboks- och punktskriftsbiblioteket, 2008, *Framtidsstrategi*. Regeringsuppdrag i regleringsbrevet för 2008.

⁸³ Handisam - Myndigheten för handikappolitisk samordning.

⁸⁴ Instruktion 2007:1134.

⁸⁵ Förordning 2001:526.

följa och stödja de statliga myndigheternas insatser med att anpassa sin information.

Vidare menar vi att TPB bör få i uppgift att följa efterlevnaden av 8 § bibliotekslagen (1996:1596) om att folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt vissa utpekade grupper. Detta kan införas som ett tillägg till myndighetens instruktion.

Detta skulle ge TPB uppgifter som profilerar myndigheten som förvaltningsmyndighet och stärka dess inriktning mot samverkan med övriga myndigheter, särskilt inom sfären. På något längre sikt kan TPB integreras med dessa. Myndighetens inledda verksamhetsutveckling, som i korthet innebär att man går från egenproduktion till utveckling och upphandling av produktion kan ses som ett led i en sådan strävan.⁸⁶

När det gäller målgrupper, teknikutveckling m.m. har TPB och Taltidningsnämnden många frågor gemensamt. Vi menar därför att regeringen bör överväga en närmare samverkan mellan Taltidningsnämnden och TPB.

15.5.6 Organisatoriska konsekvenser – en sammanfattning

För arkivområdet föreslår vi således sammanfattningsvis att Arkivverket bör:

- inrättas,
- få i uppdrag att ha nationell överblick över arkivområdet,
- utveckla samverkan och samordning mellan olika arkiv regionalt och lokalt,
- organisera sig för att kunna delta i arbetet med portföljmodellen,
- utveckla sitt FoU-arbete i samverkan med andra aktörer på arkivområdet,
- prioritera arbete med de gemensamma frågorna med biblioteken.

För biblioteksområdet föreslår vi således sammanfattningsvis att:

⁸⁶ ibid.

- Kungl. biblioteket får ett utökat nationellt ansvar för biblioteksområdet genom att detta innefattar även läns- och folkbibliotek
- Kungl. biblioteket utvecklar i denna roll samarbetet med region- och länsbibliotek
- Kungl. biblioteket organiserar sig för att kunna delta i arbetet med portföljmodellen
- Kungl. biblioteket utvecklar FoU-arbetet i samverkan med andra aktörer på området,
- Kungl. biblioteket prioriterar arbete med de gemensamma frågorna med arkiven.

På något längre sikt kan även frågan om anpassade medier vara en naturlig del av ett ny samlad myndighet.

Detta kan gälla även språk och folkminnesfrågor. Institutet för språk och folkminnen består av flera verksamheter som förts samman den 1 juli 2006. Myndigheten har i sin nya skepnad endast några år på nacken och verksamhetens utveckling bör därför avvaktas. Den roll institutet får spela i politiken inom språkområdet bör vara avgörande för om det är lämpligt att även institutet integreras organisatoriskt med de andra myndigheterna i sfären.

16 En sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö

Vår bedömning: Såväl konsten som kulturarvet bör i högre omfattning få en roll i samhällsutvecklingen. Kulturområdets möjligheter till deltagande och genomslag i samhällsprocesser bör ökas.

Våra förslag:

- Riksantikvarieämbetet, Riksställningar, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd och Arkitekturmuseet läggs samman till en myndighet. I myndigheten infogas också den museikoordinatorsfunktion som närmare utvecklas i förslag av utredningen Museikoordinatörn.
- En organisationskommitté bör tillsättas för att genomföra organisationsförändringen. Förändringen bör kunna genomföras under 2010.

16.1 Inledning – motiv för sfären

Vi kommer i det följande att lämna en redogörelse för de verksamheter som ingår i det område för frågor om historia, samtid och livsmiljö som vi föreslår. Vi sammanfattar dock redan inledningsvis de motiv vi ser för att urskilja de angivna frågorna som en av kulturpolitikens huvudsfärer.

De förslag som vi nu för fram för det vi kallar en sfär för samtid, historia och livsmiljö grundar sig på framtids- och utvecklingsbedömningar för de aktuella verksamheterna. Genom förslagen vill vi utifrån en samhällssyn på kulturfrågor ge dem en förstärkt roll i samhället.

Samtidens kultursyn

I vår grundanalys har vi visat på hur pass tidsbunden den samhälleliga synen på kultur och kulturyttringar av allt att döma är. Dagens kulturpolitik bygger i hög grad på en konst- och kultursyn som är knuten till 1900-talets industrisamhälle. Politiken är också organiserad och har formulerat en av sina grundläggande dikotomier, konst – kulturarv, utifrån den synen. Vi skulle även kunna säga att politiken i nuvarande form konserverar den synen och på så sätt motverkar framväxten av nya synsätt. Vårt förslag syftar till att i en genuin mening öppna för det nya.

Nyckelbegreppen i sammanhanget är *samtidighet* och *livsmiljö*. I grundanalysen har vi beskrivit hur det parallellt med Sveriges inträde i industrisamhället växer fram en föreställning om ett samhälle som med den nya tiden står ovanför frågor om kulturell utveckling. Vi har uppfattat att i industrisamhällets politiska kultursyn har konsten ofta fått en roll att representera framtiden, men inte samtiden.¹ Konsten uppfattas av många människor som något mycket centralt i tillvaron, men har ändå på ett motsägelsefullt sätt en marginaliserad position i samhället.

Kulturarvet har fått en position som är motsatsen till konstens. Där konsten fått rollen att symboliskt representera framtiden så har industrisamhället gett kulturarvet rollen att representera det förflutna, det som samhället lämnar. Inte heller kulturarvet har utifrån det synsättet riktigt att göra med samtiden. I grundanalysen visade vi hur man t.ex. på 1960- och 70-talen inte såg skövlingen av stadskärnorna som en kulturpolitisk fråga. Kulturarvsverksamheterna har sedan dess arbetat för att vidga synen på vad kulturarv är och betyder i samhället. Inom kulturmiljöområdet har arbetat för att etablera ett kulturperspektiv på samhällsbyggnadsfrågor och miljöanvändning och museerna har arbetat för att utveckla kommunikationen med sin publik. Tolkningen av kulturarvet har ägnats mer tid och uppmärksamhet och fått en större betydelse för såväl kulturmiljö- som museiarbete.

Detta har i flera avseenden varit framgångsrikt och mött tydlig efterfrågan från olika håll. Priset för kulturmiljöverksamheten har dock varit en viss isolering från kulturpolitiken i övrigt som inte haft samma integrerande perspektiv.

¹ Något som kanske är tydligast beträffande bildkonsten.

Konst, kulturarv och samhällsarbete

Kulturarvsverksamheterna har börjat utveckla en roll som syftar till att ge perspektiv på tillvaron. Detta i likhet med konsten, men utifrån mer historiska perspektiv. I flera fall har statliga förvaltningsmyndigheter och institutioner på kulturområdet visat vägen, genom att i olika sammanhang använda såväl historiska perspektiv som konst och kulturarv för att fästa uppmärksamheten på samhällsfrågorna. Beröringspunkterna mellan kulturarvet och konsten föreligger alltså redan och är under utveckling. Så länge kulturmiljöverksamhetens samhällsbyggnads- och miljömandat handlat om landskapets och stadsmiljöernas historiska dimensioner, så har emellertid perspektiven – hur angelägna dessa än är – trots allt varit begränsade.

De viktiga och värdefulla kulturyttringarna i övrigt, såsom samtidskonsten, saknar i detta sammanhang tydliga och kraftfulla företrädare. Det vill vi ändra på. Historiska och konstnärliga värden och perspektiv, kvaliteter i arkitektur, form och design bör alla vara föremål för kulturpolitikens uppmärksamhet. Statens politik inom bild- och formområdet har i hög grad handlat om konstnärlig gestaltning av byggnader och offentliga rum, och mindre om konstnärlig gestaltning av helhetsmiljön. Konsten har inte tillåtits spela en mer framträdande roll i samhällsbyggnadsfrågor. Men konsten handlar om samtiden och konstens betydelse för samhällsbyggandet borde kunna vara större.

Det är dock först när dessa olika uttryck och verksamheter tillåts samspela och de behandlas samlat som de kan få ökad tyngd och genomslag i samhällsutvecklingen och för frågor om livsmiljö.

Vi avser med begreppet livsmiljö gestaltningen av de fysiska och sociala rum där en stor del av människors liv utspelar sig, och upplevelsen av dessa rum som offentliga arenor. Allt detta kan vi kalla människors livsrum. Punkt 4 i vårt förnyelseprogram handlar om att kulturpolitiken ska ta ansvar för de offentliga samtalsarenor. I kap. 10.6 om aspektpolitik (kultur och miljö) lyfter vi fram platsens attraktivitet, ett begrepp som återkommer i arbetet med regional tillväxt (jfr avsnitt 10.4). Samhället står inför stora utmaningar; miljön och landskapet ska räcka till för en rad olika behov och aktiviteter, både i stad och på landsbygden ska finnas tillgängliga offentligt rum för alla.

De verksamheter vi vill sammanföra till en myndighet arbetar alla på ett eller annat sätt med samtid, historia och livsmiljö.

I vårt förnyelseprogramms punkt 5 och i kapitel 10 behandlar vi kulturpolitik som en aspektpolitik. Förslaget i detta kapitel handlar om hur kulturpolitiken bör organiseras för att kunna arbeta aspektpolitiskt, dvs. för och med andra aktörer, och även på deras villkor och i de processer de driver.

Frågor om miljö och miljöns gestaltning fungerar bra som en utgångspunkt och en illustration till den nya kulturpolitiska ansats som vi vill manifesteras med förslaget om sfären samtid, historia och livsmiljö. Men samma typ av ansats bör också användas inom andra aktuella områden, såsom regionala utvecklingsfrågor och frågor kring utveckling av näringslivet. I det regionala tillväxtarbetet är t.ex. både en attraktiv miljö och ett attraktivt kulturliv genomgående teman.

De kulturella perspektiven på samhällsutvecklingsfrågor i vid mening bör särskilt fästa uppmärksamheten på mångfaldsfrågor och betydelsen av kulturell pluralism.

Organisationsfrågorna inom sfären

De av dagens verksamheter vi vill samla – och se utvecklade – inom ramen för sfären är i första hand kulturarv och kulturmiljö, en museikoordinerande funktion, utställningsverksamhet, hemslojd, konstnärlig gestaltning och området arkitektur, form och design.

Vi vill se det som att vi börjar med dessa, sedan kan utvecklingen gå vidare i den riktning som efterhand visar sig vara den mest fruktbara.

Precis som i fråga om arkiven och biblioteken behöver den kulturpolitiska förnyelse som vi föreslår genom den andra sfären följas upp med ett organisationsarbete som kan ge de praktiska och konkreta förutsättningarna för arbetet. Vi föreslår därför att regeringen tillsätter en organisationskommitté för att genomföra sammanslagningen av de berörda myndigheterna.

De berörda myndigheterna är beroende av sina medarbetares kunskap och kompetens. Personalen bör därför ges möjlighet att utveckla det nya innehållet och arbetssättet. Det kräver bl.a. tid för gemensamma utvecklingsprojekt, som kan öka såväl förståelsen för de andra verksamheternas villkor som ge konkretion i de gemensamma vinster som kan uppnås genom samverkan.

Ett antal myndigheter, varav flera små eller mycket små, som nu med ganska disparata ingångar finns verksamma inom eller med

anknytning till sfärens uppgifter behöver föras samman. Verksamheter av olika art såsom typiska centrala myndighetsfunktioner, stödfunktioner av olika slag, specialiserad tjänsteproduktion och även mer eller mindre renodlad kulturproduktion behöver få en ny gruppering och även i vissa fall en ny inriktning. Detta är bakgrunden till det organisationsförslag som finns sammanfattat i rutan med förslag ovan och vars enskildheter vi diskuterar närmare i avsnittet nedan.

De verksamheter vi vill föra samman har alltså enligt vår uppfattning många beröringspunkter. Vi ser det som att de närmar sig samma samhällsfrågor, men från olika håll och med olika kunskaper. De har också särdrag och förutsättningar som är unika och exklusiva. Vanligen är det dessa som lyfts fram och vi vill varken glömma eller undervärdera särdragen. Många frågor om den särskilda kunskapen och kompetensen vid de olika verksamheterna kommer till uttryck, men vår bedömning är att i dag är beröringspunkterna fler och viktigare att ta till vara än särdragen.

16.2 Statens ansvar för sfären

I detta avsnitt ger vi en översikt över de kulturverksamheter som vi föreslår ska ingå i sfären samtid, historia och livsmiljö, dvs. kulturarv och kulturmiljö, en museikoordinerande funktion, utställningsverksamhet, hemslöjd, konstnärlig gestaltning samt området arkitektur, form och design. Vi ger även korta presentationer av de myndigheter som främst berörs av våra organisationsförslag, nämligen Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar Statens konstråd, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Arkitekturmuseet.

Riksantikvarieämbetet hade 2007 ca 300 anställda i myndighetens kärnverksamhet och ca 150 i den arkeologiska uppdragsverksamheten. Statens konstråd hade 13 anställda, Riksutställningar 64 och Nämnden för hemslöjdsfrågor 2,5 (jfr tabell 1 i kapitel 14).

16.2.1 Kulturarv och kulturmiljö

Den första fornminneslagstiftning instiftades 1666. I dag finns i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse och återlämnande av kulturföremål. Det finns

också bestämmelser om kulturvärden och kulturskydd i t.ex. miljöbalken (1998:808), plan- och bygglagen (1987:10) och i skogsvårdslagen (1979:429).

Länsmuseerna har via de statliga anslagen uppdrag på kulturmiljöområdet. Vissa av de centrala statliga kulturinstitutionerna har uppdrag inom området.²

Enligt kulturminneslagen delas ansvaret för att skydda och vårda vår kulturmiljö³ av alla. Myndigheter som ansvarar för verksamheter som har betydelse för kulturmiljön är bl.a. Boverket, Banverket, Fiskeriverket, Lantmäteriverket, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Statens Fastighetsverk, Fortifikationsverket och Vägverket. Det konkreta och praktiska ansvaret delas dock av många fler – ägare, brukare och boende, föreningar och enskilda.

Hembygdsrörelsen omfattar drygt 1 900 hembygdsföreningar med mer än 450 000 medlemmar. Sveriges hembygdsförbund är det centrala, gemensamma organet för dessa. Föreningarna förvaltar 1 400 hembygdsgrändar och det finns även hembygds museer. De berättar om 1800-talets självhushåll och om 1900-talets arbetarhem, ortens näringsliv och skolor. Föreningarna ordnar fester och marknader, dokumenterar den lokala historien och skapar opinion i vissa kulturfrågor. Hembygdsrörelsen har själv beräknat att dessa aktiviteter har cirka 3,3 miljoner besökare årligen⁴ och att rörelsens ideella arbete handlar om sex miljoner arbetstimmar per år till värdet av minst en miljard kronor⁵.

En annan, nära anknuten, rörelse är arbetslivsmuseerna. I dag finns i Sverige närmare 1 400 arbetslivsmuseer med 15 000 engagerade (inklusive ett antal anställda) personer och 12 500 000 besökare (2006)⁶. Varje år tillkommer nya arbetslivsmuseer. De är sinsemellan olika och handlar om allt från administrativt arbetet till verkstäder för reparation och tillverkning. Arbetets museum stödjer arbetslivsmuseerna på olika sätt. Arbetslivsmuseernas samarbetsråd fungerar som en gemensam paraplyorganisation. Riks-

² Statens maritima museer, Statens historiska museer, Nordiska museet, Skansen, Statens försvarshistoriska museer, Tekniska museet, Arbetets museum, Livrustkammaren och Skoklosters slott med stiftelsen Hallwylska museet, Arkitekturmuseet, Nationalmuseum och Naturhistoriska museet.

³ Begreppet kulturmiljö används som en delmängd av begreppet kulturarv.

⁴ Sveriges hembygdsförbund, 2003, *Hembygdsföreningarnas samlade tillgångar och verksamhet*, s. 13.

⁵ Sveriges Hembygdsförbunds hemsida 20081027. *Den svenska hembygdsrörelsen i dag*.

⁶ Dnr 168/2008, *Bevarandet av industrisamhällets kulturarv*. Sammanställning av material ur Arbetets museums databas över arbetslivsmuseer. De 12,5 miljonerna besök kan jämföras med de 19,6 miljonerna besök vid museer och konsthallar 2006 enligt Kulturrådet, 2007, *Kulturen i siffror, Museer och konsthallar 2006*.

antikvarieämbetet fördelar ett årligt projektstöd om fyra miljoner kronor som kan sökas av dessa museer och Statens maritima museer fördelar det s.k. skutstödet om 500 000 kronor år.

Svenska kyrkan ansvarar för det kyrkliga kulturarvet i Sverige. Den s.k. kyrkoantikvariska ersättningen betalas av staten till Svenska kyrkan för underhållet och bevarandet de kulturvärden som kyrkan förfogar över. Under perioden 2002–2009 uppgår ersättningen till sammantaget 1,9 miljarder kronor. Systemet ska nu utvärderas inför en fortsättning. Riksantikvarieämbetet yttrar sig till Svenska kyrkan om bidragets fördelning.

Det finns också andra föreningar mer inriktade på vissa delområden. Störst av dessa torde vara Svenska byggnadsvårdsföreningen, som är en ideell, landsomfattande förening som arbetar med byggnadsvårds- och kulturmiljöfrågor.

Det enskilda engagemanget i kulturmiljöfrågor är sannolikt omfattande, även utanför föreningarna. Det handlar om att människor tar hand om och vårdar hus och anläggningar och ibland även miljöer samt på olika sätt berättar om kulturmiljön.

Enligt Eurobarometern besökte 74 procent av befolkningen historiska platser (fornminnen, kulturminnen, kyrkor, slott etc.) under 2007. Att besöka historiska platser är något vanligare i den yngsta ålderskategorin, 15–24 år.⁷

Det finns i dag ett växande antal privata företag som ägnar sig åt arkeologiska undersökningar, byggnadsantikvarisk verksamhet, inventeringar och utredningar av olika slag. Det saknas samlade uppgifter om omfattningen av denna verksamhet.

Projektet Agenda Kulturarv⁸ behandlade frågor om arbetssätt och värdegrund inom kulturmiljöarbetet, om samhälle och samtid och den demokratiska förankringen med utgångspunkt från att samhället hade förändras, alltså borde kulturmiljö- och kulturarvsarbetet också ändras.

I projektet ställdes frågor till medborgarna om intresset för och möjligheten att påverka sin närmiljö samt vem man i så fall skulle vända sig till. Svaren visade att många människor inte självklart såg sambandet mellan samhällsutveckling och bevarande. Undersökningen visade också att kulturarvsorganisationerna nådde fram till stora, trogna och engagerade grupper. Följaktligen behövdes,

⁷ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009, Problemanalys och statistik. Kulturmiljö*, s. 314 ff. Eurobarometern omfattade i Sverige 1 011 intervjuade.

⁸ Initierat av Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och läns museerna, pågick 2001–2004. En mängd olika aktörer engagerades.

metoder och arbetssätt för att nå de grupper i samhället som kulturmiljöverksamheten mest sällan nådde.⁹

Samtidens betydelse och människan i centrum betonades i projektet. I programförklaringen sägs att arbetet fortsättningsvis skulle bedrivas på två relaterade sätt – ge perspektiv på tillvaron och berika livsmiljön.

16.2.2 Riksantikvarieämbetet och det statliga kulturmiljöarbetet

Den förste riksantikvarien utnämndes 1630. I dag är Riksantikvarieämbetet¹⁰ den centrala statliga myndigheten med ansvar för frågor om kulturmiljön och kulturarv. Vid myndigheten finns 435 årsarbetskrafter¹¹, den uppdragsarkeologiska verksamheten inräknad (ca 150 stycken).

Länsstyrelsen har sedan 1976 tillsyn över kulturminnesvården i länet. Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet och fördelar kulturmiljövårdens statsanslag till länsstyrelserna som i sin tur fördelar bidrag till enskilda ändamål och projekt.

Riksantikvarieämbetet förfogar över anslag som 2008 sammantaget uppgick till 493 miljoner kronor.¹² Myndigheten lämnar bidrag till organisationer och föreningar som verkar inom kulturmiljöområdet. Myndighetens avgiftsintäkter uppgick för arkeologisk uppdragsverksamhet 2007 till 123 miljoner kronor. Totalt hade myndigheten drygt 139 miljoner kronor i avgiftsintäkter.¹³ Statskontoret har beräknat att myndigheten 2006 bedrev konkurrensutsatt verksamhet för motsvarande 124 miljoner kronor.¹⁴ Den arkeologiska uppdragsverksamheten, som är konkurrensutsatt, är helt avgiftsfinansierad och organiserad i en egen avdelning.

Riksantikvarieämbetet bedriver ett antal olika verksamheter och har en mångprofessionell arbetsstyrka som representerar olika utbildningar inom humaniora, samhälls- och naturvetenskap. Till

⁹ En enkät skickades ut till 2 000 personer i hela riket i åldrarna 18–74 år.

¹⁰ Förordning (2007:1184) med instruktion.

¹¹ Statskontorets PM 2007/99-5, *Statliga myndigheter 2007*.

¹² Anslagen var 2008: 28:24, Riksantikvarieämbetet ap 1,212 miljoner. 28:25 Bidrag till kulturmiljövård, 257 Mkr, 28:29 Bidrag till regionala museer 10 Mkr, 28:36, Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet, ap 10, 14 Mkr.

¹³ Riksantikvarieämbetet, *Årsredovisning 2007*, s. 60.

¹⁴ Statskontoret, 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av omfattningen av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet*.

grund för verksamheten ligger visionen om ett kulturarv som är angeläget, tillgängligt och användbart för alla. Riksantikvarieämbetet ska vara pådrivande, inspirerande och samlande i kulturarvsarbetet.

Basen i myndighetens verksamhet är att dokumentera, ta tillvara, vårda och berätta om kulturmiljön. Myndigheten arbetar med kommunikation vilket, förutom mer allmänt informationsarbete, handlar dels om informationssystem, dels om besöksmål. Informationssystemen omfattar fornminnes- och bebyggelseinformation och kulturmiljöbild samt olika e-tjänster som har dessa som bas – K-samsök.¹⁵ Myndigheten har fastigheter och fornlämningar som den informerar om och vid vissa genomförs även kulturmiljöpedagogiska insatser. Årligen besöks dessa av cirka en miljon människor. Vård handlar om expertstöd till omvärlden och om förvaltningen av de egna fastigheterna. Myndighetsarbetet handlar om hur kulturarvet tas tillvara i regional och lokal utveckling och inom olika samhällssektorer, om kunskapsuppbyggnad och om sektorsforskning.

Myndigheten är samlande och pådrivande i kulturmiljöarbetet genom föreskrifter och allmänna råd, stöd och vägledningar, remisser och beslut, initierande av och deltagande i samrådgrupper, seminarier m.m. Den bygger kunskap om kulturarvet och kulturmiljön och har utvecklat forsknings- och utvecklings-, omvärldsbevaknings- och utvärderingsverksamhet. Den är också engagerad i EU-samarbetet och i internationellt samarbete i Unesco och Europarådet samt genom bl.a. SIDA.

Riksantikvarieämbetet är den enda av kulturområdets myndigheter som deltar i arbetet i systemet med miljömål, där den har en utpekad roll och ansvar.

Ämbetet har ett specialbibliotek för sitt område med ca 400 000 volymer samt ett antikvarisk-topografiskt arkiv.¹⁶ Arkivets topografiska serie består av handlingar med uppgifter om fornlämningar och arkeologiska fynd samt kyrkliga – och profana byggnader. I fråga om byggnader finns ritningskopior och fotografier. Det finns även stora ritnings- och fotosamlingar.

Kulturarvet ska vara en positiv kraft i utvecklingen mot ett demokratiskt och långsiktigt hållbart samhälle. Det kräver sam-

¹⁵ K-samsök, en infrastruktur för kulturarvsinformation på Internet.

¹⁶ Myndigheten förvaltar Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens arkiv från tiden före den 1 juli 1975 och dess bibliotek.

arbete med många andra aktörer.¹⁷ Riksantikvarieämbetets uppgifter i miljömålssystemet ska ses mot denna bakgrund. Att verka genom andra är både en strategi och en anpassning till de villkor som erbjuds. Samtidigt är en inte obetydlig del av verksamheten välkänd för allmänheten: kulturmiljöportalen med informationssystemen och e-tjänsterna, besöksmålen och den arkeologiska undersökningsverksamheten är frekvent använda och besökta av allmänheten och en viktig del i varumärket.

Delar av Riksantikvarieämbetet har hösten 2008 omlokiserats till Gotland.

De utmaningar myndigheten står inför handlar ytterst om hur myndigheten kan förnyas utan att förlora identiteten. Riksantikvarieämbetet förknippas med traditionella, historiskt grundande företeelser som fornlämningar och byggnadsminnen och med verksamheter som dokumentation och inventeringar, skydd och vård, kunskapsuppbyggnad. Samtidigt har myndigheten fått nya uppdrag och nya samarbetspartners och på samma gång har andra kulturhistoriska värden och perspektiv krävt sin plats. Myndigheten har i olika sammanhang engagerat forskare och konstnärer för att ge perspektiv på vad som uppfattas som kulturarv och för att få nya idéer om hur gammalt och nytt kan gestaltas tillsammans, men också för att hitta andra sätt att kommunicera.

16.2.3 Hemslöjd

Föreningen för svensk hemslöjd grundades 1899 och Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund (SHR) bildades 1912. SHR består i dag av ett 50-tal föreningar. Den organiserade hemslöjden samlar runt 16 000 personer.¹⁸

Hemslöjdsrörelsen har växt fram efter några olika inriktningar – den ville slå vakt om ett estetiskt kulturarv och fostra lokala och nationella identiteter. Men det fanns också sociala och ekonomiska intressen i slöjden.¹⁹ Såväl konstnärer som museer, hembygdsrörelsen och hushållningssällskapen var aktörer i uppbyggnaden av hemslöjdsrörelsen. Hemslöjden beskrivs gärna av sina utövare som

¹⁷ Andra centrala myndigheter, organisationer och näringsliv, på regional och lokal nivå länsstyrelser, landsting och läns museer, kommuner samt andra aktörer.

¹⁸ Rådet för arkitektur, form och design, 2007, *Hemslöjden inspirerar! – samtal och tankar om tradition och förnyelse inom hemslöjden*. Rapport 2007/2, s. 1

¹⁹ *ibid.* s. 4.

en demokratisk rörelse som samlar utövare från alla åldrar och grupper i samhället.

Hemslöjden har i dag tre ben. Det första är tradition och kunskap, att ta tillvara och föra vidare handens kunskap, mönster, teknik och material m.m. Det andra handlar om förnyelse och om konstnärliga och estetiska influenser. Det tredje är företagande och regional tillväxt.²⁰ Från de senare årens verksamhet kan lyftas fram satsningar på barn och ungdom²¹, på kulturell mångfald²² samt på miljö.

Nutek har i en rapport hösten 2008 beräknat att hemslöjdsnäringen i Sverige omsätter någonstans mellan 500–700 miljoner kronor per år och att den sysselsätter ca 1 000 personer på heltid. I rapporten anges att hemslöjdsföretagen finns över hela landet, men med en koncentration till Dalarna. Entreprenörskapet finns på landsbygden. En hög andel av företagarna är kvinnor, och många slöjdare är äldre. Slöjdarna kombinerar ofta slöjden med andra uppgifter.²³ Direktförsäljning till kunderna är fortfarande viktigaste försäljningskanalen, att hitta nya försäljningskanaler och marknadsföra sig är därför angeläget. Företagsutvecklingen framstår också som hemslöjdens svagaste gren. Nutek föreslår i rapporten bl.a. en satsning på en rikskonsulent med inriktning på entreprenörskaps- och näringsfrågor för att hjälpa upp den situationen.²⁴

Hemslöjden har med början på 1930-talet, och då i samarbete med statliga Byggnadsstyrelsen, vävt textilier för offentlig miljö.²⁵ I dag finns kanske anledning att knyta nya band mellan ansvariga parter och att vidga begreppet offentlig miljö. Hemslöjdens företrädare anser sig t.ex. inte ha tillgång till offentliga kulturella sammanhang på samma sätt som konsten.²⁶

Utbildningen av slöjdare och av hemslöjdskonsulenter sker på folkhögskolor och genom enstaka kurser anordnade av skilda

²⁰ jfr NUTEK, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003.

²¹ t.ex. projektet Slöjdcirkus, utan tryckår, *Slöjdcirkus – att iscensätta ett estetiskt lärande. Sammanfattande forskningsrön om slöjdcirkus*. Sammanställning av forskarrapport av Susanne Björkdahl Ordell, Gunni Kärrby.

²² Eva Melldahl, Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2004, *Svensk hemslöjd eller hemslöjd i Sverige*.

²³ ibid. Sammanfattning.

²⁴ Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003.

²⁵ ibid. s. 5.

²⁶ jfr. Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003, s. 42. Har också framförts till utredningen vid rundresorna.

arrangörer. Någon akademisk utbildning finns inte.²⁷ Avsaknaden av sådan och sparsam forskning, gör det svårt att ta till vara hemslöjdens utvecklingspotential.

Hemslöjden har börjat pröva sin roll för den hållbara utvecklingen.²⁸ Dagens människor har inte självklart de kunskaper som gör att de kan skilja ett mer hållbart och dyrare föremål från ett mindre hållbart och billigare. Ska hemslöjden kunna bli en förebild för ändrade konsumtionsvanor²⁹ krävs även pedagogiska kompetenser och metoder. Hemslöjden i gemen torde inte uppfattas som ifrågasättande och drivande av denna sorts frågor.

Vid mitten av 1800-talet började slöjdandet i hemmen att kallas för hemslöjd, dvs. samtidigt med industrialismens genombrott uppstod ett behov av att definiera en produktionsform och en kulturell rörelse.³⁰ I dag står detta historiskt förankrade begrepp på sätt och vis i vägen för hur verksamheten uppfattas. Samtidigt ger historien begreppet tyngd och identitet för dem som i dag är aktiva på skilda sätt i hemslöjden.

Av Nuteks rapport framgår att det finns två huvudgrupper med olika åsikter om hur slöjden ska utvecklas – de som förespråkar ”traditionella” respektive ”moderna” värden.³¹ Föreningen Unga slöjdare har t.ex. attraherat personer som är aktiva lajvare vars slöjdande snarare börjar i intresset för att vara tidstroget klädda. Hemslöjden ses ibland som en frizon och en motvikt till rådande värderingar. Kopplingen till landsbygd och småskalighet kan uppfattas som såväl gammaldags som spjutspetsverksamhet i ett hållbarhetsstänkande. Hemslöjdens utmaning kan sammanfattningsvis beskrivas som att röra sig från att uppfattas som traditionstyngd till att uppfattas som traditionsrik.

²⁷ Noteras kan att Göteborgs universitet, Institutionen för Kulturvård med DaCapo i Mariestad dels står för akademisk utbildning inom näraliggande områden, dels har kontakter med Nämnden för hemslöjdsfrågor kring högre utbildning.

²⁸ Hemslöjden arbetar bl.a. med naturliga material som kan återanvändas, arbetet är småskaligt och varorna närproducerade, hållbara och möjliga att reparera, dvs. resurssnåla.

²⁹ se vidare avsnitt 10.5 om kultur och miljö.

³⁰ SOU 1979:77, *Hemslöjd – kulturarbete, produktion, sysselsättning*.

³¹ Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003, s. 41.

16.2.4 Nämnden för hemslöjdsfrågor

Riksdagen beviljade 1872 medel till en kringresande instruktör i husslöjd. År 1922 inrättades en tjänst som extra instruktör i husslöjd vid Kommerskollegium. 1981 inrättades Nämnden för hemslöjdsfrågor³². Nämnden flyttades 1992 från Industridepartementet till Kulturdepartementet.³³ Kopplingen till näringslivsfrågor kommer i dag till uttryck bl.a. genom att nämnden fortfarande delar lokaler med Nutek.

Nämnden för hemslöjdsfrågor planerar, driver och följer upp aktiviteter med såväl kulturella som ekonomiska perspektiv. Nämnden fördelar statligt stöd i form av projektmedel och konsulentmedel samt medel till Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund.³⁴

Nämndens kansli består en kanslichef, en handläggare och en assistent på deltid. Dessutom har nämnden personalansvar för en av de fem rikskonsulenterna.

Nämnden arbetar med information, utbildning och samordning av hemslöjdskonsulenter. Det finns ett 70-tal hemslöjdskonsulenter i hela landet. År 2006 fanns 48 läns hemslöjdskonsulenter: två i varje län med undantag för Skåne som har fyra och Västra Götaland som har sex stycken.

16.2.5 Konstnärlig gestaltning

Konstnärlig gestaltning av byggnader och miljöer kan sägas ha varit en del av vår livsmiljö sedan urminnes tider. Här, och i den följande beskrivningen av Statens konstråd, försöker vi ge en bild av insatser från 1937 till i dag.

Det är svårt att få fram samlade uppgifter om andra aktörers, offentliga och privata, satsningar på gestaltningar och konstkollektioner. I Statens konstråds uppdrag ingår inte att samla och analysera sådana uppgifter. Det gör att det är vanskligt att bilda sig en klar uppfattning om betydelsen av statens insatser på området såväl historiskt som i ett bredare samtidsperspektiv. Att det i vissa

³² Förordning (2007:1193) med instruktion.

³³ Rådet för arkitektur, form och design, 2007, *Hemslöjden inspirerar! – samtal och tankar om tradition och förnyelse inom hemslöjden*. Rapport 2007/2, s. 6.

³⁴ År 2008, anslag 28:16, 2 miljoner kronor, är Nämndens förvaltningsanslag. Anslag 28:17, 22 miljoner kronor, är bidrag till främjande av hemslöjden. Nämnden bidrar med halva finansieringen, dvs. 279 000 kronor, till vardera tjänst som läns hemslöjdskonsulent och tecknar avtal med huvudmännen om uppdrag.

kommuner görs satsningar på konst i den offentliga miljön är dock väl känt. Här nedan följer några exempel.

I Hällefors kommunala strategi³⁵ sägs att nya Hällefors skall identifieras med konst och kultur, form och design och upplevelse för den moderna människan. Förutom Formens hus och Måltidens hus finns flera skulpturparker. I Gävle är konsten av tradition viktig i stadsmiljön. Kommunen avsätter regelmässigt 1 procent av byggkostnaden till konstnärlig gestaltning då byggkostnaden överstiger 5 miljoner kronor. Varje år genomförs projekt i kommunen. Kommunen har också en konstsamling. I Kristinehamn finns vid Vänerens strand en skulptur av Picasso och ett konstmuseum beläget på det f.d. mentalsjukhuset Marieberg. I Borås finns ett konstmuseum med samlingar av svensk samtida konst. Kommunen har också satsat på skulptur, både permanent och tillfälliga utställningar. I Umedalen³⁶ finns galleri Andersson och Sandström som tillsammans med fastighetsägaren Krister Olsson, Balticgruppen utvecklat en skulpturpark med permanent och säsongvis utställd konst.

Det finns också intressanta exempel från andra länder hur konst använts i samhälleliga processer. I Newcastle up on Tyne i England finns den 20 meter höga statyn Angel of the North. Vid utredningens besök i Newcastle fick vi levande beskrivningar av vilken betydelse tillkomsten av statyn haft för att förändra stadens självbild.

16.2.6 Statens konstråd

Statens konstråd³⁷ etablerades 1937. Syftet med att inrätta verksamheten var att skapa en stor beställare och inköpare av svenska konstnärers verk och att bidra till kreativa och attraktiva miljöer för arbetstagaren och medborgaren genom konstnärliga gestaltningar och konstkollektioner i byggnader och miljöer där statlig verksamhet bedrivs. År 1997 utvidgades verksamhetsområdet till att omfatta samarbeten för beställd konst med kommuner, landsting och privata byggherrar. Då hade det statliga byggnadsväsendet och fastighetsförvaltningen med Byggnadsstyrelsen i centrum till stor del bolagiserats (1994) och samtidigt fick myndigheterna själva

³⁵ *Strategi för Hällefors kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 2003 02 11, § 12. Tillgänglig på kommunens hemsida.

³⁶ också ett f.d. mentalsjukhus, utanför Umeå.

³⁷ Förordning (2007:1188) med instruktion.

besluta om sin lokalförsörjning. Fundamentet för Statens konst-
råds verksamhet, att svara för förvärv av ny konst till statens ägda
byggnader, minskade därmed i betydelse.

Regeringen föreslog då att Statens konstråds förvärv och utpla-
cering av konst, med fortsatt prioritering av statliga verksamheter,
skulle kunna riktas även mot miljöer som inte i strikt mening var
ägd av staten. I stället för ägandet betonades bruket av miljön.
Förutom ansvaret för det statliga lokalbruket var konstrådet fritt,
genom en vidgning av uppdraget, att beställa konst i samverkan
med andra huvudmän, om miljön i fråga ansågs tillräckligt ange-
lägen. I dessa fall var det viktigt att inte undantränga och ersätta
befintlig finansiering, utan i stället sikta på att lyfta projekten en
nivå utöver vad som hade varit möjligt utan rådets delaktighet.
Enligt myndighetens regleringsbrev ska statlig verksamhet priori-
teras, därnäst bostadsområden, skolor och andra miljöer för barn
och unga.

Samtidigt med Statens konstråd etablerades föreställningen om
en enprocentsregel vid statlig byggnation.³⁸ Regeringen har dock
aldrig tagit ställning för den, men den har ändå fått stort genom-
slag.³⁹ Även bland kommunerna har föreställningen om enprocen-
tmålet varit spridd.

Det övergripande målet för Statens konstråd är att konsten⁴⁰ ska
bli ett naturligt och framträdande inslag i samhällsmiljön. Myndig-
heten har därför förutom förvärv av konst även satsat på utveckling
av konstpedagogiska metoder för att skapa dialog kring konsten i
offentliga miljöer⁴¹. Genom information, pedagogik och utveckling
sprider Statens konstråd kunskap om konstens betydelse för en
god samhällsmiljö.

Statens konstråd har 2009 ett årligt anslag på 33,1 miljoner
kronor för förvärv av konst i den gemensamma miljön samt ett för-
valtningsanslag på 7,6 miljoner. Vid myndigheten finns 13 an-
ställda. Det finns sex projektledare anställda på 4–6 år.

³⁸ dvs. att motsvarande 1 procent av byggkostnaderna skulle avsättas för konstnärlig
gestaltning. Se vidare Mailis Stensman, 1987, "Konsten är på väg att bli alla..." i "Konsten
är på väg att bli alla..." Statens konstråd 1937–1987.

³⁹ I och med bolagiseringen kom det att ersättas med det mer allmänna målet om god konst i
offentlig miljö och kostnaden anpassas till de enskilda fallen, Statskontoret 2005:9, Nya
former för Statens konstråds verksamhet, s. 24.

⁴⁰ dvs., samtidskonsten. Konstrådets förvärv gäller bara ny, ej tidigare försäld, konst.

⁴¹ Myndigheten deltar t.ex. i inrättandet av ett nationellt konstpedagogiskt forum.
tillsammans med Riksställningar, Moderna museet, Nationalmuseum och Statens konstråd
är Västra Götalandsregionen och Region Skåne.

Statens konstråd är inte en bidragsgivande myndighet utan beställer, i vissa fall i samarbete med andra aktörer, konstnärliga gestaltningar av konstnärer och köper in konst. Myndigheten är verksam i offentliga miljöer i hela landet, förutom hos statliga myndigheter, exempelvis i skolmiljöer, bostadsområden, trafikmiljöer eller torg. Samarbeten som berör barn- och ungdomars miljöer prioriteras.

Konstrådets anslag fördelas och redovisas dels på statligt lokalbruk, dels på icke statligt lokalbruk. 2007 avslutades 15 statliga konstprojekt och 17 icke statliga. Kostnaden beställd konst relaterad till för det statliga lokalbruket var 2007 totalt ca 8,8 miljoner kronor och för icke statligt lokalbruk 16,4 miljoner kronor⁴².

Varje år anlitar Statens konstråd genom skissuppdrag och kontrakt för genomförande av konstprojekt ett 60-tal professionellt yrkesverksamma konstnärer. Omkring 100 konstkollektioner placeras ut på statliga myndigheter i Sverige och på utlandsmyndigheterna.

Genom Statens konstråds arbete har skapats en nationell konstsamling som ger en samlad bild av den svenska konsthistorien under de senaste 70 åren. Samlingen är en källa för kunskap och förståelse av svensk konst. Av samlingen var 2007 knappt 3 000 verk lagerställda och 105 000 verk utplacerade.⁴³

Statskontoret gjorde för några år sedan på regeringens uppdrag en översyn av Statens konstråds verksamhet.⁴⁴ Statskontoret föreslog då att Statens konstråd skulle avvecklas. Stödet till konstnärlig gestaltning i andra miljöer kunde i stället omvandlas till ett finansiellt bidrag riktat endast till kommuner och administreras av Statens kulturråd. Tillsynsansvaret för konsten borde kunna återföras till Nationalmuseum.

Statskontoret menade att bristen på riktlinjer lett till en geografisk snedfördelning av de konstnärliga gestaltungsprojekten. Större kommuner gynnades⁴⁵ och vissa kommuner kunde t.o.m. ses som mer gynnade.⁴⁶

Ett av myndighetens verksamhetsmål är att förvärv av konst ska göras över hela landet. Uppgifter som visar hur detta mål uppnåtts saknas i årsredovisningen för 2007. Myndigheten uppger dock att köp gjorts över hela landet. Statskontorets undersökning visade att

⁴² Statens konstråd, *Årsredovisning 2007*, s. 9–10.

⁴³ *ibid.* s. 18.

⁴⁴ Statskontoret, 2005:9, *Nya former för Statens konstråds verksamhet*.

⁴⁵ *ibid.* s. 8–10.

⁴⁶ *ibid.* s. 82.

under 2004 köptes nästan nio av tio konstverk in i de tre storstadsregionerna och endast tolv procent i övriga landet.⁴⁷ Å andra sidan finns de flesta konstnärer och gallerier i storstäder.

Statskontoret pekade också på att det fanns privata alternativ på marknaden som Statens konstråd delvis konkurrerade med, dvs. företag som fungerade som en länk mellan beställare och konstutförare.⁴⁸ Statskontoret påpekade vidare att ”myndigheten tenderar att ta över de konstnärliga gestaltungsprojekten på bekostnad av brukarnas inflytande.”⁴⁹

Med några undantag såg Statskontoret heller inget formaliserat samarbete mellan myndigheten och de regionala konstkonsulenterna. Statskontoret menade att verksamheterna överlappade varandra framför allt när det gällde konstpedagogik.⁵⁰ Statskontoret föreslog också att exempelvis Riksställningars eller Moderna museets konstpedagogiska uppdrag i stället kunde förstärkas.⁵¹

Uppgifter ur årsredovisningen för 2007 visar att Statens konstråd reagerat på Statskontorets kritik. Myndigheten genomför t.ex. portfoliovisningar som ger konstnärer möjlighet att presentera och diskutera sin konst med Statens konstråds projektledare runt om i hela landet.⁵²

Vid sidan av Konstrådets verksamhet förfogar Statens kulturråd över årliga bidragsmedel om 3,5 miljoner kronor till konstnärlig gestaltning av den gemensamma miljön.⁵³ Det ska användas till konstinköp till folkparker, folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationer. Dessa fördelas utan den typ av kvalitetsbedömning som Statens konstråd gör. Statens kulturråd förfogar också över ett bidrag om 27,6 miljoner kronor⁵⁴ som riktar sig till organisationer inom bild- och formområdet samt verksamhetsbidrag till vissa utställare.

Konstrådets verksamhet bygger historiskt sett på en relativt snäv tolkning av det offentliga rummet även om perspektivet sedan 1997 vidgats.⁵⁵ Gestaltningarna har ägt, och äger fortfarande, i allt väsentlig rum i urbana miljöer och i bebyggelsemiljöer. Detta kan

⁴⁷ *ibid.* s. 28.

⁴⁸ *ibid.* s. 61.

⁴⁹ *ibid.* s. 9, 11–12, 64–65, 82–83.

⁵⁰ *ibid.* s. 71.

⁵¹ *ibid.* s. 92.

⁵² Statens konstråd *Årsredovisning 2007*.

⁵³ År 2008, anslaget 28:15.

⁵⁴ År 2008, 28:18.

⁵⁵ prioriteringen av barn och ungas miljöer – skolgårdar och lekplatser.

relateras till den europeiska landskapskonventionen⁵⁶ som omfattar frågor som rör gestaltning av hela landskap. Jordbrukets ersättningsystem, omställningen till alternativa energikällor, användningen av tätortsnära mark, infrastruktursatsningar etc. är verksamheter som påverkar landskapet och där konstnärliga perspektiv, kunskaper och kreativitet i större utsträckning än i dag borde kunna ges ingångar.

För att öka betydelsen av konstnärlig gestaltning förutsätts ny kunskap och andra arbetsmetoder. Statens konstråd har närmat sig frågor kring villkoren för konstnärers deltagande i stora byggnadsprojekt och komplexa urbana sammanhang.⁵⁷ Vi menar att konstnärlig kompetens bör kunna komma till större användning i samhällsplaneringsprocesser i bred bemärkelse. Om människor både ska ha möjligheter och lust att delta i och påverka gestaltningen av miljön krävs bl.a. utrymme åt ett konstnärligt tilltal som går utöver de traditionella formerna med tillfälliga utställningar och permanenta konstnärliga gestaltningar. De behöver bli till moment i ett sammanhang och samtal som ska pågå.

När de statliga förvaltningsbyggnaderna bolagiserats har Statens konstråds kulturpolitiska uppdrag ändrats, att via anslagsmedel svara för byggnadernas konstnärliga utsmyckning. Detsamma gäller Statens konstråds vidgade uppdrag som avser offentliga byggnader i vidare mening, eftersom bolagiseringar av kommunernas fastighetsinnehav skapat samma gränsdragning som inom den statliga sfären. Likväl är det fortsatt angeläget att konsten har en plats i de offentliga rummen, och helst kan få ett större utrymme.

1995 års kulturutredning skrev att ”Konstrådets uppgift blir att mer koncentrerat än hittills utveckla formerna och metoderna för konstnärlig miljögestaltning i samverkan med arkitekter och samhällsplanerare. En viktig uppgift är också att främja insatser inom nya tillämpningsområden.”⁵⁸ Vi delar denna uppfattning.

⁵⁶ se vidare Europarådet. Sverige har ännu inte ratificerat konventionen men Riksantikvarieämbetet (www.raa.se) har på regeringens uppdrag lämnat ett förslag till hur den kan genomföras i Sverige.

⁵⁷ Statens konstråd, Catharina Gabrielsson, 2000, *Den stora skalan*.

⁵⁸ SOU 1995:84, *Kulturpolitikens inriktning*, s. 423.

16.2.7 Arkitektur, form och design

Arkitektur, form och design är sedan tio år tillbaka utpekade som ett kulturpolitiskt ansvar. Regeringen lade 1998 fram ett handlingsprogram för arkitektur, design och formgivning.⁵⁹ Riksdagen beslutade om sex mål för den statliga politiken på området. Arkitektur, form och design är ett brett fält som nära relaterar till många andra områden – tillverkningsindustri, bostadsbyggande, jordbruk, miljö, kommunikation och dataspelutveckling är bara några exempel på områden. Detta är ett bra exempel på när kulturpolitiken är en aspektpolitik.

Arkitekturmuseet

Arkitekturmuseet bildades 1962 av SAR (Svenska arkitekters riksförbund) genom att SAR överlämnade samlingar till museet. Sedan 1978 är Arkitekturmuseet en statlig myndighet. Enligt förordning (2007:1194) med instruktion för Arkitekturmuseet har museet till uppgift att belysa arkitekturen, samhällsplaneringen och forskningen inom sitt verksamhetsområde samt levandegöra den byggda, anlagda och formgivna miljöns samband med samhället och samhällsplaneringen. Myndigheten ska verka för ett stärkt intresse för arkitektur, formgivning och design samt en ökad kunskap inom dessa områden. I instruktionen finns sedan 1 januari 2009 tillägget att Arkitekturmuseet på nationell, regional och lokal nivå ska samverka med andra berörda myndigheter och enskilda aktörer.

Museets samlingar finns ordnade i ett arkiv bestående av ritningar, fotografier och modeller samt anknytande handlingar. Myndigheten har också ett bibliotek med 21 000 böcker och tidskrifter från 1930-talet och framåt om arkitekter, arkitektur, arkitekturhistoria, bostadsbyggande, landskapsarkitektur, inredning, material, planering och teknik. Myndigheten samlar, ordnar, registrerar och vårdar material som belyser svensk byggnadskonst och samhällsutvecklingen, med tyngdpunkt på 1900-talet. Nya donationer tas kontinuerligt emot.

Myndigheten hade 2008 ett statsanslag om 33,9 miljoner kronor. Vid myndigheten finns ca 25 anställda.

⁵⁹ Prop. 1997/98:117, *Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*.

I regleringsbrevet för 2009 har regeringen givit ett nytt och vidgat uppdrag till Arkitekturmuseet, som bl.a. innebär att museet också ska arbeta med form och design. Museet ska t.ex. främja och förmedla kunskap om hur en ökad kvalitet inom arkitektur, form och design kan bidra till samhällsutvecklingen. Ett helhetsperspektiv betonas – på frågor som rör den fysiska miljön, vad gäller byggnader, anlagda miljöer och föremål. Arkitekturmuseet ska samverka med myndigheter som t.ex. Boverket och andra relevanta offentliga aktörer på nationell, regional och lokal nivå samt söka samarbete med näringsliv och olika aktörer inom området även på privat nivå. Senast den 1 juli 2009 ska Arkitekturmuseet lämna en rapport som anger hur myndigheten ska organisera sig för att uppfylla detta uppdrag.

Rådet för arkitektur, form och design

Regeringen tillsatte 1999 en särskild utredning för form och design⁶⁰. I en skrivelse till riksdagen 2003 gav regeringen uttryck för avsikten att inrätta ett råd för arkitektur, form och design. Regeringen menade att behovet av samordning, fördjupad analys och aktiv opinionsbildning var fortsatt stort på området. År 2004 inrättade regeringen Rådet för arkitektur, form och design som en kommitté vid Kulturdepartementet.⁶¹ Rådets prioriterade teman har varit omätbar kvalitet, värdeskapande, kunskaps- och kompetensfrågor, offentlig upphandling, stadsutveckling, beslutsfattande och designprocessen, forskning och kunskapsbildning.

Rådet lämnade våren 2008 på regeringens uppdrag ett förslag till en ny verksamhet – ett centrum för arkitektur, form, design och gestaltningen av den gemensamma miljön – inriktat på kunskapsbildning och främjandearbete, i första hand mot aktörer inom ett flertal andra politikområden. Prioriterade områden föreslogs vara ett hållbart och tillgängligt samhälle, stadsutveckling och den gemensamma miljön, offentlig upphandling, näringslivsutveckling och internationell samverkan.

Rådet föreslog att Arkitekturmuseet skulle få detta uppdrag samt att mötesplatsen för form och design förs över från Svensk

⁶⁰ SOU 1999:123, *Mötesplats för form och design*, SOU 2000:75, *Statens insatser för form och design*. Regeringen beslutade senare att Svensk form skulle bli denna Mötesplats och verksamheten inleddes 2002.

⁶¹ dir. 2004:24, tilläggsdirektiv 2006:65, 2007:54.

form⁶². Rådet framhöll vidare att verksamheten borde få ett nytt namn och inte längre kallas museum. Det föreslog också ett andra steg i form av en federation bestående av den nya verksamheten samt ett antal föreningar, myndigheter m.fl.⁶³ Rådet har med utgången av 2008 fullgjort sitt uppdrag.

Förslagen har behandlats av regeringen i budgetpropositionen för 2009.⁶⁴ Flertalet remissinstanser var positiva till att Arkitekturmuseet skulle få ett vidgat uppdrag. Regeringens bedömning är att arkitektur, formgivning och design har många gemensamma beröringspunkter och det finns enligt regeringen stora fördelar med ett samlat grepp på detta område. Regeringen har gett i uppdrag till Arkitekturmuseet att föreslå hur en sådan breddad verksamhet bör utformas. Vidare har regeringen uppdragit till museet att i samråd med andra berörda myndigheter och organisationer utveckla samverkan kring dessa.

Vidare ska Arkitekturmuseet från och med 2010 överta det uppdrag om en mötesplats för form och design som i dag ligger hos Föreningen Svensk Form samt från och med detta år tillföras de medel som är avsatta för uppdraget. Totalt räknar regeringen med att Arkitekturmuseets anslag förstärks med ca tio miljoner kronor för sina nya uppdrag.

Några andra aktörer

Svensk Form⁶⁵ är en ideell medlemsförening. Föreningen har i uppdrag från regeringen att främja svensk design, både nationellt och internationellt. Den har sedan 2002 även ett regeringsuppdrag att driva mötesplatsen för form och design i Stockholm, vilket alltså fr.o.m. 2010 ska överföras till Arkitekturmuseet. Svensk Form arbetar för att skapa engagemang och belysa designens möjligheter. Målgrupperna är den designintresserade allmänheten och designbranschen, men även opinionsbildare och beslutsfattare inom stat, kommun, landsting och företag samt högskolor och universitet. Svensk Form omsatte 2007 cirka 14,5 miljoner kronor, av vilka 8,3 miljoner kronor var statligt bidrag.

⁶² Föreningen Svensk Form har i uppdrag från regeringen att främja svensk design, både nationellt och internationellt. Den har sedan 2002 även ett regeringsuppdrag att driva mötesplatsen för form och design i Stockholm.

⁶³ Tilläggsdirektiv 2007:54, Rådet för arkitektur, form och design, 2008, *Ett centrum för arkitektur, form och gestaltningen av den gemensamma miljön*.

⁶⁴ Prop. 2008/09:1, utg.omr. 17, s. 24–25.

⁶⁵ bildad 1845, då under namnet Svenska slöjdföreningen.

Form och design är ett område som i dag ofta framhålls i strategier och planer för regional och kommunal utveckling. Hällefors kommun har t.ex. satsat på Formens hus, som man hoppas ska utvecklas till en ledande miljö i landet för design och formgivning där industri, utbildning och forskning möts.⁶⁶ I Malmö finns Form/Design Center som startade 1964. Det drivs av Svensk Forms regionalförening för Skåne, med kommunalt, regionalt och nationellt stöd.

I Pukeberg, Nybro kommun finns sedan 2006 Designarkivet⁶⁷. Samlingarna uppgår i dag till drygt 100 000 objekt inom olika formgivningsområden som textil, glas, mode och industridesign. Arkivet ska spegla svensk vardagskonst och genom skisser belyses formgivningsprocessen från idé till färdigt föremål.

Inom området profilerar man sig även genom utbildningar – många med lång tradition och hög prestige, andra utbildningar hör samman med det ”nyväckta” intresset för frågorna.

Även Nationalmuseum är verksamt inom området. Museet har samlingar av konsthantverk, design och industridesign från 1300-talet till i dag.

16.2.8 Museer och utställningar

Frågor om samordning inom museiområdet har utretts av utredningen Koordinator för museisektorn (dir. 2007:02) som arbetat parallellt med vår utredning. Vi har löpande samrått med Museikoordinatorn i gemensamma frågor.

I Sverige finns flera tusen museer av olika slag, varav strax över 200 har professionell personal (minst ett årsverke) och uppfyller ICOM:s grundkriterier.⁶⁸ Dessa sysselsätter drygt 5 000 årsverken. Deras samlade intäkter var 3,7 miljarder kronor och utgifterna något högre, ca 3,8 miljarder (centrala muser 1,6 miljarder kr, regionala museer 1 miljard kr). Av de 216 museer som ingår i den nationella statistiken är ungefär 35 statligt helfinansierade.⁶⁹ Staten

⁶⁶ *Strategi för Hällefors kommun*, Antagen av kommunfullmäktige 2003 02 11, § 12, Kommunens hemsida.

⁶⁷ Bildat 1978 vid Kalmar konstmuseum.

⁶⁸ En institution som genom förvärv och bevarande, forskning och dokumentation samt förmedling och undervisning främjar förståelsen av det kulturella arvet och fördjupar kunskaperna om samhällets framväxt och dess situation i dag. Samlingarna ska vara garanterade ett framtida bestånd.

⁶⁹ Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:4, Museer och konstballar 2007*.

är huvudman för tio myndigheter som driver totalt 21 museer⁷⁰ och är huvudsaklig finansiär för ytterligare fyra museistiftelser.⁷¹

Närbesläktade myndigheter är Forum för levande historia och Riksutställningar. Staten bidrar till verksamheten vid ytterligare tolv institutioner.⁷² Slutligen ger staten, via Statens kulturråd, verksamhetsbidrag till 27 regionala museer inklusive fem kommunala institutioner. Dessutom finns ett tjugotal institutioner som drivs med statliga medel via andra departement, bl.a. universitets- och verksamhetsmuseer. Därutöver ger staten fyra miljoner kronor i projektbidrag till gruppen arbetslivsmuseer. Staten tar alltså ett omfattande ansvar för ett stort antal museer. Anslagen till museer är den post som ökat mest i kulturbudgeten sedan 1980-talet. Ökningen beror främst på att nya statliga museer grundats (jfr avsnitt 6.1).

Statens stöd till museiverksamhet går till absolut största delen till de statliga museerna i Stockholm. Landstingens totala stöd till museer uppgår till totalt 360 miljoner. Av övriga museer i statistiken är flertalet kommunalt finansierade. Kommunernas samlade stöd till museer och liknande institutioner uppgår till drygt 640 miljoner.

Museernas samlingar domineras generellt sett av kulturhistoria. Tillsammans förvaltar institutionerna 62 miljoner föremål, 63 miljoner fotografier och nära 50 000 hyllmeter andra arkivalier.⁷³ Den offentliga statistiken redovisar nära 19 miljoner besök på de 216 institutioner som lämnat underlag.⁷⁴ Institutionerna tog under 2007 emot 1,5 miljoner grupper från skolor och förskolor.

Flera läns museer byggdes ut fram till början på 1980-talet, och de tre största stadsmuseerna ges i dag statligt stöd som regionala institutioner.

⁷⁰ Arkitekturmuseet, Livrustkammaren med Skokloster slott och stiftelsen Hallwylska museet, Moderna museet, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde, Naturhistoriska riksmuseet, Statens försvarshistoriska museer, Statens historiska museer, Statens maritima museer, Statens museer för världskultur samt Statens musiksamlingar (Musikmuseet).

⁷¹ Arbetets museum, Nordiska museet, Skansen och Tekniska museet.

⁷² Bildmuseet, Drottningholms teatermuseum, Judiska museet, Nobelmuseet, Röhsska museet, Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem, Stiftelsen Dansmuseifonden, Stiftelsen för Förmålsvård i Kiruna, Strindbergsmuseet, Svensk Form, Thielska galleriet samt Zornsamlingarna.

⁷³ Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007:6, Museer och konstballar 2006*. Krav, minst ett årsverke av yrkesutbildad personal., Centrala museer 1,6 miljarder kr och regionala 1 miljard kr.

⁷⁴ Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:4, Museer och konstballar 2007*.

Sverige har inte, som t.ex. Danmark och Finland, en nationell museilag. I Sverige finns inte heller såsom t.ex. i Norge och Storbritannien, någon central myndighet med ansvar för att verkställa och följa upp museipolitiken. Trots statens förhållandevis stora ekonomiska insatser är den strategiska styrningen och samordningen av museisektorn begränsad.

Medvetenheten om de gemensamma problemen är dock spridd, vilket bl.a. ledde till inrättandet av en koordinator för museisektorn. Vi har sett att museikoordinatoren under sin utredningstid kunnat samla representanter för sektorn i arbetsgrupper som nått konstruktiva förslag till lösningar på bl.a. magasins-, databas- och forskningsfrågor.

16.2.9 En funktion för museikoordinering

Inom museiområdet finns inte i dag någon central myndighet med övergripande ansvar för fältet som sådant. Förslag i denna riktning har genom decennierna återkommit i ett flertal statliga utredningar, men har av olika skäl aldrig genomförts.⁷⁵ I stället har staten prövat andra, på olika sätt decentraliserade, modeller för stöd och styrning av museisektorn.

De grundläggande förvaltningssystemen för museerna är i princip oförändrade sedan Statens kulturråds tillkomst i mitten på 1970-talet.⁷⁶ Här ska också nämnas de s.k. ansvarsmuseerna som efter en utredning på 1980-talet gavs regeringens särskilda uppdrag att lösa samordnings- och koordineringsfrågorna i museisektorn.⁷⁷ Reformens effekter har dock ifrågasatts, bl.a. i utredningen Minne och bildning som redan 1994 föreslog en avveckling av begreppet.⁷⁸ Statens kulturråd fick i regleringsbrev för 2006 i uppdrag att utvärdera ansvarsmuseirollen och har lämnat en rapport till

⁷⁵ Det första förslaget om att skapa ett sådant centralt museiverk presenterades av 1913 års utredning av överintendentensämbetet och fornminnesvården. Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården (SOU 1922:11–12).

⁷⁶ Därefter har inom den statliga kretsen Statens museer för världskultur och Forum för levande historia nybildats, och Statens historiska museer skiljts från Riksantikvarieämbetet. De Försvarshistoriska museerna har förts över från Försvarsdepartementet. Arbetets museum har tillkommit, först med stöd via 28:30 men i dag med finansiering som andra stora stiftelser via 28:28.

⁷⁷ Folkens museum – Etnografiska (i dag Statens museer för världskultur), Historiska museet, Naturhistoriska riksmuseet, Nordiska museet och Statens konstmuseer (i dag Moderna museet respektive Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde). De skulle i samråd med andra berörda parter, bedriva gemensamt utvecklingsarbete och lösa de återkommande problemen kring bl.a. insamling, statistik, pedagogik, forskning etc.

⁷⁸ SOU 1994:51, Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation. s. 52.

regeringen.⁷⁹ Statens kulturråd föreslår i rapporten att detta uppdrag ska avskaffas. Även utredningen Koordinator för museisektorn (dir 2007:02) föreslår i sitt betänkande ett avskaffande av ansvarsmuseiuppdraget. Enligt vår mening har försöken att balansera mandat mellan olika myndigheter har bara delvis lyckats åstadkomma avsedd utveckling.

Statens kulturråd har enligt förordningen ansvar för vissa museifrågor, ”i den utsträckning de inte faller på någon annan myndighet.”⁸⁰ Det betyder primärt att Statens kulturråd fördelar statligt verksamhetsstöd och vissa utvecklingsmedel om totalt ca 150 miljoner till regionala museer. Statens kulturråd hanterar den statliga utställningsgarantin och har haft ansvar för fördelningen av de omfattande Access-medel, totalt 650 miljoner, som till över 50 procent gått till att stödja projekt inom musei- och kulturmiljöfältet.⁸¹ Statens kulturråd sammanställer museistatistik och har tidigare haft i uppdrag att samla även andra typer av underlag, t.ex. om samlingarnas status vid centrala museer. Statens kulturråd har även periodvis drivit utvecklingsstödande projekt inom det konst- och museipedagogiska fältet.

Riksantikvarieämbetet har expertkunskap inom fältet föremålsvård och magasin, men relationen till museifrågor rör framför allt läns museernas roll för kulturmiljön. Riksutställningars roll har behandlats nedan. Något mer explicit uppdrag att närma sig museer utanför gruppen regionala museer har varken Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet eller Riksutställningar. Ingen av myndigheterna har heller mandat eller formellt ansvar för att möta eventuella behov från statliga, kommunala eller övriga museer. Många för sektorn centrala frågor har därför tenderat att inte hanteras av någon centralt placerad part.

Kulturdepartementet har direkt ansvar för fjorton centrala museimyndigheter och motsvarande, som tillsammans har drygt en miljard i statligt stöd. Till detta kommer uppgiften att utnämna ledamöter m.fl. till styrelserna i många av de stiftelser som får stöd via anslaget 8:4 Bidrag till vissa muser. Totalt rör det mer än sextio poster. Det är enligt vår bedömning en uppgift som inte står i rimlig proportion till det kulturpolitiska utfallet. Den administrativa hanteringen av alla dessa uppgifter torde enligt vår uppfattning påverka departementets utrymme för att genomföra strategisk

⁷⁹ Opublicerad rapport från Kulturrådet 2006.12.20.

⁸⁰ 1 § förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd.

⁸¹ Förordning (1998:200) om statliga utställningsgarantier.

planering. Vad gäller det operativa utvecklingsstöd som skulle behövas i sektorn är det inte lämpligt att leda från departementsnivå även om resurser skulle finnas.

Sammanfattningsvis är styrningen av de statliga institutionerna ofta otydlig, och för icke-statliga bidragsmottagare är det inte sällan oklart vilka uppdrag som är förknippade med pengarna. Uppföljningen av gjorda insatser är sparsam.

16.2.10 Riksutställningar

Riksutställningar⁸² startade som en försöksverksamhet 1965. Från starten har myndigheten nu producerat ca 1 200 utställningar.

Riksutställningar har till uppgift att producera utställningar, förmedla och arrangera turnerande utställningar samt förmedla kunskaper och erfarenheter samt erbjuda tekniska tjänster till andra som vill arbeta med utställningar. År 2007 gick 72 procent av kostnaderna till att producera vandringsutställningar och 28 procent till kunskapsutveckling.⁸³

I regleringsbrev för 2009 ska Riksutställningar i sin verksamhet prioritera dels barn och ungdom, dels den samtida konsten. Riksutställningar vill bidra till att människor kan förstå och påverka sin samtid. Myndigheten förfogade 2008 över ett anslag⁸⁴ om 53 miljoner kronor. Vid myndigheten finns 64 årsarbetskrafter. Efter omlokaliseringen till Visby 2008 har hittills 47 tjänster besatts.⁸⁵

Riksutställningar producerar utställningar som visas på en rad olika platser och utställningsrum runt om i landet.⁸⁶ Arrangörerna, som tar emot vandringsutställningarna, är bl.a. museer och konsthallar, kulturnämnder och bibliotek, skolor och bildningsförbund. Årsredovisningarna ger intryck av varierade och aktuella, breda och smala utställningsteman.

Utställningarna görs i samverkan med museer, bibliotek, föreningar och myndigheter.⁸⁷ 2007 visades 14 utställningar, varav

⁸² Förordning (2007:1187) med instruktion.

⁸³ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*.

⁸⁴ Anslag 28:32.

⁸⁵ Muntlig uppgift myndighetschefen oktober 2008.

⁸⁶ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*, s. 23. De har t.ex. gjort utställningar som ska tillgodose bibliotekens behov av en samlingsplats för historieberättande på barnavdelningarna.

⁸⁷ Nu aktuella samarbetspartners är t.ex. SIDA:s Östersjöenhet och Naturvårdsverket, muntlig uppgift myndighetschefen.

samtliga samproduktioner.⁸⁸ Ibland får myndigheten bidrag för att kunna genomföra en viss utställning.⁸⁹ Myndigheten har 2008 i uppdrag⁹⁰ att i samverkan med de regionala museerna, eller deras samordningsorgan, utarbeta former för en ökad samverkan vad det gäller de regionala museernas utåtriktade och pedagogiska arbete. Arbetet ska vara inriktat på utveckling av utställningsmediet och förmedlingen av utställningarna samt metoder för utställningsteknik. Myndigheten ger även kurser för såväl professionella som för amatörer.

De synpunkter som framförts till utredningen rörande Riksutställningar gäller bl.a. behovet av stöd för att turnera utställningar i landet, en part som tar ansvar för att större internationella utställningar kommer till Sverige och att svenska utställningar ”exporteras”. Synpunkterna rör också ansvar för utvecklingen av utställningsmediet som sådant och att dialogen kring vilka utställningar som väljs ut och varför borde vara mer tydlig och öppen.

Riksutställningar beskriver sig som en spjutspetsverksamhet. Myndigheten vill inte begränsa sig till att vara ett ”transportbolag”. Myndigheten har ett annat uppdrag än museerna, även om båda parter gör utställningar. Av årsredovisningen för 2007 kan utläsas att Riksutställningars kunskapsutveckling om utställningsmediet samt bistånd till andra med konsultation och utställningsservice verkar vara under utveckling.

Riksutställningar har fram till 2009 som övergripande mål haft att belysa vårt kulturarv genom att utveckla och förmedla kunskap om och upplevelser av kulturarvet och härigenom ge perspektiv på samhällsutvecklingen. Bara två av de 14 utställningar som redovisas i årsredovisningen för 2007 kan dock tydligt kopplas till det övergripande målet. Utifrån myndighetens eget sätt att redovisa sin verksamhet har vi fått uppfattningen att verksamheten inte konsekvent styrts mot det övergripande målet. Vad gäller barn och ungdom har myndigheten dock under hela 2000-talet tydligt prioriterat barn och ungdom. 2007 hade t.ex. 64 procent av utställningsverksamheten barn och ungdomar som sin prioriterade

⁸⁸ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*, s. 10.

⁸⁹ t.ex. från Jordbruksdepartementet. Riksutställningar, Annika Blom, 2003, *Rapport med skolan som arena – en studie av vandringsutställningen Matomat*. Jfr kap xx om kultur och miljö. Under 2006 var 77 procent samproduktioner och under 2005 var 72 procent samproduktioner.

⁹⁰ i regleringsbrevet till Riksutställningar.

målgrupp.⁹¹ Även prioriteringen av samtidskonsten är enligt myndigheten genomförd.⁹²

Riksutställningar har som ett mål att vara rikstäckande. Det innebär enligt myndigheten att varje län ska ha nåtts av en vandringsutställning minst en gång⁹³ varje år. Riksutställningar redovisar i sina årsredovisningar andel utställningsdagar i förhållande till kommunstorlek. Ställer man samman siffrorna från 2000 till 2007 framgår att Riksutställningars utställningar är underrepresenterade i de två minsta⁹⁴ kommunerna och överrepresenterade i de två näst största. I gruppen med de största kommunerna och i gruppen 21 000–50 999 invånare motsvarar andelen invånare och andelen utställningar i princip varandra.⁹⁵

Vår bedömning är att myndigheten, trots goda ambitioner inte riktigt uppnått sina målsättningar.

Myndigheten redovisar i sina årsredovisningar i begränsad omfattning publikreaktioner och publikrelationer.⁹⁶ Vår uppfattning är därför att myndigheten trots lovvärda och intressanta initiativ de senaste åren ändå verkar ha dominerats av producentens perspektiv.

1995 års kulturutredning ansåg att Riksutställningar behövdes, men borde inte i samma utsträckning som ditintills vara inriktat på egna produktioner. En övervägande remissopinion stödde utredningen, men regeringen menade då att en kraftig begränsning av producentrollen skulle motverka den uppgiften att utveckla utställningsmediet.⁹⁷

Regeringen anger i budgetpropositionen för 2009⁹⁸ att det finns skäl att överväga omfattningen av Riksutställningars uppdrag.

⁹¹ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*, s. 25.

⁹² *ibid.* s. 27.

⁹³ Riksutställningar, *Årsredovisning 2004*.

⁹⁴ Storleksklasserna är : -10 999, 11–20 999, 21 – 50 999, 51 – 80 999, 81 – 199 999, 200 000 -

⁹⁵ Av årsredovisningen framgår att ökat antal mindre utställningar kan vara en förklaring när antalet visningsdagar ökar på mindre orter eller antalet kommuner ökar. Vad gäller den största gruppen kommuner framhåller Riksutställningar att merparten av visningarna har ägt rum i förorterna.

⁹⁶ Se dock Markör AB, 2005, *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Unizone"*, *ibid.* *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Se hjälman"*.

⁹⁷ Prop. 1996/97:3, *Kulturpolitik*, s. 146.

⁹⁸ Proposition 2008/09:1, Utgiftsområde 17, s. 26.

16.3 Statlig organisation av verksamhetsgruppen frågor om samtid, historia och livsmiljö

16.3.1 Vad vill vi uppnå?

I grundanalysen har vi argumenterat för att dagens kulturpolitik utgår från och sorterar begrepp som då och nu, historia och framtid, kulturarv och konst, och att det hänger ihop med en kultursyn som tenderat att fokusera på skillnaderna mellan dessa begrepp. Mycket talar för att kulturpolitisk förnyelse, med bättre samtidsförankring, kan främjas genom att pröva korsbefruktnings- och samspelsformer mellan kulturverksamheter, myndigheter och institutioner.

I stället för att uppfatta skillnaderna mellan de olika verksamheter som vi diskuterar inom sfären så önskar vi rikta uppmärksamheten mot det gemensamma, det som förenar och därmed på möjligheterna till nya utvecklingslinjer.

De grundläggande motiven för den nu aktuella sfären och den korresponderande delen av förvaltningsreformen har vi redovisat dels i förnyelseprogrammet, dels i kapitel 14. Där har vi också redovisat några allmänna grunder för kulturområdets behov av en enklare, mer kraftfull och mindre uppsplittrad förvaltningsorganisation. Dessa motiv gäller i hög grad för verksamheterna och myndigheterna inom sfären.

I det inledande avsnittet i föreliggande kapitel har vi beskrivit den övergripande kulturpolitiska idén med sfären som sådan. Den ska göra det möjligt att ge kulturpolitiken nya arbetsformer och ett helt nytt breddengagemang i frågor om gestaltning av vår livsmiljö, och i samhällsutvecklingen som sådan. Kulturpolitiken ska göras till en angelägenhet för medborgaren i ett bredare och mer vardagsnära perspektiv än tidigare.

I detta avsnitt tar vi nu upp de närmare effekter i form av stärkta och förnyade kulturverksamheter som vi menar kan uppnås inom sfären.

De olika områdenas utvecklingsbehov

Kulturmiljöarbetet, som Riksantikvarieämbetet i första hand är ansvarig myndighet för, har på många sätt varit förebildligt för kulturpolitiken i övrigt när det gäller att utveckla det som vi har

kallat aspektpolitik. Kulturmiljöarbetet har i dag sin utgångspunkt i att kulturarvet inte annat än undantagsvis kan skyddas genom att "tas ur bruk" med hjälp av offentliga insatser. Ett vidgat kulturarvbegrepp förutsätter dessutom breda lösningar och integrering i olika samhällsprocesser.

Dessa erfarenheter vill vi nu ta tillvara och lägga till grund för en vidgad tillämpning inom kulturpolitiken. Att kulturmiljöverksamhetens och Riksantikvarieämbetets mandat så entydigt handlar om ett kulturarvs- eller kulturhistoriskt perspektiv, innebär emellertid en begränsning av fortsatt utveckling mot att ge vidgade perspektiv på tillvaron och att berika livsmiljön. Att vidga kulturmiljöuppdraget till ett livsmiljöuppdrag som omfattar såväl kulturarvet som estetiska och konstnärliga kvaliteter i miljö- och samhällsbyggnadsfrågor passar därför väl ihop med den nya inriktning på kulturpolitiken som den aspektpolitik vi föreslår.

Beträffande *Statens konstråd* konstaterade vi att den formella grunden för uppdragen varit vacklade sedan 1994 års statliga fastighetsreform. Statskontoret framförde i sin granskning att en konsekvens av detta borde bli att Statens konstråd avvecklades. Vidare menade Statskontoret att konstnärlig gestaltning i kommunala och privata miljöer inte borde betraktas som ett statligt åtagande.⁹⁹ Likväl anser vår utredning att det är angeläget att konsten inte bara ges ett bibehållet, utan även en större plats i de offentliga rummen. Vi menar därför att behovet av den verksamhet Statens konstråd bedriver fortsatt är minst lika stort, om inte större än tidigare, och inte bör ses som en fråga om finansiellt stöd till kommunerna. Verksamheten behöver dock utrymme att växa, delvis genom nya arbetssätt och verksamhetsområden. Det kan i den nya organisationen innebära nya arbetssätt vilka öppnar för nya vägar att fördela och förmera anslagen.

Bildkonstens funktion av visa samtiden, löper risken att reduceras till enbart estetik – formen tar över innehållet och den kommunikativa potentialen – om den inte ges plats i samhället. Därför föreslår vi att verksamheten kombineras med andra besläktade verksamheter. Med en sådan utvecklad inriktning av Konstrådets verksamhet blir det naturligt att samla huvudmannskapet för insatserna i samma myndighet där det centrala ansvaret för kulturmiljöverksamheten ligger. Detta erbjuder en god möjlighet att

⁹⁹ Statskontoret, 2005:9, *Nya former för Statens konstråds verksamhet*, s.9–10.

åstadkomma den breddning och utveckling av såväl Riksantikvarieämbetets som Konstrådets verksamheter som vi eftersträvar.

Beträffande området *arkitektur, form och design* kan det fortfarande sägas vara ett ungt politikområde. Det förknippas i hög grad med begreppet kreativitet och är ett bra exempel på den aspektpolitik vi eftersträvar. Området behöver stadga och ett större sammanhang för att dess potential ska tas tillvara. Kulturpolitiken kan enligt vår uppfattning heller inte driva denna typ av frågor från två håll – både som en fråga om kulturmiljöer och som arkitektur. Dessutom räcker resurserna varken till eller används effektivt om de delas upp på detta sätt. Arkitekturfrågor måste drivas inom ramen för samhällsplaneringens processer för att bli meningsfull.

I fråga om *museiväsendet* har vi konstaterat att det sedan länge spänner över det de ämnen som vi nu vill samla inom sfären. Läns- och museerna bedriver sedan länge såväl konstnärlig som kulturhistorisk verksamhet.¹⁰⁰ Vi ser, i likhet med utredningen Koordinator för museisektorn, ett behov av samordning av vissa för museiverksamheterna gemensamma frågor. Museernas grunduppdrag behöver utvecklas i ljuset av samtidens kultursyn. Museernas betydelse i samhället har ökat under senare decennier och den kompetens de i dag representerar bör tas till vara i så breda sammanhang som.

I fråga om *utställningsområdet* har vi övervägt en nedläggning av Riksutställningars verksamhet. Vi har dock funnit att denna verksamhet till delar är efterfrågad och behövs, men att inriktningen bör ändras. I viss utsträckning har sådan utveckling också inletts av myndigheten. Väsentliga delar av verksamheten bör alltså föras med till en samlad myndighet.

Lokala och regionala kulturinstitutioner har i dag hög kompetens och kvalitet. De ges bör ges möjlighet att producera utställningar för hela landet. De står också för den ökade närhet till arrangörer och andra partners och kommunikation med målgrupper som krävs. Vi föreslår vad gäller de medel som i dag går till Riksutställningar att de bör användas uteslutande i samverkan med statliga och regionala kulturinstitutioner. En öppen process där program tas fram och projekt genomförs bör organiseras inom den samlade myndigheten. De statliga och regionala kulturinstitutio-

¹⁰⁰ Bohuslän, Dalarna, Jämtland, Jönköping, Gotland, Gävleborg, Södermanland, Halland, Norrbotten, Kristianstad, Småland, Värmland, Västmanland, Örebro, Östergötland. Museerna har i olika utsträckning samlings-, utställnings-, konsuler- eller pedagogisk verksamhet.

nerna blir då ansvariga för utställningarnas innehåll. För Riksutställningars medel ska alltså kunna produceras utställningar för turnéer inom landet, men också större utställningssatsningar i vilka flera institutioner ingår. Stödet bör utvecklas som en del av den föreslagna funktionen som museikoordinator. Det handlar om utveckling av digital förmedling, dokumentation av utställningar och relationen till K-samsök¹⁰¹ som bör intensifieras. Det handlar också om praktisk utställningsproduktion och transport, att delta och ta fram standards samt om FoU-verksamhet om t.ex. utställningars produktion och människors upplevelse av dem.

Utställningsverksamhet, med kulturhistoriska och konstnärliga kunskaper och perspektiv, har svårt att på allvar göra sig gällande om den inte ingår i relevanta sammanhang. Vad gäller uppdraget för samtidskonsten torde det handla om att pröva gränserna mellan permanenta konstnärliga installationer och tillfälliga utställningar, och att vidga till ett landskapsperspektiv.

Gränserna mellan konstnärlig gestaltning och gestaltningen av utställningar är flytande – medvetet använda i skilda samhällsprocesser ger de människor nya incitament och ingångar till deltagande. Utställningsverksamheten kan sålunda, genom att fogas in i det av oss föreslagna sammanhanget, bidra till en aspektpolitik och få en ökad samhällsrelig betydelse.

Slutligen beträffande *hemslöjden* ser vi en möjlighet av att ge den påbörjade förnyelsen av verksamheten ett reellt genomslag. Hemslöjden kan få plats i andra sammanhang och nya ingångar i samhällsprocesser.

Vi vill alltså foga samman kulturmiljöverksamhet och estetisk och konstnärlig verksamhet till ett bredare perspektiv, som i princip omfattar ett samlat kulturpolitiskt tänkande. Det sätt vi föreslår för att åstadkomma detta är att samla flera av kulturpolitikens uppgiftsområden som har, eller kan få, en tydlig inriktning mot samhällsbyggnads- och miljöfrågor i en större organisation.

Konsten och kulturarvet närmar sig samtiden från två håll och med olika tekniker och metoder. Men syftet är detsamma – att göra samtiden synlig och möjliga att ändra för människor. Om verksamheterna bedrivs i medvetande om de likheter som finns så kan de tillsammans bli kraftfullare än enbart var för sig.

¹⁰¹ K-samsök, en infrastruktur för kulturarvsinformation på Internet.

Ett alternativ som vi övervägt

Vi har även i vårt arbete övervägt ett förslag med två skilda organisatoriska lösningar. Alternativet innebär att två myndigheter skulle dela ansvar för sfären.

Den ena – *ett verk för kulturarvsfrågor* – skulle enligt det alternativ vi övervägt konstrueras av Riksantikvarieämbetet och Riksutställningar. Den andra – *en myndighet för arkitektur, form och design* – skulle konstrueras av Statens konstråd, Nämnden för hemslöjdfrågor och Arkitekturmuseet.

Ett *verk för kulturarvsfrågor* skulle i detta alternativ få ansvar för frågor om kulturarv och kulturmiljö samt för övergripande frågor för landets museer (museikoordinatorsfunktion) samt för viss utställningsverksamhet (se nedan, konsekvenser för Riksutställningar blir desamma oavsett alternativ). Förslaget skulle innebära att Riksantikvarieämbetets och Riksutställningars funktion som egna och självständiga myndigheter försvinner. Myndigheten skulle föreslås bli en enrådighetsmyndighet. Den interna organisationen av verksamheten skulle vara en uppgift för den nya myndigheten.

En *myndighet för arkitektur, form och design* skulle med denna lösning få ansvar för dessa frågor. Myndigheten skulle föreslås bli en enrådighetsmyndighet. Förslaget skulle innebära att Arkitekturmuseets, Statens konstråds och Nämnden för hemslöjdsfrågors funktion som egna och självständiga myndigheter försvinner. Den interna organisationen av verksamheten skulle vara en uppgift för den nya myndigheten.

Båda dessa angivna myndigheter skulle få i uppdrag att ha den nationella överblicken över sina respektive områden i Sverige. Samlade uppgifter oavsett huvudman skulle insamlas och analyseras av myndigheterna. Myndigheterna skulle organisera sig för att kunna delta i den regionala samverkan genom portföljmodellen.

Enligt vår bedömning skulle en sådan organisatorisk lösning svara sämre mot samtidens behov och inte ge samma kraft åt frågorna. Vi har därför valt att föreslå en sammanslagning av samtliga de berörda myndigheterna.

Våra slutsatser

Vi menar att kulturpolitiken som en prioriterad uppgift samlad bör driva frågor om historiska, konstnärliga och estetiska värden och tolkningar i gestaltningen av vår gemensamma livsmiljö. Då uppnås en rad positiva konsekvenser. Om dessa samlade frågor dessutom kombineras med kunskaper om aktörer och verksamheter inom andra politikområden så kan kulturverksamheterna få en handfast samhällelig betydelse. För den som vill bli lyssnad till gäller det, förutom att ha ett starkt kommunikativt tilltal, att komma in i processer vid rätt tillfälle och med rätt saker. Kunskaper och perspektiv måste föras in i sammanhanget vid rätt tidpunkt. Det gäller att både vara förebildlig och arbeta förebyggande. Det behöver finnas en organisation anpassad för denna uppgift.

Det som kan uppnås är att konsten erbjuds nya arenor och att både konsten och kulturarvet förknippas med samhällsutveckling. Den fysiska miljön blir rikare – det sociala rum som bidrar till öppna gemenskaper tillgängliga för alla kan omsättas i praktik. Kulturarv och konst kan nå ut, utanför institutionerna, i vardagens sociala rum, i städer och på landsbygd.

Att samla verksamheterna i den föreslagna sfären får, enligt vår uppfattning, betydelse för att stärka kultur som en aspektpolitik. Det ger nya, bredare och mer samlade kontaktytor mot andra områden. Kommunerna möter en ny aktör med ett ansvar som bättre svarar mot kommunernas arbete enligt plan- och bygglagen. Samma gäller länsstyrelserna i deras ansvar för samhällsplanering och andra samhällsprocesser. Andra statliga myndigheter möter en partner som på ett mer ändamålsenligt sätt svarar mot aktuella frågor. Även läns museerna möter en ny aktör som bör svara bättre mot deras samlade ansvar.

16.3.2 Organisatoriska konsekvenser

Här behandlar vi de organisatoriska aspekterna av vårt förslag. Vi har alltså i vårt arbete övervägt två skilda organisatoriska alternativ – att föreslå en myndighet med ansvar för sfären respektive att göra myndigheter med delat ansvar för sfären, vilka får en delvis delad målbild. Vi förespråkar emellertid alternativet med en samlad myndighet och det är detta alternativ som redovisas nedan.

Verksamheterna inom sfären domineras inte, såsom verksamhetsgruppen arkiv, bibliotek och språk, av två stora yrkeskategorier. De yrkesmässigt verksamma har en rad olika utbildningar inom såväl konstnärliga och humanistiska ämnen som inom samhälls- och naturvetenskap eller kombinationer av skilda ämnen. Det finns på den grunden alltså ingen anledning att förutsätta ett behov av en längre förändringsprocess för att först föra olika yrkesgrupper närmare samman. Däremot behövs, som vi inledningsvis nämnt, insatser för att vinna medarbetarna för förändringen. Det är deras kunskap och kreativitet som ska ge konkretion åt en ny inriktning.

En myndighet

En samlad myndighet inrättas med ansvar för frågor om samtid, historia och livsmiljö. Den nya myndigheten sätts samman av dagens myndigheter Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd och Arkitekturmuseet. Vi menar också att ett samlat grepp på vissa av museifrågorna har sin naturliga hemvist i en sådan verksamhetsgrupp.

Vi föreslår preliminärt att myndigheten blir en enrådighetsmyndighet. Det innebär att Riksantikvarieämbetets, Riksutställningars, Nämnden för hemslöjdsfrågors, Statens konstråds och Arkitekturmuseets funktion som egna och självständiga myndigheter försvinner.

Vi föreslår att en organisationskommitté tillsätts för att genomföra förändringen. Inom ramen för dess arbete bör också närmare äverväganden om styrningsformen för myndigheten kunna göras.

Den samlade myndigheten bör få i uppdrag att ha den nationella överblicken över sin sfär. Den nya myndigheten bör organiseras för att kunna delta i det regionala och kommunala samspelet genom den s.k. portföljmodellen. Vidare handlar arbetet för och med de statliga museerna, och det ansvar statens har för museiverksamhet i landet, om stöd i musernas kärnområden som K-samsök, bevarande och förvaltningsfrågor samt insatser för kontinuerlig prövning och utveckling av museernas grunduppdrag. Detta redogörs närmare för i Museikoordinatorns kommande betänkande.

Delar av verksamheten vid Arkitekturmuseet, Riksutställningar och Statens konstråd föreslår vi ska fortsatt utföras, andra delar ska

avvecklas eller ges en ny inriktning. En museikoordinatorsfunktion ska byggas upp bl.a. av delar av Riksutställningar. De verksamheter Riksantikvarieämbetet och Nämnden för hemslöjdsfrågor ansvarar för bör i allt väsentligt utföras även i framtiden. För alla verksamheterna gäller dock förstås att de tillsammans behöver utvecklas och förändras. De ska organiseras på ett sådant sätt att de kan uppnå större effekter genom att integreras. Det kan t.ex. innebära samarbete mellan medarbetare med kompetens inom konstnärlig gestaltning respektive inom miljöersättningssystem av olika slag.¹⁰² Arbetet kan handla dels om synpunkter på utformning av ersättningssystem eller utformning och inriktning av de praktiska åtgärderna inom systemen. En stor del av frågorna om den inre organisationen bör den föreslagna myndigheten själv kunna hantera. En organisationskommitté bör dock tillsättas för att genomföra den initiala sammanslagningen av verksamheterna inklusive förändrad inriktning av vissa uppgifter.

Praktiska konsekvenser för Riksantikvarieämbetet

De verksamheter som förs över från Riksantikvarieämbetet till den samlade myndigheten ska utvecklas och förändras i samspel och integration med övriga verksamheter. Verksamheterna ska organiseras på ett sådant sätt att de kan uppnå större effekter.

Vi förutsätter att den samlade myndigheten kommer att vara lokaliserad såväl i Stockholm som i Visby.

Vi föreslår i kapitel 12 att delar av de resurser Riksantikvarieämbetet förfogar bör fördelas via den s.k. portföljmodellen och att andra delar bör ses som associerade resurser. Det innebär att verksamhet med detta syfte i den samlade myndigheten bör inriktas och organiseras för att passa detta arbetsätt.

Praktiska konsekvenser för Riksutställningar

När den egeninitierade utställningsproduktionen upphör behöver den samlade myndigheten i stället organisera sig för samverkan med statliga och andra kulturinstitutioner. Vi förutsätter att den samlade myndigheten i likhet med förhållandena i dag kommer att

¹⁰² Till exempel inom lantbruket genom CAP (Common Agricultural Policy). Exempel på andra områden landsbygdsutveckling och skogsnäringen.

bedriva utställningsproduktion i de för detta ändamål hyrda lokalerna i Visby. Även viss utställningsproduktion i samverkan med andra aktörer, såväl statlig myndigheter som ideella aktörer, bör kunna förekomma.

När Riksutställningar verksamhet omvandlas, kan vissa av myndighetens resurser frigöras för att används till övergripande museifrågor i enlighet med Museikoordinatorns förslag.

Praktiska konsekvenser för Statens konstråd

Verksamheten ges en delvis ny inriktning enligt ovan. Projekt med konstnärlig utsmyckning bör drivas som i dag men verksamheten bör också innebära arbete med nationell överblick, utveckling, metoder, processer samt nya tillämpningsområden t.ex. i fråga om landskapsgestaltning.

Praktiska konsekvenser för Nämnden för hemslöjdsfrågor

Nämnden för hemslöjdsfrågor har i dag lokaler och administration gemensamt med Nutek. På sikt bör nämnden inordnas både lokalmässigt och administrativt i den föreslagna myndigheten. I den fortsatta beredning av det förslag som vi nu lämnar så bör den omständigheten beaktas att Nutek läggs ned fr.o.m. den 1 april 2009.

Vi föreslår i kapitel 12 att den resurs nämnden förfogar över för länslemslöjdskonsulenter bör fördelas via den s.k. portföljmodellen. Det innebär att verksamhet med detta syfte i den samlade myndigheten bör inriktas och organiseras för att passa detta arbetssätt.

Praktiska konsekvenser för Arkitekturmuseet

De lokalytor och medel som finns för utställningsverksamhet bör nyttjas på delvis annat sätt. Resurserna bör vara möjliga att använda i samverkan de resurser som kommer att finnas vid den samlade myndigheten. Regeringen har angett att museet ska överta det uppdrag om en mötesplats för form och design som i dag ligger hos Föreningen Svensk Form. Den samlade myndigheten bör få i

uppdrag att hitta former för användning och ansvar för utställningsresurserna i samverkan med andra aktörer och intressenter.

Vad gäller arkivverksamheten uppstår i den samlade myndigheten möjligheter till samordning mellan Arkitekturmuseets arkiv och det Antikvarisk-topografiska arkivet¹⁰³ vid Riksantikvarieämbetet.

Särskilda konsekvenser för Statens kulturråd

Vid Statens kulturråd finns ett mindre antal tjänster som är inriktade mot museiområdet. Dessa tjänster bör föras över till den samlade myndigheten.

Svensk museitjänst

En konsekvens av våra organisatoriska förslag är att Svensk museitjänst, i dag vid Riksarkivet, så småningom bör flyttas till den samlade myndighet som ansvarar för samtid, historia och livsmiljö och där museisamordningen föreslås finnas.

I samband med detta bör övervägas om inte verksamheten skulle kunna organiseras som ett aktiebolag med särskild vinstbegränsning.¹⁰⁴

Konkurrensutsatta verksamheter vid statens förvaltningsmyndigheter

I samband med en flytt av Svensk Museitjänst bör en utredning ske i särskild ordning av frågor om konkurrensutsatt verksamhet vid det som i dag är Riksarkivet respektive Riksantikvarieämbetet. Enligt en rapport från Statskontoret har Riksarkivet ca 101 miljoner kronor i konkurrensutsatt verksamhet och Riksantikvarie-

¹⁰³ Förvaltar ritningar, fotografier och handlingar över kyrkor och vissa kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

¹⁰⁴ Ett antal anslagsfinansierade aktiebolag med såväl statliga som landstingskommunala huvudmän finns sedan lång tid tillbaka. Sedan 2006 (SFS 2005:551, 2005:812) finns också möjligheten att inrätta aktiebolag med särskild vinstbegränsning (svb). Aktiebolag svb innebär att ett aktiebolag inrättades av regeringen eller möjligen av en statlig myndighet (som då räknas som stiftare 2005:551, kap 2, § 1). Stiftaren upprättar en stiftelseurkund, bolagsordning och utser styrelsen. Styrelsen ansvarar för bolagets organisation och förvaltning av dess angelägenheter. Den utser i sin tur en verkställande direktör som sköter den löpande förvaltningen enligt styrelsens riktlinjer och anvisningar.

ämbetet ca 121 miljoner.¹⁰⁵ Svensk museitjänst och den uppdrags-
arkeologiska verksamheten vid Riksantikvarieämbetet skulle kunna
föras samman till ett för de berörda myndigheterna i denna sfär och
i sfären för arkiv, bibliotek och språk gemensamt aktiebolag med
särskild vinstbegränsning. Här kan jämförelser göras t.ex. med
Vägverket som har rätt att, efter regeringens godkännande, bilda
helägda bolag i de fall en sådan verksamhetsform är mest ända-
målsenlig för avgiftsfinansierade projekt. Fördelarna med en sådan
lösning är att konkurrensutsatt verksamhet hålls tydligt åtskild från
myndighetsutövning och mer typiska uppgifter för förvaltnings-
myndigheter.

¹⁰⁵ Statskontoret, 2008/74-5, Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av statliga myndig-
heters konkurrensutsatta verksamhet.

17 En sfär för frågor om konstarterna

Vår bedömning: En gemensam myndighet för bidragsgivning och ersättningar till konstnärer och upphovsmän bör ge konsten en starkare ställning och bidra till att konsten och konstnärerna i än högre grad kan delta i samhälleliga utvecklingsfrågor.

Våra förslag:

- En ny myndighet för konstarterna skapas genom att viss verksamhet inom Statens kulturråd, hela Konstnärsnämnden med Bildkonstnärnsfonden samt Sveriges Författarfond och viss verksamhet inom Stiftelsen Svenska Rikskonserter läggs samman.
- En organisationskommitté bör tillsättas för att genomföra organisationsförändringen. Förändringen bör kunna göras under 2010.

17.1 Inledning – motiv för sfären

Vi kommer i det följande att lämna en redogörelse för de verksamheter som ingår i det område för frågor om konstarterna som vi föreslår. Redan inledningsvis vill vi dock ge de motiv som vi ser för att samla frågor om konstarterna i en av kulturpolitikens huvudsfärer.

Vi har i vårt betänkande lagt stor vikt vid att det kulturpolitiska perspektivet breddas till att på allvar omfatta vars och ens kulturella behov och uttryck. Vårt förslag om en sfär för konstarterna innebär att vi vill skapa en plattform för att ge konsten en starkare ställning i samhälleliga utvecklingsfrågor, brett uppfattade. Indelningen i sfärer innebär att samverkan också mellan dessa ska underlättas

och utvecklas. På så sätt kan litteraturfrågor bli frågor som berör både sfären för arkiv, bibliotek och språk och den nu föreslagna sfären för konstarterna. Likaså kommer t.ex. konstfrågorna att beröra såväl sfären för samtid, historia och livsmiljö som sfären för konstarterna.

Ny organisation med nya uppgifter

Vi anser att den nuvarande kulturpolitikens inriktning på specifika konstorienterade insatser bör ersättas med en politik där konstens ställning stärks inom ramen för de generella samhällsliga processerna och där konsten och konstnärerna ges möjlighet att ta ett större utrymme på den samhällsliga arenan.

Ansvar för statens insatser för konstarterna är i dag uppdelat på flera myndigheter och aktörer vilket, enligt vår uppfattning, gör att ingen, var och en för sig, kunnat agera tillräckligt kraftfullt eller strategiskt till gagn för hela ansvarsområdet. De kulturpolitiska insatserna kännetecknas sammantaget mer av administration av de många och små stödordningarna än av insatser för att komma till rätta med de verkliga orsakerna till områdets problem och svårigheter.

Vi vill ha fortsatt starkt fokus på de konstnärliga uttrycksformerna och på kulturskaparnas villkor och vi vill att kulturpolitiken ska ha en organisation och arbetsformer som säkerställer detta.

De insatser som gjorts för dansen under senare år kan i den mindre skalan anses vara förebildliga. Dessa har sin grund i ett processorienterat arbetssätt som förutsätter en aktiv dialog mellan stat, landsting, kommuner och andra aktörer inom området.

Detta är skälet till de organisationsförändringar som följer av förslaget om den tredje sfären. Konstens roll i samhället behöver stärkas och den organisation vi förordar bör vara speciellt inriktad på detta. Som grundstrategi för arbetet förordar vi satsningar för att bättre än hittills integrera konsten och det konstnärliga arbetet med andra samhällsprocesser.

17.2 Statens organisation av verksamhetsgruppen Konstarterna

I detta avsnitt redogörs för de verksamheter som föreslås ingå i sfären för konstarterna. Området präglas av kulturpolitisk verksamhet men det är också här de insatser som riktas till konstutövare och upphovsmän har sin hemvist.

17.2.1 Statens kulturråd

Bakgrund

Myndigheten Statens kulturråd är jämnårig med den nationella kulturpolitik som fastslogs av riksdagen 1974. Med start den 1 oktober detta år inrättades "det nya kulturrådet" som hade till huvuduppgift att hantera och främja den nya kulturpolitiken: "Det nya kulturrådet bör vara ett serviceorgan som biträder statsmakterna i kulturpolitiska frågor och lämnar råd och stöd till lands- ting, kommuner och organisationer. Ett sådant organ skulle som sin centrala uppgift ha att främja de mål statsmakterna uppställer för kulturpolitiken", skrev man i betänkandet *Ny kulturpolitik* 1972. Ett viktigt motiv för att skapa en myndighet av detta slag var att öka inflytandet från bl.a. folkrörelser, konstnärsorganisationer och kommunrepresentanter när det gällde frågor av central betydelse för utvecklingen av kulturpolitiken. Utredarna pekade också på betydelsen av ett i övrigt brett kontaktnät för att få den nya kulturpolitiken förankrad i inte bara etablerade institutioner, utan även grupper, individer och organisationer utanför dessa. Tyngdpunkten i verksamheten hos den nya myndigheten låg på rådgivning och utredning. Bidragsfördelning inom olika konstområden skulle ske, men på en förhållandevis blygsam nivå. Det nya kulturrådet övertog ansvar och verksamhet från bl.a. Teater- och musikrådet, Skolöverstyrelsens bibliotekssektion och tidskriftsnämnden, vilka upphörde.

Kulturrådet i dag

Kulturrådet har genomgått många förändringar genom åren, men grunduppdragen är i stort sett oförändrade. Kulturrådet ska enligt instruktionen "följa utvecklingen inom kulturområdet och ge ett

samlad underlag för den statliga kulturpolitiken samt bistå regeringen vid genomförandet av denna.”¹ Verksamhetens omfattning har ökat. Nya uppdrag tillförs så gott som årligen, dels av tillfällig art, dels av mer eller mindre permanent karaktär.

Dessutom har bidragsfördelningen genom åren kommit att ta en allt större del av Kulturrådets resurser i anspråk – på bekostnad bl.a. av de uppgifter som handlar om uppföljning, utvärdering och analys.

Bidragshantering

Enligt Kulturrådets egna beräkningar gick 73 procent av förvaltningskostnaderna till bidragshantering 2007. Motsvarande andelar för kunskapsuppbyggnad och information/kommunikation var 17 respektive 10 procent. År 2007 hanterades 6 337 bidragsärenden av myndigheten. Detta var en minskning med 1 269 jämfört med 2006. Nästan hela minskningen ligger inom projektområdet Access, dvs. det sysselsättningsprojekt som pågått sedan 2006 och som syftar till att samla, vårda och tillgängliggöra kulturarvet.

Den största andelen bidragsmedel betalas ut inom scenkonstområdet. År 2007 gick 63 procent av rådets totala bidragsmedel till teater-, dans- och musikområdet. Konst, museer och utställningar fick 22 procent, litteratur, bibliotek och kulturtidskrifter 11 procent medan övriga, konstområdesövergripande projekt fick 4 procent av bidragsmedlen. Det överlägset största antalet ansökningar noterades inom de s.k. branschstöden medan antalet ansökningar från fria grupper och regionala institutioner låg på en betydligt lägre nivå.²

I Kulturrådets övergripande mål ingår att internationellt och interkulturellt samarbete ska öka och integreras i verksamheten. Särskilda medel finns också att söka för internationellt och interkulturellt kulturutbyte. Regeringen beslutade i juni 2008 att under åren 2008–2010 satsa sex miljoner kronor årligen på en förstärkt bidragsgivning till internationell och interkulturell kulturverksamhet. Sedan 2002 har Kulturrådet också ett anslag på 8 miljoner kronor för att främja minoriteternas språk och kultur genom bidrag och övriga insatser. Bidrag ges till litteratur, kulturtidskrifter eller andra projekt som rör nationella minoriteters kultur.

¹ Förordning med instruktion för Statens kulturråd

² Källa: Kulturrådets årsredovisning 2007

Under 2009 fördelar Kulturrådet ca 1,6 miljarder i bidrag. Dessa bidragsmedel är ordnade som 12 olika anslag i det regleringsbrev regeringen utfärdat till Kulturrådet. Anslagsposterna kompletteras med ett stort antal särskilda villkor för de bidrag som ska fördelas. De kan t.ex. behandla viss verksamhet som, enligt regeringen, ska ingå i anslagsposten. De kan i vissa fall t.o.m. ange en särskild summa pengar som ska betalas ut till ett visst ändamål.

Uppställningen av anslagen har under årens lopp genomgått en del förändringar. Generellt sett kan man säga att antalet anslag har varit i stort sett oförändrat under hela 2000-talet medan antalet anslagsposter minskat på senare år. Detta gör att Kulturrådet fått större möjligheter att själv göra prioriteringar inom anslagen.

Regeringen överläter således till myndigheten att i högre grad göra bedömningar på detaljnivå, vilket sannolikt kräver en mer noggrann handläggning av ansökningarna och en mera ingående prioriteringsdiskussion än tidigare.³

Kunskapsuppbyggnad och kommunikation

Även Kulturrådets kunskapsuppbyggande uppdrag är sammansatt av många olika delar. Huvudsakligen omfattar det att följa utvecklingen inom kulturlivets olika områden på ett sådant sätt, att myndigheten kan utforma underlag för kulturpolitiska beslut inom regering och riksdag. Återrapporteringen till regeringen sker dels genom regelbundet återkommande årsredovisningar, budgetunderlag och omvärldsanalyser men även genom särskilda utredningar och rapporter som ofta behandlar angelägna enskildheter inom det offentliga kulturlivet.

Insamling och presentation av statistiska uppgifter är en viktig del av detta arbete. Sedan 1994 är Kulturrådet statistikansvarig myndighet på kulturområdet, vilket bl.a. innebär att myndigheten också har i uppdrag att förbättra och utveckla statistiken inom olika områden. Statistiken behandlar både specifika kulturområden och allmänna, övergripande uppgifter. Statistik inom kulturområdet har på senare år blivit allt mera efterfrågade och rådet har som målsättning att förbättra kulturstatistikens samtliga faser. Bland annat har man deltagit i flera projekt som haft som målsättning att

³ Riksrevisionen föreslår i sin nyligen avlämnade granskning av Kulturrådet och Konstnärsnämnden att en särskild referensgrupp för bedömning av stödet till institutionerna ska tillsättas.

utveckla statistiken på nordisk och europeisk nivå. En annan viktig del av kunskapsuppbyggnaden är Kulturrådets forskningsinriktade verksamhet.

Kulturrådet har sedan i slutet av 1990-talet och på senare år i allt större omfattning haft regelbundna dialoger med flera regioner och landsting. Diskussionerna med Västra Götalandsregionen resulterade för några år sedan i en överenskommelse om gemensamma kulturpolitiska insatser inom flera områden. ”Västra Götalandsmodellen” har varit mönsterbildande för den typen av överläggningar mellan staten och den regionala nivån på kulturområdet. Ansvarskommittén har hänvisat till den i sitt huvudbetänkande och vår utredning har den som en av sina utgångspunkter för den nu föreslagna portföljmodellen. Under de senaste åren har Kulturrådet fört liknande dialoger med Gotlands kommun, Region Dalarna, Östman och Stockholms stad.

Kulturrådet och Region Skåne träffade den 15 januari 2009 en avsiktsförklaring om samverkan.

17.2.2 Konstnärsnämnden

Bakgrund

Konstnärsnämnden är en statlig myndighet som bildades 1976 och som har till huvudsaklig uppgift att besluta om statliga bidrag och ersättningar till konstnärer inom bild-, ton-, teater-, dans- och filmområdet. Dessutom ska man främja internationellt konstnärsutbyte och följa utvecklingen vad gäller konstnärernas ekonomiska och sociala förhållanden. I detta ingår bl.a. att fortlöpande bevaka trygghetssystemens utformning och tillämpning i förhållande till konstnärlig verksamhet.

Konstnärsnämnden fördelade 2007 ca 110 miljoner kronor i stipendier och bidrag till ca 1 600 konstnärer. Bidrags- och stipendieverksamheten berör samtliga ovan uppräknade konstområden. Cirka 70 procent av medlen fördelas till bild- och formområdet. Eftersom konstnärer inom olika områden arbetar under olika förhållanden och med olika förutsättningar, har Konstnärsnämndens insatser olika form inom olika konstområden. Ett stipendium kan t.ex. innebära tillgång till en ateljé vid Iaspis⁴ – som ingår i Konstnärsnämnden – men det kan även ha formen av ett resebidrag eller

⁴ International Artists Studio Program in Sweden

ett bidrag till särskilda samarbetsformer. Det kan också vara ett tioårigt långtidsstipendium för att möjliggöra ”arbetsmässig trygghet under en längre tid.”

Kvalitetsbedömning inom stipendie- och bidragsfördelning

Konstnärsnämndens styrelse utses av regeringen och fattar bl.a. beslut av övergripande och principiell natur men beslutar också om långtidsstipendier och innehavare av statlig inkomstgaranti. För fördelning av övriga bidrag och stipendier svarar fyra organ inom nämnden: Styrelsen för Sveriges bildkonstnärsfond samt arbetsgrupper för komponister, musiker och sångare samt teater-, dans- och filmkonstnärer.

Vid bedömning av de ansökningar som nämnden behandlar tas hänsyn till en rad olika faktorer. Precis som vid bidragsbedömningar av annat slag inom de olika konstområdena väger en bedömning av den konstnärliga kvalitén tungt.

Effekter och måluppfyllelse

När det gäller effekterna av bidrag och stipendier säger Konstnärsnämnden bl.a. att man på individnivå ”kan konstatera att nämndens bidrags- och stipendieverksamhet har stor, ibland avgörande, betydelse för mottagarnas ekonomi och därmed arbetsmöjligheterna”. Samtliga bidrags- och stipendieformer ”leder till att mottagarnas möjligheter att arbeta med sitt konstnärliga arbete ökar.” Dessa slutsatser grundar sig på uttalanden och enkätsvar från konstnärerna själva, men man säger samtidigt att ”de flesta utvärderingar tyder dessutom på att den enskilda konstnärens inkomst från sin konstnärliga verksamhet ökar när den får stipendier och/eller bidrag från nämnden.”⁵

Arbetsstipendier och stora stipendier

Arbetsstipendierna syftar till att konstnärerna ska kunna ägna sig åt konstnärlig yrkesutövning under en viss tid. Det finns inget krav på att konstnären ska återrapportera något resultat av denna verk-

⁵ Konstnärsnämndens årsredovisning för 2007

samhet. År 2006 betalade Konstnärsnämnden ut drygt 57 miljoner kronor i sådana arbetsstipendier.

Bildkonstnärnsfonden, som är en del av Konstnärsnämnden, har under perioden 2004–2006 fördelat en stor del av arbetsstipendierna till mottagare som tidigare inte fått något arbetsstipendium. Av de nya mottagarna har många varit unga, relativt nyutexaminerade konstnärer. I den undersökning som Konstnärsnämnden gjort beträffande mottagarna av tvååriga s.k. målinriktade arbetsstipendier under perioden 1996–2004 framgår att stipendierna i första hand används till levnadsomkostnader och arbetsmaterial. Undersökningen visar också att en stor majoritet av mottagarna bedömer att deras möjligheter att försörja sig i framtiden hade ökat på grund av stipendiet.

De s.k. stora stipendier som Konstnärsnämnden fördelar grundar sig på de ”betydelsefulla konstnärliga insatser” som mottagarna gjort – och förväntas fortsätta att göra. Fördelningen sker utan föregående ansökningsförfarande och stipendiesumman varierar från 100 000 kronor till 250 000 kronor. Till de stora stipendierna räknas Bildkonstnärnsfondens Stora stipendium (300 000 kronor), Dynamostipendiet (nyskapande arenor inom bildkonst – 100 000 kronor), Birgit Cullberg-stipendiet (ung koreograf 100 000 kronor) samt Mai Zetterling-stipendiet (filmregissör 200 000 kronor).

Långtidsstipendier

Regeringen inrättade långtidsstipendierna 1990/91. De betonar den sociala aspekten och den arbetsmässiga tryggheten i kombination med konstnärlig utveckling. Stipendierna löper som mest under en period på 10 år och uppgår till tre basbelopp årligen. Budgeten för långtidsstipendier var 2008 12,6 miljoner kronor. Enligt en överenskommelse mellan Konstnärsnämnden och Författarfonden förfogar ordområdet över 20 stipendier av totalt 102.

Även här finns en utvärdering gjord av Konstnärsnämnden. Tre av fyra mottagare uppger t.ex. att den tid de ägnat åt sin konstnärliga verksamhet ökade med mellan 25 och 100 procent under stipendietiden. Drygt 60 procent uppgav att deras inkomster av den konstnärliga verksamheten ökade med mellan 25 och 100 procent. En majoritet av mottagarna ansåg att stipendiet förbättrade deras möjligheter att arbeta som konstnärer och att deras position och

karriär stärkts på ett sätt som gör att de har bättre möjligheter än tidigare att försörja sig på sin konst. Undersökningen visar också att två av tre efter stipendietiden gick tillbaka till en ekonomisk situation de hade innan de fick stipendiet.

Förutom dessa stipendier fördelar Konstnärsnämnden bl.a. inkomstgarantier, pensionsbidrag, efterlevandebidrag och tillfälliga bidrag, assistentstipendier, målinriktade stipendier, allmänna projektbidrag, bidrag för samarbetsprojekt mellan arbetsgrupperna på musikområdet, bidrag till komponister som arbetar med beställningsverk, resebidrag samt bidrag till internationellt kulturutbyte. Nämnden har en omfattande stipendie- och bidragsgivning för internationaliseringen för enskilda konstnärer, främst inom bild- och formområdet med Iaspis, något som regeringen i skrivelsen 2005/06 Kulturlivets internationalisering uppdrog till nämnden att utvidga med början inom dansområdet.

17.2.3 Sveriges Författarfond

Bakgrund

Systemet med bibliotek ersättning, det vill säga att författare får ersättning av staten för att deras böcker lånas ut gratis på landets bibliotek, tillkom 1954 och rubricerades i propositionen 1954:133 som "anslag till ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek." Ersättningen konstruerades redan från början så, att varje boklån gav en viss summa, ett visst öretal, i ersättning.

Pengarna skulle förvaltas av en fond, Sveriges författarfond, med en styrelse vars ledamöter till övervägande antal utsågs av upphovsmännens egna organisationer. Ersättningens belopp och regler i övrigt fastställdes till en början enbart av staten. Sedan 1985 förhandlar emellertid Sveriges Författarförbund, Föreningen Svenska Tecknare och Svenska Fotografers Förbund årligen med staten om bibliotek ersättningens grundbelopp.

Sedan den individuella ersättningen (författarpenning resp. översättarpenning) betalats ut kan fonden använda resterande medel till pensioner, stipendier och bidrag. Fonden har även till uppgift att fördela statliga stipendier och bidrag till författare, översättare och kulturjournalister. Fonden fördelar genom avtal med Konstnärsnämnden även långtidsstipendier och statliga inkomstgarantier till ordområdet. Ca 40 procent av fondens samlade medel årligen

betalas ut på sådant sätt i form av bl.a. konstnärskbidrag och långtidsstipendier till författare, översättare, kulturjournalister och dramatiker. Författarfonden leds av en styrelse bestående av ordförande och 13 ledamöter. Ordföranden och tre ledamöter utses av regeringen. Åtta ledamöter utses av Sveriges Författarförbund medan Svenska Tecknare och Svenska Fotografers Förbund utser vardera en ledamot.

17.2.4 Stiftelsen Svenska Filminstitutet

Den svenska filmpolitiken styrs huvudsakligen genom ett avtal mellan staten och den svenska filmbranschen. Det första filmavtalet slöts 1963 då Svenska filminstitutet bildades och har huvudsakligen sedan dess varit liktydigt med svensk filmpolitik. Genom åren har dock omfattningen av vilka stöd som regleras av filmavtalet varierat. Vissa medel till filmändamål fördelas också av Konstnärsnämnden.

Det nuvarande filmavtalet, som löper från och med 2006 till och med 2010 är begränsat till att omfatta produktionsstöd till svensk film och stöd till distribution och visning av film. Utanför avtalet fördelar Filminstitutet medel till filmkulturella insatser.

Produktionsstödet och andra insatser som omfattas av avtalet var 339 miljoner kronor under 2008. Staten bidrog med 185 miljoner kronor, och därutöver med ca 120 miljoner kronor till de filmkulturella stöd som ligger utanför avtalets reglering. De verksamheter som är reglerade via filmavtalet är produktionsstöd, men även stöd till distribution och visning och stöd till fyra regionala filmproduktionscentrum. Verksamheter som inte regleras via filmavtalet utan där staten är ensam finansierad är bland annat arkivverksamhet, skolbio, cinematek och stöd till regionala filmresurscentrum.

Utanför den statliga filmpolitikens hägn bör den regionala nivån betonas. Sedan slutet av 1990-talet har regionala filmproduktionscentrum som t.ex. Film i Väst fått en framträdande plats som viktig filmpolitisk aktör genom att vara medfinansierare i svensk filmproduktion.

Vår principiella ståndpunkt är att vi ser filmpolitik som en del av kulturpolitiken. Film som kulturyttring har en djup förankring; filmtittande på bio, tv, dvd och via bredband är en av de mest utbredda kulturella aktiviteterna. Att det finns arenor för film och

att möjligheter skapas för en fortsatt produktion av svensk film, liksom för svensk teater, litteratur och konst, är en prioriterad kulturpolitisk angelägenhet. Film har även en framträdande roll som kulturindustri, vilket i dag lyfts fram av en del regioner som en viktig industri för regional tillväxt och sysselsättning.

I dag står svensk film inför ett viktigt vägval då det nuvarande filmavtalet löper ut 2010. En filmutredning (dir. 2008:88), arbetar för närvarande med frågan om den framtida filmpolitiken. Vi kommer därför inte att lägga några förslag som berör filmområdet.

Oavsett om det blir ett nytt avtal eller inte kommer frågor om filmstöd av vara av intresse för den framtida kulturpolitikens inriktning och organisering. Filmutredningens förslag och den fortsatta beredningen av dessa får utvisa vilka frågor som kommer att aktualiseras.

17.2.5 Stiftelsen Svenska Rikskonserter

Bakgrund

Efter en femårig försöksverksamhet permanentades Rikskonserter 1968 (Institutet för Rikskonserter). Tillgänglighet och geografisk spridning var ledord i verksamheten. Konsertverksamhet i skolor skulle prioriteras och en organisatorisk utbyggnad i form av regionkontor på olika platser i landet inleddes. Organisationen genomgick flera omorganisationer och fick flera nya uppgifter, bl.a. skivutgivning på märkena Caprice och Expo Norr. År 1988 slogs Rikskonserterns regionala organisation (nio regionkontor) samman med dåvarande Regionmusiken (fd militärmusiken) och bildade Länsmusiken i form av 20 musikstiftelser med landstingen som huvudmän. Det som fanns kvar av det tidigare Rikskonserter var huvudkontoret i Stockholm – nu som stiftelsen Svenska Rikskonserter – bl.a. med uppgift att ge service och stöd till de nya musikstiftelserna.

I 1995 års kulturutredning sammanfattas Svenska Rikskonserterns uppdrag på följande sätt: ”Huvuduppgiften är att stödja och komplettera musiklivet samt bedriva internationell konsertverksamhet. Betydande del av konsertverksamheten bedrivs i samverkan med andra arrangörer.”⁶ Till Rikskonserter var under denna tid knutna slagverksensemblen Kroumata och Stockholms

⁶ Tjugo års kulturpolitik 1974-1994, En rapport från Kulturutredningen SOU 1995:85

Blåsarsymfoniker, som utgjorde länsmusiken i Stockholm. Ingen av dessa ensembler är i dag kvar i organisationen.⁷

I regeringens kulturproposition 1996/97:3 betonas särskilt Rikskonserters samverkan med länsmusiken och att ”Rikskonserters uppgifter måste preciseras så att det framtida samarbetet med framför allt länsmusiken grundas på en tydlig ansvarsfördelning. Det ankommer på regeringen att i stadgar och verksamhetsmål noga markera att Rikskonserters roll är samordnande och kompletterande.”

Verksamheten i dag

I dag har Rikskonsorter fyra huvuduppgifter: att komplettera regionalt och lokalt musikutbud, att stärka musikformer med svag institutionell förankring, att öka insatserna för nu verksamma tonsättare och frilansartister samt att främja svensk musik och svenska artister internationellt.⁸

Rikskonserters ledning framhåller samarbeten och internationella projekt som de viktigaste delarna i verksamheten men pekar också på den arbetsmarknadsmässiga betydelsen, inte minst på frilanssidan: ”Utöver orkestrar är det tusentalet instrumentalister och sångare som fått arbetstillfällen under 2007.”⁹

Under hela 2007 genomfördes 540 konserter, vilket är 120 färre än 2006. Minskningen förklaras av en vikande köpkraft hos arrangörer, skolor etc. Av de 540 konserterna ägde många (108 st.) rum i Stockholms län. Av de olika verksamhetsgrenarna inom organisationen lades de största resurserna på svensk och internationell konsertproduktion: 36,9 miljoner kronor (av ett totalanslag på 68,3 miljoner kronor). Samarbete med svenskt musikliv

⁷ Anställningen vid Rikskonsorter för Kroumatas musiker upphörde den 31 augusti 2008. Stockholms Läns Blåsarsymfoniker har i dag landstinget som huvudman.

⁸ Enligt stadgar för Stiftelsen Svenska Rikskonsorter från den 20 dec. 1996, § 1, formuleras ändamålet med stiftelsen enligt följande: Stiftelsen Svenska Rikskonsorter har till ändamål att främja utvecklingen av musiklivet i hela landet och inom olika musikaliska uttrycksformer. Stiftelsens verksamhet skall anpassas efter regionala och lokala behov. Stiftelsen skall i detta syfte samverka med länsmusiken och andra intressenter.

uppgiften enl. följande: ”Stiftelsen skall arbeta mot övergripande mål som är att

- bidra till bredd och variation i musikutbudet i hela landet genom att komplettera regional och lokal musikproduktion och i samarbete med andra intressenter arrangera konsertturnéer samt stödja musikfestivaler och andra större musikevenemang,

- främja utvecklingen av olika musikgenrer genom stöd och service till musikkens intresseorganisationer,

- verka för att svenskt musikliv berikas genom ökade kontakter med andra länder.

⁹ Verksamhetsberättelse 2007

genererade kostnader som uppgick till 13,6 miljoner kronor medan konsertverksamheten på de egna scenerna Nybrokajen 11 och Stallet (folk- och världsmusik) hade ett anslag på 7,7 miljoner kronor. Till fonogramproduktionen och verksamheten vid EMS anslogs drygt 4 miljoner kronor vardera.

Kritik och debatt

Rikskonserters verksamhet har debatterats alltsedan starten. Kritiken har bl.a. gällt innehållet i verksamheten, fördelningen av resurser, ledning och organisation.

Under våren 2004 fördes en intensiv debatt i medierna kring Rikskonserters verksamhet. Den gällde främst samspelet med andra aktörer inom området. Debatten och kritiken ledde bl.a. till att Kulturdepartementet tog initiativ till en hearing om Rikskonserters framtida roll i musiklivet. Som en förberedelse genomfördes intervjuer och samtal med ett antal företrädare för olika delar av det svenska musiklivet. Ur innehållet i dessa samtal kunde synpunkterna på Rikskonsorter sammanfattas i fyra punkter:

- Rikskonsorter måste vara i samklang med musiklivet i övrigt. Därför bör musikområdets inflytande över Rikskonserters verksamhet stärkas.
- Rikskonserters organisation är för mycket av en förvaltningsmyndighet för att passa en verksamhet som ska präglas av konstnärlig kreativitet baserad på musiklivets behov och önskemål.
- Rikskonsorter bör kunna spela en större roll som serviceorgan i olika sammanhang som är viktiga inom musiklivet.
- Rikskonserters konsertlokal Nybrokajen 11 bör utvecklas till en gästspelsscen för orkestrar, ensembler, grupper och artister som har sin hemvist i olika delar av landet.¹⁰

Tanken var att dessa samtal tillsammans med åsikter och förslag som kom fram under hearingen skulle vara inledningen till ett genomgripande förändringsarbete för Rikskonsorter. Processen avsatte dock få resultat. Däremot upprepades kritiken mot Riks-

¹⁰ Efter "Svenska rikskonserters roll i musikpolitiken och musiklivet. Processen under 2005." Utbildnings- och kulturdepartementet.

konserter, ungefär så som den sammanfattas ovan, i samband med våra många samtal med kulturföreträdare på olika platser i landet under hösten och vintern 2007/08 i samband med utredningsarbetet.

I våra kontakter med Rikskonserter pekar dess ledning på åtgärder som vidtagits som en direkt följd av hearingen 2005 och den övriga debatten kring Rikskonserter. Dessa handlar såväl om en förbättrad dialog med det regionala och lokala musiklivet som ekonomiska omprioriteringar för att förstärka verksamheten ”ute i landet”. Rikskonserter har också påbörjat ett analysarbete i syfte att redogöra för konsekvenserna av olika vägval när det gäller innehåll och omfattning av verksamheten.

17.3 Överväganden och förslag

I kapitel 12 redogörs för ett förslag till nytt bidragssystem – portföljmodellen – som innebär att en stor del av de regionala bidragsmedel som nu fördelas av bl.a. Kulturrådet istället efter förhandlingar med staten bör administreras och fördelas av landsting. Detta innebär i sin tur att en stor del av den direkta bidragsverksamheten försvinner från den statliga myndighetssfären och att resurser därmed kan frigöras till andra kulturpolitiska uppgifter.

Viss bidragsgivning föreslås fortfarande kvarstå på central, statlig nivå. Det gäller t.ex. bidrag till fria grupper inom scenkonstområdet, kulturpolitiska bidrag med arbetsmarknadsinriktning (t.ex. till Allianserna) och hela stipendiesystemet som i dag hanteras av Konstnärsnämnden. Denna verksamhet föreslås nu koncentreras till myndigheten för konstarterna.

Kulturrådet

Scenkonstområdet har länge varit det utan jämförelse volymmässigt största konstområdet när det gäller Kulturrådets bidragshantering. Merparten av dessa stöd – drygt 800 miljoner kronor – föreslås ingå i den statliga bidragsportföljen som blir föremål för överläggningar med den regionala nivån. Kvar för central fördelning blir ca 185 miljoner av vilka ungefär 40 procent utgörs av stöd till teater-, dans- och musikallianserna samt till centrumbildningarna. En stor post på ca 100 miljoner kronor utgörs av stöd till fria grupper inom

scenkonstområdet. Bidraget till nationella minoriteters kultur och språk kvarstår också på nationell nivå.

Litteraturstödet – som också föreslås omfatta bl.a. stödet till kulturtidskrifter, litterära evenemang och läsfrämjande insatser – görs till ett allmänt stöd inom hela litteratur- och biblioteksområdet och kvarstår för central fördelning inom myndigheten för konstarna. Fonogramstödet föreslås ingå i ett allmänt musikstöd tillsammans med verksamhetsstöd till fria musikgrupper, samverkan med tonsättare samt delar av Rikskonserters verksamhet. Inom myndigheten finns även organisations- och institutionsstöd inom bild och formområdet.

Konstnärsnämnden

En ny, medborgarorienterad och samhällsinriktad kulturpolitik måste enligt vår uppfattning ha ett starkt konstpolitiskt inslag. De enskilda konstnärernas möjligheter och förutsättningar för att fördjupa och utveckla sina konstnärliga uttryck är synnerligen viktiga för att kulturpolitiken i stort ska kunna fungera. I det sammanhanget är ett generöst stipendiesystem av avgörande betydelse. Det är också, enligt vår uppfattning, viktigt att behålla ett nationellt perspektiv på stipendiesystemet. Därför föreslås detta inte ingå i portföljmodellen, utan även i fortsättningen fördelas centralt.

Däremot är det mycket som talar för att Konstnärsnämnden som myndighet skulle vinna på att knytas närmare andra nationella myndigheter på kulturområdet. Det förekommer i dag samarbete i vissa frågor mellan Konstnärsnämnden och Kulturrådet. Detta samarbete borde kunna utvecklas bättre och snabbare om båda myndigheterna fanns i samma organisation. De efterfrågar till stora delar samma slags kompetens när det gäller hantering och bedömning av bidrags- och stipendieansökningar och har båda behov av juridisk expertis, informations- och kommunikationsresurser samt resurser för uppföljning och utvärdering. De är båda viktiga aktörer när det gäller stöd till de fria grupperna inom scenkonstområdet i allmänhet och inom dansområdet i synnerhet.

Enligt vår uppfattning bör således Konstnärsnämnden föras till den föreslagna myndigheten för konstarna.

Sveriges Författarfond

Författarfonden har som huvudsaklig uppgift att fördela biblioteksersättningen. Fonden är till sin organisationsform ingen traditionell myndighet. Regeringen utfärdar inget särskilt regleringsbrev, utan de riktlinjer för verksamheten som gäller finns i en särskild förordning (1962:652) om Sveriges Författarfond. I praktiken betyder detta att Författarfonden har samma funktion som Konstnärsnämnden har inom resten av kulturlivet: att förbättra villkoren för upphovsmän och utövare.

Vår uppfattning är att Sveriges Författarfond bör ingå i den föreslagna myndigheten för konstarterna. Betydande samordningsvinster och en större kulturpolitisk tyngd bör därmed kunna uppnås.

Rikskonserter

Diskussionen om Rikskonserter har, som nämnts, länge varit intensiv. Röster om nedläggning har hörts i debatten, liksom krav på ett i grunden förändrat uppdrag. I budgetpropositionen för 2009 föreslog regeringen en minskning av anslaget till Rikskonserter med 10 miljoner kronor från och med 2009. Detta har lett till hårda omprioriteringar och nedskärningar.

I dag ligger ansvaret för statens kulturpolitiska insatser på musikområdet dels på Rikskonserter, dels på Kulturrådet. Rikskonserter har en produktionsverksamhet som, enligt vår uppfattning, till viss del överlappar det som t.ex. länsmusiken och orkesterinstitutionerna gör. Man har också samverkansprojekt med olika delar av svenskt musikliv, internationell verksamhet, fonogramutgivning och konsertverksamhet i konsertsalen Nybrokajen 11 i Stockholm.

Rikskonserter ansvarar för kompositionsbeställningar och är huvudman för verksamheten hos Elektroakustisk musik i Sverige(EMS). Rikskonserter lämnar också visst stöd till t.ex. musikfestivaler.

Statens kulturråd svarar för bidragsgivning inom musikområdet, bl.a. i form av stöd till fria musikgrupper, till produktion och utgivning av fonogram, till samverkan med tonsättare, internationellt kulturutbyte och till vissa organisationer på musikområdet.

Många av dessa uppgifter, som i dag är uppdelade på två parter, kan samordnas och skulle på så sätt stärka musiklivet. Därför är det

enligt vår uppfattning rimligt att de delar av Rikskonserters verksamhet som bl.a. omfattar stödgivning, samordning och tonsättarbeställningar tillsammans med Kulturrådets bidragshantering på musikområdet samt Konstnärsnämndens stipendieverksamhet samlas i den föreslagna myndigheten. Andra delar av verksamheten inom nuvarande Rikskonsorter föreslås upphöra eller läggas på annan, extern part. Det bör i sammanhanget beaktas att Rikskonsorter är en stiftelse, vilket förutsätter en särskild hantering.

I dag ser infrastruktur och verksamhet inom musikområdet helt annorlunda ut än då Rikskonsorter skapades. Framför allt har det regionala musiklivet utvecklats starkt under 1980- och 1990-talen. Länsmusiken utför i dag en stor del av det som tidigare var Rikskonserters ansvar. Flera nya orkestrar har tillkommit och det fria musiklivet har vuxit både vad gäller genrebredd och mångfald och vad gäller omfattning och kvalitet.

Merparten av den konsertproduktion som i dag finns hos Rikskonsorter kan, enligt vår bedömning, utföras av länsmusik, orkesterinstitutioner, fria musikgrupper och organisationer. Om regeringen eller ansvarig myndighet vill markera vikten av ett särskilt ansvar för en viss musikform, genre eller liknande kan detta göras i form av ett nationellt uppdrag till lämplig organisation eller institution.

Av i huvudsak samma skäl anser vi att ansvaret för att samverka och utveckla arrangörsnätet på musikområdet kan läggas på en extern part med lämplig kompetens. Detta bör ske med hjälp av statlig finansiering och föregås av en förhandling där ansvarig statlig myndighet kan precisera uppdraget. Uppdragsperioden bör följa tidsperioderna i den föreslagna portföljmodellen och ligga på mellan tre och fem år.

Arrangörerna på musikområdet är en heterogen samling organisationer vars medlemmar drivs av ett starkt musikintresse och lägger ner ett stort mått av ideellt arbete. De är i behov av en organisation som kan stödja arrangörsarbetet, driva kulturpolitiska frågor som är viktiga för området samt vara en dialogpart gentemot statliga myndigheter och andra delar av det offentliga samhället. I kapitel 9 redogörs för hur civilsamhällets organisationer kan få en aktiv och betydelsefull funktion i anslutning till den föreslagna portföljmodellen.

Enligt vår bedömning får vi med den här fördelningen av uppdrag och verksamhet som tidigare funnits hos en nationell organisation både en starkare och tydligare musikpolitik och ett mera dynamiskt och decentraliserat musikliv.

Sålunda föreslås sammanfattningsvis en nedläggning av Rikskonserter i nuvarande form och en fördelning av verksamheten enligt följande. Ansvaret för svensk och internationell konsertproduktion övergår huvudsakligen till länsmusik, orkesterinstitutioner och fria musikgrupper. När det gäller målsättningarna att stärka svaga musikformer, göra insatser för tonsättare och frilansartister samt utveckla den internationella verksamheten får även den föreslagna förvaltningsmyndigheten för konstarterna en huvudfunktion. Uppdraget att samarbeta med svenskt musikliv delas mellan lämplig extern part och förvaltningsmyndigheten. Fonogramproduktionen på Caprice föreslås upphöra.

När det gäller Elektroakustisk musik i Sverige (EMS) är det vår uppfattning att verksamheten bör fortsätta under nytt huvudmannaskap.

Särskilt om Elektroakustisk musik i Sverige

EMS grundades 1964 som en enhet inom Sveriges Radio men har sedan 1995 varit en avdelning inom Rikskonserter. EMS är ett centrum för produktion av elektronisk musik och besläktade konstformer, t.ex. text-ljudkonst och har ett särskilt fortbildningsansvar för yrkesverksamma tonsättare. På 1970-talet betraktades EMS som en av världens mest kraftfulla och produktiva studior för datormusik.

Den viktigaste uppgiften i dag är att vara en del av tonsättarnas infrastruktur. EMS har alltsedan starten arbetat i internationell miljö och studion i Stockholm används regelbundet av utländska gästtonsättare. EMS har en budget på ca 4 miljoner kronor.

Vår bedömning är att EMS fyller en viktig funktion inom en konstform som har svårt att utvecklas utan offentligt stöd. Arrangörsledet inom hela det nutida musikområdet är svagt och det finns i dag få tillfällen där elektroakustisk musik kan möta en publik i en professionell och gynnsam miljö. Verksamheten inom EMS skulle behöva utvecklas ytterligare mot bl.a. beställningsverksamhet, utlandslansering och fonogramproduktion.

Vi anser därför att en konstruktiv diskussion om EMS framtid skulle kunna föras med flera aktörer på musikområdet och med utgångspunkt från den styrgrupp för EMS och det styrdokument för verksamheten som bl.a. givit tonsättarna själva ett stort inflytande och som har gällt under den senaste tioårsperioden.

Sammanfattande bedömning

Genom tillskapandet av en myndighet för konstarna med den struktur som beskrivits ovan uppnås, enligt vår bedömning, förstärkningar inom flera delar av det kulturpolitiska området. Hanteringen av bidragen inom framför allt scenkonstområdet och de bidrag och stipendier som riktas till enskilda konstnärer kan, genom samordning mellan de nuvarande myndigheterna Statens kulturråd och Konstnärsnämnden bli mer effektiv och träffsäker.

I dag finns t.ex. en uppdelning av stöden till fria grupper respektive enskilda konstnärer. Hanteringen av dessa stöd görs inom två skilda myndigheter – Kulturrådet respektive Konstnärsnämnden – och grundas i skilda regelsystem. Vi föreslår att relevansen i dessa regelsystem prövas i syfte att uppnå en större samsyn i statens bidrag till dessa båda kategorier. Även om det skulle visa sig befogat att uppdelningen kvarstår, tror vi att betydande samordningsvinster skulle kunna uppnås.

Stöden till bild- och formkonstnärer utgör den största andelen av Konstnärsnämndens stipendier och bidrag. Den erfarenhet och kunskap som finns inom området skulle, tillsammans med Kulturrådets bidragshantering inom bild- och formkonsten, kunna bidra till att området stärks kulturpolitiskt. Som ett exempel på hur en sammanslagen myndighet skulle kunna vara uppbyggd vill vi peka på Norsk kulturråd som under en gemensam administration samlar såväl stöd till kulturinstitutioner och grupper som stöd till enskilda konstnärer. Det är givetvis mycket viktigt att beslut om fördelning av enskilda bidrag fattas av expertgrupper med stor ämneskunskap och integritet.

Det allmänna stöd inom musikområdet som föreslås bestå av dagens verksamhetsbidrag till fria musikgrupper, stöd till samverkan med tonsättare, fonogramstöd (och som i dag fördelas av Statens kulturråd), de delar som i dag ligger inom Rikskonserter (bl.a. medel för beställningar av ny musik) samt Konstnärsnämndens förhållandevis omfattande stipendie- och bidragsgivning inom musikområdet stärker området såväl ekonomiskt som kulturpolitiskt.

Författarfondens verksamhet utgör, enligt vår uppfattning, tillsammans med hanteringen av det föreslagna stödet inom litteratur- och biblioteksområdet en stark part inom ordområdet.

Enligt vår bedömning bör en organisationskommitté tillsättas för att genomföra organisationsförändringen. Vi anser att det

inflytande som konstnärerna och deras företrädare i dag har över Kulturrådets, Konstnärsnämndens och Författarfondens beslut om medelsfördelning, bör bibehållas i sak oförändrat.

Med de inskränkningar som följer av detta ställningstagande har vi gjort den preliminära bedömningen att myndigheten bör ledas som en enrådighetsmyndighet. Det bör dock ankomma på organisationskommittén att närmare pröva frågan liksom hur konstnärsinflytandet formellt ska regleras.

Organisationsförändringen bör kunna genomföras under 2010.

18 En ny roll för Kulturrådet

Vår bedömning: Statens kulturråd bör ges ett nytt uppdrag inom kulturpolitikens ram.

Vårt förslag: Det nya Kulturrådet bör ha följande uppgifter:

- leda och samordna statens överläggningar med landstingen och kommunerna (portföljmodellen),
- göra samlade bedömningar, uppföljningar och utvärderingar av kulturpolitiken till underlag för regeringen,
- samordna och svara för vissa övriga kulturpolitiska uppgifter.

Uppgiften att ansvara för statens centralt fördelade bidrag bör ges till den föreslagna myndigheten för konstarnerna

18.1 En ny roll för Statens kulturråd

I detta kapitel behandlas behovet av en koordinerande myndighet med huvudinriktning på dels att för regeringens räkning svara för samlade underlag, uppföljningar och utvärderingar om kulturpolitikens utveckling, dels att leda och samordna statens agerande gentemot landstingen och kommunerna inom ramarna för portföljmodellen.¹

Den förstnämnda uppgiften – den samlade uppföljningen – svarar mot ett uppdrag som Statens kulturråd allmänt sett kan anses ha i dag, dock utan att ansvaret gentemot kulturområdets övriga centrala förvaltningsmyndigheter preciserats.² Vi har emellertid i vår utredning kommit fram till att uppgiften bör

¹ I begreppet landsting inbegrips i vår utredning även regionerna. Likaså inbegrips i begreppet de samverkansorgan (lag [2002:34] om samverkansorgan i länen) som i vissa län bedriver kulturpolitiska frågor.

² Jfr prop. 1996/97:3 s 203.

utföras med en annan tyngd och bredd än vad Kulturrådet hittills haft möjlighet till. Det kan också konstateras att kombinationen med Kulturrådets huvuduppgift, att handlägga ärenden om i första hand konstarterna, har inneburit att rådets verksamhet också i övrigt synes ha koncentrerats till detta fält. Därför är det en viktig fråga att ansvaret för den övergripande, samlade uppföljningen skiljs från det specifika ansvaret för området konstarterna. Vi föreslår i kapitel 17 att det ansvaret ska ligga på den föreslagna myndigheten för konstarterna.

Den andra huvuduppgiften, att samordna statens agerande enligt portföljmodellen, har ingen motsvarighet i dagens förvaltningsorganisation. Den bör i fråga om strategiskt arbetssätt och genomförande tydligt skilja sig från formerna för Kulturrådets hittillsvarande fördelning av statsbidrag till de enskilda regionala kulturinstitutionerna. Uppdraget enligt portföljmodellen ska, som vi ser det, bygga på en samordning av de olika statliga intressena såsom dessa kommer till uttryck genom myndigheterna med ansvar för de föreslagna sfärerna.

Vi betonar med detta de tydliga skillnaderna i förhållande till dagens organisation och arbetsformer. Övergången till den nya förvaltningsorganisation som vi förordar, beskrivs dock enklast och tydligast på följande sätt.

Den ena delen av Statens kulturråd blir en myndighet med ett utökat ansvar för kulturpolitikens samlade uppföljning samt ansvar för samordning av de statliga intressena enligt portföljmodellen. Vi förordar att namnet Statens kulturråd följer denna del av myndigheten. Den andra delen av dagens Statens kulturråd, som ansvarar för statlig central bidragsgivning till området konstarterna bör, tillsammans med dagens Konstnärsnämnd, bilda kärnan i den föreslagna myndigheten med ansvar för konstarterna.

Vi räknar med att den kompetens som finns i dagens Kulturråd kan tas tillvara och fördelas mellan bägge de föreslagna myndigheterna. För morgondagens Kulturråd med ansvar för samlad uppföljning och för portföljmodellen, förutsätts dessutom en förstärkt och breddad kompetensprofil, som svarar mot innehållet i det nya uppdraget.

I de följande avsnitten av detta kapitel utvecklar vi ytterligare vår syn på uppdraget för Statens kulturråd i dess nya roll, bl.a. med avseende på förhållande till förvaltningsmyndigheterna med ansvar för föreslagna sfärer. I kapitel 20 behandlar vi frågor om

genomförande och praktiska konsekvenser av bl.a. förslaget till förvaltningsreform.

18.2 Ansvar för uppföljning och utveckling

Det bör, enligt vårt synsätt, vara tydligt att regeringen ska styra kulturpolitiken i första hand genom de föreslagna förvaltningsmyndigheterna med sfäransvar. Kulturrådet i dess nya roll avses inte vara överordnat de övriga myndigheterna med förvaltningsuppdrag utan ska ses som ett komplement till dessa.

Förvaltningsmyndigheterna med ansvar för föreslagna sfärer ska ha ett eget och självständigt ansvar för att följa och värdera utvecklingen inom sina respektive områden (jfr ovan kapitel 14). De kommer också i hög grad själva att ansvara för olika delar av den politik som också behöver värderas samlat. Ansvaret för sådana samlade uppföljningar och utvärdering vill vi således lägga på det nya Kulturrådet.

Regeringen bör ha tillgång till utvärderingar som täcker hela kulturområdet, alla sfärerna sammantagna. Det kan t.ex. gälla statistik om kulturvanor. Behovet av att utvärderingar och statistik utvecklas har vi diskuterat närmare i kapitlen 6.3 och 14.

Ett viktigt argument för vårt förslag om ett nytt kulturråd är således att det behövs en fristående granskning och värdering av de sfäransvariga myndigheternas verksamheter, dvs. av hur politiken genomförts inom den aktuella sfären.

I kapitel 14, där vi beskriver de strategiska uppgifter som bör vara gemensamma för sfärmyndigheterna, har vi diskuterat den roll som Statens kulturråd hittills har haft. Vi har också gett aktuella exempel på den kritik som förts fram mot hur förvaltningsorganisationen fungerar i dessa delar. Vi anser emellertid att kritik inte i första hand bör riktas mot Kulturrådets sätt att sköta uppgiften. Bristerna är snarare av strukturell art. I Statens kulturråds verksamhet har den omfattande handläggningen av bidragsärenden minskat resurserna för övergripande analysarbete.

Det har också funnits en motsättning i att Statens kulturråd de facto varit en myndighet med tydlig inriktning på – och med särskilt ansvar för frågor om – konstarterna och samtidigt haft ett uppföljningsbehov som avser ett mycket bredare fält. Den uppföljning som Kulturrådet prioriterat har på ett förklarligt sätt koncen-

treras till det som upplevts som det egna primära ansvarsområdet inom kulturpolitiken.

Detta har sin bakgrund redan i den förvaltningsorganisation som kulturområdet fick genom riksdagsbeslutet 1974, men som inte utvecklats vidare sedan dess. I kapitel 4 beskrivs och analyseras detta faktum mer i detalj.

Det finns numera särskilda myndigheter med uppgift att följa och värdera utvecklingen inom flertalet politikområden.³ Från och med den 1 april 2009 kommer det t.ex. under Näringsdepartementet att finnas dels Tillväxtverket, dels Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (TUA).⁴ Inom andra delar av statsförvaltningen finns flera exempel på fristående utvärderingsorgan.⁵ Inom miljöområdet har nyligen föreslagits att en ny myndighet, Miljömålsinstitutet, inrättas.⁶ Men det finns också exempel på sådana verksamheter som lagts ned.⁷

Det finns inget skäl till att kulturpolitiken ska avvika från denna tydliga trend inom statsförvaltningen. Tvärtom visar den beskrivning av kulturpolitikens utveckling vi gjort i hög grad att politiken har behov av, men inte tillräcklig tillgång till, underlag, analyser, utvärderingar och perspektivstudier för beslut om vägval och inriktning.⁸

Vi har i kapitel 8 för kulturpolitikens del föreslagit en modell som vi kallar decentraliserad målstyrning. Den avspeglas i vårt förslag till struktureringen av nya kulturpolitiska mål. Modellen förut-

³ SOU 2008: 118. *Styra och ställa – förslag till en effektivare statsförvaltning*, s. 150. ”På områdena försvar, energi och kultur saknas helt fristående utvärderingsmyndigheter, medan det finns partiella lösningar på bland annat hälso- och sjukvårdsområdet samt inom näringslivsområdet. På skolområdet har en någorlunda fristående utvärderingsmyndighet nyligen bildats och på socialförsäkringsområdet håller en sådan på att bildas. På miljöområdet finns ett färskt utredningsförslag om att bilda en ny myndighet som bland annat ska ansvara för utvärdering.”

⁴ Dessa myndigheter ersätter Nutek, Institutet för tillväxtpolitiska studier samt Glesbygdverket. Se vidare Per Molander, 2008, *Den centrala förvaltningens struktur*. Rapport till 2006 års förvaltningspolitiska kommitté.

⁵ Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU), Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS), Institutet för utvärdering av internationellt utvecklingssamarbete (SADEV), Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Statens beredning för medicins utvärdering (SBU), Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA), Statens livsmedelskonominstitut (SLI), Svenska institutet för europapolitiska studier (SIEPS).

⁶ SOU 2008:63, *Myndighet för miljön – en granskning av Naturvårdsverket*.

⁷ Myndigheten för skolutveckling lades ned 1 oktober 2008 och flera av dess funktioner finns i dag hos Skolverket.

⁸ En möjlighet skulle kunna vara att ge antingen Riksrevisionen eller Statskontoret ett särskilt permanent uppföljningsuppdrag avseende kulturområdet. Riksrevisionen är dock en myndighet under riksdagen. Statskontoret arbetar direkt på regeringens uppdrag för all statlig och statsfinansierad verksamhet och ett specialansvar för just kulturområdet skulle vara en udda lösning.

sätter att regeringen i ökad utsträckning jämfört med i dag, har tillgång till en fristående funktion av det slag vi förespråkar.

Vad gäller Kulturrådets nya utvärderande verksamhet vill vi peka på några framgångsfaktorer.⁹ Myndigheten bör dels ha tillräcklig egen analytisk kompetens och egen utvärderingsverksamhet, dels ha kompetens och tillräckliga resurser för att kunna beställa utvärderingar av andra myndigheter såsom universitet, högskolor, olika organ och företag.¹⁰

I vårt yttrande inför den forskningspolitiska propositionen (se bilaga 6) föreslog vi att en särskild myndighet inom kulturområdet borde ha ett samlat ansvar för en beredning av kulturområdets forskningsfrågor. Detta dock under förutsättning av att finansieringsfrågan löstes. Om så sker bör Kulturrådet i dess nya roll kunna vara denna utpekade myndighet (se vidare 10.2).

18.3 Ansvar för portföljmodellen

Som vi redan inledningsvis konstaterat behövs det en statlig företrädare för och samordnare av det nationella ansvaret i statens förhandlingar och överenskommelser med landstingen, enligt vårt förslag om den portföljmodell som ska ligga till grund för samspelet mellan den offentliga sektorns aktörer (se ovan kapitel 12).

Huvudansvaret för politikens verkställande under regeringen ska enligt vårt förslag i första hand ligga på myndigheterna med förvaltningsuppdrag. Det gäller också värderingen av hur kulturpolitiken regionalt och kommunalt fungerar i relation till den egna sfären. Det är emellertid inte lämpligt att uppdra åt en av förvaltningsmyndigheterna att företräda de andra. Det skulle oundvikligen leda till problem i avvägningen mellan de delvis skilda prioriteringar som förvaltningsmyndigheterna naturligen ska stå för.

⁹ Jfr Per Molander, 2004.

¹⁰ I Storbritannien finns fristående institut och företag som gör utvärderingar. Exempelvis IPPR, Institute for Public Policy Research (www.ippr.org), som är en oberoende tanke-smedja grundad 1986. Verksamhetsformen är en "registered charity" och de anser sig själva vara den största och mest välkända i England. IPPR har bl.a. tagit fram studien "From access to participation – Cultural policy and civil renewal" (Emily Keaney, 2006) som med stöd av bl.a. Arts & Business, English Heritage, Heritage Lottery Fund.

Ett annat exempel är Trends Business Research (TBR) som för DCMS och Arts Council England tagit fram rapporten *Our Creative Talent: the voluntary and amateur art in England* (2008).

Lösningen blir således att förhandlingsmandatet i stället läggs på Kulturrådet som får ett nytt uppdrag att samordna och företräda de statliga intressena.

Statens kulturråd är sedan den 1 januari 2008 en styrelsemyndighet. Den förändring av myndigheten och det nya uppdrag som vi föreslår aktualiserar frågan om framtida verksamhetsform. Oavsett vilken form som bäst kan motsvara det nya Kulturrådets uppdrag anser vi att det bör finnas en struktur inom myndigheten som möjliggör för företrädare för förvaltningsmyndigheterna med ansvar för de föreslagna sfärerna att vara delaktiga i hanteringen inom ramen för portföljmodellen.

Vi ser alltså framför oss att förvaltningsmyndigheterna bör vara företrädda i överläggningarna enligt portföljmodellen och att statens agerande på så sätt ska bygga på ett samordnat uppträdande från de berörda myndigheternas sida.

Det betyder bl.a. att Kulturrådet inte bör eller behöver bemanas för att självständigt kunna handha uppgifterna enligt portföljmodellen. Kulturrådet ska i betydande utsträckning kunna förlita sig på förvaltningsmyndigheternas kompetens och resurser. Dessa bör dessutom utifrån sina ansvarsområden sörja för statens underlag till överläggningarna och de ska medverka i utarbetandet av de statliga prioriteringarna.

De tillförsäkras på så sätt ett rimligt inflytande i överläggningarna. Det bör dock vara Kulturrådet som leder verksamheten och som har det yttersta ansvaret de statliga ställningstagandena och besluten.

Ansvaret för att följa upp och värdera resultaten av portföljmodellen bör vara delat mellan det Kulturrådet och de föreslagna förvaltningsmyndigheterna med ansvar för sfärerna. Den innebär i korthet att Kulturrådet ska ha ansvaret för att den resultatinsamling som förvaltningsmyndigheterna svarar för ska vara jämförbar för hela kulturområdet, att den sker med rimligt likartade metoder och är möjlig att värdera utifrån rimliga enhetliga principer. Där de föreslagna sfärmyndigheterna var och en svarar för den grundläggande uppföljningen för sitt ansvarsområde, ska Kulturrådet stå för den samlade värderingen av hur statsbidraget använts och vilka effekter det fått.

18.4 Övriga uppgifter för Kulturrådet

Det är således viktigt att det finns tydliga principer för ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan Kulturrådet och de förvaltningsmyndigheter som ansvarar för sfärerna. Vägledande bör enligt vår mening här vara att Kulturrådet bara i begränsad omfattning bör ha egna direkta och exekutiva uppgifter inom kulturpolitiken. Myndigheten bör inte i första hand verkställa kulturpolitiken, utan följa och utvärdera den. Det samlade ansvaret för portföljmodellen passar väl in i ett sådant sammanhang, eftersom modellen ytterst i det verkställande ledet handlar om landstingens sätt att förvalta det kulturpolitiska ansvar som anförtros dem via det statliga bidraget.

Projektsatsningar

Vi förespråkar att kulturpolitiken i ökad utsträckning framgent präglas av samlade initiativ över genrernas och ändamålets gränser. Då uppkommer ett behov för regeringen att kunna peka ut en myndighet som ytterst ansvarig för olika projekt eller satsningar som den vill prioritera, även när projekten berör flera av kulturpolitikens sfärer.

Vi bedömer det som lämpligt att regeringen i ökad utsträckning använder förvaltningsmyndigheterna för politikens verkställande och är återhållsam i tillskapandet av särskilda projektorgan för enskilda satsningar.

Från de senaste årens initiativ kan även nämnas satsningar på barn, ungdomar, skola, kulturår, mångkultur eller sysselsättnings-skapande projekt – alla projekt som berör kulturområdets samtliga sfärer. Huvudregeln bör vara att regeringen lägger huvudansvaret för särskilda projekt av denna art hos den av de föreslagna sfärmyndigheterna vars ansvarsområde bedöms vara det som först och främst berörs av projektet. Den myndigheten bör också få ansvaret att samordna sfärmyndigheternas samlade insatser.

Om projektets eller uppgiftens profil är sådan att regeringen särskilt vill markera vikten av ett samlat deltagande från hela kulturområdet, bör ansvaret kunna läggas på Kulturrådet i den nya roll som vi föreslår. Det bör dock undvikas att dess verksamhet domineras av den typen av uppgifter. Förutom det vi pekat ut som myndighetens kärnuppgifter, finns alltså ytterligare funktioner inom kulturpolitiken som med fördel kan förläggas till detta.

Kulturell mångfald som strategiskt ansvar

Sveriges kulturella mångfald skapar nya förutsättningar för kulturpolitiken. Med kulturell mångfald menas här ett brett perspektiv som innefattar såväl etnicitet och ursprungsland som t.ex. språk, religion, genus och jämställdhet, sexuell läggning, funktionalitet, generation och ålder. Inte minst de nationella minoriteternas språk och kultur är viktiga inslag i Sveriges kulturella mångfald där Sverige även har folkrättsliga åtaganden. Vi har redogjort för våra överväganden i dessa grundläggande frågor bl.a. i kapitel 2, 5 och 7.

Den inriktning på kulturpolitiken som presenteras i detta betänkande strävar efter att skapa nya arenor för möten mellan människor. Insatser för detta bör prioriteras. Samarbetet med andra politikområden i gemensamma frågor kring kulturell mångfald bör öka. Kulturpolitiken kan här fylla en viktig roll. När människor får en ömsesidigt ökad förståelse för varandras kulturarv kan detta bidra till social sammanhållning.

Ett framgångsrikt arbete med dessa uppgifter ställer krav på moderna arbetsformer där bl.a. utvärdering och metodutveckling ingår. Detta ser vi som ett ansvar för respektive förvaltningsmyndighet. Frågans art och betydelse för dagens samhälle gör det dock nödvändigt med ett utvecklat samspel mellan förvaltningsmyndigheterna.

Kulturrådet har i dag ett ansvar för frågor om mångfald. Bland företrädare för olika grupper finns det en utspridd och omfattande kritik mot hur rådets hanterat uppgiften. Klara strategier och planer tycks ha saknats.

Vi förordar att Kulturrådets ansvar i dess nya roll förskjuts till att skapa samspel mellan kulturområdets förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutioner i dessa frågor. Vidare bör Kulturrådet i dess nya roll ansvara för den samlade utvärderingen av insatserna såväl inom de statliga verksamheterna som inom ramen för portföljmodellen.

19 Kulturinstitutionerna

Vår bedömning: Kulturinstitutionernas utveckling och förnyelse är en av kulturpolitikens huvudfrågor. Styrningen av kulturinstitutionerna bör utvecklas med hänsyn till arten av deras respektive uppdrag.

Våra förslag:

- Möjligheten att styra institutionerna genom en form av verksamhetskontrakt med flerårig giltighetstid bör prövas.
- De föreslagna förvaltningsmyndigheterna för sfärerna bör ges i uppdrag att driva och samordna utvecklingsfrågor som är väsentliga för institutionerna.
- En särskild utredning bör göras av dels institutionernas grunduppdrag, dels av organisationen av fristående institutioner och institutionskoncerner.
- En översyn bör initieras för att i samråd med den romska minoritetens organisationer förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den romska kulturen.

19.1 Inledning

De statliga och statsstödda kulturinstitutionerna

Vi gör i våra överväganden och förslag en åtskillnad mellan å ena sidan kulturområdets förvaltningsmyndigheter och å andra sidan kulturinstitutioner. Skälet till detta är att vi ser behov av att regeringens styrning anpassas till de i viss mån olika förutsättningar som gäller för myndigheterna med förvaltningsuppgifter och kulturinstitutionerna. Det gäller även de kulturinstitutioner som drivs i

myndighetsform. Vi har behandlat dessa frågor in kapitel 6.1 (se även kapitel 14).

Kulturinstitutionerna är, med denna distinktion, huvudsakligen inriktade på att producera och kommunicera kulturell verksamhet i form av t.ex. museiverksamhet, scenkonst, biblioteks- eller arkivservice.

Flertalet statliga kulturinstitutioner är myndigheter: Forum för levande historia, Livrustkammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska museet, Moderna museet, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde, Naturhistoriska riksmuseet, Riksställningar, Statens försvarshistoriska museer (med Armémuseum och Flygvapenmuseum), Statens historiska museer (med Historiska museet, Kungl. myntkabinettet och Tumba bruksmuseum), Statens maritima museer (med Vasamuseet, Sjöhistoriska museet och Marinmuseum), Statens museer för världskultur (med Världskulturmuseet, Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Etnografiska museet), Arkitekturmuseet samt Statens musiksamlingar (med Musikmuseet, Svenskt visarkiv och Musikaliska akademiens bibliotek).

Det finns också ett antal kulturinstitutioner med verksamhet i stiftelseform, bl.a. Stiftelsen Arbetets museum, Stiftelsen Nordiska museet, Stiftelsen Skansen och Stiftelsen Tekniska museet, som drivs huvudsakligen med stöd av statsbidrag. Som stiftelser är de självägande. Anslagsstiftelser är dock entydigt beroende av statens bidrag för att kunna drivas vidare. Utan statsbidrag torde flertalet av dem i enlighet med stiftelselagens¹ bestämmelser behöva avvecklas. Nya anslagsstiftelser får enligt stiftelselagen inte bildas.

Inom scenkonstområdet finns följande institutioner: Kungliga Dramatiska teatern AB, Kungliga Operan AB och Svenska Riksteatern – som är en ideell förening. Stiftelsen Svenska Rikskonserter och Stiftelsen Dansens hus är stiftelser liksom Drottningholms slottsteater.

Staten bidrar genom årliga verksamhetsbidrag till finansieringen av drygt 150 organisationer som kan betecknas som kulturinstitutioner i olika utvecklingsstadier. Det handlar framför allt om arkiv, museer, orkestrar och teatrar samt om något enstaka bibliotek och några andra verksamheter.²

¹ Lagen (1994:1220) om stiftelser.

² ESV, 2008:34. *Att verka genom andra. Kartläggning av organ med statligt åtagande*. Uppgifter hämtade från ESV underlagstabeller.

Några av dem som i dag kan räknas till gruppen kulturinstitutioner vill vi hellre se ingå i gruppen förvaltningsmyndigheter. Det gäller Arkitekturmuseet, Riksutställningar och Stiftelsen Svenska Rikskonserter. De behandlas i kapitel 16 och 17.

Staten ger också bidrag till regionala kulturinstitutioner. Vissa av de frågor om institutionernas villkor, särdrag och principer för styrning m.m. som behandlas i detta avsnitt med avseende på de statliga institutionerna torde vara relevanta också för landstingen och kommunerna i deras roller som institutionshuvudmän.

19.2 Vår syn på kulturinstitutionerna

I kapitel 6.1 i vår grundanalys, har vi beskrivit de olika verksamheter och verksamhetsformer genom vilka den statliga kulturpolitiken bedrivs – eller omvänt vilka kulturverksamheter som är beroende av statligt stöd.

Inom ramen för utredningsarbetet har vi genomfört en serie seminarier med cheferna för de statliga kulturinstitutionerna.³ De uppfattningar och tolkningar av institutionerna och deras villkor som redovisas är dock våra egna. Vår ambition är att ge en beskrivning som vi uppfattar har stöd i samtalen med institutionernas ledningar och att förmedla den bild som vi uppfattar vara gemensam för flertalet av dem.

Av statsbudgetens totala utgifter för kultur och medier om drygt åtta miljarder kronor utgör kostnaderna för kulturinstitutionerna ungefär 60 procent (jfr figur 6.5 i kapitel 6.1). Om kostnaderna är ett bra mått på betydelsen av kulturpolitikens olika delar är således stödet till institutionsväsendet kulturpolitikens enskilt viktigaste fråga. Under alla omständigheter är väl fungerande offentliga eller offentligt understödda kulturinstitutioner en förutsättning för en väl fungerande kulturpolitik.

I praktiken förutsätter den permanenta kulturinstitutionen en allmännyttig finansiering. I Sverige och stora delar av övriga Europa bidrar staten liksom landsting och kommuner med finansiering. Särskilt i Storbritannien och i Tyskland finns det flera

³ Institutionscheferna har varit indelade i fyra grupper som utredningens företrädare träffat vid vardera tre tillfällen. Dessutom har särskilda möten hållits med cheferna för stiftelserna. Underlaget för samtalen, i form av en promemoria om institutionernas villkor har funnits tillgängligt på utredningens hemsida. Vad som sägs om institutionernas villkor i detta kapitel är väsentligen kongruent med innehållet i den promemorian.

institutioner som ägs och finansieras genom t.ex. allmännyttiga stiftelser och fonder.

I kapitel 3 har vi beskrivit hur institutionsgrundandet i Sverige tar sin början vid 1800-talets mitt med Nationalmuseum i Stockholm. Det är en del av en allmän västerländsk rörelse som hänger ihop med de nya framväxande nationalstaterna, industrialiseringen, urbaniseringen och sekulariseringen. Den monumentala, offentliga institutionsbyggnaden gör entré. Byggnaden signalerar i det fysiska rummet att den kulturella verksamhet som bedrivs i den är viktig och har en hög status. Vi kan säga att byggnaden slår fast att kulturverksamheten är normbildande för vad vi ska uppfatta som angelägna kulturella uttryck.

I kapitel 4 och 5 har vi försökt att skildra det komplexa sammanhang där nya kulturinstitutioner under 1900-talet uppenbarligen grundas som uttryck för viktiga kulturella skiften.

Oavsett hur vi närmare ska tolka kulturinstitutionerna som kulturella symboler så bör det ske i medvetenhet om att de fungerar i ett sådant sammanhang. Den insikten bör finnas som en grundval för statens förhållningssätt till institutionen, likaväl som i institutionens bild av sitt uppdrag.

Från statens – regeringens och riksdagens – sida krävs att man inte nöjer sig med att institutionen fungerar som en kraftfull symbol. För institutionens fortsatta utveckling, förutsätts nya utmaningar och idéer om samhällsuppdrag. Från institutionens sida krävs å andra sidan medvetenhet hos ledning och personal, inte bara om att den egna verksamheten, ämnets eller genrens utveckling, utan även förståelse för de speciella villkor och det ansvar som den institutionella statusen skapar. Att ansvara för nationella symboler förpliktigar.

Verksamhetsformerna

Bland de kulturinstitutioner som staten är huvudman för, eller har det huvudsakliga ekonomiska ansvaret för, finns såväl myndigheter som stiftelser och bolag. Vi har inte kunnat finna någon annan grund för olikheterna än att verksamhetsformen har valts utifrån den för tillfället gällande förvaltningspolitiska trenden inom statsförvaltningen. När valet sedan en gång gjorts är det svårt att ändra.

Flera landsting har arbetat mer aktivt än staten med att ändra och utveckla verksamhetsformerna för sina institutioner. Det har i första hand handlat om att överge formen anslagsstiftelser.

Ämnen och genrer

Alla typer av kulturella verksamheter kan bedrivas i institutionaliserade former – likaväl som verksamheter inom andra samhällsområden. Bland de statliga kulturinstitutionerna med manifesta institutionsbyggnader finns teatrar, operahus, bibliotek och arkiv, och kanske framför allt museer. Den andel av statens kulturbudget som används för att finansiera museiinstitutioner har som vi tidigare sett (kapitel 6.1.6) ökat markant sedan 1970-talet.

Inom kulturpolitiken har man gjort en uppdelning av institutionerna som grundar sig i om de är inriktade på konstarterna eller på kulturarvet. Vi har uppfattat att utvecklingen går i riktning mot att den indelningsgrunden blir allt mindre relevant. De museer som kallas för kulturhistoriska arbetar allt oftare med samtida konstnärlig gestaltning som uttrycksmedel. Arkivens och bibliotekens informationsförmedling gäller såväl historia som samtid och samma sak gäller scenkonstens repertoar. Konserthusens och operahusens repertoarer domineras av musik från tiden före 1900-talet.⁴ Operan och Dramaten har båda ett tydligt kulturarvsansvar angivet i sina riktlinjer.

Organisationsformerna

Efter hand som institutionerna på kulturområdet blivit allt fler, har hanteringen av det stora antalet institutioner som lyder direkt under regeringen försvårats. Sedan 1970-talet har därför ett antal ”koncernmyndigheter” bildats genom att museiinstitutioner lagts samman i gemensamma myndigheter.⁵ Vi har beskrivit den utvecklingen i kapitel 4 och 5. De första koncernmyndigheterna kom dock till på motsatt vis, genom att vad som ursprungligen var delar inom ett större museum växte ut och knoppades av som särskilda

⁴ Den professionella orkestermusiken i Sverige (SOU 2006:34) s 73ff.

⁵ T.ex. Statens musiksamlingar 1981 och Statens museer för världskultur 2004.

institutioner.⁶ Koncernlösningarna är till delar omdiskuterade. I flera fall har de ifrågasatts även internt. Detta kan ha att göra med de ingående museernas behov av och önskemål om autonomi och integritet som vi strax återkommer till.

Generellt sett kan konstateras att frågor om lämplig storlek på koncernerna, hur många institutioner som är lämpliga att ingå, vilka deras inbördes relationer bör vara eller vilken grad eller art av självständighet som institutionerna bör ha inom koncernen inte i nämndvärd omfattning diskuterats inom kulturpolitiken.

Givetvis strävar varje koncernmyndighet, inom gällande regelverk, efter att skapa så väl fungerande organisationer som möjligt och att hantera de problem som finns. Samtidigt finns behov av att diskutera frågor om styrning och ledning av dessa ytterligare.

Institutionernas uppdrag

Kulturinstitutionernas huvudsakliga verksamhet är att förmedla berättelser om kultur och samhälle, gestalta vår samtid eller med konstnärlig metod spegla eller kommentera samtiden och historien. Sådana uppdrag förutsätter kunskaper, erfarenhet och kreativitet för att lösas på ett sätt som upplevs som relevant av omvärlden. Det innebär att huvudmannen definitionsmässigt måste ge vida ramar för institutionen att lösa uppdraget. Uppdraget bör inte formuleras på annat sätt än mycket allmänt.

För att hitta andra delar av den offentliga förvaltningen som i detta har en jämförbar ställning ligger det kanske närmast till hand att peka på högskoleväsendet där ju frågan om forskningens frihet inom akademien har många likheter med frågan om kulturskapanets frihet inom institutionerna.

Andra jämförelser kan göras med medierna. Om mediernas berättelser och informationsförmedling uppfattas som styrda av statliga eller politiska intressen, så förlorar de omedelbart sin trovärdighet. Samma sak gäller i grunden kulturinstitutionerna, framför allt scenkonstens institutioner och museerna i deras tolkande och gestaltande verksamhet.

För medierna är relationen till den politiska makten en fråga som ständigt debatteras. I fråga om public serviceföretagen upp-

⁶ Detta gäller avknoppningarna från Nationalmuseum, Östasiatiska museet och Moderna museet, samt från Historiska museet (som självt är en avknoppning från Riksantikvarieämbetet), Myntkabinettet och Medelhavsmuseet.

fattas frågan om hur relationen till staten ska regleras vara av största vikt.

Kulturinstitutionerna är däremot myndigheter eller drivs i former som nära motsvarar myndighetens. Frågan om hur de ska styras har i begränsad omfattning diskuterats i kulturpolitiken sedan 1974 års kulturpolitik lanserades.⁷ Samtidigt har staten utvecklat målstyrningen för förvaltningsmyndigheterna. Den innebär att myndigheterna ska styras av tydliga mål och uppdrag men själva i hög grad avgöra hur målen ska nås och uppdragen utföras.

Någon konkretiserad offentlig diskussion om hur målstyrning ska tillämpas på kulturinstitutioner har inte förts. Vilken typ av uppdrag kan regeringen ge institutionerna? Vilka uppdrag utvecklar och stärker institutionerna, vilka innebär att deras trovärdighet skadas genom att de blir politikens ombud? Hur bör styrningen differentieras mellan förvaltningsmyndigheter och det vi här kallar kulturinstitutioner och som kan vara såväl statliga myndigheter som drivas i annan verksamhetsform?

Rationalisering

I kapitel 6 har vi belyst den långsiktiga ekonomiska utvecklingen för kulturområdets verksamheter, däribland kulturinstitutionerna. Institutionerna har, på samma sätt som statsförvaltningen i övrigt krav på att kontinuerligt effektivisera sin verksamhet. Vi kunde konstatera att effektiviseringskraven successivt har skärpts.

När vi undersökt de statliga museernas ekonomiska villkor har vi kunnat se att hyressättningen tycks ha konsekvenser som inte är rimlig. Mer än någon annan enskild faktor har hyrorna påverkat museernas ekonomi. Hyrorna har pressat institutionerna när de höjdes under 1990-talet, men de har sänkts under 2000-talet.

Omfattningen av rationaliseringskraven kan diskuteras. Statens fastighetsverk, som förvaltar de flesta av de aktuella institutionernas byggnader, motiverar sin hyressättning med att byggnadernas drift och underhåll är kostnadskrävande. Institutionerna har inte på samma sätt fått gehör för anslagsansökningar för att täcka kostnadskrävande verksamhet.

Det kan konstateras att ett krav på fortlöpande kostnadsrationaliseringar förutsätter att det finns reella förutsättningar för institutionerna att effektivisera sin verksamhet. För museernas del

⁷ En utförlig diskussion fördes emellertid av utredningen 1972 års Kulturråd, jfr ovan kap. 4.

har museikoordinatorns arbete inneburit att möjligheterna till effektiviseringar genom bättre samordning inom museiområdet på allvar aktualiserats, t.ex. via gemensamma stödfunktioner i form av föremålsarkiv och administrativt stöd.

Det finns dock skäl att fråga om inte kulturpolitiken generellt borde innehålla fler initiativ och instrument till stöd för institutionernas utveckling. Man bör inte blunda för att när rationaliseringskraven drivits till en viss punkt så kommer sammanslagningar eller återintegrationer mellan det som i dag är separata institutioner att krävas. Alternativet är institutioner som får svårt att hävda sin relevans.

Institutionernas dilemma

Med denna diskussion har vi velat visa på kulturinstitutionernas särdrag och den ambivalens som finns inbyggd i själva idén om kulturinstitutionen. De institutioner som är statliga, eller som staten har huvudansvaret för, är nationella symboler och ska kanske ytterst uppfattas som normativa uttryck för den samhälleliga kultursynen. I detta ligger en stark nimbus och auktoritet.

Samtidigt ska institutionerna driva kulturella verksamheter som ska attrahera publik och användare. De ska spegla samtiden och vara i genuin mening kulturbärande. Om de uppfattas som ombud för politiken mister de sin trovärdighet och ändå är de såsom nationella manifestationer nära knutna till samma politik.

Därför blir frågan om institutionens autonomi och integritet en centrala fråga. Institutionen behöver ha en självständig roll gentemot omvärlden och mot politiken för att kunna fylla sin roll. Autonomi och integritet riskerar dock att tippa över mot slutenhet, brist på omvärldskommunikation och förändring. Detta är kulturinstitutionens ena dilemma. Kvaliteten i verksamheten hänger på om den förmår att bemästra det.

Men det finns ett ytterligare dilemma, som hänger samman med förändringens villkor. Kulturinstitutionen har en särställning och en särart. När normer ändras och förskjuts är det ofta fråga om komplicerade processer. Synen på kulturinstitutionerna som i någon mening eviga och som ett uttryck för våra normer om kultur, förklarar varför det gärna uppfattas som utmanande när de förändras. Men även kulturinstitutioner behöver förändras och utvecklas för att gå i takt med sin samtid.

Dagens rörelse

Under våra kontakter med företrädare för kulturverksamheter och personer med anknytning till kulturområdet har vi mött en viss återkommande kritik av kulturinstitutionerna. Dessa beskrivs som förhållandevis slutna, visserligen angelägna om sina besökare, men kanske inte lika angelägna om att ta emot intryck och synpunkter från dem. Företrädare för det icke-institutionella kulturlivet beskriver ofta institutionerna som utpräglat traditionsorienterade – detta gäller inte minst scenkonstens institutioner – på så sätt att ansvaret för det nyskapande i allt för hög grad lämnas över till andra aktörer. I kapitel 9 har vi beskrivit hur institutionernas samarbete med folkbildningen försvagats, men också noterat att det finns flera exempel på både nya och gamla sätt på vilka institutioner samarbetar med det civila samhället. Från den politiska nivån i kommuner och landsting sägs ibland att institutionerna inte alltid är tillräckligt uppmärksamma mot politikens prioriteringar.

Till delar kan denna kritik vara befogad. Vårt överordnade intryck är emellertid att det sammantaget finns en stark rörelse inom och bland dagens kulturinstitutioner mot förnyelse. Även om det förekommer kritiska röster av det slag vi refererat, uppfattar vi att institutionerna sammantaget har en stark ställning i dagens Kultursverige.

Den utveckling vi tycker oss se hos dagens institutioner kan beskrivas med hjälp av tre schematiserade förhållningssätt för en kulturinstitutioner:

Det första förhållningssättet innebär att institutionen är inriktad på att vara sig själv, på att slå vakt den institutionella integriteten och dess inre ordning. Institutionen stävar efter kontroll över den egna dagordningen och att själv få sätta sin agenda. Den ser som sin uppgift att förmedla den bild eller tolkning av historien eller den konstnärliga vision som finns inom institutionen. Fokus ligger på ”att nå ut”.

Ett andra förhållningssätt är inriktad på att öppna den egna arenan för andra, bjuda in och låta alternativa tolkningar och förställningar komma till uttryck även inom institutionens väggar. Man har insett betydelsen av att institutionen är en del av ett sammanhang där den samspelar med sin omvärld och agerar därefter. Fokus ligger på kommunikation.

Ett tredje förhållningssätt handlar om att institutionen uppfattar sig som en del av samtidens sociala rörelser och ser sig som en

arena som där dessa avspeglas eller t.o.m. utspelas. Fokus ligger på process.

Det första förhållningssättet svarar enkelt uttryckt mot den traditionella kulturinstitution och kanske mot det som kan kallas stereotypen av en institution. Vi uppfattar att det andra förhållningssättet i allt högre grad nu präglar kulturinstitutionerna och att detta är den överordnade trenden. Att institutionerna fullt ut inte lämnat det första förhållningssättet bakom sig tycks dock framgå av den kritik som ändå finns.

Det tredje förhållningssättet representerar en riktning i vilken en del institutioner börjat röra sig. Men vi vet inte hur långt i ett processuellt förhållningssätt som en kulturinstitution kan gå, utan att autonomi och integritet tar skada.

I vår grundanalys över kulturpolitikens uppgifter och villkor har vi pekat på hur det som allmänt kan kallas frihetsrörelser i allt högre grad tenderar att präglar kulturerna i de västerländska samhällena. Vi har till och med antytt att den tidsandan kan avläsas i gestaltningen av 1980- och 90-talens nya kulturinstitutioner. I institutionernas innehållsliga utveckling ses kanske nu hur de intar sina nya roller i vår samtid.

Den rörelsen uppfattar vi som en av kulturpolitikens viktigaste uppgifter att understödja och driva vidare.

19.3 Stödet till institutionernas utveckling och fortsatta förnyelse

Vi går nu över till att behandla vilka frågor som vi uppfattar som centrala för den fortsatta utvecklingen och hur stödet och styrningen bäst utformas och organiseras.

Synen på institutionerna och relationen till politiken

Vi anser att den koppling – och sammanblandning - som gärna görs mellan kulturinstitutionernas innehåll och verksamhet och institutionen som byggnad och symbol bör minska.

Vi tror att regeringen i styrningen av institutionerna bör dra en klar, gärna formaliserad gräns mellan å ena sidan frågor om hur verksamheten leds och hur förändringsprocesser drivs samt å den andra sidan kulturverksamhetens innehåll och inriktning. I det

förra hänseendet är det viktigt att det finns en huvudman som både stöder och driver på i utveckling och förnyelse.

I ett betänkande från Autonomiutredningen⁸ behandlas frågan om universitetens och högskolornas relation till regeringen och deras ställning som myndigheter. Utredningen har föreslagit att universitet och högskolor ska ges en mer självständig ställning än den som dagens myndigheter har. Om den fortsatta beredningen av förslagen pekar mot att dessa genomförs bör man enligt vår mening överväga att ge en kommande reglering en så pass generell utformning att t.ex. även kulturinstitutionerna skulle kunna omfattas av samma regelverk.

Institutionernas ledningar möter inte så sällan internt motstånd mot utveckling och förnyelse som kräver uppbrott från det som etablerats. I kanske än högre grad handlar det emellertid om att omvärlden tenderar att se på institutionellt förändringsarbete med viss misstro. Som vi konstaterat gör sambandet mellan institutioner och normer att det ofta upplevs som utmanande när institutioner förändras.

Grunduppdrag och fleråriga verksamhetskontrakt

Institutionerna och deras ledningar bör ha ett tydligt mandat ifråga om den närmare inriktningen av institutionens arbete. Kulturinstitutionerna bör, som vi ser det, ha ett tydligt formulerat grunduppdrag från regeringen som allmänt lägger fast inom vilket område som institutionen ska verka eller vilka ämnen som är dess ansvarsområde. Politikens uppgift bör vara att efterfråga och stödja förnyelsearbete, att ge institutionens långsiktiga villkor och naturligtvis se till att de handskas ansvarsfullt med offentliga medel.

Vi ser behov av begränsningar av styrningen av institutionerna genom särskilda uppdrag eller specificerade återredovisningskrav i regleringsbrev. I stället bör en större tonvikt läggas vid att institutionerna får i uppdrag att redovisa strategier, handlings- och utvecklingsplaner. Dessa kan regeringen ta ställning till och återföra till institutionerna i form av uppdrag.

Långsiktigheten i institutionernas verksamhet kan garanteras genom att regeringen ger institutionens ledning uppdrag eller mandat på basis av den planering som regeringen godkänner. Sådana mandat kan med fördel omfatta längre perioder än det enskilda

⁸ SOU 2008:104 *Självständiga lärosäten*.

året. Den utveckling vi förordar innebär att styrningen av institutionerna borde kunna hämta inspiration från relationen mellan regeringen och public serviceföretagen, dvs. fleråriga sändningstillstånd är en modell som på många sätt kunde passa bättre än ettåriga regleringsbrev.

I samband med att en ny myndighetschef 2008 tillsattes för Talboks- och punktskriftsbiblioteket gavs myndigheten regeringens uppdrag att redovisa en framtidsstrategi med planer för hur den skulle arbeta för bl.a. uppnå ett ökat brukarperspektiv i verksamheten och hur ett effektivt teknik- och resursutnyttjande i samverkan med andra aktörer inom sitt verksamhetsområde skulle uppnås. Uppdraget lämnades mot bakgrund av en framtidsstudie som myndigheten själv hade tagit fram. Det kan ses som ett bra exempel på hur regeringen både kan understödja ett internt förnyelsearbete och ge myndighetschefen ett tydligt mandat att driva utvecklingsfrågor.

Längre perioder för verksamhetsplanering bör användas med förbehåll för de begränsningar som den årliga budgetprövningen skapar.

Institutionernas egna prioriteringar i relationen till regeringen gäller oftast behovet av långsiktighet och möjligheten att kunna investera långsiktigt i uppbyggnaden av institutionen. Det gäller såväl investeringar i byggnader, i anläggningstillgångar och i kompetensutveckling.

Rekommendationer om organisering och styrning

När det gäller organisationsfrågor förordar vi att utvecklingen mot att samla fler institutioner i större organisationer drivs vidare. Varje institution behöver här bedömas utifrån sina villkor och uppgifter. Små institutioner blir allt för sårbara, i synnerhet om de ska drivas under fortsatta hårda rationaliseringskrav.

En utveckling i den riktning vi förordar förutsätter att frågan om organisering, styrning och ledning av "institutionskoncerner" ägnas en större uppmärksamhet genom ett utvecklingsarbete. Modeller och rekommendationer bör tas fram och goda exempel beskrivas och föras vidare. Dagens blandning av fristående institutioner och institutionskoncerner har vuxit fram under en lång tid. Därför förordar vi att en systematisk genomgång av institutions-

strukturen görs.⁹ Det viktigaste utgångspunkten för en sådan översyn bör vara att de institutioner som samlas i en gemensam ”koncern” har uppdrag som naturligt hänger samman och inbördes kan stärka varandra.

Vi kan här tala om institutionernas *grunduppdrag*, dvs. en tydlig idé om vad som motiverar att just den aktuella verksamheten har fått en institutionell status och vilken roll institutionen ska ha i kulturpolitiken. Institutioner med näraliggande och inbördes harmonierande grunduppdrag bör kunna samlas i gemensamma myndigheter. Där grunduppdragen i dagens institutionskoncerner inte harmonierar bör man på motsvarande sätt överväga ombildningar.

Flera av de frågor som vi tar upp som viktiga för institutionernas utveckling handlar om ett förvaltningsmässigt stöd av ett ganska handfast slag. Som sådant är det inte i alla delar av politiskt strategisk art. Mycket talar för att regeringen, efter en reform av förvaltningsorganisationen av den art vi föreslagit, delegerar uppgifter som handlar om stöd till institutionernas utveckling till respektive ansvarig förvaltningsmyndighet.

Vårt förslag om att knyta en museikoordineringsfunktion till den föreslagna myndigheten för samtid, historia och livsmiljö innebär också att den förvaltningsmyndigheten föreslås få ett särskilt ansvar för museernas gemensamma frågor.

Vårt förslag om en samlad myndighet för arkiv och bibliotek innebär, utöver integrationen mellan arkiv- och biblioteksväsendena, att det områdets samspel med museiväsendet ska kunna få ny kraft och energi. Behovet av samverkan inom ABM-området, dvs. gällande gemensamma frågor för såväl arkiv och bibliotek som museer, är uppmärksammat sedan länge, men vi anser att samarbetet inte har drivits tillräckligt energiskt. Ett tydligt huvudansvar för en myndighet att driva frågorna skulle sannolikt innebära att de skulle få ytterligare uppmärksamhet och prioritet.

Uppgiften att göra en översyn av institutionernas grunduppdrag, sammansättningen av institutionskoncernerna och även av verksamhetsformerna för scenkonstens institutioner, kan dock med fördel formuleras som ett särskilt utredningsuppdrag. Vi rekommenderar att en sådan översyn görs.

⁹ Ett förslag om översyn av museiväsendets koncerner redovisades i Museiutredningens betänkande Minne och bildning (SOU 1994:51).

Institutionerna och civilsamhället

En av huvudfrågorna för vår utredning är hur ett starkare samband mellan kulturpolitik och civilsamhälle ska kunna skapas. I detta kan institutionerna få en nyckelroll. Flera av dem är efterfrågade som samarbetspartners av civilsamhällets organisationer. Vi menar att institutionerna i högre grad bör fungera som länkar mellan den offentliga och det civila samhället och inkludera detta i sina arbetsprocesser.

Kring de flesta institutioner finns medborgargrupper som är intresserade av just de frågor som är institutionens ämne. Det gäller för de flesta museer, men också för arkiven, biblioteken och konstarnas institutioner. Det är i detta sammanhang viktigt att både utveckla samarbetet med existerande grupper, som t.ex. museernas vänföreningar, och samtidigt vända sig till nya grupper och finna nya former för samspel. Här kan både det nya kulturrådet och de förvaltningsmyndigheter som vi anser ska ha ansvar för föreslagna sfärer spela en roll i att utvärdera samspelet, bygga nätverk och sprida exempel på väl fungerande metoder och projekt (se vidare kap. 9). Genom att utveckla sitt samspel med olika grupper kan institutionerna bli än viktigare arenor i morgondagens Kultursverige.

19.4 Institutionell hemvist för den romska kulturen

Vårt förslag: En översyn initieras för att i samråd med den romska minoritetens organisationer förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den romska kulturen.

Genom Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter och Europarådets Konvention om landsdels- och minoritetsspråk tillerkänner Sverige fem nationella minoriteter respektive fem minoritetsspråk särskilda rättigheter: judar, romer, samer, Sverigefinnar och tornedalingar, respektive jiddisch, romani chib, samiska, meänkieli och finska (jfr kap. 8.2.2).

I Sverige har Statens kulturråd i uppdrag att stödja och främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Institutet för språk och folkminnen arbetar också med att stödja minoritetsspråken. Även flera andra myndigheter och kulturinstitutioner arbetar med dessa frågor. För den samiska kulturen ansvarar främst Sametinget. För

de nationella minoriteterna finns flera kulturinstitutioner, däribland Ájtte, Samiska teatern, Judiska teatern, Judiska museet, Tornedalsteatern, Uusi teatteri (Nya Finska Teatern) Sverigefinländarnas arkiv samt de romska kulturcentren i Stockholm och Malmö. Den romska kulturen och språket saknar emellertid fortfarande en ansvarig nationell institution.

Flera organisationer och institutioner är berörda av dessa frågor. Den romska gruppen präglas av mångfald och detta behöver också synas i de satsningar som görs i förhållande till romer.

Vi föreslår därför att en översyn initieras för att i samråd med den romska minoritetens organisationer förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den romska kulturen. En institutionell hemvist för den romska kulturen och språket skulle kunna innebära antingen ett uppdrag till en existerande kulturinstitution eller ett statligt bidrag till en romsk organisation för uppbyggandet av en sådan. Den frågan bör bli föremål för särskilda överväganden.

20 Genomförande och konsekvensanalys

20.1 Inledning

Enligt direktiven ska vi beräkna de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen förväntas leda till kostnadsökningar ska vi föreslå hur dessa ska finansieras. Enligt våra direktiv är utgångspunkten oförändrade kostnadsramar för den statliga kulturpolitiken. Vi ska också redovisa vad förslagen får för konsekvenser för kulturområdets verksamheter och myndigheternas anställda. Vi ska även bedöma konsekvenserna enligt 14–15 §§ kommittéförordningen (1998:1474).

20.2 Övergripande bedömning och förslag

Vår bedömning: De omställningskostnader som föreslagna förändringar av myndighetsstrukturen medför ryms inom befintliga ekonomiska ramar.

De förändringar vi föreslår i myndighetsstrukturen kommer att medföra minskningar av administrativa kostnader och även ge andra samordningsvinster.

Den ökade kostnaden för Kungl. bibliotekets nya uppdrag kan finansieras genom överförande av de kostnadsminskningar som ligger i våra samlade förslag. De medel som därutöver blir tillgängliga genom förändring av Stiftelsen Svenska Rikskonserters verksamhet och som inte i övrigt in-tecknas, bör användas inom Kulturdepartementets ram för att förstärka de stöd som fördelas av den föreslagna myndigheten för konstarterna.

Övriga förslag beräknas inte leda till några kostnadsökningar.

Vårt förslag: Ett uppdrag bör ges till Statskontoret om att göra en noggrannare beräkning av de ekonomiska effekterna av förslagen. Ett sådant uppdrag bör genomföras parallellt med remissbehandlingen av detta betänkande.

I rutan ovan har vi sammanfattat vår bedömning när det gäller de ekonomiska konsekvenserna av våra förslag. I det följande beskriver vi närmare bedömningarna när det gäller genomförande och kostnadsfrågor.

Vi avslutar med en analys av övriga konsekvenser av förslagen.

20.3 Dialog och överenskommelser om regionala bidrag (portföljmodellen)

Vårt förslag om en förhandlingsmodell för fördelning av regionala bidrag till kulturverksamheter presenteras i kap. 12. Här nedan redogör vi för våra bedömningar om genomförande av modellen och om modellen medför kostnader för det offentliga.

Genomförande

Modellen bygger på att den på sikt genomförs i hela landet. Det är dock knappast praktiskt möjligt att, innan förhandlingarna fullt ut funnit sin form och den nödvändiga myndighetsstrukturen har kommit på plats, genomföra den första förhandlingsomgången med samtliga regioner eller landsting under ett och samma år. Förhandlingsprocessen bör därför utvecklas under hand.

Våra bedömningar av de insatser som krävs för att genomföra förslaget finns i kapitel 12.

Kostnadsanalys

Vår bedömning är att genomförande av modellen kan leda till vissa kostnadsökningar såväl inom statlig som regional eller landstingskommunal verksamhet. När det gäller den statliga organisationen för att genomföra modellen hänvisas till våra bedömningar gällande det nya Kulturrådet här nedan.

Eventuella kostnadsökningar för det offentliga i övrigt till följd av förslaget bedöms kunna rymmas inom befintliga ekonomiska ramar.

20.4 Kulturpolitik som en aspektpolitik – samspel med andra samhällsområden

Våra förslag i dessa frågor redovisas i kapitel 10. Vi bedömer att de förslag som presenteras inte i sig kommer att leda till några kostnadsökningar för det offentliga. I den mån en statlig myndighet får särskilda uppdrag med anledning av våra förslag kan dessa leda till viss kostnadsökning. Vi anser dock att eventuella kostnadsökningar bör rymmas inom befintliga budgetramar.

20.5 De statliga stödformerna

Våra förslag om de statliga stödformerna som fortsatt ska fördelas på central nivå presenteras i kap. 13. Förslagen syftar till förändringar inom ramen för det befintliga stödsystemet. Förslagen i denna del bör därför inte leda till några kostnadsökningar.

Förslagen bör kunna genomföras med effekt under 2010.

20.6 Förändrad förvaltningsstruktur

Förslaget om samverkan inom området arkiv, bibliotek och språk

Vårt förslag innebär att ett uppdrag bör ges till berörda myndigheter att öka sin samverkan kring gemensamma frågor. Vi bedömer att förslaget eventuella kostnadsökningar bör kunna rymmas inom befintliga budgetramar.

Här nedan redogör vi närmare för genomförande och eventuella kostnader för förslagen rörande en samlad myndighet på arkivområdet och för Kungl. biblioteket.

En myndighet med ansvar för arkivområdet – Arkiverket

Kostnadsanalys

Kostnader kan uppstå initialt i samband med organisationsförändringen. Samtidigt kan vinster göras inom det administrativa området, t.ex. när det gäller ekonomi och HR-funktioner samt IT-stöd. Tillsynsverksamheten bör också kunna effektiviseras. Tjänster vid såväl Riksarkivet som Krigsarkivet och landsarkiven kan samordnas till enheter med uppgifter för den samlade myndigheten och arkivsfären.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av en samlad myndighet på arkivområdet på kort sikt kan ske inom befintliga ramar och på längre sikt medför besparingar.

Genomförande

Förslaget om en samlad myndighet på arkivområdet framfördes första gången av Arkivutredningen 2002. Vi bedömer att det finns en beredskap för ett relativt snabbt genomförande. Vi anser därför att den samlade myndigheten bör kunna inrättas under 2010.

Den nya myndigheten bör därefter ges tillfälle att utveckla verksamhetsinnehåll och bemanna. Utvecklingen bör ske i samråd med Kungl. biblioteket för att myndigheterna gemensamt ska kunna planera verksamheten och inleda samarbete om de gemensamma uppdragen.

Kungl. biblioteket

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kap. 15 föreslår vi ett nytt uppdrag för en nationell bibliotekspolitik ska läggas på Kungl. biblioteket.

Vi gör bedömningen att myndigheten för att kunna genomföra detta uppdrag behöver ökade resurser om 8–10 miljoner kronor fördelat på personalkostnader samt forsknings- och utvecklingsanslag. Vi bedömer att den ökade kostnaden för myndighetens nya uppdrag kan finansieras genom överförande av de kostnadsminskningar som ligger i våra samlade förslag.

Genomförande

Vårt förslag är att Kungl. biblioteket får detta ansvar fr.o.m. den 1 januari 2010 för att på så sätt ge förutsättningar för att Kungl. biblioteket och den samlade myndigheten på arkivområdet i samråd med varandra och med övriga berörda myndigheter ska kunna planera sin nya verksamhet och inleda samarbete om de gemensamma uppdragen.

En myndighet med ansvar för samtid, historia och livsmiljö

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kapitel 16 föreslår vi att en myndighet med ansvar för samtid, historia och livsmiljö inrättas genom sammanslagning av Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Statens konstråd, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Arkitekturmuseet.

Kostnader kan uppstå initialt i samband med organisationsförändringen. Samtidigt kan administrativa och andra samordningsvinster förutses, t.ex. när det gäller gemensamma administrativa funktioner som ekonomi, HR-funktioner och IT-stöd. Gemensamma lokaler kan innebära lägre kostnader för lokalhyra. Myndigheten bör i allt väsentligt byggas upp av befintliga personalresurser inom de fem berörda myndigheterna. Vi tar i den bedömningen inte ställning till resursbehovet för den nya museikoordinatorsfunktion som föreslås av utredningen Museikoordinatören.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av en samlad myndighet för området bör kunna ske inom befintliga kostnadsramar.

Genomförande

Vårt förslag är att organisationsförändringen genomförs under 2010. En organisationskommitté bör, som nämns i kapitel 16, tillsättas.

En myndighet med ansvar för konstarterna

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kapitel 17 föreslår vi att en myndighet med ansvar för konstarterna inrättas genom sammanslagning av delar av Statens kulturråd, Konstnärsnämnden med Bildkonstnärnsfonden, Författarfonden och delar av stiftelsen Rikskonserter.

Kostnader kan uppstå initialt samband med organisationsförändringen. Samtidigt kan i vinster göras inom det administrativa området t.ex. när det gäller ekonomi, HR-funktioner och IT-stöd. Gemensamma lokaler kan innebära lägre kostnader för lokalhyra. Myndigheten bör i allt väsentligt byggas upp av befintliga personalresurser inom de berörda verksamheterna.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av en samlad myndighet för området bör kunna ske inom befintliga kostnadsramar.

När det gäller förslagen som berör Rikskonserter kan det förutses att statliga medel frigörs.

Genomförande

Vårt förslag är att den nya myndigheten inrättas under 2010. En organisationskommitté bör, som nämns i kapitel 17, tillsättas.

En ny roll för Kulturrådet

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kapitel 18 föreslår vi att Kulturrådet får ansvar för uppföljning, utvärdering och samspel på kulturområdet samt att myndigheten ska ansvara för förhandlingarna i portföljmodellen.

Myndigheten ska ha både utförande och beställande verksamhet. Hur stor kompetens som behövs är beroende av ett flertal faktorer, bl.a. vilken tyngdpunkt som ska ligga på respektive verksamhetsområde granskande verksamhet, samordning av portföljförhandlingar samt forskning. Det kan också bli aktuellt att för mer tillfälliga perioder hyra in personal. För att bedöma dessa frågor behöver verksamheten planeras mer i detalj, och vi har därför valt att inte föreslå något exakt personalantal för myndigheten.

Genomförande

Vårt förslag är att föreslagna förändringar genomförs under 2010, i samverkan med övriga förändringar av förvaltningsstrukturen.

20.7 Användning av frigjorda medel

De medel som blir tillgängliga genom förändringar av Rikskonserterens verksamhet och som inte i övrigt in-tecknas bör användas inom Kulturdepartementets ram för att förstärka de stöd som fördelas av den föreslagna myndigheten för konstarterna

20.8 Uppdrag till Statskontoret

För att säkra och precisera bedömningarna när det gäller föreslagna förändringar av förvaltningsstrukturen krävs ytterligare beräkningar. Vi föreslår därför att ett uppdrag ges till Statskontoret att göra en noggrannare beräkning av våra förslag.

Ett sådant uppdrag kan lämpligen utföras av Statskontoret parallellt med remissbehandlingen av detta betänkande.

20.9 Ekonomiska konsekvenser av övriga förslag

När det gäller övriga förslag bedömer vi att de kostnader som kan uppstå kan betraktas som marginella och därför bör rymmas inom befintliga ramar.

20.10 Övriga konsekvenser

Vårt förslag när det gäller förändringar av regeringens styrning av myndigheter och institutioner har bäring på Regeringskansliet.

De förslag vi presenterar är i linje med de förslag som lades fram av Styretredningen. Enligt Styretredningens bedömning kommer en minskad tidsåtgång för rutinmässig årlig styrning i t.ex. budgetprocess och genomgång av myndigheternas regleringsbrev frigöra mer tid för strategiskt fokus på styrningen av myndigheterna. Förändringar i arbetsuppgifter påverkar i sin tur kraven på kompetens inom Regeringskansliet, vilket kan få konsekvenser för

Regeringskansliets rekrytering. Styretredningen bedömer vidare att nya arbetsformer måste utvecklas, t.ex. att kunskaperna om på vilket sätt informella kontakter kan begagnas i styrprocesser måste öka.

Eventuellt ökade kostnader för Regeringskansliet, och då närmast Kulturdepartementet, bör kunna finansieras inom befintliga ramar.

20.11 Personella konsekvenser

Våra förslag till ändrad förvaltningsstruktur berör samtliga anställda vid de nämnda verksamheterna. Omstruktureringen ska ske med tillämpning av reglerna om övergång av verksamhet i lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS).

20.12 Regionala konsekvenser

Kulturverksamheter är viktiga drivkrafter för den regionala tillväxten. På många områden har verksamhet kunnat etableras genom regionala medel och ny samverkan uppstått.

Våra förslag beträffande ökad samverkan mellan stat, landsting och kommuner och en modell för fördelning av regionala medel via en särskild förhandlingsordning (portföljmodellen) bedömer vi kommer att leda till positiva konsekvenser för den regionala nivån genom ökat ansvar och inflytande i frågor om fördelning av statliga medel till den regionala nivån.

20.13 Konsekvenser enligt kommittéförordningen

Enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) ska eventuell påverkan på kostnader eller intäkter för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda redovisas i betänkandet. Påverkan för staten redovisas ovan. Vi bedömer att de som i övrigt nämns i bestämmelsen inte påverkas kostnadsmässigt av våra förslag.

Enligt 15 § kommittéförordningen ska utredningen ange konsekvenser om förslagen i betänkandet har betydelse för den kommunala självstyrelsen, för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika

delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå *de integrationspolitiska målen*.

För många människor med rötter i andra länder är kulturverksamhet öppningar in i samhället i Sverige. Mångfalden berikar kulturverksamheterna och främjar en värdefull internationalisering av vår kultur. Våra förslag kan förväntas ge positiva bidrag till fastlagda politiska ambitioner inom dessa områden. De mål för kulturpolitiken som vi föreslår har i flera delar samma målsättning som de integrationspolitiska målen, främst när det gäller att skapa öppna gemenskaper som är tillgängliga för alla.

Vi bedömer vidare att de förslag vi lägger rörande ökad uppföljning och utvärdering ger bättre förutsättningar för att följa upp kulturpolitiken ur ett *jämställdhets- och mångfaldsperspektiv*.

Den kommunala självstyrelsen påverkas inte av våra förslag. Förslagen om en ökad samverkan mellan stat, landsting och kommun inom ramen för portföljmodellen utgår från att kommunerna deltar i en ökad samverkan, men det är de enskilda kommunerna som själva avgör nivån på sitt engagemang.

På sikt kan våra förslag bidra till att *främja såväl sysselsättning som offentlig kulturell service* i olika delar av landet. Såväl *civilsamhälle som små företag* kan utvecklas bl.a. via den föreslagna portföljmodellen och genom offentlig stimulans. Fler ska få bättre förutsättningar både att ta egna initiativ och ta del i gemensamma projekt.

Några effekter avseende *brottsligheten* förutses inte. Inte heller ser vi något behov av särskilda *miljökonsekvensanalyser*.

Sammanfattningsvis ser vi inga negativa konsekvenser inom de områden som specificeras i 15 § kommittéförordningen. Tvärtom förväntar vi oss att kulturverksamheterna genom förslagen ska ge ytterligare positiva bidrag till samhällets utveckling.

Reservation och särskilda yttranden

Reservation av ledamoten Mats Sjöstrand

I detta betänkande argumenterar vi starkt för kulturens betydelse i samhället, för att kulturpolitiken ska bli mer lik andra politikområden och för att kulturpolitiken ska anpassas till den tid vi lever i. Det räcker egentligen att konstatera att digitalisering, internationalisering och migration medfört så stora förändringar i vårt samhälle att politiken måste vara annorlunda nu jämfört med i början av 1970-talet.

Det finns dock några bedömningar i detta betänkande som jag reserverar mig mot. Det gäller förslagen inom det område som jag behärskar bäst, nämligen skatteområdet.

Enligt sina direktiv ska Kulturutredningen inte behandla frågor avseende svensk beskattning eller lämna förslag till ändringar i den svenska beskattningen. Jag kan notera att utredningen valt att bortse från denna del av sina direktiv.

Vad först gäller tankegångarna i avsnitt 10.5 om skatteincentiv för kultur som friskvårdsinsats går dessa emot grundprinciperna för bra skattelagstiftning. Skatteregler ska vara så enkla som möjligt och innehålla så få undantag som möjligt. Undantag från skatte- och avgiftsplikt för förmån som arbetsgivaren tillhandahåller innebär att beskattningen inte blir neutral och bör enligt min mening undvikas i största möjliga utsträckning, en linje som slogs fast i samband med den stora skattereformen i början 1990-talet. Då stramades skattereglerna om förmåner upp och en mängd avdrag avskaffades, t.ex. avdrag för sjukdomskostnader. Utredningens förslag innebär en återgång till ett tankesätt som gällde före skattereformen och strider dessutom – enligt min mening – mot utredningens huvudinriktning att kulturpolitiken ska

görs till ett politikområde mer likt andra. Jag vill också göra den marginella anmärkningen att man i utredningens skrivning bortser från de effekter på den pensionsgrundande inkomsten som ett undantag som det föreslagna medför för den enskilde. Slutligen bör tilläggas det inom ramen för reglerna om intern representation och personalvård kan medges avdrag för kulturella aktiviteter i begränsad omfattning.

I kapitel 13 görs bedömningar av skattereglerna med anknytning till sponsring. Jag har invändningar mot vissa delar av bakgrundbeskrivningen, mot problembeskrivningen, analysen och bedömningen.

När det gäller bakgrundbeskrivningen anser jag den beskrivning som görs av balansen mellan offentlig och enskild finansiering (och som grundar sig på en konsultrapport) som tendensiös.

I fråga om problembeskrivningen instämmer jag i att det är problem med tillämpning av gällande lagstiftning. Det är tveklöst så att den rättspraxis som gäller kan ge upphov till tolkningsproblem. Detta är givetvis olyckligt – skattelagstiftning bör vara enkel och tydlig. Det är också så att Skatteverket kan förbättra sin information och – i särskilt hög grad – rådgivning i enskilda fall. Som nämns i betänkandet har sådana initiativ också tagits under utredningens arbete. Skatteverket är fullt berett att i takt med efterfrågan utöka sin rådgivningsverksamhet.

Skatteverket har i sin verksamhet kontakt med ett stort antal branscher, organisationer och enskilda företag. När det gäller sponsring är detta en stor fråga inom t.ex. idrottsrörelsen. Samma tillämpningsproblem finns där, men den samlade idrottsrörelsen synes ha en bättre organisation för att hantera dessa. Det är alls inte så – som under utredningsarbetet har gjorts gällande från vissa håll – att rättspraxis skulle vara bättre anpassad för idrottsponsring än för kultursponsring.

Utredningen har i sin problembeskrivning och analys inte på något övertygande sätt kunnat visa att de nuvarande skattereglerna i avgörande omfattning är orsak till att sponsringen inom kulturområdet är så begränsad. Till detta kan det finnas även andra orsaker, t.ex. bristande organisation på kultursidan eller en rädsla för att sponsring kan innebära begränsningar i den konstnärliga friheten.

En effektiv beskattning bygger på breda skattebaser som har få bestämmelser om undantag. Detta möjliggör att hålla nere skattesatserna. Den svenska bolagsbeskattningens utformning efter den

stora skattereformen i början av 1990-talet är ett gott exempel på en sådan ansats. Den då internationellt sett låga skattesatsen (28 procent) får anses ha varit av stor betydelse. Numera är skattesatsen 26,3 procent. En icke avdragsgill sponsring på 100, medför alltså en skattekostnad för det sponsrande bolaget med 26,3 procent. Skulle sponsorn begränsa sitt ekonomiska bidrag till nettot efter denna skattebelastning innebär det att 73,7 procent av beloppet når den sponsrade. Detta gäller alltså i fall då någon tillräcklig motprestation inte utförs.

Utredningen resonerar om avdragsförbudet för gåvor som sådant. Jag kan bara konstatera att ett avskaffande av detta är omöjligt som enskild åtgärd. Ett avskaffande av detta förbud skulle kräva ett antal andra ingrepp i lagstiftningen för att förhindra missbruk

Det jag nu sagt ska inte tolkas som att jag anser att sponsring av kultur i sig är fel eller att kulturen inte behöver större resurser. Tvärtom, kulturens kärnverksamhet måste kunna växa, medan dess administration ska kunna rationaliseras.

I betänkandet beskrivs att en särskild utredning arbetar med frågorna om skatteincitament för gåvor till bl.a. ideell verksamhet. Den utredningen har en för ändamålet lämplig sammansättning. Det är min övertygelse att skattefrågorna utreds bäst där.

Slutligen vill jag erinra om att vi i Sverige inte längre har varken arvsskatt, gåvoskatt eller förmögenhetsskatt. Detta bör påverka enskilda personers agerande i vissa situationer.

Särskilt yttrande av experten Bo Netz, Finansdepartementet

Kommittén har i sina direktiv fått en uttrycklig restriktion av regeringen beträffande skatteområdet. För de utredningsuppgifter som behandlas i direktiven gäller generellt att kommittén inte ska behandla frågor avseende svensk beskattning eller lämna förslag till ändringar i den svenska beskattningen (dir. 2007:99, s. 10).

Trots direktivens restriktion behandlar kommittén – utöver utländska regelverk på skatteområdet – även svensk beskattning och ger detta område ett förhållandevis omfattande utrymme. Kommittén gör framförallt bedömningar beträffande utformningen av den svenska beskattningen i flera avseenden, bl.a. beträffande möjligheten till avdrag för gåvor och s.k. sponsring samt beträffande skatteincitament för kultur som en slags friskvårdsinsats.

Jag tvingas konstatera att kommittén därmed agerar i strid med de direktiv som regeringen beslutat om. Detta finner jag anmärkningsvärt.

Jag vill i sammanhanget dessutom framhålla följande.

Skatteincitament för kultur som en friskvårdsinsats skulle utgöra ett avsteg från de grundläggande principerna om enhetliga och neutrala skatteregler som 1990 års skattereform vilar på och där ambitionen även fortsättningsvis bör vara att både begränsa och nogsamt pröva s.k. skatteutgifter i skattesystemet men även att förhindra och motverka att beskattningen av löneinkomster och förmåner urholkas eller snedvrids genom olika typer av undantag.

Beträffande sponsring gör kommittén gällande att det skulle vara möjligt att förtydliga och förenkla reglerna om s.k. sponsring. Vad som redovisas ger dock inte något stöd för detta påstående. Sponsringsfrågan har varit föremål för diskussion sedan många år och frågan om möjligheten till en förtydligande skattemässig reglering av sponsring har på riksdagens begäran resulterat i en översyn. Slutsatsen av översynen är att detta inte är möjligt inom ramen för de grundläggande beskattningsprinciperna om att gåvor inte får dras av och att avdrag bara medges för utgifter för inkomsternas förvärvande. Rätten till avdrag får i stället avgöras från fall till fall vid rättstillämpningen. Dåvarande regeringen har redovisat resultatet av översynen till riksdagen (Skr. 2003/04:175).

Dagens förbud i skattelagstiftningen avseende avdragsrätt för gåvor har ansetts vara principiellt viktigt. Det har ansetts angeläget att skattesystemet så långt som möjligt hålls fritt från inslag som

inte hänger samman med dess grundläggande funktion att utgöra en säker bas för finansieringen av den gemensamma sektorn. Ett annat skäl mot avdragsrätt för gåvor är att stödet inte på vanligt sätt blir föremål för en årlig och samlad prövning i samband med regeringens och riksdagens budgetberedning.

Särskilt yttrande av experterna Per Byström och Helene Biller, Utbildningsdepartementet

Vi delar inte uppfattningen att Kungl. biblioteket bör ges ett kulturpolitiskt uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna.

Utredningens förslag om att Kungl. biblioteket bör ha en nationell överblick över bibliotekssektorn är vagt och opreciserat och det är oklart vilka åligganden eller ansvar detta skulle innebära för Kungl. biblioteket.

Kungl. biblioteket är primärt ett forskningsbibliotek och en infrastruktur för forskning – inte en kulturmyndighet. Kungl. biblioteket bör därför inte inordnas i en ny centraliserad organisation för sådana myndigheter. Det skulle också vara olämpligt att ge Kungl. biblioteket ett ansvar, om än otydligt, för ledning av bibliotekssektorn. Tidigare erfarenheter ger inte grund för att det skulle vara ändamålsenligt att ge Kungl. biblioteket ett sådant formellt styrningsansvar. Kungl. biblioteket utför ibland vissa gemensamma uppgifter såsom arbete med indikatorer och inköp av licenser etc. för forskningsbibliotek (dock ej för folkbibliotek) men har inte några egentliga samordnande eller styrande uppgifter. Att Kungl. biblioteket saknar sådana samordnande uppgifter har bidragit till att skapa förutsättningar för att det i dag finns ett gott och nära samarbete mellan Kungl. biblioteket och de övriga stora forskningsbiblioteken vid universitet och högskolor. Kungl. bibliotekets roll som ett ledande forskningsbibliotek har härigenom kunnat utvecklas på ett positivt sätt. Att tillföra Kungl. biblioteket helt andra typer av uppgifter skulle riskera att försvaga dess förmåga att fylla sin roll som forskningsbibliotek och forskningsinfrastruktur. Det finns därför starka skäl att avvisa förslaget att Kungl. biblioteket skulle få en nationell samordningsroll för bibliotekssektorn.

Referenser

- ABM-centrum, *Utvärdering av projektet ABM-centrum 2004–2007*, 2008.
- A Creative Economy Green Paper for the Nordic region*, Nordic Innovation Centre, Nov 2007, 2007.
- Almquist, K. Daal, C. & Engström, K., "Det svenska smörgåsbordet dukas om" i *Aba Sweden*, KK-stiftelsen, 2001.
- Almquist, K., Engström, M. & Olausson, K. red., *Blandade upplevelser. En förstudie om svensk upplevelseindustris möjligheter, med förslag till åtgärder*. KK-stiftelsen, 2000.
- Anderson, C., *The Long Tail*, Svensk övers. Long Tail. Bonnier Fakta. Stockholm 2007.
- Anheier H. & Raj Isar, Y., *Conflicts and Tensions. The Cultures and Globalization Series 1*, 2007.
- Arbete för nöjes skull – Var finns jobben inom upplevelsenäringen?* Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Ura 2001:3, 2001.
- Arvidsson, H. & Berntsson, L., *Makten, socialismen och demokratin. Om det förstatligade samhället*. Lund 1980.
- Asplund, J., *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Bokförlaget Korpen. Mölnlycke, 1991.
- Atran, S. & Medin, D., *The Native Mind and the Cultural Construction of Nature*. 2008.
- Att leva på sin talang – kreatörers behov av entreprenörskap*, KK-stiftelsen, 2005.
- Attityd 07 – Är studenterna morgondagens företagare?* Nutek, Drivhuset, M. Mohlin marknadskommunikation AB, 2007.
- Babah, H. (1990), "DissemiNation: Time, Narrative and the Margins of the Modern Nation, I *Nation and Narration*, H. Bahabab red. London. Routledge, 1990.
- Bakhtin, M., *Speech Genre and Other Essays*, Austin: University Of Texas Press. 1986.

- Baklien, B. & Carlsson, Y., *Helse och kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsning på kultur og helsefremmende virkemiddel*, NIBR:s projektrapport 2000:11. Oslo: NIBR; 2000. 21, 2000.
- Bamford, A., *The Wow Factor. Global Research Compendium on the Impact of the Arts in Education*, 2006.
- Beckman, S. & Månsson, S., *Kultursverige 2009. Problemanalys och statistik*, 2008.
- Bennich-Björkman, L., *Statstödda samhällskritiker*, Stockholm: Tiden, 1991.
- Berggren, H. & Trägårdh, L., *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Norstedts. Falun, 2006.
- Berglund, B. & Holmberg I., *Den regionala utvecklingen och politiken*. Institutet för regionalforskning (SIR), Rapport 118, Östersund:SIR, 2000.
- Björkegren, D., *Filmens företag*. Stockholm: Nerenius & Santénius, 1994.
- Blomgren, A-M & Blomgren, R., *Det ostyrbara pastoratet. Teaterpolitikens nätverk*. Forskningsrapport 02:03, Högskolan i Trollhättan/Uddevalla, 2002.
- Boëthius, U., *När Nick Carter drevs på flykten*. Södertälje: Gidlunds, 1989.
- Borgegård, LE., Fransson, U., & Lundin L., *Artikeln Arbete. I Sveriges Nationalatlas*. Bandet Arbete och fritid, 1999.
- Bordeiu. P. *Konstens regler 1992. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, svensk övers. 2000.
- Braun, E. & Lavanga, M., *An International quick Scan of National Policies for Creative Industries*. European Institute for Comparative Urban Research (EURICUR) Erasmus University Rotterdam, 2007.
- Boverkets rapport (1995:7) *Den måttfulla staden*, 1995.
- Breitenstein O. & Wikander, E., *Kila på bio. Köp en livsstil*, på uppdrag av en arbetsgrupp inom Statens ungdomsråd samt Barnfilmrådet. Stockholm: Liber förlag, 1979.
- Brown J. & Stephens, E., *Teaching young adult literature. Sharing the connection*. Belmont (CA): Wadsworth Publishing, 1995.
- Burdett. *City-building in the age of global urban transformation*, 2006.
- Bygren L.O., Weissglas, G., Wikström, BM., Konlaan, BB., Grjibovski, AM., Karlsson, AB., Andersson, SO., Sjöström, M., *Cultural, Participation and Health: A Randomized Controlled*

- Trial *Among Medical Care Staff*, kommande i *Psychosomatic Medicine*, 2009.
- Carlsson, L., ”Meacenas socialiserad”, *Konservativ framtidspolitik*, Föreningen Heimdal 1891–1961, s. 9–14, 1961.
- Castells, M., *The Information Age. Economy, Society and Culture*, svensk översättning 2000. Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Daidalos, Uddevalla. Del I, Nätverkssamhällets framväxt. Del II, Identitetens makt. Del III. Millenniets slut, 1996.
- Caves, R E., *Creative industries: Contract between art and commerce*. Harvard University Press, 2002.
- Creative Industries Mapping Document*, Department of Culture, Media, and Sports (DCMS), 2001.
- Culture, trade and globalization, questions and answers*. United Nations Educational, Scientific and Cultral Organization (Unesco) <http://www.unesco.org/culture/industries/trade/index.shtml>, odaterat.
- Cunningham, S., *From Cultural to Creative Industries: Theory, Industry, and Policy Implications*. Creative Industries Research and Application Centre, Quensland University of Technology, 2001.
- Dahlgren, B., *Regionala tillväxtavtal för samspel mellan uppifrån och nerifrån – Tulipanmaros eller Kejsarens nya kläder?* i K. Haraldsson Kjell, *Tankar kring lokal och regional utveckling inför det nya årtusendet – antologi från forskarforum 1999*. Institutet för regionalforskning (SIR), Rapport 116, Östersund:SIR, 2000.
- Dahlström M, m.fl., *Kreativa näringar i Stockholmsregionen*. Storstadspolitik 3:2004. Regionplane- och trafikkontoret i Stockholms landsting, 2004.
- Dahlström M, m.fl., *Film och regional utveckling i Norden*. Svenska Filminstitutet och Nordregio, 2005.
- Demokratisk kulturpolitik 1938 AE*, Tal och skrifter III. Sthlm, 1945.
- Den kreativa sektorn*. Regionförbundet Östsam, Rapport 2006-03-14, 2006.
- Den kulturella välfärden. Elitens privilegium eller möjlighet för alla?* Svenska folkets kulturvanor 1976–1999. Statens kulturråd, 2002.
- Ds 1989:36 *Kultur i hela landet*.
- Ds1989:46 *Symfonierna och samhället*.
- Ds 2004:49 *Föreningsliv, makt och integration*.
- Douglas, M., *How Institutions Think*, 1986.

- Eagleton, T., *En essä om Kultur*. 2000. Svensk övers. Daidalos 2001.
- Ej till salu: Rapportserien Till varje pris slutrapport* Statens ungdomsråd Stockholm: Liber förlag, 1981.
- Ekström, S., *Makten över kyrkan, om Svenska kyrkan, folket och staten*, Stockholm: Verbum, 2003.
- Elias, N., *Sedernas historia*, 1989.
- Engberg, A., *Demokratisk kulturpolitik*. Stockholm. 1938
- Eskilsson, T., m.fl., "God affär satsa på regional film" i GP 1996-08-14, 1996.
- European Cultural Values*. European Commission september, 2007.
- European Cultural Values. Special Euroarometer*. Europeiska kommissionen 2008.
- European Parliament Resolution on Cultural Industries*, (2003), European Parliament, 2003.
http://encata.org/downloads/Report_Cultural_Industries.pdf 2003.
- Fem forskare om kulturkommersialism*, Statens kulturråd Stockholm: Liber Förlag, 1982.
- Florida, R., *The rise of the creative class. And how it's transforming work. Leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books, 2002.
- Florida, R., *The Rise of the Creative Class*. Svensk övers. *Den kreativa klassens framväxt*. Daidalos, Göteborg, 2006.
- Folkhälsoinstitutet *Kultur för hälsa. En exempelsamling från forskning och praktik*. R 2005:23, 2005.
- Forsman, A., "Konstnärspolitiska dilemman", i *KulturSverige 2009* Beckman, S. & Månsson, S. (red.). Linköpings Universitet/SweCult, 2008.
- Frykman, J., *Dansbaneeländet*. Stockholm: Natur och kultur, 1988.
- Gasslander, O., *Bank och industriellt genombrott*. Stockholms Enskilda bank kring sekelskiftet 1900. I – II. Stockholm 1956.
- Giddens, A., 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Svensk övers. 2005. *Modernitet och själv-identitet. Självet och samhället I den senmoderna epoken*. Daidalos. Uddevalla, 2005.
- Glasius, M., Kaldor, M. & Anheier, H., *Global Civil Society 2002*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Glesbyggsverket 2007, *Sveriges gles- och landsbygder 2007*.
- Gustavsson, B., *Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*, 1996.

- Gustavsson, L., *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under medeltidsveckan på Gotland*, Nora: Nya Doxa, 2002.
- Gustavsson, M., *Makt och konstsmak. Makt och motsättningar: den svenska konstmarknaden 1920–1960*, 2002.
- Gustavsson, N., *Svensk forskning – rik på upplevelser*. Vinnova Rapport VR 2004:07, 2004.
- Gustavsson, N., *Upplevelseindustri – Marknadens logik och organisatoriska förutsättningar. En teoretisk genomgång av sektorns grundläggande struktur*. ITPS, PM 2008:005, 2008.
- Habermas, J., "Modernity Versus Postmodernity", *New German Critique*, 22, Winter. 1981.
- Habermas, J., *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*, Cambridge, MA, 1989.
- Harding, S., *Is Science Multicultural, Post Colonialism, Feminism, and Epistemology*, Indianapolis: Indiana University Press. 1998
- Hardt, M. & Negri, A., *Empire*. Cambridge (University Press. 2000
- Havelock, E., *Preface to Plato*. 1963.
- Havelock, E., *The Literate Revolution in Greece and its Cultural Consequences*. Princeton University Press. 1982.
- Health Development Agency *Art for health. A review of good practice in community-based arts projects and initiatives which impact on health and wellbeing*.
<http://www.nice.org.uk/nicemedia/documents/artforhealthsum.pdf>, London: Health Development Agency, 2000.
- Hessler, C.A., *Staten och konsten i Sverige*, Stockholm: Norstedts, 1942.
- Heywood, P., Jones, E. & Rhodes, M. (eds), *Developments in West European Politics*. London: Palgrave, 2002.
- Hillström, M., *Ansvar för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872–1919*, Linköping Studies in Arts and Sciences No. 363, Norrköping: Linköpings universitet, 2006.
- Hjort, D. & Johannisson, B., *Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi*. Czarniawska B. (red.), *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber ekonomi, 1998.
- Holmberg, S. & Weibull, L. (red.), *Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-undersökningen 2007. SOM-rapport nr 44.

- Högskoleverket. *Core Curriculum – en bildningsresa, Utvärdering och beskrivning av ett bildningskoncept för högskolestudenter*, 2001:20 R, 2001.
- Högskoleverket. *Högskolorna och arbetsmarknaden*. 2007:7R, 2007.
- Glesbygdverket 2007, *Sveriges gles- och landsbygder 2007*.
- Individundersökning 2007: *Svenskarnas användning av telefoni och Internet, Post- och telestyrelsen*, PTS-ER-2007:26.
- Inglehart, R. & Welzel, Ch., *Modernization, Cultural Change and Democracy*. Cambridge University Press, 2005.
- ITPS, i korthet nr 5, *Det växande tjänstesamhället präglas av materiell konsumtion*, 2008.
- Jalakas, I., *Smockor och smek: hotande läsning: om ungdomstidningar*. På uppdrag av en arbetsgrupp inom Statens ungdomsråd. Stockholm: Liber Förlag, 1980.
- Jansson, J. & Powers, D., ”Att leva på kultur”, i *Forskningsrapport Centre for Research on Innovation and Industries Dynamics*. Uppsala universitet 2008:1, 2008.
- Jansson, E., *Paradoxen (s)om entreprenörskap: En romantisk ironisk historia om ett avvikande entreprenörskapande*. Doktorsavhandling, Stockholms universitet, 2008.
- Johansson, B.O.H., *Den stora stadsomvandlingen. Erfarenheter från ett kulturmord*. Regeringskansliets arbetsgrupp för arkitektur och formgivning. 1997.
- Johansson, A., *På vilken fråga är länsbiblioteket ett svar? en utredning av Länsbibliotek Västmanlands framtida roll och inriktning*, 2008.
- Jönsson, T., *Att vara eller inte vara stiftelse. Frågan om organisationsform för Värmlands museum*. 2006.
- Karlsson, D., *Den ofrivillige företagaren*. Nätverksatan kultur i Väst, 2002.
- Karlsson, D., *En chimär av endräkt. Ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik*, 2003:12
- Karlsson, H., *Handslag, famntag, klapp eller kyss. Konstnärlig forskarutbildning i Sverige*, 2002.
- Keating, M. & Loughlin, J., *The Political Economy of Regionalism*, London: Frank Cass, 1997.
- Keating, M., *The New Regionalism in Western Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 1998.
- Keating, M., *Territorial Politics and the New Regionalism*. in Heywood et al. (eds) *Developments in West European Politics*, London: Palgrave, 2002.

- KK-stiftelsen. *Upplevelseindustrin i Sverige 2003. Statistik och jämförelser*, 2003.
- Klassicism och bungyjump. Upplevelseindustrin och behovet av konstnärligt utbildade*. Högskoleverkets rapport 2005:40, 2005.
- Konstnärernas inkomster – en statistisk undersökning av SCB inom konstområdena 2004–2005*. Konstnärsnämnden, 2009.
- Kreativ tillväxt? – En rapport om ”kreativa näringar” i politik och statistik*. ITPS, Regeringsbrevsuppdrag nr. 7 2007 Dnr. 1-010-2007/0027, 2007.
- Kuhn, T., *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
- Kulturbidrag – effektiv kontroll och goda förutsättningar för förnyelse?* RiR 2008:14, Riksrevisionen 2008.
- Kultur + Entreprenörskap = Tillväxt!?* En inventering av kulturellt skapande och entreprenörskap i samspel som skapar förutsättningar för tillväxt. FBA Holding AB, maj 2008, 2008.
- Kulturens finansiering 2007. Kulturen i siffror 2008/7*. Kulturrådet 2008.
- Kultur- och upplevelsesektorn i Västra Götaland. En studie av sysselsättning, företag, entreprenörskap och utbildningar 2000–2005*. Rapport tillväxt och utveckling 2008:05, Västra Götalandsregionen, 2008.
- Kultur og næring*, St.meld. nr. 22 (2004–2005). Det Kongelige Kultur- og kyrkjedepartementet, 2008.
- Kultur+ Entreprenörskap = Tillväxt*, FBA Holding AB, 2008.
- Kulturen i tillväxtprogrammen – en innehållsredovisning.*, Statens Kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Svenska Filminstitutet, 2005.
- Kulturen utredd*. Tidningsartikel Industria nr 7 1952.
- Kulturrådet 2007/4360, *Hinder och framgångsfaktorer för samverkan kulturliv och skola*, 2007.
- Kulturrådet 2008:2, *Kulturen i siffror*, Studieförbunden, 2007.
- Kulturrådet 2008:3. *Kulturen i siffror*, Folkbiblioteken, 2007.
- Kultursverige 2009 – problemanalys och statistik*. SweCult, 2008.
- Kylhammar, M., *Frejdiga framstegsmän och visionära världsmedborgare. Epokskiftet 20-tal – 30-tal genom fem unga och Lubbe Nordström*. Akademeja. Uddevalla 1994.
- Kåring-Wagman, A., *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*. Svensk biblioteksforening april 2008.

- Köping, A-S., Lantz, J. och Stenström, E., *Kulturens ekonomisering*, i Beckman S. & Månsson, S. (red.), KulturSverige 2008. Linköpings universitet/SweCult, 2008.
- Larsson, T., "Cultural Policy in Sweden" i Peter Duelund (red.): *The Nordic Cultural Model*, Copenhagen: The Nordic Cultural Institute, 2003.
- Lewis, J., *Art, Culture, and Enterprise – The politics of art and cultural industries*. London: Routledge, 1990.
- Lindberg, B. i SvD 6/8 2008, *Fäderneslandet, en kärlek som slocknat*.
- Linderoth, J. & Ulrika Bennerstedt, U., *Att leva i World of Warcraft – tio ungdomars tankar och erfarenheter*, Stockholm: Medierådet, 2007.
- Linderborg, Å., *Socialdemokraterna skriver historia. Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007*. SOM-rapport 2008:13. SOM-institutet 2008.
- Longino, H.E., *Value and Objectivity*, in Curd, M. & Cover, J.A. eds. *Philosophy of science*, London: W. W. Norton & Company. 1998.
- Lyotard, J-F., *The Postmodern Condition*, Manchester; Manchester University Press. 1974.
- Länsmuseernas samarbetsråd 2007-10-07, *Museikostnader 2006*.
- Lönnroth, E., *Den stora rollen. Kung Gustaf II spelad av honom själv*. Norstedts. Stockholm. 1986.
- Markör AB, *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Unizone, 2005."*
- Markör AB, *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Se hjärnan, 2005."*
- McLuhan, M., *Understanding Media*. 1964. Svensk övers. *Media*. Stockholm, 1967.
- McLuhan, M., *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto 1962. Svensk övers. *Gutenberggalaxen: den typografiska människans uppkomst*. PAN/Norstedts 1967.
- Meidal, B. *Från profet till folktribun: Strindbergsfejden 1910–12* 1982.
- Mellander, Ch. & Florida, R., *The Creative Class or Human Capital. Explaining Regional Development in Sweden*. 2006.
- Melldahl, E., Nämnden för hemslöjdsfrågor, *Svensk hemslöjd eller hemslöjd i Sverige*, 2004.
- Miljömålsrådet, *de facto 2006 – miljömålen på köpet*, 2006.
- Miljömålsrådet, *Miljömålsrådets utvärdering av Sveriges miljömål Miljömålen: nu är det bråttom!* 2008.

- Mills, W.C., *White Collar. The American Middle Classes*. New York University Press, 1951.
- Molander, P., *Den centrala förvaltningens struktur. Rapport till 2006 års förvaltningspolitiska kommitté*, 2008.
- Munkhammar, J. & Sanandaji, N. *Kreativitet och konkurrenskraft – en kritisk granskning av rådande teorier om urban utveckling*. Stockholms handelskammare Rapport 2008:2.
- Musik- och kulturskolerapporten 2007*, SMOK, Musikaliska Akademien 2005.
- Musik för miljoner. En utvärdering av länsmusikreformen*. Kulturrådet 1994.
- Musik 2004–2005. Kulturen i siffror 2007:1*, Kulturrådet 2007.
- Månsson, S., *Civilsamhället: Ideellt kulturarbete inom frivilligorganisationer*, publicerat på www.kulturfakta.se, inhämtat 2009-01-26.
- McIntyre, S., *Art and Industry: Regional Film and Video Policy in the UK*, in A. Moran (eds) *Film Policy. International, National and Regional Perspectives*. London: Routledge, 1996.
- McQuail, D., *McQuail's mass communication theory*. London: Sage, 2000.
- Naturvårdsverkets rapport 5653, 2006, *Kommunernas – miljömålsarbete – Redovisning av ett regeringsuppdrag*, 2006.
- Naturvårdsverkets rapport 5808, 2008, *Med andra ögon Naturmöten med invandrare*, 2008.
- Nilsén, T. & Brattell-Grip, A-K.: *En del av världen*. Ekonomisk analys av symfoniorkestrar 2005. QNB, Svensk Scenkonst, 2005.
- Nielsen, T., *Funk. En tillväxtmodell för upplevelseindustrin*. KK-Stiftelsen, 2006.
- Nordic Innovation Centre
(<http://www.nordicinnovation.net/article.cfm?id=1-834-716>, 2006.
- Nordström, B., *Infrastruktur för framgångsrik amatörkultur*, Stockholm: Amatörkulturens samrådsgrupp, ax, 2008.
- Nutek, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003, 2008.
- Nya kulturvanor*, Svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv 1976–2006. Kulturrådet, 2008.
- O'Connor, J., *The cultural and creative industries: a review of the literature. A report for Creative Partnerships*. School of Per-

- formance and Cultural industries, The University of Leeds, 2007.
- O'Reagan, T., "Cultural Policy: Rejuvenate or Wither." in *Professorial Lecture public lecture series 2001*. Brisbane: Griffith University, 2001.
- Olsson, L-E., *Ett delvis ensamt liv. En studie av människor som inte deltar i föreningslivet*, 2007.
- Om kulturen och den nya tekniken*. Kulturrådet 2004.
- Om läsning – mer eller mindre. En kommenterande jämförelse av fem läsvanestudier*. Rapport från Kulturrådet 2004.
- Kruhlik, C., "Gender and the Biological Science", in Curd, M. & Cover, J.A. eds., *Philosophy of Science*, London: W. W. Norton & Company. 1998.
- Orkester nu. Svenska orkestrar och deras verksamhet*. Rapport från Statens kulturråd, 2000:3.
- Pettersson, R. *Fädernesland och framtidsland; Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering*. Umeå. 2001.
- Pettersson, Th., *Regions in Contemporary Society: Eroded by Human Well-being, Supported by Cultural Diversity*. 2008.
- Pettersson, Th., *Unga sjunga med de gamla. En jämförande analys av hur blivande vuxna ser på demokrati och politik*. Manuskript.
- Pettersson, Th. & Esmer, Y., *Vilka är annorlunda. Om invandrarens mote med svensk kultur*. Integrationsverkets rapportserie 2005:3.
- Pierre, J. (ed), *Debating Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Postman, N., *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York. 1985. Svensk övers. Underhållning till döds. Prisma 1986.
- Premfors, R, Ehn, P, Haldén, E & Sundström, G., *Demokrati & byråkrati*. Stockholm 2003:
- Prognos Arbetsmarknad kultur 2008–2009*, AF Kultur Rapport tillgänglig via <http://www.arbetsformedlingen.se>, 2008.
- Putnam, Robert D., *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, 1996.
- Putnam, R., *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York, 2000.
- Qvarsell, R. i "Blir man frisk av kultur?" i Beckman, S. & Månsson, S. (red.), *KulturSverige 2009*, Norrköping: SweCult, Linköpings universitet, 2008.

- Regeringskansliet. *Kultur i skolan. En skrift om regeringens satsning under 1999–2003*, 2005.
- Riksantikvarieämbetet, *Förslag till nya kriterier för statens ägande och förvaltning av kulturfastigheter. Återrapportering enligt regeringsuppdrag 2008*. Dnr. 101-2002-2008, 2008.
- Riksantikvarieämbetet, *Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige Slutredovisning av regeringsuppdrag*, 2008.
- Riksarkivet, PM, *Att bevara digitala handlingar. Förslag till framtida inriktning*.
- Riksrevisionen 2004:15. *Offentlig förvaltning i privat regi – statsbidrag till idrottsrörelsen och till folkbildningen*, Stockholm, 2004.
- Riksrevisionen, *Statens insatser för att bevara de kyrkliga kulturminnena*, RiR 2008:2.
- Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*.
- Riksutställningar, Blom, A. *Rapport med skolan som arena – en studie av vandringsutställningen Matomat*, 2003.
- Rotblatt, S., *The Modern University and its Discontents*, 2006.
- Rådet för arkitektur, form och design, *Hemslöjden inspirerar! – samtal och tankar om tradition och förnyelse inom hemslöjden*. Rapport 2007/2.
- Rådberg, J., *Drömmen om atlantångaren. Utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*. Atlantis. 1997.
- Säid, E., *Orientalism*. 1978. Svensk övers. 1993.
- Sandler, J., *Folkbildningens grundproblem*. I ”Tiden”, 1912.
- Sassen, S., *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press. 2001.
- Sassen, S., *Why cities matter*. I ”Cities, Architecture and Society. 10. Mosta Internazionale di Architettura. La Biennale di Venezia. 2006.
- SCB. *Befolkningsförändringar*, Del 3.
- SCB. *Befolkningsstatistik*, Del 2.
- SCB. *Historisk statistik för Sverige*, Del 1.
- SCB. *Statistisk årsbok över Sverige 2008*.
- Scenkonstens publik 1989–2007*. SOM-rapport 2008:16. SOM-institutet 2008.
- Scottish Executive. *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, 2005.
- Lewis, S., *Main Street* (1920).

- Skolverket. *Utbildningsstatistik rörande de kompletterande utbildningarna under 2006*, 2007.
- Slöjdcirkus – att iscensätta ett estetiskt lärande. Sammanfattande forskningsrön om slöjdcirkus*. Sammanställning av forskarrapport av Susanne Björkdahl Ordell, Gunni Kärrby.
- Smith, P., *Cultural Theory; an Introduction*, London :Blackwell. 2001.
- SOM-institutet, Åsa Nilsson, SOM-rapport 2008:13, SOM, *Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007*.
- SOU 1945: 22, *Ungdomen och nöjeslivet, Ungdomskommitténs betänkande del III*.
- SOU 1952:23, *Bokutredningen*.
- SOU 1954:2, *Musikliv i Sverige*.
- SOU 1972:45, *Kulturminnesvård*.
- SOU 1972:66, *Ny kulturpolitik*. Betänkande av Kulturrådet.
- SOU 1973:53, *Filmutredningens slutbetänkande*.
- SOU 1974:5, *Litteraturutredningen.s*
- SOU 1975:38, *Barn: rapport från barnmiljöutredningen. Nr 8, Barnkultur*. av Almqvist S. och B. Isaksson.
- SOU 1975:14, *Konstnärerna och samhället*.
- SOU 1984:30, *Läs mera*.
- SOU 1985:84, *Kulturpolitikens inriktning*.
- SOU 1990:39, *Konstnärernas villkor*.
- SOU 1990:44, *Demokrati och makt i Sverige*.
- SOU 1992:63, *Regionala roller. En perspektivstudie*.
- SOU 1992:66, *Västsverige – region i utveckling*.
- SOU 1995:27, *Regional framtid*.
- SOU 1995:84, *Kulturpolitikens inriktning*.
- SOU 1995:85, *20 års kulturpolitik 1974–1994*. En rapport från Kulturutredningen.
- SOU 1997:57, *I medborgarnas tjänst. En samlad förvaltningspolitik för staten*.
- SOU 1997:92, *Medieföretag i Sverige – Ägande och strukturförändringar i press, radio och TV*.
- SOU 1997:183, *Arbete åt konstnärer*.
- SOU 1997:184, *Generella konstnärsstöd*.
- SOU 1997:190, *Konstnärernas verksamhetsinriktning och ekonomiska förhållanden*.
- SOU 1998:166, *Regional frihet och statligt ansvar – en principiell diskussion*.

- SOU 1998:190, *Konstnärernas verksamhetsinriktning och ekonomiska förhållanden.*
- SOU 1999:30, *Yttrandefriheten och konkurrensen – Förslag till mediekoncentrationslag m.m.*
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati! Politik och folkstyrelse för 2000-talet.* Demokratiutredningens slutbetänkande.
- SOU 2000:75, *Mötesplats för design och konsthantverk, .*
- SOU 2000:85, *Regional folkstyrelse och statlig länsförvaltning.*
- SOU 2000:91, *Hälsa på lika villkor.*
- SOU 2002:78, *Arkiv för alla – nu och i framtiden.*
- SOU 2003:21, *Konstnärerna och trygghetssystemen.*
- SOU 2003:81, *Skyddet för kulturmiljön.*
- SOU 2003:118, *Allmänna samlingslokaler – demokrati, kultur, utveckling.* Utredningen om allmänna samlingslokalers slutbetänkande.
- 2003:129, *KB – ett nav i kunskapsambället.* Sveriges nationalbibliotek. Verksamhet och visioner.
- SOU 2004:59, *Kvinnors organisering,* betänkande av Utredningen om statligt stöd för kvinnors organisering.
- SOU 2005:3, *Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.*
- SOU 2005:56, *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige.*
- SOU 2006:19, *Att återta mitt språk – åtgärder för att stärka det samiska språket,* betänkande av Utredningen av finska och sydsamiska språken.
- SOU 2006:34, *Den professionella orkestermusiken i Sverige.*
- SOU 2006:42, *Plats på scen.* Betänkande av Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet.
- SOU 2006:45, *”Det ser lite olika ut...” En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn.* Bilaga till betänkandet *Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen.*
- SOU 2006:45, *Tänka framåt, men göra nu – Så stärker vi barnkulturen, del 1.*
- SOU 2006:68, *Klenoder i tiden.* En utredning om samlingar kring scen och musik.
- SOU 2006:79, *Integrationens svarta bok – Agenda för jämlikhet och social sammanhållning.* betänkande av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- SOU 2006:115, *Eftergymnasiala yrkesutbildningar – beskrivning, problem och möjligheter.*

- SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*.
SOU 2007:50 *Tid för mångfald och Mångfald*.
SOU 2007:66, *Rörelser i tiden*. Folkrorelseutredningens slutbetänkande.
SOU 2007:98 *Karriär för kvalitet*, Befattningsutredningens slutbetänkande.
SOU 2008:26, *Värna språken – förslag till språklag*.
SOU 2008:27, *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*, Betänkande av Gymnasieutredningen.
SOU 2008:29, *Yrkehögskolan. För yrkeskunnande i förändring*.
SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten*, Betänkande av Idrottsstödsutredningen.
SOU 2008:109, *En hållbar lärarutbildning*, slutbetänkande lärarutbildning från Utredningen om en ny lärarutbildning.
SOU 2009:118, *Styra och ställa*. Slutbetänkande från 2006 års förvaltningskommitté.
State of the English Cities (Parkinson, Champion, Simie et al 2006).
Statens konstråd, *Årsredovisning 2007*.
Statens konstråd, Catharina Gabrielsson, 2000, *Den stora skalan*.
Statens kulturråd 2002, *Den kulturella välfärden. Elitens privilegier eller möjlighet för alla? Svenska folkets kulturvanor 1976–1999. En rapport grundad på välfärdsstatistiken ULF*.
Statens kulturråd 2004, *Strategi för arbetet med kultur och folkhälsa*.
Statens kulturråd 2007, *Kulturen i siffror 2006:3*.
Statens kulturråd 2008, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*.
Statens kulturråd, 2006, *Kulturen i siffror 2006:3*, s. 5.
Statens kulturråd, 2007, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*, s. 5.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror/2007, Museer och konsthallar 2006*, s. 22–23, 27, diagram 15–17, Tabell 6.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*, tab. 3.1.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007:5, Musik 2006*.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//1, Musik 2004–2005*.

- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//6, Museer och konstballar 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008.1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:2, Studieförbunden 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:3, Folkbiblioteken 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:5, Musik 2006*. s. 21. diagram 4.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror//1. Musik 2004–2005*, Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regional perspektiv*. sid. 12 tab. 1.4, 1.5.
- State of the English Cities* (Parkinson, Champion, Simie et al 2006).
- Statens kulturråd 2002, *Den kulturella välfärden. Elitens privilegier eller möjlighet för alla? Svenska folkets kulturvanor 1976 – 1999. En rapport grundad på välfärdsstatistiken ULF*.
- Statens kulturråd 2007, *Kulturen i siffror 2006:3*.
- Statens kulturråd 2008, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*.
- Statens kulturråd, 2006, *Kulturen i siffror 2006:3*, s. 5.
- Statens kulturråd, 2007, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*, s. 5.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror//2007, Museer och konstballar 2006*, s. 22–23, 27, diagram 15–17, Tabell 6.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*, tab. 3.1.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007:5, Musik 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//1, Musik 2004–2005*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//6, Museer och konstballar 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:2, Studieförbunden 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:3, Folkbiblioteken 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:5, Musik 2006*. s. 21. diagram 4.

- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror//1. Musik 2004–2005, Statens kulturråd, Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regional perspektiv*. sid. 12 tab. 1.4, 1.5.
- Statistiska centralbyrån, Kungl. bibliotket, *Forskningsbiblioteken 2007. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*
- Statistisk Årsbok 2008.*
- Statskontoret 2003:15, *Folkbildningsrådets myndighetsroll*, Stockholm.
- Statskontoret, 2005:9, *Nya former för Statens konstråds verksamhet*.
- Statskontorets PM 2007/99-5, *Statliga myndigheter 2007*.
- Statskontoret, 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av omfattningen av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet, 2008*.
- Stempel, P. *Länsmusikens skolkonsertverksamhet*, Stiftelsen framtidens kultur och Stiftelsen Musik i Halland, 2002.
- Stenström, E., *Konstiga företag*. Stockholm: EFI, 2000.
- Svenska kommunförbundet, 2003, *Vem tar hand om kultur och fritid i Sveriges kommuner*.
- Sundgren, P. *Kulturen och arbetarrörelsen. Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Carlsson. 2007.
- Svensk biblioteks förening, 2007, *Sverige – så in i Norden efter. En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige, 2007*.
- Svensk biblioteks förening, *Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekens betydelse för integration, 2008*.
- Svensk Biblioteks förening, *Kommunala biblioteks föattare om bibliotek, 2008*.
- Sveriges hembygds förbund, *Hembygds föreningarnas samlade tillgångar och verksamhet, 2003*.
- Sveriges kommuner och landsting, 2004, *Om kultur- och fritidssektorerna. Kostnader*.
- Sveriges kommuner och landsting, 2005, *Landstingsanställd personal 2004. Sammanställning grundad på Landstingsförbundets personalredovisning per den 1 november 2004, Tab. 3A*.
- Svenska kyrkans utredningar 2003:3. *Kyrkan mitt i musiklivet. Utredningen om kyrkomusikens ställning som en del av det offentliga musiklivet i Sverige*. Uppsala, 2003.
- Svensson P. *Konstnären i kulturpolitiken: en utredning om konstnärer, kulturpolitiken och arbetsmarknaden*. Stockholm: Konstnärsnämnden, 2008.

- Talboks- och punktskriftsbiblioteket, 2008, *Framtidsstrategi*. Regeringsuppdrag i regleringsbrevet för 2008.
- Taylor, C., 1994????
- Thavenius, J., Persson, M. & Aulin-Gråhamn, L., *Skolan och den radikala estetiken*, 2004.
- The economic impact of the cultural sector in Scotland*. Scotecon. [http://: www. scotecon.net](http://www.scotecon.net), 2004.
- The economy of culture in Europe*, Study prepared for the European Commission. (Directorate General for Education and Culture), KEA, 2006.
- Theorell, T.(red.), *När orden inte räcker*. Stockholm: Natur och Kultur, 1998.
- Theorell, T., "Efterord" i *Kultur för hälsa*, Stockholm: Folkhälsoinstitutet, 2005.
- Throsby, D., *Economic and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Till varje pris: debattskrift om fritidens kommersialisering*. Statens ungdomsråd, 1978.
- Tocqueville, A.D., *Om demokratin i Amerika*, Bok I, Stockholm: Atlantis, 1997.
- U1. En utställning om en industris födelse, uppväxt och tillväxt*. KK-stiftelsen, 2008.
- Undersøgelse af regionale filmfonde*, Kulturministeriet och Erhvervsministeriet, danska regeringen, maj 2001.
- Undervisningsministeriet 2008. *Kulttuuriseteli/Kultursedel. Työntekijän omaehtoisen kulttuuritoiminnan verovapaus/Skattefrihet för arbetstagarens frivilliga kulturverksamhet*, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:13, Helsingfors: Undervisningsministeriet, Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen, 2008.
- Ungdomsstyrelsen *Fokus 06. En analys av ungas kultur och fritid*, Stockholm, 2007:4.
- Uppföljning av pensionsvillkoren inom scenkonstområdet*. Rapport från riksdagen kulturutskott 2008.
- Upplevelseindustrin 2004 Statistik*, KK-stiftelsen, 2004.
- Upplevelseindustrin i Sverige 2003. Statistik och jämförelser*. KK-stiftelsen, 2003.
- Vækst via oplevelser – en analyse af Danmark i oplevelseøkonomien*. Erhvers- og Byggestyrelsen, 2008.
- Virdebrant, C-E., *Reformer och anslagsutveckling på kulturområdet 1960/61–1985/86*. Utbildningsdepartementet, offsettryck, 1986.

- Vogel, J., Amnå, E., Munck, I., Häll, L., Hjerm, M., & Johansson, S.E., *Föreningslivet i Sverige: Välfärd, Socialt kapital, Demokratiskola, Levnadsförhållanden*, Rapport nr 98, Statistiska centralbyrån, 2003.
- Waters, M., *Globalization*, London: Rutledge. 1995.
- Welzel, Ch. & Deutsch, F., *Value Patterns in Europe and the United State: Is there a Transatlantic Rift?* I Anheier & Isar (red). *The Cultures and Globalization 1. Conflicts and Tensions*. Los Angeles, 2007.
- Wennerhag, M., Holm, H., Lindgren, J., Nordvall, H. & Sörbom, A., *Aktivister. Sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyelse*, Stockholm: Atlas, 2006.
- Wetterberg, O. *Monument och miljö. Perspektiv på det tidiga 1900-talets byggnadsvård i Sverige*. Chalmers Tekniska högskola. 1992.
- Wijkström, F. & Lundström, T., *Den ideella sektorn: Organisationerna i det civila samhället*, Stockholm: Sober förlag., 2002.
- Wijkström, F. & Einarsson, T., *Från nationalstat till näringsliv? Det civila samhällets organisationsliv i förändring*, Stockholm: Handelshögskolan, 2006.
- Åman, A. *Sigurd Curman. Riksantikvarie – Ett porträtt*. KVHAA. Stockholm 2008.
- Öberg, S. & Springfeldt, P. (red.). Artikeln *Rörlighet*. I *Sveriges Nationalatlas*. Bandet *Befolkningen*, 1991.
- Östlund Bäckehag, A-C., *En rapport från Konstkonsulenterna i Sverige*, 2008.

Kommittédirektiv

Kulturpolitikens inriktning och arbetsformer

Dir.
2007:99

Beslut vid regeringssammanträde den 28 juni 2007

Sammanfattning av uppdraget

En kommitté skall se över kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer och lämna förslag om de förändringar som följer av kommitténs överväganden. Kommittén får även lämna författningsförslag.

Kommittén skall bl.a. överväga:

- behovet av förändringar i de nationella målen för kulturpolitiken,
- möjligheterna till utveckling och förnyelse av det kulturpolitiska samspelet mellan staten, landstingen och kommunerna,
- möjligheten att tydliggöra statens långsiktiga uppgifter och åtaganden inom kulturområdet,
- förutsättningarna för att bredda ansvaret för kulturverksamheter i samhället hos både offentliga organ och enskilda aktörer,
- prioriteringar av statens insatser bl.a. för hur kulturpolitiken kan samspela med andra relevanta samhällsområden.

Kommittén skall också behandla den statliga förvaltningsorganisationen inom kulturområdet, det statliga institutionsväsendet och de statliga stödordningarna.

Uppdraget skall redovisas senast den 31 december 2008.

Bakgrund – kulturpolitikens framväxt

Dagens kulturpolitik har vuxit fram under lång tid. Många svenska kulturinstitutioner kan härleda sitt ursprung flera hundra år tillbaka. Statsmakterna har vid olika tidpunkter under 1900-talet gjort kulturpolitiska ställningstaganden som än i dag har aktualitet. En samlad kulturpolitik i dagens mening formulerades dock först under åren 1974–76 genom tre kulturpolitiska propositioner med åtföljande riksdagsbehandling (särskilt prop. 1974:28, bet. 1974:KrU15, rskr. 1974:248).

1974 års kulturpolitik grundades på att riksdagen beslutade om särskilda övergripande mål. Dessa skulle styra den statliga verksamheten men var också avsedda att fungera vägledande och pådrivande för politiken i landsting och kommuner. Politiken utgick från en bred genomgång av kulturpolitikens olika avsnitt. Stor vikt lades bl.a. vid vad som benämndes fritt kollektivt skapande och studieförbundens verksamhet. Statens kulturråd inrättades som en ny förvaltningsmyndighet inom kulturområdet och stödet till fristående kulturarrangemang utanför de offentliga institutionerna ökades.

De centrala, statliga kulturinstitutionerna blev inte föremål för några mera omfattande förändringar vid denna tidpunkt, utan den tydligaste profileringen kom att gälla utbyggnaden av regionala kulturinstitutioner för teater, musik och museer. Här skulle staten och landstingen samverka. Länsstyrelserna gavs en ny roll i den regionala kulturminnesvården – numera kulturmiljövården.

Den inriktning som kulturpolitiken fick 1974 kom i allt väsentligt att gälla oförändrad under två decennier. Under 1990-talet gjordes en utvärdering som presenterades i betänkandet Tjugo års kulturpolitik (SOU 1995:85) och en samlad översyn av en parlamentarisk kommitté, den s.k. Kulturutredningen i betänkandet Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84). Dessa betänkanden låg till grund för en ny proposition om kulturpolitikens långsiktiga inriktning (prop. 1996/97:3). Efter riksdagens behandling fastställdes nya mål för en nationell kulturpolitik (bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129). De markerade inte något avgörande brott mot de tidigare målen men betonade t.ex. värdet av kulturell mångfald. Vidare gavs bevarande och brukande av kulturarvet plats bland målen och detta har kommit att motsvaras av att museerna efter hand fått en mer framskjuten plats i den kulturpolitiska debatten. I propositionen underströks litteraturens och läsandets betydelse

samt konstnärernas villkor. En bibliotekslag infördes. Inga större förändringar i fråga om politikens inriktning har därefter gjorts.

Behovet av en översyn

Regeringen anmälde i budgetpropositionen för 2007 (prop. 2006/07:1, utg.omr. 17, s. 61, bet. 2006/07:KrU1, rskr. 2006/07:37) att den – med hänsyn till det senaste årtiondets förändrade samhällssituation – avsåg att under mandatperioden pröva hur de nuvarande kulturpolitiska prioriteringarna och strukturerna förhåller sig till dagens samhälle.

Den kulturpolitik som förts sedan 1974 präglas av de grundsatser som slogs fast vid denna tidpunkt och de arbetsformer som då hade utvecklats. Det är den tidens syn på bl.a. fördelningen i offentligt och enskilt ansvar, på relationen mellan nationellt och internationellt arbete, på förvaltningens uppgifter och på kulturinstitutionernas roller, som kommit att utmärka kulturpolitiken. I synen på kulturens finansiering märks alltjämt tydligt 1970-talets likhets-tecken mellan det samhälliga ansvaret och offentlig finansiering. Trots att mer än tre decennier med genomgripande samhällsförändringar passerat har inte någon avgörande förändring skett av vare sig inriktning eller förutsättningar för kulturpolitiken. Kulturpolitiken bör dock följa, spegla och bidra till samhällsutvecklingen. Behovet av en bred översyn av kulturpolitikens inriktning och arbetsformer är därför stort. Nedan följer en redovisning av de områden där det är särskilt motiverat med översyn och förnyelse.

Kulturpolitikens mål

De nu gällande nationella målen för kulturpolitiken är:

- att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande,
- att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar,

- att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället,
- att bevara och bruka kulturarvet,
- att främja bildningssträvandena samt främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.

Målen har nu funnits i ett decennium. I de flesta hänseenden uttrycker de värderingar som fortfarande torde möta bred enighet medan de i andra hänseenden kan te sig föråldrade. Målen är också allmänt hållna och ger därför inte vägledning för politiska prioriteringar. Likaså är de formulerade och beslutade enbart som mål för en avgränsad kulturpolitik men de berör i hög grad också andra politikområden. Det finns också skäl att överväga överensstämmelsen mellan målen och de medel genom vilka de kan förverkligas. Kulturpolitiken kan inte i samma utsträckning som hittills avse insatser inom det egna avgränsade fältet. Bland annat på denna grund finns det skäl att se över de kulturpolitiska målen.

Regeringens utgångspunkt för kulturpolitiken är tilltron till kulturens egenvärde och den kreativitet den föder. Ur enskildas engagemang och i mötet mellan människor skapas kulturen. Genom möten och dialog mellan olika kulturer och individer skapas förståelse. Kulturens frihet skall värnas och främjas. Kulturen är en sammanhållande kraft i de mänskliga gemenskaperna. Den är nödvändig för samhällets, demokratins och förvärvslivets existens och utveckling. Det konstnärliga skapandet och människors ideella kulturengagemang behövs i det demokratiska samtalet och skall därför tas till vara och uppmuntras. Professionella kulturskapare skall ha goda villkor. Kulturarvet skall vara en angelägenhet och rättighet för alla. Samernas och de andra nationella minoriteternas kultur och historia skall uppmärksammas. Kulturens värden skall vara tillgängliga för alla – genom bildningsarbete, genom möjligheter till eget skapande och genom möjlighet att ta del av professionellt konstnärligt skapande. Jämställdhet skall vara en central fråga för kulturpolitiken.

Sambällegigt ansvar för kulturområdet

Kulturpolitiken har i hög grad byggt på ett samspel inom den offentliga sfären mellan stat, landsting och kommuner. Detta samspel skall även framgent vara en hörnsten. Staten, landstingen och kommunerna skall tillsammans svara för den offentliga sektorns insatser för kulturområdet. Det är emellertid av grundläggande betydelse att dessa insatser också knyter an till, samspelar med och understödjer kulturengagemanget hos de enskilda medborgarna och hos dem som engagerar sig på frivillig basis. Ideella krafter lägger en viktig grund, t.ex. genom samlingslokaler, för kulturen och möjligheterna att förverkliga kulturpolitikens mål. Medborgarnas efterfrågan utgör också det professionella kulturutbudets viktigaste ekonomiska och kommersiella grundval. Föreningslivet har en särskild betydelse för kulturlivet i vårt land.

De samverkansformer inom den offentliga sektorn som etablerades under 1970-talet, i första hand kring den gemensamma finansieringen av de regionala kulturinstitutionerna, skapades som ett sätt för staten att stimulera kommunerna och landstingen till ökade insatser på kulturområdet. Även efter det att nätet av institutioner i allt väsentligt byggts ut och fungerat i flera decennier, har de yttre formerna för samverkan förblivit i huvudsak oförändrade. Under denna tid har emellertid synen i landsting och kommuner på den egna kulturpolitiska rollen förändrats och utvecklats. Många landsting och kommuner utvecklar självständigt sin kulturpolitik och har egna kulturpolitiska ambitioner. Samtidigt har former och praxis för statens styrning av den kommunala sektorn utvecklats på många punkter. Likaså har de regionala samarbetsformerna förändrats. Nya landsting har bildats i Skåne och Västra Götaland, som på försök har tagit över vissa statliga uppgifter. I Skåne gäller det bl.a. uppgiften att besluta om statsbidrag till regionala kulturinstitutioner enligt vad som närmare föreskrivs av regeringen. Kulturpolitiken har hittills i hög grad haft som utgångspunkt att de statliga insatserna skall följa samma modell över hela landet. Hänsynen till skillnaderna mellan olika delar av landet och hur olika regioner är organiserade talar dock för att så inte behöver vara fallet i framtiden. Så finns t.ex. särskilda behov av kulturinsatser i storstadsområdena bl.a. med tanke på betydelsen av att motverka utanförskapet i utsatta bostadsområden. Ansvarsfördelningen mellan staten, landstingen och kommunerna är en fråga som behöver lyftas fram, sett i ljuset av dagens kulturpolitiska behov och möjligheter.

Jämfört med många andra länder i Västeuropa har kulturfinansieringen i Sverige en hög offentlig andel medan bidragen från enskilda och näringsliv är mindre. När utrymmet för ökad skattefinansiering varit begränsat eller saknats har detta inneburit att kulturområdet saknat expansionsutrymme.

Dagens syn på samhälleligt ansvar innebär att även betydelsen och nödvändigheten av stöd till kulturområdet från källor utanför den offentliga sektorn bör bejakas. Det är också angeläget att ideella insatser ges större uppmärksamhet. Att se kulturverksamheternas finansiering som enbart en offentlig angelägenhet skapar en risk för att verksamheterna tappar i bred samhällsförankring. Kulturens frihet värnas bäst när den kan baseras på stöd från många källor.

Stöd från enskilda, ideella krafter och näringslivet till kulturen är av växande betydelse. Vagar att ytterligare uppmuntra och utveckla detta behöver dock sökas. Det behövs utvecklade relationer och utbyte mellan kulturliv och näringsliv. Detta inkluderar även att skapa förutsättningar för entreprenörskap och företagande för konstnärer och kulturskapare. Den s.k. upplevelseindustrin eller de s.k. kreativa näringarna med kulturella tjänster som grund, är i dag ett tillväxtområde. Dess utveckling bör främjas.

Statens ansvar och kulturpolitikens samspel med andra angränsande samhällsområden

Staten har ett långsiktigt ansvar för att stödja kulturlivets utveckling. Men det ansvaret är inte exklusivt utan bör så långt som möjligt ses som en del av ett brett samhällsansvar för kultur, dvs. ett ansvar där staten, landstingen och kommunerna har sina självklara platser men som också inkluderar hela det civila samhället, de enskilda medborgarna och näringslivet.

Med sådana utgångspunkter blir frågan om de specifikt statliga åtagandena inom ramen för de kulturpolitiska målen betydelsefull. I propositionen 1996/97:3 om kulturpolitiken finns, förutom de nationella målen, ett stort antal s.k. inriktningsmål formulerade med sikte på vad de statliga insatserna skall åstadkomma inom kulturpolitikens olika sakområden eller i relation till olika konstnärliga genrer. Därjämte har ytterligare särskilda inriktningsmål, t.ex. för arkivväsendet, kulturmiljövården samt arkitektur, formgivning och design, beslutats av riksdagen i skilda sammanhang (se

prop. 2006/07:1, utg.omr. 17, s.26). Slutligen anger regeringen ytterligare mål för myndigheternas verksamhet i de årliga regleringsbrev.

Mängden av inriktningsmål av olika art och karaktär och de andra ambitioner som uttryckts i skilda sammanhang gör det svårt att urskilja grunderna för de statliga insatserna. Det behöver bli lättare att se tydliga linjer i insatsernas inriktning.

Kulturpolitikens samverkan med andra politikområden har varit förhållandevis svagt utvecklad, även om undantag funnits, t.ex. i insatser för regional utveckling eller inom kulturmiljövården. Därmed har inte kulturens potential för olika samhällsområden tagits till vara och inte heller möjligheterna till förnyelse av kulturområdet. Också detta förhållande innebär en risk för att politikens samhällsförankring inte utvecklas såsom önskvärt.

Den statliga förvaltningsorganisationen, institutionsstrukturen och stödordningarna

Den förvaltningsorganisation, de institutioner och de redskap som kulturpolitiken byggt på och arbetat med har i flera hänseenden kunnat anpassas efter förändrade förhållanden. Den grundläggande strukturen och organisationen har dock i allt väsentligt förblivit oförändrad. Kulturområdets livskraft hör nära samman med utveckling och förändring men flera tecken pekar mot att kulturpolitiken kommit att få ett alltmer ensidigt förvaltande drag. Behovet av förnyelse och utveckling har kommit i bakgrunden. Det kan gälla svårigheter för nya uttrycksformer att få uppmärksamhet och erkännande inom kulturpolitikens ramar. Insatserna inom politikområdets olika avsnitt hänger inte till alla delar samman på det sätt man skulle önska. Det är t.ex. eftersträvansvärt att kulturinstitutionerna och det obundna kulturlivet kan utveckla ett mer fruktbart samspel. För institutionernas egen utveckling är ett aktivt jämställdhetsarbete av stor betydelse.

De statliga insatserna bör i ökad utsträckning grundas på överväganden om olika handlingsvägar för att uppnå de politiska prioriteringar som läggs fast. Detta förutsätter bl.a. att man inom politikområdet i ökad utsträckning arbetar med uppföljningar och utvärderingar av det som görs samt bygger upp en beredskap för ett kontinuerligt förändringsarbete.

Det är viktigt att politiken kan verka utifrån en modern och aktuell förvaltningsorganisation som är anpassad efter sina uppgifter och med en institutionsstruktur som på ett adekvat sätt tar om hand de statliga uppgifterna. Politiken behöver också kunna utgå från att de stödordningar som är riktade till det fristående kulturlivet, utanför de offentliga institutionerna, är rimligt avvägda.

Uppdraget

Kommittén skall utifrån kulturens egenvärde göra en samlad analys av kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer. I det ligger att kommittén skall pröva hur de nuvarande kulturpolitiska prioriteringarna och strukturerna förhåller sig till dagens samhälle och till den kulturpolitiska grundsyn som uttrycks i direktiven. Med hänvisning till de utredningsbehov som pekats ut i direktiven skall kommittén överväga följande frågor.

Kulturpolitikens mål

Kommittén skall pröva om de nationella kulturpolitiska målen från 1996 behöver ändras med hänsyn till den samhällsutveckling som ägt rum under det senaste decenniet och för att de skall överensstämma med de förslag om kulturpolitikens inriktning som kommittén redovisar. Kommittén skall lämna de förslag till förändringar som den finner motiverade.

Samhälleligt ansvar för kulturområdet

Statens ambition att verka för kulturens spridning över hela Sverige skall vara fortsatt hög. Det behövs nationella institutioner som fullgör ett tydligt och för hela landet väsentligt uppdrag. Det behövs också regionala och lokala kulturinstitutioner som bidrar till ett kulturutbud som är tillgängligt för alla, oavsett bostadsort. Det är angeläget att de olika offentliga aktörerna samverkar. Det behövs vidare ett kulturutbud som synliggör den etniska och språkliga kulturella mångfalden som en del av kulturarvet. Ursprungsfolket samernas och de andra nationella minoriteternas kultur skall uppmärksammas.

Med dessa utgångspunkter skall kommittén pröva om det finns skäl att förändra inriktningen av och formerna för det statliga stödet till den regionala nivån. Vid bedömningarna skall stort avseende fästas vid de regionala huvudmännens synpunkter. Klara ansvarsförhållanden mellan staten och landstingen och en fortsatt utveckling av det regionala kulturlivet skall eftersträvas. De offentliga kulturinstitutionerna skall ha förutsättningar att utvecklas långsiktigt. Erfarenheterna från lokala utvecklingsavtal mellan staten och kommuner i större städer skall beaktas. Kommittén skall lämna de förslag till förändringar som följer av övervägandena.

Kommittén skall hålla sig underrättad om beredningen av Ansvarskommitténs betänkande Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft (SOU 2007:10). Ansvarskommittén har redovisat förslag om hanteringen om bl.a. bidrag till kulturmiljövård samt om fördelningen av stödet till regionala kulturinstitutioner. Den kommitté som nu tillkallas bör värdera dessa förslag i relation till sina samlade överväganden.

Jämfört med många andra länder i västvärlden finansieras det svenska kulturlivet till en förhållandevis liten omfattning och andel av enskilda medel, dvs. genom kulturverksamheternas samarbete med näringslivet eller genom donationer eller annat stöd från privatpersoner eller juridiska personer.

Kommittén skall göra en fördjupad probleminventering av orsakerna till dessa förhållanden med utgångspunkten att andelen enskild finansiering inom kulturlivet bör öka, så att enskild och offentlig finansiering kan verka sida vid sida. Inventeringen skall omfatta en jämförande studie av användningen av sponsring i andra länder, med inriktning på att finna goda exempel att dra lärdom av.

De som på professionell basis utövar kultur behöver kunna göra detta på ekonomiskt rimliga villkor. Kommittén skall därför pröva hur försörjningsmöjligheterna för kulturskapare kan främjas samt identifiera de åtgärder som kan bidra till ett ökat entreprenörskap och företagande inom kulturskapande och konstnärlig verksamhet.

Kommittén skall lämna de författningsförslag som den finner motiverade. För de utredningsuppgifter som behandlas i direktiven gäller generellt att kommittén inte skall behandla frågor avseende svensk beskattning eller lämna förslag till ändringar i den svenska beskattningen. Regeringen har i budgetpropositionen för 2007 (prop. 2006/07:1, Förslag till statsbudget, finansplan m.m. s. 135) uttalat ambitionen att under mandatperioden utreda frågan om donationer till forskning och ideell verksamhet.

Det statliga ansvaret

Det behövs – inom ramen för de nationella målen för kulturpolitiken – en väl avvägd fördelning av ansvaret för kulturen mellan de parter som skall samverka. Därför behöver också staten tydliggöra sin egen roll inom kulturpolitikens ramar och koncentrera sina insatser och åtaganden med hänsyn till den rollen.

De centrala uppgifterna för staten bör vara att främja ett fritt och dynamiskt konst- och kulturliv som är öppet och tillgängligt för alla. Detta skall ha en självständigt ställning, men också tillföra olika samhällsområden och sektorer viktiga värden. Staten bör vidare främja strävanden till bildning, vård och förmedling av kulturarvet över generationsgränserna, barns och ungas rätt till kultur samt främja verksamheten vid de statliga institutionerna.

Med dessa prioriteringar som vägledning skall kommittén göra en självständig analys och bedömning av om de statliga insatserna har en rimlig och ändamålsenlig inriktning. Kommittén skall samlat pröva de statliga åtagandena och föreslå de omprioriteringar i fråga om statens kulturpolitiska insatser som kan vara motiverade. Kommittén får även lämna förslag till kompletterande formuleringar avseende det statliga ansvaret.

Regeringen har i vårbudgeten 2007 aviserat sin ambition att presentera en tydlig strategi för hur barn- och ungdomskulturen skall stärkas (prop. 2006/07:100, avsnitt 1.10, s. 50). Kommittén skall i sitt arbete hålla sig informerad om hur det ärendet bereds vidare i Regeringskansliet.

Orkesterutredningen har i sitt betänkande *Den professionella orkestermusiken i Sverige* (SOU 2006:34) redovisat förslag om bl.a. nya statliga riktlinjer för orkestermusik i Sverige. Även det statliga stödet till regional musikverksamhet omfattas av utredningens förslag. Betänkandet har remissbehandlats. Den kommitté som nu tillkallas skall vid utformningen av sina förslag väga in vad Orkesterutredningen och remissinstanserna har anfört.

Samspel med angränsande samhällsområden och med det övriga civila samhället

Kulturpolitiken bör knyta an till de samhällsfrågor som är viktiga för medborgarna.

Bland annat bör följande områden uppmärksammas:

- sambanden mellan kultur och skola, folkbildning, högre utbildning respektive forskning,
- det svenska samhällets internationalisering och integrationspolitiken,
- kulturens betydelse för ett kreativt näringsliv,
- sambanden mellan insatser för kultur och regional utveckling respektive politik för landsbygd och städer,
- sambanden mellan kultur och folkhälsa respektive hälsofrågor, samt
- utvecklingen av den kulturella dimensionen inom miljöpolitiken för att nå miljö kvalitetsmålen.

Kommittén skall bedöma om dessa frågor har uppmärksamrats tillräckligt i kulturpolitiken och om det finns ett tillräckligt väl utvecklat samspel med de verksamheter inom vilka frågorna sorteras.

Kommittén skall lämna förslag till insatser för att utveckla kulturpolitikens samspel med andra politikområden. Förslagen skall utgå från de mål och prioriteringar som gäller för respektive politikområde.

Kommittén skall kartlägga kulturpolitikens samspel med det civila samhället och ideella insatser och lämna förslag till hur detta samspel kan främjas. Kulturens förmåga att bryta utanförskap och stärka individers delaktighet i samhället skall beaktas.

Den statliga förvaltningsorganisationen och institutionsstrukturen

De centrala kulturinstitutionernas roller och uppgifter behöver tydliggöras. De kulturpolitiska grunduppgifterna för institutionerna skall preciseras.

Kommittén skall göra en översyn över den statliga förvaltningsorganisationen och den statliga institutionsstrukturen. Kommitténs överväganden skall syfta till att förvaltningsstrukturen under Kulturdepartementet blir tydligare, enklare samt mer transparent och funktionell.

Möjligheterna att samla de typer av förvaltningsuppgifter som i modern förvaltning brukar förknippas med de centrala förvaltningsmyndigheterna till färre myndigheter bör prövas. Kommittén

skall pröva om den nuvarande ansvars- och arbetsfördelningen mellan myndigheterna är ändamålsenlig eller om förändringar i detta hänseende bör ske. Det kan t.ex. gälla hur kulturmyndigheterna arbetar med uppföljning och utvärdering av kulturområdets verksamheter. Det kan också gälla hur ett strategiskt ansvar under regeringen för politikområdets utveckling balanseras mot ansvaret för bidragsgivning till enskilda kulturverksamheter.

När det gäller övriga kulturverksamheter för vilka staten tagit olika former av ansvar bör kommittén pröva möjligheterna att renodla den statliga organisationen till ett begränsat antal verksamhetsformer.

Kommittén skall lämna de förslag till förändringar som motiveras av övervägandena.

Kommittén skall vid översynen av kulturområdets förvaltningsorganisation beakta vad regeringen anfört i direktiven till utredningen om utvärdering av resultatstyrningen (dir. 2006:30) och utredningen om översyn av den statliga förvaltningens uppgifter och organisation (dir. 2006:123). Kommittén skall samråda med dessa utredningar.

De statliga stödformerna

Det statliga stödet till regionala kulturinstitutioner, konstnärerna och deras organisationer och enskilda kulturverksamheter och kulturprojekt skall syfta till att balansera behoven av långsiktighet och förnyelse.

Kommittén skall göra en genomgång av stödformerna. Den skall pröva om antalet stödformer kan nedbringas och om stöden kan ges med en lägre grad av detalj- eller genrestyrd inriktning. Kommittén bör identifiera om det finns stödformer som inte längre är ändamålsenliga och därför bör förändras eller utmönstras. Den bör pröva om stödordningarna är tillräckligt tydliga med avseende på vad de syftar till att uppnå, om de kan förenklas och om man kan öka insynen i hanteringen av de olika stödformerna. I syfte att öka stödets effekter bör möjligheterna att minska förvaltningskostnaderna för stödordningarna prövas.

Kommittén skall lämna de förslag som följer av dess överväganden.

Arbetsformer och redovisning av uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 22 februari 2007 tillkallade chefen för Kulturdepartementet en särskild utredare, en koordinator för museisektorn, med uppgift att pröva olika former för ökad samverkan inom museisektorn (dir. 2007:22). I koordinators uppdrag ingår att bistå den kommitté som nu tillkallas i arbetet med de fördjupningar som behövs när det gäller museerna. Kommittén skall samråda med museikoordinatoren om de lämpliga formerna för detta.

Kommittén skall inom de tidsmässiga ramarna för sitt uppdrag sträva efter en öppen dialog med kulturpolitikens olika aktörer. Den skall hålla berörda centrala arbetstagarorganisationer informerade om arbetet och ge dem tillfälle att framföra synpunkter.

Kommittén skall beräkna de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen förväntas leda till kostnadsökningar skall kommittén föreslå hur dessa skall finansieras. Utgångspunkten skall vara oförändrade kostnadsramar för den statliga kulturpolitiken.

Kommittén skall också redovisa vad förslagen får för konsekvenser för kulturområdets verksamheter och myndigheternas anställda. En referensgrupp med företrädare för samtliga riksdagspartier skall knytas till kommittén.

Kommitténs arbete skall redovisas senast den 31 december 2008.

(Kulturdepartementet)

Sammankomster 2007–2009

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
AUGUSTI 2007		
	Samverkanskommittén mellan Riksteatern och Länsteatrarna i Sverige	Resursutredningen
	Region Skånes kulturting	SKL, Sveriges kommuner och landsting
		KLYS, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsorganisation
		Statens kulturråd
		Föreningen Kultur och Näringsliv
		ABM-centrum (Ett samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer)
		Högskoleverkets ledning
		Riksrevisionen
		MOI (Numera SPRONG Kommunikationsbyrå)
		Integrations- och jämställdhetsdepartementet
		Högskoleverket (HSV)

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
SEPTEMBER 2007		
	Landstinget i Uppsala län. Konferens för länets kultur- och institutionschefer	Tekniska högskolan
	Landstinget i Värmland. ”Kulturfrukost” med politiker, kulturförvaltningar samt företrädare för det regionala kulturlivet.	Statens kulturråd
	Linköpings universitet, SweCult	DIK-förbundets styrelse (DIK – Dokumentation, information, kultur)
	MAIS, Föreningen Musikarrangörer i samverkan	Kulturrådets ledning
	Bok- och biblioteksmässan i Göteborg	Riksantikvarieämbetets ledning
	Kulturkonferens Kalmar län (regionala politiker, tjänstemän och kulturföreträdare)	Konstnärsnämndens styrelse
	Debattkväll om kulturpolitik på Stockholms Stads-teater	Länsteatrarnas samarbetsorganisation
		Länsmuseernas samarbetsråd
		Nämnden för hemslöjdsfrågor
		Folkbildningsrådet
		Folkbildningsförbundet

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
OKTOBER 2007		
Kulturutredningens regionala träff för Västra Götalands län (Göteborg)	Kulturting på Gotland	Folkbildningsrådet
Kulturutredningens regionala träff i Region Skåne (Malmö)	Kulturcheferna i Västmanlands län, seminarium	Sveriges Författarförbund
	Riksrevisionen GO 3	Landshövding Gerard Larsson
	Kommunala museers samarbetsråd	Regionförbundet södra Småland
	Länsmuseernas samarbetsråd, årsstämma	Föreningen Sveriges länsbibliotekarier
	Regionförbundet i Örebro län, kulturkonferens	Föreningen för kammarmusik
	Regional kulturkonferens i Väster-norrlands län	Kulturförvaltningen Stockholms stad
	Landstingens kulturchef, seminarium	Folkets hus och parker
	Svenska teaterunionen	Styretredningen
	Hearing om EU:s kulturmeddelande (arrangerat av Ku-dep. och KUR)	Intresseorganisation film- och TV-producenter
	Seminarium om svensk-afrikanska kultursamarbetet (SIDA, KUR m.fl. + internationella deltagare. Arrangör: Selam)	Public Serviceutredningen

		Föreningen Kulturstorm, Umeå
		Svenska Filminstitutet
		IASPIS, International Artists Studio Program in Sweden
		Sveriges Författarförbund (WALTIC)
		Ax (Amatörkulturförbundet)
		Folkbildningsförbundet

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
NOVEMBER 2007		
Kulturutredningens regionala sammankomst i Linköping, Östra Sverige (Östergötland och Sörmland)	Riksantikvarieämbetets höstkonferens	Svenska Filminstitutet, styrelsen
Kulturutredningens regionala sammankomst i Umeå för norra Norrland	Kvalitets- och kompetensmässan	Landstingen i Södermanland kultur- och utbildning samt institutionscheferna
	Bokmässan i Örebro	Regionförbundet i Värmland samt institutionscheferna
	Malmö kulturförvaltning	Kommunala kulturchefer i Jönköpings län
	Jazzriksdagen 2007	Folk- och världsmusikrådet
	Mälardalsrådets kulturpolitiker, seminarium	Svenska Förläggareföreningen
	ABF Malmö, estraddebatt om kulturpolitiken	Svensk Scenkonst, styrelsen

		Färgfabriken
		Svenska Film- producenter
		Folkrörelsernas Arkivförbund
		Sveriges Hembygds- förbund
		Stockholms Länsbild- ningsförbund
		Medierådet
		Muslimska Studie- förbundet, Ibn Rushd
		Dansnät Sverige
		Länsbildningsförbundet i Stockholm
		Teaterhögskolan i Stockholm
		Sveriges Musik- och Kulturskoleråd
		Kultur och Näringsliv
		Sverok, Sveriges Roll- och Konfliktspeles- förbund
		ABF

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
DECEMBER 2007		
	Konferens, Trollhättan talks	Vitterhetsakademien
	Konsthall C i Hökarängen. Rundabordssa- mtal om konst- politik	Svenska Förläggare- föreningen
		Företrädare för landets länsmusikorganisationer

		Riksförbundet Våra Gårdar
		Musikarrangörer i samverkan
		Dalateatern, VD Astrid Assefa
		Dramatikerförbundet
		Centrumbildningar
		Dansnät Sverige
		Teaterhögskolan i Stockholm

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JANUARI 2008		
Kulturutredningens träff i Stockholm	Umeå kommun	Kulturrådet
	Åboseminarium	Folkuniversitetet
	Lysekils seminarium	Sveriges Musikerförbund
	Offentlig workshop om kulturpolitik, Atalante i Göteborg	Sverigefinska Föreningen
		Föreningen Svenska Tonsättare
		Nämnden för Hemslöjdsfrågor, Länskonsulenterna
		Sametinget
		Kulturförvaltningen i Halland
		Ekonom. historiker Martin Gustavsson (Inst. ekon. historia vid Sthlms univ.) och Mikael Börjesson

		Johan Widén, ordf. för beredningsgruppen för konstnärlig forskning vid Vetenskapsrådet
		Riksbankens jubileumsfond
		Parlamentariska referensgruppen*
		Förvaltningsgruppen*
		Expertgruppen*
		Kungl. Konsthögskolan

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
FEBRUARI 2008		
Regional sammankomst i Örebro, Västmanland och Värmland	Seminarium om kultursponsring för institutioner, fria kulturutövare och näringslivet	Kulturfond SverigeFinland
	Åboakademiseminarium, Nurope	Weld Danskompani
	Diskussionskväll ABF	Sametinget
	Skådebanan, Världskulturmuseet i Göteborg	Förvaltningsgruppen*
	Bino Catasus, Företagsökonom vid Sthlms univ.	STIM, Sveriges Ton-sättares internationella Musikbyrå
		SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Riksförbundet Unga Musikanter
		Arrangörsföreningen
		Botkyrka kommun
		Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd

		Musikhögskolan
		Balettakademien
		Folkbildningsrådet
		Konstnärscentrum
		Musik- och scenkonstgruppen*
		Litteraturgruppen*
		KLYS, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd
		BUS, Bildkonst upphovsrätt i Sverige
		Svensk Scenkonst
		Mångkulturellt centrum

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
MARS 2008		
Regional sammankomst på Gotland	Barnkulturseminarium i Västerås	Länsmusikorganisationen i Göteborg
Regional sammankomst i Kalmar	Svenska Museers Riksförbund	Expertgruppen*
Regional sammankomst i Dalarna, Gävleborg och Uppsala	Dialog Kultur & Näringsliv, Regeringskansliet	Svenska Kamarmusikföreningen
Regional sammankomst i Halmstad		Nätverket Sveriges Designers
		Läraryrkesutbildningskommittén
		Parlamentariska referensgruppen*
		Föreningen Nerv

		Digitalt Teaterarkiv
		Biblioteksföreningen
		Stockholm Early Music Festival
		Litteraturgruppen*
		Studieförbundet Vuxenskolan
		Public service-utredningen
		Förvaltningsgruppen*
		Hallands Kulturutredning
		Företrädare för regioners arbete med den kreativa sektorn

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
APRIL 2008		
Regional sammankomst i Gävle	Kulturpedagogik.nu, konferens i Umeå	Expertgruppen*
	Träffar med de statliga kulturinstitutionerna**	Riksrevisionen
	Kultur- och Globalisering, Världskulturmuseet i Göteborg	Förvaltningsgruppen*
	Ungkulturdagarna, Riksteatern	Folkbildningsrådet
	Länsteatrarnas samarbetsråd	Romskt Kulturcenter
		Litteraturgruppen*
		Länsmuseernas samarbetsråd
		KRO, Konstnärernas Riksförbund

		DIK
		Bild- och formgruppen*
		AF Kultur, Malmö
		Assitej, Svenska Föreningen för barn- och ungdomsteater
		Sveriges Dövas Riks- förbund
		Studieförbundet Vuxen- skolan
		Referensgruppen för högre utbildning*
		SKL, Sveriges Kom- muner och Landsting
		Regionala filmresurs- centrums samarbetsråd
		Sveriges Ljudmigrerings- centrum
		LSU, Landsrådet för Sveriges Ungdoms- organisation

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
MAJ 2008		
	Svenska arkivdagarna i Göteborg	Studieförbunden
	Seminarium med Nurope, Stockholms konserthus	Rikskonserter
	Barnkulturkonferens	SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Parlamentariska referensgruppen*
		Musik- och scenkonstgruppen*
		Högskolan Södertörn

		Träff Statliga kulturinstitutioner** (vid två tillfällen)
		Kulturrådet
		Konsthall C
		Bild- och formgruppen*
		KRUS-projektet
		Litteraturgruppen
		Författarfonden
		Musik- och scenkonstgruppen*
		BUS, Bildkonst Upphovsrätt i Sverige
		Svenska Kyrkan
		Riksteatern

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JUNI 2008		
	Kulturutredningen medverkar i Almedalen	Referensgruppen för högre utbildning*
		Svenska Förläggareföreningen
		Parlamentariska referensgruppen*
		Bild- och formgruppen*
		Institutionen för folkmusik, Musikhögskolan i Sthlm
		Projektet COiMP

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JULI 2008		
	Kulturutredningen medverkar i Almedalen	

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
AUGUSTI 2008		
		Naturhistoriska riksmuseet**
		Rikskonserter**
		Autonomiutredningen, sekretariatet
		Moderna museet**
		Institutet för språk- och folkminnen**
		Livruskammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska museet**
		Riksutställningar**
		Stiftelserna Tekniska Museet, Skansen och Arbetets Museum**
		Kungliga Dramatiska Teatern**
		Forum för levande historia**
		Talboks- och punkt-skriftsbiblioteket**
		Riksteatern**
		Statens konstråd**
		SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Länsmuseernas samarbetsråd
		AX

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
SEPTEMBER 2008		
	Moderat kulturkonferens	KI, Karolinska Institutet Lars Olov Bygren
	Musikdag, Rikskonserter	Parlamentariska referensgruppen*
	Bok- och biblioteksmässan i Göteborg	Kungliga Operan**
		Folkbildningsförbundet
		SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Företrädare för norrlands-länen
		MAIS
		SKL, Sveriges Kommuner och landsting
		Företrädare för Länsstyrelserna
		Danshögskolan, Efva Lilja

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
OKTOBER 2008		
		Företrädare för Kultur- och konst i Skåne
	Vetenskapliga specialbibliotek	Museikoordinatorn och Riksutställningar
	Symposiet Bättre vetande	Parlamentariska referensgrupp*
	Konferens i Tällberg, Kultur och entreprenörskap	Sametinget
	Konferens i Borås, Mötesplats inför framtiden	Kungl. Biblioteket
		Statens kulturråd och Filmutredningen, Mats Svegfors
		RFoD, Riksförbundet för folkmusik och dans

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
NOVEMBER 2008		
	Seminarium, Riksföreningen för konstkultur och hälsa	Parlamentariska referensgruppen*
	Konferens i Göteborg, Digital turist för en dag	DIK
	Konferens Linköpings universitet, KulturSverige Nu	Rådet för arkitektur form och design
	Konferens Svenska kyrkan, Kyrkan mitt i musiken	Företrädare för Region Skåne
	Skuggutredningen	Pensionsutredningen
	Konferens vid Linköpings universitet, Kulturvetenskapens nytta	Statens kulturråd
	Lunchsamtal, KK-stiftelsens erfarenheter från satsningar på upplevelseindustrin leder vidare in i nya program	SKL
		Riksdanskonsulent, Cecilia Björklund Dahlgren

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
DECEMBER 2008		
	Konferens, SKL	Parlamentariska referensgruppen*
	Uppföljningsmöten med utredningens referensgrupper	DIK
	Seminarium kring kulturpolitik och mångkultur	Statens kulturråd
		Företrädare för Länsstyrelsen
		Konstnärsnämnden
		ST

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JANUARI 2009		
	Landshövdingemöte	Parlamentariska referensgruppen*
	Filmfestivalen i Göteborg	KLYS
		Filmutredningen, sekretariatet
		Stockholms kultur- borgarråd, Madeleine Sjöstedt

* Kulturutredningens referensgrupp

** Träffar kring arbetet med den statliga förvaltningsorganisationen

Kulturutredningens utlandsbesök 2007–2008	
Portugal; Lissabon Hösten 2007	Lab for Culture, Konferens
Slovenien; Ljubljana Hösten 2007	Nuropes seminarium kring “Art, Philosophy and Enterprise”, 2007
Belgien; Bryssel november 2007	Träff med Annika Strömberg, Västra Götalandsregionens kultursekretare, placerad i Bryssel.
Danmark; Köpenhamn 12 december 2007	Konferens, Regionale potentieler – kreative kommune netværk. Koblinger mellem kultur, kreative erhverv og planlægning
Kanada; Ottawa och Montreal 10–15 januari 2008	Studieresa med Botkyrka kommun och Cirkus Cirkör där man besökte bland andra: – Canada Council for the Arts – Department of Canadian Heritage – Culture Ministry of Quebec – Arts Council of Quebec – City of Montreal – Culture Montreal
Finland; Åbo januari 2008	Konferens i samarbete med Åbo Akademi, en sammanomst med bl.a. företrädare för ett antal finlandssvenska kulturfonder.
Norge; Oslo 29–30 april 2008	Kulturdepartementet: – Kultur og naering. Frivillighet – Internsjonalt kultursamarbeid – Endringer i strukturer på kulturfeltet – ABM-utvikling – Den kulturelle skolesekken Norsk kulturråd og Kulturutredningen: – Kunnskap, forskning og forvaltning
USA; Washington 8–13 maj 2008	Två svensk-amerikanska konferenser kring kultur och ekonomisk utveckling arrangerad av svenska ambassaden tillsammans med Regionförbundet i Kalmar län respektive Västra Götalandsregionen. – Using Cultural Heritage to Stimulate Economic Growth – Building on Thin Air. Art and Culture as Resources for Economical and Social Development

<p>Danmark; Köpenhamn 13 maj–14 maj 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kunststyrelsen, Vicedirektør Vagn Jelsø – Børnekulturens nätverk, chefskonsulent Jan Helmer-Petersen – Centerleder Dorte Skot Hansen, Center for Kulturpolitiske Studier, Om amatørkultur, kulturpolitisk forskning of cultural planning – Kulturministeriets departement Om styring og udvikling af statlige kulturinstitutioner ved hjælp af resultatkontrakter
<p>Holland 26–28 maj 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Jan Heeren och Lucas Winnips, City of Amsterdam Department of Social Development Arts and Culture – Robert Marijnissen, Programme Manager Creative Industries of Creative Cities Amsterdam Area – Georg Lawson och Judith van Kranendonck, Generaldirektör på Kulturdepartementet i Den Haag. – Gitta Luitton, Mondrian Foundation – Martin Berends, director of the national archive – Gottfried Wagner, Odile Chenal, Isabelle Schwartz, Taja Vovk Cepic och Katherine Watson från European Cultural Foundation, ECF – Rachida Azough och Akki Colenbrander, Kosmopolis Head Office – Laura Grijns, coordinator på SICA
<p>Storbritannien 9–13 juni 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Department for Culture Media and Sport (DCMS) – Arts Council England, Jane Archer Dance Strategy Director – Kate Oakley, Demos – Jon Kingsbury, Head of Creative Economy Innovation Programme – Hassan Bakhshi, analytiker på The UK:s National Endowment for Science, Technology and the Arts (NESTA) – Philip Spedding, Senior Programme Manager (Maecenas Initiative and A & BWorld) Arts and Business Paul Collard, Director Creative Partnership – Anthony Sargent, Director General The Sage Gateshead – Mark Robinson, Executive director Arts Council England, North East – Scottish Executive – Arts and Culture Department – Scottish Arts Council – Joanna Baker, Managing Director, Edinburgh International Festival

Kulturutredningens referensgrupper

Parlamentariska referensgruppen

Esabelle Dingizian (mp), riksdagen
 Siv Holma (v), riksdagen
 Dan Kihlström (kd), riksdagen
 Cecilia Magnuson (m), riksdagen
 Annika Nilsson (s), ABF
 Cecilia Wikström (fp), riksdagen
 Anders Åkesson (c), riksdagen

Förvaltningsgruppen

Sven Allerstrand, Chef, Statens ljud- och bildarkiv (till den
 31 december 2008)
 Ingrid Elam, Ordförande, Konstnärsnämnden
 Cissi Elwin Frenkel, VD, Stiftelsen Svenska Filminstitutet
 Kennet Johansson, Generaldirektör, Statens kulturråd
 Ann Larsson, Kanslichef, Konstnärsnämnden
 Tomas Lidman, Riksarkivarie, Riksarkivet
 Inger Liliequist, Riksantikvarie, Riksantikvarieämbetet
 Gunnar Sahlin, Riksbibliotekarie, Kungliga biblioteket

Institutioner

Arkitekturmuseet
 Forum för levande historia
 Institutet för språk och folkminnen
 Kungliga Dramatiska teatern
 Kungliga Operan
 Livrustkammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska
 palatset
 Moderna museet
 Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde
 Naturhistoriska riksmuseet

Nämnden för hemslöjdsfrågor
Rikskonserter
Riksteatern
Riksutställningar
Statens biografbyrå
Statens försvarshistoriska museer
Statens historiska museer
Statens konstråd
Statens maritima museer
Statens museer för världskultur
Statens musiksamlingar
Sveriges Författarfond
Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Stiftelser

Arbetets museum
Nordiska museet
Skansen
Tekniska museet

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och samarbetsråd för länsmusik, länsteater och läns museer

Conny Brännberg (kd), Ledamot, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Monica Haider (s), Vice ordförande, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Angelica Rage (s), Ledamot, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Madeleine Sjöstedt (fp), Ledamot, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Calle Nathanson, Handläggare, Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad, SKL
Mia Frisk (kd), Ordförande, Länsmusikens samarbetsråd
Philip Johnson (s), Vice ordförande, Länsmusikens och läns-
museernas samarbetsråd,
Göran Kåver, Länsmusikchef, Musik i Uppland
Hans Björke (s), Ordförande, Länsteatrarna i Sverige
Bertil Lindström (m), Vice ordförande, Länsteatrarna i Sverige
Tomas Melander, Chef, Teater Västernorrland, Länsteatrarna
Lennart Kollmats (fp), Ordförande, Läns-
museernas samarbetsråd
Maria Malmlof, Företrädare för Läns-
museerna

Musik och scengruppen

Magnus Aspegren, Teaterchef, Norrlandsoperan
Farnaz Arbabi, Teaterregissör
Sture Carlsson, Förbundsdirektör, Svensk Scenkonst
Linus Fellbom, Teaterregissör
Stefan Forsberg, Konserthuschef, Stockholm
Bengt Hall, Kulturdirektör, Malmö
Åsa Söderberg, VD och konstärlig ledare, Skånes dansteater
Helena Wessman, Rektor för högskolan scen och musik, Göteborg
Birgitta Winnberg-Rydh, Konstnärlig ledare, Göteborg dans och
teaterfestival
Fredrik Österling, Tonsättare och skribent

Bild och formgruppen

Johan Bengt-Påhlsson, Kulturaktivist
Päivi Ernkvist, Keramiker, skribent
Ola Gustafsson, Elastic Gallery
Ulf Kihlander, Konstnär
Ingela Lind, Konstkritiker
Jan-Erik Lundström, Museichef, BildMuseet Umeå
Magdalena Malm, Curator
Jan Nordwall, Konstnärernas Riksorganisation
Solfrid Söderlind, Överintendent, Nationalmuseum

Litteraturgruppen

Stewe Claeson, Författare och översättare
Inger Eide-Jensen, Bibliotekskonsult
Susin Lindblom, Förbundsdirektör, Dramatikerförbundet¹
Oivvio Polite, Frilansjournalist
Johan Svedjedal, Professor i litteratursociologi
Per Wirtén, Författare och redaktör

Högre utbildningsgruppen

Bengt Palmgren, Rektor, Designhögskolan i Umeå
Ivar Björkman, Rektor, Konstfack, Stockholm
Efva Lilja, Rektor, Danshögskolan, Stockholm
Bengt Kristensson-Uggla, Professor i kultur, filosofi och företags-
ledning, Åbo Akademi

¹ Har på egen begäran lämnat sitt uppdrag i gruppen den 16 januari 2009.

Birgitta Svensson, Professor i etnologi, Stockholms universitet och
Nordiska Museet
Olle Jansson, Rektor, Teaterhögskolan Stockholm
Dan Brändström, Professor, Stockholm
Arne Jarrick, Professor i historia, Stockholms universitet
Lena Johannesson, Professor i konst- och bildvetenskap,
Göteborgs universitet
Håkan Lundström, Rektor, konstnärliga fakulteten i Malmö, Lunds
universitet
Gunnar Ternhag, Professor i musikvetenskap, Högskolan i Dalarna
Johan Öberg, Forskningsledare, konstnärliga fakulteten, Göte-
borgs universitet

Regionala träffar hösten 2007 och våren 2008

Diskussionsfrågor

Kulturutredningen kommer att under hösten 2007 genomföra ett antal regionala möten i samarbete med aktörer i hela landet. Syftet är att berätta om utredningens arbete, men framförallt att lyssna och inhämta kunskap. De viktigaste frågorna är följande:

- **Vilken anser ni är statens kulturpolitiska uppgift?** Hur fördelas bäst det kulturpolitiska ansvaret mellan stat, kommun och landsting? Modeller för detta? Förebilder?
- **Vad vill ni med er verksamhet?** Vilka är era mål? Vad vill ni åstadkomma? Vilka betraktar ni som de främsta målgrupperna för er verksamhet? Hur tänker ni långsiktigt?
- Kan ni urskilja några **förändringar i samhället** de senaste 10–15 åren som förändrat förutsättningarna för ert arbete? Vilka är viktigast?
- **Hur investerar man bäst offentliga medel för att få tillstånd ett livskraftigt och dynamiskt kulturliv?** Vilka investeringar ger bäst resultat för medborgarna? Hur gör man för ”att vattna jordmånen och inte blommorna”? Hur ser ni på samarbetet med andra samhällssektorer som näringsliv, föreningsliv, ideell och kommersiell sektor? Har ni modeller? Goda exempel? Indikatorer eller mätmetoder?

- **Vilken anser ni är landstingens kulturpolitiska uppgift?** I hur hög grad kräver en nationell kulturpolitik statlig styrning och villkorade statsbidrag?
- **Vilka frågor anser ni Kulturutredningen bör prioritera i sitt arbete?** Vad är viktigast, inom ramen för direktiven, att utreda?
- **Vilka fler personer, organisationer och institutioner bör utredningen rådfråga?**
- **Vad innebär nya kommunikationsmedel och internationalisering/europeisering av kultur för er verksamhet?** Hur kan er verksamhet gynnas av internationellt kulturutbyte, EU och av den kulturella mångfald som finns i Sverige idag? Hur kan man bäst gynna barn- och ungdomskultur?
- **Vilka är era erfarenheter av att få finansiering till kulturverksamheter?** Hur arbetar ni för egen del? Har ni idéer och tankar om hur kulturpolitiken kan utvecklas inom detta område?

Forskning för kulturområdets behov

Förslag: Kulturutredningen (Ku 2007:06) anser att forskningen för kulturområdets behov behöver utvecklas och stärkas. Musei-koordinatoren (Ku 2007:02) ser forskningen som en central fråga för museiområdet som helhet, och delar Kulturutredningens analys. Våra förslag kan sammanfattas i följande punkter.

- Det bör inrättas en särskild nämnd för att bereda frågor som rör kulturområdets forskningsbehov, främst med avseende på de statliga och statsunderstödda verksamheternas behov.
- Nämnden bör disponera ett anslag för att finansiera forskning för kulturområdets behov. Vi uppskattar att anslaget bör uppgå till 150 miljoner kronor årligen. Medel bör utgå för i första hand två typer av ändamål:
 - forskning utifrån behov och problem som identifieras inom kulturområdet,
 - forskningsinfrastruktur – grundläggande katalogiserings- och analysarbete för bl.a. utbildningens och forskningens behov av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar samt informationssystem.
- Beröringspunkterna med konstnärlig forskning och utvecklingsarbete är många. Beredningen av, och anslagsfördelningen till, denna inom Vetenskapsrådet har diskuterats. Vi förordar därför att den konstnärliga forskningen knyts till den föreslagna kulturforskningsnämnden som ett tredje huvudändamål.
- Anslaget bör fördelas på ett sådant sätt att det underlättar personal- och kompetensöverföring mellan högskolan och kulturområdet på alla nivåer i de berörda yrkesgruppernas karriärvägar. Forskningsprojekt som inkluderar finansiering av doktorander och postdoktorsprojekt är viktiga medel för att uppnå detta.

- Nämnden bör vara sammansatt av representanter för kulturområdets myndigheter och för forskarsamhället samt (under förutsättning att den konstnärliga forskningen ingår i dess ansvarsområde) för den konstnärliga högre utbildningen. Inkomna ansökningar bör behandlas av sakkunniga tillsatta på basis av vetenskaplig kompetens. Ansökningar om medel till konstnärlig forskning bör dessutom behandlas av bedömare med konstnärlig kompetens.
- Anslaget till nämndens disposition bör delfinansieras genom de medel som i dag anvisas till viss forskning inom utgiftsområde 17 under anslaget 28:36 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet (36,7 miljoner kronor). Därutöver kan ingå anslaget 27:4 Forskning och dokumentation inom medieområdet (2 miljoner kronor), samt medel som hittills anvisats till Vetenskapsrådet för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete (ca 20 miljoner kronor) under utgiftsområdet 16. De sistnämnda medlen bör även fortsättningsvis i första hand vara förbehållna konstnärlig forskning och utvecklingsarbete.
- Att omfördela kulturmyndigheternas nuvarande forskningsmedel utan att resurserna till det samlade området väsentligt ökas bedömer vi inte vara lämpligt. Det skulle innebära att flera ändamål fick konkurrera om redan knappa medel.
- Nämndens verksamhet och dess beslutsfunktioner bör regleras i särskild ordning av regeringen. Den bör knytas till en värmyndighet som kan svara för dess administration. Kulturutredningen behandlar i enlighet med sina direktiv frågan om kulturområdets förvaltningsorganisation. Lämplig värmyndighet för den nu föreslagna forskningsnämnden bör pekas ut inom ramen för detta arbete. Vi föreslår därför att nämnden för kulturområdets forskning, i avvaktan på utredningsförslagen och beredningen av dessa, knyts till en befintlig myndighet.

1 Arbetets bedrivande

Kulturutredningen (Ku 2007:06) ska enligt sina direktiv göra en samlad översyn av kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer. Utredningen ska redovisa sina överväganden senast till utgången av år 2008. Uppdragets omfattning och den tid som avsatts för arbetet gör att utredningen enbart kan behandla frågor som kan anses vara av mera grundläggande eller strukturell betydelse för kulturpolitiken. Till dessa räknar vi frågan om forskning för kulturområdets behov som vi bedömer vara av strategisk betydelse. Promemorian är beredd i samråd med Museikoordinatorn (Ku 2007:02) som ser forskningen som en central fråga för museiområdet, och som delar Kulturutredningens analys. Då beredningen inom regeringskansliet är inriktad på att en forskningspolitisk proposition ska föreläggas riksdagen under hösten 2008 har vi ansett det lämpligt att redovisa utredningens överväganden om forskning i en särskild PM.

Våra överväganden bygger på Kulturutredningens hittills gjorda uppgiftsinsamling från svenskt kulturliv och på de samtal som utredningen fört med intressenter inom forskningsområdet. Här ingår företrädare för universitet och högskolor samt för den konstnärliga forskningen. Kulturutredningen har också haft överläggningar om PM:ens innehåll med företrädare för bland annat Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Institutet för språk och folkminnen, Riksbankens Jubileumsfond (RJ) och Vitterhetsakademien. Våra överväganden bygger också på Museikoordinatorns arbete och dialog med företrädare för museerna. På regeringens uppdrag har kulturområdets myndigheter och institutioner vidare utarbetat särskilda kunskapsstrategier såsom ett underlag för den forskningspolitiska beredningen. Dessa har också utgjort ett viktigt underlag för våra överväganden, bl.a. för bedömningen av behoven av forskning inom kulturområdet.

2 Nulägesbeskrivning

Kulturens betydelse för samhället blir allt tydligare, inte minst i fråga om individens levnadsförhållanden och samhällets ekonomi. Samtidigt ökar förändringshastigheten. Kontakterna över nations- och kulturgränser ökar. Museer och andra kulturinstitutioner påtar sig nya och mer aktiva roller i den allmänna debatten. Många för-

väntar sig att kulturen ska utgöra en motor i den nya tidens kreativa samhälle. I länder som Storbritannien och Tyskland betraktar man kulturen som ett strategiskt viktigt område för samhällsutvecklingen. Därför satsar man där också på forskning bl.a. inom vad som internationellt beskrivs som Cultural Policy Research.

Även i Sverige tas många initiativ för att i samhälls- och näringslivsutvecklingen utnyttja kultur som en resurs för kreativitet. Enligt en rapport från Europeiska kommissionen svarade kulturområdet redan 2003 för 2,4 procent av Sveriges BNP.¹ Ändå finns det påfallande små resurser för tillämpad forskning för kulturområdet. Det statliga anslaget till kultur- och mediepolitiken i dag uppgår till runt 6,2 miljarder kronor. Det direkta anslaget till forskning för områdets behov uppgår dock bara till ca 40 miljoner kronor (medieforskningen inräknad). Detta är i sin tur bara ungefär 0,5 procent av statens totala forskningsbudget. Huvuddelen av dessa resurser går i dag till kulturarvsområdet. RAÄ delar i år ut 11,6 miljoner kronor till projekt.² Detta motsvarar 5 procent av ämbetets budget. Skulle motsvarande andel av budgeten för hela kulturområdet avsättas till forskningsprojekt skulle detta innebära 306 miljoner kronor. Som vi ska se är inte heller kulturarvsområdets behov helhetligt täckta.

Forskningsanslag i budgeten 2008	Anslag i miljoner kronor
Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet ³	36,7
Forskning och dokumentation inom medieområdet ⁴	2,0
Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS)	365,9
Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (FORMAS)	446,5
Verket för innovationssystem (VINNOVA)	1 945,3
Totalt för politikområdet Forskningspolitik	7 537,5

¹ *The economy of culture in Europe*, Europeiska kommissionen, 2006.

² Beslut om fördelning av FoU-medel ur 2008 års anslag, beslut 2008-01-07, RAÄ.

³ Inom utgiftsområde 17, ej inkluderat i budgeten för politikområdet forskningspolitik.

⁴ Inom utgiftsområde 17, ej inkluderat i budgeten för politikområdet forskningspolitik.

På många viktiga delar av kulturområdet saknas forskning. Samtidigt bedrivs forskning med anknytning till kulturområdet inom en mängd olika ämnen och sammanhang. För de flesta kulturinstitutioner är den humanistiska forskningen närmast till hands. Forskningsproblem med relevans för kulturområdet anknyter emellertid till forskning vid i stort sett samtliga fakulteter. Kulturmiljöområdet och museerna anknyter till miljöforskningen och – via objektbevarandet – till naturvetenskapliga ämnen som kemi och mikrobiologi. I anslutning till konstområdet pågår utvecklingen av forskning om konstnärliga processer. Forskningen om kulturens betydelse för barns utveckling anknyter till kognitionsvetenskaplig och pedagogisk forskning medan forskningen om kultur och hälsa anknyter till medicinsk forskning. Modern design och kulturuttryck som utgår från digitala media utvecklas i samspel med teknik- och systemvetenskap. Medierna studeras även i den nya och växande disciplinen medie- och kommunikationsvetenskap. Kulturområdet och kulturturen tilldrar sig dessutom en ökad uppmärksamhet inom den ekonomiska forskningen.

Intresset för, och behovet av, forskning med anknytning till kulturområdet är alltså både omfattande och mångfasetterat. Den forskning som bedrivs är dock splittrad så till vida att den återfinns inom många och små miljöer utan överskådliga inbördes sammanhang. Det är påfallande hur ofta forskningsfrågor med strategisk relevans för kulturområdet och för kulturforskningen skulle behöva organiseras tvärvetenskapligt för att lättare kunna överskrida gränserna mellan akademiska fakulteter och discipliner. Sådan forskning är emellertid svår att finansiera inom nuvarande system. En annan sida av svårigheten att överskrida gränser är att universitetsforskningen i relativt liten utsträckning utnyttjar de resurser som finns inom kulturområdet, t.ex. i form av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar.

Vi ser ett starkt behov av en större mängd strategiskt inriktad tillämpad forskning för kulturområdets behov och av utvecklingsinsatser som knyts till denna. Sådana insatser bör kunna ge ett ökat utbyte, inte minst i form av ett mer dynamiskt kulturliv. Den grundforskning som i dag bedrivs utifrån de prioriteringar som forskarsamhället gör i dag är många gånger av stort värde för kulturområdet. Den kan dock enligt vår bedömning inte ersätta den forskning som utgår från de bedömningar som företrädare för kulturverksamheterna och kulturforskningen kan göra gemensamt.

3 Bakgrunden till nuvarande förhållanden

Sammanfattning: I dag stöds sambanden mellan kultur, utbildning och forskning inte tillräckligt av den politik som förs. Det saknas organisatoriskt och ekonomiskt stöd för ett levande samspel över politikområdenas gränser. När ett särskilt kulturpolitiskt forskningsanslag inrättades vid 1980-talets slut var detta dock ett viktigt initiativ till stöd för samspelet. Ansatsen har dock inte följts upp.

Kulturområdet och universiteten har i stor utsträckning en gemensam historisk bakgrund, något som i regeringskansliet återspeglas av att de fram till 1991 sorterades under samma departement. Under lång tid var det alltså självklart att kulturområdets samband med forskningen tillgodosågs genom löpande kontakter med den humanistiska forskningen. Från tiden efter andra världskriget prioriterades forskningen ned vid museerna och de gamla lärda ämbetsverken. De konstnärliga utbildningarna har sedan skiljts från kulturinstitutionerna och akademiserats.

De institutioner där man i dag bedriver forskning med relevans för kulturområdet är många och har en varierad bakgrund. Många humanistiska ämnen som helt eller delvis relaterar till kulturområdet har funnits i universitetsvärlden under mycket lång tid och vid ett eller annat tillfälle (liksom de flesta andra discipliner) knoppats av från filosofiämnet. Andra ämnen, som t.ex. etnologi och arkeologi har i stället sitt ursprung inom kulturområdet. De har sedan kommit att skiljas från detta organisatoriskt först när gränsen mellan universitet och kulturinstitutioner skärptes under första halvan och mitten av nittonhundratalet. Detta gäller t.ex. ämnet historia i relation till Riksarkivet, etnografi och socialantropologi i förhållande till Etnografiska museet, samt etnologi i förhållande till Nordiska museet. Medan museerna under 1900-talets början ofta rymde betydande forskningsmiljöer är det i dag främst på Naturhistoriska riksmuseet som omfattande forskning bedrivs (även om mindre forskningsmiljöer också finns vid ett par andra museer).

De äldre konstnärliga utbildningarna har i flera fall sin bakgrund i yrkesskolor som upprättats vid olika tillfällen och som sedan inordnats i universitet och högskolor. Konstfack kan t.ex. spåras tillbaka till den "Söndagsritskola för Handtverkare" som grundades 1844 och som senare kom att utvecklas till Konstfackskolan, numera Konstfack. Högskola blev den först 1978. Dramatiska

Institutet har å andra sidan sin bakgrund i Dramatens utbildningsverksamhet. Många andra konstnärliga utbildningar har inordnats i redan existerande universitet och högskolor. Inordningen av de konstnärliga utbildningarna i universitetssystemet är en process som fortfarande pågår, t.ex. i form av inrättandet av konstnärliga forskarutbildningar och doktorsgrader.

Med några få undantag är den forskning som har betydelse för kulturområdet nu organiserad inom universitet och högskolor medan kulturverksamheterna bedrivs inom andra institutioner. Längre fanns det ett ömsesidigt intresse för vad som hände på andra sidan skiljelinjen. Kulturinstitutionerna ansåg sig kunna räkna med att universitetsutbildningen skulle ägna sig åt sådant som är relevant för dem. Andra samband gäller forskningens informationsförsörjning, t.ex. genom kulturinstitutionernas arkiv och specialbibliotek. Sådana finns inom flera institutioner bl.a. inom Nordiska museet, Nationalmuseum, RAÄ och Teatermuseum. Riksarkivet och landsarkiven ansvarar dessutom för historieämnets viktigaste källor.

Mycket av den humanistiska forskningens grundläggande katalogiserings- och analysarbete har länge bedrivits i nära samband med museernas samlingar och med RAÄ:s arkeologiska och antikvariska verksamhet. Med tiden har universitetsforskningen och museerna inriktat sig på skilda frågeställningar. Den kontinuerliga dialogen har försvagats.

Som ett försök att väga upp denna trend valde regeringen i slutet av 1980-talet (prop. 1986/87:80 och 1989/90:90) att införa ett nytt separat anslag för forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet (nu anslaget 28:36). De medel som då anvisades riktades dels till de delar av kulturområdet där forskningsbehoven bedömdes vara störst och dels till de där de bästa förutsättningarna fanns för att få till stånd en föredömlig hantering av forskningsfrågorna. Det innebar att Riksarkivets, RAÄ:s och Naturhistoriska riksmuseets behov prioriterades. Vissa smärre medel anvisades dessutom till ansvarsmuseernas forskning.

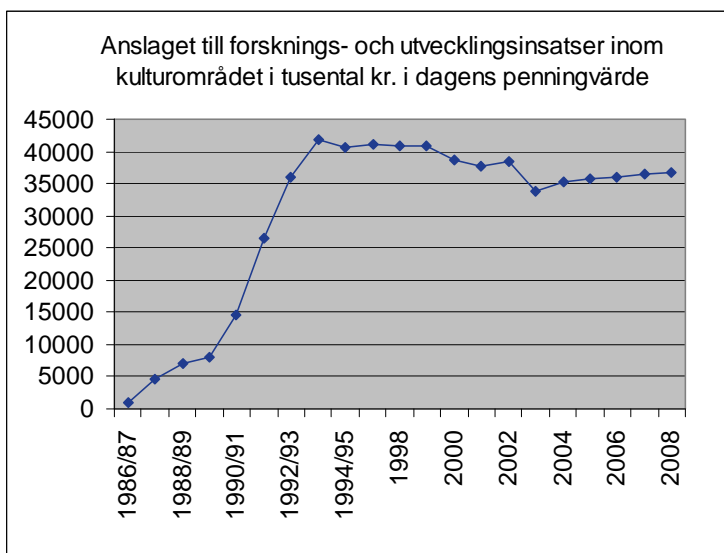
Huvudtanken var att de sektorsansvariga myndigheterna skulle beställa relevant forskning från forskare vid universitet och högskolor. I viss kontrast till denna lösning infördes också ett särskilt anslag för forskning och dokumentation om medieutvecklingen (nu anslaget 27:4). Detta går direkt till Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning (Nordicom) vid Göteborgs universitet. Som ett resultat av dessa prioriteringar går i

dag huvuddelen av de riktade forskningsmedlen till kulturområdets behov till kulturarvsområdet.

De relativt små ekonomiska resurserna för forskning för kulturområdets behov är dessutom splittrade på flera aktörer. Det har aldrig funnits någon sammanhållen och strukturerad förvaltningsorganisation inom kulturområdet som skulle kunna ta ett strategiskt helhetsansvar för forskningen, även om en sådan roll på 1980-talets diskuterades för det dåvarande Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Statens Kulturråd, som inrättades 1974, har inte haft någon verksamhet som mera uttalat varit orienterad mot forskning.

Sedan kulturdepartementet skiljdes från utbildningsdepartementet 1991 har anslagstilldelningen till forskningen inom kulturområdet varit svag, med undantag av under de allra första åren. Den borgerliga regeringen genomförde de successiva ökningarna som beslutats i den närmast föregående forskningspropositionen (prop. 1989/90:90) och tillförde även ytterligare medel i sin egen forskningsproposition (prop. 1992/93:170). Denna utbyggnad skedde parallellt med regeringens satsning på strategisk forskning inom ramen för de stiftelser som bildades med pengar från löntagarfonderna (prop. 1991/92:92). Då gjordes också den s.k. kulturvetenskapliga donationen till Riksbankens Jubileumsfond (RJ), en resurs som i dag utgör en av de få finansieringskällorna för strategisk forskning med inriktning på kulturområdet.

Sedan 1994 har anslaget till forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet successivt skurits ned för att täcka besparingar och omprioriteringar inom området. Anslagsstrukturen har således låsts fast i vad som på tidigt 1990-tal tänktes vara en etapp i ett uppbyggnadsskede. I dag uppgår det direkta anslaget till forskning för kulturområdets behov till 36,7 miljoner kronor. Kulturområdets myndigheter har därefter löpande argumenterat för behovet av forskningsinsatser som ett sätt att utveckla sina ansvarsområden.

4 Forskning för och om kulturområdets verksamheter

Sammanfattning: Utredningens slutsats är att medlen för forskning för kulturområdets behov inte är tillräckliga. Kulturpolitisk forskning är ett internationellt växande fält som i Sverige bedrivs i ett litet antal relativt små forskningsmiljöer. Medel saknas i dag för att rikta forskningen mot de problem som för närvarande är mest strategiskt relevanta för kulturpolitiken. Flera fakulteter saknar självklara samarbetspartners inom kulturområdet.

I takt med att kulturområdet i många länder omorganiserats och blivit allt mer resultatorienterat har såväl förvaltningens som politikens behov av kvalificerad forskning om kulturpolitikens konsekvenser blivit allt mer trängande. Vad som internationellt beskrivs som Cultural Policy Research har i bl.a. Storbritannien, Tyskland, Finland och Nederländerna varit föremål för betydande satsningar under de senaste tio årtjugor. I flera av dessa länder finns fristående forskningsinstitut som t.ex. European Institute for Comparative Cultural Research (ERICarts). I andra länder, däribland Sverige, bedrivs den inom ramarna för universitetsväsendet och ibland i nära samband med grundutbildningen.

I Sverige utförs relevant forskning bland annat på olika ämnesinstitutioner, som t.ex. de humanistiska estetiska ämnena. Forskning om kulturpolitik bedrivs dock framför allt vid Centrum för kulturpolitisk forskning vid Bibliotekshögskolan i Borås samt vid Tema Kultur och samhälle (Tema Q) vid Linköpings universitet. I det förstnämnda gäller forskningen i första hand kulturpolitikens historiska utveckling. I det senare fallet både bruket av kulturarv och historia och mer samtidsorienterade kulturstudier.

Även den ekonomiska och övriga samhällsvetenskapliga forskningen kring kulturturism förtjänar att nämnas. Det senare är ett område där Sverige rent ekonomiskt sett skulle kunna tjäna mycket på en mera offensiv forskning. Man kan t.ex. jämföra med Danmark där man nyligen investerat 50 miljoner danska kronor i grundandet av ett forskningscentrum för ”kultur- och upplevelsesökonomi”.

Inom medieområdet bedrivs mer eller mindre områdesrelevant forskning vid landets medievetenskapliga institutioner. Det är dock bara en mycket begränsad del av denna forskning som är inriktad på de offentliga verksamheterna. Nordicom Sverige, ett forskningsinstitut vid Göteborgs universitet är finansierat över statsbudgetens medieområde. Nordicom Sverige sammanställer bland annat regelbundna statistiköversikter över svenskarnas medievanor.

Dessa översikter täcker i viss utsträckning även områden som är relevanta även för det övriga kulturområdet, t.ex. försäljningen av böcker och musik i Sverige. Däremot saknas regelbundna statistiska kartläggningar av kulturinstitutionernas verksamheter. Därtill kommer breda frågor om kulturens utveckling. I detta obeforskade fält ingår bl.a. de kulturprodukter som importeras utan statligt stöd (inklusive mycket av invandrarkulturen, ungdomskulturen och den kommersiella kulturen), liksom många av de följder som den digitala explosionen kan komma att få för kulturlivet.

Den begränsade finansieringen av forskning för kulturområdets behov innebär att det finns växande forskningsområden som saknar självklara samarbetspartners inom kulturområdet. I detta sammanhang kan nämnas den medicinska och vårdvetenskapliga forskningen om sambandet mellan kulturupplevelser och hälsa. Både kvantitativa och kvalitativa studier från många länder visar på tydliga samband men forskningsområdet fortfarande i sin linda. Kunskaperna om hur kulturupplevelser i praktiken kan användas för att förbättra människors hälsotillstånd är fortfarande mycket begränsade. Satsningen på kultur och hälsa inom ramarna för

Vetenskapsrådets anslag är ett steg i den riktningen. Den saknar dock organisatoriskt samband med kulturområdet. Möjligheter att finansiera humanistisk och konstnärlig forskning uppbyggd i samarbete med det växande intresset inom medicinsk och vårdvetenskaplig forskning skulle enligt vår bedömning kunna vara av stor strategisk betydelse.

Forskningen om kulturupplevelsers betydelse för barns och ungas lärande befinner sig i ett liknande läge. Inom både kognitionsvetenskaplig och pedagogisk forskning ökar intresset. Där emot är sambandet mellan denna forskning och forskningen inom de humanistiska estetiska ämnena betydligt svagare. Som Aktionsgruppen för barnkultur påtalat i betänkandet *Tänka framåt men göra nu* (SOU 2006:45) ingår även kulturens tillgänglighet för barn och unga i det i stort sett obeforskade området.

5 Kulturområdets grundläggande kunskapsresurser: infrastruktur för forskning och andra aktörer

Sammanfattning: ABM-området och kulturmiljövården hanterar stora delar av den humanistiska forskningens grundläggande kunskapsresurser i form av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar och informationssystem. Hanteringen av dessa resurser är en central del av den humanistiska forskningens infrastruktur. För att den ska kunna utnyttjas på ett rimligt sätt krävs emellertid att den sorteras och tillgängliggörs i kontinuerlig dialog med forskningen.

ABM-området och kulturmiljövården hanterar stora delar av den humanistiska forskningens grundläggande kunskapsresurser i form av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar och informationssystem. Hanteringen av dessa resurser är en central del av den humanistiska forskningens infrastruktur. Ska de komma forskningen – för att inte tala om andra samhällsaktörer och allmänheten – till del krävs det att de sorteras och tillgängliggörs, till exempel genom digitalisering.

Arkivutredningen har i betänkandet *Arkiv för alla – nu och i framtiden* (SOU 2002:78) understrukit betydelsen av att tillgängliggöra arkiven för nya grupper men också konstaterat att arkivmyndigheterna saknar resurser för detta. Kulturinstitutionernas

insatser att förmedla kunskap till medborgarna sammanfaller i den meningen med universitetens tredje uppgift. För att detta arbete ska kunna genomföras på ett kompetent sätt krävs att de som utför det har nödvändiga kunskaper för detta praktiska arbete och samtidigt är insatta i vilken information som efterfrågas av allmänheten, forskarsamhället och andra relevanta aktörer. Också pedagogiskt kunnande är av stor betydelse.

Genom digitaliseringen blir det möjligt att tillgängliggöra månghundraåriga arkiv som efterfrågas bl.a. för släktforskning. Historiska dokument, arkeologiska och kulturhistoriska föremål och fasta fornlämningar tillgängliggörs för allmänheten genom publicering på nätet. Flera vetenskapliga tidskrifter ges ut av kulturmyndigheterna. Institutet för språk och folkminnen bedriver forskning om bl.a. dialekter, folkminnen och historiska ort- och personnamn, vilken kan beskrivas som grundforskning med god potential att generera material för framtida forskning och analys. Nämnas kan också Riksarkivets arbete med Svenskt diplomatarium, dvs. med publiceringen av svenska medeltidsdokument.

Naturhistoriska riksmuseet är något av ett särfall i dessa sammanhang eftersom det dels bedriver naturvetenskaplig forskning, dels har jämförelsevis stora resurser för detta arbete. På vissa sätt påminner museets roll i den naturvetenskapliga forskningen om den funktion som inom humanistiska områden fylls – eller skulle kunna fyllas – av andra museer. Museets samlingar är av stor betydelse som en del av infrastrukturen för forskningen om biologisk mångfald, EU tillerkänner museet status som ”Major Research Infrastructure”. Samtidigt kan även de naturvetenskapliga museernas resurser för att bevara och hantera sina samlingar ifrågasättas, något som görs i betänkandet *Kunskap för biologisk mångfald* (SOU 2005:94).

Eftersom bearbetning och publicering inte alltid sker i nära kontakt med pågående forskning är det inte säkert att forskningsanknytningen är så god som den borde vara. Det är till nackdel för båda parter. De mycket begränsade resurser som Riksarkivet och andra myndigheter inom ABM-området och kulturmiljövården har för forskning och forskningsinfrastruktur kan jämföras med det anslag på nära 20 miljoner kronor (varav 10 miljoner som engångsbelopp) som för 2007 tilldelades Statens arkiv för ljud och bild (SLBA) i samband med digitaliseringen av arkivmaterial där.

Det är också SLBA som tillsammans med KB står bakom LDB-centrum (Centrum för långsiktigt digitalt bevarande) vid Luleå tekniska universitet. Dessa satsningar på digitalisering är synnerligen välbehövliga som insatser för forskningens grundläggande infrastruktur. Både SLBA och KB är myndigheter som sorterar under utbildningsdepartementet. Även KB:s samband med övriga forskningsbibliotek garanterar ett mer kontinuerligt kunskapsutbyte med universitetsvärlden. Nu återstår att tillgodose motsvarande behov hos de myndigheter och institutioner som sorterar under Kulturdepartementet.

6 Behovet av utvecklade kontaktytor mellan kulturområdet och forskningen

Sammanfattning: Ett gott samarbete mellan kulturlivet och forskarvärlden förutsätter ett kontinuerligt utbyte av personal. Detta blir allt viktigare när forskningen utvecklas snabbare. Möjligheterna för kulturområdets personal att forskarutbilda sig och delta i forskningsprojekt blir därmed strategiskt avgörande.

Ett gott samarbete mellan kulturlivet och forskarvärlden förutsätter ett kontinuerligt utbyte av personal. Då får forskare erfarenhet av kulturvärlden och kan ställa relevanta frågor, medan de som arbetar i t.ex. museer, arkiv och kulturmiljövården blir uppdaterade med den forskning som bedrivs på vetenskapliga institutioner. Detta blir allt viktigare när forskningen utvecklas allt snabbare. Detta gäller inte minst integrationen av genus- och etnicitetsproblematiserande perspektiv i analys av kulturarvet, musei- och konstpedagogisk forskning, tekniska kemiska lösningar på problem med föremålsbevarande eller helt enkelt nya svar på gamla frågeställningar. Ur detta perspektiv blir möjligheterna för kulturområdets personal att forskarutbilda sig och delta i forskningsprojekt strategiskt avgörande.

Ett försök att överbrygga klyftan, i detta fall mellan museer och lärosäten, är Nordiska museets forskarskola, en forskarutbildning finansierad av Vitterhetsakademien och RJ och med Nordiska museet som huvudman. Forskarskolan har nu pågått sedan 2002 och behöver utvärderas om den ska kunna fungera som exempel för framtida åtgärder. Formen skapar möjligheter för museianställda

att fortsätta sin utbildning och knyta an till forskningen samtidigt som den också genererar ny forskning där de museianställdas praktiska erfarenheter av arbete vid museer och med museers samlingar kan bilda utgångspunkten för fortsatt utveckling.

För att vinna motsvarande fördelar för redan disputerad personal skulle postdoktorsprojekt vara en rimlig lösning. Ett initiativ i den riktningen är RJ:s och Vitterhetsakademiens gemensamma satsning på postdoktorsplatser. Sådana satsningar kan bidra till att förbättra relationerna mellan forskningen och kulturområdet. Samtidigt bidrar de till att åtgärda den generella brist på postdoktorsplatser som påpekats bl.a. av Befattningsutredningen i betänkandet *Karriär för kvalitet* (SOU 2007:98).

Ett annat projekt som syftar i liknande riktning är den forskarskola och det institut med postdoktorstjänster som förbereds gemensamt av Göteborgs universitet, Malmö högskola och Bibliotekshögskolan i Borås. Detta projekt är mer vittgående och gränsöverskridande än sina tidigare motsvarigheter. Det inrymmer kulturstudier i en vid mening där såväl kulturarvet som konstnärlig forskning ingår. Projektet är även intressant eftersom dess huvudfinansier skulle vara Västra Götalandsregionen, en region som redan utmärkt sig för sina satsningar på kulturområdet.

I stort saknas dock tillfredställande system för kulturområdets yrkesutövare att hålla sig informerade om forskningsutvecklingen inom sina respektive fält. Detta problem är särskilt allvarligt för kulturmiljövårdens och ABM-områdets institutioner. Det har t.ex. enbart varit med hjälp av medel från RJ som RAÄ kunnat finansiera större samarbeten mellan universitets- och uppdragsarkeologin. Liknande problem finns, som vi ska se, också på det konstnärliga området där utövarna många gånger har begränsade möjligheter att få tid att utveckla sin verksamhet eller vidareutbilda sig.

Initiativen till att fylla dessa brister har i de flesta fall gjorts av fristående aktörer som RJ och Vitterhetsakademien. Att forskningspolitiken främst ska förlita sig på dessa fristående aktörer för att långsiktigt upprätthålla kunskapsförsörjningen inom offentliga – ofta statliga – verksamheter är emellertid inte rimligt. Visserligen är både RJ och Vitterhetsakademien långsiktigt orienterade aktörer, men de är också främst inriktade på grundforskning.

Sammantaget kan man konstatera att kulturområdet och forskningen har många betydelsefulla kontaktytor men att dessa är dåligt utvecklade. Infrastrukturen och det organisatoriska stödet

för att stödja sådana är begränsade. Å ena sidan pågår det mycket relevant forskning vid universitet och högskolor. Å andra sidan ger staten få eller inga incitament att särskilt beforska de frågor som är mest strategiskt relevanta för kulturområdet.

7 Konstnärlig forskning och utvecklingsarbete

Sammanfattning: Konstnärlig forskning bedrivs i dag i samband med konstnärliga utbildningar. Den konstnärliga forskningens placering vid Vetenskapsrådets humanistisk-samhällsvetenskapliga grupp skapar emellertid friktion eftersom verksamheterna är olikartade. Samtidigt är det också viktigt att den konstnärliga forskningen inte isoleras utan sätts in i ett större sammanhang. Vi uppfattar forskning för kulturområdets behov som ett sådant övergripande sammanhang.

Konstnärlig forskning är ett fält som under det senaste decenniet kämpat för sin etablering, både i Sverige och i många andra länder. Området är i dag framgångsrikt etablerat i bl.a. Finland och Storbritannien. Trots att den konstnärliga forskningens syfte är utveckling inom kulturområdet organiseras den inte i Sverige i anslutning till detta. Istället fördelas medel till den via Vetenskapsrådet. En annan viktig förutsättning för den är de medel som avdelas för konstnärligt utvecklingsarbete vid universitet och högskolor med konstnärliga utbildningar. En annan viktig förutsättning för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete är förekomsten av forskarutbildningar som resulterar i doktorsgrad i konstnärliga ämnen. Sådana examina finns i dag på ett flertal lärosäten även om både finansiering och placering av dem stöter på särskilda problem, inte minst vid de konstnärliga högskolorna i Stockholm. Dessa utbildningar kombinerar i allmänhet konstnärliga och vetenskapliga inslag och innehåller både skriftliga och praktiska examinationsmoment.

Det upplevda behovet av dem kan ses som ett resultat av att man vid utbildningarna i konst inte uppfattar den forskning som bedrivs om konst vid humanistiska estetiska institutioner (som teater-, musik- och konstvetenskap) som tillräckligt relevant för den egna verksamheten. Den rådande inordningen av medelstilldelningen till konstnärlig forskning och utvecklingsarbete som en del i Vetenskapsrådets bidrag till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning är heller inte problemfri. Forskning om konstområdena

och deras produkter skiljer sig med nödvändighet från den konstnärliga forskningen, som snarare kan beskrivas som forskning som ett led i konstskapandet eller som, med den egna erfarenheten som en viktig förutsättning, studerar detta som en process. Syftet med den konstnärliga forskningen kan sägas vara att utveckla konsten.

Företrädare för den konstnärliga forskningen – och inte minst för Vetenskapsrådets bedömaregrupp – uppfattar att den konstnärliga forskningen nu måste konkurrera på villkor som konstruerats för att bedöma humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, trots att den på centrala punkter skiljer sig från denna. Den konstnärliga forskningen klarar sig heller inte särskilt väl i konkurrensen om medel i bedömaregruppen. I Vetenskapsrådets utvärdering från 2007 tolkas detta som att den brister i kvalitet.

Etableringen av konstnärlig forskning och konstnärliga forskarutbildningar kan också ses som ett försök att finna nya finansierings- och organisationsformer för konstnärligt utövande – i form av tjänster vid högskolorna. Sett ur det perspektivet är det viktigt att de konstnärer och konstnärliga forskare som verkar inom högskoleväsendet inte förlorar kontakten med det övriga konstlivet: vad som behövs är inte ytterligare en separerad karriärväg utan istället en arena där konsten och forskningen kan mötas.

Man kan å andra sidan också argumentera för att den samtida konsten – och särskilt nya konstformer och nya media – förutsätter en gedigen akademisk utbildning. Genom att etablera konstnärliga forskarutbildningar kan man skapa förutsättningar för att det i framtiden ska finnas lärare på de konstnärliga högskolorna som kan kombinera konstnärliga och akademiska perspektiv. I realiteten saknas dock ofta både resurser och incitament för att skapa sådana kontaktytor och för att bedriva tvärvetenskapliga projekt. Detta är allvarligt, inte minst som humanistisk och annan akademisk forskning på senare år har utvecklats betydligt när det gäller förståelsen för hur konst tolkas i en kontext, t.ex. i termer av kulturens roll i samhället, kognitionsvetenskap, relationen mellan genus, mångkultur och kvalitet, osv. Alla dessa områden är tydligt relevanta för den konstnärliga forskningen. Det är med andra ord viktigt att denna organiseras på ett sätt som gynnar forskning som över-skrider genre- och disciplinräns.

Det finns många relevanta paralleller mellan situationen på konstområdet och på övriga kulturområdet. Liksom myndigheterna där behöver de konstnärliga utbildningarna bättre anknytning till forskningen eftersom verksamheten ställer högre krav.

Liksom personalen där har de konstnärliga yrkesutövarna ett växande behov av akademisk vidareutbildning. Vid bland annat vid Teaterhögskolan i Stockholm tänker man sig att den avancerade nivån i det nya kurssystem som införs i samband med Bologna-processen skulle kunna spela denna roll. Man ställer därför krav på arbetslivserfarenhet mellan grundexamen (kandidat) och avancerad nivå (Master). Senare i karriären skulle en konstnärlig doktorsutbildning och konstnärliga forskningsprojekt (eller stipendier) kunna spela en liknande utvecklande roll.

Samtidigt är det också viktigt att säkra det tvärvetenskapliga utbytet mellan den konstnärliga forskningen och de humanistiska discipliner där man bedriver forskning om konst. Exempel på initiativ i den riktningen finns t.ex. vid de konstnärliga högskolorna vid Lunds universitet och vid Institutionen för konst, kultur och kommunikation vid Malmö högskola. Den konstnärliga forskningen vetter dock inte bara mot humaniora. På Konstfack i Stockholm bedrivs t.ex. betydande designforskning i samarbete med bland annat KTH och Chalmers. Nämnas kan till exempel projektet Gröna Tåget där man arbetar med att utveckla framtidens snabbtåg med finansiering från bland annat SJ och Banverket. Den konstnärliga forskningen kan alltså göras till en brygga mellan konst, forskning och teknikutveckling, men då krävs att man bygger upp mötesplatser istället för att institutionalisera nya gränser. Sådana mötesplatser hör till de miljöer som bör kunna stödjas inom ramarna för ett anslag till forskning för kulturområdets behov, även om tillämpade projekt som liksom Gröna Tåget fokuserar på praktiska problem i andra samhällsområden givetvis ska finansieras på annat sätt.

Samtidigt som vi ser ett behov av att placera den konstnärliga forskningen i ett större vetenskapligt och kulturellt sammanhang instämmer vi emellertid med de företrädare för beredningsgruppen för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete som menar att den nuvarande placeringen är problematisk. Vi drar slutsatsen att den konstnärliga forskningen skulle kunna hanteras bättre om den placerades inom ett organ som kunde bedöma både dess relevans för konstområdet och dess konstnärliga och vetenskapliga kvalitet. Eftersom den i ett sådant sammanhang skulle utgöra en mycket större andel av den totala volymen vore det också mindre sannolikt att dess behov och synpunkter skulle kunna åsidosättas.

Beröringspunkterna mellan den konstnärliga forskningen och annan forskning för kulturområdets behov skulle kunna vara

många. De inkluderar rimligen gränsfält mot bl.a. utställningsinriktad gestaltungsforskning, medie- och kommunikationsvetenskap, kulturekonomi, data- och systemvetenskap, konstvetenskap och filmvetenskap. Den formaliserade och administrativa gränslinjen inom området mellan konst- och kulturarvsområdena kan också behöva ifrågasättas, inte minst om forskningen för kulturområdets behov ska kunna samlas till ett starkt och livskraftigt forskningsfält.

Alla dessa gränser skulle kunna överskridas om samma forskningsfinansierande organ fick ansvaret för både den konstnärliga forskningen och den övriga forskningen för kulturområdets behov. I så fall skulle den konstnärliga forskningen kunna inordnas i ett vidare sammanhang både i forskningen och på kulturområdet. Distansen till denna omgivning skulle samtidigt vara mindre än det avstånd som man i dag upplever till akademisk humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Samtidigt skulle en sådan ordning också bidra till att knyta de konstnärliga högskolorna närmare kulturområdet.

8 Vilka åtgärder är lämpliga?

Sammanfattning: Mot bakgrund av de iakttagelser som redovisats gör vi bedömningen att det behövs en samlad satsning på forskning för kulturområdets behov. Vi föreslår att en särskild nämnd för kulturområdets forskning inrättas och att denna får disponera väsentligt högre anslag än vad som nu finns anvisade för området.

Kulturutredningens uppfattning är att det behövs resurser både för enskilda forskningsprojekt och för långsiktiga satsningar på infrastruktur. Nya broar behövs mellan institutionerna i gränlandet mellan kulturområdet och de relevanta forskningsdisciplinerna (t.ex. arkeologi, museologi, kulturpolitisk forskning, medie- och kommunikationsvetenskap, kulturekonomi, filmvetenskap och konstnärlig forskning). Medelstilldelningen till forskning för kulturområdets behov skulle behöva ske samlat för hela detta område, eftersom det är en viktig del av syftet att överbrygga gränserna mellan genrer, delområden och forskningsdiscipliner.

Ett första steg i den riktningen bör vara att samla kulturområdets forskningsresurser i ett gemensamt forskningsfinansierande organ istället för att fördela dem på flera myndigheter. Med utgångspunkt i att medierna utgör en viktig del av kulturområdet skulle även anslaget till Nordicom Sverige kunna inordnas i ett sådant sammanhang.

Som vår beskrivning av den konstnärliga forskningen och utvecklingsarbetet anger talar mycket för att även den skulle ha bättre förutsättningar i ett sådant sammanhang än i sitt nuvarande, renodlade humanistiskt-samhällsvetenskapliga sammanhang inom Vetenskapsrådet. Ett nytt kulturområdesorienterat forskningsfinansierande organ skulle visserligen även det med all sannolikhet domineras av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Konstnärlig forskning och utvecklingsarbete delar emellertid flera förutsättningar med övrig forskning för kulturområdets behov. Forskningen för kulturområdets behov skulle således kunna anses inkludera även den konstnärliga forskningen och utvecklingsarbetet, vars syfte är att utveckla konstområdet. Vi har bedömt att de medel som nu anvisas Vetenskapsrådet för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete med fördel skulle kunna knytas till en samlad forskningsorganisation för kulturområdet.

Att samla dessa forskningsresurser till ett enda forskningsfinansierande organ kan vara ett sätt att överbrygga många av de gränser som i dag försvårar för kulturområdets forskning. Det nuvarande anslaget på 36,7 miljoner kronor till kulturpolitisk forskning, respektive 2 miljoner till forskning och dokumentation om medieutvecklingen (använt för anslag till Nordicom Sverige) och (hittills) strax under 20 miljoner till konstnärlig forskning och utveckling räcker emellertid inte. En satsning som skulle utvidga fältet och koppla samman det med nya områden skulle kräva betydligt större resurser. Vi uppskattar behovet till ca 150 miljoner.

Inom ramen för större anslag och en särskild forskningsnämnd blir det även möjligt att samla de resurser för forskning som nu finns anvisade till i första hand Riksarkivet, RAÄ och Naturhistoriska riksmuseet. Att däremot omfördela dessa myndigheters forskningsmedel utan att resurserna väsentligt ökas bedömer vi dock inte vara lämpligt. Det skulle innebära att flera ändamål fick konkurrera om redan knappa medel och att villkoren för forskning inom arkivväsendet, kulturmiljövården och det naturhistoriska området därmed försämrades.

Vi drar slutsatsen att det finns betydande vinster att göra genom att samla forskningen för kulturområdets behov till ett forskningsmedelsfördelande organ. Grundläggande krav på en sådan organisation bör vara

- att den ska besitta kompetensen att bedöma både områdesrelevans och vetenskaplig kvalitet i den forskning den finansierar,
- att den ska ha ett så pass brett uppdrag att den kan finansiera forskning som överskrider gränserna mellan forskning om kulturområdets olika delar och mellan de forskningsdiscipliner som traditionellt anknyter till dessa,
- att den bidrar till en ökad personalomsättning mellan kulturområdet och forskningen i alla steg i karriären. Forskning som inkluderar doktorand- och postdok-projekt är därför av särskild betydelse,
- att uppdraget innefattar dels forskning utifrån behov och problem som identifieras inom kulturområdet, dels grundläggande kunskapsinfrastruktur för forskningen och andra aktörer,
- att den kan matcha andra forskningsfinansiärers pengar till kulturområdet.

Vi delar Resursutredningens (SOU 2007:81) bedömning att statsmakternas styrning av resurser till specifika områden bör ske vid sidan av fakultetsanslagen. Det bör i stället ske via särskilda forskningsråd och liknande organ som finansierar forskningsprojekt som kan förläggas till universitet eller till andra forskningsmiljöer (t.ex. museer eller arkiv). Vi bedömer också att resurserna nyttjas bäst genom att man håller fast vid denna i övrig svensk forskningsfinansiering etablerade organisationsform istället för att genom direkta anslag i statsbudgeten stödja forskningen vid specifika museer eller universitetsinstitutioner. Uppdragets omfattning talar också för att ett sådant organ bör ges ansvar för hela den statliga finansieringen av forskning för kulturområdets behov.

Att forskningsprojekt bedöms relevanta för kulturområdets behov är emellertid inte tillräckligt. De bör också vara vetenskapligt högkvalitativa. Ett nytt organ för finansiering av forskning för kulturområdets behov bör därför ledas av företrädare för både kulturområdets myndigheter och forskarsamhället. En sådan grupp

skulle enligt vår bedömning ha goda möjligheter att bedöma både kulturområdets och kulturforskningens långsiktiga strategiska behov ur ett helhetsperspektiv, inte enbart de kortsiktiga behoven hos dess enskilda delar. Bedömningen av projektansökningar bör utföras genom att inkomna ansökningar behandlas av sakkunniga tillsatta på basis av vetenskaplig kompetens. Om den konstnärliga forskningen inkluderas i dess ansvarsområde bör även företrädare för den konstnärliga högre utbildningen inkluderas och ansökningar om medel till konstnärlig forskning behandlas av bedömare med konstnärlig kompetens.

Forskningsråd är ofta fristående myndigheter. Ursprungligen byggdes forskningsråden för den tillämpade forskningen upp som sektorsavgränsade specialmyndigheter. Under de senaste decennierna har emellertid flera av dem slagits samman till större enheter för att kunna täcka bredare samhällsområden och vidgade perspektiv. Sådana övergripande organ är Formas och Vinnova. Även om kulturområdet berör många områden i samhället finns det dock inget existerande forskningsfinansierande organ som enligt vår bedömning skulle kunna utvidgas till att tillgodose hela dess forskningsbehov på ett problemfritt sätt. Istället förordar vi ett särskilt organ för att finansiera forskning för kulturområdets behov. Ett sådant organ skulle stå fritt att på lika villkor samarbeta med samtliga andra forskningsfinansierande myndigheter och inte minst matcha deras finansiering av forskning som överskrider gränsen mellan deras ansvarsområden och kulturområdet.

Samma organ skulle också kunna matcha annan extern finansiering. Medan de privata intressenterna på kulturområdet för närvarande inte kan antas ha några större forskningsintressen gemensamma med huvuddelen av det statliga kulturområdet förutser vi nämligen ett ökande intresse på regional och kommunal nivå. Intresset för kulturens roll i regional utveckling kan väntas öka viljan att finansiera ekonomisk forskning på detta område. För kulturområdets del skulle en sådan ordning med andra ord kunna bidra till att dra till sig ytterligare finansiering.

Man kan ifrågasätta om ett forskningsråd med denna inriktning ens med en budget på 150 miljoner kronor skulle vara stort nog för att lämna sig för att vara en fristående myndighet. Så tycks inte vara fallet. Vi föreslår därför att ett forskningsfinansierande organ inrättas som en nämnd kopplad till en värmyndighet. Förslaget utgör alltså en tydlig parallell till den forskningsfinansierande verksamhet som bedrivs vid bl.a. Naturvårdsverket. Där fördelas pengar

till relevant och vetenskapligt högkvalitativ forskning av Miljöforskningsnämnden. Denna är ett forskningsfinansierande organ som är knutet till myndigheten. Den består av vetenskapligt meriterade representanter för relevanta områden.

Jämlikt sina direktiv gör Kulturutredningen en översyn av kulturområdets förvaltningsstruktur och myndighetsorganisation. Den översynen bör leda till en mer ändamålsenlig myndighetsorganisation än dagens. Inom ramen för en sådan ny organisation bör också en naturlig värmyndighet för den föreslagna nämnden kunna pekas ut. I avvaktan på det utredningsarbetet behöver nämnden placeras hos en tillfällig värmyndighet.

En tänkbar lösning är att placera nämnden vid Vetenskapsrådet. En annan lösning är att placera nämnden vid någon av kulturmyndigheterna. Slutliga överväganden om värmyndighet för nämnden anstår dock lämpligen tills den större frågan om nämnden ska inrättas har prövats.

Statens offentliga utredningar 2009

Kronologisk förteckning

1. En mer rättssäker inhämtning av elektronisk kommunikation i brottsbekämpningen. Ju.
2. Nya nät för förnybar el. N.
3. Ransonering och prisreglering i krig och fred. Fö.
4. Sekretess vid anställning av myndighetschefer. Fi.
5. Säkerhetskopiors rättsliga status. Ju.
6. Återkrav inom välfärdssystemen. – Förslag till lagstiftning. Fi.
7. Den svenska administrationen av jordbruksstöd. Jo.
8. Trygg med vad du äter – nya myndigheter för säkra livsmedel och hållbar produktion. Jo.
9. Säkerhetskontroller vid fullmäktige- och nämndsammanträden. Fi.
10. Miljöprocessen. M.
11. En nationell cancerstrategi för framtiden. S.
12. Skatt i retur. Fi.
13. Effektiviteten i Kriminalvårdens lokal-försörjning. Ju.
14. Grundlagsskydd för digital bio och andra yttrandefrihetsrättsliga frågor. Ju.
15. Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat. Ku.
16. Betänkande av Kulturutredningen. Grundanalys
Förnyelseprogram
Kulturpolitikens arkitektur. Ku.

Statens offentliga utredningar 2009

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

En mer rättssäker inhämtning av elektronisk kommunikation i brottsbekämpningen. [1]
Säkerhetskopiors rättsliga status. [5]
Effektiviteten i Kriminalvårdens lokalförsörjning. [13]
Grundlagsskydd för digital bio och andra yttrandefrihetsrättsliga frågor. [14]

Försvarsdepartementet

Ransonerings och prisreglering i krig och fred. [3]

Socialdepartementet

En nationell cancerstrategi för framtiden. [11]

Finansdepartementet

Sekretess vid anställning av myndighetschefer. [4]
Återkrav inom välfärdssystemen.
– Förslag till lagstiftning. [6]
Säkerhetskontroller vid fullmäktige- och nämndsammanträden. [9]
Skatt i retur. [12]

Jordbruksdepartementet

Den svenska administrationen av jordbruksstöd. [7]
Trygg med vad du äter – nya myndigheter för säkra livsmedel och hållbar produktion.. [8]

Miljödepartementet

Miljöprocessen. [10]

Näringsdepartementet

Nya nät för förnybar el. [2]

Kulturdepartementet

Kraftsamling!
– museisamverkan ger resultat. [15]

Betänkande av Kulturutredningen.

Grundanalys
Förnyelseprogram
Kulturpolitikens arkitektur. [16]

Innehåll

14 Arkitektur för en samlad kulturpolitik	9
14.1 Förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutioner.....	9
14.2 Kulturpolitiska sfärer – utrymme för ny kultursyn och samlade prioriteringar.....	12
14.3 Ansvar för nationell överblick.....	23
14.3.1 Internationell orientering.....	24
14.3.2 Utbildning och forskning	25
14.3.3 Statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering.....	25
14.4 Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet	32
15 En sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk.....	37
15.1 Inledning – motiv för sfären.....	37
15.2 Arkiv	42
15.2.1 Arkivverksamheten i landet	42
15.2.2 Riksarkivet och landsarkiven	44
15.3 Bibliotek	48
15.3.1 Folkbiblioteksverksamheten i landet	48
15.3.2 Universitets- och högskolebibliotek och specialbibliotek	53
15.3.3 Kungl. biblioteket och Statens ljud och bildarkiv	54
15.3.4 Statens kulturråd – ansvaret för vissa biblioteksfrågor.....	55
15.4 Andra verksamheter inom sfären.....	56

15.4.1	Allas tillgång till anpassade medier – Talboks- och punktskriftsbiblioteket.....	56
15.4.2	ABM-verksamheter.....	58
15.4.3	Institutet för språk och folkminnen	59
15.4.4	En internationell jämförelse	60
15.4.5	Några slutsatser.....	61
15.5	Överväganden och förslag	61
15.5.1	En verksamhetsgrupp för arkiv och bibliotek.....	61
15.5.2	Riksarkivet och landsarkiven blir Arkivverket.....	65
15.5.3	Kungl. biblioteket – ges ett utökat uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna.....	68
15.5.4	Arkiv-, biblioteksverksamheterna på längre sikt.....	70
15.5.5	Särskilda förslag – Talboks- och punktskriftsbiblioteket	70
15.5.6	Organisatoriska konsekvenser – en sammanfattning.....	71
16	En sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö	73
16.1	Inledning – motiv för sfären	73
16.2	Statens ansvar för sfären	77
16.2.1	Kulturarv och kulturmiljö	77
16.2.2	Riksantikvarieämbetet och det statliga kulturmiljöarbetet	80
16.2.3	Hemslöjd	82
16.2.4	Nämnden för hemslöjdsfrågor.....	85
16.2.5	Konstnärlig gestaltning.....	85
16.2.6	Statens konstråd.....	86
16.2.7	Arkitektur, form och design	91
16.2.8	Museer och utställningar	94
16.2.9	En funktion för museikoordinering	96
16.2.10	Riksutställningar	98
16.3	Statlig organisation av verksamhetsgruppen frågor om samtid, historia och livsmiljö.....	101
16.3.1	Vad vill vi uppnå?	101
16.3.2	Organisatoriska konsekvenser	106
17	En sfär för frågor om konstarterna	113

17.1	Inledning – motiv för sfären.....	113
17.2	Statens organisation av verksamhetsgruppen	
	Konstarterna.....	115
	17.2.1 Statens kulturråd.....	115
	17.2.2 Konstnärsnämnden.....	118
	17.2.3 Sveriges Författarfond.....	121
	17.2.4 Stiftelsen Svenska Filminstitutet	122
	17.2.5 Stiftelsen Svenska Rikskonserter	123
17.3	Överväganden och förslag.....	126
	Sammanfattande bedömning.....	131
18	En ny roll för Kulturrådet	133
18.1	En ny roll för Statens kulturråd	133
18.2	Ansvar för uppföljning och utveckling	135
18.3	Ansvar för portföljmodellen	137
18.4	Övriga uppgifter för Kulturrådet.....	139
19	Kulturinstitutionerna	141
19.1	Inledning.....	141
19.2	Vår syn på kulturinstitutionerna.....	143
19.3	Stödet till institutionernas utveckling och fortsatta förnyelse	150
19.4	Institutionell hemvist för den romska kulturen.....	154
20	Genomförande och konsekvensanalys	157
20.1	Inledning.....	157
20.2	Övergripande bedömning och förslag.....	157
20.3	Dialog och överenskommelser om regionala bidrag (portföljmodellen)	158
20.4	Kulturpolitik som en aspektpolitik – samspel med andra samhällsområden.....	159

20.5	De statliga stödformerna	159
20.6	Förändrad förvaltningsstruktur.....	159
	Förslaget om samverkan inom området arkiv, bibliotek och språk.....	159
	En myndighet med ansvar för arkivområdet – Arkivverket.....	160
	Kungl. biblioteket.....	160
	En myndighet med ansvar för samtid, historia och livsmiljö.....	161
	En myndighet med ansvar för konstarna	162
	En ny roll för Kulturrådet.....	162
20.7	Användning av frigjorda medel	163
20.8	Uppdrag till Statskontoret.....	163
20.9	Ekonomiska konsekvenser av övriga förslag	163
20.10	Övriga konsekvenser.....	163
20.11	Personella konsekvenser	164
20.12	Regionala konsekvenser	164
20.13	Konsekvenser enligt kommittéförordningen	164
	Reservationer och särskilda yttranden.....	167
	Referenser.....	173
	Bilagor	
Bilaga 1	Kommittédirektiv	191
Bilaga 2	Sammankomster 2007-2009.....	205
Bilaga 3	Kulturutredningens utlandsbesök 2007-2008.....	221
Bilaga 4	Kulturutredningens referensgrupper.....	223
Bilaga 5	Regionala träffar hösten 2007 och våren 2008. Diskussionsfrågor	227
Bilaga 6	Forskning för kulturområdets behov.....	229

Del 1 – Grundanalys

Missiv

Sammanfattning

- 1 Inledning
- 2 En värld i förändring
- 3 Kulturpolitiken och 1900-talets kultursyn
- 4 1974 års kulturpolitik
- 5 Att lämna 1900-talet
- 6 Kulturpolitikens praktik

Del 2 – Förnyelseprogram

- 7 Vårt program för förnyelse
- 8 Mål för kulturpolitiken
- 9 Kulturpolitik, civilsamhälle och folkbildning
- 10 Kulturpolitiken som aspektpolitik – samspelet med andra samhällsområden
- 11 EU-samarbete och internationella frågor
- 12 Ökat samspel mellan stat, landsting och kommun – portföljmodellen
- 13 Centralt fördelade stöd, konstnärernas villkor och enskild finansiering av kulturverksamhet

14 Arkitektur för en samlad kulturpolitik

I vårt uppdrag ingår att göra en översyn av den statliga förvaltningsorganisationen på kulturområdet. Översynen innefattar en prövning av om den nuvarande ansvars- och arbetsfördelningen – t.ex. gällande uppföljning, utvärdering och strategiskt ansvar – mellan de förvaltningsmyndigheterna är ändamålsenlig eller om förändringar bör ske. Möjligheten att samla förvaltningsuppgifter till färre myndigheter och att renodla den statliga organisationen till ett begränsat antal verksamhetsformer bör också prövas. Övervägandena ska, enligt vårt uppdrag, syfta till att förvaltningsstrukturen ska bli tydligare enklare samt mer transparent och funktionell.

I detta kapitel behandlar vi skillnaden mellan två huvudkategorier av statliga verksamheter på kulturområdet. Vidare beskriver vi hur vi föreslår att de statliga förvaltningsmyndigheternas ansvarsområden grupperas i tre olika sfärer samt dessa myndigheters uppgifter och hur de bör styras.

14.1 Förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutioner

Vår grundanalys har vi försökt att visa hur kulturpolitiken har växt fram i etapper och att tendensen är att varje etapp avsätter sin eller sina egna myndigheter. Detta förlopp har skapat strukturen.

När vi värderar kulturområdets statliga myndigheter och institutioner är det enligt vår uppfattning ändamålsenligt att göra åtskillnad mellan två huvudkategorier. Den ena gruppen utgörs av statliga myndigheter som antingen entydigt arbetar med uppgifter av förvaltningskaraktär eller som domineras av sådana uppgifter. Vi kallar dem i det följande för statliga myndigheter med förvalt-

ningsuppdrag eller förvaltningsmyndigheter.¹ Den andra gruppen utgörs av statliga myndigheter och andra verksamheter som helt eller huvudsakligen sysslar med egen kulturell produktion. Vi kallar dem kulturinstitutioner eller institutioner.

Avsikten med denna distinktion är inte att bortse från den betydelse som, enligt grundläggande regleringar, finns i begrepp som förvaltningsmyndighet. Vi anser dock att distinktionen är relevant med hänsyn till det stora antal varierande verksamhetsformer som finns för statliga eller statligt understödda verksamheter på kulturområdet. Vi bedömer att distinktionen underlättar de resonemang som vi för kring förändringar av förvaltningsstrukturen och kring den statliga styrningen.

Förslaget om en förvaltningsreform tar i första hand sikte på de statliga myndigheterna med förvaltningsuppdrag. Vissa av kulturinstitutionerna anser vi dock bör förändras i riktning mot mer förvaltningsorienterade uppgifter och därmed utvecklas till statliga myndigheter med förvaltningsuppdrag. Dessa institutioner behandlar vi i det kapitel som tar upp respektive sfär, dvs. kapitel 15–17.

Kulturinstitutionerna, dvs. de kulturproducerande myndigheterna, stiftelserna, aktiebolagen eller föreningarna har enligt vårt synsätt sin huvudsakliga tillhörighet i endera av sfärerna. Respektive förvaltningsmyndighet bör ha ansvaret för sfärens gemensamma frågor och uppgifter samt samordna och koordinera den i övrigt. Institutionerna bör dock tills vidare lyda oförändrat direkt under regeringen. Vi behandlar ytterligare frågor om institutionerna i kapitel 19.

De berörda förvaltningsmyndigheterna

Med gruppen förvaltningsmyndigheter avses i det följande de verksamheter som räknas upp i tabellen nedan. Anslagen redovisas i miljoner kronor. Tabellen ger en bild av myndigheternas storlek med hänsyn till antal årsverken och anslag.

¹ Se vidare tabell nedan.

Tabell 14.1 Kulturområdets förvaltningsmyndigheter

	Årsverken ²	Förvaltnings- anslag	Bidrag- anslag	FoU- anslag	Intäkt av konkurrens- utsatt verksamhet ³
Statens kulturråd ⁴	76	48,8	1 600	5,8	5,1
Riksarkivet & 7 lands- arkiv	667	330,3	6,2 ⁵	9,6	101 + 0,5 ⁶
Riksantikvarieämbetet	435 ⁷	209	238,7 ⁸	14,2	120,7
Institutet för språk och folkminnen	78	46,2	- ⁹	1,1	1,6
Konstnärsnämnden	14	14,8	192,1	-	2,6
Talboks- och punkt- skriftsbiblioteket	80	100	-	-	4 ¹⁰
Nämnden för hemslöjds- frågor	2,5	2	22,4	-	
Riksställningar	64	62,2	-	-	4,6
Statens konstråd	13	7,6	33,1	-	5
Stiftelsen Rikskonser- ter ¹¹	cirka 75 anställda	68			
Sveriges författarfond	7	8,5 ¹²	130		
Arkitekturmuseet	37	38,7			

Stiftelsen Svenska filminstitutet har cirka 120¹³ anställda, förvaltningskostnader om cirka 134¹⁴ miljoner kronor och ett bidragsanslag om cirka 356 miljoner kronor. Eftersom filmområdet är föremål för en egen utredning behandlas stiftelsen inte vidare av oss¹⁵.

² Statskontorets PM 2007/99-5, *Statliga myndigheter 2007*.

³ Statskontoret, 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av omfattningen av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet*.

⁴ I kap 9 redovisas bidragsanslagen.

⁵ 18,6 miljoner kronor inklusive bidrag till Armé-, Marin- och Flygfilm och enskilda arkiv.

⁶ Intäkter enligt 4 § avgiftsförordningen, Hermes/ESV.

⁷ Inkl. den arkeologiska uppdragsverksamheten.

⁸ Tillkommer gör 9,9 miljoner kronor till kulturarvs-IT.

⁹ Högst 0,5 miljoner kronor får användas till bidrag till organisationer som företräder de nationella minoritetsspråken och till terminologiskt arbete.

¹⁰ Intäkter enligt 4 § avgiftsförordningen, i tkr, Hermes/ESV.

¹¹ Rikskonserter, Verksamhetsberättelse med resultatredovisning, Årsredovisning 2007.

¹² Uppgift från Sveriges författarförbunds hemsida 2008.

¹³ Uppgift från SFI:s hemsida.

¹⁴ Filminstitutet redovisar att 64 Mkr av totala intäkterna gick till personal och administration och 70 Mkr till övriga verksamheter, Staten bidrog med totalt 295 Mkr *Filmåret i siffror* 2007.

¹⁵ Jfr Filmutredningen (dir. 2008:88).

Vi föreslår i kapitel 15 att Kungl. biblioteket, som sorterar under Utbildningsdepartementet, ska ges ett utökat ansvar för biblioteksområdet genom att få ansvar för den nationella bibliotekspolitiken innefattande även läns- och folkbiblioteken. Kungliga biblioteket har ca 380 medarbetare och ett förvaltningsanslag om ca 306 miljoner kronor.

14.2 Kulturpolitiska sfärer – utrymme för ny kultursyn och samlade prioriteringar

Vår bedömning: Kulturpolitiken bör ha en organisation som gör att de statliga myndigheterna med förvaltningsuppdrag kan samverka inbördes, samla politikområdet och göra kulturpolitiken kraftfull. På så sätt underlättas även samverkan med andra samhällsområden.

Vårt förslag: Dagens förvaltningsstruktur bör ersättas av en organisation som kan ge staten nya möjligheter att utveckla sitt nationella ansvar för kulturpolitiken och ta ansvar på ett nytt sätt. Kulturens yttringar bör grupperas i tre sfärer

- arkiv, bibliotek och språk
- samtid, historia och livsmiljö
- konstarterna.

I kapitlen 3 och 4 har vi beskrivit hur kulturpolitiken vuxit fram och successivt etablerats under 1900-talet. Dagens politik, som vi beskrivit i kapitel 5 återspeglar, om än indirekt, synen på kultur i det svenska samhället och hur den synen har förändrats.

Kulturpolitikens framväxt och utveckling har, som vi tagit upp i grundanalysen, i hög grad skett genom inrättande av myndigheter och institutioner. Ibland har staten tagit ekonomiskt ansvar för befintliga institutioner och ibland även förstatligat dem. Nya myndigheter, institutioner, stiftelser, bolag och även andra verksamhetsformer har i växlande tempon adderats till kulturpolitikens förvaltningsstruktur. Valen av verksamhetsformer, huvudmannaskap och organisationsprinciper i övrigt har varierat över tiden.

Motiv för förändring

Vår analys har lett oss fram till följande slutsatser som vi anser bör vara vägledande för den fortsatta utvecklingen.

För det första är den situation där kulturpolitiken nu befinner sig historiskt sett speciell. Såvitt vi kan bedöma befinner vi oss mitt uppe i ett kulturellt skifte som saknar motsvarighet sedan övergången från agrarsamhälle till industrisamhälle. Dagens kulturpolitik med dess förvaltningsorganisation och institutionsstruktur utgör i hög grad en serie manifestationer över andra kulturella förhållanden än dagens. Den starka förankringen i en samhällsform som det svenska samhället nu lämnar gör det svårt att anpassa kulturpolitiken till de nya sätt att se och uppfatta kultur som hör hemma i informations- och tjänstesamhället.

För det andra har vi sett att kulturpolitiken, från att ha varit ett politiskt fält som bara avgränsats ganska lösligt, efter hand definierats på ett allt noggrannare sätt. I takt med den utvecklingen har synen på vad kulturpolitiken ska omfatta blivit allt mer specifik så att det politiska breddperspektivet de facto i hög grad gått förlorat. Kulturpolitiken har tappat sin kontakt med civilsamhälle och folkbildning och därigenom också tappat en viktig kanal för förankring och kommunikation med medborgarna.

I takt med att politiken fått ett allt snävare fokus har också enskildheter och detaljer inom detta fokus fått allt större uppmärksamhet – på bekostnad av helhet och breddperspektiv.

Utan en tydlig kursomläggning bedömer vi att denna utveckling kommer att fortsätta med dels en ytterligare krympning av det kulturpolitiska perspektivet som följd, dels en ytterligare koncentration på enskildheter och detaljer. Vi förordar därför en sådan kursomläggning. Våra förslag i föregående kapitel 7–13 är alla olika uttryck för detta.

För det tredje menar vi att en kulturpolitik som ska fungera i takt med samtiden inte kan baseras på en organisation som har dagens utformning. Det gäller med avseende på uppdelningen på olika genrer och ändamål som motsvaras av ett flertal, ofta små specialmyndigheter med begränsade uppdrag. Det gäller också med avseende på den splittrade strukturer som de många, små och ibland något större, myndigheterna representerar.

Den enskilda myndigheten kan väl förvalta sitt specifika uppdrag, men sammantaget är det svårt att förstå hur en strategisk och

medveten kulturpolitik ska kunna drivas med den struktur som myndigheterna tillsammans utgör.

För det fjärde har vi gjort bedömningen att det kulturpolitiska samspelet inom den offentliga sektorn behöver utvecklas och förnyas. Vårt förslag enligt det vi kallat portföljmodellen – och som beskrivs i kapitel 12 – syftar till en sådan förnyelse. Det ligger i linje med förslaget att den statliga förvaltningsorganisationen stöps om så att staten kan uppträda mera samlat gentemot kommunerna och landstingen.

Vi menar därför sammantaget att dagens organisation är svår att försvara inte minst med hänsyn till de förluster i form av slagkraft, effektivitet och onödig administration som den får antas leda till. Förslaget om förvaltningsmyndigheterna är en av huvudpunkterna i vår förvaltningsreform. Den skulle, fullt genomförd, innebära att vad som i dag är 19 separata myndigheter eller motsvarande¹⁶ ersätts av tre förvaltningsmyndigheter¹⁷ samt en myndighet för kulturområdets gemensamma strategiska uppgifter – ett Kulturråd med nytt uppdrag.

Vi menar att de strategiska uppgifterna är underförsörjda i dagens kulturpolitik. Syftet är att de framtida myndigheterna sammantaget ska ha förmågan att driva kulturområdets utvecklingsfrågor starkare än dagens organisation.

Vårt förslag om en kulturpolitisk arkitektur i sfärer och en korresponderande förvaltningsreform syftar till att skapa en organisation som kan vara ett fungerande redskap för politiken, väl anpassad efter sina uppgifter och med förutsättningar att genomföra politikens prioriteringar.

Här är vi nu emellertid framme vid den centrala frågan som gäller att skapa en ny förvaltningsmässig arkitektur utifrån vilken kulturpolitiken kan ta sig an informationssamhällets och mångfaldssamhällets kultursyn och kulturyttringar. Att integrera dessa synsätt i kulturpolitiken är för oss detsamma som en breddad

¹⁶ Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och de sju landsarkiven, Kungliga biblioteket, Institutet för språk och folkminnen, Konstnärsnämnden, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd, Stiftelsen Svenska Rikskonserter, Sveriges författarfond, Riksställningar, och Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

¹⁷ Aktuella exempel på trenden mot myndighetssammanslagningar inom statsförvaltningen är att Järnvägsstyrelsen och Luftfartsstyrelsen slagits samman till Transportstyrelsen, att Räddningsverket, Krisberedskapsmyndigheten och Styrelsen för psykologiskt försvar slagits samman till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. De fyra separata diskrimineringsombudsmännen, DO, JämO, HomO ersätts av en ny myndighet Diskrimineringsombudsmannen. Samtliga dessa nya myndigheter börjar verka från 2009.

kulturpolitik och ett breddat kulturpolitiskt perspektiv. I kapitel 7 har vi listat denna fråga som punkt nio i vårt förnyelseprogram.

Vi vill skapa arkitekturen genom att kulturpolitiken tar sin utgångspunkt i en gruppering av de verksamheter som ingår i politikens ansvarsområde i vad vi kallat för *sfärer*. Begreppet sfär har vi valt för att beskriva grupperingarna. Vi har inte lyft in någon specifik sakbetydelse i begreppet, utan avsikten är enbart att ge en samlad beteckning på de grupper vi föreslår. Vi föreslår att dessa sfärer är följande

- *en sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk*
- *en sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö*
- *en sfär för frågor om konstarna*

Förutom dessa sfärer kan medieområdet ses som ytterligare en, liksom – om man så vill – folkbildningsfrågorna inom Utbildningsdepartementets ansvarsområde. Vi har dock inte gått in på organisationsfrågorna inom dessa båda områden. Motiven till de ovan nämnda tre sfärerna har vi redovisat i vårt förnyelseprogram i kapitel 7.

I korthet utgår de innehållsliga motiven för sfären om arkiv, bibliotek och språk från bedömningar av den digitala utvecklingens krav och möjligheter samt behovet av att sätta medborgarna i centrum på nytt sätt.

Motiven för sfären om samtid, historia och livsmiljö handlar väsentligen om en anpassning och uppdatering till samtidens kultursyn, om att övervinna dikotomin mellan konst och kulturary och ett sätt att öppna för konst och kulturfrågor som en del av den totala samhällsutvecklingen.

De viktigaste innehållsliga motiven för sfären om konstarna handlar om att samla, stärka och få till stånd kraftfulla insatser till stöd för konstarna.

Identifieringen av sfärerna syftar till att skapa breda, sammanhållna fält inom politiken vilka kan fånga upp de nya kulturella utmaningarna och ge politiken möjligheter att arbeta utifrån mera övergripande perspektiv än de nuvarande. Sfärerna ska ersätta den nuvarande finfördelade indelningen i genrer och ändamål, vars specifika dagordningar och problem ockuperar politiken.

Sfärerna har i hög grad inbördes beröring med varandra och överlappar varandra. De ska inte ses som ett försök att skapa nya

kulturpolitiska nischer eller ”stuprör”. Det är dock viktigt att dagens uppdelning av kulturpolitiken i en mängd delområden ersätts av en annan och mer robust struktur. Genrer och specialiserade ändamål och verksamheter har sitt stora värde och sin givna plats i kulturpolitiken, men de bör inte få dominera det överordnade politiska perspektivet. Då bakbinds politiken och får svårigheter att ge uttryck för samlade och strategiska prioriteringar.

Förslaget om sfärer bygger sammanfattningsvis på tre motivkretsar:

- *en politiskt strategisk nivå* där motivet är att den samlade kulturpolitiken behöver kunna baseras på en arkitektur, dvs. en gruppering och strukturering av de ingående verksamheterna och deras förvaltningar som kan ge politiken överblick, spännvidd och inriktning på långsiktiga och strategiska utvecklingsfrågor,
- *en nivå som avser verksamheternas innehåll*, dvs. motiv som gäller utvecklingen, förnyelsen och samtidsanpassningen av de verksamheter som bör ingå i den föreslagna sfären,
- *en organisatorisk nivå* som motsvaras av nya uppgifter för myndigheter och institutioner och av myndighetsfusioner som syftar till ge politiken de redskap den behöver för att förverkliga nya intentioner.

Vi vill skapa möjligheter till kraftsamling för kulturpolitiken samt förutsättningar för att ge den ökad attraktionskraft och komma ur den splittrade förvaltningssituation som gör det svårt att driva politiken framåt.

De organisatoriska lösningarna ska understödja utveckling och förnyelse av kulturpolitikens olika genrer och ändamål. Omställningen av den befintliga myndighetsstrukturen behöver ges skälig tid, men på sikt ser vi framför oss att kulturpolitiken kan operera med tre robusta förvaltningsmyndigheter, en vardera för sfären arkiv, bibliotek och språk, för sfären samtid, historia och livsmiljö och för sfären konstarterna.

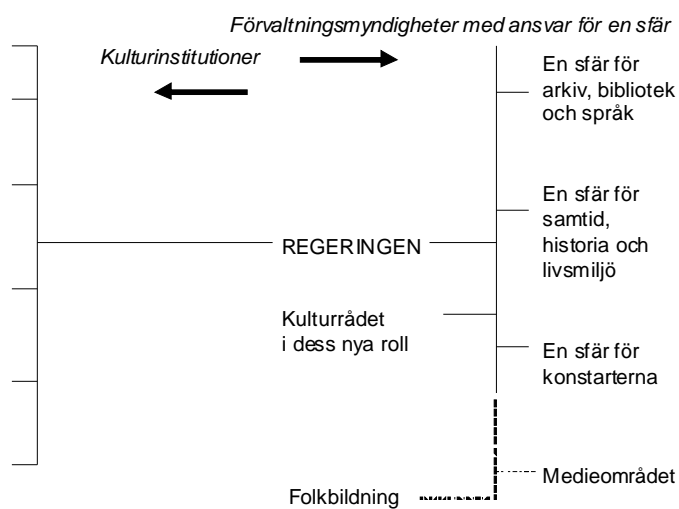
Sammanfattningsvis syftar vårt förslag om en förvaltningsreform till en myndighetsstruktur där de många små och stora statliga myndigheterna med olika slag av förvaltningsuppgifter ersätts av färre och mer kraftfulla enheter mellan vilka de strategiska, drivande och samordnande uppgifterna kan fördelas på ett tydligt sätt. Kulturpolitiken behöver en mer kraftfull och

enklare uppbyggd förvaltning där de statliga förvaltningsmyndigheterna var och en

- bättre kan klara sina uppgifter,
- bättre kan samverka inbördes och hålla ihop politikområdet inåt,
- klarar att vända sig utåt för att utveckla kulturpolitikens samspel med andra samhällsområden.

Sammantaget ska alltså kulturpolitikens förvaltning fungera mer rationellt och fungera mera relevant i förhållande till politikens behov.

Figur 14.1 Kulturområdets struktur och organisation enligt vårt förslag

Statens strategiska, drivande och samordnande roll

Under förnyelseprogrammets andra punkt, om en ny roll för staten, har vi karakteriserat den roll som vi anser att staten bör ha i den nationella kulturpolitiken som strategisk, drivande och samordnande. Staten har och ska ha sitt ansvar för de statliga kulturpolitiska redskapen – förvaltningsmyndigheterna, kulturinstitutionerna och stödordningarna, men i den nationella politikens karaktär bör ligga att redskapen ska användas för att stödja och stimulera ett så brett ansvarstagande i samhället som möjligt för konst, kulturarv och andra viktiga kulturyttringar.

Frågan om statens roller och uppgifter inom kulturpolitiken kan självfallet behandlas utifrån fler synvinklar än dem vi valt att ta upp. Den principiella, generella diskussionen om statens uppgifter i välfärdsstaten har nyligen refererats av Förvaltningskommittén som bl.a. haft i uppgift att klargöra vad som bör vara statliga åtaganden i form av myndighetsuppgifter.¹⁸

Förvaltningskommittén konstaterar att vad som bör vara en statlig myndighetsuppgift ytterst är en fråga för politiska avgöranden och att synsätten har varierat över tid. Folkstyrelsens utveckling och den ekonomiska och demografiska utvecklingen både i Sverige och i västerlandet har fört med sig nya uppgifter för staten att lösa, utöver "nattvaktarstatens" traditionella uppgifter för militärt försvar, polis, rättsväsende, skatter och utrikesrepresentation.¹⁹ Staten har åtagit sig "välfärdstjänster" inom olika områden. Sättet man löst dem på har i hög grad påverkat medborgarnas livsvillkor.²⁰

Att stödja kulturell verksamhet är en sådan välfärdstjänst. Det är regeringsformens första kapitel som ger den aktuella konstitutionella vägledningen. I 1 kap. 2 § regeringsformen sägs "Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten."

I regeringsformen sägs dock inget om ambitionsnivån för statens eller andra offentliga insatser inom kulturområdet,²¹ vilket

¹⁸ SOU 2008:118, *Styra och ställa – förslag till en effektivare statsförvaltning*.

¹⁹ Ibid. s. 37.

²⁰ Ibid. s. 47–48.

²¹ Ibid. s. 47–48.

öppnar för en diskussion om både grunderna för urvalet och inriktningen av de kulturyttringar som staten kommit att främja.²²

Det går knappast att hitta något entydigt eller slutligt svar på den frågan, utan man får konstatera att debatten om de kulturpolitiska prioriteringarna är en del av politikens villkor och något som är viktigt att hålla levande.

Genom vår teckning av kulturpolitikens framväxt har vi velat visa att kulturpolitikens vägval skett som anpassningar efter olika krav som följt av tidsandan. Statens handlande, t.ex. när man instiftat och byggt nya kulturinstitutioner, har utan tvekan i hög grad styrts av symbolvärden och behovet av symbolhandlingar. Detta tror vi är en viktig del av den roll som kulturpolitiken spelar i samhället, men den är bara delvis åtkomlig för förvaltnings- eller kulturpolitiska diskussioner som strävar efter att utgå från och knyta an till mer renodlade principiella överväganden.

Sammanfattningsvis konstaterar vi att det finns en mycket lång och stabil tradition i Sverige av att staten tar ett förhållandevis stort ansvar för konst och andra kulturyttringar. Vi bedömer att frågor om kultur kommer att växa i betydelse för det samhälle som vi är på väg in i. Därför är det sannolikt en klok politik att staten framgent lägger större fokus vid kulturområdet än i dag.

Vårt förslag om kulturpolitikens sfärer och om en förvaltningsreform syftar således till att stärka staten i dess ansvarsroll för kulturområdet samt till att anpassa redskapen – främst förvaltningsorganisationen – för den strategiska, drivande och samordnande rollen.

Sambandet med förvaltningspolitikens utveckling

Vid utformningen av våra förslag har vi även lagt stor vikt vid att de ska ha stöd av och ligga i linje med den generella förvaltningspolitiska utvecklingen. Det gäller t.ex. utvecklingen mot färre myndigheter,²³ tendensen att söka organisationslösningar som

²² Så frågade t.ex. Carl Rudbeck i Svenska Dagbladet (1991-09-30) i artikeln "Rambo eller Rimbaud", varför rockfans som gillar Guns'n' Roses ska betala för Wagnerälskarnas fritidssysselsättning, men inte det omvända.

²³ De senaste 15 åren har myndigheterna i Sverige blivit färre – och större – genom sammanslagningar. De riktigt små myndigheterna (färre än tio årsarbetskrafter) har kontinuerligt minskat (två). Enligt Statskontoret fanns 547 myndigheter den 31 december 2005 och 478 myndigheter den 1 januari 2007. Statskontoret 2005:32, Statsförvaltningens utveckling 1990-2005, s. 27-31.

stödjer verkställande funktioner likaväl som uppföljning och utvärdering.²⁴

Om förvaltningen ska kunna agera på detta sätt förutsätter det att de centrala myndigheternas uppgifter viktas om från den tyngdpunkt på enskildheter och detaljer, t.ex. i form av beslut och fördelning av stöd och bidrag som fortfarande dominerar, till en inriktning och ett arbetssätt som i stället bidrar till den strategiska förmågan. Vi redogör närmare för detta nedan.

Det behöver i förvaltningen finnas en förmåga att se vad som skulle kunna kalla politikens blinda fläckar. Med det menar vi en förmåga till distansering i förhållande till de egna uppgifterna och deras syften som gör att systemfel, brister och prioriteringar som tas för givna i stället kan identifieras, ifrågasättas och omprövas.

Det är en många gånger gjord erfarenhet att det bästa sättet i organisatoriska sammanhang för att skapa utrymme för denna typ av insatser är att decentralisera och delegera de uppgifter som hör samman med förvaltning och handläggning av politikens enskildheter och detaljer. Vårt viktigaste förslag för att åstadkomma detta gäller ett ökat samspel mellan staten, kommunerna och landstingen inom kulturpolitiken.

En jämförelse med andra politikområden

Det är intressant att jämföra kulturpolitiken med politiken inom andra samhällsområden. Det kan göras med hjälp av olika nyckeltal.

²⁴ I statsförvaltningen betonas behovet av renodlig mellan myndigheter – olika typer av uppgifter ska hållas isär – tillsyn, men även viss strategisk utvärdering, bör skiljas från myndighetsutövning liksom kommersiell verksamhet. Se t.ex. Statskontoret 2005:32, *Statsförvaltningens utveckling 1990-2005*, s. 22 f.

Prop. 2007/08:78. Nutek, Glesbyggsverket och ITPS slås samman till två myndigheter – en genomförandemyndighet och en utvärderingsmyndighet. Skolmyndighetsutredningen föreslog att skolfrågorna samlas i tre nya myndigheter med tydliga och avgränsade uppgifter; Skolinspektionen, Skolverket och Myndigheten för specialpedagogik. För socialförsäkringssektorn har föreslagits ett utvärderingsorgan – Inspektionen över socialförsäkringen. Förekomsten av utvärderingsorgan varierar dock utan någon synlig planmässighet mellan olika områden.

Tabell 14.2 Regeringsdepartementen budgetomslutning och underlydande myndigheter

<i>Departement</i>	<i>Personal</i>	<i>Budget 07</i>	<i>Antal myndigheter och motsvarande</i>
Finans	470	168 000 ²⁵	65 ²⁶
Justitie	320	37 596	16
Försvar	150	43 900	11
Social	230	278 400	18
Utbildning ²⁷	200	74 329	15-tal
Utrikes ²⁸	2 740	29 795	11
Jordbruk	130	18 027	10
Miljö	170	5 581	15-tal
Närings	360	46 300	28
Kultur	85	7 328	65-tal
Arbetsmarknad	95	56 600	10
Integration och jämställdhet	120	6 916	13

Tabellen visar de olika departementen, deras myndigheter (inkl. bolag, affärsverk, stiftelser, fonder) samt del av statsbudgeten. Uppgifterna har hämtats från regeringens hemsida 2008.01.16.

Tabellen visar bl.a. att Kulturdepartementet hör till de departement som har flest antal myndigheter (och motsvarande) såväl i absoluta tal som i relation till budget.²⁹ Ett departement – Finansdepartementet – har lika många myndigheter (och motsvarande) men är det största departementet med cirka 470 anställda.

Kulturdepartement ansvarar för frågor om kultur, medier och idrott samt trossamfund, huvudsakligen inom utgiftsområdet 17, men även område 1. Budgeten för enbart kulturfrågor inom utgiftsområde 17 uppgick år 2008 till 6 123 miljoner kronor. Även om vi från de 65 räknar bort ett tio till femtontal verksamheter som

²⁵ Utgiftsområde 2, 3, 25, 26 och 27 sammanlagt, budgetens utfall 2007.

²⁶ 33 centrala myndigheter och 21 regionala myndigheter – länsstyrelserna, 3 bolag, 6 AP-fonder, 3 stiftelser.

²⁷ Tillkommer gör 36 statliga universitet, men de är inte jämförbara med övriga myndigheter.

²⁸ Tillkommer gör 104 utlandsmyndigheter, men de är inte jämförbara med övriga myndigheter.

²⁹ I England har Department of Culture, Media and Sports (DCMS), som är ett av de mindre departementen, ca 500 anställda, inklusive personal på regeringens regionala kontor. Under DCMS (kulturdelen) finns ett drygt 40-tal Non Departmental Public Bodies (NDPB). Tre av dessa kan ses som centrala förvaltningsmyndigheter – Arts Council England, English Heritage och Museums, Libraries and Archives Council. DCMS verkar lägga flest uppdrag och ha mest samverkan med dem. Var och en av dessa tre har nio regionala kontor. Därtill kommer tre myndigheter med mer avgränsade områden. DCMS finansierar också ett 20-tal kulturinstitutioner. Slutligen finns ett tiotal rådgivande organ. Andra relevanta organisationer är stiftelsen NESTA. Den engelska modellen bygger dock på stora departement och få förvaltningsmyndigheter, varför det inte är direkt jämförbart med svenska förhållanden.

Kulturdepartementet har ett mer begränsat inflytande ansvar för, kvarstår bilden.

De speciella förhållanden inom förvaltningen på kulturområdet kan också beskrivas på annat sätt. Statskontoret³⁰ redovisade totalt i Sverige 200 allmänna förvaltningsmyndigheter med 69 625 årsarbetskrafter. Av dessa kan 20 myndigheter räknas in under den kulturpolitiska³¹ delen av Kulturdepartementet. Av dessa 20 myndigheter har 14 under 100 årsarbetskrafter. De 20 myndigheterna utgör cirka 10 procent av myndigheterna, men bara 2,7 procent av antalet årsarbetskrafter (1 893 årsarbetskrafter inom kulturmyndigheterna). Skulle proportionerna vara jämförbara skulle kulturområdets myndigheter vara bara cirka sju, dvs. en halvering.

Att myndigheterna och de andra verksamheterna är många är kanske i sig inte det primära problemet. Men om myndigheterna är många så tar de mer tid att styra än om de är färre. De har dessutom avgränsade och i många fall små verksamhetsområden vilket leder styrningen till att bli mer detaljerad än inom många andra områden. Kulturområdets myndigheter har ansvar och uppgifter som i delar överlappar varandra. Det innebär risker för konkurrens och konflikter mellan dem när regeringen vill lägga ut nya uppgifter eller att frågor ”faller mellan stolarna”. Den befintliga strukturen fungerar inte för att ta hand om nya kulturpolitiska profileringar, vilket leder till att nya organisationer får tillskapas. Inom andra politikområden verkar det ofta finnas en myndighet som är mer eller mindre självskriven för en viss uppgift. Så är det inte inom kulturområdet.

³⁰ Statskontoret. *Statsförvaltningens utveckling 2000-2005. Delredovisning*. Dnr 2005/122-5. Den 31 maj 2005, redovisas sammantaget 552 myndigheter – 112 domstolar, 3 affärsverk, 37 högskolor/universitet, 135 myndigheter i myndighetskoncerner, 65 myndigheter utan egen personal och 200 allmänna förvaltningsmyndigheter. Räknas domstolarna bort är det 440 förvaltningsmyndigheter totalt.

³¹ Exklusive frågor om medier och idrott.

14.3 Ansvar för nationell överblick

Vårt förslag:

De förvaltningsmyndigheter som ska ansvara för föreslagna sfärer ska var och en ha ansvar för nationell överblick avseende sin sfär. Det gäller bl.a.

- internationell orientering,
- utbildning, forskning och utveckling,
- statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering,
- genomslaget för kulturpolitiska prioriteringar.

Innan vi i kapitlen 15, 16 och 17 redovisar de närmare övervägandena kring respektive sfär, tar vi först upp vissa uppgifter som var och en av de föreslagna förvaltningsmyndigheterna bör ha kapacitet för inom sin respektive sfär.

Vi vill att dessa förvaltningsmyndigheter ska lägga en stark tonvikt vid strategiska arbetssätt som ska leda till en utvecklad nationell överblick. Vi vill särskilt framhålla vikten av insatser för internationell orientering, utbildning, forskning och utveckling, statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering. Detta är uppgifter som, om de prioriteras och utförs rätt, alla är ägnade att ge underlag för att formulera alternativ och skapa förutsättningar för prioriteringar av den verksamhet som redan bedrivs.

Generellt sett torde gälla att detta är frågor som – även om många enskilda initiativ pekar i motsatt riktning – sammantaget inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet i dagen kulturpolitiska förvaltning.

Myndigheterna med sfäransvar ska var och en ansvara för kunskapsuppbyggnad, kvalitetsfrågor och omvärldsanalys samt utbildning och kommunikation med målgrupper m.m. inom sin respektive sfär.³²

En förvaltning som fungerar på det sätt vi föreslår förväntas också frigöra Regeringskansliets kapacitet för kulturpolitikens samlade, övergripande och strategiska inriktning.

³² SOU 2007:107, *Opinionsbildande verksamhet och små myndigheter*, s. 80-82. Förvaltningskommittén skriver att informationsverksamhet, vari opinionsbildande verksamhet inkluderas, vid myndigheterna är värdefull.

14.3.1 Internationell orientering

Sedan Sverige blev medlem i Europeiska unionen 1995 har samarbetet inom unionen allt mer flätats in i det nationella arbetet. Satsningar på regional utveckling, där EU:s strukturfonder har spelat en stor roll, har gjort att frågor om politiken utformning på den regionala nivån fått ökad uppmärksamhet. Strukturfondsmedel har även kommit kulturområdet till del. Det har inneburit att de som är verksamma inom kulturområdet har ökat sin samverkan med andra aktörer regionalt, lokalt och nationellt. Nya kontakter har skapats vilket bidrag till att utveckla kulturområdet i dess helhet.

Internationellt utbyte och samarbete har alltid spelat en stor roll för utvecklingen av det svenska kulturlivets kvalitet och mångfald. Under senare år har globaliseringen medfört att de internationella och interkulturella samarbetsmöjligheterna ökat såväl inom som utom landet. Basen för det internationella samarbetet kan sägas ha blivit bredare och förutsättningarna därvid bättre. Det är alltså långt ifrån bara den statliga nivån som bedriver internationell verksamhet. Sådan verksamhet sker även i hög grad regionalt och lokalt och inom ramen för den civila sektorn och av enskilda konstutövare.

Det är en viktig uppgift för den statliga kulturpolitiken att verka för att dessa möjligheter tillvaratas och att främja ett brett internationellt samarbete. Regeringens ansvar är att genom uppdrag och andra styrinstrument ge myndigheter och institutioner förutsättningar för en ökad internationell orientering inom sina respektive ansvarsområden. Vidare handlar ansvaret om att se till att myndigheterna har verktyg för nationell överblick och samverkan med aktörer på olika nivåer och mellan olika politikområden.

14.3.2 Utbildning och forskning

I avsnitt 10.2 har vi relativt utförligt beskrivit och analyserat kulturområdets forskningsfrågor. Vi utgår i det följande från vad vi där redan anfört. Kulturområdets forskningsresurser är, som vi visade i det avsnittet, små.

Förslaget i propositionen *Ett lyft för forskning och innovation* (2008/09:50) med en förstärkning av Vetenskapsrådets resurser för vad som där benämns forskning inom konst- och kulturområdet kan innebära att situationen förbättras. Det finns emellertid ingen tydlig anvisning i propositionen om i vilken utsträckning medlen är avsedda att användas för kulturområdets behov.

Som vi ser det är det nödvändigt att sfärmyndigheterna har resurser för forskningsfinansiering, dvs. att de kan beställa och bekosta forskning hos kompetenta utförare och själva givetvis besitter den vetenskapliga kompetens som krävs för att kunna uppträda som kvalificerade beställare. I övrigt hänvisar vi i forskningsfrågor till de förslag vi förde fram i vårt särskilda yttrande till regeringen inför beredningen av forskningspropositionen, *se bilaga 6*. Förslagen är, som vi ser det, fortfarande relevanta.

Tillsammans med forskningsfrågorna är det också viktigt att alla kulturområdets myndigheter och institutioner har ett samspel med universiteten, högskolorna och andra utbildningsanordnare om kompetensförsörjningen för de yrkesgrupper som är verksamma inom sfären. De myndigheter som vi anser ska ansvara för föreslagna sfärer bör löpande följa hur utbildningarna av nyckelgrupper inom sfärerna utvecklas och söka samråd med utbildningsanordnarna i dessa frågor. I avsnittet 10.2.2 har vi gett tydliga exempel utifrån konstnärliga högskoleutbildningarna på de problem som avsaknaden av sådana samråd kan leda till. Vi anser att det också inom konstområdet bör finnas viss balans mellan utbudet av utbildningar och det arbetsliv som erbjuds studenterna. Myndigheterna bör också kunna ge utbildningsanordnarna information om var behov av ökade utbildningsinsatser finns.

14.3.3 Statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering

Frågor om omvärldsbevakning, statistikförsörjning, uppföljning och utvärdering är nära besläktade med frågan om forskningsförsörjning. I samtliga fall handlar det om uppgifter som bör utföras

med vetenskaplig skolning som grund och där kontakt med aktuella forskningsfrågor och forskningsfronter är en god garant för att de kunskapsorienterade uppgifterna sköts med hög kvalitet av myndigheterna.

Internationellt sett finns förhållandevis goda förebilder som bör kunna vara till nytta för svensk kulturpolitik.³³ Särskilt engelsk kulturpolitik tycks här vara långt framme.³⁴

Utvärdering bör göras systematiskt och efter vissa bestämda regler och metoder, som gör det möjligt både att pröva och att senare upprepa utvärderingen. Ur kulturpolitisk synvinkel är

³³ EU-kommissionen driver frågan om att statistik över kultur ska bli bättre harmoniserad på EU-nivå (ITPS (2008) ”Kreativ tillväxt? – en rapport om ”kreativa näringar i politik och statistik” A2008:007).

ERICarts (European Institute for Comparative Cultural Research) är ett forskningsinstitut i Bonn, Tyskland med finansiering från bl. a. Europarådet. Institutet publicerar på sin webbplats 26 europeiska länders kulturpolitik genom statistik och fakta. Den europeiska kulturbarometern – om kultur- och medievanor i EU-länderna – har genomförts 2001 och 2007 på uppdrag av EU-kommissionen, Eurostat.

Europarådet som ansvarar för Landskapskonventionen och fyra konventioner om kulturarvet inrättar expertkommittéer som är ansvariga för att regelbundet rapportera tillstånd och efterlevnad. Konventionsarbete förekommer dock inte inom andra delar av kulturområdet. Europarådet arbetar för att implementera en Culture Watch Europe – cultural governance observatory (under 2008) i vilken uppföljning och utvärdering (monitoring) är en del.

Unesco producerar också statistik om kultur via sitt kontor i Montreal, Canada – Unesco Institute for Statistics (Montreal, Canada). I UNESCO:S Statistical Yearbook redovisas denna statistik och institutet presenterar också kulturstatistisk klassifikation och rapporter om metoder.

³⁴ I England produceras statistik, uppföljningar och utvärderingar av departement, myndigheter (non-departmental public bodies, NDPB), institut av olika slag och företag. Verksamheten är omfattande och bedrivs alltså av olika organ. *Taking part survey* behandlar kultur, sport och fritid. Den är en nationell och kontinuerlig undersökning som Department of Culture, Media and Sports (DCMS) initierat tillsammans med Arts Council England (ACE), English Heritage, Museums, Libraries and Archives (MLA) och Sport England. Den utförs av British Market Research Bureau. Syftet är att få robusta mätdata för mål tre i styrdokumentet ”Departmental Public Service Agreement – increasing participation and attendance amongst priority groups”. Studien utgår från en baseline från december 2006 och varje halvår kommer en ny rapport. I den senaste rapporten från juni 2008 konstateras t.ex. att antalet personer från lägre socioekonomiska grupper och personer med begränsande handikapp som besökt historiska miljöer ökat signifikant. Statens kulturråds ULF-baserade studier påminner om i delar om denna, men dessa har gjorts på en väsentligt lägre ambitionsnivå. Med de omprioriteringar av ULF-undersökningarna som SCB aviserat kommer ambitionsnivån för studierna att sänkas ytterligare.

North East Regional Information Partnership (NERIP) som är ett ”Regional Observatory” publicerar årligen *State of the Region*. I den finns statistik för regionen och nationellt som handlar om engagemang i kultur, besök på museer, arkiv och bibliotek, besök och deltagande i konst, film, kulturarv, kulturföretagande, privata investeringar i kultur samt privata kulturutgifter. Data hämtas från DCMS, MLA, UK Film Council, English Heritage, ONS (Office for National Statistics), Arts and Business. Slutsatserna redovisas under rubriken Place tillsammans med en rad andra indikatorer som handlar om miljön, natur, energi, resande boende, brott m.m. Slutsatsen i 2008 års rapport är att det är en region med en hög livskvalitet, men med fickor av akut ”deprivation” (NERIP, 2008, *State of the region 2008*, North East England, s. 100).

utvärderingar av mål givetvis av intresse, men även brukar- och intressentutvärderingar är väsentliga.

Uppföljning innefattar t.ex. en sammanställning av vilka beslut som fattats, vilka pengar som fördelats och till vilka ändamål samt kontroll av att de villkor och indikatorer som ställts upp också efterlevts. Fakta från uppföljningar kan sammanställas och användas vid utvärderingar. Men uppföljning kan och ska också uppfattas som ett sätt att löpande, gärna med stöd av informella kontakter, skapa allmänt god insyn och förståelse för en verksamhet.

Att arbeta enbart med större utvärderingar, kanske med långa intervall, har givna begränsningar när det gäller att skapa underlag för förnyelse. Därför är det angeläget att den som gör och svarar för utvärderingar också har en nära löpande kontakt med det område som ska utvärderas. Statistikinsamling, löpande uppföljning och mer systematiska utvärderingar bör gå hand i hand. Vi vill att förvaltningsmyndigheterna ska kunna arbeta på detta sätt inom sina verksamhetsområden.

Uppföljnings- och utvärderingsverksamhet i dag

Generellt sett har konstaterats att utvärderingsfunktionen inom statlig förvaltning är underförsörjd.³⁵ I Förvaltningskommitténs slutbetänkande framhålls att regeringen bör överväga att bilda fristående utvärderingsfunktioner för försvars- respektive energiområdet. Kommittén hänvisar vidare till vårt utredningsarbete för kulturområdet och att vi överväger frågan om hur utvärdering kan organiseras på området.³⁶

Vi har behandlat statistiken om svenskarnas s.k. kulturvanor i kapitel 6.3. Statistiken är central för kulturpolitiken, men behäftas med brister och osäkerheter. Den släpar t.ex. i många hänseenden efter förändringarna i vanorna så till vida att nya vanor, värderingar och livsstilar inte alltid fångas in.

Vi anser att det finns gott underlag för slutsatsen att kulturområdet inte har en löpande uppföljning av den art som behövs. Detta framgår egentligen redan av de ytterst marginella resurser som satsas. I det följande ger vi dock några exempel på utvecklingsbehoven.

³⁵ Per Molander 2008, *Den centrala förvaltningens struktur*.

³⁶ SOU 2008: 118. *Styra och ställa – förslag till en effektivare statsförvaltning*, s. 151.

I dag har fyra av kulturområdets centrala myndigheter till uppgift att antingen följa upp, utvärdera eller ha tillsyn, Statens kulturråd³⁷, Riksantikvarieämbetet³⁸, Riksarkivet³⁹ och Statens konstråd⁴⁰.

Sedan 1994 är Statens kulturråd statistikansvarig myndighet på kulturområdet, vilket bl.a. innebär att man också har i uppdrag att förbättra och utveckla statistiken inom olika områden.

Den statistik om verksamheter som Statens kulturråd sammanställt har dock i hög grad utgått från en ”statsbidragsdefinition”, dvs. uppgifter har samlats in bara om de kan relateras till statliga bidrag. För museiområdet innebär detta t.ex. att en stor del av museerna ligger utanför statistiken. Detta svarar dåligt mot kulturområdets utveckling och den roll för detta som staten bör ha. Statistiken bör omfatta alla typer av relevanta institutioner, arrangörer, grupper, kulturutövare utan statsbidrag samt kulturföretagande och kommersiell verksamhet.⁴¹

Motsvarande gäller statistiken avseende scenkonsterna, där Statens kulturråds statistikinsamling relaterar till institutioner och grupper som fått statsbidrag, men inte speglar t.ex. det svenska musiklivet i övrigt. Föreningen MAIS, musikarrangörer i samverkan, har i en skrivelse till vår utredning framfört en skarpt formulerad kritik av formerna för insamling av statistik avseende musikområdet. MAIS kritiserar även hur statistiken tolkats och de bedömningar som rådet grundat på statistiken om utvecklingen av t.ex. orkestrarnas konsertverksamhet. Enligt MAIS är statistiken

³⁷ I förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd står att rådet har till uppgift att följa utvecklingen inom kulturområdet och ge ett samlat underlag för den statliga kulturpolitiken, svara för uppföljning och utvärdering av de statliga insatserna och svara för officiell statistik. Statens kulturråd producerar årligen ett flertal rapporter i serien *Kulturen i siffror*: om folkbibliotek, teater, dans och musik, museer och konsthallar, musik och regional fördelning.

³⁸ I förordning (2007:1184) med instruktion för Riksantikvarieämbetet sägs att myndigheten ska även följa upp och utvärdera kulturmiljöområdets styrmedel och arbetssätt. Riksantikvarieämbetet producerar årligen rapporter om dels tillståndet för kulturmiljön, dels hur arbetet i olika frågor bedrivs vid bl.a. länsstyrelserna.

³⁹ Riksarkivet med landsarkiven har i sin instruktion (2007:1179) inte någon uttalad uppgift för uppföljning och utvärdering. Statens arkiv redovisar inte någon utvärderingsverksamhet även om utvärderingar givetvis görs inom ramen för enskilda verksamheter. Riksarkiven och landsarkiven har däremot en tydlig tillsynsuppgift enligt arkivlagen (1990:782) År 2007 stod 2 232 myndigheter och organ under Riksarkivets och landsarkivens tillsyn med avseende på arkivbildning och arkivvård.

⁴⁰ Statens konstråd är sedan 2004 tillsynsmyndighet för statligt ägd konst, som inte ingår i ansvarsmuseernas samlingar. Detta regleras i förordning (1990:195) om vård av statens konst. Konstrådet driver också Konstdatabasen till stöd för de statliga myndigheternas registrering och inventeringar av konst.

⁴¹ Jfr S. Beckman & S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009*, Kulturstatistikens roll och utvecklingsbehov.

behäftad med så många brister och osäkerheter att den i princip är oanvändbar.⁴²

Riksrevisionen har granskat Statens kulturråd och Konstnärskommittén när det gäller uppföljningen av rådets bidragsgivning.⁴³ Riksrevisionen rekommenderar regeringen att se till att de båda myndigheterna förbättrar uppföljningen och utvärderingen av bidragsgivningen för att öka förutsättningarna för omprövning och därmed för förnyelse. Riksrevisionen framhåller att Statens kulturråd genomför utvärderingar på särskilda uppdrag av regeringen, men inte tar egna initiativ till utvärdering av bidragsgivningen. De granskade myndigheterna prioriterar enligt Riksrevisionen inte uppföljning och utvärdering.⁴⁴ Personal från båda myndigheterna uppger i rapporten att sådan verksamhet prioriterats ned till förmån för själva bidragsgivningen.⁴⁵

Nutek som på regeringens uppdrag granskat hemslöjden som näringsgren påpekar att bristen på statistik är ett problem inom hemslöjden, men att det dessutom finns ett generellt behov av bättre statistik för kultur- och upplevelsesektorn⁴⁶.

Nuteks studie kan också ses som ett exempel på kulturområdets problem med ”dolda” branscher. Vid branschkartläggningar används vanligen Standard för svensk näringsgrensindelning (SNI). Här finns en svårighet i statistiken för företagande inom kulturområdet, eftersom standarden är anpassad till mer traditionella näringar. Fiske, jordbruk och basindustri beskrivs detaljerat, men det finns ingen kod för en näring som t.ex. hemslöjd. Nutek har beräknat att det finns cirka 1 000 heltidsslöjdare med en omsättning på mellan 500–700 miljoner kronor per år. Gruppen hemslöjdare domineras enligt Nutek av kvinnor.

En exemplifierande jämförelse kan här göras med den statistik som finns tillgänglig om yrkesfiskare. År 2005 fanns 1 902 yrkesfiskare (varav 19 kvinnor). Det finns uppgifter om yrkesfiskarnas fördelning på åldersklasser, kön, var fisket sker samt om omsättning, import och export och om vilka fiskarter som fångas m.m.⁴⁷. Förädlingsvärdet för saltsjöfisket 2006 var 340 miljoner kronor. De samlade direkta och indirekta stöden uppgick till 283 miljoner

⁴² Skrivelse till Kulturutredningen (dnr 72/2008).

⁴³ Riksrevisionen, 2008, *Kulturbidrag – effektiv kontroll och goda förutsättningar för förnyelse?* RiR 2008:14.

⁴⁴ *Ibid.*, sid. 63-65.

⁴⁵ *Ibid.*, sid. 78.

⁴⁶ Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag, Dnr: 31-2008-3003*, Sammanfattning och s. 9, s. 21.

⁴⁷ Fiskeriverket, 2006, *Fakta om svenskt fiske. Statistik till och med 2005*. Tabell 2.2.

kronor. Kostnaderna för fiskerikontrollen var 146,2 miljoner kronor.⁴⁸

Exemplet visar att det finns skäl för omprövningar av delar av den statliga statistikförsörjningen så att den anpassas efter näringslivets utveckling. Att hemslöjden är en förbisedd näring kan även ses som uttryck för att en kvinnodominerad näring inte prioriterats.

Bristen på utvärdering medför att politiska prioriteringar inte följs upp. Det gäller t.ex. prioriteringen av barn och unga. Ett exempel kan tas i statistiken för statliga museer med fri entré. Genomsnittligt utgör barnen 20 procent av besökarna. Variationen mellan museerna är dock stor (mellan 7 och 47 procent) och museerna har haft svårigheter att rapportera närmare uppgifter⁴⁹. Exemplet visar på behovet av bättre underlag och mer nyanserade analyser för att rättvisande slutsatser ska kunna dras om de politiska prioriteringarna får rätt genomslag.

Ansvarsfördelningen mellan myndigheterna på kulturområdet leder också till att det ibland förekommer att viss statistik inte tas fram. Som exempel kan nämnas att Statens kulturråd sedan 1994 övertagit ansvaret och anslaget för kulturmiljöstatistiken. Någon aktuell kulturmiljöstatistik har dock inte producerats sedan den första togs fram 1996. Statens kulturråd tog 1999 initiativ till utveckling av arkivstatistik, men projektet avstannade.⁵⁰

Den statliga utvärderingsverksamheten kompletteras av andra initiativ. Svensk Biblioteksörening⁵¹ har varit mycket aktiv med att ta fram självständiga undersökningar, tolka befintliga underlag och förmedla dessa till såväl politiker som allmänhet. Regionbiblioteket i Västra Götalandsregionen bedriver metodutvecklingsprojektet Mål och mått tillsammans med fyra folkbibliotek, nya verktyg behövs för att beskriva bibliotekets betydelse för lokala beslutsfattare och personal. De nya verktygen ska mäta aktiviteten på

⁴⁸ Riksrevisionen 2008:23, *Statens insatser för ett hållbart fiske*.

⁴⁹ Statens kulturråd 2008/1 RAPPORT 2008-01-11, *Besöksutveckling för museer 2007, Redovisning av besöksutfall vid 19 statliga museer med fri entré för barn och ungdomar upp till 19 år*.

⁵⁰ S. Beckman & S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009, Kulturstatistikens roll och utvecklingsbehov*.

⁵¹ Svensk Biblioteksörening är en ideell, partipolitiskt obunden bibliotekspolitisk organisation som verkar för ett bibliotekssystem av hög standard, för att den svenska bibliotekslagen tillämpas och utvecklas samt för biblioteken som ett värn för demokrati och yttrandefrihet. (uppgifter från föreningens hemsida 2008.09.24).

biblioteken, dvs. komplettera det tidigare fokus på utlånings-siffror.⁵²

Behov av ökad uppföljning och utvärdering

Vi anser att det faktamässiga stöd som regeringen i dag har för att styra och utveckla kulturpolitiken och kulturorganisationen mot de nationella målen behöver utvecklas. De kulturpolitiska mål vi föreslår ger ett tydligt ansvar till statliga myndigheter och institutioner att omsätta målen i verksamheter. Vi utvecklar nedan våra överväganden om regeringens styrning.

Det ansvar som kommer att ligga på de föreslagna förvaltningsmyndigheter gör att dessa kommer att behöva utveckla sin kapacitet för uppföljning och utvärdering. De ska kunna förse regeringen med löpande relevant underlag och även ge underlag till de mer frekventa översyner av kulturpolitiken som vi föreslår. Även kulturinstitutionerna behöver utveckla sin uppföljning och utvärdering för att bättre redovisa och återrapportera till regeringen.

Vi ser mot denna bakgrund ett ökat behov av relevant statistik för att få en bättre uppföljning och utvärdering. Samtidigt vill vi markera att detta främst ska ses som ett instrument för ett mer strategiskt arbetssätt från myndigheternas sida. Som sådana fungerar de bäst om de används inom ramen för ett myndighetsarbete som i övrigt kännetecknas av sakkunskap och djup förtrogenhet med verksamheterna inom de områden – de sfärer – som myndigheterna ska ta ansvar för.

Kulturpolitiska prioriteringar

I ansvaret för nationell överblick ingår även att driva och följa upp att kulturpolitiska prioriteringar får genomslag så att de inte stannar vid enbart goda ambitioner. Exempel på sådana prioriteringar kan vara barns och ungas rätt till kultur, jämställdhetsfrågor och mångfaldsfrågor, inklusive ansvaret för nationella minoriteter.

⁵² Regionbibliotekets hemsida www.bibl.vgregion.se

14.4 Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet

Vår bedömning: Förvaltningsmyndigheternas strategiska arbete och samband med regeringens egna strategiska prioriteringar behöver utvecklas.

Våra förslag:

- Förvaltningsmyndigheterna bör styras genom återkommande dialoger om strategiska prioriteringar, vilka årligen bör formuleras i ett inriktningsdokument från regeringen.
- Regeringen bör ange sina tydliga prioriteringar för förvaltningsmyndigheternas respektive verksamheter inom sina sfärer.
- Styrning av myndigheterna inom respektive sfär bör i det nära perspektivet syfta till ett ökat samspel mellan myndigheterna.
- Nu gällande, av riksdagen beslutade, mål för enskilda kulturområden bör upphävas.

För statliga förvaltningsmyndigheter finns generellt utformade regleringar. främst i regeringsformen, förvaltningslagen (1986:223) och myndighetsförordningen (2007:515). Exempelvis ska verksamheten bedrivas effektivt, rättssäkert och demokratiskt. Myndigheterna styrs därutöver av särskilda myndighetsinstruktioner. Instruktionerna reglerar vilka uppgifter respektive myndighet har och i vilken form myndigheten bedrivs. Vidare anges myndighets-specifika bestämmelser om exempelvis förekomsten av särskilda funktioner inom myndigheten och myndighetens rätt att ta ut avgifter.

Regeringen styr en specifik myndighet också genom årliga regleringsbrev och regeringsuppdrag. Det kan också förekomma skriftliga instruktioner för deltagande i internationella förhandlingar, EU:s expertgrupper m.m. Mål- och resultatdialogen mellan departementsledning och myndighetschef är en muntlig styrning. Sedan förekommer vanligen och på olika nivåer informella kontakter. De senare varierar i frekvens mellan olika departement och myndigheter.

Dagens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet

Styrtredningen har haft i uppdrag att bl.a. se över målstyrningen. Styrtredningen konstaterar att frågan om hur målen formuleras i den politiska miljön bör skiljas från frågan om målens utformning och roll i styrningen av förvaltningen.⁵³

Styrtredningen konstaterar vidare att den politiska viljeinriktningen ofta formuleras genom visionära eller övergripande mål, men att dessa inte lämpar sig för den konkreta styrningen av myndigheterna. En central del av arbetet inom Regeringskansliet måste, menar utredningen vidare, vara att göra analyser av hur dessa övergripande mål kan översättas till uppdrag till myndigheterna. Uppdraget måste dock formuleras så att det kan realiserats inom ramen för myndighetens arbete.

Styrtredningen beskriver två slags mål – produktions- och prestationsmål respektive mål om yttre effekter, men ställer sig tveksam till att de senare målen är ett bra sätt att transformera politiska ambitioner till styrning av förvaltningen. Utredningens slutsats är att olika myndigheter bör styras olika.

Flera av de myndighetschefer på kulturområdet vi haft kontakt med har framfört att mål- och resultatdialogerna ofta är begränsade till enskilda och konkreta frågor och inte behandlar strategiska och övergripande frågor. Dialogerna har därmed inte fyllt gapet mellan oprecisa instruktioner och alltför detaljerade bidragsförordningar⁵⁴ och regleringsbrev. Mål- och resultatdialoger hålls inte heller årligen med alla myndigheter och vissa myndighetschefer uppger att det kan gå upp till tre år mellan tillfällena.

Vi har också noterat att det finns en uppfattning hos företrädarna för myndigheterna att redovisningar och regeringsuppdrag, inte minst de som genereras av politiska ”uttryckningar”, inte kommer till användning på ett förväntat sätt t.ex. vid strategiska politiska prioriteringar. Vi har inte haft möjlighet att undersöka hur många av uppdragen som använts av mottagaren. Att åsikten framförts av flera företrädare gör ändå att detta är en fråga som bör uppmärksammas.⁵⁵

Styrningen av myndigheterna är i dag under utveckling med utgångspunkt i bl.a. Styrtredningens förslag. För Kulturdeparte-

⁵³ SOU 2007:75, *Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning*, s 189.

⁵⁴ Det finns 29 bidragsförordningar inom Kulturdepartementets kulturpolitiska delar.

⁵⁵ Jfr Daniel Tarschys, 2006. Mål utan mening. Om ordstyrning i landet där allt är prioriterat. s. 20, *Statskontorets småskrifter Nr 1, Förvaltningens byggstenar – rapport från ett seminarium*.

mentets ansvarsområde har som ett steg regleringsbrevet setts över.

Kulturdepartementets engelska motsvarighet, Department of Culture, Media and Sports (DCMS), publicerar årligen vad som på engelska benämns "a corporate plan", dvs. en verksamhetsplan⁵⁶. Denna består av tre delar – uppnå resultat, partnerskap och departementets interna förutsättningar.

Resultatdelen innehåller mål, prioriteringar och strategier för innevarande år. Där anges bl.a. vilka dokument (DCMS:s egna och myndigheternas) som ska tas fram och när de ska vara genomförda.

Återkommande dialoger och prioriteringar för myndigheterna

Vi gör bedömningen att förvaltningsmyndigheternas övergripande strategiska arbete och samband med regeringens egna strategiska val behöver utvecklas.

De nya nationella mål för kulturpolitiken som vi föreslår i kapitel 8 bör kompletteras med regeringens prioriteringar för de förvaltningsmyndigheter som har ansvar för sfärerna. Det innebär att de nu gällande målen för enskilda kulturområden bör upphävas i den utsträckning de är riksdagsbundna. Målen bör ersättas av prioriteringar som regeringen beslutar om, vanligen för en mandatperiod. Prioriteringarna ska även styra förvaltningsmyndigheternas samspel med landsting och kommuner inom ramen för portföljmodellen. Dessa prioriteringar bör i första hand handla om effekter. Motivet för detta är att när myndigheterna blir större och får fler verktyg, enligt våra förslag i kapitel 15-17, får de bättre förutsättningar att välja hur prioriteringarna bäst kan genomföras. Att bara t.ex. räkna antal föreställningar är inte tillräckligt. Även kvaliteten och upplevelsen måste vägas in.

En liknande plan – ett inriktningsdokument – som den vi nämnt förekommer i England och som sätter in regeringsuppdrag, myndigheternas strategiska arbete och kunskapsunderlag i regeringens politiska sammanhang, borde vara möjlig att åstadkomma även i Sverige. Den är förenlig med den formella muntliga styrning som Styretredningen föreslår, och som vi menar behöver utvecklas och intensifieras.⁵⁷ Genom en sådan dialog kan regeringen för-

⁵⁶ Tillgänglig via DCMS hemsida.

⁵⁷ I ett sådant system behöver dokumentationen hanteras eftersom det finns uppenbara nackdelar med muntlig styrning. SOU 2008:62, *Myndighet för miljön – en granskning av Naturvårdsverket*, s. 161.

tydliga sina intentioner och myndigheterna framföra vad som är realistiskt att uppnå eller åstadkomma.⁵⁸

Vi anser att regeringens styrning av myndigheterna med förvaltningsuppdrag respektive kulturinstitutionerna bör se olika ut. Vår uppfattning är alltså att styrningen bör anpassas till olikheterna i uppdrag och funktion. Det är i linje med de bedömningar som framförts av Styretredningen.

I övrigt förordar vi en renodling och en differentiering av den roll och de uppgifter som kulturinstitutionerna ska ha i kulturpolitiken. Om statliga myndigheter med förvaltningsuppgifter bör ha ett närmare samspel och kommunikation med regeringen så bör, enligt vår uppfattning, de kulturinstitutioner som själva skapar eller producerar kulturyttringar få en friare och mer självständig ställning. Det gäller alltså även de institutioner som drivs i myndighetsform. Myndigheterna med förvaltningsuppgifter ska vara de redskap för regeringens politik som de också är avsedda att vara.

Kulturinstitutionernas ansvar för olika kulturyttringar förutsätter dock, enligt vårt synsätt, ett längre avstånd till den politiska makten och en större grad av självständighet. Vi menar att de fleråriga sändningstillstånd som public serviceföretagen arbetar utifrån kan utgöra förebilder även för institutionernas styrning. Vi behandlar kulturinstitutionerna närmare i kapitel 19.

De förslag vi lämnar om sammanläggning av myndigheter bör genomföras med hänsyn till de särskilda förutsättningar som gäller för de berörda myndigheterna. I avvaktan på att de föreslagna förändringarna i förvaltningsstrukturen genomförts anser vi att regeringen bör inleda en samlad styrning av myndigheterna inom respektive sfär för att på sått närma dessa till varandra.

Regeringens styrning av myndigheterna inom respektive sfär bör alltså även på kort sikt syfta till ett nära samspel mellan dessa.

⁵⁸ Jfr SOU 2007:75, *Att styra staten – regeringens styrning av sin förvaltning*, s. 14-15, 189.

15 En sfär för frågor om arkiv, bibliotek och språk

Vår bedömning: Det är angeläget att göra en anpassning till de nya villkor och möjligheter som digitaliseringen innebär för arkiv och bibliotek och att ge medborgarna ökad tillgång till nya tjänster och samlad information.

Våra förslag:

- Riksarkivet och landsarkiven läggs samman till en myndighet – Arkivverket – som får i uppdrag att svara för den nationella överblicken över arkivområdet.
- Kungl. biblioteket får i uppdrag att svara för den nationella överblicken över biblioteksområdet.
- Talboks- och punktskriftsbiblioteket får ett utvidgat ansvar för att följa och stödja de statliga myndigheternas insatser för anpassad information.
- Senast 2014 bör en samlad myndighet för arkiv och bibliotek inrättas. Övriga föreslagna förändringar bör kunna genomföras snabbare.
- Institutet för Språk och folkminnen bör vara en myndighet inom sfären, men bör tills vidare inte organiseras ihop med de övriga myndigheterna.

15.1 Inledning – motiv för sfären

Vi kommer i det följande att lämna en redogörelse för arkiv- och biblioteksverksamheter samt om språkorienterad verksamhet. Redan inledningsvis sammanfattar vi emellertid de viktigaste inne-

hållsliga motiven till att urskilja dessa tre verksamheter som en av kulturpolitikens huvudsfärer. De närmare beskrivningarna och analyserna finns i de efterföljande avsnitten.

Den överordnade kulturpolitiska analysen bygger, som vi flera gånger har framhållit, på behovet av att orientera kulturpolitikens mot ett mer strategiskt arbetssätt. Ett sådant arbetssätt är i högre grad inriktat mot att stärka de viktiga kulturyttringarnas position i samhällsarbetet än på att hantera de enskilda kulturverksamheternas specialiserade agendor.

Vi anser också att kulturpolitikens förutsättningar för att hantera de frågor som är väsentliga för de enskilda verksamheterna och ändamålen ökar om ett sådant arbetssätt utvecklas.

Arkiv och bibliotek – från analog till digital vardag

Arkiv- och biblioteksområdena har var och en som grundläggande uppdrag att samla in, förvara och tillgängliggöra information. I arkivens fall omfattar uppdraget handlingar som upprättats eller skapats som ett led i olika samhällsprocesser, först och främst den offentliga förvaltningens beslutsfattande. De handlingar som samlas i de offentliga arkiven, arkivhandlingarna, syftar i första hand till att fungera som dokumentation av dessa processer. Den traditionella arkivhandlingen är unik, även om det kan finnas kopior av originalet.

I bibliotekens fall handlar det om böcker och andra tryckta skrifter, där mångfaldigandet tvärt om är den tryckta skriftens bärande idé. Böcker och tidskrifter skrivs direkt för att nå en läsekrets. En arkivhandling däremot är normalt inte upprättad med tanke på arkivet, utan primärt för att fungera inom ramen för ett annat sammanhang. Det går att räkna upp flera skillnader av detta slag som lett till att arkiv och bibliotek, trots de många beröringspunkterna, ändå har förhållandevis olika identiteter.

Undersöker vi dessa identiteter närmare så ser vi emellertid att de i hög grad går att föra tillbaka på den teknologiska gränslinje som de analoga informationsbärarna upprätthåller mellan den unika handlingen och den tryckta skriften. Med de digitala informationsbärarnas intåg är dock den teknologiska gränsen i princip upphävd. Så snart informationen finns i digital form så kan den lagras, mångfaldigas och spridas på ett sätt som vänt upp och ned på det

mesta av det som under den analoga tiden gett arkiven och biblioteken dess olika förutsättningar.

Inom både arkiv- och biblioteksväsendena pågår sedan 1970-talet en anpassning till de nya digitala villkoren och möjligheterna. Från att på ett typisk sätt ha varit en marginalföreteelse så tar de digitala villkoren successivt över och börjar dominera arkivens och bibliotekens¹ vardag.

Den digitala utvecklingen är omvälvande för arkiv- och biblioteksområdena och vi har sannolikt hittills bara sett dess inledning. Dagens arkiv och bibliotek har trots allt fortfarande sin bas i den analoga världen, men verksamheterna, liksom deras användare, rör sig i hög grad i riktning mot den digitala. I framtiden kommer med stor sannolikhet arkiven och biblioteken att vara digitalt baserade med uppgift att också hantera analog information.

Skillnaderna mellan arkiv- och biblioteksväsendena kommer inte att upphävas av den digitala utvecklingen. Givetvis ska också väsentliga och funktionella egenarter mellan de båda områdena bestå. Men vi tror att det är mer som förenar än som skiljer arkiv och bibliotek åt i ett framtidsperspektiv. Att se frågor som berör arkiv och bibliotek i ett sammanhang, i en sfär, handlar om att fokusera på den kärnuppgift som är gemensam för båda områdena, att samla in, förvara och tillgängliggöra information.

En omställning kommer att kräva mycket kraft i form av kreativitet, idéer och nytänkande, men också i form av ekonomiska resurser, förmåga till kraftsamlingar och prioriteringar samt gott ledarskap.

Behov av samordning

Arkiven och biblioteken står alltså sedan en tid mitt uppe i och inför stora och avgörande steg i förhållande till den digitala världen. För att underlätta och på ett effektivt sätt samordna förändringar till följd av den tekniska utvecklingen, som har gett helt nya möjligheter, ser vi behov av en modern, central aktör eller företrädare för dessa frågor inom förvaltningen.

Biblioteken är av hävd uppdelade på tre separata områden, utan gemensamt sammanhållande centrum. De får i dag vart och ett

¹ Statistiska centralbyrån, Kungl. biblioteket *Forskningsbiblioteken 2007. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.* Där sägs att "Med största sannolikhet blir det alltså inom kort vanligare att använda en e-bok än att låna en tryckt bok, framför allt bland högskolebibliotekens användare."

efter bästa förmåga hantera omställningens utmaningar. *Det gäller folkbiblioteken, de vetenskapliga biblioteken och specialbiblioteken.* Ansvaret för biblioteksförserjningen är delat på flera parter: stat, landsting och kommun, Kulturdepartement och Utbildningsdepartement, Statens kulturråd, Kungl. biblioteket (inkl. Statens ljud och bildarkiv fr.o.m. 2009) och Skolverket.

De olika biblioteksväsendena emanerar ur skilda historiska sammanhang, har haft olika ämnesmässiga tyngdpunkter och vänt sig till olika låntagargrupper. De uppgifter och utmaningar som biblioteken står inför är dock i princip desamma för dem alla. Det gäller även beträffande låntagarna, som har andra behov och beteenden än tidigare.

Därför bedömer vi att det behövs en ny organisation och en ny ledningsfunktion för ett samlat svensk biblioteksväsende.

Inom arkivväsendet finns en motsvarande bild. Arkivfunktioner, allt ifrån enklare förvaringsformer till utbyggda professionellt skötta arkiv, finns i anslutning till varje verksamhet som behöver en sådan. Det gäller såväl stat, kommuner och landsting som företag, föreningar och enskilda. Detta präglar arkivväsendet i stort på så sätt att de statliga arkivmyndigheternas, Riksarkivets och landsarkivens, huvudsakliga uppgift är att sörja för statens arkivfunktioner i form av fysiska depåer för handlingar, viss tillsyn och för den professionella kompetensen.

Sveriges kommuner och landsting svarar för viss samordning och service till arkiven inom den kommunala sektorn medan arkiv inom enskild sektor, trots vissa insatser från de statliga myndigheterna, av folkrörelsearkiven samt även andra sammanslutningar, i princip saknar professionellt centrum.

Sammantaget gäller att samtliga aktörer inom arkivområdet är primärt inriktade på den egna arkivbildningen. Ingen, inte ens Riksarkivet, har ett tydligt ansvar för arkivväsendet i dess helhet. Vi tror att ett sådant centrum behöver skapas.

Den tekniska utvecklingen och inträdet i den digitala världen gör emellertid att det framstår som än mer ändamålsenligt att skapa en samlande aktör gemensamt för såväl arkiven som biblioteken.

Till utmaningarna för arkiven och biblioteken, som ju hittills varit inriktade på det skrivna ordet, hör att den digitala informationstekniken löser upp gränsen mellan skrift, ljud och bild. Den utvecklingen har vi berört i grundanalysens avsnitt 5.4.3.

Detta får följderna på så sätt att inte bara gränsen mellan arkiv och bibliotek löses upp, utan också så att gränserna försvinner

gentemot de arkiv- och biblioteksfunktioner som är specialinriktade på just ljud- eller bildupptagningar. Att Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv, efter myndigheternas eget initiativ, från och med 1 januari 2009, bildar en gemensam myndighet betraktar vi som ett framsynt och viktigt steg. Den utveckling som därmed inletts bör på sikt följas upp när det gäller samspelet med ytterligare aktörer inom området.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Samma förhållande torde kunna bli aktuellt vad gäller tillgången till anpassade medier. Den digitala utvecklingen har lett till en snabb utveckling som påverkar och flyttar gränsen för allas tillgänglighet. Även sammangåendet mellan Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv torde som nämnts ovan ge positiv riktning åt denna utveckling. Vi anser därför att även Talboks- och punktskriftsbiblioteket hör samman med den sfär som arkiven och biblioteken skapar.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket är inne i en fas av utveckling som vi vill understödja genom vårt förslag. Vi anser därför att det finns möjlighet till organisatoriska förändringar på sikt.

Institutet för språk och folkminnen

Institutet för språk och folkminnen har tidigare redovisats till riksdagen under arkivområdet² men är efter att språkfrågor har integrerats i myndigheten en del av litteratur, läsande och språk. Myndigheten har alltså kontaktytor mot såväl arkiv som bibliotek. Institutets verksamhet utgörs i dag av en del som i allt väsentligt är uppbyggd kring informationsförsörjning av samma art som arkiven samt uppgifter för språkområdet. Enligt förslag från Språklagsutredningen³ bör de senare uppgifterna utvecklas.

Vi menar att Institutet för språk och folkminnen har uppdrag som har beröringspunkter dels mot arkiven, dels mot biblioteken. För att skapa förutsättningar även för Institutet för språk och folkminnen att dra nytta av de samordningsvinster som vi anser finns

² Såväl Institutet för språk och folkminnen (dvs. innan språkfrågorna fördes till området) som i Statens ljud- och bildarkiv under Utbildningsdepartementet har räknats till arkivområdet. jfr t.ex. prop. 1996/97:3, s. 153.

³ SOU2006:26, *Värna språken – förslag till språklag*.

för arkiv och bibliotek bedömer vi att institutet bör räknas till den föreslagna sfären. Det innebär bl.a. att regeringen i sin styrning av myndigheten bör utgå även från gemensamma frågor i sfären och underlätta samverkan med övriga berörda myndigheter som arbetar för sfären.

Institutet för språk och folkminnen har funnits i nuvarande form sedan 1 juli 2006. På något längre sikt bör det bli tydligt vilka uppgifter och vilka utvecklingsmöjligheter som ligger framför institutet med anledning av de nya uppdragen i anslutning till politiken inom språkområdet. Den utvecklingen bör avgöra om också institutet bör integreras organisatoriskt med de andra myndigheterna inom sfären och den riktning som utvecklingen av verksamheterna inom myndigheten tar bör därför avvaktas.

Vår bedömning är att myndigheten bör ingå i den sfär som arkiven och biblioteken skapar. Däremot anser vi att organisatoriska förändringar bör ses på sikt.

15.2 Arkiv

15.2.1 Arkivverksamheten i landet

Arkivverksamheten kan dels betraktas som en kulturverksamhet, dels som en del i den allmänna förvaltningen, dvs. som en generell resurs för samhällets informationsförsörjning⁴. I Sverige finns medeltida handlingar bevarade men arkivverksamhet i mer ordnad form inleds under 1500- och 1600-talet. Ansvar för offentliga arkivverksamheter är fördelat på stat, landsting och kommun.

Vad gäller enskilda arkiv finns inte någon lagstiftning.⁵ Enskilda arkiv har bildats av företag, föreningar och privatpersoner samt s.k. gårdsarkiv. Vid Riksarkivet finns en *nämnd för enskilda arkiv* som år 2008 fick använda 11 742 000 kronor för bidrag till enskilda arkiv. Vidare förfogar Riksarkivet över anslaget bidrag till regional arkivverksamhet, ca 6,2 miljoner kronor. Det får användas till 22 regionala arkiv.⁶

⁴ Per Molander, 2008, Den centrala förvaltningens struktur. Rapport till 2006 års förvaltningspolitiska kommitté.

⁵ Arkivutredningen (SOU 2002:78) föreslog att det av arkivlagen skulle framgå att arkiv som bildats av enskilda arkivbildare är en del av det nationella kulturarvet. Ett samlat arkivverk skulle ha ett tydligare ansvar för enskilda arkiv.

⁶ Bidraget lämnas i form av stödenheter om 100 000 kronor eller delar av stödenheter och stödenheterna ska fördelas lika mellan de stödberättigade arkivinstitutionerna.

En trend är att skilda regionala och lokala arkiv, men även landsarkiv och landsting- och kommunarkiv, samlas till arkivcentrum. Det gör arkiven både mer synliga och tillgängliga. Arkiven används i hög grad inom den vetenskapliga forskningen. Vidare är de av stor betydelse inom förvaltningen. En stor grupp användare är släktforskarna.⁷ Enligt Sveriges släktforskarförbund är närmare 70 000 personer medlemmar i föreningar för släktforskning.⁸

Arkivutredningen⁹ beräknade att det 2002 fanns ca 200 personer verksamma vid folkrörelsearkiven runt om i landet. Folkrörelsearkivens bestånd kunde 2001 beräknas vara minst ca 50 000 hyllmeter handlingar. På näringslivsarkiven beräknade arkivutredningen¹⁰ att det fanns ett 50-tal anställda. Beståndet fördelar sig på ca 90 000 hyllmeter, 4 miljoner bilder och stora mängder reklammaterial och bilder. Vidare finns arkivpersonal och stora arkiv i kommuner och landsting.

En stor del av de arkiv som finns i landet härrör från den offentliga förvaltningen, men arkivfrågorna har också en kommersiell och uppdragsfinansierad sida. Företag och föreningar av skilda slag avsätter arkiv och vid någon punkt i företagets eller föreningens historia uppstår behov av att arkivet tas om hand av någon annan, en professionell arkivvårdande organisation. Det har gett upphov till arkivverksamheter utanför staten vilka finansieras huvudsakligen av enskilda medel.¹¹ Det finns sålunda en marknad på vilken företagen och föreningarna kan upphandla arkivtjänster av såväl enskilda arkiv som av Riksarkivet och landsarkiven.

Akademiska utbildningar i arkiv- och informationsvetenskap finns vid flera universitet runt om i Sverige.

Arkivverksamheterna har flera skilda föreningar för olika delar av arkivverksamheterna. Riksförbund som på musei- och biblioteksområdet finns däremot inte.

Arkivutredningen konstaterade att kommunikationen mellan stat och kommun när det gäller arkivfrågor förts i en anda av bristande tillit och att det hittills till del varit svårt att få till stånd ett konstruktivt samarbete.¹² Vi har genom våra möten med regio-

⁷ SOM-institutet, Åsa Nilsson, SOM-rapport 2008:13, SOM, Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007. Enligt undersökningen hade åtta procent av befolkningen, något fler män än kvinnor, släktforskat någon gång under det senaste året.

⁸ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009*, Problemanalys och statistik.

⁹ SOU 2002:78, Arkiv för alla, s. 130.

¹⁰ *ibid.* s. 126 f.

¹¹ Exempelvis har Centrum för näringslivshistoria i Stockholm en självfinansieringsgrad på 95 procent, grundad 1974, uppgifter överlämnade till Kulturutredningen dnr 168/2008.

¹² Arkiv för alla, s. 108.

nala företrädare och andra fått uppfattningen att frågan fortfarande är aktuell. Vidare har i dessa sammanhang framförts att det finns problem med vilka enskilda arkiv som tas om hand respektive vilka som inte tas om hand.

Kontakter finns mellan näringslivsarkiven (det finns en förening för näringslivsarkiven), föreningsarkiven och de offentliga arkiven men kontakterna handlar mer om kunskapsutbyte än om samverkan eller samarbete. Det har också framförts till oss att de mindre arkiven har behov av utvecklingsstöd när det gäller t.ex. upprättande av affärsmodeller.

Samlade uppgifter om eller utvärderingar av såväl offentliga som enskilda, förenings- och näringslivsarkiven saknas.¹³ Det är heller inte uttryckligen en uppgift för Riksarkivet och landsarkiven. Till skillnad mot t.ex. biblioteksområdet tycks detta heller inte uttryckligen efterfrågas av den professionella arkivvärlden.

15.2.2 Riksarkivet och landsarkiven

År 1618 utsågs den först arkivsekreteraren i det kungliga kansliet.¹⁴ År 1835 infördes titeln riksarkivarie. Arkivmyndigheterna, Riksarkivet och landsarkiven¹⁵ har som främsta uppdrag att förvara och vårda myndigheternas allmänna handlingar för framtiden. Grunden för verksamheten är offentlighetsprincipen som utgör en förutsättning för vårt demokratiska statsskick – alla medborgare har rätt att ta del av allmänna handlingar.¹⁶

I arkivlagen (1990:782) finns grundläggande bestämmelser om myndigheternas arkivverksamhet. Där anges bl.a. att myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet och att de ska bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättskipning och förvaltning, och forskningens behov. Av arkivlagen

¹³ Sammantaget torde dock arkivverksamheten i landet vara omfattandet Budgetomslutningen vid de tre arkiven Arbetarrörelsens arkiv, Centrum för Näringslivshistoria och TAM-arkiv var 2008 59 miljoner kronor. Underlag överlämnat till utredningen från dessa institutioner. dnr 168/2008.

¹⁴ Men Riksarkivet kan räkna sina rötter tillbaka till årtalen 1523 och 1618.

¹⁵ De finns i Lund, Göteborg, Uppsala, Visby, Vadstena, Östersund och Härnösand. För Värmlands respektive Stockholms län har Värmlandsarkiv respektive Stockholms stadsarkiv funktion som landsarkiv.

¹⁶ 2 kap. tryckfrihetsförordningen (1949:105). I sekretesslagen (1980:100) finns bestämmelser om att myndigheterna bl.a. ska registrera handlingar. Vidare är personuppgiftslagen (1998:204), lag om överlämnanden av allmänna handlingar etc. (1994:1383) och lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk viktiga för verksamheten.

framgår vidare att det för tillsynen av att myndigheter och andra fullgör sina skyldigheter på arkivområdet ska finnas arkivmyndigheter. I arkivlagen finns också bestämmelser om arkivmyndigheternas övertagande av arkiv från myndigheter under deras tillsyn samt en bestämmelse om att de statliga arkivmyndigheter får ta emot arkivmaterial också från enskilda. Ytterligare bestämmelser som bl.a. rör de statliga arkivmyndigheternas föreskriftsrätt och överlämnande av arkiv till arkivmyndigheterna finns i arkivförordningen (1991:446).

I förordningen (2007:1179) med instruktion för Riksarkivet och landsarkiven anges att de har det särskilda ansvaret för den statliga arkivverksamheten och för arkivvården i landet som framgår av arkivlagen och arkivförordningen. Enligt instruktionen har Riksarkivet i uppdrag att verka för att myndigheter och vissa andra organ på ett ändamålsenligt sätt fullgör sina skyldigheter enligt arkivlagen att bevara, hålla ordnade och vårda sina arkiv så att arkiven tillgodoser rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättskipning och förvaltning samt forskningens behov. Riksarkivet ska också bl.a. verka för utveckling av arkivverksamheten, och verka för ändamålsenlig gallring av handlingar, samt ge kommunerna råd i arkivfrågor.

Enligt instruktionen ska Riksarkivet beträffande handlingar som mottagits för förvaring hålla dem tillgängliga, tillhandahålla och levandegöra arkivinformation för forskningsändamål och annat utnyttjande, och verka för att arkiven och samlingarna ska bli fullständiga. I instruktionen anges också vilka uppgifter landsarkiven, som är myndigheter under Riksarkivet, har. Uppgifterna är i princip parallella fast avgränsade till en viss region. Riksarkivets och landsarkivens verksamhet kan beskrivas under fyra huvudsakliga rubriker.

Att *arbeta för en god arkivhantering* innebär att hjälpa myndigheter och enskilda arkivbildare att bättre hantera sina arkiv. Det innebär rådgivning, stöd, regler och normer, utbildningar och inspektioner av arkiven. År 2007 stod detta för 7 procent av de totala kostnaderna

Att *ta emot, bevara och vårda* innebär att ta väl hand om arkivhandlingarna, sortera och förvara dem rätt, konservera och binda om samt stöldsdydda. Digitalt material konverteras i nya, system och format. Kända metoder används och nya utvecklas. År 2007 stod detta för 29 procent av de totala kostnaderna.

Att *tillhandahålla och tillgängliggöra* innebär att tala om att arkiven finns och hur man söker och läser. Det görs på forskarsalar och via webbsidor, men även via brev, e-post eller telefon. Arkivarier svarar på frågor och ger stöd. Söksystem och andra hjälpmedel till arkiven utvecklas. Visningar, kurser, utställningar, publikationer och annan information är andra aktiviteter. År 2007 stod detta för 60 procent av de totala kostnaderna.

Att erbjuda *museitjänster* handlar om att erbjuda kvalificerade förvaringstjänster åt svenska museer samt vård- och dokumentationstjänster avseende museiföremål. År 2007 stod detta för fyra procent av de totala kostnaderna. Denna verksamhet är till övervägande delen finansierad via avgifter.¹⁷

Myndigheternas finansiering var 2008 ca 325 miljoner kronor. Vid Riksarkivet och landsarkiven finns 657 årsarbetskrafter. Riksarkivet och landsarkiven har en relativt omfattande konkurrensutsatt verksamhet som årligen omsätter ca 100 miljoner kronor¹⁸, främst genom digitaliseringstjänster, men även genom försäljning av depåttjänster till företag och föreningar.

Riksarkivet och landsarkiven hade 2007 drygt 81 000 forskarbesök i sina lokaler. Forskarbesöken har minskat med ca 20 000 besökare sedan 2005 beroende på att de digitala tjänsterna ökat. Myndigheten satsar t.ex. på att ta fram vägledningar, webbaserade blanketter, information på hemsidan.¹⁹

De statliga arkivmyndigheterna har sedan arkivpropositionen lades 2004²⁰ prioriterat vissa utvecklingsinsatser. De har strävat efter att få organisationen mer entydig – att uppfattas som just *statens arkiv*.²¹ Det innebär konkret att gallring och tillsyn bedrivs gemensamt, regler vid de olika forskarexpeditionerna har harmoniserats, en gemensam grafisk profil och en enhetlig hemsida har skapats. De har dessutom fortsatt satsa på att digitalisera handlingar och på att utveckla IT-verksamheten.

Landsarkivens roll påverkas av statsförvaltningens nya myndighetsstruktur med allt färre regionala och lokala myndigheter att relatera till för tillsyn och leveranser. Det är i dag endast polisen och länsstyrelserna som har en sådan organisation.

¹⁷ Drygt 15 miljoner kronor. Inkomsterna kommer från statliga kulturinstitutioner.

¹⁸ Statskontoret 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet*.

¹⁹ *Årsredovisning 2007 för Riksarkivet och landsarkiven*. s. 29-30.

²⁰ Prop. 2004/05:124.

²¹ Myndigheten presenterar sig t.ex. på sin hemsida som under samlingsnamnet Statens arkiv.

Beståndet bestod den sista januari 2007 av bl.a. 623 006 hyllmeter handlingar. Den årliga tillväxten varierar men har för Statens arkiv de senaste åren legat på runt 17 000 hyllmeter.²² Principer och metoder för insamling är avancerade och väl dokumenterade, men diskussionen om syfte och samhällelig nytta sparsam.

Arkiven är en del i en förvaltningstradition, de är myndigheter, men de är också offentliga kulturinstitutioner. Det finns många intressanta exempel på pedagogiska insatser och utvecklingsprojekt också för att nå nya målgrupper, men fokus i de offentliga arkivverksamheterna ligger trots allt fortfarande på insamling och ordnande.

Målet för Riksarkivet och landarkiven handlar främst om de statliga myndigheternas arkiv. Det innehåller dock även formuleringar om att de genom kunskapsuppbyggnad grundad på forskning och i samverkan med andra, ska bidra till samt sprida information om ny kunskap inom sitt verksamhetsområde. Under verksamhetsgrenen arbeta för en god arkivhantering finns i Riksarkivet och landsarkivens årsredovisning uppgifter om arbetet mot kommuner och enskilda. Landsarkiven ordnade arkivkonferenser, informationer eller utbildning för den kommunala sektorn.

Vi har också vid våra kontakter med skilda arkivföreträdare fångat upp att det finns behov av skilda forsknings- och utvecklingsinsatser. Riksarkivet disponerar 2008 ett anslaget ca 9,5 miljoner kronor för detta ändamål²³. Det används för angelägna projekt inom Riksarkivet och landsarkiven.

Insatser har gjorts av Riksarkivet och landsarkiven för de nationella minoriteterna. Vi har fått positiva kommentarer till detta från de berörda, samtidigt är behoven långt ifrån tillgodosedda. Ansvarsfrågorna är otydliga.

Ett antal enskilda arkiv får bidrag via Riksarkivets enskilda nämnd. Besluten om bidrag är inte motiverade. Vissa av dessa arkivverksamheter har framfört till oss att de upplever att de inte har någon dialog med staten. De önskar sig dialog om såväl uppdragets innehåll som inriktning, dvs. vad förväntar sig staten för de pengar staten satsar. Men de önskar också en dialog om anlagets storlek och en ökad långsiktighet i finansieringen. I dag fattas beslut om statligt bidrag i januari samma budgetår som bidraget

²² jfr Årsredovisning 2007 för Riksarkivet och landsarkiven, s. 27.

²³ I Riksarkivets och landsarkivens årsredovisning 2006 redovisas i kap 2.3 samt i Bilaga s. 62 ff hur dessa medel använts.

avser. Det har till oss framförts att de arkiv som dels söker bidrag ur Enskilda nämnden vid Riksarkivet, dels konkurrerar med Riksarkivet och landsarkiven om uppdrag kan uppleva att myndigheten har dubbla roller. Önskemålet om förbättrad dialog mellan parterna kvarstår dock.

15.3 Bibliotek

Biblioteksvärlden är av tradition sammanbunden i ett internationellt nätverk med bl.a. kataloger, klassificeringssystem, och standarder. I dag är kataloger och samlingar globalt tillgängliga och bibliotekens användare är såväl fysiska besökare som webbesökare från olika länder.

I Sverige finns ett väl utbyggt system med bibliotek av skilda slag. Kungl. biblioteket, universitets- och högskolebibliotek, specialbibliotek och folkbibliotek samt skolbibliotek är olika myndigheter och delar detta system. Forskningsbiblioteken sorterar under Utbildningsdepartementet. Tyngdpunkten i beskrivning och analys i det följande handlar om folkbiblioteken, som sorterar under kulturpolitiken. Övriga delar av biblioteksväsendet behandlas kortfattat och framför allt med utgångspunkt i deras relation till folkbiblioteken. Den grundläggande fråga som vi söker ett svar på handlar om relationerna mellan de olika biblioteken och hur de bör ordnas framgent.

15.3.1 Folkbiblioteksverksamheten i landet

Bibliotekslagen (1996:1596) handlar om det allmänna biblioteksväsendet. Alla medborgare ska ha tillgång till ett folkbibliotek, som ska finnas i varje kommun. Lånen ska där vara avgiftsfria. Ett länsbibliotek bör finnas i varje län. I grundskolan och gymnasieskolan ska det finnas skolbibliotek.²⁴ Lagen fördelar ansvaret för dessa mellan olika parter. Kommuner och landsting ska anta planer för biblioteksverksamheterna.

I Sverige fanns 2007 sammanlagt 2 090 utlåningsställen med närmare 5 900 anställda varav hälften bibliotekarier. Antalet aktiva

²⁴ Och högskolebibliotek vid alla högskolor.

låntagare var 2,6 miljoner, och dessa lånade sammanlagt 69 miljoner medier.²⁵

Bokutlåningen varierar mellan kommunerna – de med högsta utlåningen 2007 redovisade nästan 15 lån per invånare medan kommunen med den lägsta utlåningen rapporterade mindre än fyra lån per invånare.²⁶ Utlåningen av AV-medier står för 17 procent av utlåningen. Barnböcker står för 48 procent av de utlånade böckerna, skönlitteratur för vuxna 25 procent och facklitteratur för 27 procent.²⁷ Av antalet aktivitetstillfällen 2007 riktade sig 69 procent²⁸ till denna grupp. Barn och ungdomar får anses vara bibliotekens främsta målgrupp.

Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteken. De offentliga kostnaderna för biblioteken var 2005 ca 3,5 miljarder kronor varav kommunerna stod för 95 procent av kostnaderna.²⁹ Folkbiblioteken har flera roller och uppgifter. De är viktiga i ett lärandeperspektiv, men de ska också vara bibliotek för alla utan krav på förkunskaper, formalia eller motprestationer. Verksamheten sträcker sig också utanför de egna väggarna genom uppsökande arbete mot grupper som inte är användare av bibliotek. Folkbiblioteken har dels särskilda målgrupper, dels vida kontakttytor i det omgivande samhället. Detta skiljer folkbibliotekens uppdrag från forskningsbibliotekens. Samtidigt har de dock gemensamma funktioner för lärandet.

Den överväldigande majoriteten av folkbiblioteken är en del av den kommunala förvaltningen. Det finns dock bibliotek som drivs i andra former,³⁰ t.ex. ideella föreningar, Svenska kyrkan, Folket hus och i något fall ett företag. Dieselverkstadens bibliotek i Nacka

²⁵ Statens Kulturråd, 2008#3 *Kulturen i siffror. Folkbiblioteken 2007*.s. 5.

²⁶ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009*, Problemanalys och statistik. Biblioteken, s. 287, "Enligt SCB:s ULF-undersökning 2006 hade 54 procent av svenska folket besökt ett bibliotek minst en gång under senaste 12 månader. Störst andel besökare fanns bland personer upp till 30 år och bland studerande. Minst andel besökare fanns bland män över 64 år och bland företagare. Kvinnor är flitigare biblioteksbesökare än män, 59 procent av kvinnorna uppgav sig ha besökt biblioteket senaste året medan motsvarande andel för männen var 48 procent. Biblioteksbesökandet ökar med utbildningen. De som har hemmavarande barn under 18 år gör oftare besök än de som saknar barn. Biblioteksbesökandet är mindre utbrett bland boende i Stockholm än bland boende i resten av landet."

²⁷ *ibid.* s. 291.

²⁸ Statens kulturråd, 2008#3, *Folkbiblioteken 2007*, s. 30 (av 66 205 olika publika aktivitets-tillfällen).

²⁹ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009*, Problemanalys och statistik. Biblioteken, s. 288.

³⁰ Föreningen BiS, Bibliotek i Samhälle, har sammanställt folkbibliotek med alternativa driftsformer. Ett underlag för föreningens seminarium Bibliotek – en privatsak? på Bok & Biblioteksmässan den 27 september 2007. Föreningen har lokaliserat ett tiotal bibliotek i ett tiotal län.

kommun drivs på entreprenad av en ekonomiska förening, ett personalkooperativ om sex personer.

Det finns 20 läns- eller regionbibliotek.³¹ De har till uppgift att utveckla och stödja folkbiblioteken och i viss utsträckning komplettera dem. De bedriver utvecklingsprojekt och utbildning och fortbildning, omvärldsbevakning, gemensam marknadsföring, rådgivning och handledning till enskilda bibliotek, samordning av digitala tjänster m.m. De har det senaste decenniet rört sig från den kompletterande medieförsörjningen mot en nätverkande funktion.

En stor aktör på biblioteksområdet är Bibliotekstjänst AB som har drygt 300 anställda i Sverige och Finland och en omsättning på 900 miljoner³² ArtikelSök, BURK-sök och bibliotek.se³³ är några exempel på databaser som Bibliotekstjänst driver.

Utlåningsstrukturen har förändrats det senaste decenniet. Folkbiblioteken behöver inte längre gå via läns- och regionbiblioteken och dessa i sin tur har förnyat sin verksamhetsidé. Detsamma kan sägas gälla för lånecentralerna som nu kallar sig informations- och lånecentraler³⁴, och som samverkar kring olika informationsverksamheter. Frågan är dock om dagens struktur är optimal, på vilket sätt dessa nivåer och organisationer överlappar eller samverkar och om inte resurser kan riktas om. Bibliotekens internationella verksamheter är viktig för att säkra tillgång till medier på andra språk, men fler bibliotek borde dela på ansvaret för skilda språk.

Som redovisats ovan samverkar ett par län om länsbibliotek och andra diskuterar samgående. Det verkar vara en naturlig följd av den nätverkande funktionen och inriktningen mot samordning, utveckling och fortbildning, men även samarbetena mellan länsbiblioteken.

Folkbibliotekens identiteter har förändrats över tid. De växte fram tillsammans med folkbildningen, men i dag är den folkbildande identiteten inte lika tydlig. De är resurser för lärande, till stöd för utbildning på olika nivåer. De är minnesinstitutioner med kopplingar till både arkiv och museiväsendet. De har en roll för demokratifrågor och i vissa kommuner är de delar i demokrati-

³¹ I Blekinge och Kronoberg samverkar man om länsbibliotek. I Västmanland har nyligen genomförts en utredning som förordar ett gemensamt regionbibliotek för Västmanland och Örebro. Jfr Annette Johansson, 2008, *På vilken fråga är länsbiblioteket ett svar? en utredning av Länsbibliotek Västmanlands framtida roll och inriktning*. AnnJo Konsulteri den 30 juni, 2008.

³² www.btj.se, Om BTJ. Sveriges allmänna biblioteks förening/Svensk biblioteks förening har varit grundare och ägare, men sålde 2008 sina sista aktier i företaget.

³³ Ett samarbete med Kungl. biblioteket/LIBRIS.

³⁴ Se kap. 11 för beskrivning av dessa.

centrum eller medborgarkontor.³⁵ Det är verksamheter och platser som syftar till att bli redskap för demokratiska processer och öka medborgarnas deltagande i demokratin. Medborgarna kan på folkbiblioteken få ingångar till statlig och kommunal information, samhällsvägledning och stöd i kontakter. Biblioteken fungerar också som mötesplatser. I de kommuner som har kulturhus har biblioteket en central funktion.

Utgifterna för biblioteksverksamhet och utlåning av böcker varierar kraftigt mellan kommunerna och därmed sannolikt även kvaliteten på biblioteksverksamheten.³⁶ Det är i sig inte orimligt, det ska inte vara ett problem att en kommun vill satsa mer än andra. Däremot är det inte möjligt att veta om en grundläggande standard upprätthålls oavsett bostadsort. Användningen av biblioteken skiftar också mellan olika grupper – högutbildade använder bibliotek i högre grad än lågutbildade.³⁷

Antalet utlånade böcker vid folkbiblioteken har varit sjunkande sedan 1980-talet, mellan 1980 och 2007 med 25 procent.³⁸ Samtidigt toppar biblioteken årets mätning av befolkningens förtroende för olika samhällsinstitutioner med 72 procent.³⁹ Biblioteken har en stark ställning som fungerande mötesplatser i det svenska samhället. En undersökning som Svensk biblioteksförning låtit göra av kommunala beslutsfattarens inställning till bibliotek visar att en överväldigande majoritet tycker att biblioteken är viktiga och att de har en positiv utveckling.⁴⁰ Men den starka ställningen har inte enbart positiva konsekvenser. Biblioteken är kvinnodominerade arbetsplatser, ca 85 procent av de anställda är kvinnor⁴¹, och stereotypa bilder av bibliotekarier och bibliotek florerar. Biblioteken har följaktligen svårt att nå ut med att de t.ex. har en roll i integrationsprocessen – som centrum för kultur, kunskap och information.⁴² Undersökningar vid SOM-

³⁵ I SOU 2008:97, Styr samverkan – för bättre service till medborgarna, nämns bl.a. biblioteken som möjliga kommunala servicepunkter och kontor i gles- och landsbygd. Utgångspunkten är medborgarens behov av service inte de enskilda offentliga myndigheternas verksamheter.

³⁶ Kommunernas kostnader för bibliotek finns tillgängliga i Kommundatabasen, Kultur-Sverige.

³⁷ S.Beckman och S. Månsson, 2008, *KulturSverige 2009*, Problemanalys och statistik, Biblioteken.

³⁸ Statens kulturråd, 2008#3, *Kulturen i siffror. folkbiblioteken 2007*.

³⁹ Anna Kåring Wagman, *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*. Svensk biblioteksförning april 2008.

⁴⁰ Svensk Biblioteksförning, 2008, *Kommunala biblioteksfattare om bibliotek*.

⁴¹ Statens kulturråd, 2008#3, *Folkbiblioteken 2007*.

⁴² Svensk biblioteksförning, 2008, *Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekens betydelse för integration*. s. 47 och där a.a.

institutet visar att andelen biblioteksbesökare sedan mitten av 1990-talet är högre bland invånare som inte har svenskt medborgarskap än bland dem som har det, även om skillnaderna börjar minska något.⁴³

Människors beteenden för informationsförsörjning och kunskapsutveckling har påverkats. Beteendet är också under påverkan av förändrad utbildningsnivå och de nya möjligheter till lättillgänglig information som digitaliseringen innebär. Skillnaderna i detta beteende mellan människor är dock stor – vissa är helt självständiga och andra behöver ett omfattande stöd för att hitta rätt information och kunna tillgodogöra sig den.

I diskussionen kring bibliotekens uppdrag är betoningen av användaren och användarens behov är stark. Däremot finns det skäl att mer genomgående resonera kring hur detta användarperspektiv kan leda fram till förändrade professionella attityder och reellt inflytande på biblioteken av dess användare. Intressanta projekt pågår dock.⁴⁴

Svenska biblioteksförningens undersökning visar att det finns en intressant skillnad i uppfattningar mellan kommunala beslutsfattare och allmänheten kring hur verksamheterna ska utformas; allmänheten är mer konservativ och vill att biblioteken ska ha sin traditionella funktion som lugna och tysta platser med läsning och böcker i centrum.⁴⁵

Bland folkbiblioteken pågår en prövning av den framtida profilen. Vad ska de vara och för vem – förmedlare eller förvaltare, expert på sitt eller vägledare av andra, folkbildare eller informationsförmedlare, inriktade på skönlitteratur eller på underhållning och nya medier, för starka eller svaga grupper?⁴⁶

De offentliga biblioteken är politiskt styrda institutioner, samtidigt är en hög grad av självständighet en viktig del i "varumärket". Biblioteken kan i hög grad sägas fylla en roll i såväl medborgarnas privata liv och i det offentliga samhället. Etitetet offentliga vardagsrum är träffande. De är sociala centrum, mötesplatser och

⁴³ ibid. s. 7-10.

⁴⁴ Landstinget i Uppsala hemsida, www.lul.se, Ett samarbete mellan Länsbibliotek Uppsala och Regionbibliotek Stockholm samt ett tiotal folkbibliotek i dessa län. "Det frågeorienterade biblioteket". Det är ett projekt som syftar till att skapa användarvänliga bibliotek på besökarnas villkor. Projektet prövar olika metoder som presenterar biblioteksrummet och samlingarna på ett tillgängligt och användarvänligt sätt.

⁴⁵ ibid. s. 13.

⁴⁶ Jämför Anna Kåring Wagman, *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*. Svensk biblioteksförning april 2008.

lokala institutioner. De är arenor där olika grupper kan se varandra, träffas och föra en dialog.

Utgår man från medborgarens behov av bibliotekstjänster finns det mycket som talar för ökad samordning mellan olika delar av biblioteksväsendet. Det kan sannolikt höja tillgängligheten till bibliotekstjänster för alla användare inom befintliga ramar. Biblioteken på forskningssidan använder sig av systemet LIBRIS med 6 miljoner titlar medan folkbiblioteken använder BURK med 2,2 miljoner poster.⁴⁷ En samordning av dessa skulle ge användarna – studerande, forskare och allmänhet – en förbättra tillgång till bibliotekens samlingar.⁴⁸

Det finns inte någon statlig myndighet som har ett uttalat ansvar för det samlade biblioteksväsendet eller för folkbiblioteken och övriga offentliga bibliotek. Det innebär att ingen myndighet har i uppdrag att ställa upp kvalitetskriterier och utvärdera indikatorer eller att utvärdera de biblioteksplaner som ska upprättas. Statens kulturråd gör dock en viss uppföljning genom att redovisa hur många kommuner som antagit en biblioteksplan.⁴⁹ Inte heller finns någon part som kan svara för samordningen av digitala tjänster, något som sannolikt skulle kunna ge medborgarna bättre tjänster till en sammanlagt lägre offentlig kostnad. Staten gör via Statens kulturråd utvecklingsinsatser, men det handlar om punktvisa projekt.

15.3.2 Universitets- och högskolebibliotek och specialbibliotek

Inom universitets- och högskoleväsendet finns de vetenskapliga biblioteken som tidigare var egna myndigheter i anslutning till universiteten, men med Kungliga biblioteket som chefsmyndighet. De 38 universitets- och högskolebiblioteken lånade 2007 ut cirka 3,6 miljoner böcker, medan antalet nedladdningar av e-böcker var 2,9 miljoner.⁵⁰

Kungl. biblioteket (se vidare nedan) har till uppgift att stå för nationell samordning av informationsförsörjningen till högre utbildning och forskning. Vidare är myndigheten huvudansvarig

⁴⁷ Från ca 300 biblioteksenheter vid svenska universitets-, högskole- och forskningsbibliotek samt ett tjugotal folkbibliotek.

⁴⁸ Kungl. biblioteket, skrivelse till utredningen dnr 11/2009, Samhällsnyttan av folkbiblioteken i Libris.

⁴⁹ Statens Kulturråd, 2008#3, *Kulturen i siffror. Folkbiblioteken 2007*, s. 11.

⁵⁰ Kungl. biblioteket, Statistiska centralbyrån, *Forskningsbiblioteken 2007. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*

myndighet för tillämpningen av lag(1993:1392) om pliktexemplar av dokument (se vidare nedan).

Det finns även 34 s.k. specialbibliotek⁵¹ varav många är knutna till kulturinstitutioner. Även de har oftast en inriktning på forskningens informationsförsörjning men även på förvaltningens.

15.3.3 Kungl. biblioteket och Statens ljud och bildarkiv

Kungl. biblioteket kan räkna sina anor tillbaka till årtalen 1568 och 1611.⁵² Sedan 1661 har Kungl. biblioteket samlat in i stort sett allt som trycks i Sverige eller på svenska.

Kungl. biblioteket samlar in, beskriver, bevarar och tillhandahåller det svenska trycket. Myndigheten bidrar till infrastrukturen i det svenska forskarsamhället och är också ett forskningsbibliotek, främst inom humaniora och samhällsvetenskap. Kungl. biblioteket fördelar medel till forsknings- och specialbiblioteken för deras fjärrlån.

Vid Kungl. biblioteket finns avdelningen för nationell samverkan. Avdelningen bidrar till att förbättra och effektivisera informationsförsörjningen till högre utbildning och forskning genom arbete med utvecklingsfrågor inom nationalbibliotekets verksamhetsområden, i samverkan med externa aktörer. Avdelningen ansvarar för LIBRIS nationella bibliotekssystem och förvaltar och utvecklar ett nätverk av ansvarsbibliotek och stödjer bibliotekens fjärrlånesamverkan.

Statens ljud- och bildarkiv inrättades 1979. Statens ljud- och bildarkiv är arkiv för inspelat ljud och rörliga bilder – radio, tv, film, video, skivor och multimedier. Alla kan använda kataloger och referensbibliotek samt beställa fram och lyssna på musik ur samlingarna. Den största delen av arkivmaterialet är dock, av upphovsrättsliga skäl, endast tillgängligt för forskning på plats i Stockholm eller som fjärrlån på ett trettiotal platser i landet.

Verksamheten vid Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv styrs av lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument. Enligt förordning (1993:1439) om pliktexemplar av dokument ska dokument som lämnats till Kungl. biblioteket utgöra national-exemplar och dokument som har lämnats till Lunds universitets-

⁵¹ *ibid.* s. 7.

⁵² SOU 2003:129 *KB – ett kunskapsnav.*

bibliotek utgöra nationella reservexemplar. Dokument som lämnats till dessa tre institutioner ska bevaras för framtiden.

Kungl. biblioteket (med Statens ljud och bildarkiv fr.o.m. 1 januari 2009) har i dag ingen uppgift för folkbiblioteken eller det samlade biblioteksväsendet, utan är inriktad mot forskningens behov. I utredningen om Kungl. Biblioteket föreslogs att myndigheten skulle få en viss roll även för folk- och länsbibliotek, men utan att det skulle ändra folkbibliotekens ställning. Utredningen menade att folkbiblioteken spelade en allt större roll i utbildningsväsendet.⁵³ Utredningens förslag har inte behandlats av regeringen.⁵⁴

15.3.4 Statens kulturråd – ansvaret för vissa biblioteksfrågor

I 1 § förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd stadgas att myndigheten handlägger bl.a. ärenden om folkbibliotek i den utsträckning det inte är en fråga för någon annan myndighet. Det innebär att Statens kulturråd dels ger ett mer övergripande bidrag till biblioteksverksamhet om ca 47,7 miljoner kronor (reglerat i förordningar), dvs. även till länsbiblioteken, dels ger bidrag till några utpekade bibliotek med speciell inriktning t.ex. Sverigefinska biblioteket i Stockholm och Judiska biblioteket, och en samisk bibliotekskonsulent. Statens kulturråd anordnar seminarier och workshops och genomför projekt för att öka samordningen och utveckla vissa verksamheter. Statens kulturråd arbetar också för att utveckla samverkan med Kungl. biblioteket.

Vid Statens kulturråd kan bidrag sökas för inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek, läsfrämjande insatser, prenumerationsstöd, verksamhetsbidrag och utvecklingsbidrag till regional biblioteksverksamhet, verksamhetsutveckling för folkbibliotek och stöd till folkbibliotekens service för vuxnas lärande.

Det finns tre informations- och lånecentraler, i Stockholm, Malmö och Umeå. Sådana började byggas upp på 1970-talet för att förse folkbiblioteken med kompletterande litteratur och vara en länk till forskningsbiblioteken. År 1981 beslutades att dessa skulle

⁵³ SOU 2003:129 KB – ett nav i kunskapssamhället.

⁵⁴ Svensk biblioteks förening var i sina kommentarer till utredningen positiv till att Kungl. biblioteket skulle ta ansvaret för de offentligt finansierade och tillgängliga bibliotekens informationsförsörjning. Men föreningen betonade också att det behövdes en sammanhållen myndighet för hela biblioteksväsendet. Det ansvar och de medel som låg på Statens kulturråd borde föras över till Kungl. biblioteket. Yttrandet finns på Biblioteks förenings hemsida.

få funktion som depåbibliotek. I Jokkmokk finns ett samiskt depåbibliotek. De arbetar i dag med fjärrlån, dvs. förmedling av litteratur till andra bibliotek, men också med andra typer av tjänster som Fråga biblioteket-tjänsten och Idébiblioteket, utbildningar för bibliotekspersonal och referensservice. De kompletterar bibliotekens behov av smal litteratur genom sina inköp. I Umeå finns Sveriges depåbibliotek som är ett centralt, gemensamt uppbyggt fjärrlånemagasin för landets folkbibliotek. Slutligen finns Internationella bibliotekets lånecentral vid Stockholms stadsbibliotek som kompletterar Sveriges folkbibliotek genom litteratur och dokument på andra språk än svenska⁵⁵, som arabiska, persiska, ryska, spanska och kinesiska. Dessa verksamheter finansieras via Statens kulturråd. Även landets folkbibliotek har dock sedan 1960-talet byggt upp kunskaper och resurser på detta område.

15.4 Andra verksamheter inom sfären

15.4.1 Allas tillgång till anpassade medier – Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Myndigheten Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) skapades 1980. TPB har ett drygt 80-tal anställda och ett årligt anslag på ca 100 miljoner kronor. Myndigheten finansieras med medel från såväl Kulturdepartementets, som Utbildningsdepartementets⁵⁶ del av statsbudgeten. Myndigheten, som är placerad under Kulturdepartementet, har i uppdrag att i samverkan med andra bibliotek tillgodose de behov av litteratur som personer med synskada och andra läshandikapp har.

Bibliotekslagen (1996:1596) och lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk kan sägas ge en lagmässig bakgrund till TPB:s verksamhet⁵⁷. TPB erbjuder litteratur i form av DAISY-talböcker, punktskrift och taktila bilderböcker samt E-text.

Myndighetens målgrupp och låntagare är ca en halv miljon människor i Sverige. De aktiva låntagarna på lokala bibliotek är ca

⁵⁵ Undantaget norska, danska, engelska,, tyska, franska och samiska.

⁵⁶ Kulturdepartementet 70,1 miljoner kronor, Utbildningsdepartementet, 29,5 miljoner kronor.

⁵⁷ Bibliotekslagen (1996:1596) 8 § "Folk- och skolbibliotek skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former som är särskilt anpassade för dessa gruppers behov."

45 000, studenterna ca 2 100 och de aktiva punktskriftslåntagarna ca 500. Bland de aktiva låntagarna är ca 80 procent synskadade och 20 procent dyslektiker. I målgruppen är förhållandet det omvända c:a 80 procent dyslektiker och 20 procent synskadade. Till målgruppen tillkommer en grupp som inte går att uppskatta med hjälp av SCB. Den icke uppskattade delen utgörs av personer med kognitiv funktionsnedsättning, afatiker, rörelsehindrade, konvalenser, trycksvärteallergiker m.fl.

Den svenska talboksmodellen innebär att det är folkbiblioteken som låntagaren har kontakt med, dvs. inte direkt med TPB. TPB utvecklar dock distributionen via Internet (men även mobiltelefon) och TPB-katalogen (s.k. strömmande läsning).

TPB har under många år satsat på utveckling av skilda digitaliseringslösningar. Talboksformatet DAISY har utvecklats av TPB och är nu internationell standard. Det finns ett DAISY Consortium med ett 40-tal medlemsländer. Det gör det möjligt att dela på utvecklingskostnader. Man har också utvecklat sitt arbete med talsyntes.

I dag har TPB ca 67 000 talböcker i DAISY-format, drygt 13 000 punktskriftsböcker och drygt 300 textviewböcker. Produktionen sker till stor del efterfrågestyrt genom en förslagslåda på webben. Av utbudet är ca 80 procent olika former av facklitteratur. Årligen produceras 1 500 titlar till universitets- och högskolestudenter.

Myndigheten upphandlar produktion⁵⁸ från privata produktionsförlag, en mindre del sköts internt.

Förändringar i upphovsrättslagen har under senare år gett TPB nya möjligheter att förmedla verk till personer med funktionsnedsättning.

Samverkan med andra myndigheter som Post- och telestyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Hjälpmedelsinstitutet och Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) är av stor betydelse.

Myndigheten har satsat på att förbättra och utveckla sitt brukarperspektiv. Det finns en stor och förbisedd grupp människor med läs- och skrivsvårigheter i Sverige. Myndighetens uttalade målsättning är att nå dessa människor.

Ansvar för dagstidningar, tidskrifter, läromedel och skönlitteratur ligger på fyra olika statliga aktörer; Taltidningsnämnden,

⁵⁸ Skanning, inläsning av talböcker, textviewböcker, taktila bilderböcker m.m.

Statens kulturråd, Specialpedagogiska skolmyndigheten och TPB. Även landsting, kommuner och universitet producerar och anpassar material till sina brukare. Teknikutvecklingen har dessutom gjort att gränserna mellan anpassade och vanlig medier börjat luckras upp – på sikt kan kanske samma teknik användas för både anpassade och vanliga medier.

Taltidningsnämnden och TPB har av regeringen under 2008 haft i uppdrag att utreda möjligheter till ökad samverkan mellan myndigheterna för att uppnå ökad tillgänglighet och effektivare resursanvändning. Rapporten förstärker enligt vår mening de förhållanden som talar för en närmare samverkan mellan dessa parter.

TPB har också uppmärksammat regeringen på vinsterna med digitala pliktleveranser av förlagsfiler, något som skulle kunna korta ledtiderna och ge TPB:s målgrupper samma tillgång till litteratur som övriga medborgare.

Vidare finns det i dag inte någon myndighet som har i uppgift att följa efterlevnaden av bibliotekslagens åttonde paragraf.⁵⁹

15.4.2 ABM-verksamheter

Frågan om de arkivens och bibliotekens samband med museisektorn har länge varit en aktuell fråga. På nationell nivå finns sedan 2004 projektet ABM⁶⁰-centrum som finansierats gemensamt av Kungl. biblioteket, Statens ljud och bildarkiv, Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet samt Nationalmuseum, Nordiska museet och Naturhistoriska riksmuseet. Verksamheten kretsar kring samarbete, samordning, tillgänglighet och förmedling – arkiv, bibliotek och museer emellan. Regionalt finns ett antal projekt och det har gjorts utredningar om hur samarbetet kan bedrivas.⁶¹

ABM-centrum har utvärderat sin verksamhet 2004–2007. I rapporten föreslås att ett samordningskansli med ett inledningsvis tidsbegränsat uppdrag startas. Kansliet föreslås bestå av en heltidsanställd ABM-koordinator. Denna skulle bl.a. identifiera verksamhet som lämpar sig för samordning mellan deltagande institutioner.⁶²

⁵⁹ Bibliotekslag (1996:1596), 8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

⁶⁰ ABM, förkortning för arkiv, bibliotek och museer.

⁶¹ På ABM-centrums hemsida redovisas regionala ABM-verksamheter. Tomas Jönsson, 2006, *ABM i Värmland*.

⁶² ABM-centrum, 2008, *Utvärdering av projektet ABM-centrum 2004–2007*, s. 5.

Syftet med verksamheten har varit att främja förståelse och samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer, digitaliseringssamarbete, ny teknik och ABM-överskridande kompetensutveckling. Arbetsuppgifterna har kretsat kring omvärldsbevakning och information, samverkan kring kvalitet och standard, nationella planer och policydokument för digitalisering, utbildningar, genomföra projekt samt en webbplats.

15.4.3 Institutet för språk och folkminnen

I förordning (2007:1181) med instruktion för Institutet för språk och folkminnen sägs bl.a. att institutet har till uppgift att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och språkligt burna kulturarv i Sverige.

Myndigheten får ett årligt anslag om ca 46,2 miljoner kronor för sin verksamhet⁶³ samt 1,1 miljoner kronor för forsknings- och utvecklingsinsatser. Myndigheten får bidrag från olika forskningsfinansiärer och fonder. Vid myndigheten finns 78 årsarbetskrafter i Umeå, Uppsala, Stockholm, Göteborg och Lund.

Myndighetens ämnesområde är dialekter, ortnamn, personnamn och folkminnen samt språkvård och språkpolitik. Myndigheten samlar in och ordnar uppgifter inom dessa ämnen. Myndigheten ska bedriva forskning samt delta i internationellt samarbete inom sitt verksamhetsområde. Myndigheten har ett omfattande arkiv⁶⁴ och har gjort stora insatser för att digitalisera sitt material. Vidare svarar man på frågor och håller föredrag, visar sina samlingar och publicerar böcker och cd-skivor. Den granskar och avger yttranden om ortnamn och yttrar sig i frågor som gäller personnamn till ansvariga myndigheter.

Sverige har sedan 2005 en nationell språkpolitik som bl.a. har målet att

Alla har rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och få möjlighet att lära sig främmande språk.⁶⁵

⁶³ Av anslaget får högst 500 000 kronor användas för bidrag till organisationer som företräder de nationella minoritetsspråken och till terminologiskt arbete.

⁶⁴ ca 27 miljoner handlingar och fonogram.

⁶⁵ prop. 2005/06:2, Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik.

Inom språkområdet ägnar sig myndigheten åt språkplanering som syftar till att påverka språkens roll och funktion i samhället, ord- och grammatikvård samt tal- och textvård. I princip ska myndigheten överblicka och främja användandet av alla språk som brukas i Sverige,⁶⁶ men, vid sidan av svenska, arbetar den främst med finska, romani chib, svenskt teckenspråk, jiddisch och meänkieli.⁶⁷

Institutet samverkar med universitet, högskolor, myndigheter, organisationer och företag på nationell, nordisk, europeisk och internationell nivå.

I betänkandet *Värna språken – förslag till språklag* (SOU 2008:26) läggs förslag bl.a. för att ytterligare befästa svenska språkets ställning. I betänkandet föreslås också att regeringen bör ge i uppdrag till t.ex. Institutet för språk och folkminnen att följa upp hur språklagen följs och årligen redovisa resultatet av uppföljningen till regeringen. För samiska språk bör samma sak gälla för Sametinget.⁶⁸ Språklagsutredningens förslag bereds vidare i Regeringskansliet. Ansvaret för de nationella minoritetsspråken kan, enligt vår bedömning, gynnas av en närmare samordning med biblioteksfrågorna.

15.4.4 En internationell jämförelse

I Norge har Kultur- och kirkedepartementet och Kunskapsdepartementet sedan 2003 valt att samla vissa arkiv-, biblioteks- och museifrågor i myndigheten ABM-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum. I England finns den statliga myndigheten Museums, Libraries and Archives Council som inrättades 2000 och som har nio regionala kontor. I Danmark finns sedan 2008 en Styrelse for bibliotek og medier. Styrelsen ansvarar för forsknings- och folkbibliotek och frågor om medier, först och främst radio, TV och den tryckta pressen. Tidigare fanns en Biblioteksstyrelse och ett Mediasekretariat. På arkivområdet påminner organisationen i Finland och Danmark om hur det ser ut i Sverige.

I Kanada finns sedan 2004 en samlad myndighet, Library and Archives Canada. Myndigheten består av de tidigare samlingarna, personalen och tjänsterna vid Nationalbiblioteket och Nationalarkivet. Myndigheten ska vara en ny form av kunskapsmyndighet

⁶⁶ Att genomföra denna uppgift skulle enligt myndigheten kräva mycket stora resurser som man inte har, jfr Årsredovisning 2007, s. 10.

⁶⁷ Sametinget har ansvar för samiska.

⁶⁸ SOU 2008:26, *Värna språken – förslag till språklag*, s. 245.

som bidrar till alla kanadensares livskvalitet. Medborgarna sätts i centrum och de tidigare professionella traditionerna ifrågasätts. Myndigheten samarbetar med andra institutioner och vill se sig som en del av en helhet samtidigt som man har en uppgift för strategi och ledarskap.⁶⁹

Vad gäller biblioteken i de övriga nordiska länderna har de sett samma problem som vi har i Sverige, men de har valt att ta mer av ett helhetsgrepp genom utvärderingar och självkritik, visioner, strategier och ansvarsfrågor. Biblioteken i dessa länder är också på väg att byta identitet från renodlade kulturella institutioner till mer allmänt orienterade samhälleliga kunskapscentraler. Svensk biblioteks förening som låtit göra en jämförelse mellan Sverige och de nordiska länderna⁷⁰ menar att Sverige ligger långt efter övriga nordiska länder i denna utveckling.

15.4.5 Några slutsatser

På arkivområdet har staten i begränsad omfattning varit samlande och pådrivande. Detsamma kan sägas gälla för biblioteken även om staten har påtagit sig ett visst ansvar. På språkområdet har däremot nya initiativ tagits.

Det finns en potential i ABM-samverkan och det är naturligt att den bör fortsätta. Museerna har dock ett delvis annat uppdrag och arbetssätt. De ska i högre grad även analysera och tolka kulturarvet samt presentera sina utställningar och andra publika verksamheter. Vi anser att de förslag vi nu presenterar skulle kunna stimulera och underlätta ett ökat ABM-samarbete. De organisatoriska förslag som vi lägger syftar till att ge en ny och bättre grund för samverkan mellan arkiv och bibliotek. Det bör i sin tur ge bättre förutsättningar för ökad samverkan i dessa frågor med museerna.

15.5 Överväganden och förslag

15.5.1 En verksamhetsgrupp för arkiv och bibliotek

Arkiven och biblioteken har olika historia, nuläge och aktuella problem. Riksarkivet och landsarkiven styrs av arkivlagen

⁶⁹ Uppgifter från LAU:s hemsida.

⁷⁰ Svensk biblioteks förening, 2007, *Sverige – så in i Norden efter. En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige.*

(1990:782) medan Kungl. biblioteket och Statens ljud- och bildarkiv styrs av lagen (1993:1392) om pliktexemplar av dokument. I offentliga arkiv ska sparas ett relevant urval handlingar med hänsyn till allmänhetens intresse av insyn, pliktlagen handlar om att spara allt. Arkiven växte fram ur juridikens och förvaltningens behov av att dokumentera överenskommelser m.m. Folkbiblioteken växte under 1800-talet fram som civilsamhälleliga företeelser och blev kommunala 1912.

Skillnaderna mellan biblioteken och arkiven är bl.a. att bibliotekens samlingar av olika skäl är blygsamt överförda i digital form eller så tillgängliga via nätet endast via olika former av licensavtal. Arkiven har däremot en stor mängd digitaliserade originalhandlingar. De brottas med frågor kring långtidslagring och e-förvaltning. De har delvis olika målgrupper – arkiven är i hög grad verksamheter som riktar sig mot förvaltningens och forskningens behov, och de är inte är kända eller använda av medborgarna på riktigt samma sätt som biblioteken. Frågor om gemensamma licensupphandlingar kommer högt upp på listan.

Frågan är om de trots detta har en gemensam framtid? Vi menar att mycket pekar mot det. Kungl. biblioteket och Riksarkivet delar i hög grad samma problembild. E-böcker och e-handlingar har samma grundelement och bör kunna lagras och struktureras på samma sätt. Myndigheterna har också inlett ett nära samarbete och finansierar gemensamt, LDB-centrum⁷¹, som ägnar sig åt problemen kring digital långtidslagring och tillgängliggörande. De arbetar för att skapa ett gemensamt gränssnitt till bibliotekens databas LIBRIS och arkivens nationella databas NAD. Det ska vara klart i början av 2009 och gör det möjligt att samtidigt hitta en bok av en författare och var författarens arkiv finns. Samma gränssnittlösning prövas också för att sammanföra museernas olika databaser. EU-kommissionens satsningar på bl.a. Det europeiska digitala biblioteket – Europeana kan ses som ett exempel på en utveckling i samma riktning.⁷²

Framför allt tror vi dock att arkivarier och bibliotekarier har mycket att lära av varandra, och att utbildningarna har en viktig uppgift för att bidra till att nya yrkesidentiteter kan utvecklas.

⁷¹ LDB – Centrum för långsiktigt digitalt bevarande.

⁷² På webbplatsen europeana.eu, en prototyp lanseras hösten 2008, kommer miljoner digitaliserade resurser från arkiv, museer, bibliotek och samlingar från ljud och bild från hela Europa att presenteras. Kungl. Biblioteket är nationell samordnare för Sverige. Riksarkivet delta.

Nedan redovisar vi sex områden som vi anser vara centrala, gemensamma utmaningar och frågor:

- *Digitaliseringen.* Digitaliseringen gör att gränserna mellan arkivhandlingar och tryckta verk inte kommer att kunna upprätthållas. Gränsen är redan i dag under upplösning och att inte redan nu börja tänka på vad det kräver är att lämna över problemen till kommande generationer.
- *Det långsiktiga bevarandet.* Digitaliseringen öppnar nya möjligheter, men belyser också en ny problematik när det gäller frågor om långsiktigt bevarande. Kungl. biblioteket och Riksarkivet samarbetar redan om detta, men vidden av utmaningen är knappast fullt känd utanför de professionella kretsarna och kräver stora gemensamma satsningar.
- *Urvalsfrågor.* Även för Kungl. biblioteket torde den tid vara förbi då allt material som pliktleveranserna medför kan sparas. Inom arkivområdet finns regelverk för hur gallring kan genomföras.
- *Gemensamma sökingångar och pedagogiska insatser.* Samarbetet kring hur t.ex. LIBRIS och NAD⁷³ kan bli gemensamt sökbara pågår. Ska offentlig information av olika slag bli tillgänglig för alla människor i samhället krävs gemensamma ingångar till olika informationskällor men också vägledningar till hur man hittar, värderar, sammanställer och analyserar informationen.
- *Funktionen som virtuella och fysiska mötesplatser.* Bibliotekens funktion och tillgänglighet är etablerad, arkiven arbetar med att bli mer kända och använda. På lite längre sikt borde ökad samverkan och samordning vara positiv, inte minst ur ett medborgarperspektiv.
- *Starka offentliga aktörer.* Starka offentliga aktörer på arkiv- och biblioteksområdet kan bidra till utvecklingen av tjänster, både kommersiella och gemensamma som t.ex. DAISY-formatet, som stärker Sveriges varumärke som en framgångsrik kunskaps- och IT-nation.

Dessa sex punkter visar alla var för sig och tillsammans på hur medborgarnas och forskningens informationsförsörjning kan öka och förenklas genom samordning av myndigheterna.

⁷³ Forskningsbibliotekens katalog och Nationella Arkivdatabasen.

Syfte med och effekter av en samlad och samordnad sfär för arkiv, bibliotek och språk

Arkivutredningen⁷⁴ presenterades en vision om framtidens arkiv. Vi har valt att återknyta till denna och komplettera med tankar från biblioteksområdet när vi ger vår idéer om vad som kan åstadkommas om framtidens arkiv- och biblioteksverksamheter behandlas som en samlad sfär, och på sikt även en samordnad verksamhet.

I ett samhälle som ser information och kunskap av vitt skilda slag som en allt viktigare faktor för såväl ekonomiskt välstånd som personlig utveckling, är det av avgörande betydelse att arkiv- och biblioteksverksamheter når ut till dem som verksamheten är till för – medborgarna i landet. De kan därmed främja transparens och demokratisk trovärdighet och bygga gemenskap och tillit i samhället.

Medborgarna sätts i fokus på ett nytt sätt. Det innebär att kontakt ska ske på medborgarens villkor genom skraddarsydda, enklare vägar till samhällets samlade information och tjänster. Medborgaren får ett samlat erbjudande från samhällets olika offentliga aktörer genom sambruk av samhällets informationssystem och arkiv- och biblioteksverksamheternas kunskap samt genom kombinationer av digitala och personliga former. Medborgarnas möjligheter till såväl självbetjäning som till viktiga personliga möten och vägledning ökar genom digitalisering. Men de ökar också genom att arkiv och bibliotek lokalt samarbetar kring ett rikstäckande nät av serviceställen.

För arkiv och biblioteksverksamheter innebär detta att samverkan mellan dem och övriga kulturverksamheter och mellan dem och kommuner och myndigheter utvecklas. Virtuella nätverk skapas. Informationsstrukturen blir såväl mer enhetlig som ger större möjligheter till differentiering. Stödfunktionerna blir mer användarvänliga. Utbildningarna av arkivarier och bibliotekarier m.fl. har anpassats efter de nya förutsättningarna och tolknings-, undervisnings-, informations- och vägledningsarbete prioriteras.

Arkiv och bibliotek är både virtuella institutioner och fysiska arenor. De är samhällsinstitutioner på lokal nivå som utvecklas som mötesplatser för upplevelser, diskussion och reflektion, men utan att förlora möjligheten till stillhet och läsning. Kort sagt användaren, och användarens egna behov och önskemål, och inte

⁷⁴ Arkiv för alla, SOU 2002:78, s. 21 ff. Vision om framtidens arkiv, enskilda och statliga.

samlingen står i centrum. Detta leder till att organisation, struktur och arbetssätt behöver förändras.

15.5.2 Riksarkivet och landsarkiven blir Arkiverket

I arkivutredningen⁷⁵ föreslogs att en ny arkivmyndighet skulle bildas genom att Riksarkivet och landsarkiven slogs samman till en myndighet, Arkiverket. Motiven för detta var att:

- en sådan organisation är mer ändamålsenlig för det uppdrag arkivmyndigheterna har och för den verksamhet som bedrivs,
- en ny organisation innebär ökade möjligheter att möta kraven på verksamheten från omvärlden
- effektivitetsvinster.

Arkivutredningen lyfte vidare fram bättre samverkan inom hela det statliga arkivväsendet och med enskilda och kommunala arkiv, enhetligare tillämpning av bestämmelser i lag och förordning samt rationaliseringar. De menade vidare att arkivväsendet borde följa med förändringar inom övrig statsförvaltning samt att det var svårt att finna bärande skäl till varför myndigheter med samma uppdrag ska vara organiserade som självständiga myndigheter. Myndighetsgränserna hade inte någon egentlig betydelse för verksamheten, som borde bli lättare att styra och leda om gränserna inte fanns. Regeringen gick dock inte vidare med förslaget i denna del.⁷⁶

Vi delar i allt väsentligt Arkivutredningens uppfattningar och menar att de förslag som där framförts nu bör genomföras. I dag finns än färre myndigheter som har självständiga regionala eller lokala myndigheter än 2002. De flesta har ombildats till en central myndighet med olika utformade lokala och regionala enheter. Några särskilda skäl för att behålla denna ordning inom just det offentliga arkivväsendet har inte framkommit. Landsarkivens uppgifter gentemot de regionala statliga myndigheterna har dessutom minskat i omfattning. Behoven av överblick och samordning av arkivverksamheten, och på sikt samverkan och samordning med biblioteksfrågorna talar för en samlad myndighet. Enligt vår uppfattning är det ändamålsenligt att arkivverksamheten speglar

⁷⁵ Arkiv för alla, SOU 2002:78, kap. 3. 45-54.

⁷⁶ Prop. 2004/05:124.

den aktuella myndighetsstrukturen i förvaltningen i gemen. Det innebär i korthet följande:

Riksarkivet och landsarkiven föreslås därför bli en samlad myndighet. Vi anser att verksamhetsformen, som i dag, bör vara enrådighetsmyndighet med insynsråd. Myndigheten ska ledas av en myndighetschef, riksarkivarien.

Vårt förslag innebär att landarkivens funktion som egna och i viss mån självständiga myndigheter försvinner. Den interna organisationen av verksamheten bör vara en uppgift för Arkivverket. Följande kan dock framhållas. De verksamheter Riksarkivet och landsarkiven bedriver i dag ska utföras även i framtiden. Vi har inte funnit motiv för att överväga förändring av den regionala organisationen. De regionala enheter som vid den av oss föreslagna organisationsförändringen kommer att motsvara landsarkiven bör ha en landsarkivarie som chef.

Landsarkivariens befogenheter ska framgå i myndighetens arbetsordning. Riksarkivet, Krigsarkivet och landsarkiven bör bli enheter inom Arkivverket. Det innebär för Riksarkivet att depåfunktionen och vissa andra verksamheter flyttas till samma nivå som övriga enheter. Andra verksamheter bör å andra sidan flyttas till enheter med uppgifter för hela Arkivverket. Även vissa verksamheter vid landsarkiven kan behöva samordnas till sådana enheter.

Arkivverket bör få i uppdrag att ha den nationella överblicken över arkivområdet i Sverige. Detta ansvar bör förtydligas i förordning med instruktion för Arkivverket. Vidare bör Arkivverket prioritera de gemensamma frågor med biblioteken som ovan lyfts fram. Arkivverket bör initiera och driva projekt angående samordning och samverkan i regionerna och lokalt mellan olika arkivinstitutioner. I synnerhet bör samordning och samverkan mellan statlig och kommunal arkivhantering öka. Samlade uppgifter om arkivsektorn i Sverige oavsett huvudman bör insamlas och analyseras av Arkivverket. Till sin hjälp i dessa uppgifter bör Arkivverket ha ett nationellt råd för arkivfrågor med representanter från olika delar av arkivsektorn. Arkivverket bör även ha en uppgift för att initiera och driva nydanande pedagogiska och publika arkivprojekt runt om i landet. Myndigheten bör organisera sig för att kunna delta i den regionala samverkan genom portföljmodellen.

Vi tar inte ställning till Arkivutredningens förslag rörande IT-frågor⁷⁷ då dessa delvis torde vara överspelade. Den promemoria som Riksarkivet inlämnat till Kulturdepartementet 2006⁷⁸ bör i stället kunna tjäna som utgångspunkt för framtida inriktning och ansvarsfördelning. Dessutom bör ett samordnat arkivverk kunna få en tydligare roll i utvecklingen av e-förvaltningen.

För det långsiktiga bevarandet av digitala dokument är det av stor vikt att bevarandenaspekten finns med från början när IT-system byggs upp i den offentliga förvaltningen. Inte minst ur ett resursperspektiv är det betydelsefullt att dokumentformat och ärendehanteringssystem är anpassade för långsiktigt bevarande och tillgänglighet samt automatiserad överföring av handlingar till arkiven. I den strategiska kontroll för utveckling av e-förvaltningen som Stabsutredningen föreslagit⁷⁹ är det av stor betydelse att arkivspekterna beaktas.

För den strategiska kontrollen av förvaltningens samlade arbete på området föreslår den utredningen att en delegation i kommittéform inrättas. Denna ska samordna och utveckla förverkligandet av regeringens e-handlingsplan som antogs i januari 2008. Delegationen föreslås bestå av företrädare för såväl Regeringskansliet som myndigheter och syftar till att ta tillvara samtliga statliga resurser i ett samordnat och strategiskt utvecklingsarbete. Det samordnade arkivverket bör finnas representerat i denna delegation för att säkerställa att långsiktigt digitalt bevarande och informationssäkerhetsfrågor beaktas.

Vi förordar i detta fall ett namnbyte till Arkivverket i likhet med Arkivutredningen. Andra namn som vi övervägt är Riksarkivet och Statens arkiv.⁸⁰ Riksarkivet fungerar sannolikt bra utåt, men kan möjligen i organisationen ge fel associationer, dvs. landsarkiven in- och underordnas Riksarkivet, inte att det blir en samlad myndighet som vi beskriver ovan. Arkivverket är också att föredra framför Statens arkiv med hänvisning till att verksamheten inte bara ska ansvara för statens arkiv, utan även ta ett visst övergripande och nationellt ansvar för arkivverksamhet i Sverige.

Vi bedömer att den föreslagna organisationsförändringen bör kunna genomföras under 2010.

⁷⁷ Arkiv för alla, SOU 2002:78, s. 16.

⁷⁸ Riksarkivet, PM, *Att bevara digitala handlingar. Förslag till framtida inriktning*.

⁷⁹ SOU 2008:22, *Ett stabsstöd i tiden*.

⁸⁰ Statens arkiv är det namn Riksarkivet och landsarkiven använder när myndigheterna presenterar sig.

15.5.3 Kungl. biblioteket – ges ett utökad uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna

Kungl. biblioteket har som nationalbibliotek en central roll på biblioteksområdet. Verksamheten vid Kungl. biblioteket är i dag primärt inriktad på de behov som finns för områdena högre utbildning och forskning. Som vi nämnt ovan har Statens kulturråd ett visst ansvar för bl.a. ärenden om folkbibliotek. Det finns alltså i dag inte någon statlig myndighet som har ett uttalat ansvar för det samlade biblioteksväsendet.

Vi har ovan argumenterat för att det från ett medborgarperspektiv finns skäl för ökad samordning mellan olika delar av biblioteksväsendet. En samordning skulle ge såväl studerande och forskare som en bred allmänhet förbättrad tillgång till bibliotekens samlingar. Dagens samhällsförhållanden innebär bl.a. att högre utbildning och forskning bedrivs på ett antal platser runt om i landet och på distans, samt att människor genomgår utbildningar återkommande under livet. Folkbiblioteken har genom detta fått en ny roll för att förse studerande med litteratur och en anpassning till detta förhållande bör ske. Enligt uppgift lånas en stor del av kurslitteraturen ut via folkbiblioteken. I en tid av fortsatt teknisk utveckling finns behov av sammanhållna strategier för tillgängliggörande och förmedling av information till allmänheten för att kunna tillvarata digitaliseringens alla nya möjligheter. Önskemålet om en nationell bibliotekspolitik och nationell myndighet som skulle inkludera även läns- och folkbiblioteken har under en längre tid och med emfas framförts av vissa företrädare för biblioteksområdet.⁸¹

Mot denna bakgrund ser vi behov av att tydligt placera det nationella ansvaret för även den del av biblioteksområdet som avser läns- och folkbiblioteken vid en statlig myndighet.

I utredningen om Kungl. biblioteket föreslogs att Kungl. biblioteket skulle ansvara även för läns- och folkbiblioteken.

Kungl. biblioteket har som Sveriges nationalbibliotek en särställning på biblioteksområdet och en unik överblick över den del av biblioteksområdet som uppdraget i dag omfattar. Kungl.

⁸¹ Svensk biblioteksörening har 2008 drivit kampanjen "Bibliotek behöver kärlek. Sverige behöver en nationell bibliotekspolitik". Öreningen säger i kampanjfoldern bl.a. under rubriken Ingen samlade aktör. "Ansvaret för biblioteksfrågor är splittrat. Ingen myndighet har överblick över den nationella bibliotekssituationen som helhet och ingen kan därför säga något om utvecklingen. Ingen instans kontrollerar om bibliotekslagens föreskrifter om samarbete och kommunala biblioteksplaner efterföljs. Ingen nationell aktör tar initiativ, värderar utvecklingen eller stakar ut färdriktningen."

biblioteket är också känt som begrepp och "varumärke" för biblioteken. Kungl. biblioteket har också sedan den 1 januari 2009 förstärkts med den verksamhet som tidigare bedrevs vid Statens ljud- och bildarkiv. Det framstår därför som väl motiverat att Kungl. biblioteket skulle få ett utökat ansvaret för biblioteksområdet genom att omfatta även läns- och folkbiblioteken.

Alternativet att skapa en ny myndighet är inte rimligt. Med den förändrade struktur för förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet som vi föreslår är inte heller alternativet att lägga ansvaret på någon annan myndighet lämpligt. Sammantaget föreslår vi därför att Kungl. biblioteket får ett utökat ansvar för biblioteksområdet till att omfatta även läns- och folkbibliotek.

Uppdraget innefattar att samordna vissa frågor vid läns- och folkbiblioteken och att i tillämpliga delar få verksamheten att samspela med forskningsbiblioteken. Kungl. biblioteket bör även ha en roll för samspelet med specialbiblioteken. I Kungl. bibliotekets nya roll bör ingå att i samverkan med länsbiblioteken initiera och driva projekt angående samordning och samverkan inom landet.

Vidare bör uppgifter om bibliotek och biblioteksanvändning i Sverige insamlas och analyseras av Kungl. biblioteket samt bibliotekslagen följas upp. Detta ansvar bör förtydligas i förordning med instruktion för Kungl. biblioteket. Kungl. biblioteket bör prioritera de gemensamma frågor med arkiven som ovan lyfts fram. Till sin hjälp i dessa uppgifter kan Kungl. biblioteket ha ett Nationellt råd för biblioteksfrågor med representanter från skilda bibliotek. Kungl. biblioteket bör ges i uppdrag att utse ett bibliotek med särskilt ansvar för varje nationellt minoritetsspråk. Kungl. biblioteket bör ha i uppgift att i samverkan med länsbiblioteken initiera nydanande pedagogiska och publika projekt runt om i landet. Myndigheten bör organisera sig för att kunna delta i den regionala samverkan genom portföljmodellen.

Detta ansvar inom det kulturpolitiska området som vi föreslår bör ses som en komplettering av det forskningspolitiska uppdrag myndigheten har genom Utbildningsdepartementet.

Kungl. biblioteket bör även utveckla samverkan med Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Vi redovisar vår bedömning av resursbehov till följd av det utökade uppdraget i kapitel 20.

15.5.4 Arkiv-, biblioteksverksamheterna på längre sikt

Våra förslag innebär att integrationen mellan arkiv-, biblioteks- och språkmyndigheterna intensifieras. På längre sikt bör ett samlat statligt arkiv- och biblioteksverk skapas. Motiven är i princip desamma som lett till sammanslagningen mellan Kungl. biblioteket och Statens ljud och bildarkiv, dvs. det blir allt svårare och uppfattas som allt mindre meningsfullt att arbeta med separata organisationer vars ansvarsområden många gånger sammanfaller.

Vår bedömning är dock att både arkiv- och biblioteksverksamheterna först behöver genomgå såväl enskilda som gemensamma utvecklingssteg innan tiden är mogen för en fusion. Vi har valt att ange en tidpunkt – 2014 – för när den nya myndigheten bör kunna förverkligas. I en samlad myndighet bör även övervägas om Talboks- och punktskriftsbiblioteket ingår. Vad gäller Institutet för språk och folkminnen menar vi att myndighetens egen utveckling bör avvaktas innan frågan om även institutet ska ingå i en samlad myndighet prövas.

Myndigheterna inom sfären har gemensamma uppgifter som gör det intressant och relevant att samverka.

Vi menar vidare att myndigheterna i denna sfär gemensamt bör ha i uppdrag att inleda en dialog med universitet och högskolor om utbildning och forskning som stödjer visionen.

15.5.5 Särskilda förslag – Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) markerar i sin Framtidsstrategi⁸² att myndigheten strävar efter att vara ett kunskapscenter. Myndigheten vill göra tillgänglig information i samarbete med andra myndigheter och företag. Den vill öppna för nya produkter och tjänster.

Handisam⁸³ har i sin instruktion⁸⁴ i uppdrag att följa de statliga myndigheterna i deras arbete enligt förordningen⁸⁵ om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Vi menar att TPB kan samverka Handisam i denna uppgift genom att

⁸² Talboks- och punktskriftsbiblioteket, 2008, *Framtidsstrategi*. Regeringsuppdrag i regleringsbrevet för 2008.

⁸³ Handisam - Myndigheten för handikappolitisk samordning.

⁸⁴ Instruktion 2007:1134.

⁸⁵ Förordning 2001:526.

följa och stödja de statliga myndigheternas insatser med att anpassa sin information.

Vidare menar vi att TPB bör få i uppgift att följa efterlevnaden av 8 § bibliotekslagen (1996:1596) om att folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt vissa utpekade grupper. Detta kan införas som ett tillägg till myndighetens instruktion.

Detta skulle ge TPB uppgifter som profilerar myndigheten som förvaltningsmyndighet och stärka dess inriktning mot samverkan med övriga myndigheter, särskilt inom sfären. På något längre sikt kan TPB integreras med dessa. Myndighetens inledda verksamhetsutveckling, som i korthet innebär att man går från egenproduktion till utveckling och upphandling av produktion kan ses som ett led i en sådan strävan.⁸⁶

När det gäller målgrupper, teknikutveckling m.m. har TPB och Taltidningsnämnden många frågor gemensamt. Vi menar därför att regeringen bör överväga en närmare samverkan mellan Taltidningsnämnden och TPB.

15.5.6 Organisatoriska konsekvenser – en sammanfattning

För arkivområdet föreslår vi således sammanfattningsvis att Arkivverket bör:

- inrättas,
- få i uppdrag att ha nationell överblick över arkivområdet,
- utveckla samverkan och samordning mellan olika arkiv regionalt och lokalt,
- organisera sig för att kunna delta i arbetet med portföljmodellen,
- utveckla sitt FoU-arbete i samverkan med andra aktörer på arkivområdet,
- prioritera arbete med de gemensamma frågorna med biblioteken.

För biblioteksområdet föreslår vi således sammanfattningsvis att:

⁸⁶ ibid.

- Kungl. biblioteket får ett utökat nationellt ansvar för biblioteksområdet genom att detta innefattar även läns- och folkbibliotek
- Kungl. biblioteket utvecklar i denna roll samarbetet med region- och länsbibliotek
- Kungl. biblioteket organiserar sig för att kunna delta i arbetet med portföljmodellen
- Kungl. biblioteket utvecklar FoU-arbetet i samverkan med andra aktörer på området,
- Kungl. biblioteket prioriterar arbete med de gemensamma frågorna med arkiven.

På något längre sikt kan även frågan om anpassade medier vara en naturlig del av ett ny samlad myndighet.

Detta kan gälla även språk och folkminnesfrågor. Institutet för språk och folkminnen består av flera verksamheter som förts samman den 1 juli 2006. Myndigheten har i sin nya skepnad endast några år på nacken och verksamhetens utveckling bör därför avvaktas. Den roll institutet får spela i politiken inom språkområdet bör vara avgörande för om det är lämpligt att även institutet integreras organisatoriskt med de andra myndigheterna i sfären.

16 En sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö

Vår bedömning: Såväl konsten som kulturarvet bör i högre omfattning få en roll i samhällsutvecklingen. Kulturområdets möjligheter till deltagande och genomslag i samhällsprocesser bör ökas.

Våra förslag:

- Riksantikvarieämbetet, Riksställningar, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd och Arkitekturmuseet läggs samman till en myndighet. I myndigheten infogas också den museikoordinatorsfunktion som närmare utvecklas i förslag av utredningen Museikoordinatörn.
- En organisationskommitté bör tillsättas för att genomföra organisationsförändringen. Förändringen bör kunna genomföras under 2010.

16.1 Inledning – motiv för sfären

Vi kommer i det följande att lämna en redogörelse för de verksamheter som ingår i det område för frågor om historia, samtid och livsmiljö som vi föreslår. Vi sammanfattar dock redan inledningsvis de motiv vi ser för att urskilja de angivna frågorna som en av kulturpolitikens huvudsfärer.

De förslag som vi nu för fram för det vi kallar en sfär för samtid, historia och livsmiljö grundar sig på framtids- och utvecklingsbedömningar för de aktuella verksamheterna. Genom förslagen vill vi utifrån en samhällssyn på kulturfrågor ge dem en förstärkt roll i samhället.

Samtidens kultursyn

I vår grundanalys har vi visat på hur pass tidsbunden den samhälleliga synen på kultur och kulturyttringar av allt att döma är. Dagens kulturpolitik bygger i hög grad på en konst- och kultursyn som är knuten till 1900-talets industrisamhälle. Politiken är också organiserad och har formulerat en av sina grundläggande dikotomier, konst – kulturarv, utifrån den synen. Vi skulle även kunna säga att politiken i nuvarande form konserverar den synen och på så sätt motverkar framväxten av nya synsätt. Vårt förslag syftar till att i en genuin mening öppna för det nya.

Nyckelbegreppen i sammanhanget är *samtidighet* och *livsmiljö*. I grundanalysen har vi beskrivit hur det parallellt med Sveriges inträde i industrisamhället växer fram en föreställning om ett samhälle som med den nya tiden står ovanför frågor om kulturell utveckling. Vi har uppfattat att i industrisamhällets politiska kultursyn har konsten ofta fått en roll att representera framtiden, men inte samtiden.¹ Konsten uppfattas av många människor som något mycket centralt i tillvaron, men har ändå på ett motsägelsefullt sätt en marginaliserad position i samhället.

Kulturarvet har fått en position som är motsatsen till konstens. Där konsten fått rollen att symboliskt representera framtiden så har industrisamhället gett kulturarvet rollen att representera det förflutna, det som samhället lämnar. Inte heller kulturarvet har utifrån det synsättet riktigt att göra med samtiden. I grundanalysen visade vi hur man t.ex. på 1960- och 70-talen inte såg skövlingen av stadskärnorna som en kulturpolitisk fråga. Kulturarvsverksamheterna har sedan dess arbetat för att vidga synen på vad kulturarv är och betyder i samhället. Inom kulturmiljöområdet har arbetat för att etablera ett kulturperspektiv på samhällsbyggnadsfrågor och miljöanvändning och museerna har arbetat för att utveckla kommunikationen med sin publik. Tolkningen av kulturarvet har ägnats mer tid och uppmärksamhet och fått en större betydelse för såväl kulturmiljö- som museiarbete.

Detta har i flera avseenden varit framgångsrikt och mött tydlig efterfrågan från olika håll. Priset för kulturmiljöverksamheten har dock varit en viss isolering från kulturpolitiken i övrigt som inte haft samma integrerande perspektiv.

¹ Något som kanske är tydligast beträffande bildkonsten.

Konst, kulturarv och samhällsarbete

Kulturarvsverksamheterna har börjat utveckla en roll som syftar till att ge perspektiv på tillvaron. Detta i likhet med konsten, men utifrån mer historiska perspektiv. I flera fall har statliga förvaltningsmyndigheter och institutioner på kulturområdet visat vägen, genom att i olika sammanhang använda såväl historiska perspektiv som konst och kulturarv för att fästa uppmärksamheten på samhällsfrågorna. Beröringspunkterna mellan kulturarvet och konsten föreligger alltså redan och är under utveckling. Så länge kulturmiljöverksamhetens samhällsbyggnads- och miljömandat handlat om landskapets och stadsmiljöernas historiska dimensioner, så har emellertid perspektiven – hur angelägna dessa än är – trots allt varit begränsade.

De viktiga och värdefulla kulturyttringarna i övrigt, såsom samtidskonsten, saknar i detta sammanhang tydliga och kraftfulla företrädare. Det vill vi ändra på. Historiska och konstnärliga värden och perspektiv, kvaliteter i arkitektur, form och design bör alla vara föremål för kulturpolitikens uppmärksamhet. Statens politik inom bild- och formområdet har i hög grad handlat om konstnärlig gestaltning av byggnader och offentliga rum, och mindre om konstnärlig gestaltning av helhetsmiljön. Konsten har inte tillåtits spela en mer framträdande roll i samhällsbyggnadsfrågor. Men konsten handlar om samtiden och konstens betydelse för samhällsbyggandet borde kunna vara större.

Det är dock först när dessa olika uttryck och verksamheter tillåts samspela och de behandlas samlat som de kan få ökad tyngd och genomslag i samhällsutvecklingen och för frågor om livsmiljö.

Vi avser med begreppet livsmiljö gestaltningen av de fysiska och sociala rum där en stor del av människors liv utspelar sig, och upplevelsen av dessa rum som offentliga arenor. Allt detta kan vi kalla människors livsrum. Punkt 4 i vårt förnyelseprogram handlar om att kulturpolitiken ska ta ansvar för de offentliga samtalsarenor. I kap. 10.6 om aspektpolitik (kultur och miljö) lyfter vi fram platsens attraktivitet, ett begrepp som återkommer i arbetet med regional tillväxt (jfr avsnitt 10.4). Samhället står inför stora utmaningar; miljön och landskapet ska räcka till för en rad olika behov och aktiviteter, både i stad och på landsbygden ska finnas tillgängliga offentligt rum för alla.

De verksamheter vi vill sammanföra till en myndighet arbetar alla på ett eller annat sätt med samtid, historia och livsmiljö.

I vårt förnyelseprogramms punkt 5 och i kapitel 10 behandlar vi kulturpolitik som en aspektpolitik. Förslaget i detta kapitel handlar om hur kulturpolitiken bör organiseras för att kunna arbeta aspektpolitiskt, dvs. för och med andra aktörer, och även på deras villkor och i de processer de driver.

Frågor om miljö och miljöns gestaltning fungerar bra som en utgångspunkt och en illustration till den nya kulturpolitiska ansats som vi vill manifesteras med förslaget om sfären samtid, historia och livsmiljö. Men samma typ av ansats bör också användas inom andra aktuella områden, såsom regionala utvecklingsfrågor och frågor kring utveckling av näringslivet. I det regionala tillväxtarbetet är t.ex. både en attraktiv miljö och ett attraktivt kulturliv genomgående teman.

De kulturella perspektiven på samhällsutvecklingsfrågor i vid mening bör särskilt fästa uppmärksamheten på mångfaldsfrågor och betydelsen av kulturell pluralism.

Organisationsfrågorna inom sfären

De av dagens verksamheter vi vill samla – och se utvecklade – inom ramen för sfären är i första hand kulturarv och kulturmiljö, en museikoordinerande funktion, utställningsverksamhet, hemslöjd, konstnärlig gestaltning och området arkitektur, form och design.

Vi vill se det som att vi börjar med dessa, sedan kan utvecklingen gå vidare i den riktning som efterhand visar sig vara den mest fruktbara.

Precis som i fråga om arkiven och biblioteken behöver den kulturpolitiska förnyelse som vi föreslår genom den andra sfären följas upp med ett organisationsarbete som kan ge de praktiska och konkreta förutsättningarna för arbetet. Vi föreslår därför att regeringen tillsätter en organisationskommitté för att genomföra sammanslagningen av de berörda myndigheterna.

De berörda myndigheterna är beroende av sina medarbetares kunskap och kompetens. Personalen bör därför ges möjlighet att utveckla det nya innehållet och arbetssättet. Det kräver bl.a. tid för gemensamma utvecklingsprojekt, som kan öka såväl förståelsen för de andra verksamheternas villkor som ge konkretion i de gemensamma vinster som kan uppnås genom samverkan.

Ett antal myndigheter, varav flera små eller mycket små, som nu med ganska disparata ingångar finns verksamma inom eller med

anknytning till sfärens uppgifter behöver föras samman. Verksamheter av olika art såsom typiska centrala myndighetsfunktioner, stödfunktioner av olika slag, specialiserad tjänsteproduktion och även mer eller mindre renodlad kulturproduktion behöver få en ny gruppering och även i vissa fall en ny inriktning. Detta är bakgrunden till det organisationsförslag som finns sammanfattat i rutan med förslag ovan och vars enskildheter vi diskuterar närmare i avsnittet nedan.

De verksamheter vi vill föra samman har alltså enligt vår uppfattning många beröringspunkter. Vi ser det som att de närmar sig samma samhällsfrågor, men från olika håll och med olika kunskaper. De har också särdrag och förutsättningar som är unika och exklusiva. Vanligen är det dessa som lyfts fram och vi vill varken glömma eller undervärdera särdragen. Många frågor om den särskilda kunskapen och kompetensen vid de olika verksamheterna kommer till uttryck, men vår bedömning är att i dag är beröringspunkterna fler och viktigare att ta till vara än särdragen.

16.2 Statens ansvar för sfären

I detta avsnitt ger vi en översikt över de kulturverksamheter som vi föreslår ska ingå i sfären samtid, historia och livsmiljö, dvs. kulturarv och kulturmiljö, en museikoordinerande funktion, utställningsverksamhet, hemslöjd, konstnärlig gestaltning samt området arkitektur, form och design. Vi ger även korta presentationer av de myndigheter som främst berörs av våra organisationsförslag, nämligen Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar Statens konstråd, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Arkitekturmuseet.

Riksantikvarieämbetet hade 2007 ca 300 anställda i myndighetens kärnverksamhet och ca 150 i den arkeologiska uppdragsverksamheten. Statens konstråd hade 13 anställda, Riksutställningar 64 och Nämnden för hemslöjdsfrågor 2,5 (jfr tabell 1 i kapitel 14).

16.2.1 Kulturarv och kulturmiljö

Den första fornminneslagstiftning instiftades 1666. I dag finns i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse och återlämnande av kulturföremål. Det finns

också bestämmelser om kulturvärden och kulturskydd i t.ex. miljöbalken (1998:808), plan- och bygglagen (1987:10) och i skogsvårdslagen (1979:429).

Länsmuseerna har via de statliga anslagen uppdrag på kulturmiljöområdet. Vissa av de centrala statliga kulturinstitutionerna har uppdrag inom området.²

Enligt kulturminneslagen delas ansvaret för att skydda och vårda vår kulturmiljö³ av alla. Myndigheter som ansvarar för verksamheter som har betydelse för kulturmiljön är bl.a. Boverket, Banverket, Fiskeriverket, Lantmäteriverket, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Statens Fastighetsverk, Fortifikationsverket och Vägverket. Det konkreta och praktiska ansvaret delas dock av många fler – ägare, brukare och boende, föreningar och enskilda.

Hembygdsrörelsen omfattar drygt 1 900 hembygdsföreningar med mer än 450 000 medlemmar. Sveriges hembygdsförbund är det centrala, gemensamma organet för dessa. Föreningarna förvaltar 1 400 hembygdsgrändar och det finns även hembygds museer. De berättar om 1800-talets självhushåll och om 1900-talets arbetarhem, ortens näringsliv och skolor. Föreningarna ordnar fester och marknader, dokumenterar den lokala historien och skapar opinion i vissa kulturfrågor. Hembygdsrörelsen har själv beräknat att dessa aktiviteter har cirka 3,3 miljoner besökare årligen⁴ och att rörelsens ideella arbete handlar om sex miljoner arbetstimmar per år till värdet av minst en miljard kronor⁵.

En annan, nära anknuten, rörelse är arbetslivsmuseerna. I dag finns i Sverige närmare 1 400 arbetslivsmuseer med 15 000 engagerade (inklusive ett antal anställda) personer och 12 500 000 besökare (2006)⁶. Varje år tillkommer nya arbetslivsmuseer. De är sinsemellan olika och handlar om allt från administrativt arbetet till verkstäder för reparation och tillverkning. Arbetets museum stödjer arbetslivsmuseerna på olika sätt. Arbetslivsmuseernas samarbetsråd fungerar som en gemensam paraplyorganisation. Riks-

² Statens maritima museer, Statens historiska museer, Nordiska museet, Skansen, Statens försvarshistoriska museer, Tekniska museet, Arbetets museum, Livrustkammaren och Skoklosters slott med stiftelsen Hallwylska museet, Arkitekturmuseet, Nationalmuseum och Naturhistoriska museet.

³ Begreppet kulturmiljö används som en delmängd av begreppet kulturarv.

⁴ Sveriges hembygdsförbund, 2003, *Hembygdsföreningarnas samlade tillgångar och verksamhet*, s. 13.

⁵ Sveriges Hembygdsförbunds hemsida 20081027. *Den svenska hembygdsrörelsen i dag*.

⁶ Dnr 168/2008, *Bevarandet av industrisamhällets kulturarv*. Sammanställning av material ur Arbetets museums databas över arbetslivsmuseer. De 12,5 miljonerna besök kan jämföras med de 19,6 miljonerna besök vid museer och konsthallar 2006 enligt Kulturrådet, 2007, *Kulturen i siffror, Museer och konsthallar 2006*.

antikvarieämbetet fördelar ett årligt projektstöd om fyra miljoner kronor som kan sökas av dessa museer och Statens maritima museer fördelar det s.k. skutstödet om 500 000 kronor år.

Svenska kyrkan ansvarar för det kyrkliga kulturarvet i Sverige. Den s.k. kyrkoantikvariska ersättningen betalas av staten till Svenska kyrkan för underhållet och bevarandet de kulturvärden som kyrkan förfogar över. Under perioden 2002–2009 uppgår ersättningen till sammantaget 1,9 miljarder kronor. Systemet ska nu utvärderas inför en fortsättning. Riksantikvarieämbetet yttrar sig till Svenska kyrkan om bidragets fördelning.

Det finns också andra föreningar mer inriktade på vissa delområden. Störst av dessa torde vara Svenska byggnadsvårdsföreningen, som är en ideell, landsomfattande förening som arbetar med byggnadsvårds- och kulturmiljöfrågor.

Det enskilda engagemanget i kulturmiljöfrågor är sannolikt omfattande, även utanför föreningarna. Det handlar om att människor tar hand om och vårdar hus och anläggningar och ibland även miljöer samt på olika sätt berättar om kulturmiljön.

Enligt Eurobarometern besökte 74 procent av befolkningen historiska platser (fornminnen, kulturminnen, kyrkor, slott etc.) under 2007. Att besöka historiska platser är något vanligare i den yngsta ålderskategorin, 15–24 år.⁷

Det finns i dag ett växande antal privata företag som ägnar sig åt arkeologiska undersökningar, byggnadsantikvarisk verksamhet, inventeringar och utredningar av olika slag. Det saknas samlade uppgifter om omfattningen av denna verksamhet.

Projektet Agenda Kulturarv⁸ behandlade frågor om arbetssätt och värdegrund inom kulturmiljöarbetet, om samhälle och samtid och den demokratiska förankringen med utgångspunkt från att; samhället hade förändras, alltså borde kulturmiljö- och kulturarvsarbetet också ändras.

I projektet ställdes frågor till medborgarna om intresset för och möjligheten att påverka sin närmiljö samt vem man i så fall skulle vända sig till. Svaren visade att många människor inte självklart såg sambandet mellan samhällsutveckling och bevarande. Undersökningen visade också att kulturarvsorganisationerna nådde fram till stora, trogna och engagerade grupper. Följaktligen behövdes,

⁷ S. Beckman och S. Månsson, 2008, *Kultursverige 2009, Problemanalys och statistik. Kulturmiljö*, s. 314 ff. Eurobarometern omfattade i Sverige 1 011 intervjuade.

⁸ Initierat av Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och länsmuseumerna, pågick 2001–2004. En mängd olika aktörer engagerades.

metoder och arbetssätt för att nå de grupper i samhället som kulturmiljöverksamheten mest sällan nådde.⁹

Samtidens betydelse och människan i centrum betonades i projektet. I programförklaringen sägs att arbetet fortsättningsvis skulle bedrivas på två relaterade sätt – ge perspektiv på tillvaron och berika livsmiljön.

16.2.2 Riksantikvarieämbetet och det statliga kulturmiljöarbetet

Den förste riksantikvarien utnämndes 1630. I dag är Riksantikvarieämbetet¹⁰ den centrala statliga myndigheten med ansvar för frågor om kulturmiljön och kulturarv. Vid myndigheten finns 435 årsarbetskrafter¹¹, den uppdragsarkeologiska verksamheten inräknad (ca 150 stycken).

Länsstyrelsen har sedan 1976 tillsyn över kulturminnesvården i länet. Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet och fördelar kulturmiljövårdens statsanslag till länsstyrelserna som i sin tur fördelar bidrag till enskilda ändamål och projekt.

Riksantikvarieämbetet förfogar över anslag som 2008 sammantaget uppgick till 493 miljoner kronor.¹² Myndigheten lämnar bidrag till organisationer och föreningar som verkar inom kulturmiljöområdet. Myndighetens avgiftsintäkter uppgick för arkeologisk uppdragsverksamhet 2007 till 123 miljoner kronor. Totalt hade myndigheten drygt 139 miljoner kronor i avgiftsintäkter.¹³ Statskontoret har beräknat att myndigheten 2006 bedrev konkurren utsatt verksamhet för motsvarande 124 miljoner kronor.¹⁴ Den arkeologiska uppdragsverksamheten, som är konkurren utsatt, är helt avgiftsfinansierad och organiserad i en egen avdelning.

Riksantikvarieämbetet bedriver ett antal olika verksamheter och har en mångprofessionell arbetsstyrka som representerar olika utbildningar inom humaniora, samhälls- och naturvetenskap. Till

⁹ En enkät skickades ut till 2 000 personer i hela riket i åldrarna 18–74 år.

¹⁰ Förordning (2007:1184) med instruktion.

¹¹ Statskontorets PM 2007/99-5, *Statliga myndigheter 2007*.

¹² Anslagen var 2008: 28:24, Riksantikvarieämbetet ap 1,212 miljoner. 28:25 Bidrag till kulturmiljövård, 257 Mkr, 28:29 Bidrag till regionala museer 10 Mkr, 28:36, Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet, ap 10, 14 Mkr.

¹³ Riksantikvarieämbetet, *Årsredovisning 2007*, s. 60.

¹⁴ Statskontoret, 2008/74-5, *Konkurren utsatt verksamhet II – en analys av omfattningen av statliga myndigheters konkurren utsatta verksamhet*.

grund för verksamheten ligger visionen om ett kulturarv som är angeläget, tillgängligt och användbart för alla. Riksantikvarieämbetet ska vara pådrivande, inspirerande och samlande i kulturarvsarbetet.

Basen i myndighetens verksamhet är att dokumentera, ta tillvara, vårda och berätta om kulturmiljön. Myndigheten arbetar med kommunikation vilket, förutom mer allmänt informationsarbete, handlar dels om informationssystem, dels om besöksmål. Informationssystemen omfattar fornminnes- och bebyggelseinformation och kulturmiljöbild samt olika e-tjänster som har dessa som bas – K-samsök.¹⁵ Myndigheten har fastigheter och fornlämningar som den informerar om och vid vissa genomförs även kulturmiljöpedagogiska insatser. Årligen besöks dessa av cirka en miljon människor. Vård handlar om expertstöd till omvärlden och om förvaltningen av de egna fastigheterna. Myndighetsarbetet handlar om hur kulturarvet tas tillvara i regional och lokal utveckling och inom olika samhällssektorer, om kunskapsuppbyggnad och om sektorsforskning.

Myndigheten är samlande och pådrivande i kulturmiljöarbetet genom föreskrifter och allmänna råd, stöd och vägledningar, remisser och beslut, initierande av och deltagande i samrådgrupper, seminarier m.m. Den bygger kunskap om kulturarvet och kulturmiljön och har utvecklat forsknings- och utvecklings-, omvärldsbevaknings- och utvärderingsverksamhet. Den är också engagerad i EU-samarbetet och i internationellt samarbete i Unesco och Europarådet samt genom bl.a. SIDA.

Riksantikvarieämbetet är den enda av kulturområdets myndigheter som deltar i arbetet i systemet med miljömål, där den har en utpekad roll och ansvar.

Ämbetet har ett specialbibliotek för sitt område med ca 400 000 volymer samt ett antikvarisk-topografiskt arkiv.¹⁶ Arkivets topografiska serie består av handlingar med uppgifter om fornlämningar och arkeologiska fynd samt kyrkliga – och profana byggnader. I fråga om byggnader finns ritningskopior och fotografier. Det finns även stora ritnings- och fotosamlingar.

Kulturarvet ska vara en positiv kraft i utvecklingen mot ett demokratiskt och långsiktigt hållbart samhälle. Det kräver sam-

¹⁵ K-samsök, en infrastruktur för kulturarvsinformation på Internet.

¹⁶ Myndigheten förvaltar Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens arkiv från tiden före den 1 juli 1975 och dess bibliotek.

arbete med många andra aktörer.¹⁷ Riksantikvarieämbetets uppgifter i miljömålssystemet ska ses mot denna bakgrund. Att verka genom andra är både en strategi och en anpassning till de villkor som erbjuds. Samtidigt är en inte obetydlig del av verksamheten välkänd för allmänheten: kulturmiljöportalen med informationssystemen och e-tjänsterna, besöksmålen och den arkeologiska undersökningsverksamheten är frekvent använda och besökta av allmänheten och en viktig del i varumärket.

Delar av Riksantikvarieämbetet har hösten 2008 omlokaliseras till Gotland.

De utmaningar myndigheten står inför handlar ytterst om hur myndigheten kan förnyas utan att förlora identiteten. Riksantikvarieämbetet förknippas med traditionella, historiskt grundande företeelser som fornlämningar och byggnadsminnen och med verksamheter som dokumentation och inventeringar, skydd och vård, kunskapsuppbyggnad. Samtidigt har myndigheten fått nya uppdrag och nya samarbetspartners och på samma gång har andra kulturhistoriska värden och perspektiv krävt sin plats. Myndigheten har i olika sammanhang engagerat forskare och konstnärer för att ge perspektiv på vad som uppfattas som kulturarv och för att få nya idéer om hur gammalt och nytt kan gestaltas tillsammans, men också för att hitta andra sätt att kommunicera.

16.2.3 Hemslöjd

Föreningen för svensk hemslöjd grundades 1899 och Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund (SHR) bildades 1912. SHR består i dag av ett 50-tal föreningar. Den organiserade hemslöjden samlar runt 16 000 personer.¹⁸

Hemslöjdsrörelsen har växt fram efter några olika inriktningar – den ville slå vakt om ett estetiskt kulturarv och fostra lokala och nationella identiteter. Men det fanns också sociala och ekonomiska intressen i slöjden.¹⁹ Såväl konstnärer som museer, hembygdsrörelsen och hushållningssällskapen var aktörer i uppbyggnaden av hemslöjdsrörelsen. Hemslöjden beskrivs gärna av sina utövare som

¹⁷ Andra centrala myndigheter, organisationer och näringsliv, på regional och lokal nivå länsstyrelser, landsting och läns museer, kommuner samt andra aktörer.

¹⁸ Rådet för arkitektur, form och design, 2007, *Hemslöjden inspirerar! – samtal och tankar om tradition och förnyelse inom hemslöjden*. Rapport 2007/2, s. 1

¹⁹ *ibid.* s. 4.

en demokratisk rörelse som samlar utövare från alla åldrar och grupper i samhället.

Hemslöjden har i dag tre ben. Det första är tradition och kunskap, att ta tillvara och föra vidare handens kunskap, mönster, teknik och material m.m. Det andra handlar om förnyelse och om konstnärliga och estetiska influenser. Det tredje är företagande och regional tillväxt.²⁰ Från de senare årens verksamhet kan lyftas fram satsningar på barn och ungdom²¹, på kulturell mångfald²² samt på miljö.

Nutek har i en rapport hösten 2008 beräknat att hemslöjdsnäringen i Sverige omsätter någonstans mellan 500–700 miljoner kronor per år och att den sysselsätter ca 1 000 personer på heltid. I rapporten anges att hemslöjdsföretagen finns över hela landet, men med en koncentration till Dalarna. Entreprenörskapet finns på landsbygden. En hög andel av företagarna är kvinnor, och många slöjdare är äldre. Slöjdarna kombinerar ofta slöjden med andra uppgifter.²³ Direktförsäljning till kunderna är fortfarande viktigaste försäljningskanalen, att hitta nya försäljningskanaler och marknadsföra sig är därför angeläget. Företagsutvecklingen framstår också som hemslöjdens svagaste gren. Nutek föreslår i rapporten bl.a. en satsning på en rikskonsulent med inriktning på entreprenörskaps- och näringsfrågor för att hjälpa upp den situationen.²⁴

Hemslöjden har med början på 1930-talet, och då i samarbete med statliga Byggnadsstyrelsen, vävt textilier för offentlig miljö.²⁵ I dag finns kanske anledning att knyta nya band mellan ansvariga parter och att vidga begreppet offentlig miljö. Hemslöjdens företrädare anser sig t.ex. inte ha tillgång till offentliga kulturella sammanhang på samma sätt som konsten.²⁶

Utbildningen av slöjdare och av hemslöjdskonsulenter sker på folkhögskolor och genom enstaka kurser anordnade av skilda

²⁰ jfr NUTEK, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003.

²¹ t.ex. projektet Slöjdcirkus, utan tryckår, *Slöjdcirkus – att iscensätta ett estetiskt lärande. Sammanfattande forskningsrön om slöjdcirkus*. Sammanställning av forskarrapport av Susanne Björkdahl Ordell, Gunni Kärrby.

²² Eva Melldahl, Nämnden för hemslöjdsfrågor, 2004, *Svensk hemslöjd eller hemslöjd i Sverige*.

²³ ibid. Sammanfattning.

²⁴ Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003.

²⁵ ibid. s. 5.

²⁶ jfr. Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003, s. 42. Har också framförts till utredningen vid rundresorna.

arrangörer. Någon akademisk utbildning finns inte.²⁷ Avsaknaden av sådan och sparsam forskning, gör det svårt att ta till vara hemslöjdens utvecklingspotential.

Hemslöjden har börjat pröva sin roll för den hållbara utvecklingen.²⁸ Dagens människor har inte självklart de kunskaper som gör att de kan skilja ett mer hållbart och dyrare föremål från ett mindre hållbart och billigare. Ska hemslöjden kunna bli en förebild för ändrade konsumtionsvanor²⁹ krävs även pedagogiska kompetenser och metoder. Hemslöjden i gemen torde inte uppfattas som ifrågasättande och drivande av denna sorts frågor.

Vid mitten av 1800-talet började slöjdandet i hemmen att kallas för hemslöjd, dvs. samtidigt med industrialismens genombrott uppstod ett behov av att definiera en produktionsform och en kulturell rörelse.³⁰ I dag står detta historiskt förankrade begrepp på sätt och vis i vägen för hur verksamheten uppfattas. Samtidigt ger historien begreppet tyngd och identitet för dem som i dag är aktiva på skilda sätt i hemslöjden.

Av Nuteks rapport framgår att det finns två huvudgrupper med olika åsikter om hur slöjden ska utvecklas – de som förespråkar ”traditionella” respektive ”moderna” värden.³¹ Föreningen Unga slöjdare har t.ex. attraherat personer som är aktiva lajvare vars slöjdande snarare börjar i intresset för att vara tidstroget klädda. Hemslöjden ses ibland som en frizon och en motvikt till rådande värderingar. Kopplingen till landsbygd och småskalighet kan uppfattas som såväl gammaldags som spjutspetsverksamhet i ett hållbarhetsstänkande. Hemslöjdens utmaning kan sammanfattningsvis beskrivas som att röra sig från att uppfattas som traditionstyngd till att uppfattas som traditionsrik.

²⁷ Noteras kan att Göteborgs universitet, Institutionen för Kulturvård med DaCapo i Mariestad dels står för akademisk utbildning inom näraliggande områden, dels har kontakter med Nämnden för hemslöjdsfrågor kring högre utbildning.

²⁸ Hemslöjden arbetar bl.a. med naturliga material som kan återanvändas, arbetet är småskaligt och varorna närproducerade, hållbara och möjliga att reparera, dvs. resurssnåla.

²⁹ se vidare avsnitt 10.5 om kultur och miljö.

³⁰ SOU 1979:77, *Hemslöjd – kulturarbete, produktion, sysselsättning*.

³¹ Nutek, 2008, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003, s. 41.

16.2.4 Nämnden för hemslöjdsfrågor

Riksdagen beviljade 1872 medel till en kringresande instruktör i husslöjd. År 1922 inrättades en tjänst som extra instruktör i husslöjd vid Kommerskollegium. 1981 inrättades Nämnden för hemslöjdsfrågor³². Nämnden flyttades 1992 från Industridepartementet till Kulturdepartementet.³³ Kopplingen till näringslivsfrågor kommer i dag till uttryck bl.a. genom att nämnden fortfarande delar lokaler med Nutek.

Nämnden för hemslöjdsfrågor planerar, driver och följer upp aktiviteter med såväl kulturella som ekonomiska perspektiv. Nämnden fördelar statligt stöd i form av projektmedel och konsulentmedel samt medel till Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund.³⁴

Nämndens kansli består en kanslichef, en handläggare och en assistent på deltid. Dessutom har nämnden personalansvar för en av de fem rikskonsulenterna.

Nämnden arbetar med information, utbildning och samordning av hemslöjdskonsulenterna. Det finns ett 70-tal hemslöjdskonsulenter i hela landet. År 2006 fanns 48 läns hemslöjdskonsulenter: två i varje län med undantag för Skåne som har fyra och Västra Götaland som har sex stycken.

16.2.5 Konstnärlig gestaltning

Konstnärlig gestaltning av byggnader och miljöer kan sägas ha varit en del av vår livsmiljö sedan urminnes tider. Här, och i den följande beskrivningen av Statens konstråd, försöker vi ge en bild av insatser från 1937 till i dag.

Det är svårt att få fram samlade uppgifter om andra aktörers, offentliga och privata, satsningar på gestaltningar och konstkollektioner. I Statens konstråds uppdrag ingår inte att samla och analysera sådana uppgifter. Det gör att det är vanskligt att bilda sig en klar uppfattning om betydelsen av statens insatser på området såväl historiskt som i ett bredare samtidsperspektiv. Att det i vissa

³² Förordning (2007:1193) med instruktion.

³³ Rådet för arkitektur, form och design, 2007, *Hemslöjden inspirerar! – samtal och tankar om tradition och förnyelse inom hemslöjden*. Rapport 2007/2, s. 6.

³⁴ År 2008, anslag 28:16, 2 miljoner kronor, är Nämndens förvaltningsanslag. Anslag 28:17, 22 miljoner kronor, är bidrag till främjande av hemslöjden. Nämnden bidrar med halva finansieringen, dvs. 279 000 kronor, till vardera tjänst som läns hemslöjdskonsulent och tecknar avtal med huvudmännen om uppdrag.

kommuner görs satsningar på konst i den offentliga miljön är dock väl känt. Här nedan följer några exempel.

I Hällefors kommunala strategi³⁵ sägs att nya Hällefors skall identifieras med konst och kultur, form och design och upplevelse för den moderna människan. Förutom Formens hus och Måltidens hus finns flera skulpturparker. I Gävle är konsten av tradition viktig i stadsmiljön. Kommunen avsätter regelmässigt 1 procent av byggkostnaden till konstnärlig gestaltning då byggkostnaden överstiger 5 miljoner kronor. Varje år genomförs projekt i kommunen. Kommunen har också en konstsamling. I Kristinehamn finns vid Vänerns strand en skulptur av Picasso och ett konstmuseum beläget på det f.d. mentalsjukhuset Marieberg. I Borås finns ett konstmuseum med samlingar av svensk samtida konst. Kommunen har också satsat på skulptur, både permanent och tillfälliga utställningar. I Umedalen³⁶ finns galleri Andersson och Sandström som tillsammans med fastighetsägaren Krister Olsson, Balticgruppen utvecklat en skulpturpark med permanent och säsongvis utställd konst.

Det finns också intressanta exempel från andra länder hur konst använts i samhälleliga processer. I Newcastle up on Tyne i England finns den 20 meter höga statyn Angel of the North. Vid utredningens besök i Newcastle fick vi levande beskrivningar av vilken betydelse tillkomsten av statyn haft för att förändra stadens självbild.

16.2.6 Statens konstråd

Statens konstråd³⁷ etablerades 1937. Syftet med att inrätta verksamheten var att skapa en stor beställare och inköpare av svenska konstnärers verk och att bidra till kreativa och attraktiva miljöer för arbetstagaren och medborgaren genom konstnärliga gestaltningar och konstkollektioner i byggnader och miljöer där statlig verksamhet bedrivs. År 1997 utvidgades verksamhetsområdet till att omfatta samarbeten för beställd konst med kommuner, landsting och privata byggherrar. Då hade det statliga byggnadsväsendet och fastighetsförvaltningen med Byggnadsstyrelsen i centrum till stor del bolagiserats (1994) och samtidigt fick myndigheterna själva

³⁵ *Strategi för Hällefors kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 2003 02 11, § 12. Tillgänglig på kommunens hemsida.

³⁶ också ett f.d. mentalsjukhus, utanför Umeå.

³⁷ Förordning (2007:1188) med instruktion.

besluta om sin lokalförsörjning. Fundamentet för Statens konst-
råds verksamhet, att svara för förvärv av ny konst till statens ägda
byggnader, minskade därmed i betydelse.

Regeringen föreslog då att Statens konstråds förvärv och utpla-
cering av konst, med fortsatt prioritering av statliga verksamheter,
skulle kunna riktas även mot miljöer som inte i strikt mening var
ägd av staten. I stället för ägandet betonades bruket av miljön.
Förutom ansvaret för det statliga lokalbruket var konstrådet fritt,
genom en vidgning av uppdraget, att beställa konst i samverkan
med andra huvudmän, om miljön i fråga ansågs tillräckligt ange-
lägen. I dessa fall var det viktigt att inte undantränga och ersätta
befintlig finansiering, utan i stället sikta på att lyfta projekten en
nivå utöver vad som hade varit möjligt utan rådets delaktighet.
Enligt myndighetens regleringsbrev ska statlig verksamhet priori-
teras, därnäst bostadsområden, skolor och andra miljöer för barn
och unga.

Samtidigt med Statens konstråd etablerades föreställningen om
en enprocentsregel vid statlig byggnation.³⁸ Regeringen har dock
aldrig tagit ställning för den, men den har ändå fått stort genom-
slag.³⁹ Även bland kommunerna har föreställningen om enprocent-
målet varit spridd.

Det övergripande målet för Statens konstråd är att konsten⁴⁰ ska
bli ett naturligt och framträdande inslag i samhällsmiljön. Myndig-
heten har därför förutom förvärv av konst även satsat på utveckling
av konstpedagogiska metoder för att skapa dialog kring konsten i
offentliga miljöer⁴¹. Genom information, pedagogik och utveckling
sprider Statens konstråd kunskap om konstens betydelse för en
god samhällsmiljö.

Statens konstråd har 2009 ett årligt anslag på 33,1 miljoner
kronor för förvärv av konst i den gemensamma miljön samt ett för-
valtningsanslag på 7,6 miljoner. Vid myndigheten finns 13 an-
ställda. Det finns sex projektledare anställda på 4–6 år.

³⁸ dvs. att motsvarande 1 procent av byggkostnaderna skulle avsättas för konstnärlig
gestaltning. Se vidare Mailis Stensman, 1987, "Konsten är på väg att bli alla..." i "Konsten
är på väg att bli alla..." Statens konstråd 1937–1987.

³⁹ I och med bolagiseringen kom det att ersättas med det mer allmänna målet om god konst i
offentlig miljö och kostnaden anpassas till de enskilda fallen, Statskontoret 2005:9, Nya
former för Statens konstråds verksamhet, s. 24.

⁴⁰ dvs., samtidskonsten. Konstrådets förvärv gäller bara ny, ej tidigare försäld, konst.

⁴¹ Myndigheten deltar t.ex. i inrättandet av ett nationellt konstpedagogiskt forum.
tillsammans med Riksställningar, Moderna museet, Nationalmuseum och Statens konstråd
är Västra Götalandsregionen och Region Skåne.

Statens konstråd är inte en bidragsgivande myndighet utan beställer, i vissa fall i samarbete med andra aktörer, konstnärliga gestaltningar av konstnärer och köper in konst. Myndigheten är verksam i offentliga miljöer i hela landet, förutom hos statliga myndigheter, exempelvis i skolmiljöer, bostadsområden, trafikmiljöer eller torg. Samarbeten som berör barn- och ungdomars miljöer prioriteras.

Konstrådets anslag fördelas och redovisas dels på statligt lokalbruk, dels på icke statligt lokalbruk. 2007 avslutades 15 statliga konstprojekt och 17 icke statliga. Kostnaden beställd konst relaterad till för det statliga lokalbruket var 2007 totalt ca 8,8 miljoner kronor och för icke statligt lokalbruk 16,4 miljoner kronor⁴².

Varje år anlitar Statens konstråd genom skissuppdrag och kontrakt för genomförande av konstprojekt ett 60-tal professionellt yrkesverksamma konstnärer. Omkring 100 konstkollektioner placeras ut på statliga myndigheter i Sverige och på utlandsmyndigheterna.

Genom Statens konstråds arbete har skapats en nationell konstsamling som ger en samlad bild av den svenska konsthistorien under de senaste 70 åren. Samlingen är en källa för kunskap och förståelse av svensk konst. Av samlingen var 2007 knappt 3 000 verk lagerställda och 105 000 verk utplacerade.⁴³

Statskontoret gjorde för några år sedan på regeringens uppdrag en översyn av Statens konstråds verksamhet.⁴⁴ Statskontoret föreslog då att Statens konstråd skulle avvecklas. Stödet till konstnärlig gestaltning i andra miljöer kunde i stället omvandlas till ett finansiellt bidrag riktat endast till kommuner och administreras av Statens kulturråd. Tillsynsansvaret för konsten borde kunna återföras till Nationalmuseum.

Statskontoret menade att bristen på riktlinjer lett till en geografisk snedfördelning av de konstnärliga gestaltungsprojekten. Större kommuner gynnades⁴⁵ och vissa kommuner kunde t.o.m. ses som mer gynnade.⁴⁶

Ett av myndighetens verksamhetsmål är att förvärv av konst ska göras över hela landet. Uppgifter som visar hur detta mål uppnåtts saknas i årsredovisningen för 2007. Myndigheten uppger dock att köp gjorts över hela landet. Statskontorets undersökning visade att

⁴² Statens konstråd, *Årsredovisning 2007*, s. 9–10.

⁴³ *ibid.* s. 18.

⁴⁴ Statskontoret, 2005:9, *Nya former för Statens konstråds verksamhet*.

⁴⁵ *ibid.* s. 8–10.

⁴⁶ *ibid.* s. 82.

under 2004 köptes nästan nio av tio konstverk in i de tre storstadsregionerna och endast tolv procent i övriga landet.⁴⁷ Å andra sidan finns de flesta konstnärer och gallerier i storstäder.

Statskontoret pekade också på att det fanns privata alternativ på marknaden som Statens konstråd delvis konkurrerade med, dvs. företag som fungerade som en länk mellan beställare och konstutförare.⁴⁸ Statskontoret påpekade vidare att ”myndigheten tenderar att ta över de konstnärliga gestaltungsprojekten på bekostnad av brukarnas inflytande.”⁴⁹

Med några undantag såg Statskontoret heller inget formaliserat samarbete mellan myndigheten och de regionala konstkonsulenterna. Statskontoret menade att verksamheterna överlappade varandra framför allt när det gällde konstpedagogik.⁵⁰ Statskontoret föreslog också att exempelvis Riksställningars eller Moderna museets konstpedagogiska uppdrag i stället kunde förstärkas.⁵¹

Uppgifter ur årsredovisningen för 2007 visar att Statens konstråd reagerat på Statskontorets kritik. Myndigheten genomför t.ex. portfoliovisningar som ger konstnärer möjlighet att presentera och diskutera sin konst med Statens konstråds projektledare runt om i hela landet.⁵²

Vid sidan av Konstrådets verksamhet förfogar Statens kulturråd över årliga bidragsmedel om 3,5 miljoner kronor till konstnärlig gestaltning av den gemensamma miljön.⁵³ Det ska användas till konstinköp till folkparker, folkets hus, bygdegårdar och nykterhetsorganisationer. Dessa fördelas utan den typ av kvalitetsbedömning som Statens konstråd gör. Statens kulturråd förfogar också över ett bidrag om 27,6 miljoner kronor⁵⁴ som riktar sig till organisationer inom bild- och formområdet samt verksamhetsbidrag till vissa utställare.

Konstrådets verksamhet bygger historiskt sett på en relativt snäv tolkning av det offentliga rummet även om perspektivet sedan 1997 vidgats.⁵⁵ Gestaltningarna har ägt, och äger fortfarande, i allt väsentlig rum i urbana miljöer och i bebyggelsemiljöer. Detta kan

⁴⁷ ibid. s. 28.

⁴⁸ ibid. s. 61.

⁴⁹ ibid. s. 9, 11–12, 64–65, 82–83.

⁵⁰ ibid. s. 71.

⁵¹ ibid. s. 92.

⁵² Statens konstråd *Årsredovisning 2007*.

⁵³ År 2008, anslaget 28:15.

⁵⁴ År 2008, 28:18.

⁵⁵ prioriteringen av barn och ungas miljöer – skolgårdar och lekplatser.

relateras till den europeiska landskapskonventionen⁵⁶ som omfattar frågor som rör gestaltning av hela landskap. Jordbrukets ersättningsystem, omställningen till alternativa energikällor, användningen av tätortsnära mark, infrastruktursatsningar etc. är verksamheter som påverkar landskapet och där konstnärliga perspektiv, kunskaper och kreativitet i större utsträckning än i dag borde kunna ges ingångar.

För att öka betydelsen av konstnärlig gestaltning förutsätts ny kunskap och andra arbetsmetoder. Statens konstråd har närmat sig frågor kring villkoren för konstnärers deltagande i stora byggnadsprojekt och komplexa urbana sammanhang.⁵⁷ Vi menar att konstnärlig kompetens bör kunna komma till större användning i samhällsplaneringsprocesser i bred bemärkelse. Om människor både ska ha möjligheter och lust att delta i och påverka gestaltningen av miljön krävs bl.a. utrymme åt ett konstnärligt tilltal som går utöver de traditionella formerna med tillfälliga utställningar och permanenta konstnärliga gestaltningar. De behöver bli till moment i ett sammanhang och samtal som ska pågå.

När de statliga förvaltningsbyggnaderna bolagiserats har Statens konstråds kulturpolitiska uppdrag ändrats, att via anslagsmedel svara för byggnadernas konstnärliga utsmyckning. Detsamma gäller Statens konstråds vidgade uppdrag som avser offentliga byggnader i vidare mening, eftersom bolagiseringar av kommunernas fastighetsinnehav skapat samma gränsdragning som inom den statliga sfären. Likväl är det fortsatt angeläget att konsten har en plats i de offentliga rummen, och helst kan få ett större utrymme.

1995 års kulturutredning skrev att "Konstrådets uppgift blir att mer koncentrerat än hittills utveckla formerna och metoderna för konstnärlig miljögestaltning i samverkan med arkitekter och samhällsplanerare. En viktig uppgift är också att främja insatser inom nya tillämpningsområden."⁵⁸ Vi delar denna uppfattning.

⁵⁶ se vidare Europarådet. Sverige har ännu inte ratificerat konventionen men Riksantikvarieämbetet (www.raa.se) har på regeringens uppdrag lämnat ett förslag till hur den kan genomföras i Sverige.

⁵⁷ Statens konstråd, Catharina Gabrielsson, 2000, *Den stora skalan*.

⁵⁸ SOU 1995:84, *Kulturpolitikens inriktning*, s. 423.

16.2.7 Arkitektur, form och design

Arkitektur, form och design är sedan tio år tillbaka utpekade som ett kulturpolitiskt ansvar. Regeringen lade 1998 fram ett handlingsprogram för arkitektur, design och formgivning.⁵⁹ Riksdagen beslutade om sex mål för den statliga politiken på området. Arkitektur, form och design är ett brett fält som nära relaterar till många andra områden – tillverkningsindustri, bostadsbyggande, jordbruk, miljö, kommunikation och dataspelutveckling är bara några exempel på områden. Detta är ett bra exempel på när kulturpolitiken är en aspektpolitik.

Arkitekturmuseet

Arkitekturmuseet bildades 1962 av SAR (Svenska arkitekters riksförbund) genom att SAR överlämnade samlingar till museet. Sedan 1978 är Arkitekturmuseet en statlig myndighet. Enligt förordning (2007:1194) med instruktion för Arkitekturmuseet har museet till uppgift att belysa arkitekturen, samhällsplaneringen och forskningen inom sitt verksamhetsområde samt levandegöra den byggda, anlagda och formgivna miljöns samband med samhället och samhällsplaneringen. Myndigheten ska verka för ett stärkt intresse för arkitektur, formgivning och design samt en ökad kunskap inom dessa områden. I instruktionen finns sedan 1 januari 2009 tillägget att Arkitekturmuseet på nationell, regional och lokal nivå ska samverka med andra berörda myndigheter och enskilda aktörer.

Museets samlingar finns ordnade i ett arkiv bestående av ritningar, fotografier och modeller samt anknytande handlingar. Myndigheten har också ett bibliotek med 21 000 böcker och tidskrifter från 1930-talet och framåt om arkitekter, arkitektur, arkitekturhistoria, bostadsbyggande, landskapsarkitektur, inredning, material, planering och teknik. Myndigheten samlar, ordnar, registrerar och vårdar material som belyser svensk byggnadskonst och samhällsutvecklingen, med tyngdpunkt på 1900-talet. Nya donationer tas kontinuerligt emot.

Myndigheten hade 2008 ett statsanslag om 33,9 miljoner kronor. Vid myndigheten finns ca 25 anställda.

⁵⁹ Prop. 1997/98:117, *Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*.

I regleringsbrevet för 2009 har regeringen givit ett nytt och vidgat uppdrag till Arkitekturmuseet, som bl.a. innebär att museet också ska arbeta med form och design. Museet ska t.ex. främja och förmedla kunskap om hur en ökad kvalitet inom arkitektur, form och design kan bidra till samhällsutvecklingen. Ett helhetsperspektiv betonas – på frågor som rör den fysiska miljön, vad gäller byggnader, anlagda miljöer och föremål. Arkitekturmuseet ska samverka med myndigheter som t.ex. Boverket och andra relevanta offentliga aktörer på nationell, regional och lokal nivå samt söka samarbete med näringsliv och olika aktörer inom området även på privat nivå. Senast den 1 juli 2009 ska Arkitekturmuseet lämna en rapport som anger hur myndigheten ska organisera sig för att uppfylla detta uppdrag.

Rådet för arkitektur, form och design

Regeringen tillsatte 1999 en särskild utredning för form och design⁶⁰. I en skrivelse till riksdagen 2003 gav regeringen uttryck för avsikten att inrätta ett råd för arkitektur, form och design. Regeringen menade att behovet av samordning, fördjupad analys och aktiv opinionsbildning var fortsatt stort på området. År 2004 inrättade regeringen Rådet för arkitektur, form och design som en kommitté vid Kulturdepartementet.⁶¹ Rådets prioriterade teman har varit omätbar kvalitet, värdeskapande, kunskaps- och kompetensfrågor, offentlig upphandling, stadsutveckling, beslutsfattande och designprocessen, forskning och kunskapsbildning.

Rådet lämnade våren 2008 på regeringens uppdrag ett förslag till en ny verksamhet – ett centrum för arkitektur, form, design och gestaltningen av den gemensamma miljön – inriktat på kunskapsbildning och främjandearbete, i första hand mot aktörer inom ett flertal andra politikområden. Prioriterade områden föreslogs vara ett hållbart och tillgängligt samhälle, stadsutveckling och den gemensamma miljön, offentlig upphandling, näringslivsutveckling och internationell samverkan.

Rådet föreslog att Arkitekturmuseet skulle få detta uppdrag samt att mötesplatsen för form och design förs över från Svensk

⁶⁰ SOU 1999:123, *Mötesplats för form och design*, SOU 2000:75, *Statens insatser för form och design*. Regeringen beslutade senare att Svensk form skulle bli denna Mötesplats och verksamheten inleddes 2002.

⁶¹ dir. 2004:24, tilläggsdirektiv 2006:65, 2007:54.

form⁶². Rådet framhöll vidare att verksamheten borde få ett nytt namn och inte längre kallas museum. Det föreslog också ett andra steg i form av en federation bestående av den nya verksamheten samt ett antal föreningar, myndigheter m.fl.⁶³ Rådet har med utgången av 2008 fullgjort sitt uppdrag.

Förslagen har behandlats av regeringen i budgetpropositionen för 2009.⁶⁴ Flertalet remissinstanser var positiva till att Arkitekturmuseet skulle få ett vidgat uppdrag. Regeringens bedömning är att arkitektur, formgivning och design har många gemensamma beröringspunkter och det finns enligt regeringen stora fördelar med ett samlat grepp på detta område. Regeringen har gett i uppdrag till Arkitekturmuseet att föreslå hur en sådan breddad verksamhet bör utformas. Vidare har regeringen uppdragit till museet att i samråd med andra berörda myndigheter och organisationer utveckla samverkan kring dessa.

Vidare ska Arkitekturmuseet från och med 2010 överta det uppdrag om en mötesplats för form och design som i dag ligger hos Föreningen Svensk Form samt från och med detta år tillföras de medel som är avsatta för uppdraget. Totalt räknar regeringen med att Arkitekturmuseets anslag förstärks med ca tio miljoner kronor för sina nya uppdrag.

Några andra aktörer

Svensk Form⁶⁵ är en ideell medlemsförening. Föreningen har i uppdrag från regeringen att främja svensk design, både nationellt och internationellt. Den har sedan 2002 även ett regeringsuppdrag att driva mötesplatsen för form och design i Stockholm, vilket alltså fr.o.m. 2010 ska överföras till Arkitekturmuseet. Svensk Form arbetar för att skapa engagemang och belysa designens möjligheter. Målgrupperna är den designintresserade allmänheten och designbranschen, men även opinionsbildare och beslutsfattare inom stat, kommun, landsting och företag samt högskolor och universitet. Svensk Form omsatte 2007 cirka 14,5 miljoner kronor, av vilka 8,3 miljoner kronor var statligt bidrag.

⁶² Föreningen Svensk Form har i uppdrag från regeringen att främja svensk design, både nationellt och internationellt. Den har sedan 2002 även ett regeringsuppdrag att driva mötesplatsen för form och design i Stockholm.

⁶³ Tilläggsdirektiv 2007:54, Rådet för arkitektur, form och design, 2008, *Ett centrum för arkitektur, form och gestaltningen av den gemensamma miljön*.

⁶⁴ Prop. 2008/09:1, utg.omr. 17, s. 24–25.

⁶⁵ bildad 1845, då under namnet Svenska slöjdföreningen.

Form och design är ett område som i dag ofta framhålls i strategier och planer för regional och kommunal utveckling. Hällefors kommun har t.ex. satsat på Formens hus, som man hoppas ska utvecklas till en ledande miljö i landet för design och formgivning där industri, utbildning och forskning möts.⁶⁶ I Malmö finns Form/Design Center som startade 1964. Det drivs av Svensk Forms regionalförening för Skåne, med kommunalt, regionalt och nationellt stöd.

I Pukeberg, Nybro kommun finns sedan 2006 Designarkivet⁶⁷. Samlingarna uppgår i dag till drygt 100 000 objekt inom olika formgivningsområden som textil, glas, mode och industridesign. Arkivet ska spegla svensk vardagskonst och genom skisser belyses formgivningsprocessen från idé till färdigt föremål.

Inom området profilerar man sig även genom utbildningar – många med lång tradition och hög prestige, andra utbildningar hör samman med det ”nyväckta” intresset för frågorna.

Även Nationalmuseum är verksamt inom området. Museet har samlingar av konsthantverk, design och industridesign från 1300-talet till i dag.

16.2.8 Museer och utställningar

Frågor om samordning inom museiområdet har utretts av utredningen Koordinator för museisektorn (dir. 2007:02) som arbetat parallellt med vår utredning. Vi har löpande samrått med Museikoordinatorn i gemensamma frågor.

I Sverige finns flera tusen museer av olika slag, varav strax över 200 har professionell personal (minst ett årsverke) och uppfyller ICOM:s grundkriterier.⁶⁸ Dessa sysselsätter drygt 5 000 årsverken. Deras samlade intäkter var 3,7 miljarder kronor och utgifterna något högre, ca 3,8 miljarder (centrala muser 1,6 miljarder kr, regionala museer 1 miljard kr). Av de 216 museer som ingår i den nationella statistiken är ungefär 35 statligt helfinansierade.⁶⁹ Staten

⁶⁶ *Strategi för Hällefors kommun*, Antagen av kommunfullmäktige 2003 02 11, § 12, Kommunens hemsida.

⁶⁷ Bildat 1978 vid Kalmar konstmuseum.

⁶⁸ En institution som genom förvärv och bevarande, forskning och dokumentation samt förmedling och undervisning främjar förståelsen av det kulturella arvet och fördjupar kunskaperna om samhällets framväxt och dess situation i dag. Samlingarna ska vara garanterade ett framtida bestånd.

⁶⁹ Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:4, Museer och konstballar 2007*.

är huvudman för tio myndigheter som driver totalt 21 museer⁷⁰ och är huvudsaklig finansiär för ytterligare fyra museistiftelser.⁷¹

Närbesläktade myndigheter är Forum för levande historia och Riksutställningar. Staten bidrar till verksamheten vid ytterligare tolv institutioner.⁷² Slutligen ger staten, via Statens kulturråd, verksamhetsbidrag till 27 regionala museer inklusive fem kommunala institutioner. Dessutom finns ett tjugotal institutioner som drivs med statliga medel via andra departement, bl.a. universitets- och verksamhetsmuseer. Därutöver ger staten fyra miljoner kronor i projektbidrag till gruppen arbetslivsmuseer. Staten tar alltså ett omfattande ansvar för ett stort antal museer. Anslagen till museer är den post som ökat mest i kulturbudgeten sedan 1980-talet. Ökningen beror främst på att nya statliga museer grundats (jfr avsnitt 6.1).

Statens stöd till museiverksamhet går till absolut största delen till de statliga museerna i Stockholm. Landstingens totala stöd till museer uppgår till totalt 360 miljoner. Av övriga museer i statistiken är flertalet kommunalt finansierade. Kommunernas samlade stöd till museer och liknande institutioner uppgår till drygt 640 miljoner.

Museernas samlingar domineras generellt sett av kulturhistoria. Tillsammans förvaltar institutionerna 62 miljoner föremål, 63 miljoner fotografier och nära 50 000 hyllmeter andra arkivalier.⁷³ Den offentliga statistiken redovisar nära 19 miljoner besök på de 216 institutioner som lämnat underlag.⁷⁴ Institutionerna tog under 2007 emot 1,5 miljoner grupper från skolor och förskolor.

Flera läns museer byggdes ut fram till början på 1980-talet, och de tre största stadsmuseerna ges i dag statligt stöd som regionala institutioner.

⁷⁰ Arkitekturmuseet, Livrustkammaren med Skokloster slott och stiftelsen Hallwylska museet, Moderna museet, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde, Naturhistoriska riksmuseet, Statens försvarshistoriska museer, Statens historiska museer, Statens maritima museer, Statens museer för världskultur samt Statens musiksamlingar (Musikmuseet).

⁷¹ Arbetets museum, Nordiska museet, Skansen och Tekniska museet.

⁷² Bildmuseet, Drottningholms teatermuseum, Judiska museet, Nobelmuseet, Röhsska museet, Stiftelsen Carl och Olga Milles Lidingöhem, Stiftelsen Dansmuseifonden, Stiftelsen för Förmålsvård i Kiruna, Strindbergsmuseet, Svensk Form, Thielska galleriet samt Zornsamlingarna.

⁷³ Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007:6, Museer och konstballar 2006*. Krav, minst ett årsverke av yrkesutbildad personal., Centrala museer 1,6 miljarder kr och regionala 1 miljard kr.

⁷⁴ Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:4, Museer och konstballar 2007*.

Sverige har inte, som t.ex. Danmark och Finland, en nationell museilag. I Sverige finns inte heller såsom t.ex. i Norge och Storbritannien, någon central myndighet med ansvar för att verkställa och följa upp museipolitiken. Trots statens förhållandevis stora ekonomiska insatser är den strategiska styrningen och samordningen av museisektorn begränsad.

Medvetenheten om de gemensamma problemen är dock spridd, vilket bl.a. ledde till inrättandet av en koordinator för museisektorn. Vi har sett att museikoordinatoren under sin utredningstid kunnat samla representanter för sektorn i arbetsgrupper som nått konstruktiva förslag till lösningar på bl.a. magasins-, databas- och forskningsfrågor.

16.2.9 En funktion för museikoordinering

Inom museiområdet finns inte i dag någon central myndighet med övergripande ansvar för fältet som sådant. Förslag i denna riktning har genom decennierna återkommit i ett flertal statliga utredningar, men har av olika skäl aldrig genomförts.⁷⁵ I stället har staten prövat andra, på olika sätt decentraliserade, modeller för stöd och styrning av museisektorn.

De grundläggande förvaltningssystemen för museerna är i princip oförändrade sedan Statens kulturråds tillkomst i mitten på 1970-talet.⁷⁶ Här ska också nämnas de s.k. ansvarsmuseerna som efter en utredning på 1980-talet gavs regeringens särskilda uppdrag att lösa samordnings- och koordineringsfrågorna i museisektorn.⁷⁷ Reformens effekter har dock ifrågasatts, bl.a. i utredningen Minne och bildning som redan 1994 föreslog en avveckling av begreppet.⁷⁸ Statens kulturråd fick i regleringsbrev för 2006 i uppdrag att utvärdera ansvarsmuseirollen och har lämnat en rapport till

⁷⁵ Det första förslaget om att skapa ett sådant centralt museiverk presenterades av 1913 års utredning av överintendentensämbetet och fornminnesvården. Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården (SOU 1922:11–12).

⁷⁶ Därefter har inom den statliga kretsen Statens museer för världskultur och Forum för levande historia nybildats, och Statens historiska museer skiljts från Riksantikvarieämbetet. De Försvarshistoriska museerna har förts över från Försvarsdepartementet. Arbetets museum har tillkommit, först med stöd via 28:30 men i dag med finansiering som andra stora stiftelser via 28:28.

⁷⁷ Folkens museum – Etnografiska (i dag Statens museer för världskultur), Historiska museet, Naturhistoriska riksmuseet, Nordiska museet och Statens konstmuseer (i dag Moderna museet respektive Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde). De skulle i samråd med andra berörda parter, bedriva gemensamt utvecklingsarbete och lösa de återkommande problemen kring bl.a. insamling, statistik, pedagogik, forskning etc.

⁷⁸ SOU 1994:51, Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation. s. 52.

regeringen.⁷⁹ Statens kulturråd föreslår i rapporten att detta uppdrag ska avskaffas. Även utredningen Koordinator för museisektorn (dir 2007:02) föreslår i sitt betänkande ett avskaffande av ansvarsmuseiuppdraget. Enligt vår mening har försöken att balansera mandat mellan olika myndigheter har bara delvis lyckats åstadkomma avsedd utveckling.

Statens kulturråd har enligt förordningen ansvar för vissa museifrågor, ”i den utsträckning de inte faller på någon annan myndighet.”⁸⁰ Det betyder primärt att Statens kulturråd fördelar statligt verksamhetsstöd och vissa utvecklingsmedel om totalt ca 150 miljoner till regionala museer. Statens kulturråd hanterar den statliga utställningsgarantin och har haft ansvar för fördelningen av de omfattande Access-medel, totalt 650 miljoner, som till över 50 procent gått till att stödja projekt inom musei- och kulturmiljöfältet.⁸¹ Statens kulturråd sammanställer museistatistik och har tidigare haft i uppdrag att samla även andra typer av underlag, t.ex. om samlingarnas status vid centrala museer. Statens kulturråd har även periodvis drivit utvecklingsstödande projekt inom det konst- och museipedagogiska fältet.

Riksantikvarieämbetet har expertkunskap inom fältet föremålsvård och magasin, men relationen till museifrågor rör framför allt läns museernas roll för kulturmiljön. Riksutställningars roll har behandlats nedan. Något mer explicit uppdrag att närma sig museer utanför gruppen regionala museer har varken Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet eller Riksutställningar. Ingen av myndigheterna har heller mandat eller formellt ansvar för att möta eventuella behov från statliga, kommunala eller övriga museer. Många för sektorn centrala frågor har därför tenderat att inte hanteras av någon centralt placerad part.

Kulturdepartementet har direkt ansvar för fjorton centrala museimyndigheter och motsvarande, som tillsammans har drygt en miljard i statligt stöd. Till detta kommer uppgiften att utnämna ledamöter m.fl. till styrelserna i många av de stiftelser som får stöd via anslaget 8:4 Bidrag till vissa muser. Totalt rör det mer än sextio poster. Det är enligt vår bedömning en uppgift som inte står i rimlig proportion till det kulturpolitiska utfallet. Den administrativa hanteringen av alla dessa uppgifter torde enligt vår uppfattning påverka departementets utrymme för att genomföra strategisk

⁷⁹ Opublicerad rapport från Kulturrådet 2006.12.20.

⁸⁰ 1 § förordning (2007:1186) med instruktion för Statens kulturråd.

⁸¹ Förordning (1998:200) om statliga utställningsgarantier.

planering. Vad gäller det operativa utvecklingsstöd som skulle behövas i sektorn är det inte lämpligt att leda från departementsnivå även om resurser skulle finnas.

Sammanfattningsvis är styrningen av de statliga institutionerna ofta otydlig, och för icke-statliga bidragsmottagare är det inte sällan oklart vilka uppdrag som är förknippade med pengarna. Uppföljningen av gjorda insatser är sparsam.

16.2.10 Riksutställningar

Riksutställningar⁸² startade som en försöksverksamhet 1965. Från starten har myndigheten nu producerat ca 1 200 utställningar.

Riksutställningar har till uppgift att producera utställningar, förmedla och arrangera turnerande utställningar samt förmedla kunskaper och erfarenheter samt erbjuda tekniska tjänster till andra som vill arbeta med utställningar. År 2007 gick 72 procent av kostnaderna till att producera vandringsutställningar och 28 procent till kunskapsutveckling.⁸³

I regleringsbrev för 2009 ska Riksutställningar i sin verksamhet prioritera dels barn och ungdom, dels den samtida konsten. Riksutställningar vill bidra till att människor kan förstå och påverka sin samtid. Myndigheten förfogade 2008 över ett anslag⁸⁴ om 53 miljoner kronor. Vid myndigheten finns 64 årsarbetskrafter. Efter omlokaliseringen till Visby 2008 har hittills 47 tjänster besatts.⁸⁵

Riksutställningar producerar utställningar som visas på en rad olika platser och utställningsrum runt om i landet.⁸⁶ Arrangörerna, som tar emot vandringsutställningarna, är bl.a. museer och konsthallar, kulturnämnder och bibliotek, skolor och bildningsförbund. Årsredovisningarna ger intryck av varierade och aktuella, breda och smala utställningsteman.

Utställningarna görs i samverkan med museer, bibliotek, föreningar och myndigheter.⁸⁷ 2007 visades 14 utställningar, varav

⁸² Förordning (2007:1187) med instruktion.

⁸³ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*.

⁸⁴ Anslag 28:32.

⁸⁵ Muntlig uppgift myndighetschefen oktober 2008.

⁸⁶ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*, s. 23. De har t.ex. gjort utställningar som ska tillgodose bibliotekens behov av en samlingsplats för historieberättande på barnavdelningarna.

⁸⁷ Nu aktuella samarbetspartners är t.ex. SIDA:s Östersjöenhet och Naturvårdsverket, muntlig uppgift myndighetschefen.

samtliga samproduktioner.⁸⁸ Ibland får myndigheten bidrag för att kunna genomföra en viss utställning.⁸⁹ Myndigheten har 2008 i uppdrag⁹⁰ att i samverkan med de regionala museerna, eller deras samordningsorgan, utarbeta former för en ökad samverkan vad det gäller de regionala museernas utåtriktade och pedagogiska arbete. Arbetet ska vara inriktat på utveckling av utställningsmediet och förmedlingen av utställningarna samt metoder för utställningsteknik. Myndigheten ger även kurser för såväl professionella som för amatörer.

De synpunkter som framförts till utredningen rörande Riksutställningar gäller bl.a. behovet av stöd för att turnera utställningar i landet, en part som tar ansvar för att större internationella utställningar kommer till Sverige och att svenska utställningar ”exporteras”. Synpunkterna rör också ansvar för utvecklingen av utställningsmediet som sådant och att dialogen kring vilka utställningar som väljs ut och varför borde vara mer tydlig och öppen.

Riksutställningar beskriver sig som en spjutspetsverksamhet. Myndigheten vill inte begränsa sig till att vara ett ”transportbolag”. Myndigheten har ett annat uppdrag än museerna, även om båda parter gör utställningar. Av årsredovisningen för 2007 kan utläsas att Riksutställningars kunskapsutveckling om utställningsmediet samt bistånd till andra med konsultation och utställningsservice verkar vara under utveckling.

Riksutställningar har fram till 2009 som övergripande mål haft att belysa vårt kulturarv genom att utveckla och förmedla kunskap om och upplevelser av kulturarvet och härigenom ge perspektiv på samhällsutvecklingen. Bara två av de 14 utställningar som redovisas i årsredovisningen för 2007 kan dock tydligt kopplas till det övergripande målet. Utifrån myndighetens eget sätt att redovisa sin verksamhet har vi fått uppfattningen att verksamheten inte konsekvent styrts mot det övergripande målet. Vad gäller barn och ungdom har myndigheten dock under hela 2000-talet tydligt prioriterat barn och ungdom. 2007 hade t.ex. 64 procent av utställningsverksamheten barn och ungdomar som sin prioriterade

⁸⁸ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*, s. 10.

⁸⁹ t.ex. från Jordbruksdepartement. Riksutställningar, Annika Blom, 2003, *Rapport med skolan som arena – en studie av vandringsutställningen Matomat*. Jfr kap xx om kultur och miljö. Under 2006 var 77 procent samproduktioner och under 2005 var 72 procent samproduktioner.

⁹⁰ i regleringsbrevet till Riksutställningar.

målgrupp.⁹¹ Även prioriteringen av samtidskonsten är enligt myndigheten genomförd.⁹²

Riksutställningar har som ett mål att vara rikstäckande. Det innebär enligt myndigheten att varje län ska ha nåtts av en vandringsutställning minst en gång⁹³ varje år. Riksutställningar redovisar i sina årsredovisningar andel utställningsdagar i förhållande till kommunstorlek. Ställer man samman siffrorna från 2000 till 2007 framgår att Riksutställningars utställningar är underrepresenterade i de två minsta⁹⁴ kommunerna och överrepresenterade i de två näst största. I gruppen med de största kommunerna och i gruppen 21 000–50 999 invånare motsvarar andelen invånare och andelen utställningar i princip varandra.⁹⁵

Vår bedömning är att myndigheten, trots goda ambitioner inte riktigt uppnått sina målsättningar.

Myndigheten redovisar i sina årsredovisningar i begränsad omfattning publikreaktioner och publikrelationer.⁹⁶ Vår uppfattning är därför att myndigheten trots lovvärda och intressanta initiativ de senaste åren ändå verkar ha dominerats av producentens perspektiv.

1995 års kulturutredning ansåg att Riksutställningar behövdes, men borde inte i samma utsträckning som ditintills vara inriktat på egna produktioner. En övervägande remissopinion stödde utredningen, men regeringen menade då att en kraftig begränsning av producentrollen skulle motverka den uppgiften att utveckla utställningsmediet.⁹⁷

Regeringen anger i budgetpropositionen för 2009⁹⁸ att det finns skäl att överväga omfattningen av Riksutställningars uppdrag.

⁹¹ Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*, s. 25.

⁹² *ibid.* s. 27.

⁹³ Riksutställningar, *Årsredovisning 2004*.

⁹⁴ Storleksklasserna är: -10 999, 11–20 999, 21 – 50 999, 51 – 80 999, 81 – 199 999, 200 000 -

⁹⁵ Av årsredovisningen framgår att ökat antal mindre utställningar kan vara en förklaring när antalet visningsdagar ökar på mindre orter eller antalet kommuner ökar. Vad gäller den största gruppen kommuner framhåller Riksutställningar att merparten av visningarna har ägt rum i förorterna.

⁹⁶ Se dock Markör AB, 2005, *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Unizone"*, *ibid.* *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Se hjälman"*.

⁹⁷ Prop. 1996/97:3, *Kulturpolitik*, s. 146.

⁹⁸ Proposition 2008/09:1, Utgiftsområde 17, s. 26.

16.3 Statlig organisation av verksamhetsgruppen frågor om samtid, historia och livsmiljö

16.3.1 Vad vill vi uppnå?

I grundanalysen har vi argumenterat för att dagens kulturpolitik utgår från och sorterar begrepp som då och nu, historia och framtid, kulturarv och konst, och att det hänger ihop med en kultursyn som tenderat att fokusera på skillnaderna mellan dessa begrepp. Mycket talar för att kulturpolitisk förnyelse, med bättre samtidsförankring, kan främjas genom att pröva korsbefruktningar och samspelsformer mellan kulturverksamheter, myndigheter och institutioner.

I stället för att uppfatta skillnaderna mellan de olika verksamheter som vi diskuterar inom sfären så önskar vi rikta uppmärksamheten mot det gemensamma, det som förenar och därmed på möjligheterna till nya utvecklingslinjer.

De grundläggande motiven för den nu aktuella sfären och den korresponderande delen av förvaltningsreformen har vi redovisat dels i förnyelseprogrammet, dels i kapitel 14. Där har vi också redovisat några allmänna grunder för kulturområdets behov av en enklare, mer kraftfull och mindre uppsplittrad förvaltningsorganisation. Dessa motiv gäller i hög grad för verksamheterna och myndigheterna inom sfären.

I det inledande avsnittet i föreliggande kapitel har vi beskrivit den övergripande kulturpolitiska idén med sfären som sådan. Den ska göra det möjligt att ge kulturpolitiken nya arbetsformer och ett helt nytt breddengagemang i frågor om gestaltning av vår livsmiljö, och i samhällsutvecklingen som sådan. Kulturpolitiken ska göras till en angelägenhet för medborgaren i ett bredare och mer vardagsnära perspektiv än tidigare.

I detta avsnitt tar vi nu upp de närmare effekter i form av stärkta och förnyade kulturverksamheter som vi menar kan uppnås inom sfären.

De olika områdenas utvecklingsbehov

Kulturmiljöarbetet, som Riksantikvarieämbetet i första hand är ansvarig myndighet för, har på många sätt varit förebildligt för kulturpolitiken i övrigt när det gäller att utveckla det som vi har

kallat aspektpolitik. Kulturmiljöarbetet har i dag sin utgångspunkt i att kulturarvet inte annat än undantagsvis kan skyddas genom att "tas ur bruk" med hjälp av offentliga insatser. Ett vidgat kulturarvbegrepp förutsätter dessutom breda lösningar och integrering i olika samhällsprocesser.

Dessa erfarenheter vill vi nu ta tillvara och lägga till grund för en vidgad tillämpning inom kulturpolitiken. Att kulturmiljöverksamhetens och Riksantikvarieämbetets mandat så entydigt handlar om ett kulturarvs- eller kulturhistoriskt perspektiv, innebär emellertid en begränsning av fortsatt utveckling mot att ge vidgade perspektiv på tillvaron och att berika livsmiljön. Att vidga kulturmiljöuppdraget till ett livsmiljöuppdrag som omfattar såväl kulturarvet som estetiska och konstnärliga kvaliteter i miljö- och samhällsbyggnadsfrågor passar därför väl ihop med den nya inriktning på kulturpolitiken som den aspektpolitik vi föreslår.

Beträffande *Statens konstråd* konstaterade vi att den formella grunden för uppdragen varit vacklade sedan 1994 års statliga fastighetsreform. Statskontoret framförde i sin granskning att en konsekvens av detta borde bli att Statens konstråd avvecklades. Vidare menade Statskontoret att konstnärlig gestaltning i kommunala och privata miljöer inte borde betraktas som ett statligt åtagande.⁹⁹ Likväl anser vår utredning att det är angeläget att konsten inte bara ges ett bibehållet, utan även en större plats i de offentliga rummen. Vi menar därför att behovet av den verksamhet Statens konstråd bedriver fortsatt är minst lika stort, om inte större än tidigare, och inte bör ses som en fråga om finansiellt stöd till kommunerna. Verksamheten behöver dock utrymme att växa, delvis genom nya arbetssätt och verksamhetsområden. Det kan i den nya organisationen innebära nya arbetssätt vilka öppnar för nya vägar att fördela och förmera anslagen.

Bildkonstens funktion av visa samtiden, löper risken att reduceras till enbart estetik – formen tar över innehållet och den kommunikativa potentialen – om den inte ges plats i samhället. Därför föreslår vi att verksamheten kombineras med andra besläktade verksamheter. Med en sådan utvecklad inriktning av Konstrådets verksamhet blir det naturligt att samla huvudmannskapet för insatserna i samma myndighet där det centrala ansvaret för kulturmiljöverksamheten ligger. Detta erbjuder en god möjlighet att

⁹⁹ Statskontoret, 2005:9, *Nya former för Statens konstråds verksamhet*, s.9–10.

åstadkomma den breddning och utveckling av såväl Riksantikvarieämbetets som Konstrådets verksamheter som vi eftersträvar.

Beträffande området *arkitektur, form och design* kan det fortfarande sägas vara ett ungt politikområde. Det förknippas i hög grad med begreppet kreativitet och är ett bra exempel på den aspektpolitik vi eftersträvar. Området behöver stadga och ett större sammanhang för att dess potential ska tas tillvara. Kulturpolitiken kan enligt vår uppfattning heller inte driva denna typ av frågor från två håll – både som en fråga om kulturmiljöer och som arkitektur. Dessutom räcker resurserna varken till eller används effektivt om de delas upp på detta sätt. Arkitekturfrågor måste drivas inom ramen för samhällsplaneringens processer för att bli meningsfull.

I fråga om *museiväsendet* har vi konstaterat att det sedan länge spänner över det de ämnen som vi nu vill samla inom sfären. Läns- och museerna bedriver sedan länge såväl konstnärlig som kulturhistorisk verksamhet.¹⁰⁰ Vi ser, i likhet med utredningen Koordinator för museisektorn, ett behov av samordning av vissa för museiverksamheterna gemensamma frågor. Museernas grunduppdrag behöver utvecklas i ljuset av samtidens kultursyn. Museernas betydelse i samhället har ökat under senare decennier och den kompetens de i dag representerar bör tas till vara i så breda sammanhang som.

I fråga om *utställningsområdet* har vi övervägt en nedläggning av Riksutställningars verksamhet. Vi har dock funnit att denna verksamhet till delar är efterfrågad och behövs, men att inriktningen bör ändras. I viss utsträckning har sådan utveckling också inletts av myndigheten. Väsentliga delar av verksamheten bör alltså föras med till en samlad myndighet.

Lokala och regionala kulturinstitutioner har i dag hög kompetens och kvalitet. De ges bör ges möjlighet att producera utställningar för hela landet. De står också för den ökade närhet till arrangörer och andra partners och kommunikation med målgrupper som krävs. Vi föreslår vad gäller de medel som i dag går till Riksutställningar att de bör användas uteslutande i samverkan med statliga och regionala kulturinstitutioner. En öppen process där program tas fram och projekt genomförs bör organiseras inom den samlade myndigheten. De statliga och regionala kulturinstitutio-

¹⁰⁰ Bohuslän, Dalarna, Jämtland, Jönköping, Gotland, Gävleborg, Södermanland, Halland, Norrbotten, Kristianstad, Småland, Värmland, Västmanland, Örebro, Östergötland. Museerna har i olika utsträckning samlings-, utställnings-, konsuler- eller pedagogisk verksamhet.

nerna blir då ansvariga för utställningarnas innehåll. För Riksutställningars medel ska alltså kunna produceras utställningar för turnéer inom landet, men också större utställningssatsningar i vilka flera institutioner ingår. Stödet bör utvecklas som en del av den föreslagna funktionen som museikoordinator. Det handlar om utveckling av digital förmedling, dokumentation av utställningar och relationen till K-samsök¹⁰¹ som bör intensifieras. Det handlar också om praktisk utställningsproduktion och transport, att delta och ta fram standards samt om FoU-verksamhet om t.ex. utställningars produktion och människors upplevelse av dem.

Utställningsverksamhet, med kulturhistoriska och konstnärliga kunskaper och perspektiv, har svårt att på allvar göra sig gällande om den inte ingår i relevanta sammanhang. Vad gäller uppdraget för samtidskonsten torde det handla om att pröva gränserna mellan permanenta konstnärliga installationer och tillfälliga utställningar, och att vidga till ett landskapsperspektiv.

Gränserna mellan konstnärlig gestaltning och gestaltningen av utställningar är flytande – medvetet använda i skilda samhällsprocesser ger de människor nya incitament och ingångar till deltagande. Utställningsverksamheten kan sålunda, genom att fogas in i det av oss föreslagna sammanhanget, bidra till en aspektpolitik och få en ökad samhällsrelaterad betydelse.

Slutligen beträffande *hemslöjden* ser vi en möjlighet av att ge den påbörjade förnyelsen av verksamheten ett reellt genomslag. Hemslöjden kan få plats i andra sammanhang och nya ingångar i samhällsprocesser.

Vi vill alltså foga samman kulturmiljöverksamhet och estetisk och konstnärlig verksamhet till ett bredare perspektiv, som i princip omfattar ett samlat kulturpolitiskt tänkande. Det sätt vi föreslår för att åstadkomma detta är att samla flera av kulturpolitikens uppgiftsområden som har, eller kan få, en tydlig inriktning mot samhällsbyggnads- och miljöfrågor i en större organisation.

Konsten och kulturarvet närmar sig samtiden från två håll och med olika tekniker och metoder. Men syftet är detsamma – att göra samtiden synlig och möjliga att ändra för människor. Om verksamheterna bedrivs i medvetande om de likheter som finns så kan de tillsammans bli kraftfullare än enbart var för sig.

¹⁰¹ K-samsök, en infrastruktur för kulturarvsinformation på Internet.

Ett alternativ som vi övervägt

Vi har även i vårt arbete övervägt ett förslag med två skilda organisatoriska lösningar. Alternativet innebär att två myndigheter skulle dela ansvar för sfären.

Den ena – *ett verk för kulturarvsfrågor* – skulle enligt det alternativ vi övervägt konstrueras av Riksantikvarieämbetet och Riksutställningar. Den andra – *en myndighet för arkitektur, form och design* – skulle konstrueras av Statens konstråd, Nämnden för hemslöjdfrågor och Arkitekturmuseet.

Ett *verk för kulturarvsfrågor* skulle i detta alternativ få ansvar för frågor om kulturarv och kulturmiljö samt för övergripande frågor för landets museer (museikoordinatorsfunktion) samt för viss utställningsverksamhet (se nedan, konsekvenser för Riksutställningar blir desamma oavsett alternativ). Förslaget skulle innebära att Riksantikvarieämbetets och Riksutställningars funktion som egna och självständiga myndigheter försvinner. Myndigheten skulle föreslås bli en enrådighetsmyndighet. Den interna organisationen av verksamheten skulle vara en uppgift för den nya myndigheten.

En *myndighet för arkitektur, form och design* skulle med denna lösning få ansvar för dessa frågor. Myndigheten skulle föreslås bli en enrådighetsmyndighet. Förslaget skulle innebära att Arkitekturmuseets, Statens konstråds och Nämnden för hemslöjdsfrågors funktion som egna och självständiga myndigheter försvinner. Den interna organisationen av verksamheten skulle vara en uppgift för den nya myndigheten.

Båda dessa angivna myndigheter skulle få i uppdrag att ha den nationella överblicken över sina respektive områden i Sverige. Samlade uppgifter oavsett huvudman skulle insamlas och analyseras av myndigheterna. Myndigheterna skulle organisera sig för att kunna delta i den regionala samverkan genom portföljmodellen.

Enligt vår bedömning skulle en sådan organisatorisk lösning svara sämre mot samtidens behov och inte ge samma kraft åt frågorna. Vi har därför valt att föreslå en sammanslagning av samtliga de berörda myndigheterna.

Våra slutsatser

Vi menar att kulturpolitiken som en prioriterad uppgift samlad bör driva frågor om historiska, konstnärliga och estetiska värden och tolkningar i gestaltningen av vår gemensamma livsmiljö. Då uppnås en rad positiva konsekvenser. Om dessa samlade frågor dessutom kombineras med kunskaper om aktörer och verksamheter inom andra politikområden så kan kulturverksamheterna få en handfast samhällelig betydelse. För den som vill bli lyssnad till gäller det, förutom att ha ett starkt kommunikativt tilltal, att komma in i processer vid rätt tillfälle och med rätt saker. Kunskaper och perspektiv måste föras in i sammanhanget vid rätt tidpunkt. Det gäller att både vara förebildlig och arbeta förebyggande. Det behöver finnas en organisation anpassad för denna uppgift.

Det som kan uppnås är att konsten erbjuds nya arenor och att både konsten och kulturarvet förknippas med samhällsutveckling. Den fysiska miljön blir rikare – det sociala rum som bidrar till öppna gemenskaper tillgängliga för alla kan omsättas i praktik. Kulturarv och konst kan nå ut, utanför institutionerna, i vardagens sociala rum, i städer och på landsbygd.

Att samla verksamheterna i den föreslagna sfären får, enligt vår uppfattning, betydelse för att stärka kultur som en aspektpolitik. Det ger nya, bredare och mer samlade kontaktytor mot andra områden. Kommunerna möter en ny aktör med ett ansvar som bättre svarar mot kommunernas arbete enligt plan- och bygglagen. Samma gäller länsstyrelserna i deras ansvar för samhällsplanering och andra samhällsprocesser. Andra statliga myndigheter möter en partner som på ett mer ändamålsenligt sätt svarar mot aktuella frågor. Även läns museerna möter en ny aktör som bör svara bättre mot deras samlade ansvar.

16.3.2 Organisatoriska konsekvenser

Här behandlar vi de organisatoriska aspekterna av vårt förslag. Vi har alltså i vårt arbete övervägt två skilda organisatoriska alternativ – att föreslå en myndighet med ansvar för sfären respektive att göra myndigheter med delat ansvar för sfären, vilka får en delvis delad målbild. Vi förespråkar emellertid alternativet med en samlad myndighet och det är detta alternativ som redovisas nedan.

Verksamheterna inom sfären domineras inte, såsom verksamhetsgruppen arkiv, bibliotek och språk, av två stora yrkeskategorier. De yrkesmässigt verksamma har en rad olika utbildningar inom såväl konstnärliga och humanistiska ämnen som inom samhälls- och naturvetenskap eller kombinationer av skilda ämnen. Det finns på den grunden alltså ingen anledning att förutsätta ett behov av en längre förändringsprocess för att först föra olika yrkesgrupper närmare samman. Däremot behövs, som vi inledningsvis nämnt, insatser för att vinna medarbetarna för förändringen. Det är deras kunskap och kreativitet som ska ge konkretion åt en ny inriktning.

En myndighet

En samlad myndighet inrättas med ansvar för frågor om samtid, historia och livsmiljö. Den nya myndigheten sätts samman av dagens myndigheter Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Statens konstråd och Arkitekturmuseet. Vi menar också att ett samlat grepp på vissa av museifrågorna har sin naturliga hemvist i en sådan verksamhetsgrupp.

Vi föreslår preliminärt att myndigheten blir en enrådighetsmyndighet. Det innebär att Riksantikvarieämbetets, Riksutställningars, Nämnden för hemslöjdsfrågors, Statens konstråds och Arkitekturmuseets funktion som egna och självständiga myndigheter försvinner.

Vi föreslår att en organisationskommitté tillsätts för att genomföra förändringen. Inom ramen för dess arbete bör också närmare äverväganden om styrningsformen för myndigheten kunna göras.

Den samlade myndigheten bör få i uppdrag att ha den nationella överblicken över sin sfär. Den nya myndigheten bör organiseras för att kunna delta i det regionala och kommunala samspelet genom den s.k. portföljmodellen. Vidare handlar arbetet för och med de statliga museerna, och det ansvar statens har för museiverksamhet i landet, om stöd i musernas kärnområden som K-samsök, bevarande och förvaltningsfrågor samt insatser för kontinuerlig prövning och utveckling av museernas grunduppdrag. Detta redogörs närmare för i Museikoordinatorns kommande betänkande.

Delar av verksamheten vid Arkitekturmuseet, Riksutställningar och Statens konstråd föreslår vi ska fortsatt utföras, andra delar ska

avvecklas eller ges en ny inriktning. En museikoordinatorsfunktion ska byggas upp bl.a. av delar av Riksutställningar. De verksamheter Riksantikvarieämbetet och Nämnden för hemslöjdsfrågor ansvarar för bör i allt väsentligt utföras även i framtiden. För alla verksamheterna gäller dock förstås att de tillsammans behöver utvecklas och förändras. De ska organiseras på ett sådant sätt att de kan uppnå större effekter genom att integreras. Det kan t.ex. innebära samarbete mellan medarbetare med kompetens inom konstnärlig gestaltning respektive inom miljöersättningssystem av olika slag.¹⁰² Arbetet kan handla dels om synpunkter på utformning av ersättningssystem eller utformning och inriktning av de praktiska åtgärderna inom systemen. En stor del av frågorna om den inre organisationen bör den föreslagna myndigheten själv kunna hantera. En organisationskommitté bör dock tillsättas för att genomföra den initiala sammanslagningen av verksamheterna inklusive förändrad inriktning av vissa uppgifter.

Praktiska konsekvenser för Riksantikvarieämbetet

De verksamheter som förs över från Riksantikvarieämbetet till den samlade myndigheten ska utvecklas och förändras i samspel och integration med övriga verksamheter. Verksamheterna ska organiseras på ett sådant sätt att de kan uppnå större effekter.

Vi förutsätter att den samlade myndigheten kommer att vara lokaliserad såväl i Stockholm som i Visby.

Vi föreslår i kapitel 12 att delar av de resurser Riksantikvarieämbetet förfogar bör fördelas via den s.k. portföljmodellen och att andra delar bör ses som associerade resurser. Det innebär att verksamhet med detta syfte i den samlade myndigheten bör inriktas och organiseras för att passa detta arbetsätt.

Praktiska konsekvenser för Riksutställningar

När den egeninitierade utställningsproduktionen upphör behöver den samlade myndigheten i stället organisera sig för samverkan med statliga och andra kulturinstitutioner. Vi förutsätter att den samlade myndigheten i likhet med förhållandena i dag kommer att

¹⁰² Till exempel inom lantbruket genom CAP (Common Agricultural Policy). Exempel på andra områden landsbygdsutveckling och skogsnäringen.

bedriva utställningsproduktion i de för detta ändamål hyrda lokalerna i Visby. Även viss utställningsproduktion i samverkan med andra aktörer, såväl statlig myndigheter som ideella aktörer, bör kunna förekomma.

När Riksutställningar verksamhet omvandlas, kan vissa av myndighetens resurser frigöras för att används till övergripande museifrågor i enlighet med Museikoordinatorns förslag.

Praktiska konsekvenser för Statens konstråd

Verksamheten ges en delvis ny inriktning enligt ovan. Projekt med konstnärlig utsmyckning bör drivas som i dag men verksamheten bör också innebära arbete med nationell överblick, utveckling, metoder, processer samt nya tillämpningsområden t.ex. i fråga om landskapsgestaltning.

Praktiska konsekvenser för Nämnden för hemslöjdsfrågor

Nämnden för hemslöjdsfrågor har i dag lokaler och administration gemensamt med Nutek. På sikt bör nämnden inordnas både lokalmässigt och administrativt i den föreslagna myndigheten. I den fortsatta beredning av det förslag som vi nu lämnar så bör den omständigheten beaktas att Nutek läggs ned fr.o.m. den 1 april 2009.

Vi föreslår i kapitel 12 att den resurs nämnden förfogar över för länslemslöjdskonsulenter bör fördelas via den s.k. portföljmodellen. Det innebär att verksamhet med detta syfte i den samlade myndigheten bör inriktas och organiseras för att passa detta arbetssätt.

Praktiska konsekvenser för Arkitekturmuseet

De lokalytor och medel som finns för utställningsverksamhet bör nyttjas på delvis annat sätt. Resurserna bör vara möjliga att använda i samverkan de resurser som kommer att finnas vid den samlade myndigheten. Regeringen har angett att museet ska överta det uppdrag om en mötesplats för form och design som i dag ligger hos Föreningen Svensk Form. Den samlade myndigheten bör få i

uppdrag att hitta former för användning och ansvar för utställningsresurserna i samverkan med andra aktörer och intressenter.

Vad gäller arkivverksamheten uppstår i den samlade myndigheten möjligheter till samordning mellan Arkitekturmuseets arkiv och det Antikvarisk-topografiska arkivet¹⁰³ vid Riksantikvarieämbetet.

Särskilda konsekvenser för Statens kulturråd

Vid Statens kulturråd finns ett mindre antal tjänster som är inriktade mot museiområdet. Dessa tjänster bör föras över till den samlade myndigheten.

Svensk museitjänst

En konsekvens av våra organisatoriska förslag är att Svensk museitjänst, i dag vid Riksarkivet, så småningom bör flyttas till den samlade myndighet som ansvarar för samtid, historia och livsmiljö och där museisamordningen föreslås finnas.

I samband med detta bör övervägas om inte verksamheten skulle kunna organiseras som ett aktiebolag med särskild vinstbegränsning.¹⁰⁴

Konkurrensutsatta verksamheter vid statens förvaltningsmyndigheter

I samband med en flytt av Svensk Museitjänst bör en utredning ske i särskild ordning av frågor om konkurrensutsatt verksamhet vid det som i dag är Riksarkivet respektive Riksantikvarieämbetet. Enligt en rapport från Statskontoret har Riksarkivet ca 101 miljoner kronor i konkurrensutsatt verksamhet och Riksantikvarie-

¹⁰³ Förvaltar ritningar, fotografier och handlingar över kyrkor och vissa kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

¹⁰⁴ Ett antal anslagsfinansierade aktiebolag med såväl statliga som landstingskommunala huvudmän finns sedan lång tid tillbaka. Sedan 2006 (SFS 2005:551, 2005:812) finns också möjligheten att inrätta aktiebolag med särskild vinstbegränsning (svb). Aktiebolag svb innebär att ett aktiebolag inrättades av regeringen eller möjligen av en statlig myndighet (som då räknas som stiftare 2005:551, kap 2, § 1). Stiftaren upprättar en stiftelseurkund, bolagsordning och utser styrelsen. Styrelsen ansvarar för bolagets organisation och förvaltning av dess angelägenheter. Den utser i sin tur en verkställande direktör som sköter den löpande förvaltningen enligt styrelsens riktlinjer och anvisningar.

ämbetet ca 121 miljoner.¹⁰⁵ Svensk museitjänst och den uppdrags-
arkeologiska verksamheten vid Riksantikvarieämbetet skulle kunna
föras samman till ett för de berörda myndigheterna i denna sfär och
i sfären för arkiv, bibliotek och språk gemensamt aktiebolag med
särskild vinstbegränsning. Här kan jämförelser göras t.ex. med
Vägverket som har rätt att, efter regeringens godkännande, bilda
helägda bolag i de fall en sådan verksamhetsform är mest ända-
målsenlig för avgiftsfinansierade projekt. Fördelarna med en sådan
lösning är att konkurrensutsatt verksamhet hålls tydligt åtskild från
myndighetsutövning och mer typiska uppgifter för förvaltnings-
myndigheter.

¹⁰⁵ Statskontoret, 2008/74-5, Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av statliga myndig-
heters konkurrensutsatta verksamhet.

17 En sfär för frågor om konstarterna

Vår bedömning: En gemensam myndighet för bidragsgivning och ersättningar till konstnärer och upphovsmän bör ge konsten en starkare ställning och bidra till att konsten och konstnärerna i än högre grad kan delta i samhälleliga utvecklingsfrågor.

Våra förslag:

- En ny myndighet för konstarterna skapas genom att viss verksamhet inom Statens kulturråd, hela Konstnärsnämnden med Bildkonstnärnsfonden samt Sveriges Författarfond och viss verksamhet inom Stiftelsen Svenska Rikskonserter läggs samman.
- En organisationskommitté bör tillsättas för att genomföra organisationsförändringen. Förändringen bör kunna göras under 2010.

17.1 Inledning – motiv för sfären

Vi kommer i det följande att lämna en redogörelse för de verksamheter som ingår i det område för frågor om konstarterna som vi föreslår. Redan inledningsvis vill vi dock ge de motiv som vi ser för att samla frågor om konstarterna i en av kulturpolitikens huvudsfärer.

Vi har i vårt betänkande lagt stor vikt vid att det kulturpolitiska perspektivet breddas till att på allvar omfatta vars och ens kulturella behov och uttryck. Vårt förslag om en sfär för konstarterna innebär att vi vill skapa en plattform för att ge konsten en starkare ställning i samhälleliga utvecklingsfrågor, brett uppfattade. Indelningen i sfärer innebär att samverkan också mellan dessa ska underlättas

och utvecklas. På så sätt kan litteraturfrågor bli frågor som berör både sfären för arkiv, bibliotek och språk och den nu föreslagna sfären för konstarterna. Likaså kommer t.ex. konstfrågorna att beröra såväl sfären för samtid, historia och livsmiljö som sfären för konstarterna.

Ny organisation med nya uppgifter

Vi anser att den nuvarande kulturpolitikens inriktning på specifika konstorienterade insatser bör ersättas med en politik där konstens ställning stärks inom ramen för de generella samhällsliga processerna och där konsten och konstnärerna ges möjlighet att ta ett större utrymme på den samhällsliga arenan.

Ansvar för statens insatser för konstarterna är i dag uppdelat på flera myndigheter och aktörer vilket, enligt vår uppfattning, gör att ingen, var och en för sig, kunnat agera tillräckligt kraftfullt eller strategiskt till gagn för hela ansvarsområdet. De kulturpolitiska insatserna kännetecknas sammantaget mer av administration av de många och små stödordningarna än av insatser för att komma till rätta med de verkliga orsakerna till områdets problem och svårigheter.

Vi vill ha fortsatt starkt fokus på de konstnärliga uttrycksformerna och på kulturskaparnas villkor och vi vill att kulturpolitiken ska ha en organisation och arbetsformer som säkerställer detta.

De insatser som gjorts för dansen under senare år kan i den mindre skalan anses vara förebildliga. Dessa har sin grund i ett processorienterat arbetssätt som förutsätter en aktiv dialog mellan stat, landsting, kommuner och andra aktörer inom området.

Detta är skälet till de organisationsförändringar som följer av förslaget om den tredje sfären. Konstens roll i samhället behöver stärkas och den organisation vi förordar bör vara speciellt inriktad på detta. Som grundstrategi för arbetet förordar vi satsningar för att bättre än hittills integrera konsten och det konstnärliga arbetet med andra samhällsprocesser.

17.2 Statens organisation av verksamhetsgruppen Konstarterna

I detta avsnitt redogörs för de verksamheter som föreslås ingå i sfären för konstarterna. Området präglas av kulturpolitisk verksamhet men det är också här de insatser som riktas till konstutövare och upphovsmän har sin hemvist.

17.2.1 Statens kulturråd

Bakgrund

Myndigheten Statens kulturråd är jämnårig med den nationella kulturpolitik som fastslogs av riksdagen 1974. Med start den 1 oktober detta år inrättades "det nya kulturrådet" som hade till huvuduppgift att hantera och främja den nya kulturpolitiken: "Det nya kulturrådet bör vara ett serviceorgan som biträder statsmakterna i kulturpolitiska frågor och lämnar råd och stöd till lands- ting, kommuner och organisationer. Ett sådant organ skulle som sin centrala uppgift ha att främja de mål statsmakterna uppställer för kulturpolitiken", skrev man i betänkandet *Ny kulturpolitik* 1972. Ett viktigt motiv för att skapa en myndighet av detta slag var att öka inflytandet från bl.a. folkrörelser, konstnärsorganisationer och kommunrepresentanter när det gällde frågor av central betydelse för utvecklingen av kulturpolitiken. Utredarna pekade också på betydelsen av ett i övrigt brett kontaktnät för att få den nya kulturpolitiken förankrad i inte bara etablerade institutioner, utan även grupper, individer och organisationer utanför dessa. Tyngdpunkten i verksamheten hos den nya myndigheten låg på rådgivning och utredning. Bidragsfördelning inom olika konstområden skulle ske, men på en förhållandevis blygsam nivå. Det nya kulturrådet övertog ansvar och verksamhet från bl.a. Teater- och musikrådet, Skolöverstyrelsens bibliotekssektion och tidskriftsnämnden, vilka upphörde.

Kulturrådet i dag

Kulturrådet har genomgått många förändringar genom åren, men grunduppdragen är i stort sett oförändrade. Kulturrådet ska enligt instruktionen "följa utvecklingen inom kulturområdet och ge ett

samlad underlag för den statliga kulturpolitiken samt bistå regeringen vid genomförandet av denna.”¹ Verksamhetens omfattning har ökat. Nya uppdrag tillförs så gott som årligen, dels av tillfällig art, dels av mer eller mindre permanent karaktär.

Dessutom har bidragsfördelningen genom åren kommit att ta en allt större del av Kulturrådets resurser i anspråk – på bekostnad bl.a. av de uppgifter som handlar om uppföljning, utvärdering och analys.

Bidragshantering

Enligt Kulturrådets egna beräkningar gick 73 procent av förvaltningskostnaderna till bidragshantering 2007. Motsvarande andelar för kunskapsuppbyggnad och information/kommunikation var 17 respektive 10 procent. År 2007 hanterades 6 337 bidragsärenden av myndigheten. Detta var en minskning med 1 269 jämfört med 2006. Nästan hela minskningen ligger inom projektområdet Access, dvs. det sysselsättningsprojekt som pågått sedan 2006 och som syftar till att samla, vårda och tillgängliggöra kulturarvet.

Den största andelen bidragsmedel betalas ut inom scenkonstområdet. År 2007 gick 63 procent av rådets totala bidragsmedel till teater-, dans- och musikområdet. Konst, museer och utställningar fick 22 procent, litteratur, bibliotek och kulturtidskrifter 11 procent medan övriga, konstområdesövergripande projekt fick 4 procent av bidragsmedlen. Det överlägset största antalet ansökningar noterades inom de s.k. branschstöden medan antalet ansökningar från fria grupper och regionala institutioner låg på en betydligt lägre nivå.²

I Kulturrådets övergripande mål ingår att internationellt och interkulturellt samarbete ska öka och integreras i verksamheten. Särskilda medel finns också att söka för internationellt och interkulturellt kulturutbyte. Regeringen beslutade i juni 2008 att under åren 2008–2010 satsa sex miljoner kronor årligen på en förstärkt bidragsgivning till internationell och interkulturell kulturverksamhet. Sedan 2002 har Kulturrådet också ett anslag på 8 miljoner kronor för att främja minoriteternas språk och kultur genom bidrag och övriga insatser. Bidrag ges till litteratur, kulturtidskrifter eller andra projekt som rör nationella minoriteters kultur.

¹ Förordning med instruktion för Statens kulturråd

² Källa: Kulturrådets årsredovisning 2007

Under 2009 fördelar Kulturrådet ca 1,6 miljarder i bidrag. Dessa bidragsmedel är ordnade som 12 olika anslag i det regleringsbrev regeringen utfärdat till Kulturrådet. Anslagsposterna kompletteras med ett stort antal särskilda villkor för de bidrag som ska fördelas. De kan t.ex. behandla viss verksamhet som, enligt regeringen, ska ingå i anslagsposten. De kan i vissa fall t.o.m. ange en särskild summa pengar som ska betalas ut till ett visst ändamål.

Uppställningen av anslagen har under årens lopp genomgått en del förändringar. Generellt sett kan man säga att antalet anslag har varit i stort sett oförändrat under hela 2000-talet medan antalet anslagsposter minskat på senare år. Detta gör att Kulturrådet fått större möjligheter att själv göra prioriteringar inom anslagen.

Regeringen överläter således till myndigheten att i högre grad göra bedömningar på detaljnivå, vilket sannolikt kräver en mer noggrann handläggning av ansökningarna och en mera ingående prioriteringsdiskussion än tidigare.³

Kunskapsuppbyggnad och kommunikation

Även Kulturrådets kunskapsuppbyggande uppdrag är sammansatt av många olika delar. Huvudsakligen omfattar det att följa utvecklingen inom kulturlivets olika områden på ett sådant sätt, att myndigheten kan utforma underlag för kulturpolitiska beslut inom regering och riksdag. Återrapporteringen till regeringen sker dels genom regelbundet återkommande årsredovisningar, budgetunderlag och omvärldsanalyser men även genom särskilda utredningar och rapporter som ofta behandlar angelägna enskildheter inom det offentliga kulturlivet.

Insamling och presentation av statistiska uppgifter är en viktig del av detta arbete. Sedan 1994 är Kulturrådet statistikansvarig myndighet på kulturområdet, vilket bl.a. innebär att myndigheten också har i uppdrag att förbättra och utveckla statistiken inom olika områden. Statistiken behandlar både specifika kulturområden och allmänna, övergripande uppgifter. Statistik inom kulturområdet har på senare år blivit allt mera efterfrågade och rådet har som målsättning att förbättra kulturstatistikens samtliga faser. Bland annat har man deltagit i flera projekt som haft som målsättning att

³ Riksrevisionen föreslår i sin nyligen avlämnade granskning av Kulturrådet och Konstnärsnämnden att en särskild referensgrupp för bedömning av stödet till institutionerna ska tillsättas.

utveckla statistiken på nordisk och europeisk nivå. En annan viktig del av kunskapsuppbyggnaden är Kulturrådets forskningsinriktade verksamhet.

Kulturrådet har sedan i slutet av 1990-talet och på senare år i allt större omfattning haft regelbundna dialoger med flera regioner och landsting. Diskussionerna med Västra Götalandsregionen resulterade för några år sedan i en överenskommelse om gemensamma kulturpolitiska insatser inom flera områden. ”Västra Götalandsmodellen” har varit mönsterbildande för den typen av överläggningar mellan staten och den regionala nivån på kulturområdet. Ansvarskommittén har hänvisat till den i sitt huvudbetänkande och vår utredning har den som en av sina utgångspunkter för den nu föreslagna portföljmodellen. Under de senaste åren har Kulturrådet fört liknande dialoger med Gotlands kommun, Region Dalarna, Östman och Stockholms stad.

Kulturrådet och Region Skåne träffade den 15 januari 2009 en avsiktsförklaring om samverkan.

17.2.2 Konstnärsnämnden

Bakgrund

Konstnärsnämnden är en statlig myndighet som bildades 1976 och som har till huvudsaklig uppgift att besluta om statliga bidrag och ersättningar till konstnärer inom bild-, ton-, teater-, dans- och filmområdet. Dessutom ska man främja internationellt konstnärsutbyte och följa utvecklingen vad gäller konstnärernas ekonomiska och sociala förhållanden. I detta ingår bl.a. att fortlöpande bevaka trygghetssystemens utformning och tillämpning i förhållande till konstnärlig verksamhet.

Konstnärsnämnden fördelade 2007 ca 110 miljoner kronor i stipendier och bidrag till ca 1 600 konstnärer. Bidrags- och stipendieverksamheten berör samtliga ovan uppräknade konstområden. Cirka 70 procent av medlen fördelas till bild- och formområdet. Eftersom konstnärer inom olika områden arbetar under olika förhållanden och med olika förutsättningar, har Konstnärsnämndens insatser olika form inom olika konstområden. Ett stipendium kan t.ex. innebära tillgång till en ateljé vid Iaspis⁴ – som ingår i Konstnärsnämnden – men det kan även ha formen av ett resebidrag eller

⁴ International Artists Studio Program in Sweden

ett bidrag till särskilda samarbetsformer. Det kan också vara ett tioårigt långtidsstipendium för att möjliggöra ”arbetsmässig trygghet under en längre tid.”

Kvalitetsbedömning inom stipendie- och bidragsfördelning

Konstnärsnämndens styrelse utses av regeringen och fattar bl.a. beslut av övergripande och principiell natur men beslutar också om långtidsstipendier och innehavare av statlig inkomstgaranti. För fördelning av övriga bidrag och stipendier svarar fyra organ inom nämnden: Styrelsen för Sveriges bildkonstnärskonstfond samt arbetsgrupper för kompositörer, musiker och sångare samt teater-, dans- och filmkonstnärer.

Vid bedömning av de ansökningar som nämnden behandlar tas hänsyn till en rad olika faktorer. Precis som vid bidragsbedömningar av annat slag inom de olika konstområdena väger en bedömning av den konstnärliga kvalitén tungt.

Effekter och måluppfyllelse

När det gäller effekterna av bidrag och stipendier säger Konstnärsnämnden bl.a. att man på individnivå ”kan konstatera att nämndens bidrags- och stipendieverksamhet har stor, ibland avgörande, betydelse för mottagarnas ekonomi och därmed arbetsmöjligheterna”. Samtliga bidrags- och stipendieformer ”leder till att mottagarnas möjligheter att arbeta med sitt konstnärliga arbete ökar.” Dessa slutsatser grundar sig på uttalanden och enkätsvar från konstnärerna själva, men man säger samtidigt att ”de flesta utvärderingar tyder dessutom på att den enskilda konstnärens inkomst från sin konstnärliga verksamhet ökar när den får stipendier och/eller bidrag från nämnden.”⁵

Arbetsstipendier och stora stipendier

Arbetsstipendierna syftar till att konstnärerna ska kunna ägna sig åt konstnärlig yrkesutövning under en viss tid. Det finns inget krav på att konstnären ska återrapportera något resultat av denna verk-

⁵ Konstnärsnämndens årsredovisning för 2007

samhet. År 2006 betalade Konstnärsnämnden ut drygt 57 miljoner kronor i sådana arbetsstipendier.

Bildkonstnärnsfonden, som är en del av Konstnärsnämnden, har under perioden 2004–2006 fördelat en stor del av arbetsstipendierna till mottagare som tidigare inte fått något arbetsstipendium. Av de nya mottagarna har många varit unga, relativt nyutexaminerade konstnärer. I den undersökning som Konstnärsnämnden gjort beträffande mottagarna av tvååriga s.k. målinriktade arbetsstipendier under perioden 1996–2004 framgår att stipendierna i första hand används till levnadsomkostnader och arbetsmaterial. Undersökningen visar också att en stor majoritet av mottagarna bedömer att deras möjligheter att försörja sig i framtiden hade ökat på grund av stipendiet.

De s.k. stora stipendier som Konstnärsnämnden fördelar grundar sig på de ”betydelsefulla konstnärliga insatser” som mottagarna gjort – och förväntas fortsätta att göra. Fördelningen sker utan föregående ansökningsförfarande och stipendiesumman varierar från 100 000 kronor till 250 000 kronor. Till de stora stipendierna räknas Bildkonstnärnsfondens Stora stipendium (300 000 kronor), Dynamostipendiet (nyskapande arenor inom bildkonst – 100 000 kronor), Birgit Cullberg-stipendiet (ung koreograf 100 000 kronor) samt Mai Zetterling-stipendiet (filmregissör 200 000 kronor).

Långtidsstipendier

Regeringen inrättade långtidsstipendierna 1990/91. De betonar den sociala aspekten och den arbetsmässiga tryggheten i kombination med konstnärlig utveckling. Stipendierna löper som mest under en period på 10 år och uppgår till tre basbelopp årligen. Budgeten för långtidsstipendier var 2008 12,6 miljoner kronor. Enligt en överenskommelse mellan Konstnärsnämnden och Författarfonden förfogar ordområdet över 20 stipendier av totalt 102.

Även här finns en utvärdering gjord av Konstnärsnämnden. Tre av fyra mottagare uppger t.ex. att den tid de ägnat åt sin konstnärliga verksamhet ökade med mellan 25 och 100 procent under stipendietiden. Drygt 60 procent uppgav att deras inkomster av den konstnärliga verksamheten ökade med mellan 25 och 100 procent. En majoritet av mottagarna ansåg att stipendiet förbättrade deras möjligheter att arbeta som konstnärer och att deras position och

karriär stärkts på ett sätt som gör att de har bättre möjligheter än tidigare att försörja sig på sin konst. Undersökningen visar också att två av tre efter stipendietiden gick tillbaka till en ekonomisk situation de hade innan de fick stipendiet.

Förutom dessa stipendier fördelar Konstnärsnämnden bl.a. inkomstgarantier, pensionsbidrag, efterlevandebidrag och tillfälliga bidrag, assistentstipendier, målinriktade stipendier, allmänna projektbidrag, bidrag för samarbetsprojekt mellan arbetsgrupperna på musikområdet, bidrag till komponister som arbetar med beställningsverk, resebidrag samt bidrag till internationellt kulturutbyte. Nämnden har en omfattande stipendie- och bidragsgivning för internationaliseringen för enskilda konstnärer, främst inom bild- och formområdet med Iaspis, något som regeringen i skrivelsen 2005/06 Kulturlivets internationalisering uppdrog till nämnden att utvidga med början inom dansområdet.

17.2.3 Sveriges Författarfond

Bakgrund

Systemet med biblioteksersättningen, det vill säga att författare får ersättning av staten för att deras böcker lånas ut gratis på landets bibliotek, tillkom 1954 och rubricerades i propositionen 1954:133 som "anslag till ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek." Ersättningen konstruerades redan från början så, att varje boklån gav en viss summa, ett visst öretal, i ersättning.

Pengarna skulle förvaltas av en fond, Sveriges författarfond, med en styrelse vars ledamöter till övervägande antal utsågs av upphovsmännens egna organisationer. Ersättningens belopp och regler i övrigt fastställdes till en början enbart av staten. Sedan 1985 förhandlar emellertid Sveriges Författarförbund, Föreningen Svenska Tecknare och Svenska Fotografers Förbund årligen med staten om biblioteksersättningens grundbelopp.

Sedan den individuella ersättningen (författarpenning resp. översättarpenning) betalats ut kan fonden använda resterande medel till pensioner, stipendier och bidrag. Fonden har även till uppgift att fördela statliga stipendier och bidrag till författare, översättare och kulturjournalister. Fonden fördelar genom avtal med Konstnärsnämnden även långtidsstipendier och statliga inkomstgarantier till ordområdet. Ca 40 procent av fondens samlade medel årligen

betalas ut på sådant sätt i form av bl.a. konstnärskbidrag och långtidsstipendier till författare, översättare, kulturjournalister och dramatiker. Författarfonden leds av en styrelse bestående av ordförande och 13 ledamöter. Ordföranden och tre ledamöter utses av regeringen. Åtta ledamöter utses av Sveriges Författarförbund medan Svenska Tecknare och Svenska Fotografers Förbund utser vardera en ledamot.

17.2.4 Stiftelsen Svenska Filminstitutet

Den svenska filmpolitiken styrs huvudsakligen genom ett avtal mellan staten och den svenska filmbranschen. Det första filmavtalet slöts 1963 då Svenska filminstitutet bildades och har huvudsakligen sedan dess varit liktydigt med svensk filmpolitik. Genom åren har dock omfattningen av vilka stöd som regleras av filmavtalet varierat. Vissa medel till filmändamål fördelas också av Konstnärsknämnden.

Det nuvarande filmavtalet, som löper från och med 2006 till och med 2010 är begränsat till att omfatta produktionsstöd till svensk film och stöd till distribution och visning av film. Utanför avtalet fördelar Filminstitutet medel till filmkulturella insatser.

Produktionsstödet och andra insatser som omfattas av avtalet var 339 miljoner kronor under 2008. Staten bidrog med 185 miljoner kronor, och därutöver med ca 120 miljoner kronor till de filmkulturella stöd som ligger utanför avtalets reglering. De verksamheter som är reglerade via filmavtalet är produktionsstöd, men även stöd till distribution och visning och stöd till fyra regionala filmproduktionscentrum. Verksamheter som inte regleras via filmavtalet utan där staten är ensam finansierad är bland annat arkivverksamhet, skolbio, cinematek och stöd till regionala filmresurscentrum.

Utanför den statliga filmpolitikens hägn bör den regionala nivån betonas. Sedan slutet av 1990-talet har regionala filmproduktionscentrum som t.ex. Film i Väst fått en framträdande plats som viktig filmpolitisk aktör genom att vara medfinansierare i svensk filmproduktion.

Vår principiella ståndpunkt är att vi ser filmpolitik som en del av kulturpolitiken. Film som kulturyttring har en djup förankring; filmtittande på bio, tv, dvd och via bredband är en av de mest utbredda kulturella aktiviteterna. Att det finns arenor för film och

att möjligheter skapas för en fortsatt produktion av svensk film, liksom för svensk teater, litteratur och konst, är en prioriterad kulturpolitisk angelägenhet. Film har även en framträdande roll som kulturindustri, vilket i dag lyfts fram av en del regioner som en viktig industri för regional tillväxt och sysselsättning.

I dag står svensk film inför ett viktigt vägval då det nuvarande filmavtalet löper ut 2010. En filmutredning (dir. 2008:88), arbetar för närvarande med frågan om den framtida filmpolitiken. Vi kommer därför inte att lägga några förslag som berör filmområdet.

Oavsett om det blir ett nytt avtal eller inte kommer frågor om filmstöd av vara av intresse för den framtida kulturpolitikens inriktning och organisering. Filmutredningens förslag och den fortsatta beredningen av dessa får utvisa vilka frågor som kommer att aktualiseras.

17.2.5 Stiftelsen Svenska Rikskonserter

Bakgrund

Efter en femårig försöksverksamhet permanentades Rikskonserter 1968 (Institutet för Rikskonserter). Tillgänglighet och geografisk spridning var ledord i verksamheten. Konsertverksamhet i skolor skulle prioriteras och en organisatorisk utbyggnad i form av regionkontor på olika platser i landet inleddes. Organisationen genomgick flera omorganisationer och fick flera nya uppgifter, bl.a. skivutgivning på märkena Caprice och Expo Norr. År 1988 slogs Rikskonserters regionala organisation (nio regionkontor) samman med dåvarande Regionmusiken (fd militärmusiken) och bildade Länsmusiken i form av 20 musikstiftelser med landstingen som huvudmän. Det som fanns kvar av det tidigare Rikskonserter var huvudkontoret i Stockholm – nu som stiftelsen Svenska Rikskonserter – bl.a. med uppgift att ge service och stöd till de nya musikstiftelserna.

I 1995 års kulturutredning sammanfattas Svenska Rikskonserters uppdrag på följande sätt: ”Huvuduppgiften är att stödja och komplettera musiklivet samt bedriva internationell konsertverksamhet. Betydande del av konsertverksamheten bedrivs i samverkan med andra arrangörer.”⁶ Till Rikskonserter var under denna tid knutna slagverksensemblen Kroumata och Stockholms

⁶ Tjugo års kulturpolitik 1974-1994, En rapport från Kulturutredningen SOU 1995:85

Blåsarsymfoniker, som utgjorde länsmusiken i Stockholm. Ingen av dessa ensembler är i dag kvar i organisationen.⁷

I regeringens kulturproposition 1996/97:3 betonas särskilt Rikskonserters samverkan med länsmusiken och att ”Rikskonserters uppgifter måste preciseras så att det framtida samarbetet med framför allt länsmusiken grundas på en tydlig ansvarsfördelning. Det ankommer på regeringen att i stadgar och verksamhetsmål noga markera att Rikskonserters roll är samordnande och kompletterande.”

Verksamheten i dag

I dag har Rikskonsorter fyra huvuduppgifter: att komplettera regionalt och lokalt musikutbud, att stärka musikformer med svag institutionell förankring, att öka insatserna för nu verksamma tonsättare och frilansartister samt att främja svensk musik och svenska artister internationellt.⁸

Rikskonserters ledning framhåller samarbeten och internationella projekt som de viktigaste delarna i verksamheten men pekar också på den arbetsmarknadsmässiga betydelsen, inte minst på frilanssidan: ”Utöver orkestrar är det tusentalet instrumentalister och sångare som fått arbetstillfällen under 2007.”⁹

Under hela 2007 genomfördes 540 konserter, vilket är 120 färre än 2006. Minskningen förklaras av en vikande köpkraft hos arrangörer, skolor etc. Av de 540 konserterna ägde många (108 st.) rum i Stockholms län. Av de olika verksamhetsgrenarna inom organisationen lades de största resurserna på svensk och internationell konsertproduktion: 36,9 miljoner kronor (av ett totalanslag på 68,3 miljoner kronor). Samarbete med svenskt musikliv

⁷ Anställningen vid Rikskonsorter för Kroumatas musiker upphörde den 31 augusti 2008. Stockholms Läns Blåsarsymfoniker har i dag landstinget som huvudman.

⁸ Enligt stadgar för Stiftelsen Svenska Rikskonsorter från den 20 dec. 1996, § 1, formuleras ändamålet med stiftelsen enligt följande: Stiftelsen Svenska Rikskonsorter har till ändamål att främja utvecklingen av musiklivet i hela landet och inom olika musikaliska uttrycksformer. Stiftelsens verksamhet skall anpassas efter regionala och lokala behov. Stiftelsen skall i detta syfte samverka med länsmusiken och andra intressenter.

uppdraget enl. följande: ”Stiftelsen skall arbeta mot övergripande mål som är att

- bidra till bredd och variation i musikutbudet i hela landet genom att komplettera regional och lokal musikproduktion och i samarbete med andra intressenter arrangera konsertturnéer samt stödja musikfestivaler och andra större musikevenemang,

- främja utvecklingen av olika musikgenrer genom stöd och service till musillivets intresseorganisationer,

- verka för att svenskt musikliv berikas genom ökade kontakter med andra länder.

⁹ Verksamhetsberättelse 2007

genererade kostnader som uppgick till 13,6 miljoner kronor medan konsertverksamheten på de egna scenerna Nybrokajen 11 och Stallet (folk- och världsmusik) hade ett anslag på 7,7 miljoner kronor. Till fonogramproduktionen och verksamheten vid EMS anslogs drygt 4 miljoner kronor vardera.

Kritik och debatt

Rikskonserters verksamhet har debatterats alltsedan starten. Kritiken har bl.a. gällt innehållet i verksamheten, fördelningen av resurser, ledning och organisation.

Under våren 2004 fördes en intensiv debatt i medierna kring Rikskonserters verksamhet. Den gällde främst samspelet med andra aktörer inom området. Debatten och kritiken ledde bl.a. till att Kulturdepartementet tog initiativ till en hearing om Rikskonserters framtida roll i musiklivet. Som en förberedelse genomfördes intervjuer och samtal med ett antal företrädare för olika delar av det svenska musiklivet. Ur innehållet i dessa samtal kunde synpunkterna på Rikskonsorter sammanfattas i fyra punkter:

- Rikskonsorter måste vara i samklang med musiklivet i övrigt. Därför bör musikområdets inflytande över Rikskonserters verksamhet stärkas.
- Rikskonserters organisation är för mycket av en förvaltningsmyndighet för att passa en verksamhet som ska präglas av konstnärlig kreativitet baserad på musiklivets behov och önskemål.
- Rikskonsorter bör kunna spela en större roll som serviceorgan i olika sammanhang som är viktiga inom musiklivet.
- Rikskonserters konsertlokal Nybrokajen 11 bör utvecklas till en gästspelsscen för orkestrar, ensembler, grupper och artister som har sin hemvist i olika delar av landet.¹⁰

Tanken var att dessa samtal tillsammans med åsikter och förslag som kom fram under hearingen skulle vara inledningen till ett genomgripande förändringsarbete för Rikskonsorter. Processen avsatte dock få resultat. Däremot upprepades kritiken mot Riks-

¹⁰ Efter "Svenska rikskonserters roll i musikpolitiken och musiklivet. Processen under 2005." Utbildnings- och kulturdepartementet.

konserter, ungefär så som den sammanfattas ovan, i samband med våra många samtal med kulturföreträdare på olika platser i landet under hösten och vintern 2007/08 i samband med utredningsarbetet.

I våra kontakter med Rikskonserter pekar dess ledning på åtgärder som vidtagits som en direkt följd av hearingen 2005 och den övriga debatten kring Rikskonserter. Dessa handlar såväl om en förbättrad dialog med det regionala och lokala musiklivet som ekonomiska omprioriteringar för att förstärka verksamheten ”ute i landet”. Rikskonserter har också påbörjat ett analysarbete i syfte att redogöra för konsekvenserna av olika vägval när det gäller innehåll och omfattning av verksamheten.

17.3 Överväganden och förslag

I kapitel 12 redogörs för ett förslag till nytt bidragssystem – portföljmodellen – som innebär att en stor del av de regionala bidragsmedel som nu fördelas av bl.a. Kulturrådet istället efter förhandlingar med staten bör administreras och fördelas av landsting. Detta innebär i sin tur att en stor del av den direkta bidragsverksamheten försvinner från den statliga myndighetssfären och att resurser därmed kan frigöras till andra kulturpolitiska uppgifter.

Viss bidragsgivning föreslås fortfarande kvarstå på central, statlig nivå. Det gäller t.ex. bidrag till fria grupper inom scenkonstområdet, kulturpolitiska bidrag med arbetsmarknadsinriktning (t.ex. till Allianserna) och hela stipendiesystemet som i dag hanteras av Konstnärsnämnden. Denna verksamhet föreslås nu koncentreras till myndigheten för konstarterna.

Kulturrådet

Scenkonstområdet har länge varit det utan jämförelse volymmässigt största konstområdet när det gäller Kulturrådets bidragshantering. Merparten av dessa stöd – drygt 800 miljoner kronor – föreslås ingå i den statliga bidragsportföljen som blir föremål för överläggningar med den regionala nivån. Kvar för central fördelning blir ca 185 miljoner av vilka ungefär 40 procent utgörs av stöd till teater-, dans- och musikallianserna samt till centrumbildningarna. En stor post på ca 100 miljoner kronor utgörs av stöd till fria grupper inom

scenkonstområdet. Bidraget till nationella minoriteters kultur och språk kvarstår också på nationell nivå.

Litteraturstödet – som också föreslås omfatta bl.a. stödet till kulturtidskrifter, litterära evenemang och läsfrämjande insatser – görs till ett allmänt stöd inom hela litteratur- och biblioteksområdet och kvarstår för central fördelning inom myndigheten för konstarna. Fonogramstödet föreslås ingå i ett allmänt musikstöd tillsammans med verksamhetsstöd till fria musikgrupper, samverkan med tonsättare samt delar av Rikskonserters verksamhet. Inom myndigheten finns även organisations- och institutionsstöd inom bild och formområdet.

Konstnärsnämnden

En ny, medborgarorienterad och samhällsinriktad kulturpolitik måste enligt vår uppfattning ha ett starkt konstpolitiskt inslag. De enskilda konstnärernas möjligheter och förutsättningar för att fördjupa och utveckla sina konstnärliga uttryck är synnerligen viktiga för att kulturpolitiken i stort ska kunna fungera. I det sammanhanget är ett generöst stipendiesystem av avgörande betydelse. Det är också, enligt vår uppfattning, viktigt att behålla ett nationellt perspektiv på stipendiesystemet. Därför föreslås detta inte ingå i portföljmodellen, utan även i fortsättningen fördelas centralt.

Däremot är det mycket som talar för att Konstnärsnämnden som myndighet skulle vinna på att knytas närmare andra nationella myndigheter på kulturområdet. Det förekommer i dag samarbete i vissa frågor mellan Konstnärsnämnden och Kulturrådet. Detta samarbete borde kunna utvecklas bättre och snabbare om båda myndigheterna fanns i samma organisation. De efterfrågar till stora delar samma slags kompetens när det gäller hantering och bedömning av bidrags- och stipendieansökningar och har båda behov av juridisk expertis, informations- och kommunikationsresurser samt resurser för uppföljning och utvärdering. De är båda viktiga aktörer när det gäller stöd till de fria grupperna inom scenkonstområdet i allmänhet och inom dansområdet i synnerhet.

Enligt vår uppfattning bör således Konstnärsnämnden föras till den föreslagna myndigheten för konstarna.

Sveriges Författarfond

Författarfonden har som huvudsaklig uppgift att fördela biblioteksersättningen. Fonden är till sin organisationsform ingen traditionell myndighet. Regeringen utfärdar inget särskilt regleringsbrev, utan de riktlinjer för verksamheten som gäller finns i en särskild förordning (1962:652) om Sveriges Författarfond. I praktiken betyder detta att Författarfonden har samma funktion som Konstnärsnämnden har inom resten av kulturlivet: att förbättra villkoren för upphovsmän och utövare.

Vår uppfattning är att Sveriges Författarfond bör ingå i den föreslagna myndigheten för konstarterna. Betydande samordningsvinster och en större kulturpolitisk tyngd bör därmed kunna uppnås.

Rikskonserter

Diskussionen om Rikskonserter har, som nämnts, länge varit intensiv. Röster om nedläggning har hörts i debatten, liksom krav på ett i grunden förändrat uppdrag. I budgetpropositionen för 2009 föreslog regeringen en minskning av anslaget till Rikskonserter med 10 miljoner kronor från och med 2009. Detta har lett till hårda omprioriteringar och nedskärningar.

I dag ligger ansvaret för statens kulturpolitiska insatser på musikområdet dels på Rikskonserter, dels på Kulturrådet. Rikskonserter har en produktionsverksamhet som, enligt vår uppfattning, till viss del överlappar det som t.ex. länsmusiken och orkesterinstitutionerna gör. Man har också samverkansprojekt med olika delar av svenskt musikliv, internationell verksamhet, fonogramutgivning och konsertverksamhet i konsertsalen Nybrokajen 11 i Stockholm.

Rikskonserter ansvarar för kompositionsbeställningar och är huvudman för verksamheten hos Elektroakustisk musik i Sverige(EMS). Rikskonserter lämnar också visst stöd till t.ex. musikfestivaler.

Statens kulturråd svarar för bidragsgivning inom musikområdet, bl.a. i form av stöd till fria musikgrupper, till produktion och utgivning av fonogram, till samverkan med tonsättare, internationellt kulturutbyte och till vissa organisationer på musikområdet.

Många av dessa uppgifter, som i dag är uppdelade på två parter, kan samordnas och skulle på så sätt stärka musiklivet. Därför är det

enligt vår uppfattning rimligt att de delar av Rikskonserters verksamhet som bl.a. omfattar stödgivning, samordning och tonsättarbeställningar tillsammans med Kulturrådets bidragshantering på musikområdet samt Konstnärsnämndens stipendieverksamhet samlas i den föreslagna myndigheten. Andra delar av verksamheten inom nuvarande Rikskonsorter föreslås upphöra eller läggas på annan, extern part. Det bör i sammanhanget beaktas att Rikskonsorter är en stiftelse, vilket förutsätter en särskild hantering.

I dag ser infrastruktur och verksamhet inom musikområdet helt annorlunda ut än då Rikskonsorter skapades. Framför allt har det regionala musiklivet utvecklats starkt under 1980- och 1990-talen. Länsmusiken utför i dag en stor del av det som tidigare var Rikskonserters ansvar. Flera nya orkestrar har tillkommit och det fria musiklivet har vuxit både vad gäller genrebredd och mångfald och vad gäller omfattning och kvalitet.

Merparten av den konsertproduktion som i dag finns hos Rikskonsorter kan, enligt vår bedömning, utföras av länsmusik, orkesterinstitutioner, fria musikgrupper och organisationer. Om regeringen eller ansvarig myndighet vill markera vikten av ett särskilt ansvar för en viss musikform, genre eller liknande kan detta göras i form av ett nationellt uppdrag till lämplig organisation eller institution.

Av i huvudsak samma skäl anser vi att ansvaret för att samverka och utveckla arrangörsnätet på musikområdet kan läggas på en extern part med lämplig kompetens. Detta bör ske med hjälp av statlig finansiering och föregås av en förhandling där ansvarig statlig myndighet kan precisera uppdraget. Uppdragsperioden bör följa tidsperioderna i den föreslagna portföljmodellen och ligga på mellan tre och fem år.

Arrangörerna på musikområdet är en heterogen samling organisationer vars medlemmar drivs av ett starkt musikintresse och lägger ner ett stort mått av ideellt arbete. De är i behov av en organisation som kan stödja arrangörsarbetet, driva kulturpolitiska frågor som är viktiga för området samt vara en dialogpart gentemot statliga myndigheter och andra delar av det offentliga samhället. I kapitel 9 redogörs för hur civilsamhällets organisationer kan få en aktiv och betydelsefull funktion i anslutning till den föreslagna portföljmodellen.

Enligt vår bedömning får vi med den här fördelningen av uppdrag och verksamhet som tidigare funnits hos en nationell organisation både en starkare och tydligare musikpolitik och ett mera dynamiskt och decentraliserat musikliv.

Sålunda föreslås sammanfattningsvis en nedläggning av Rikskonserter i nuvarande form och en fördelning av verksamheten enligt följande. Ansvaret för svensk och internationell konsertproduktion övergår huvudsakligen till länsmusik, orkesterinstitutioner och fria musikgrupper. När det gäller målsättningarna att stärka svaga musikformer, göra insatser för tonsättare och frilansartister samt utveckla den internationella verksamheten får även den föreslagna förvaltningsmyndigheten för konstarterna en huvudfunktion. Uppdraget att samarbeta med svenskt musikliv delas mellan lämplig extern part och förvaltningsmyndigheten. Fonogramproduktionen på Caprice föreslås upphöra.

När det gäller Elektroakustisk musik i Sverige (EMS) är det vår uppfattning att verksamheten bör fortsätta under nytt huvudmannaskap.

Särskilt om Elektroakustisk musik i Sverige

EMS grundades 1964 som en enhet inom Sveriges Radio men har sedan 1995 varit en avdelning inom Rikskonserter. EMS är ett centrum för produktion av elektronisk musik och besläktade konstformer, t.ex. text-ljudkonst och har ett särskilt fortbildningsansvar för yrkesverksamma tonsättare. På 1970-talet betraktades EMS som en av världens mest kraftfulla och produktiva studior för datormusik.

Den viktigaste uppgiften i dag är att vara en del av tonsättarnas infrastruktur. EMS har alltsedan starten arbetat i internationell miljö och studion i Stockholm används regelbundet av utländska gästtonsättare. EMS har en budget på ca 4 miljoner kronor.

Vår bedömning är att EMS fyller en viktig funktion inom en konstform som har svårt att utvecklas utan offentligt stöd. Arrangörsledet inom hela det nutida musikområdet är svagt och det finns i dag få tillfällen där elektroakustisk musik kan möta en publik i en professionell och gynnsam miljö. Verksamheten inom EMS skulle behöva utvecklas ytterligare mot bl.a. beställningsverksamhet, utlandslansering och fonogramproduktion.

Vi anser därför att en konstruktiv diskussion om EMS framtid skulle kunna föras med flera aktörer på musikområdet och med utgångspunkt från den styrgrupp för EMS och det styrdokument för verksamheten som bl.a. givit tonsättarna själva ett stort inflytande och som har gällt under den senaste tioårsperioden.

Sammanfattande bedömning

Genom tillskapandet av en myndighet för konstarna med den struktur som beskrivits ovan uppnås, enligt vår bedömning, förstärkningar inom flera delar av det kulturpolitiska området. Hanteringen av bidragen inom framför allt scenkonstområdet och de bidrag och stipendier som riktas till enskilda konstnärer kan, genom samordning mellan de nuvarande myndigheterna Statens kulturråd och Konstnärsnämnden bli mer effektiv och träffsäker.

I dag finns t.ex. en uppdelning av stöden till fria grupper respektive enskilda konstnärer. Hanteringen av dessa stöd görs inom två skilda myndigheter – Kulturrådet respektive Konstnärsnämnden – och grundas i skilda regelsystem. Vi föreslår att relevansen i dessa regelsystem prövas i syfte att uppnå en större samsyn i statens bidrag till dessa båda kategorier. Även om det skulle visa sig befogat att uppdelningen kvarstår, tror vi att betydande samordningsvinster skulle kunna uppnås.

Stöden till bild- och formkonstnärer utgör den största andelen av Konstnärsnämndens stipendier och bidrag. Den erfarenhet och kunskap som finns inom området skulle, tillsammans med Kulturrådets bidragshantering inom bild- och formkonsten, kunna bidra till att området stärks kulturpolitiskt. Som ett exempel på hur en sammanslagen myndighet skulle kunna vara uppbyggd vill vi peka på Norsk kulturråd som under en gemensam administration samlar såväl stöd till kulturinstitutioner och grupper som stöd till enskilda konstnärer. Det är givetvis mycket viktigt att beslut om fördelning av enskilda bidrag fattas av expertgrupper med stor ämneskunskap och integritet.

Det allmänna stöd inom musikområdet som föreslås bestå av dagens verksamhetsbidrag till fria musikgrupper, stöd till samverkan med tonsättare, fonogramstöd (och som i dag fördelas av Statens kulturråd), de delar som i dag ligger inom Rikskonserter (bl.a. medel för beställningar av ny musik) samt Konstnärsnämndens förhållandevis omfattande stipendie- och bidragsgivning inom musikområdet stärker området såväl ekonomiskt som kulturpolitiskt.

Författarfondens verksamhet utgör, enligt vår uppfattning, tillsammans med hanteringen av det föreslagna stödet inom litteratur- och biblioteksområdet en stark part inom ordområdet.

Enligt vår bedömning bör en organisationskommitté tillsättas för att genomföra organisationsförändringen. Vi anser att det

inflytande som konstnärerna och deras företrädare i dag har över Kulturrådets, Konstnärsnämndens och Författarfondens beslut om medelsfördelning, bör bibehållas i sak oförändrat.

Med de inskränkningar som följer av detta ställningstagande har vi gjort den preliminära bedömningen att myndigheten bör ledas som en enrådighetsmyndighet. Det bör dock ankomma på organisationskommittén att närmare pröva frågan liksom hur konstnärsinflytandet formellt ska regleras.

Organisationsförändringen bör kunna genomföras under 2010.

18 En ny roll för Kulturrådet

Vår bedömning: Statens kulturråd bör ges ett nytt uppdrag inom kulturpolitikens ram.

Vårt förslag: Det nya Kulturrådet bör ha följande uppgifter:

- leda och samordna statens överläggningar med landstingen och kommunerna (portföljmodellen),
- göra samlade bedömningar, uppföljningar och utvärderingar av kulturpolitiken till underlag för regeringen,
- samordna och svara för vissa övriga kulturpolitiska uppgifter.

Uppgiften att ansvara för statens centralt fördelade bidrag bör ges till den föreslagna myndigheten för konstarterna

18.1 En ny roll för Statens kulturråd

I detta kapitel behandlas behovet av en koordinerande myndighet med huvudinriktning på dels att för regeringens räkning svara för samlade underlag, uppföljningar och utvärderingar om kulturpolitikens utveckling, dels att leda och samordna statens agerande gentemot landstingen och kommunerna inom ramarna för portföljmodellen.¹

Den förstnämnda uppgiften – den samlade uppföljningen – svarar mot ett uppdrag som Statens kulturråd allmänt sett kan anses ha i dag, dock utan att ansvaret gentemot kulturområdets övriga centrala förvaltningsmyndigheter preciserats.² Vi har emellertid i vår utredning kommit fram till att uppgiften bör

¹ I begreppet landsting inbegrips i vår utredning även regionerna. Likaså inbegrips i begreppet de samverkansorgan (lag [2002:34] om samverkansorgan i länen) som i vissa län bedriver kulturpolitiska frågor.

² Jfr prop. 1996/97:3 s 203.

utföras med en annan tyngd och bredd än vad Kulturrådet hittills haft möjlighet till. Det kan också konstateras att kombinationen med Kulturrådets huvuduppgift, att handlägga ärenden om i första hand konstarterna, har inneburit att rådets verksamhet också i övrigt synes ha koncentrerats till detta fält. Därför är det en viktig fråga att ansvaret för den övergripande, samlade uppföljningen skiljs från det specifika ansvaret för området konstarterna. Vi föreslår i kapitel 17 att det ansvaret ska ligga på den föreslagna myndigheten för konstarterna.

Den andra huvuduppgiften, att samordna statens agerande enligt portföljmodellen, har ingen motsvarighet i dagens förvaltningsorganisation. Den bör i fråga om strategiskt arbetssätt och genomförande tydligt skilja sig från formerna för Kulturrådets hittillsvarande fördelning av statsbidrag till de enskilda regionala kulturinstitutionerna. Uppdraget enligt portföljmodellen ska, som vi ser det, bygga på en samordning av de olika statliga intressena såsom dessa kommer till uttryck genom myndigheterna med ansvar för de föreslagna sfärerna.

Vi betonar med detta de tydliga skillnaderna i förhållande till dagens organisation och arbetsformer. Övergången till den nya förvaltningsorganisation som vi förordar, beskrivs dock enklast och tydligast på följande sätt.

Den ena delen av Statens kulturråd blir en myndighet med ett utökat ansvar för kulturpolitikens samlade uppföljning samt ansvar för samordning av de statliga intressena enligt portföljmodellen. Vi förordar att namnet Statens kulturråd följer denna del av myndigheten. Den andra delen av dagens Statens kulturråd, som ansvarar för statlig central bidragsgivning till området konstarterna bör, tillsammans med dagens Konstnärsnämnd, bilda kärnan i den föreslagna myndigheten med ansvar för konstarterna.

Vi räknar med att den kompetens som finns i dagens Kulturråd kan tas tillvara och fördelas mellan bägge de föreslagna myndigheterna. För morgondagens Kulturråd med ansvar för samlad uppföljning och för portföljmodellen, förutsätts dessutom en förstärkt och breddad kompetensprofil, som svarar mot innehållet i det nya uppdraget.

I de följande avsnitten av detta kapitel utvecklar vi ytterligare vår syn på uppdraget för Statens kulturråd i dess nya roll, bl.a. med avseende på förhållande till förvaltningsmyndigheterna med ansvar för föreslagna sfärer. I kapitel 20 behandlar vi frågor om

genomförande och praktiska konsekvenser av bl.a. förslaget till förvaltningsreform.

18.2 Ansvar för uppföljning och utveckling

Det bör, enligt vårt synsätt, vara tydligt att regeringen ska styra kulturpolitiken i första hand genom de föreslagna förvaltningsmyndigheterna med sfäransvar. Kulturrådet i dess nya roll avses inte vara överordnat de övriga myndigheterna med förvaltningsuppdrag utan ska ses som ett komplement till dessa.

Förvaltningsmyndigheterna med ansvar för föreslagna sfärer ska ha ett eget och självständigt ansvar för att följa och värdera utvecklingen inom sina respektive områden (jfr ovan kapitel 14). De kommer också i hög grad själva att ansvara för olika delar av den politik som också behöver värderas samlat. Ansvaret för sådana samlade uppföljningar och utvärdering vill vi således lägga på det nya Kulturrådet.

Regeringen bör ha tillgång till utvärderingar som täcker hela kulturområdet, alla sfärerna sammantagna. Det kan t.ex. gälla statistik om kulturvanor. Behovet av att utvärderingar och statistik utvecklas har vi diskuterat närmare i kapitlen 6.3 och 14.

Ett viktigt argument för vårt förslag om ett nytt kulturråd är således att det behövs en fristående granskning och värdering av de sfäransvariga myndigheternas verksamheter, dvs. av hur politiken genomförts inom den aktuella sfären.

I kapitel 14, där vi beskriver de strategiska uppgifter som bör vara gemensamma för sfärmyndigheterna, har vi diskuterat den roll som Statens kulturråd hittills har haft. Vi har också gett aktuella exempel på den kritik som förts fram mot hur förvaltningsorganisationen fungerar i dessa delar. Vi anser emellertid att kritik inte i första hand bör riktas mot Kulturrådets sätt att sköta uppgiften. Bristerna är snarare av strukturell art. I Statens kulturråds verksamhet har den omfattande handläggningen av bidragsärenden minskat resurserna för övergripande analysarbete.

Det har också funnits en motsättning i att Statens kulturråd de facto varit en myndighet med tydlig inriktning på – och med särskilt ansvar för frågor om – konstarterna och samtidigt haft ett uppföljningsbehov som avser ett mycket bredare fält. Den uppföljning som Kulturrådet prioriterat har på ett förklarligt sätt koncen-

treras till det som upplevts som det egna primära ansvarsområdet inom kulturpolitiken.

Detta har sin bakgrund redan i den förvaltningsorganisation som kulturområdet fick genom riksdagsbeslutet 1974, men som inte utvecklats vidare sedan dess. I kapitel 4 beskrivs och analyseras detta faktum mer i detalj.

Det finns numera särskilda myndigheter med uppgift att följa och värdera utvecklingen inom flertalet politikområden.³ Från och med den 1 april 2009 kommer det t.ex. under Näringsdepartementet att finnas dels Tillväxtverket, dels Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (TUA).⁴ Inom andra delar av statsförvaltningen finns flera exempel på fristående utvärderingsorgan.⁵ Inom miljöområdet har nyligen föreslagits att en ny myndighet, Miljömålsinstitutet, inrättas.⁶ Men det finns också exempel på sådana verksamheter som lagts ned.⁷

Det finns inget skäl till att kulturpolitiken ska avvika från denna tydliga trend inom statsförvaltningen. Tvärtom visar den beskrivning av kulturpolitikens utveckling vi gjort i hög grad att politiken har behov av, men inte tillräcklig tillgång till, underlag, analyser, utvärderingar och perspektivstudier för beslut om vägval och inriktning.⁸

Vi har i kapitel 8 för kulturpolitikens del föreslagit en modell som vi kallar decentraliserad målstyrning. Den avspeglas i vårt förslag till struktureringen av nya kulturpolitiska mål. Modellen förut-

³ SOU 2008: 118. *Styra och ställa – förslag till en effektivare statsförvaltning*, s. 150. ”På områdena försvar, energi och kultur saknas helt fristående utvärderingsmyndigheter, medan det finns partiella lösningar på bland annat hälso- och sjukvårdsområdet samt inom näringslivsområdet. På skolområdet har en någorlunda fristående utvärderingsmyndighet nyligen bildats och på socialförsäkringsområdet håller en sådan på att bildas. På miljöområdet finns ett färskt utredningsförslag om att bilda en ny myndighet som bland annat ska ansvara för utvärdering.”

⁴ Dessa myndigheter ersätter Nutek, Institutet för tillväxtpolitiska studier samt Glesbygdverket. Se vidare Per Molander, 2008, *Den centrala förvaltningens struktur*. Rapport till 2006 års förvaltningspolitiska kommitté.

⁵ Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU), Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS), Institutet för utvärdering av internationellt utvecklingssamarbete (SADEV), Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Statens beredning för medicins utvärdering (SBU), Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA), Statens livsmedelskonomiska institut (SLI), Svenska institutet för europapolitiska studier (SIEPS).

⁶ SOU 2008:63, *Myndighet för miljön – en granskning av Naturvårdsverket*.

⁷ Myndigheten för skolutveckling lades ned 1 oktober 2008 och flera av dess funktioner finns i dag hos Skolverket.

⁸ En möjlighet skulle kunna vara att ge antingen Riksrevisionen eller Statskontoret ett särskilt permanent uppföljningsuppdrag avseende kulturområdet. Riksrevisionen är dock en myndighet under riksdagen. Statskontoret arbetar direkt på regeringens uppdrag för all statlig och statsfinansierad verksamhet och ett specialansvar för just kulturområdet skulle vara en udda lösning.

sätter att regeringen i ökad utsträckning jämfört med i dag, har tillgång till en fristående funktion av det slag vi förespråkar.

Vad gäller Kulturrådets nya utvärderande verksamhet vill vi peka på några framgångsfaktorer.⁹ Myndigheten bör dels ha tillräcklig egen analytisk kompetens och egen utvärderingsverksamhet, dels ha kompetens och tillräckliga resurser för att kunna beställa utvärderingar av andra myndigheter såsom universitet, högskolor, olika organ och företag.¹⁰

I vårt yttrande inför den forskningspolitiska propositionen (se bilaga 6) föreslog vi att en särskild myndighet inom kulturområdet borde ha ett samlat ansvar för en beredning av kulturområdets forskningsfrågor. Detta dock under förutsättning av att finansieringsfrågan löstes. Om så sker bör Kulturrådet i dess nya roll kunna vara denna utpekade myndighet (se vidare 10.2).

18.3 Ansvar för portföljmodellen

Som vi redan inledningsvis konstaterat behövs det en statlig företrädare för och samordnare av det nationella ansvaret i statens förhandlingar och överenskommelser med landstingen, enligt vårt förslag om den portföljmodell som ska ligga till grund för samspelet mellan den offentliga sektorns aktörer (se ovan kapitel 12).

Huvudansvaret för politikens verkställande under regeringen ska enligt vårt förslag i första hand ligga på myndigheterna med förvaltningsuppdrag. Det gäller också värderingen av hur kulturpolitiken regionalt och kommunalt fungerar i relation till den egna sfären. Det är emellertid inte lämpligt att uppdra åt en av förvaltningsmyndigheterna att företräda de andra. Det skulle oundvikligen leda till problem i avvägningen mellan de delvis skilda prioriteringar som förvaltningsmyndigheterna naturligen ska stå för.

⁹ Jfr Per Molander, 2004.

¹⁰ I Storbritannien finns fristående institut och företag som gör utvärderingar. Exempelvis IPPR, Institute for Public Policy Research (www.ippr.org), som är en oberoende tanke-smedja grundad 1986. Verksamhetsformen är en "registered charity" och de anser sig själva vara den största och mest välkända i England. IPPR har bl.a. tagit fram studien "From access to participation – Cultural policy and civil renewal" (Emily Keaney, 2006) som med stöd av bl.a. Arts & Business, English Heritage, Heritage Lottery Fund.

Ett annat exempel är Trends Business Research (TBR) som för DCMS och Arts Council England tagit fram rapporten *Our Creative Talent: the voluntary and amateur art in England* (2008).

Lösningen blir således att förhandlingsmandatet i stället läggs på Kulturrådet som får ett nytt uppdrag att samordna och företräda de statliga intressena.

Statens kulturråd är sedan den 1 januari 2008 en styrelsemyndighet. Den förändring av myndigheten och det nya uppdrag som vi föreslår aktualiserar frågan om framtida verksamhetsform. Oavsett vilken form som bäst kan motsvara det nya Kulturrådets uppdrag anser vi att det bör finnas en struktur inom myndigheten som möjliggör för företrädare för förvaltningsmyndigheterna med ansvar för de föreslagna sfärerna att vara delaktiga i hanteringen inom ramen för portföljmodellen.

Vi ser alltså framför oss att förvaltningsmyndigheterna bör vara företrädda i överläggningarna enligt portföljmodellen och att statens agerande på så sätt ska bygga på ett samordnat uppträdande från de berörda myndigheternas sida.

Det betyder bl.a. att Kulturrådet inte bör eller behöver bemanas för att självständigt kunna handha uppgifterna enligt portföljmodellen. Kulturrådet ska i betydande utsträckning kunna förlita sig på förvaltningsmyndigheternas kompetens och resurser. Dessa bör dessutom utifrån sina ansvarsområden sörja för statens underlag till överläggningarna och de ska medverka i utarbetandet av de statliga prioriteringarna.

De tillförsäkras på så sätt ett rimligt inflytande i överläggningarna. Det bör dock vara Kulturrådet som leder verksamheten och som har det yttersta ansvaret de statliga ställningstagandena och besluten.

Ansvaret för att följa upp och värdera resultaten av portföljmodellen bör vara delat mellan det Kulturrådet och de föreslagna förvaltningsmyndigheterna med ansvar för sfärerna. Den innebär i korthet att Kulturrådet ska ha ansvaret för att den resultatinsamling som förvaltningsmyndigheterna svarar för ska vara jämförbar för hela kulturområdet, att den sker med rimligt likartade metoder och är möjlig att värdera utifrån rimliga enhetliga principer. Där de föreslagna sfärmyndigheterna var och en svarar för den grundläggande uppföljningen för sitt ansvarsområde, ska Kulturrådet stå för den samlade värderingen av hur statsbidraget använts och vilka effekter det fått.

18.4 Övriga uppgifter för Kulturrådet

Det är således viktigt att det finns tydliga principer för ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan Kulturrådet och de förvaltningsmyndigheter som ansvarar för sfärerna. Vägledande bör enligt vår mening här vara att Kulturrådet bara i begränsad omfattning bör ha egna direkta och exekutiva uppgifter inom kulturpolitiken. Myndigheten bör inte i första hand verkställa kulturpolitiken, utan följa och utvärdera den. Det samlade ansvaret för portföljmodellen passar väl in i ett sådant sammanhang, eftersom modellen ytterst i det verkställande ledet handlar om landstingens sätt att förvalta det kulturpolitiska ansvar som anförtros dem via det statliga bidraget.

Projektsatsningar

Vi förespråkar att kulturpolitiken i ökad utsträckning framgent präglas av samlade initiativ över genrernas och ändamålets gränser. Då uppkommer ett behov för regeringen att kunna peka ut en myndighet som ytterst ansvarig för olika projekt eller satsningar som den vill prioritera, även när projekten berör flera av kulturpolitikens sfärer.

Vi bedömer det som lämpligt att regeringen i ökad utsträckning använder förvaltningsmyndigheterna för politikens verkställande och är återhållsam i tillskapandet av särskilda projektorgan för enskilda satsningar.

Från de senaste årens initiativ kan även nämnas satsningar på barn, ungdomar, skola, kulturår, mångkultur eller sysselsättnings-skapande projekt – alla projekt som berör kulturområdets samtliga sfärer. Huvudregeln bör vara att regeringen lägger huvudansvaret för särskilda projekt av denna art hos den av de föreslagna sfärmyndigheterna vars ansvarsområde bedöms vara det som först och främst berörs av projektet. Den myndigheten bör också få ansvaret att samordna sfärmyndigheternas samlade insatser.

Om projektets eller uppgiftens profil är sådan att regeringen särskilt vill markera vikten av ett samlat deltagande från hela kulturområdet, bör ansvaret kunna läggas på Kulturrådet i den nya roll som vi föreslår. Det bör dock undvikas att dess verksamhet domineras av den typen av uppgifter. Förutom det vi pekat ut som myndighetens kärnuppgifter, finns alltså ytterligare funktioner inom kulturpolitiken som med fördel kan förläggas till detta.

Kulturell mångfald som strategiskt ansvar

Sveriges kulturella mångfald skapar nya förutsättningar för kulturpolitiken. Med kulturell mångfald menas här ett brett perspektiv som innefattar såväl etnicitet och ursprungsland som t.ex. språk, religion, genus och jämställdhet, sexuell läggning, funktionalitet, generation och ålder. Inte minst de nationella minoriteternas språk och kultur är viktiga inslag i Sveriges kulturella mångfald där Sverige även har folkrättsliga åtaganden. Vi har redogjort för våra överväganden i dessa grundläggande frågor bl.a. i kapitel 2, 5 och 7.

Den inriktning på kulturpolitiken som presenteras i detta betänkande strävar efter att skapa nya arenor för möten mellan människor. Insatser för detta bör prioriteras. Samarbetet med andra politikområden i gemensamma frågor kring kulturell mångfald bör öka. Kulturpolitiken kan här fylla en viktig roll. När människor får en ömsesidigt ökad förståelse för varandras kulturarv kan detta bidra till social sammanhållning.

Ett framgångsrikt arbete med dessa uppgifter ställer krav på moderna arbetsformer där bl.a. utvärdering och metodutveckling ingår. Detta ser vi som ett ansvar för respektive förvaltningsmyndighet. Frågans art och betydelse för dagens samhälle gör det dock nödvändigt med ett utvecklat samspel mellan förvaltningsmyndigheterna.

Kulturrådet har i dag ett ansvar för frågor om mångfald. Bland företrädare för olika grupper finns det en utspridd och omfattande kritik mot hur rådets hanterat uppgiften. Klara strategier och planer tycks ha saknats.

Vi förordar att Kulturrådets ansvar i dess nya roll förskjuts till att skapa samspel mellan kulturområdets förvaltningsmyndigheter och kulturinstitutioner i dessa frågor. Vidare bör Kulturrådet i dess nya roll ansvara för den samlade utvärderingen av insatserna såväl inom de statliga verksamheterna som inom ramen för portföljmodellen.

19 Kulturinstitutionerna

Vår bedömning: Kulturinstitutionernas utveckling och förnyelse är en av kulturpolitikens huvudfrågor. Styrningen av kulturinstitutionerna bör utvecklas med hänsyn till arten av deras respektive uppdrag.

Våra förslag:

- Möjligheten att styra institutionerna genom en form av verksamhetskontrakt med flerårig giltighetstid bör prövas.
- De föreslagna förvaltningsmyndigheterna för sfärerna bör ges i uppdrag att driva och samordna utvecklingsfrågor som är väsentliga för institutionerna.
- En särskild utredning bör göras av dels institutionernas grunduppdrag, dels av organisationen av fristående institutioner och institutionskoncerner.
- En översyn bör initieras för att i samråd med den romska minoritetens organisationer förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den romska kulturen.

19.1 Inledning

De statliga och statsstödda kulturinstitutionerna

Vi gör i våra överväganden och förslag en åtskillnad mellan å ena sidan kulturområdets förvaltningsmyndigheter och å andra sidan kulturinstitutioner. Skälet till detta är att vi ser behov av att regeringens styrning anpassas till de i viss mån olika förutsättningar som gäller för myndigheterna med förvaltningsuppgifter och kulturinstitutionerna. Det gäller även de kulturinstitutioner som drivs i

myndighetsform. Vi har behandlat dessa frågor in kapitel 6.1 (se även kapitel 14).

Kulturinstitutionerna är, med denna distinktion, huvudsakligen inriktade på att producera och kommunicera kulturell verksamhet i form av t.ex. museiverksamhet, scenkonst, biblioteks- eller arkivservice.

Flertalet statliga kulturinstitutioner är myndigheter: Forum för levande historia, Livrustkammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska museet, Moderna museet, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde, Naturhistoriska riksmuseet, Riksställningar, Statens försvarshistoriska museer (med Armémuseum och Flygvapenmuseum), Statens historiska museer (med Historiska museet, Kungl. myntkabinettet och Tumba bruksmuseum), Statens maritima museer (med Vasamuseet, Sjöhistoriska museet och Marinmuseum), Statens museer för världskultur (med Världskulturmuseet, Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Etnografiska museet), Arkitekturmuseet samt Statens musiksamlingar (med Musikmuseet, Svenskt visarkiv och Musikaliska akademiens bibliotek).

Det finns också ett antal kulturinstitutioner med verksamhet i stiftelseform, bl.a. Stiftelsen Arbetets museum, Stiftelsen Nordiska museet, Stiftelsen Skansen och Stiftelsen Tekniska museet, som drivs huvudsakligen med stöd av statsbidrag. Som stiftelser är de självägande. Anslagsstiftelser är dock entydigt beroende av statens bidrag för att kunna drivas vidare. Utan statsbidrag torde flertalet av dem i enlighet med stiftelselagens¹ bestämmelser behöva avvecklas. Nya anslagsstiftelser får enligt stiftelselagen inte bildas.

Inom scenkonstområdet finns följande institutioner: Kungliga Dramatiska teatern AB, Kungliga Operan AB och Svenska Riksteatern – som är en ideell förening. Stiftelsen Svenska Rikskonserter och Stiftelsen Dansens hus är stiftelser liksom Drottningholms slottsteater.

Staten bidrar genom årliga verksamhetsbidrag till finansieringen av drygt 150 organisationer som kan betecknas som kulturinstitutioner i olika utvecklingsstadier. Det handlar framför allt om arkiv, museer, orkestrar och teatrar samt om något enstaka bibliotek och några andra verksamheter.²

¹ Lagen (1994:1220) om stiftelser.

² ESV, 2008:34. *Att verka genom andra. Kartläggning av organ med statligt åtagande*. Uppgifter hämtade från ESV underlagstabeller.

Några av dem som i dag kan räknas till gruppen kulturinstitutioner vill vi hellre se ingå i gruppen förvaltningsmyndigheter. Det gäller Arkitekturmuseet, Riksutställningar och Stiftelsen Svenska Rikskonserter. De behandlas i kapitel 16 och 17.

Staten ger också bidrag till regionala kulturinstitutioner. Vissa av de frågor om institutionernas villkor, särdrag och principer för styrning m.m. som behandlas i detta avsnitt med avseende på de statliga institutionerna torde vara relevanta också för landstingen och kommunerna i deras roller som institutionshuvudmän.

19.2 Vår syn på kulturinstitutionerna

I kapitel 6.1 i vår grundanalys, har vi beskrivit de olika verksamheter och verksamhetsformer genom vilka den statliga kulturpolitiken bedrivs – eller omvänt vilka kulturverksamheter som är beroende av statligt stöd.

Inom ramen för utredningsarbetet har vi genomfört en serie seminarier med cheferna för de statliga kulturinstitutionerna.³ De uppfattningar och tolkningar av institutionerna och deras villkor som redovisas är dock våra egna. Vår ambition är att ge en beskrivning som vi uppfattar har stöd i samtalen med institutionernas ledningar och att förmedla den bild som vi uppfattar vara gemensam för flertalet av dem.

Av statsbudgetens totala utgifter för kultur och medier om drygt åtta miljarder kronor utgör kostnaderna för kulturinstitutionerna ungefär 60 procent (jfr figur 6.5 i kapitel 6.1). Om kostnaderna är ett bra mått på betydelsen av kulturpolitikens olika delar är således stödet till institutionsväsendet kulturpolitikens enskilt viktigaste fråga. Under alla omständigheter är väl fungerande offentliga eller offentligt understödda kulturinstitutioner en förutsättning för en väl fungerande kulturpolitik.

I praktiken förutsätter den permanenta kulturinstitutionen en allmännyttig finansiering. I Sverige och stora delar av övriga Europa bidrar staten liksom landsting och kommuner med finansiering. Särskilt i Storbritannien och i Tyskland finns det flera

³ Institutionscheferna har varit indelade i fyra grupper som utredningens företrädare träffat vid vardera tre tillfällen. Dessutom har särskilda möten hållits med cheferna för stiftelserna. Underlaget för samtalen, i form av en promemoria om institutionernas villkor har funnits tillgängligt på utredningens hemsida. Vad som sägs om institutionernas villkor i detta kapitel är väsentligen kongruent med innehållet i den promemorian.

institutioner som ägs och finansieras genom t.ex. allmännyttiga stiftelser och fonder.

I kapitel 3 har vi beskrivit hur institutionsgrundandet i Sverige tar sin början vid 1800-talets mitt med Nationalmuseum i Stockholm. Det är en del av en allmän västerländsk rörelse som hänger ihop med de nya framväxande nationalstaterna, industrialiseringen, urbaniseringen och sekulariseringen. Den monumentala, offentliga institutionsbyggnaden gör entré. Byggnaden signalerar i det fysiska rummet att den kulturella verksamhet som bedrivs i den är viktig och har en hög status. Vi kan säga att byggnaden slår fast att kulturverksamheten är normbildande för vad vi ska uppfatta som angelägna kulturella uttryck.

I kapitel 4 och 5 har vi försökt att skildra det komplexa sammanhang där nya kulturinstitutioner under 1900-talet uppenbarligen grundas som uttryck för viktiga kulturella skiften.

Oavsett hur vi närmare ska tolka kulturinstitutionerna som kulturella symboler så bör det ske i medvetenhet om att de fungerar i ett sådant sammanhang. Den insikten bör finnas som en grundval för statens förhållningssätt till institutionen, likaväl som i institutionens bild av sitt uppdrag.

Från statens – regeringens och riksdagens – sida krävs att man inte nöjer sig med att institutionen fungerar som en kraftfull symbol. För institutionens fortsatta utveckling, förutsätts nya utmaningar och idéer om samhällsuppdrag. Från institutionens sida krävs å andra sidan medvetenhet hos ledning och personal, inte bara om att den egna verksamheten, ämnets eller genrens utveckling, utan även förståelse för de speciella villkor och det ansvar som den institutionella statusen skapar. Att ansvara för nationella symboler förpliktigar.

Verksamhetsformerna

Bland de kulturinstitutioner som staten är huvudman för, eller har det huvudsakliga ekonomiska ansvaret för, finns såväl myndigheter som stiftelser och bolag. Vi har inte kunnat finna någon annan grund för olikheterna än att verksamhetsformen har valts utifrån den för tillfället gällande förvaltningspolitiska trenden inom statsförvaltningen. När valet sedan en gång gjorts är det svårt att ändra.

Flera landsting har arbetat mer aktivt än staten med att ändra och utveckla verksamhetsformerna för sina institutioner. Det har i första hand handlat om att överge formen anslagsstiftelser.

Ämnen och genrer

Alla typer av kulturella verksamheter kan bedrivas i institutionaliserade former – likaväl som verksamheter inom andra samhällsområden. Bland de statliga kulturinstitutionerna med manifesta institutionsbyggnader finns teatrar, operahus, bibliotek och arkiv, och kanske framför allt museer. Den andel av statens kulturbudget som används för att finansiera museiinstitutioner har som vi tidigare sett (kapitel 6.1.6) ökat markant sedan 1970-talet.

Inom kulturpolitiken har man gjort en uppdelning av institutionerna som grundar sig i om de är inriktade på konstarterna eller på kulturarvet. Vi har uppfattat att utvecklingen går i riktning mot att den indelningsgrunden blir allt mindre relevant. De museer som kallas för kulturhistoriska arbetar allt oftare med samtida konstnärlig gestaltning som uttrycksmedel. Arkivens och bibliotekens informationsförmedling gäller såväl historia som samtid och samma sak gäller scenkonstens repertoar. Konserthusens och operahusens repertoarer domineras av musik från tiden före 1900-talet.⁴ Operan och Dramaten har båda ett tydligt kulturarvsansvar angivet i sina riktlinjer.

Organisationsformerna

Efter hand som institutionerna på kulturområdet blivit allt fler, har hanteringen av det stora antalet institutioner som lyder direkt under regeringen försvårats. Sedan 1970-talet har därför ett antal ”koncernmyndigheter” bildats genom att museiinstitutioner lagts samman i gemensamma myndigheter.⁵ Vi har beskrivit den utvecklingen i kapitel 4 och 5. De första koncernmyndigheterna kom dock till på motsatt vis, genom att vad som ursprungligen var delar inom ett större museum växte ut och knoppades av som särskilda

⁴ Den professionella orkestermusiken i Sverige (SOU 2006:34) s 73ff.

⁵ T.ex. Statens musiksamlingar 1981 och Statens museer för världskultur 2004.

institutioner.⁶ Koncernlösningarna är till delar omdiskuterade. I flera fall har de ifrågasatts även internt. Detta kan ha att göra med de ingående museernas behov av och önskemål om autonomi och integritet som vi strax återkommer till.

Generellt sett kan konstateras att frågor om lämplig storlek på koncernerna, hur många institutioner som är lämpliga att ingå, vilka deras inbördes relationer bör vara eller vilken grad eller art av självständighet som institutionerna bör ha inom koncernen inte i nämndvärd omfattning diskuterats inom kulturpolitiken.

Givetvis strävar varje koncernmyndighet, inom gällande regelverk, efter att skapa så väl fungerande organisationer som möjligt och att hantera de problem som finns. Samtidigt finns behov av att diskutera frågor om styrning och ledning av dessa ytterligare.

Institutionernas uppdrag

Kulturinstitutionernas huvudsakliga verksamhet är att förmedla berättelser om kultur och samhälle, gestalta vår samtid eller med konstnärlig metod spegla eller kommentera samtiden och historien. Sådana uppdrag förutsätter kunskaper, erfarenhet och kreativitet för att lösas på ett sätt som upplevs som relevant av omvärlden. Det innebär att huvudmannen definitionsmässigt måste ge vida ramar för institutionen att lösa uppdraget. Uppdraget bör inte formuleras på annat sätt än mycket allmänt.

För att hitta andra delar av den offentliga förvaltningen som i detta har en jämförbar ställning ligger det kanske närmast till hand att peka på högskoleväsendet där ju frågan om forskningens frihet inom akademien har många likheter med frågan om kulturskaptarens frihet inom institutionerna.

Andra jämförelser kan göras med medierna. Om mediernas berättelser och informationsförmedling uppfattas som styrda av statliga eller politiska intressen, så förlorar de omedelbart sin trovärdighet. Samma sak gäller i grunden kulturinstitutionerna, framför allt scenkonstens institutioner och museerna i deras tolkande och gestaltande verksamhet.

För medierna är relationen till den politiska makten en fråga som ständigt debatteras. I fråga om public serviceföretagen upp-

⁶ Detta gäller avknoppningarna från Nationalmuseum, Östasiatiska museet och Moderna museet, samt från Historiska museet (som självt är en avknoppning från Riksantikvarieämbetet), Myntkabinettet och Medelhavsmuseet.

fattas frågan om hur relationen till staten ska regleras vara av största vikt.

Kulturinstitutionerna är däremot myndigheter eller drivs i former som nära motsvarar myndighetens. Frågan om hur de ska styras har i begränsad omfattning diskuterats i kulturpolitiken sedan 1974 års kulturpolitik lanserades.⁷ Samtidigt har staten utvecklat målstyrningen för förvaltningsmyndigheterna. Den innebär att myndigheterna ska styras av tydliga mål och uppdrag men själva i hög grad avgöra hur målen ska nås och uppdragen utföras.

Någon konkretiserad offentlig diskussion om hur målstyrning ska tillämpas på kulturinstitutioner har inte förts. Vilken typ av uppdrag kan regeringen ge institutionerna? Vilka uppdrag utvecklar och stärker institutionerna, vilka innebär att deras trovärdighet skadas genom att de blir politikens ombud? Hur bör styrningen differentieras mellan förvaltningsmyndigheter och det vi här kallar kulturinstitutioner och som kan vara såväl statliga myndigheter som drivas i annan verksamhetsform?

Rationalisering

I kapitel 6 har vi belyst den långsiktiga ekonomiska utvecklingen för kulturområdets verksamheter, däribland kulturinstitutionerna. Institutionerna har, på samma sätt som statsförvaltningen i övrigt krav på att kontinuerligt effektivisera sin verksamhet. Vi kunde konstatera att effektiviseringskraven successivt har skärpts.

När vi undersökt de statliga museernas ekonomiska villkor har vi kunnat se att hyressättningen tycks ha konsekvenser som inte är rimlig. Mer än någon annan enskild faktor har hyrorna påverkat museernas ekonomi. Hyrorna har pressat institutionerna när de höjdes under 1990-talet, men de har sänkts under 2000-talet.

Omfattningen av rationaliseringskraven kan diskuteras. Statens fastighetsverk, som förvaltar de flesta av de aktuella institutionernas byggnader, motiverar sin hyressättning med att byggnadernas drift och underhåll är kostnadskrävande. Institutionerna har inte på samma sätt fått gehör för anslagsansökningar för att täcka kostnadskrävande verksamhet.

Det kan konstateras att ett krav på fortlöpande kostnadsrationaliseringar förutsätter att det finns reella förutsättningar för institutionerna att effektivisera sin verksamhet. För museernas del

⁷ En utförlig diskussion fördes emellertid av utredningen 1972 års Kulturråd, jfr ovan kap. 4.

har museikoordinatorns arbete inneburit att möjligheterna till effektiviseringar genom bättre samordning inom museiområdet på allvar aktualiserats, t.ex. via gemensamma stödfunktioner i form av föremålsarkiv och administrativt stöd.

Det finns dock skäl att fråga om inte kulturpolitiken generellt borde innehålla fler initiativ och instrument till stöd för institutionernas utveckling. Man bör inte blunda för att när rationaliseringskraven drivits till en viss punkt så kommer sammanslagningar eller återintegrationer mellan det som i dag är separata institutioner att krävas. Alternativet är institutioner som får svårt att hävda sin relevans.

Institutionernas dilemma

Med denna diskussion har vi velat visa på kulturinstitutionernas särdrag och den ambivalens som finns inbyggd i själva idén om kulturinstitutionen. De institutioner som är statliga, eller som staten har huvudansvaret för, är nationella symboler och ska kanske ytterst uppfattas som normativa uttryck för den samhälleliga kultursynen. I detta ligger en stark nimbus och auktoritet.

Samtidigt ska institutionerna driva kulturella verksamheter som ska attrahera publik och användare. De ska spegla samtiden och vara i genuin mening kulturbärande. Om de uppfattas som ombud för politiken mister de sin trovärdighet och ändå är de såsom nationella manifestationer nära knutna till samma politik.

Därför blir frågan om institutionens autonomi och integritet en centrala fråga. Institutionen behöver ha en självständig roll gentemot omvärlden och mot politiken för att kunna fylla sin roll. Autonomi och integritet riskerar dock att tippa över mot slutenhet, brist på omvärldskommunikation och förändring. Detta är kulturinstitutionens ena dilemma. Kvaliteten i verksamheten hänger på om den förmår att bemästra det.

Men det finns ett ytterligare dilemma, som hänger samman med förändringens villkor. Kulturinstitutionen har en särställning och en särart. När normer ändras och förskjuts är det ofta fråga om komplicerade processer. Synen på kulturinstitutionerna som i någon mening eviga och som ett uttryck för våra normer om kultur, förklarar varför det gärna uppfattas som utmanande när de förändras. Men även kulturinstitutioner behöver förändras och utvecklas för att gå i takt med sin samtid.

Dagens rörelse

Under våra kontakter med företrädare för kulturverksamheter och personer med anknytning till kulturområdet har vi mött en viss återkommande kritik av kulturinstitutionerna. Dessa beskrivs som förhållandevis slutna, visserligen angelägna om sina besökare, men kanske inte lika angelägna om att ta emot intryck och synpunkter från dem. Företrädare för det icke-institutionella kulturlivet beskriver ofta institutionerna som utpräglat traditionsorienterade – detta gäller inte minst scenkonstens institutioner – på så sätt att ansvaret för det nyskapande i allt för hög grad lämnas över till andra aktörer. I kapitel 9 har vi beskrivit hur institutionernas samarbete med folkbildningen försvagats, men också noterat att det finns flera exempel på både nya och gamla sätt på vilka institutioner samarbetar med det civila samhället. Från den politiska nivån i kommuner och landsting sägs ibland att institutionerna inte alltid är tillräckligt uppmärksamma mot politikens prioriteringar.

Till delar kan denna kritik vara befogad. Vårt överordnade intryck är emellertid att det sammantaget finns en stark rörelse inom och bland dagens kulturinstitutioner mot förnyelse. Även om det förekommer kritiska röster av det slag vi refererat, uppfattar vi att institutionerna sammantaget har en stark ställning i dagens Kultursverige.

Den utveckling vi tycker oss se hos dagens institutioner kan beskrivas med hjälp av tre schematiserade förhållningssätt för en kulturinstitutioner:

Det första förhållningssättet innebär att institutionen är inriktad på att vara sig själv, på att slå vakt den institutionella integriteten och dess inre ordning. Institutionen stävar efter kontroll över den egna dagordningen och att själv få sätta sin agenda. Den ser som sin uppgift att förmedla den bild eller tolkning av historien eller den konstnärliga vision som finns inom institutionen. Fokus ligger på ”att nå ut”.

Ett andra förhållningssätt är inriktad på att öppna den egna arenan för andra, bjuda in och låta alternativa tolkningar och förställningar komma till uttryck även inom institutionens väggar. Man har insett betydelsen av att institutionen är en del av ett sammanhang där den samspelar med sin omvärld och agerar därefter. Fokus ligger på kommunikation.

Ett tredje förhållningssätt handlar om att institutionen uppfattar sig som en del av samtidens sociala rörelser och ser sig som en

arena som där dessa avspeglas eller t.o.m. utspelas. Fokus ligger på process.

Det första förhållningssättet svarar enkelt uttryckt mot den traditionella kulturinstitution och kanske mot det som kan kallas stereotypen av en institution. Vi uppfattar att det andra förhållningssättet i allt högre grad nu präglar kulturinstitutionerna och att detta är den överordnade trenden. Att institutionerna fullt ut inte lämnat det första förhållningssättet bakom sig tycks dock framgå av den kritik som ändå finns.

Det tredje förhållningssättet representerar en riktning i vilken en del institutioner börjat röra sig. Men vi vet inte hur långt i ett processuellt förhållningssätt som en kulturinstitution kan gå, utan att autonomi och integritet tar skada.

I vår grundanalys över kulturpolitikens uppgifter och villkor har vi pekat på hur det som allmänt kan kallas frihetsrörelser i allt högre grad tenderar att präglar kulturerna i de västerländska samhällena. Vi har till och med antytt att den tidsandan kan avläsas i gestaltningen av 1980- och 90-talens nya kulturinstitutioner. I institutionernas innehållsliga utveckling ses kanske nu hur de intar sina nya roller i vår samtid.

Den rörelsen uppfattar vi som en av kulturpolitikens viktigaste uppgifter att understödja och driva vidare.

19.3 Stödet till institutionernas utveckling och fortsatta förnyelse

Vi går nu över till att behandla vilka frågor som vi uppfattar som centrala för den fortsatta utvecklingen och hur stödet och styrningen bäst utformas och organiseras.

Synen på institutionerna och relationen till politiken

Vi anser att den koppling – och sammanblandning - som gärna görs mellan kulturinstitutionernas innehåll och verksamhet och institutionen som byggnad och symbol bör minska.

Vi tror att regeringen i styrningen av institutionerna bör dra en klar, gärna formaliserad gräns mellan å ena sidan frågor om hur verksamheten leds och hur förändringsprocesser drivs samt å den andra sidan kulturverksamhetens innehåll och inriktning. I det

förre hänseendet är det viktigt att det finns en huvudman som både stöder och driver på i utveckling och förnyelse.

I ett betänkande från Autonomiutredningen⁸ behandlas frågan om universitetens och högskolornas relation till regeringen och deras ställning som myndigheter. Utredningen har föreslagit att universitet och högskolor ska ges en mer självständig ställning än den som dagens myndigheter har. Om den fortsatta beredningen av förslagen pekar mot att dessa genomförs bör man enligt vår mening överväga att ge en kommande reglering en så pass generell utformning att t.ex. även kulturinstitutionerna skulle kunna omfattas av samma regelverk.

Institutionernas ledningar möter inte så sällan internt motstånd mot utveckling och förnyelse som kräver uppbrott från det som etablerats. I kanske än högre grad handlar det emellertid om att omvärlden tenderar att se på institutionellt förändringsarbete med viss misstro. Som vi konstaterat gör sambandet mellan institutioner och normer att det ofta upplevs som utmanande när institutioner förändras.

Grunduppdrag och fleråriga verksamhetskontrakt

Institutionerna och deras ledningar bör ha ett tydligt mandat ifråga om den närmare inriktningen av institutionens arbete. Kulturinstitutionerna bör, som vi ser det, ha ett tydligt formulerat grunduppdrag från regeringen som allmänt lägger fast inom vilket område som institutionen ska verka eller vilka ämnen som är dess ansvarsområde. Politikens uppgift bör vara att efterfråga och stödja förnyelsearbete, att ge institutionens långsiktiga villkor och naturligtvis se till att de handskas ansvarsfullt med offentliga medel.

Vi ser behov av begränsningar av styrningen av institutionerna genom särskilda uppdrag eller specificerade återredovisningskrav i regleringsbrev. I stället bör en större tonvikt läggas vid att institutionerna får i uppdrag att redovisa strategier, handlings- och utvecklingsplaner. Dessa kan regeringen ta ställning till och återföra till institutionerna i form av uppdrag.

Långsiktigheten i institutionernas verksamhet kan garanteras genom att regeringen ger institutionens ledning uppdrag eller mandat på basis av den planering som regeringen godkänner. Sådana mandat kan med fördel omfatta längre perioder än det enskilda

⁸ SOU 2008:104 *Självständiga lärosäten*.

året. Den utveckling vi förordar innebär att styrningen av institutionerna borde kunna hämta inspiration från relationen mellan regeringen och public serviceföretagen, dvs. fleråriga sändningstillstånd är en modell som på många sätt kunde passa bättre än ettåriga regleringsbrev.

I samband med att en ny myndighetschef 2008 tillsattes för Talboks- och punktskriftsbiblioteket gavs myndigheten regeringens uppdrag att redovisa en framtidsstrategi med planer för hur den skulle arbeta för bl.a. uppnå ett ökat brukarperspektiv i verksamheten och hur ett effektivt teknik- och resursutnyttjande i samverkan med andra aktörer inom sitt verksamhetsområde skulle uppnås. Uppdraget lämnades mot bakgrund av en framtidsstudie som myndigheten själv hade tagit fram. Det kan ses som ett bra exempel på hur regeringen både kan understödja ett internt förnyelsearbete och ge myndighetschefen ett tydligt mandat att driva utvecklingsfrågor.

Längre perioder för verksamhetsplanering bör användas med förbehåll för de begränsningar som den årliga budgetprövningen skapar.

Institutionernas egna prioriteringar i relationen till regeringen gäller oftast behovet av långsiktighet och möjligheten att kunna investera långsiktigt i uppbyggnaden av institutionen. Det gäller såväl investeringar i byggnader, i anläggningstillgångar och i kompetensutveckling.

Rekommendationer om organisering och styrning

När det gäller organisationsfrågor förordar vi att utvecklingen mot att samla fler institutioner i större organisationer drivs vidare. Varje institution behöver här bedömas utifrån sina villkor och uppgifter. Små institutioner blir allt för sårbara, i synnerhet om de ska drivas under fortsatta hårda rationaliseringskrav.

En utveckling i den riktning vi förordar förutsätter att frågan om organisering, styrning och ledning av "institutionskoncerner" ägnas en större uppmärksamhet genom ett utvecklingsarbete. Modeller och rekommendationer bör tas fram och goda exempel beskrivas och föras vidare. Dagens blandning av fristående institutioner och institutionskoncerner har vuxit fram under en lång tid. Därför förordar vi att en systematisk genomgång av institutions-

strukturen görs.⁹ Det viktigaste utgångspunkten för en sådan översyn bör vara att de institutioner som samlas i en gemensam ”koncern” har uppdrag som naturligt hänger samman och inbördes kan stärka varandra.

Vi kan här tala om institutionernas *grunduppdrag*, dvs. en tydlig idé om vad som motiverar att just den aktuella verksamheten har fått en institutionell status och vilken roll institutionen ska ha i kulturpolitiken. Institutioner med näraliggande och inbördes harmonierande grunduppdrag bör kunna samlas i gemensamma myndigheter. Där grunduppdragen i dagens institutionskoncerner inte harmonierar bör man på motsvarande sätt överväga ombildningar.

Flera av de frågor som vi tar upp som viktiga för institutionernas utveckling handlar om ett förvaltningsmässigt stöd av ett ganska handfast slag. Som sådant är det inte i alla delar av politiskt strategisk art. Mycket talar för att regeringen, efter en reform av förvaltningsorganisationen av den art vi föreslagit, delegerar uppgifter som handlar om stöd till institutionernas utveckling till respektive ansvarig förvaltningsmyndighet.

Vårt förslag om att knyta en museikoordineringsfunktion till den föreslagna myndigheten för samtid, historia och livsmiljö innebär också att den förvaltningsmyndigheten föreslås få ett särskilt ansvar för museernas gemensamma frågor.

Vårt förslag om en samlad myndighet för arkiv och bibliotek innebär, utöver integrationen mellan arkiv- och biblioteksväsendena, att det områdets samspel med museiväsendet ska kunna få ny kraft och energi. Behovet av samverkan inom ABM-området, dvs. gällande gemensamma frågor för såväl arkiv och bibliotek som museer, är uppmärksammat sedan länge, men vi anser att samarbetet inte har drivits tillräckligt energiskt. Ett tydligt huvudansvar för en myndighet att driva frågorna skulle sannolikt innebära att de skulle få ytterligare uppmärksamhet och prioritet.

Uppgiften att göra en översyn av institutionernas grunduppdrag, sammansättningen av institutionskoncernerna och även av verksamhetsformerna för scenkonstens institutioner, kan dock med fördel formuleras som ett särskilt utredningsuppdrag. Vi rekommenderar att en sådan översyn görs.

⁹ Ett förslag om översyn av museiväsendets koncerner redovisades i Museiutredningens betänkande Minne och bildning (SOU 1994:51).

Institutionerna och civilsamhället

En av huvudfrågorna för vår utredning är hur ett starkare samband mellan kulturpolitik och civilsamhälle ska kunna skapas. I detta kan institutionerna få en nyckelroll. Flera av dem är efterfrågade som samarbetspartners av civilsamhällets organisationer. Vi menar att institutionerna i högre grad bör fungera som länkar mellan den offentliga och det civila samhället och inkludera detta i sina arbetsprocesser.

Kring de flesta institutioner finns medborgargrupper som är intresserade av just de frågor som är institutionens ämne. Det gäller för de flesta museer, men också för arkiven, biblioteken och konstarnas institutioner. Det är i detta sammanhang viktigt att både utveckla samarbetet med existerande grupper, som t.ex. museernas vänföreningar, och samtidigt vända sig till nya grupper och finna nya former för samspel. Här kan både det nya kulturrådet och de förvaltningsmyndigheter som vi anser ska ha ansvar för föreslagna sfärer spela en roll i att utvärdera samspelet, bygga nätverk och sprida exempel på väl fungerande metoder och projekt (se vidare kap. 9). Genom att utveckla sitt samspel med olika grupper kan institutionerna bli än viktigare arenor i morgondagens Kultursverige.

19.4 Institutionell hemvist för den romska kulturen

Vårt förslag: En översyn initieras för att i samråd med den romska minoritetens organisationer förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den romska kulturen.

Genom Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter och Europarådets Konvention om landsdels- och minoritetsspråk tillerkänner Sverige fem nationella minoriteter respektive fem minoritetsspråk särskilda rättigheter: judar, romer, samer, Sverigefinnar och tornedalingar, respektive jiddisch, romani chib, samiska, meänkieli och finska (jfr kap. 8.2.2).

I Sverige har Statens kulturråd i uppdrag att stödja och främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Institutet för språk och folkminnen arbetar också med att stödja minoritetsspråken. Även flera andra myndigheter och kulturinstitutioner arbetar med dessa frågor. För den samiska kulturen ansvarar främst Sametinget. För

de nationella minoriteterna finns flera kulturinstitutioner, däribland Ájtte, Samiska teatern, Judiska teatern, Judiska museet, Tornedalsteatern, Uusi teatteri (Nya Finska Teatern) Sverigefinländarnas arkiv samt de romska kulturcentren i Stockholm och Malmö. Den romska kulturen och språket saknar emellertid fortfarande en ansvarig nationell institution.

Flera organisationer och institutioner är berörda av dessa frågor. Den romska gruppen präglas av mångfald och detta behöver också synas i de satsningar som görs i förhållande till romer.

Vi föreslår därför att en översyn initieras för att i samråd med den romska minoritetens organisationer förbereda uppbyggnaden av en institutionell hemvist för den romska kulturen. En institutionell hemvist för den romska kulturen och språket skulle kunna innebära antingen ett uppdrag till en existerande kulturinstitution eller ett statligt bidrag till en romsk organisation för uppbyggandet av en sådan. Den frågan bör bli föremål för särskilda överväganden.

20 Genomförande och konsekvensanalys

20.1 Inledning

Enligt direktiven ska vi beräkna de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen förväntas leda till kostnadsökningar ska vi föreslå hur dessa ska finansieras. Enligt våra direktiv är utgångspunkten oförändrade kostnadsramar för den statliga kulturpolitiken. Vi ska också redovisa vad förslagen får för konsekvenser för kulturområdets verksamheter och myndigheternas anställda. Vi ska även bedöma konsekvenserna enligt 14–15 §§ kommittéförordningen (1998:1474).

20.2 Övergripande bedömning och förslag

Vår bedömning: De omställningskostnader som föreslagna förändringar av myndighetsstrukturen medför ryms inom befintliga ekonomiska ramar.

De förändringar vi föreslår i myndighetsstrukturen kommer att medföra minskningar av administrativa kostnader och även ge andra samordningsvinster.

Den ökade kostnaden för Kungl. bibliotekets nya uppdrag kan finansieras genom överförande av de kostnadsminskningar som ligger i våra samlade förslag. De medel som därutöver blir tillgängliga genom förändring av Stiftelsen Svenska Rikskonserters verksamhet och som inte i övrigt in-tecknas, bör användas inom Kulturdepartementets ram för att förstärka de stöd som fördelas av den föreslagna myndigheten för konstarterna.

Övriga förslag beräknas inte leda till några kostnadsökningar.

Vårt förslag: Ett uppdrag bör ges till Statskontoret om att göra en noggrannare beräkning av de ekonomiska effekterna av förslagen. Ett sådant uppdrag bör genomföras parallellt med remissbehandlingen av detta betänkande.

I rutan ovan har vi sammanfattat vår bedömning när det gäller de ekonomiska konsekvenserna av våra förslag. I det följande beskriver vi närmare bedömningarna när det gäller genomförande och kostnadsfrågor.

Vi avslutar med en analys av övriga konsekvenser av förslagen.

20.3 Dialog och överenskommelser om regionala bidrag (portföljmodellen)

Vårt förslag om en förhandlingsmodell för fördelning av regionala bidrag till kulturverksamheter presenteras i kap. 12. Här nedan redogör vi för våra bedömningar om genomförande av modellen och om modellen medför kostnader för det offentliga.

Genomförande

Modellen bygger på att den på sikt genomförs i hela landet. Det är dock knappast praktiskt möjligt att, innan förhandlingarna fullt ut funnit sin form och den nödvändiga myndighetsstrukturen har kommit på plats, genomföra den första förhandlingsomgången med samtliga regioner eller landsting under ett och samma år. Förhandlingsprocessen bör därför utvecklas under hand.

Våra bedömningar av de insatser som krävs för att genomföra förslaget finns i kapitel 12.

Kostnadsanalys

Vår bedömning är att genomförande av modellen kan leda till vissa kostnadsökningar såväl inom statlig som regional eller landstingskommunal verksamhet. När det gäller den statliga organisationen för att genomföra modellen hänvisas till våra bedömningar gällande det nya Kulturrådet här nedan.

Eventuella kostnadsökningar för det offentliga i övrigt till följd av förslaget bedöms kunna rymmas inom befintliga ekonomiska ramar.

20.4 Kulturpolitik som en aspektpolitik – samspel med andra samhällsområden

Våra förslag i dessa frågor redovisas i kapitel 10. Vi bedömer att de förslag som presenteras inte i sig kommer att leda till några kostnadsökningar för det offentliga. I den mån en statlig myndighet får särskilda uppdrag med anledning av våra förslag kan dessa leda till viss kostnadsökning. Vi anser dock att eventuella kostnadsökningar bör rymmas inom befintliga budgetramar.

20.5 De statliga stödformerna

Våra förslag om de statliga stödformerna som fortsatt ska fördelas på central nivå presenteras i kap. 13. Förslagen syftar till förändringar inom ramen för det befintliga stödsystemet. Förslagen i denna del bör därför inte leda till några kostnadsökningar.

Förslagen bör kunna genomföras med effekt under 2010.

20.6 Förändrad förvaltningsstruktur

Förslaget om samverkan inom området arkiv, bibliotek och språk

Vårt förslag innebär att ett uppdrag bör ges till berörda myndigheter att öka sin samverkan kring gemensamma frågor. Vi bedömer att förslaget eventuella kostnadsökningar bör kunna rymmas inom befintliga budgetramar.

Här nedan redogör vi närmare för genomförande och eventuella kostnader för förslagen rörande en samlad myndighet på arkivområdet och för Kungl. biblioteket.

En myndighet med ansvar för arkivområdet – Arkiverket

Kostnadsanalys

Kostnader kan uppstå initialt i samband med organisationsförändringen. Samtidigt kan vinster göras inom det administrativa området, t.ex. när det gäller ekonomi och HR-funktioner samt IT-stöd. Tillsynsverksamheten bör också kunna effektiviseras. Tjänster vid såväl Riksarkivet som Krigsarkivet och landsarkiven kan samordnas till enheter med uppgifter för den samlade myndigheten och arkivsfären.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av en samlad myndighet på arkivområdet på kort sikt kan ske inom befintliga ramar och på längre sikt medför besparingar.

Genomförande

Förslaget om en samlad myndighet på arkivområdet framfördes första gången av Arkivutredningen 2002. Vi bedömer att det finns en beredskap för ett relativt snabbt genomförande. Vi anser därför att den samlade myndigheten bör kunna inrättas under 2010.

Den nya myndigheten bör därefter ges tillfälle att utveckla verksamhetsinnehåll och bemanna. Utvecklingen bör ske i samråd med Kungl. biblioteket för att myndigheterna gemensamt ska kunna planera verksamheten och inleda samarbete om de gemensamma uppdragen.

Kungl. biblioteket

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kap. 15 föreslår vi ett nytt uppdrag för en nationell bibliotekspolitik ska läggas på Kungl. biblioteket.

Vi gör bedömningen att myndigheten för att kunna genomföra detta uppdrag behöver ökade resurser om 8–10 miljoner kronor fördelat på personalkostnader samt forsknings- och utvecklingsanslag. Vi bedömer att den ökade kostnaden för myndighetens nya uppdrag kan finansieras genom överförande av de kostnadsminskningar som ligger i våra samlade förslag.

Genomförande

Vårt förslag är att Kungl. biblioteket får detta ansvar fr.o.m. den 1 januari 2010 för att på så sätt ge förutsättningar för att Kungl. biblioteket och den samlade myndigheten på arkivområdet i samråd med varandra och med övriga berörda myndigheter ska kunna planera sin nya verksamhet och inleda samarbete om de gemensamma uppdragen.

En myndighet med ansvar för samtid, historia och livsmiljö

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kapitel 16 föreslår vi att en myndighet med ansvar för samtid, historia och livsmiljö inrättas genom sammanslagning av Riksantikvarieämbetet, Riksutställningar, Statens konstråd, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Arkitekturmuseet.

Kostnader kan uppstå initialt i samband med organisationsförändringen. Samtidigt kan administrativa och andra samordningsvinster förutses, t.ex. när det gäller gemensamma administrativa funktioner som ekonomi, HR-funktioner och IT-stöd. Gemensamma lokaler kan innebära lägre kostnader för lokalhyra. Myndigheten bör i allt väsentligt byggas upp av befintliga personalresurser inom de fem berörda myndigheterna. Vi tar i den bedömningen inte ställning till resursbehovet för den nya museikoordinatorsfunktion som föreslås av utredningen Museikoordinatören.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av en samlad myndighet för området bör kunna ske inom befintliga kostnadsramar.

Genomförande

Vårt förslag är att organisationsförändringen genomförs under 2010. En organisationskommitté bör, som nämns i kapitel 16, tillsättas.

En myndighet med ansvar för konstarterna

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kapitel 17 föreslår vi att en myndighet med ansvar för konstarterna inrättas genom sammanslagning av delar av Statens kulturråd, Konstnärsnämnden med Bildkonstnärnsfonden, Författarfonden och delar av stiftelsen Rikskonserter.

Kostnader kan uppstå initialt samband med organisationsförändringen. Samtidigt kan i vinster göras inom det administrativa området t.ex. när det gäller ekonomi, HR-funktioner och IT-stöd. Gemensamma lokaler kan innebära lägre kostnader för lokalhyra. Myndigheten bör i allt väsentligt byggas upp av befintliga personalresurser inom de berörda verksamheterna.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av en samlad myndighet för området bör kunna ske inom befintliga kostnadsramar.

När det gäller förslagen som berör Rikskonserter kan det förutses att statliga medel frigörs.

Genomförande

Vårt förslag är att den nya myndigheten inrättas under 2010. En organisationskommitté bör, som nämns i kapitel 17, tillsättas.

En ny roll för Kulturrådet

Kostnadsanalys

Som beskrivits i kapitel 18 föreslår vi att Kulturrådet får ansvar för uppföljning, utvärdering och samspel på kulturområdet samt att myndigheten ska ansvara för förhandlingarna i portföljmodellen.

Myndigheten ska ha både utförande och beställande verksamhet. Hur stor kompetens som behövs är beroende av ett flertal faktorer, bl.a. vilken tyngdpunkt som ska ligga på respektive verksamhetsområde granskande verksamhet, samordning av portföljförhandlingar samt forskning. Det kan också bli aktuellt att för mer tillfälliga perioder hyra in personal. För att bedöma dessa frågor behöver verksamheten planeras mer i detalj, och vi har därför valt att inte föreslå något exakt personalantal för myndigheten.

Genomförande

Vårt förslag är att föreslagna förändringar genomförs under 2010, i samverkan med övriga förändringar av förvaltningsstrukturen.

20.7 Användning av frigjorda medel

De medel som blir tillgängliga genom förändringar av Rikskonserterens verksamhet och som inte i övrigt in-tecknas bör användas inom Kulturdepartementets ram för att förstärka de stöd som fördelas av den föreslagna myndigheten för konstarterna

20.8 Uppdrag till Statskontoret

För att säkra och precisera bedömningarna när det gäller föreslagna förändringar av förvaltningsstrukturen krävs ytterligare beräkningar. Vi föreslår därför att ett uppdrag ges till Statskontoret att göra en noggrannare beräkning av våra förslag.

Ett sådant uppdrag kan lämpligen utföras av Statskontoret parallellt med remissbehandlingen av detta betänkande.

20.9 Ekonomiska konsekvenser av övriga förslag

När det gäller övriga förslag bedömer vi att de kostnader som kan uppstå kan betraktas som marginella och därför bör rymmas inom befintliga ramar.

20.10 Övriga konsekvenser

Vårt förslag när det gäller förändringar av regeringens styrning av myndigheter och institutioner har bäring på Regeringskansliet.

De förslag vi presenterar är i linje med de förslag som lades fram av Styretredningen. Enligt Styretredningens bedömning kommer en minskad tidsåtgång för rutinmässig årlig styrning i t.ex. budgetprocess och genomgång av myndigheternas regleringsbrev frigöra mer tid för strategiskt fokus på styrningen av myndigheterna. Förändringar i arbetsuppgifter påverkar i sin tur kraven på kompetens inom Regeringskansliet, vilket kan få konsekvenser för

Regeringskansliets rekrytering. Styrutredningen bedömer vidare att nya arbetsformer måste utvecklas, t.ex. att kunskaperna om på vilket sätt informella kontakter kan begagnas i styrprocesser måste öka.

Eventuellt ökade kostnader för Regeringskansliet, och då närmast Kulturdepartementet, bör kunna finansieras inom befintliga ramar.

20.11 Personella konsekvenser

Våra förslag till ändrad förvaltningsstruktur berör samtliga anställda vid de nämnda verksamheterna. Omstruktureringen ska ske med tillämpning av reglerna om övergång av verksamhet i lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS).

20.12 Regionala konsekvenser

Kulturverksamheter är viktiga drivkrafter för den regionala tillväxten. På många områden har verksamhet kunnat etableras genom regionala medel och ny samverkan uppstått.

Våra förslag beträffande ökad samverkan mellan stat, landsting och kommuner och en modell för fördelning av regionala medel via en särskild förhandlingsordning (portföljmodellen) bedömer vi kommer att leda till positiva konsekvenser för den regionala nivån genom ökat ansvar och inflytande i frågor om fördelning av statliga medel till den regionala nivån.

20.13 Konsekvenser enligt kommittéförordningen

Enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) ska eventuell påverkan på kostnader eller intäkter för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda redovisas i betänkandet. Påverkan för staten redovisas ovan. Vi bedömer att de som i övrigt nämns i bestämmelsen inte påverkas kostnadsmässigt av våra förslag.

Enligt 15 § kommittéförordningen ska utredningen ange konsekvenser om förslagen i betänkandet har betydelse för den kommunala självstyrelsen, för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika

delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå *de integrationspolitiska målen*.

För många människor med rötter i andra länder är kulturverksamhet öppningar in i samhället i Sverige. Mångfalden berikar kulturverksamheterna och främjar en värdefull internationalisering av vår kultur. Våra förslag kan förväntas ge positiva bidrag till fastlagda politiska ambitioner inom dessa områden. De mål för kulturpolitiken som vi föreslår har i flera delar samma målsättning som de integrationspolitiska målen, främst när det gäller att skapa öppna gemenskaper som är tillgängliga för alla.

Vi bedömer vidare att de förslag vi lägger rörande ökad uppföljning och utvärdering ger bättre förutsättningar för att följa upp kulturpolitiken ur ett *jämställdhets- och mångfaldsperspektiv*.

Den kommunala självstyrelsen påverkas inte av våra förslag. Förslagen om en ökad samverkan mellan stat, landsting och kommun inom ramen för portföljmodellen utgår från att kommunerna deltar i en ökad samverkan, men det är de enskilda kommunerna som själva avgör nivån på sitt engagemang.

På sikt kan våra förslag bidra till att *främja såväl sysselsättning som offentlig kulturell service* i olika delar av landet. Såväl *civilsamhälle som små företag* kan utvecklas bl.a. via den föreslagna portföljmodellen och genom offentlig stimulans. Fler ska få bättre förutsättningar både att ta egna initiativ och ta del i gemensamma projekt.

Några effekter avseende *brottsligheten* förutses inte. Inte heller ser vi något behov av särskilda *miljökonsekvensanalyser*.

Sammanfattningsvis ser vi inga negativa konsekvenser inom de områden som specificeras i 15 § kommittéförordningen. Tvärtom förväntar vi oss att kulturverksamheterna genom förslagen ska ge ytterligare positiva bidrag till samhällets utveckling.

Reservation och särskilda yttranden

Reservation av ledamoten Mats Sjöstrand

I detta betänkande argumenterar vi starkt för kulturens betydelse i samhället, för att kulturpolitiken ska bli mer lik andra politikområden och för att kulturpolitiken ska anpassas till den tid vi lever i. Det räcker egentligen att konstatera att digitalisering, internationalisering och migration medfört så stora förändringar i vårt samhälle att politiken måste vara annorlunda nu jämfört med i början av 1970-talet.

Det finns dock några bedömningar i detta betänkande som jag reserverar mig mot. Det gäller förslagen inom det område som jag behärskar bäst, nämligen skatteområdet.

Enligt sina direktiv ska Kulturutredningen inte behandla frågor avseende svensk beskattning eller lämna förslag till ändringar i den svenska beskattningen. Jag kan notera att utredningen valt att bortse från denna del av sina direktiv.

Vad först gäller tankegångarna i avsnitt 10.5 om skatteincentiv för kultur som friskvårdsinsats går dessa emot grundprinciperna för bra skattelagstiftning. Skatteregler ska vara så enkla som möjligt och innehålla så få undantag som möjligt. Undantag från skatte- och avgiftsplikt för förmån som arbetsgivaren tillhandahåller innebär att beskattningen inte blir neutral och bör enligt min mening undvikas i största möjliga utsträckning, en linje som slogs fast i samband med den stora skattereformen i början 1990-talet. Då stramades skattereglerna om förmåner upp och en mängd avdrag avskaffades, t.ex. avdrag för sjukdomskostnader. Utredningens förslag innebär en återgång till ett tankesätt som gällde före skattereformen och strider dessutom – enligt min mening – mot utredningens huvudinriktning att kulturpolitiken ska

görs till ett politikområde mer likt andra. Jag vill också göra den marginella anmärkningen att man i utredningens skrivning bortser från de effekter på den pensionsgrundande inkomsten som ett undantag som det föreslagna medför för den enskilde. Slutligen bör tilläggas det inom ramen för reglerna om intern representation och personalvård kan medges avdrag för kulturella aktiviteter i begränsad omfattning.

I kapitel 13 görs bedömningar av skattereglerna med anknytning till sponsring. Jag har invändningar mot vissa delar av bakgrundbeskrivningen, mot problembeskrivningen, analysen och bedömningen.

När det gäller bakgrundbeskrivningen anser jag den beskrivning som görs av balansen mellan offentlig och enskild finansiering (och som grundar sig på en konsultrapport) som tendensiös.

I fråga om problembeskrivningen instämmer jag i att det är problem med tillämpning av gällande lagstiftning. Det är tveklöst så att den rättspraxis som gäller kan ge upphov till tolkningsproblem. Detta är givetvis olyckligt – skattelagstiftning bör vara enkel och tydlig. Det är också så att Skatteverket kan förbättra sin information och – i särskilt hög grad – rådgivning i enskilda fall. Som nämns i betänkandet har sådana initiativ också tagits under utredningens arbete. Skatteverket är fullt berett att i takt med efterfrågan utöka sin rådgivningsverksamhet.

Skatteverket har i sin verksamhet kontakt med ett stort antal branscher, organisationer och enskilda företag. När det gäller sponsring är detta en stor fråga inom t.ex. idrottsrörelsen. Samma tillämpningsproblem finns där, men den samlade idrottsrörelsen synes ha en bättre organisation för att hantera dessa. Det är alls inte så – som under utredningsarbetet har gjorts gällande från vissa håll – att rättspraxis skulle vara bättre anpassad för idrottsponsring än för kultursponsring.

Utredningen har i sin problembeskrivning och analys inte på något övertygande sätt kunnat visa att de nuvarande skattereglerna i avgörande omfattning är orsak till att sponsringen inom kulturområdet är så begränsad. Till detta kan det finnas även andra orsaker, t.ex. bristande organisation på kultursidan eller en rädsla för att sponsring kan innebära begränsningar i den konstnärliga friheten.

En effektiv beskattning bygger på breda skattebaser som har få bestämmelser om undantag. Detta möjliggör att hålla nere skattesatserna. Den svenska bolagsbeskattningens utformning efter den

stora skattereformen i början av 1990-talet är ett gott exempel på en sådan ansats. Den då internationellt sett låga skattesatsen (28 procent) får anses ha varit av stor betydelse. Numera är skattesatsen 26,3 procent. En icke avdragsgill sponsring på 100, medför alltså en skattekostnad för det sponsrande bolaget med 26,3 procent. Skulle sponsorn begränsa sitt ekonomiska bidrag till nettot efter denna skattebelastning innebär det att 73,7 procent av beloppet når den sponsrade. Detta gäller alltså i fall då någon tillräcklig motprestation inte utförs.

Utredningen resonerar om avdragsförbudet för gåvor som sådant. Jag kan bara konstatera att ett avskaffande av detta är omöjligt som enskild åtgärd. Ett avskaffande av detta förbud skulle kräva ett antal andra ingrepp i lagstiftningen för att förhindra missbruk

Det jag nu sagt ska inte tolkas som att jag anser att sponsring av kultur i sig är fel eller att kulturen inte behöver större resurser. Tvärtom, kulturens kärnverksamhet måste kunna växa, medan dess administration ska kunna rationaliseras.

I betänkandet beskrivs att en särskild utredning arbetar med frågorna om skatteincitament för gåvor till bl.a. ideell verksamhet. Den utredningen har en för ändamålet lämplig sammansättning. Det är min övertygelse att skattefrågorna utreds bäst där.

Slutligen vill jag erinra om att vi i Sverige inte längre har varken arvsskatt, gåvoskatt eller förmögenhetsskatt. Detta bör påverka enskilda personers agerande i vissa situationer.

Särskilt yttrande av experten Bo Netz, Finansdepartementet

Kommittén har i sina direktiv fått en uttrycklig restriktion av regeringen beträffande skatteområdet. För de utredningsuppgifter som behandlas i direktiven gäller generellt att kommittén inte ska behandla frågor avseende svensk beskattning eller lämna förslag till ändringar i den svenska beskattningen (dir. 2007:99, s. 10).

Trots direktivens restriktion behandlar kommittén – utöver utländska regelverk på skatteområdet – även svensk beskattning och ger detta område ett förhållandevis omfattande utrymme. Kommittén gör framförallt bedömningar beträffande utformningen av den svenska beskattningen i flera avseenden, bl.a. beträffande möjligheten till avdrag för gåvor och s.k. sponsring samt beträffande skatteincitament för kultur som en slags friskvårdsinsats.

Jag tvingas konstatera att kommittén därmed agerar i strid med de direktiv som regeringen beslutat om. Detta finner jag anmärkningsvärt.

Jag vill i sammanhanget dessutom framhålla följande.

Skatteincitament för kultur som en friskvårdsinsats skulle utgöra ett avsteg från de grundläggande principerna om enhetliga och neutrala skatteregler som 1990 års skattereform vilar på och där ambitionen även fortsättningsvis bör vara att både begränsa och nogsamt pröva s.k. skatteutgifter i skattesystemet men även att förhindra och motverka att beskattningen av löneinkomster och förmåner urholkas eller snedvrids genom olika typer av undantag.

Beträffande sponsring gör kommittén gällande att det skulle vara möjligt att förtydliga och förenkla reglerna om s.k. sponsring. Vad som redovisas ger dock inte något stöd för detta påstående. Sponsringsfrågan har varit föremål för diskussion sedan många år och frågan om möjligheten till en förtydligande skattemässig reglering av sponsring har på riksdagens begäran resulterat i en översyn. Slutsatsen av översynen är att detta inte är möjligt inom ramen för de grundläggande beskattningsprinciperna om att gåvor inte får dras av och att avdrag bara medges för utgifter för inkomsternas förvärvande. Rätten till avdrag får i stället avgöras från fall till fall vid rättstillämpningen. Dåvarande regeringen har redovisat resultatet av översynen till riksdagen (Skr. 2003/04:175).

Dagens förbud i skattelagstiftningen avseende avdragsrätt för gåvor har ansetts vara principiellt viktigt. Det har ansetts angeläget att skattesystemet så långt som möjligt hålls fritt från inslag som

inte hänger samman med dess grundläggande funktion att utgöra en säker bas för finansieringen av den gemensamma sektorn. Ett annat skäl mot avdragsrätt för gåvor är att stödet inte på vanligt sätt blir föremål för en årlig och samlad prövning i samband med regeringens och riksdagens budgetberedning.

Särskilt yttrande av experterna Per Byström och Helene Biller, Utbildningsdepartementet

Vi delar inte uppfattningen att Kungl. biblioteket bör ges ett kulturpolitiskt uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna.

Utredningens förslag om att Kungl. biblioteket bör ha en nationell överblick över bibliotekssektorn är vagt och opreciserat och det är oklart vilka åligganden eller ansvar detta skulle innebära för Kungl. biblioteket.

Kungl. biblioteket är primärt ett forskningsbibliotek och en infrastruktur för forskning – inte en kulturmyndighet. Kungl. biblioteket bör därför inte inordnas i en ny centraliserad organisation för sådana myndigheter. Det skulle också vara olämpligt att ge Kungl. biblioteket ett ansvar, om än otydligt, för ledning av bibliotekssektorn. Tidigare erfarenheter ger inte grund för att det skulle vara ändamålsenligt att ge Kungl. biblioteket ett sådant formellt styrningsansvar. Kungl. biblioteket utför ibland vissa gemensamma uppgifter såsom arbete med indikatorer och inköp av licenser etc. för forskningsbibliotek (dock ej för folkbibliotek) men har inte några egentliga samordnande eller styrande uppgifter. Att Kungl. biblioteket saknar sådana samordnande uppgifter har bidragit till att skapa förutsättningar för att det i dag finns ett gott och nära samarbete mellan Kungl. biblioteket och de övriga stora forskningsbiblioteken vid universitet och högskolor. Kungl. bibliotekets roll som ett ledande forskningsbibliotek har härigenom kunnat utvecklas på ett positivt sätt. Att tillföra Kungl. biblioteket helt andra typer av uppgifter skulle riskera att försvaga dess förmåga att fylla sin roll som forskningsbibliotek och forskningsinfrastruktur. Det finns därför starka skäl att avvisa förslaget att Kungl. biblioteket skulle få en nationell samordningsroll för bibliotekssektorn.

Referenser

- ABM-centrum, *Utvärdering av projektet ABM-centrum 2004–2007*, 2008.
- A Creative Economy Green Paper for the Nordic region*, Nordic Innovation Centre, Nov 2007, 2007.
- Almquist, K. Daal, C. & Engström, K., "Det svenska smörgåsbordet dukas om" i *Aba Sweden*, KK-stiftelsen, 2001.
- Almquist, K., Engström, M. & Olausson, K. red., *Blandade upplevelser. En förstudie om svensk upplevelseindustris möjligheter, med förslag till åtgärder*. KK-stiftelsen, 2000.
- Anderson, C., *The Long Tail*, Svensk övers. Long Tail. Bonnier Fakta. Stockholm 2007.
- Anheier H. & Raj Isar, Y., *Conflicts and Tensions. The Cultures and Globalization Series 1*, 2007.
- Arbete för nöjes skull – Var finns jobben inom upplevelsenäringen?* Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Ura 2001:3, 2001.
- Arvidsson, H. & Berntsson, L., *Makten, socialismen och demokratin. Om det förstatligade samhället*. Lund 1980.
- Asplund, J., *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Bokförlaget Korpen. Mölnlycke, 1991.
- Atran, S. & Medin, D., *The Native Mind and the Cultural Construction of Nature*. 2008.
- Att leva på sin talang – kreatörers behov av entreprenörskap*, KK-stiftelsen, 2005.
- Attityd 07 – Är studenterna morgondagens företagare?* Nutek, Drivhuset, M. Mohlin marknadskommunikation AB, 2007.
- Babah, H. (1990), "DissemiNation: Time, Narrative and the Margins of the Modern Nation, I *Nation and Narration*, H. Bahabab red. London. Routledge, 1990.
- Bakhtin, M., *Speech Genre and Other Essays*, Austin: University Of Texas Press. 1986.

- Baklien, B. & Carlsson, Y., *Helse och kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsning på kultur og helsefremmende virkemiddel*, NIBR:s projektrapport 2000:11. Oslo: NIBR; 2000. 21, 2000.
- Bamford, A., *The Wow Factor. Global Research Compendium on the Impact of the Arts in Education*, 2006.
- Beckman, S. & Månsson, S., *Kultursverige 2009. Problemanalys och statistik*, 2008.
- Bennich-Björkman, L., *Statstödda samhällskritiker*, Stockholm: Tiden, 1991.
- Berggren, H. & Trägårdh, L., *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Norstedts. Falun, 2006.
- Berglund, B. & Holmberg I., *Den regionala utvecklingen och politiken*. Institutet för regionalforskning (SIR), Rapport 118, Östersund:SIR, 2000.
- Björkegren, D., *Filmens företag*. Stockholm: Nerenius & Santénius, 1994.
- Blomgren, A-M & Blomgren, R., *Det ostyrbara pastoratet. Teaterpolitikens nätverk*. Forskningsrapport 02:03, Högskolan i Trollhättan/Uddevalla, 2002.
- Boëthius, U., *När Nick Carter drevs på flykten*. Södertälje: Gidlunds, 1989.
- Borgegård, LE., Fransson, U., & Lundin L., *Artikeln Arbete. I Sveriges Nationalatlas*. Bandet Arbete och fritid, 1999.
- Bordeiu. P. *Konstens regler 1992. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, svensk övers. 2000.
- Braun, E. & Lavanga, M., *An International quick Scan of National Policies for Creative Industries*. European Institute for Comparative Urban Research (EURICUR) Erasmus University Rotterdam, 2007.
- Boverkets rapport (1995:7) *Den måttfulla staden*, 1995.
- Breitenstein O. & Wikander, E., *Kila på bio. Köp en livsstil*, på uppdrag av en arbetsgrupp inom Statens ungdomsråd samt Barnfilmrådet. Stockholm: Liber förlag, 1979.
- Brown J. & Stephens, E., *Teaching young adult literature. Sharing the connection*. Belmont (CA): Wadsworth Publishing, 1995.
- Burdett. *City-building in the age of global urban transformation*, 2006.
- Bygren L.O., Weissglas, G., Wikström, BM., Konlaan, BB., Grjibovski, AM., Karlsson, AB., Andersson, SO., Sjöström, M., *Cultural, Participation and Health: A Randomized Controlled*

- Trial *Among Medical Care Staff*, kommande i *Psychosomatic Medicine*, 2009.
- Carlsson, L., "Meacenas socialiserad", *Konservativ framtidspolitik*, Föreningen Heimdal 1891–1961, s. 9–14, 1961.
- Castells, M., *The Information Age. Economy, Society and Culture*, svensk översättning 2000. Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Daidalos, Uddevalla. Del I, Nätverkssamhällets framväxt. Del II, Identitetens makt. Del III. Millenniets slut, 1996.
- Caves, R E., *Creative industries: Contract between art and commerce*. Harvard University Press, 2002.
- Creative Industries Mapping Document*, Department of Culture, Media, and Sports (DCMS), 2001.
- Culture, trade and globalization, questions and answers*. United Nations Educational, Scientific and Cultral Organization (Unesco) <http://www.unesco.org/culture/industries/trade/index.shtml>, odaterat.
- Cunningham, S., *From Cultural to Creative Industries: Theory, Industry, and Policy Implications*. Creative Industries Research and Application Centre, Queensland University of Technology, 2001.
- Dahlgren, B., *Regionala tillväxtavtal för samspel mellan uppifrån och nerifrån – Tulipanos eller Kejsarens nya kläder?* i K. Haraldsson Kjell, *Tankar kring lokal och regional utveckling inför det nya årtusendet – antologi från forskarforum 1999*. Institutet för regionalforskning (SIR), Rapport 116, Östersund:SIR, 2000.
- Dahlström M, m.fl., *Kreativa näringar i Stockholmsregionen*. Storstadspolitik 3:2004. Regionplane- och trafikkontoret i Stockholms landsting, 2004.
- Dahlström M, m.fl., *Film och regional utveckling i Norden*. Svenska Filminstitutet och Nordregio, 2005.
- Demokratisk kulturpolitik 1938 AE*, Tal och skrifter III. Sthlm, 1945.
- Den kreativa sektorn*. Regionförbundet Östsam, Rapport 2006-03-14, 2006.
- Den kulturella välfärden. Elitens privilegium eller möjlighet för alla?* Svenska folkets kulturvanor 1976–1999. Statens kulturråd, 2002.
- Ds 1989:36 *Kultur i hela landet*.
- Ds1989:46 *Symfonierna och samhället*.
- Ds 2004:49 *Föreningsliv, makt och integration*.
- Douglas, M., *How Institutions Think*, 1986.

- Eagleton, T., *En essä om Kultur*. 2000. Svensk övers. Daidalos 2001.
- Ej till salu: Rapportserien Till varje pris slutrapport* Statens ungdomsråd Stockholm: Liber förlag, 1981.
- Ekström, S., *Makten över kyrkan, om Svenska kyrkan, folket och staten*, Stockholm: Verbum, 2003.
- Elias, N., *Sedernas historia*, 1989.
- Engberg, A., *Demokratisk kulturpolitik*. Stockholm. 1938
- Eskilsson, T., m.fl., "God affär satsa på regional film" i GP 1996-08-14, 1996.
- European Cultural Values*. European Commission september, 2007.
- European Cultural Values. Special Euroarometer*. Europeiska kommissionen 2008.
- European Parliament Resolution on Cultural Industries*, (2003), European Parliament, 2003.
http://encata.org/downloads/Report_Cultural_Industries.pdf 2003.
- Fem forskare om kulturkommersialism*, Statens kulturråd Stockholm: Liber Förlag, 1982.
- Florida, R., *The rise of the creative class. And how it's transforming work. Leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books, 2002.
- Florida, R., *The Rise of the Creative Class*. Svensk övers. *Den kreativa klassens framväxt*. Daidalos, Göteborg, 2006.
- Folkhälsoinstitutet *Kultur för hälsa. En exempelsamling från forskning och praktik*. R 2005:23, 2005.
- Forsman, A., "Konstnärspolitiska dilemman", i *KulturSverige 2009* Beckman, S. & Månsson, S. (red.). Linköpings Universitet/SweCult, 2008.
- Frykman, J., *Dansbaneeländet*. Stockholm: Natur och kultur, 1988.
- Gasslander, O., *Bank och industriellt genombrott*. Stockholms Enskilda bank kring sekelskiftet 1900. I – II. Stockholm 1956.
- Giddens, A., 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Svensk övers. 2005. *Modernitet och själv-identitet. Självet och samhället I den senmoderna epoken*. Daidalos. Uddevalla, 2005.
- Glasius, M., Kaldor, M. & Anheier, H., *Global Civil Society 2002*, Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Glesbyggsverket 2007, *Sveriges gles- och landsbygder 2007*.
- Gustavsson, B., *Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*, 1996.

- Gustavsson, L., *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under medeltidsveckan på Gotland*, Nora: Nya Doxa, 2002.
- Gustavsson, M., *Makt och konstsmak. Makt och motsättningar: den svenska konstmarknaden 1920–1960*, 2002.
- Gustavsson, N., *Svensk forskning – rik på upplevelser*. Vinnova Rapport VR 2004:07, 2004.
- Gustavsson, N., *Upplevelseindustri – Marknadens logik och organisatoriska förutsättningar. En teoretisk genomgång av sektorns grundläggande struktur*. ITPS, PM 2008:005, 2008.
- Habermas, J., "Modernity Versus Postmodernity", *New German Critique*, 22, Winter. 1981.
- Habermas, J., *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*, Cambridge, MA, 1989.
- Harding, S., *Is Science Multicultural, Post Colonialism, Feminism, and Epistemology*, Indianapolis: Indiana University Press. 1998
- Hardt, M. & Negri, A., *Empire*. Cambridge (University Press. 2000
- Havelock, E., *Preface to Plato*. 1963.
- Havelock, E., *The Literate Revolution in Greece and its Cultural Consequences*. Princeton University Press. 1982.
- Health Development Agency *Art for health. A review of good practice in community-based arts projects and initiatives which impact on health and wellbeing*.
<http://www.nice.org.uk/nicemedia/documents/artforhealthsum.pdf>, London: Health Development Agency, 2000.
- Hessler, C.A., *Staten och konsten i Sverige*, Stockholm: Norstedts, 1942.
- Heywood, P., Jones, E. & Rhodes, M. (eds), *Developments in West European Politics*. London: Palgrave, 2002.
- Hillström, M., *Ansvar för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872–1919*, Linköping Studies in Arts and Sciences No. 363, Norrköping: Linköpings universitet, 2006.
- Hjort, D. & Johannisson, B., *Entreprenörskap som skapelseprocess och ideologi*. Czarniawska B. (red.), *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber ekonomi, 1998.
- Holmberg, S. & Weibull, L. (red.), *Skilda världar. Trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-undersökningen 2007. SOM-rapport nr 44.

- Högskoleverket. *Core Curriculum – en bildningsresa, Utvärdering och beskrivning av ett bildningskoncept för högskolestudenter*, 2001:20 R, 2001.
- Högskoleverket. *Högskolorna och arbetsmarknaden*. 2007:7R, 2007.
- Glesbygdverket 2007, *Sveriges gles- och landsbygder 2007*.
- Individundersökning 2007: *Svenskarnas användning av telefoni och Internet, Post- och telestyrelsen*, PTS-ER-2007:26.
- Inglehart, R. & Welzel, Ch., *Modernization, Cultural Change and Democracy*. Cambridge University Press, 2005.
- IIPS, i korthet nr 5, *Det växande tjänstesamhället präglas av materiell konsumtion*, 2008.
- Jalakas, I., *Smockor och smek: hotande läsning: om ungdomstidningar*. På uppdrag av en arbetsgrupp inom Statens ungdomsråd. Stockholm: Liber Förlag, 1980.
- Jansson, J. & Powers, D., ”Att leva på kultur”, i *Forskningsrapport Centre for Research on Innovation and Industries Dynamics*. Uppsala universitet 2008:1, 2008.
- Jansson, E., *Paradoxen (s)om entreprenörskap: En romantisk ironisk historia om ett avvikande entreprenörskapande*. Doktorsavhandling, Stockholms universitet, 2008.
- Johansson, B.O.H., *Den stora stadsomvandlingen. Erfarenheter från ett kulturmord*. Regeringskansliets arbetsgrupp för arkitektur och formgivning. 1997.
- Johansson, A., *På vilken fråga är länsbiblioteket ett svar? en utredning av Länsbibliotek Västmanlands framtida roll och inriktning*, 2008.
- Jönsson, T., *Att vara eller inte vara stiftelse. Frågan om organisationsform för Värmlands museum*. 2006.
- Karlsson, D., *Den ofrivillige företagaren*. Nätverksatan kultur i Väst, 2002.
- Karlsson, D., *En chimär av endräkt. Ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik*, 2003:12
- Karlsson, H., *Handslag, famntag, klapp eller kyss. Konstnärlig forskarutbildning i Sverige*, 2002.
- Keating, M. & Loughlin, J., *The Political Economy of Regionalism*, London: Frank Cass, 1997.
- Keating, M., *The New Regionalism in Western Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 1998.
- Keating, M., *Territorial Politics and the New Regionalism*. in Heywood et al. (eds) *Developments in West European Politics*, London: Palgrave, 2002.

- KK-stiftelsen. *Upplevelseindustrin i Sverige 2003. Statistik och jämförelser*, 2003.
- Klassicism och bungyjump. Upplevelseindustrin och behovet av konstnärligt utbildade*. Högskoleverkets rapport 2005:40, 2005.
- Konstnärernas inkomster – en statistisk undersökning av SCB inom konstområdena 2004–2005*. Konstnärsnämnden, 2009.
- Kreativ tillväxt? – En rapport om ”kreativa näringar” i politik och statistik*. ITPS, Regeringsbrevsuppdrag nr. 7 2007 Dnr. 1-010-2007/0027, 2007.
- Kuhn, T., *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
- Kulturbidrag – effektiv kontroll och goda förutsättningar för förnyelse?* RiR 2008:14, Riksrevisionen 2008.
- Kultur + Entreprenörskap = Tillväxt!?* En inventering av kulturellt skapande och entreprenörskap i samspel som skapar förutsättningar för tillväxt. FBA Holding AB, maj 2008, 2008.
- Kulturens finansiering 2007. Kulturen i siffror 2008/7*. Kulturrådet 2008.
- Kultur- och upplevelsesektorn i Västra Götaland. En studie av sysselsättning, företag, entreprenörskap och utbildningar 2000–2005*. Rapport tillväxt och utveckling 2008:05, Västra Götalandsregionen, 2008.
- Kultur og næring*, St.meld. nr. 22 (2004–2005). Det Kongelige Kultur- og kyrkjedepartementet, 2008.
- Kultur+ Entreprenörskap = Tillväxt*, FBA Holding AB, 2008.
- Kulturen i tillväxtprogrammen – en innehållsredovisning*, Statens Kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Svenska Filminstitutet, 2005.
- Kulturen utredd*. Tidningsartikel Industria nr 7 1952.
- Kulturrådet 2007/4360, *Hinder och framgångsfaktorer för samverkan kulturliv och skola*, 2007.
- Kulturrådet 2008:2, *Kulturen i siffror*, Studieförbunden, 2007.
- Kulturrådet 2008:3, *Kulturen i siffror*, Folkbiblioteken, 2007.
- Kultursverige 2009 – problemanalys och statistik*. SweCult, 2008.
- Kylhammar, M., *Frejdiga framstegsmän och visionära världsmedborgare. Epokskiftet 20-tal – 30-tal genom fem unga och Lubbe Nordström*. Akademeja. Uddevalla 1994.
- Kåring-Wagman, A., *Forskardag om folkbibliotekens uppdrag – En dokumentation*. Svensk biblioteksforening april 2008.

- Köping, A-S., Lantz, J. och Stenström, E., *Kulturens ekonomisering*, i Beckman S. & Månsson, S. (red.), KulturSverige 2008. Linköpings universitet/SweCult, 2008.
- Larsson, T., "Cultural Policy in Sweden" i Peter Duelund (red.): *The Nordic Cultural Model*, Copenhagen: The Nordic Cultural Institute, 2003.
- Lewis, J., *Art, Culture, and Enterprise – The politics of art and cultural industries*. London: Routledge, 1990.
- Lindberg, B. i SvD 6/8 2008, *Fäderneslandet, en kärlek som slocknat*.
- Linderoth, J. & Ulrika Bennerstedt, U., *Att leva i World of Warcraft – tio ungdomars tankar och erfarenheter*, Stockholm: Medierådet, 2007.
- Linderborg, Å., *Socialdemokraterna skriver historia. Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007*. SOM-rapport 2008:13. SOM-institutet 2008.
- Longino, H.E., *Value and Objectivity*, in Curd, M. & Cover, J.A. eds. *Philosophy of science*, London: W. W. Norton & Company. 1998.
- Lyotard, J-F., *The Postmodern Condition*, Manchester; Manchester University Press. 1974.
- Länsmuseernas samarbetsråd 2007-10-07, *Museikostnader 2006*.
- Lönnroth, E., *Den stora rollen. Kung Gustaf II spelad av honom själv*. Norstedts. Stockholm. 1986.
- Markör AB, *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Unizone, 2005."*
- Markör AB, *En utvärdering av Riksutställningars utställning: "Se hjärnan, 2005."*
- McLuhan, M., *Understanding Media*. 1964. Svensk övers. *Media*. Stockholm, 1967.
- McLuhan, M., *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto 1962. Svensk övers. *Gutenberggalaxen: den typografiska människans uppkomst*. PAN/Norstedts 1967.
- Meidal, B. *Från profet till folktribun: Strindbergsfejden 1910–12* 1982.
- Mellander, Ch. & Florida, R., *The Creative Class or Human Capital. Explaining Regional Development in Sweden*. 2006.
- Melldahl, E., Nämnden för hemslöjdsfrågor, *Svensk hemslöjd eller hemslöjd i Sverige*, 2004.
- Miljömålsrådet, *de facto 2006 – miljömålen på köpet*, 2006.
- Miljömålsrådet, *Miljömålsrådets utvärdering av Sveriges miljömål Miljömålen: nu är det bråttom!* 2008.

- Mills, W.C., *White Collar. The American Middle Classes*. New York University Press, 1951.
- Molander, P., *Den centrala förvaltningens struktur. Rapport till 2006 års förvaltningspolitiska kommitté*, 2008.
- Munkhammar, J. & Sanandaji, N. *Kreativitet och konkurrenskraft – en kritisk granskning av rådande teorier om urban utveckling*. Stockholms handelskammare Rapport 2008:2.
- Musik- och kulturskolerapporten 2007*, SMOK, Musikaliska Akademien 2005.
- Musik för miljoner. En utvärdering av länsmusikreformen*. Kulturrådet 1994.
- Musik 2004–2005. Kulturen i siffror 2007:1*, Kulturrådet 2007.
- Månsson, S., *Civilsamhället: Ideellt kulturarbete inom frivilligorganisationer*, publicerat på www.kulturfakta.se, inhämtat 2009-01-26.
- McIntyre, S., *Art and Industry: Regional Film and Video Policy in the UK*, in A. Moran (eds) *Film Policy. International, National and Regional Perspectives*. London: Routledge, 1996.
- McQuail, D., *McQuail's mass communication theory*. London: Sage, 2000.
- Naturvårdsverkets rapport 5653, 2006, *Kommunernas – miljömålsarbete – Redovisning av ett regeringsuppdrag*, 2006.
- Naturvårdsverkets rapport 5808, 2008, *Med andra ögon Naturmöten med invandrare*, 2008.
- Nilsén, T. & Brattell-Grip, A-K.: *En del av världen*. Ekonomisk analys av symfoniorkestrar 2005. QNB, Svensk Scenkonst, 2005.
- Nielsen, T., *Funk. En tillväxtmodell för upplevelseindustrin*. KK-Stiftelsen, 2006.
- Nordic Innovation Centre
(<http://www.nordicinnovation.net/article.cfm?id=1-834-716>, 2006.
- Nordström, B., *Infrastruktur för framgångsrik amatörkultur*, Stockholm: Amatörkulturens samrådsgrupp, ax, 2008.
- Nutek, *Hemslöjden som näringsgren. Redovisning av Nuteks regeringsuppdrag*, Dnr: 31-2008-3003, 2008.
- Nya kulturvanor*, Svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv 1976–2006. Kulturrådet, 2008.
- O'Connor, J., *The cultural and creative industries: a review of the literature. A report for Creative Partnerships*. School of Per-

- formance and Cultural industries, The University of Leeds, 2007.
- O'Reagan, T., "Cultural Policy: Rejuvenate or Wither." in *Professorial Lecture public lecture series 2001*. Brisbane: Griffith University, 2001.
- Olsson, L-E., *Ett delvis ensamt liv. En studie av människor som inte deltar i föreningslivet*, 2007.
- Om kulturen och den nya tekniken*. Kulturrådet 2004.
- Om läsning – mer eller mindre. En kommenterande jämförelse av fem läsvanestudier*. Rapport från Kulturrådet 2004.
- Kruhlik, C., "Gender and the Biological Science", in Curd, M. & Cover, J.A. eds., *Philosophy of Science*, London: W. W. Norton & Company. 1998.
- Orkester nu. Svenska orkestrar och deras verksamhet*. Rapport från Statens kulturråd, 2000:3.
- Pettersson, R. *Fädernesland och framtidsland; Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering*. Umeå. 2001.
- Pettersson, Th., *Regions in Contemporary Society: Eroded by Human Well-being, Supported by Cultural Diversity*. 2008.
- Pettersson, Th., *Unga sjunga med de gamla. En jämförande analys av hur blivande vuxna ser på demokrati och politik*. Manuskript.
- Pettersson, Th. & Esmer, Y., *Vilka är annorlunda. Om invandrades mote med svensk kultur*. Integrationsverkets rapportserie 2005:3.
- Pierre, J. (ed), *Debating Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Postman, N., *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York. 1985. Svensk övers. *Underhållning till döds*. Prisma 1986.
- Premfors, R, Ehn, P, Haldén, E & Sundström, G., *Demokrati & byråkrati*. Stockholm 2003:
- Prognos Arbetsmarknad kultur 2008–2009*, AF Kultur Rapport tillgänglig via <http://www.arbetsformedlingen.se>, 2008.
- Putnam, Robert D., *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, 1996.
- Putnam, R., *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York, 2000.
- Qvarsell, R. i "Blir man frisk av kultur?" i Beckman, S. & Månsson, S. (red.), *KulturSverige 2009*, Norrköping: SweCult, Linköpings universitet, 2008.

- Regeringskansliet. *Kultur i skolan. En skrift om regeringens satsning under 1999–2003*, 2005.
- Riksantikvarieämbetet, *Förslag till nya kriterier för statens ägande och förvaltning av kulturfastigheter. Åtterrapporing enligt regeringsuppdrag 2008*. Dnr. 101-2002-2008, 2008.
- Riksantikvarieämbetet, *Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige Slutredovisning av regeringsuppdrag*, 2008.
- Riksarkivet, PM, *Att bevara digitala handlingar. Förslag till framtida inriktning*.
- Riksrevisionen 2004:15. *Offentlig förvaltning i privat regi – statsbidrag till idrottsrörelsen och till folkbildningen*, Stockholm, 2004.
- Riksrevisionen, *Statens insatser för att bevara de kyrkliga kulturminnena*, RiR 2008:2.
- Riksutställningar, *Årsredovisning 2007*.
- Riksutställningar, Blom, A. *Rapport med skolan som arena – en studie av vandringsutställningen Matomat*, 2003.
- Rotblatt, S., *The Modern University and its Discontents*, 2006.
- Rådet för arkitektur, form och design, *Hemslöjden inspirerar! – samtal och tankar om tradition och förnyelse inom hemslöjden*. Rapport 2007/2.
- Rådberg, J., *Drömmen om atlantångaren. Utopier & myter i 1900-talets stadsbyggande*. Atlantis. 1997.
- Säid, E., *Orientalism*. 1978. Svensk övers. 1993.
- Sandler, J., *Folkbildningens grundproblem*. I ”Tiden”, 1912.
- Sassen, S., *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press. 2001.
- Sassen, S., Why cities matter. I ”Cities, Achitecture and Society. 10. Mosta Internazionale di Architettura. La Biennala di Venezia. 2006.
- SCB. *Befolkningsförändringar*, Del 3.
- SCB. *Befolkningsstatistik*, Del 2.
- SCB. *Historisk statistik för Sverige*, Del 1.
- SCB. *Statistisk årsbok över Sverige 2008*.
- Scenkonstens publik 1989–2007*. SOM-rapport 2008:16. SOM-institutet 2008.
- Scottish Executive. *Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, 2005.
- Lewis, S., *Main Street* (1920).

- Skolverket. *Utbildningsstatistik rörande de kompletterande utbildningarna under 2006*, 2007.
- Slöjdcirkus – att iscensätta ett estetiskt lärande. Sammanfattande forskningsrön om slöjdcirkus*. Sammanställning av forskarrapport av Susanne Björkdahl Ordell, Gunni Kärrby.
- Smith, P., *Cultural Theory; an Introduction*, London :Blackwell. 2001.
- SOM-institutet, Åsa Nilsson, SOM-rapport 2008:13, SOM, *Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007*.
- SOU 1945: 22, *Ungdomen och nöjeslivet, Ungdomskommitténs betänkande del III*.
- SOU 1952:23, *Bokutredningen*.
- SOU 1954:2, *Musikliv i Sverige*.
- SOU 1972:45, *Kulturminnesvård*.
- SOU 1972:66, *Ny kulturpolitik*. Betänkande av Kulturrådet.
- SOU 1973:53, *Filmutredningens slutbetänkande*.
- SOU 1974:5, *Litteraturutredningen.s*
- SOU 1975:38, *Barn: rapport från barnmiljöutredningen. Nr 8, Barnkultur*. av Almqvist S. och B. Isaksson.
- SOU 1975:14, *Konstnärerna och samhället*.
- SOU 1984:30, *Läs mera*.
- SOU 1985:84, *Kulturpolitikens inriktning*.
- SOU 1990:39, *Konstnärernas villkor*.
- SOU 1990:44, *Demokrati och makt i Sverige*.
- SOU 1992:63, *Regionala roller. En perspektivstudie*.
- SOU 1992:66, *Västsverige – region i utveckling*.
- SOU 1995:27, *Regional framtid*.
- SOU 1995:84, *Kulturpolitikens inriktning*.
- SOU 1995:85, *20 års kulturpolitik 1974–1994*. En rapport från Kulturutredningen.
- SOU 1997:57, *I medborgarnas tjänst. En samlad förvaltningspolitik för staten*.
- SOU 1997:92, *Medieföretag i Sverige – Ägande och strukturförändringar i press, radio och TV*.
- SOU 1997:183, *Arbete åt konstnärer*.
- SOU 1997:184, *Generella konstnärsstöd*.
- SOU 1997:190, *Konstnärernas verksamhetsinriktning och ekonomiska förhållanden*.
- SOU 1998:166, *Regional frihet och statligt ansvar – en principiell diskussion*.

- SOU 1998:190, *Konstnärernas verksamhetsinriktning och ekonomiska förhållanden.*
- SOU 1999:30, *Yttrandefriheten och konkurrensen – Förslag till mediekoncentrationslag m.m.*
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati! Politik och folkstyrelse för 2000-talet.* Demokratiutredningens slutbetänkande.
- SOU 2000:75, *Mötesplats för design och konsthantverk, .*
- SOU 2000:85, *Regional folkstyrelse och statlig länsförvaltning.*
- SOU 2000:91, *Hälsa på lika villkor.*
- SOU 2002:78, *Arkiv för alla – nu och i framtiden.*
- SOU 2003:21, *Konstnärerna och trygghetssystemen.*
- SOU 2003:81, *Skyddet för kulturmiljön.*
- SOU 2003:118, *Allmänna samlingslokaler – demokrati, kultur, utveckling.* Utredningen om allmänna samlingslokalers slutbetänkande.
- 2003:129, *KB – ett nav i kunskapsambället.* Sveriges nationalbibliotek. Verksamhet och visioner.
- SOU 2004:59, *Kvinnors organisering,* betänkande av Utredningen om statligt stöd för kvinnors organisering.
- SOU 2005:3, *Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.*
- SOU 2005:56, *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige.*
- SOU 2006:19, *Att återta mitt språk – åtgärder för att stärka det samiska språket,* betänkande av Utredningen av finska och sydsamiska språken.
- SOU 2006:34, *Den professionella orkestermusiken i Sverige.*
- SOU 2006:42, *Plats på scen.* Betänkande av Kommittén för jämställdhet inom scenkonstområdet.
- SOU 2006:45, *”Det ser lite olika ut...” En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn.* Bilaga till betänkandet *Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen.*
- SOU 2006:45, *Tänka framåt, men göra nu – Så stärker vi barnkulturen, del 1.*
- SOU 2006:68, *Klenoder i tiden.* En utredning om samlingar kring scen och musik.
- SOU 2006:79, *Integrationens svarta bok – Agenda för jämlikhet och social sammanhållning.* betänkande av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- SOU 2006:115, *Eftergymnasiala yrkesutbildningar – beskrivning, problem och möjligheter.*

- SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*.
SOU 2007:50 *Tid för mångfald och Mångfald*.
SOU 2007:66, *Rörelser i tiden*. Folkrorelseutredningens slutbetänkande.
SOU 2007:98 *Karriär för kvalitet*, Befattningsutredningens slutbetänkande.
SOU 2008:26, *Värna språken – förslag till språklag*.
SOU 2008:27, *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*, Betänkande av Gymnasieutredningen.
SOU 2008:29, *Yrkes högskolan. För yrkeskunnande i förändring*.
SOU 2008:59, *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten*, Betänkande av Idrottsstödsutredningen.
SOU 2008:109, *En hållbar lärarutbildning*, slutbetänkande lärarutbildning från Utredningen om en ny lärarutbildning.
SOU 2009:118, *Styra och ställa*. Slutbetänkande från 2006 års förvaltningskommitté.
State of the English Cities (Parkinson, Champion, Simie et al 2006).
Statens konstråd, *Årsredovisning 2007*.
Statens konstråd, Catharina Gabrielsson, 2000, *Den stora skalan*.
Statens kulturråd 2002, *Den kulturella välfärden. Elitens privilegier eller möjlighet för alla? Svenska folkets kulturvanor 1976–1999. En rapport grundad på välfärdsstatistiken ULF*.
Statens kulturråd 2004, *Strategi för arbetet med kultur och folkhälsa*.
Statens kulturråd 2007, *Kulturen i siffror 2006:3*.
Statens kulturråd 2008, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*.
Statens kulturråd, 2006, *Kulturen i siffror 2006:3*, s. 5.
Statens kulturråd, 2007, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*, s. 5.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror/2007, Museer och konsthallar 2006*, s. 22–23, 27, diagram 15–17, Tabell 6.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*, tab. 3.1.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007:5, Musik 2006*.
Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//1, Musik 2004–2005*.

- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//6, Museer och konstballar 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008.1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:2, Studieförbunden 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:3, Folkbiblioteken 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:5, Musik 2006*. s. 21. diagram 4.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror//1. Musik 2004–2005*, Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regional perspektiv*. sid. 12 tab. 1.4, 1.5.
- State of the English Cities* (Parkinson, Champion, Simie et al 2006).
- Statens kulturråd 2002, Den kulturella välfärden. *Elitens privilegier eller möjlighet för alla? Svenska folkets kulturvanor 1976 – 1999. En rapport grundad på välfärdsstatistiken ULF*.
- Statens kulturråd 2007, *Kulturen i siffror 2006:3*.
- Statens kulturråd 2008, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*.
- Statens kulturråd, 2006, *Kulturen i siffror 2006:3*, s. 5.
- Statens kulturråd, 2007, *Kulturen i siffror 2008:7, Kulturens finansiering 2007*, s. 5.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror//2007, Museer och konstballar 2006*, s. 22–23, 27, diagram 15–17, Tabell 6.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006:3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regionalt perspektiv*, tab. 3.1.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007:5, Musik 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//1, Musik 2004–2005*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2007//6, Museer och konstballar 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:1, Teater och dans 2006*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:2, Studieförbunden 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:3, Folkbiblioteken 2007*.
- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2008:5, Musik 2006*. s. 21. diagram 4.

- Statens kulturråd, *Kulturen i siffror//1. Musik 2004–2005*, Statens kulturråd, *Kulturen i siffror 2006//3. Offentliga kulturinsatser 2005 i regional perspektiv*. sid. 12 tab. 1.4, 1.5.
- Statistiska centralbyrån, Kungl. bibliotket, *Forskningsbiblioteken 2007. Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*
- Statistisk Årsbok 2008.*
- Statskontoret 2003:15, *Folkbildningsrådets myndighetsroll*, Stockholm.
- Statskontoret, 2005:9, *Nya former för Statens konstråds verksamhet*.
- Statskontorets PM 2007/99-5, *Statliga myndigheter 2007*.
- Statskontoret, 2008/74-5, *Konkurrensutsatt verksamhet II – en analys av omfattningen av statliga myndigheters konkurrensutsatta verksamhet, 2008*.
- Stempel, P. *Länsmusikens skolkonsertverksamhet*, Stiftelsen framtidens kultur och Stiftelsen Musik i Halland, 2002.
- Stenström, E., *Konstiga företag*. Stockholm: EFI, 2000.
- Svenska kommunförbundet, 2003, *Vem tar hand om kultur och fritid i Sveriges kommuner*.
- Sundgren, P. *Kulturen och arbetarrörelsen. Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*. Carlsson. 2007.
- Svensk biblioteks förening, 2007, *Sverige – så in i Norden efter. En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige, 2007*.
- Svensk biblioteks förening, *Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekens betydelse för integration, 2008*.
- Svensk Biblioteks förening, *Kommunala biblioteks föattare om bibliotek, 2008*.
- Sveriges hembygds förbund, *Hembygds föreningarnas samlade tillgångar och verksamhet, 2003*.
- Sveriges kommuner och landsting, 2004, *Om kultur- och fritidssektorerna. Kostnader*.
- Sveriges kommuner och landsting, 2005, *Landstingsanställd personal 2004. Sammanställning grundad på Landstingsförbundets personalredovisning per den 1 november 2004, Tab. 3A*.
- Svenska kyrkans utredningar 2003:3. *Kyrkan mitt i musiklivet. Utredningen om kyrkomusikens ställning som en del av det offentliga musiklivet i Sverige*. Uppsala, 2003.
- Svensson P. *Konstnären i kulturpolitiken: en utredning om konstnärer, kulturpolitiken och arbetsmarknaden*. Stockholm: Konstnärsnämnden, 2008.

- Talboks- och punktskriftsbiblioteket, 2008, *Framtidsstrategi*. Regeringsuppdrag i regleringsbrevet för 2008.
- Taylor, C., 1994????
- Thavenius, J., Persson, M. & Aulin-Gråhamn, L., *Skolan och den radikala estetiken*, 2004.
- The economic impact of the cultural sector in Scotland*. Scotecon. [http://: www. scotecon.net](http://www.scotecon.net), 2004.
- The economy of culture in Europe*, Study prepared for the European Commission. (Directorate General for Education and Culture), KEA, 2006.
- Theorell, T.(red.), *När orden inte räcker*. Stockholm: Natur och Kultur, 1998.
- Theorell, T., "Efterord" i *Kultur för hälsa*, Stockholm: Folkhälsoinstitutet, 2005.
- Throsby, D., *Economic and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Till varje pris: debattskrift om fritidens kommersialisering*. Statens ungdomsråd, 1978.
- Tocqueville, A.D., *Om demokratin i Amerika*, Bok I, Stockholm: Atlantis, 1997.
- U1. En utställning om en industris födelse, uppväxt och tillväxt*. KK-stiftelsen, 2008.
- Undersøgelse af regionale filmfonde*, Kulturministeriet och Erhvervsministeriet, danska regeringen, maj 2001.
- Undervisningsministeriet 2008. *Kulttuuriseteli/Kultursedel. Työnte-kijän omaehtoisen kulttuuritoiminnan verovapaus/Skattefrihet för arbetstagarens frivilliga kulturverksamhet*, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:13, Helsingfors: Undervisningsministeriet, Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen, 2008.
- Ungdomsstyrelsen *Fokus 06. En analys av ungas kultur och fritid*, Stockholm, 2007:4.
- Uppföljning av pensionsvillkoren inom scenkonstområdet*. Rapport från riksdagen kulturutskott 2008.
- Upplevelseindustrin 2004 Statistik*, KK-stiftelsen, 2004.
- Upplevelseindustrin i Sverige 2003. Statistik och jämförelser*. KK-stiftelsen, 2003.
- Vækst via oplevelser – en analyse af Danmark i oplevelseøkonomien*. Erhvers- og Byggestyrelsen, 2008.
- Virdebrant, C-E., *Reformer och anslagsutveckling på kulturområdet 1960/61–1985/86*. Utbildningsdepartementet, offsettryck, 1986.

- Vogel, J., Amnå, E., Munck, I., Häll, L., Hjerm, M., & Johansson, S.E., *Föreningslivet i Sverige: Välfärd, Socialt kapital, Demokratiskola, Levnadsförhållanden*, Rapport nr 98, Statistiska centralbyrån, 2003.
- Waters, M., *Globalization*, London: Rutledge. 1995.
- Welzel, Ch. & Deutsch, F., *Value Patterns in Europe and the United State: Is there a Transatlantic Rift?* I Anheier & Isar (red). *The Cultures and Globalization 1. Conflicts and Tensions*. Los Angeles, 2007.
- Wennerhag, M., Holm, H., Lindgren, J., Nordvall, H. & Sörbom, A., *Aktivister. Sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyelse*, Stockholm: Atlas, 2006.
- Wetterberg, O. *Monument och miljö. Perspektiv på det tidiga 1900-talets byggnadsvård i Sverige*. Chalmers Tekniska högskola. 1992.
- Wijkström, F. & Lundström, T., *Den ideella sektorn: Organisationerna i det civila samhället*, Stockholm: Sober förlag., 2002.
- Wijkström, F. & Einarsson, T., *Från nationalstat till näringsliv? Det civila samhällets organisationsliv i förändring*, Stockholm: Handelshögskolan, 2006.
- Åman, A. *Sigurd Curman. Riksantikvarie – Ett porträtt*. KVHAA. Stockholm 2008.
- Öberg, S. & Springfeldt, P. (red.). Artikeln *Rörlighet*. I *Sveriges Nationalatlas*. Bandet *Befolkningen*, 1991.
- Östlund Bäckehag, A-C., *En rapport från Konstkonsulenterna i Sverige*, 2008.

Kommittédirektiv

Kulturpolitikens inriktning och arbetsformer

Dir.
2007:99

Beslut vid regeringssammanträde den 28 juni 2007

Sammanfattning av uppdraget

En kommitté skall se över kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer och lämna förslag om de förändringar som följer av kommitténs överväganden. Kommittén får även lämna författningsförslag.

Kommittén skall bl.a. överväga:

- behovet av förändringar i de nationella målen för kulturpolitiken,
- möjligheterna till utveckling och förnyelse av det kulturpolitiska samspelet mellan staten, landstingen och kommunerna,
- möjligheten att tydliggöra statens långsiktiga uppgifter och åtaganden inom kulturområdet,
- förutsättningarna för att bredda ansvaret för kulturverksamheter i samhället hos både offentliga organ och enskilda aktörer,
- prioriteringar av statens insatser bl.a. för hur kulturpolitiken kan samspela med andra relevanta samhällsområden.

Kommittén skall också behandla den statliga förvaltningsorganisationen inom kulturområdet, det statliga institutionsväsendet och de statliga stödordningarna.

Uppdraget skall redovisas senast den 31 december 2008.

Bakgrund – kulturpolitikens framväxt

Dagens kulturpolitik har vuxit fram under lång tid. Många svenska kulturinstitutioner kan härleda sitt ursprung flera hundra år tillbaka. Statsmakterna har vid olika tidpunkter under 1900-talet gjort kulturpolitiska ställningstaganden som än i dag har aktualitet. En samlad kulturpolitik i dagens mening formulerades dock först under åren 1974–76 genom tre kulturpolitiska propositioner med åtföljande riksdagsbehandling (särskilt prop. 1974:28, bet. 1974:KrU15, rskr. 1974:248).

1974 års kulturpolitik grundades på att riksdagen beslutade om särskilda övergripande mål. Dessa skulle styra den statliga verksamheten men var också avsedda att fungera vägledande och pådrivande för politiken i landsting och kommuner. Politiken utgick från en bred genomgång av kulturpolitikens olika avsnitt. Stor vikt lades bl.a. vid vad som benämndes fritt kollektivt skapande och studieförbundens verksamhet. Statens kulturråd inrättades som en ny förvaltningsmyndighet inom kulturområdet och stödet till fristående kulturarrangemang utanför de offentliga institutionerna ökades.

De centrala, statliga kulturinstitutionerna blev inte föremål för några mera omfattande förändringar vid denna tidpunkt, utan den tydligaste profileringen kom att gälla utbyggnaden av regionala kulturinstitutioner för teater, musik och museer. Här skulle staten och landstingen samverka. Länsstyrelserna gavs en ny roll i den regionala kulturminnesvården – numera kulturmiljövården.

Den inriktning som kulturpolitiken fick 1974 kom i allt väsentligt att gälla oförändrad under två decennier. Under 1990-talet gjordes en utvärdering som presenterades i betänkandet Tjugo års kulturpolitik (SOU 1995:85) och en samlad översyn av en parlamentarisk kommitté, den s.k. Kulturutredningen i betänkandet Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84). Dessa betänkanden låg till grund för en ny proposition om kulturpolitikens långsiktiga inriktning (prop. 1996/97:3). Efter riksdagens behandling fastställdes nya mål för en nationell kulturpolitik (bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129). De markerade inte något avgörande brott mot de tidigare målen men betonade t.ex. värdet av kulturell mångfald. Vidare gavs bevarande och brukande av kulturarvet plats bland målen och detta har kommit att motsvaras av att museerna efter hand fått en mer framskjuten plats i den kulturpolitiska debatten. I propositionen underströks litteraturens och läsandets betydelse

samt konstnärernas villkor. En bibliotekslag infördes. Inga större förändringar i fråga om politikens inriktning har därefter gjorts.

Behovet av en översyn

Regeringen anmälde i budgetpropositionen för 2007 (prop. 2006/07:1, utg.omr. 17, s. 61, bet. 2006/07:KrU1, rskr. 2006/07:37) att den – med hänsyn till det senaste årtiondets förändrade samhällssituation – avsåg att under mandatperioden pröva hur de nuvarande kulturpolitiska prioriteringarna och strukturerna förhåller sig till dagens samhälle.

Den kulturpolitik som förts sedan 1974 präglas av de grundsatser som slogs fast vid denna tidpunkt och de arbetsformer som då hade utvecklats. Det är den tidens syn på bl.a. fördelningen i offentligt och enskilt ansvar, på relationen mellan nationellt och internationellt arbete, på förvaltningens uppgifter och på kulturinstitutionernas roller, som kommit att utmärka kulturpolitiken. I synen på kulturens finansiering märks alltjämt tydligt 1970-talets likhets-tecken mellan det samhälliga ansvaret och offentlig finansiering. Trots att mer än tre decennier med genomgripande samhällsförändringar passerat har inte någon avgörande förändring skett av vare sig inriktning eller förutsättningar för kulturpolitiken. Kulturpolitiken bör dock följa, spegla och bidra till samhällsutvecklingen. Behovet av en bred översyn av kulturpolitikens inriktning och arbetsformer är därför stort. Nedan följer en redovisning av de områden där det är särskilt motiverat med översyn och förnyelse.

Kulturpolitikens mål

De nu gällande nationella målen för kulturpolitiken är:

- att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande,
- att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar,

- att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället,
- att bevara och bruka kulturarvet,
- att främja bildningssträvandena samt främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.

Målen har nu funnits i ett decennium. I de flesta hänseenden uttrycker de värderingar som fortfarande torde möta bred enighet medan de i andra hänseenden kan te sig föråldrade. Målen är också allmänt hållna och ger därför inte vägledning för politiska prioriteringar. Likaså är de formulerade och beslutade enbart som mål för en avgränsad kulturpolitik men de berör i hög grad också andra politikområden. Det finns också skäl att överväga överensstämmelsen mellan målen och de medel genom vilka de kan förverkligas. Kulturpolitiken kan inte i samma utsträckning som hittills avse insatser inom det egna avgränsade fältet. Bland annat på denna grund finns det skäl att se över de kulturpolitiska målen.

Regeringens utgångspunkt för kulturpolitiken är tilltron till kulturens egenvärde och den kreativitet den föder. Ur enskildas engagemang och i mötet mellan människor skapas kulturen. Genom möten och dialog mellan olika kulturer och individer skapas förståelse. Kulturens frihet skall värnas och främjas. Kulturen är en sammanhållande kraft i de mänskliga gemenskaperna. Den är nödvändig för samhällets, demokratins och förvärvslivets existens och utveckling. Det konstnärliga skapandet och människors ideella kulturengagemang behövs i det demokratiska samtalet och skall därför tas till vara och uppmuntras. Professionella kulturskapare skall ha goda villkor. Kulturarvet skall vara en angelägenhet och rättighet för alla. Samernas och de andra nationella minoriteternas kultur och historia skall uppmärksammas. Kulturens värden skall vara tillgängliga för alla – genom bildningsarbete, genom möjligheter till eget skapande och genom möjlighet att ta del av professionellt konstnärligt skapande. Jämställdhet skall vara en central fråga för kulturpolitiken.

Sambället ansvar för kulturområdet

Kulturpolitiken har i hög grad byggt på ett samspel inom den offentliga sfären mellan stat, landsting och kommuner. Detta samspel skall även framgent vara en hörnsten. Staten, landstingen och kommunerna skall tillsammans svara för den offentliga sektorns insatser för kulturområdet. Det är emellertid av grundläggande betydelse att dessa insatser också knyter an till, samspelar med och understödjer kulturengagemanget hos de enskilda medborgarna och hos dem som engagerar sig på frivillig basis. Ideella krafter lägger en viktig grund, t.ex. genom samlingslokaler, för kulturen och möjligheterna att förverkliga kulturpolitikens mål. Medborgarnas efterfrågan utgör också det professionella kulturutbudets viktigaste ekonomiska och kommersiella grundval. Föreningslivet har en särskild betydelse för kulturlivet i vårt land.

De samverkansformer inom den offentliga sektorn som etablerades under 1970-talet, i första hand kring den gemensamma finansieringen av de regionala kulturinstitutionerna, skapades som ett sätt för staten att stimulera kommunerna och landstingen till ökade insatser på kulturområdet. Även efter det att nätet av institutioner i allt väsentligt byggts ut och fungerat i flera decennier, har de yttre formerna för samverkan förblivit i huvudsak oförändrade. Under denna tid har emellertid synen i landsting och kommuner på den egna kulturpolitiska rollen förändrats och utvecklats. Många landsting och kommuner utvecklar självständigt sin kulturpolitik och har egna kulturpolitiska ambitioner. Samtidigt har former och praxis för statens styrning av den kommunala sektorn utvecklats på många punkter. Likaså har de regionala samarbetsformerna förändrats. Nya landsting har bildats i Skåne och Västra Götaland, som på försök har tagit över vissa statliga uppgifter. I Skåne gäller det bl.a. uppgiften att besluta om statsbidrag till regionala kulturinstitutioner enligt vad som närmare föreskrivs av regeringen. Kulturpolitiken har hittills i hög grad haft som utgångspunkt att de statliga insatserna skall följa samma modell över hela landet. Hänsynen till skillnaderna mellan olika delar av landet och hur olika regioner är organiserade talar dock för att så inte behöver vara fallet i framtiden. Så finns t.ex. särskilda behov av kulturinsatser i storstadsområdena bl.a. med tanke på betydelsen av att motverka utanförskapet i utsatta bostadsområden. Ansvarsfördelningen mellan staten, landstingen och kommunerna är en fråga som behöver lyftas fram, sett i ljuset av dagens kulturpolitiska behov och möjligheter.

Jämfört med många andra länder i Västeuropa har kulturfinansieringen i Sverige en hög offentlig andel medan bidragen från enskilda och näringsliv är mindre. När utrymmet för ökad skattefinansiering varit begränsat eller saknats har detta inneburit att kulturområdet saknat expansionsutrymme.

Dagens syn på samhälleligt ansvar innebär att även betydelsen och nödvändigheten av stöd till kulturområdet från källor utanför den offentliga sektorn bör bejakas. Det är också angeläget att ideella insatser ges större uppmärksamhet. Att se kulturverksamheternas finansiering som enbart en offentlig angelägenhet skapar en risk för att verksamheterna tappar i bred samhällsförankring. Kulturens frihet värnas bäst när den kan baseras på stöd från många källor.

Stöd från enskilda, ideella krafter och näringslivet till kulturen är av växande betydelse. Vagar att ytterligare uppmuntra och utveckla detta behöver dock sökas. Det behövs utvecklade relationer och utbyte mellan kulturliv och näringsliv. Detta inkluderar även att skapa förutsättningar för entreprenörskap och företagande för konstnärer och kulturskapare. Den s.k. upplevelseindustrin eller de s.k. kreativa näringarna med kulturella tjänster som grund, är i dag ett tillväxtområde. Dess utveckling bör främjas.

Statens ansvar och kulturpolitikens samspel med andra angränsande samhällsområden

Staten har ett långsiktigt ansvar för att stödja kulturlivets utveckling. Men det ansvaret är inte exklusivt utan bör så långt som möjligt ses som en del av ett brett samhällsansvar för kultur, dvs. ett ansvar där staten, landstingen och kommunerna har sina självklara platser men som också inkluderar hela det civila samhället, de enskilda medborgarna och näringslivet.

Med sådana utgångspunkter blir frågan om de specifikt statliga åtagandena inom ramen för de kulturpolitiska målen betydelsefull. I propositionen 1996/97:3 om kulturpolitiken finns, förutom de nationella målen, ett stort antal s.k. inriktningsmål formulerade med sikte på vad de statliga insatserna skall åstadkomma inom kulturpolitikens olika sakområden eller i relation till olika konstnärliga genrer. Därjämte har ytterligare särskilda inriktningsmål, t.ex. för arkivväsendet, kulturmiljövården samt arkitektur, formgivning och design, beslutats av riksdagen i skilda sammanhang (se

prop. 2006/07:1, utg.omr. 17, s.26). Slutligen anger regeringen ytterligare mål för myndigheternas verksamhet i de årliga regleringsbrev.

Mängden av inriktningsmål av olika art och karaktär och de andra ambitioner som uttryckts i skilda sammanhang gör det svårt att urskilja grunderna för de statliga insatserna. Det behöver bli lättare att se tydliga linjer i insatsernas inriktning.

Kulturpolitikens samverkan med andra politikområden har varit förhållandevis svagt utvecklad, även om undantag funnits, t.ex. i insatser för regional utveckling eller inom kulturmiljövården. Därmed har inte kulturens potential för olika samhällsområden tagits till vara och inte heller möjligheterna till förnyelse av kulturområdet. Också detta förhållande innebär en risk för att politikens samhällsförankring inte utvecklas såsom önskvärt.

Den statliga förvaltningsorganisationen, institutionsstrukturen och stödordningarna

Den förvaltningsorganisation, de institutioner och de redskap som kulturpolitiken byggt på och arbetat med har i flera hänseenden kunnat anpassas efter förändrade förhållanden. Den grundläggande strukturen och organisationen har dock i allt väsentligt förblivit oförändrad. Kulturområdets livskraft hör nära samman med utveckling och förändring men flera tecken pekar mot att kulturpolitiken kommit att få ett alltmer ensidigt förvaltande drag. Behovet av förnyelse och utveckling har kommit i bakgrunden. Det kan gälla svårigheter för nya uttrycksformer att få uppmärksamhet och erkännande inom kulturpolitikens ramar. Insatserna inom politikområdets olika avsnitt hänger inte till alla delar samman på det sätt man skulle önska. Det är t.ex. eftersträvansvärt att kulturinstitutionerna och det obundna kulturlivet kan utveckla ett mer fruktbart samspel. För institutionernas egen utveckling är ett aktivt jämställdhetsarbete av stor betydelse.

De statliga insatserna bör i ökad utsträckning grundas på överväganden om olika handlingsvägar för att uppnå de politiska prioriteringar som läggs fast. Detta förutsätter bl.a. att man inom politikområdet i ökad utsträckning arbetar med uppföljningar och utvärderingar av det som görs samt bygger upp en beredskap för ett kontinuerligt förändringsarbete.

Det är viktigt att politiken kan verka utifrån en modern och aktuell förvaltningsorganisation som är anpassad efter sina uppgifter och med en institutionsstruktur som på ett adekvat sätt tar om hand de statliga uppgifterna. Politiken behöver också kunna utgå från att de stödordningar som är riktade till det fristående kulturlivet, utanför de offentliga institutionerna, är rimligt avvägda.

Uppdraget

Kommittén skall utifrån kulturens egenvärde göra en samlad analys av kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer. I det ligger att kommittén skall pröva hur de nuvarande kulturpolitiska prioriteringarna och strukturerna förhåller sig till dagens samhälle och till den kulturpolitiska grundsyn som uttrycks i direktiven. Med hänvisning till de utredningsbehov som pekats ut i direktiven skall kommittén överväga följande frågor.

Kulturpolitikens mål

Kommittén skall pröva om de nationella kulturpolitiska målen från 1996 behöver ändras med hänsyn till den samhällsutveckling som ägt rum under det senaste decenniet och för att de skall överensstämma med de förslag om kulturpolitikens inriktning som kommittén redovisar. Kommittén skall lämna de förslag till förändringar som den finner motiverade.

Samhälleligt ansvar för kulturområdet

Statens ambition att verka för kulturens spridning över hela Sverige skall vara fortsatt hög. Det behövs nationella institutioner som fullgör ett tydligt och för hela landet väsentligt uppdrag. Det behövs också regionala och lokala kulturinstitutioner som bidrar till ett kulturutbud som är tillgängligt för alla, oavsett bostadsort. Det är angeläget att de olika offentliga aktörerna samverkar. Det behövs vidare ett kulturutbud som synliggör den etniska och språkliga kulturella mångfalden som en del av kulturarvet. Ursprungsfolket samernas och de andra nationella minoriteternas kultur skall uppmärksammas.

Med dessa utgångspunkter skall kommittén pröva om det finns skäl att förändra inriktningen av och formerna för det statliga stödet till den regionala nivån. Vid bedömningarna skall stort avseende fästas vid de regionala huvudmännens synpunkter. Klara ansvarsförhållanden mellan staten och landstingen och en fortsatt utveckling av det regionala kulturlivet skall eftersträvas. De offentliga kulturinstitutionerna skall ha förutsättningar att utvecklas långsiktigt. Erfarenheterna från lokala utvecklingsavtal mellan staten och kommuner i större städer skall beaktas. Kommittén skall lämna de förslag till förändringar som följer av övervägandena.

Kommittén skall hålla sig underrättad om beredningen av Ansvarskommitténs betänkande Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft (SOU 2007:10). Ansvarskommittén har redovisat förslag om hanteringen om bl.a. bidrag till kulturmiljövård samt om fördelningen av stödet till regionala kulturinstitutioner. Den kommitté som nu tillkallas bör värdera dessa förslag i relation till sina samlade överväganden.

Jämfört med många andra länder i västvärlden finansieras det svenska kulturlivet till en förhållandevis liten omfattning och andel av enskilda medel, dvs. genom kulturverksamheternas samarbete med näringslivet eller genom donationer eller annat stöd från privatpersoner eller juridiska personer.

Kommittén skall göra en fördjupad probleminventering av orsakerna till dessa förhållanden med utgångspunkten att andelen enskild finansiering inom kulturlivet bör öka, så att enskild och offentlig finansiering kan verka sida vid sida. Inventeringen skall omfatta en jämförande studie av användningen av sponsring i andra länder, med inriktning på att finna goda exempel att dra lärdom av.

De som på professionell basis utövar kultur behöver kunna göra detta på ekonomiskt rimliga villkor. Kommittén skall därför pröva hur försörjningsmöjligheterna för kulturskapare kan främjas samt identifiera de åtgärder som kan bidra till ett ökat entreprenörskap och företagande inom kulturskapande och konstnärlig verksamhet.

Kommittén skall lämna de författningsförslag som den finner motiverade. För de utredningsuppgifter som behandlas i direktiven gäller generellt att kommittén inte skall behandla frågor avseende svensk beskattning eller lämna förslag till ändringar i den svenska beskattningen. Regeringen har i budgetpropositionen för 2007 (prop. 2006/07:1, Förslag till statsbudget, finansplan m.m. s. 135) uttalat ambitionen att under mandatperioden utreda frågan om donationer till forskning och ideell verksamhet.

Det statliga ansvaret

Det behövs – inom ramen för de nationella målen för kulturpolitiken – en väl avvägd fördelning av ansvaret för kulturen mellan de parter som skall samverka. Därför behöver också staten tydliggöra sin egen roll inom kulturpolitikens ramar och koncentrera sina insatser och åtaganden med hänsyn till den rollen.

De centrala uppgifterna för staten bör vara att främja ett fritt och dynamiskt konst- och kulturliv som är öppet och tillgängligt för alla. Detta skall ha en självständigt ställning, men också tillföra olika samhällsområden och sektorer viktiga värden. Staten bör vidare främja strävanden till bildning, vård och förmedling av kulturarvet över generationsgränserna, barns och ungas rätt till kultur samt främja verksamheten vid de statliga institutionerna.

Med dessa prioriteringar som vägledning skall kommittén göra en självständig analys och bedömning av om de statliga insatserna har en rimlig och ändamålsenlig inriktning. Kommittén skall samlat pröva de statliga åtagandena och föreslå de omprioriteringar i fråga om statens kulturpolitiska insatser som kan vara motiverade. Kommittén får även lämna förslag till kompletterande formuleringar avseende det statliga ansvaret.

Regeringen har i vårbudgeten 2007 aviserat sin ambition att presentera en tydlig strategi för hur barn- och ungdomskulturen skall stärkas (prop. 2006/07:100, avsnitt 1.10, s. 50). Kommittén skall i sitt arbete hålla sig informerad om hur det ärendet bereds vidare i Regeringskansliet.

Orkesterutredningen har i sitt betänkande *Den professionella orkestermusiken i Sverige* (SOU 2006:34) redovisat förslag om bl.a. nya statliga riktlinjer för orkestermusik i Sverige. Även det statliga stödet till regional musikverksamhet omfattas av utredningens förslag. Betänkandet har remissbehandlats. Den kommitté som nu tillkallas skall vid utformningen av sina förslag väga in vad Orkesterutredningen och remissinstanserna har anfört.

Samspel med angränsande samhällsområden och med det övriga civila samhället

Kulturpolitiken bör knyta an till de samhällsfrågor som är viktiga för medborgarna.

Bland annat bör följande områden uppmärksammas:

- sambanden mellan kultur och skola, folkbildning, högre utbildning respektive forskning,
- det svenska samhällets internationalisering och integrationspolitiken,
- kulturens betydelse för ett kreativt näringsliv,
- sambanden mellan insatser för kultur och regional utveckling respektive politik för landsbygd och städer,
- sambanden mellan kultur och folkhälsa respektive hälsofrågor, samt
- utvecklingen av den kulturella dimensionen inom miljöpolitiken för att nå miljökvalitetsmålen.

Kommittén skall bedöma om dessa frågor har uppmärksamrats tillräckligt i kulturpolitiken och om det finns ett tillräckligt väl utvecklat samspel med de verksamheter inom vilka frågorna sorteras.

Kommittén skall lämna förslag till insatser för att utveckla kulturpolitikens samspel med andra politikområden. Förslagen skall utgå från de mål och prioriteringar som gäller för respektive politikområde.

Kommittén skall kartlägga kulturpolitikens samspel med det civila samhället och ideella insatser och lämna förslag till hur detta samspel kan främjas. Kulturens förmåga att bryta utanförskap och stärka individers delaktighet i samhället skall beaktas.

Den statliga förvaltningsorganisationen och institutionsstrukturen

De centrala kulturinstitutionernas roller och uppgifter behöver tydliggöras. De kulturpolitiska grunduppdragen för institutionerna skall preciseras.

Kommittén skall göra en översyn över den statliga förvaltningsorganisationen och den statliga institutionsstrukturen. Kommitténs överväganden skall syfta till att förvaltningsstrukturen under Kulturdepartementet blir tydligare, enklare samt mer transparent och funktionell.

Möjligheterna att samla de typer av förvaltningsuppgifter som i modern förvaltning brukar förknippas med de centrala förvaltningsmyndigheterna till färre myndigheter bör prövas. Kommittén

skall pröva om den nuvarande ansvars- och arbetsfördelningen mellan myndigheterna är ändamålsenlig eller om förändringar i detta hänseende bör ske. Det kan t.ex. gälla hur kulturmyndigheterna arbetar med uppföljning och utvärdering av kulturområdets verksamheter. Det kan också gälla hur ett strategiskt ansvar under regeringen för politikområdets utveckling balanseras mot ansvaret för bidragsgivning till enskilda kulturverksamheter.

När det gäller övriga kulturverksamheter för vilka staten tagit olika former av ansvar bör kommittén pröva möjligheterna att renodla den statliga organisationen till ett begränsat antal verksamhetsformer.

Kommittén skall lämna de förslag till förändringar som motiveras av övervägandena.

Kommittén skall vid översynen av kulturområdets förvaltningsorganisation beakta vad regeringen anfört i direktiven till utredningen om utvärdering av resultatstyrningen (dir. 2006:30) och utredningen om översyn av den statliga förvaltningens uppgifter och organisation (dir. 2006:123). Kommittén skall samråda med dessa utredningar.

De statliga stödformerna

Det statliga stödet till regionala kulturinstitutioner, konstnärerna och deras organisationer och enskilda kulturverksamheter och kulturprojekt skall syfta till att balansera behoven av långsiktighet och förnyelse.

Kommittén skall göra en genomgång av stödformerna. Den skall pröva om antalet stödformer kan nedbringas och om stöden kan ges med en lägre grad av detalj- eller genrestyrd inriktning. Kommittén bör identifiera om det finns stödformer som inte längre är ändamålsenliga och därför bör förändras eller utmönstras. Den bör pröva om stödordningarna är tillräckligt tydliga med avseende på vad de syftar till att uppnå, om de kan förenklas och om man kan öka insynen i hanteringen av de olika stödformerna. I syfte att öka stödets effekter bör möjligheterna att minska förvaltningskostnaderna för stödordningarna prövas.

Kommittén skall lämna de förslag som följer av dess överväganden.

Arbetsformer och redovisning av uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 22 februari 2007 tillkallade chefen för Kulturdepartementet en särskild utredare, en koordinator för museisektorn, med uppgift att pröva olika former för ökad samverkan inom museisektorn (dir. 2007:22). I koordinators uppdrag ingår att bistå den kommitté som nu tillkallas i arbetet med de fördjupningar som behövs när det gäller museerna. Kommittén skall samråda med museikoordinatoren om de lämpliga formerna för detta.

Kommittén skall inom de tidsmässiga ramarna för sitt uppdrag sträva efter en öppen dialog med kulturpolitikens olika aktörer. Den skall hålla berörda centrala arbetstagarorganisationer informerade om arbetet och ge dem tillfälle att framföra synpunkter.

Kommittén skall beräkna de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen förväntas leda till kostnadsökningar skall kommittén föreslå hur dessa skall finansieras. Utgångspunkten skall vara oförändrade kostnadsramar för den statliga kulturpolitiken.

Kommittén skall också redovisa vad förslagen får för konsekvenser för kulturområdets verksamheter och myndigheternas anställda. En referensgrupp med företrädare för samtliga riksdagspartier skall knytas till kommittén.

Kommitténs arbete skall redovisas senast den 31 december 2008.

(Kulturdepartementet)

Sammankomster 2007–2009

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
AUGUSTI 2007		
	Samverkanskommittén mellan Riksteatern och Länsteatrarna i Sverige	Resursutredningen
	Region Skånes kulturting	SKL, Sveriges kommuner och landsting
		KLYS, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsorganisation
		Statens kulturråd
		Föreningen Kultur och Näringsliv
		ABM-centrum (Ett samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer)
		Högskoleverkets ledning
		Riksrevisionen
		MOI (Numera SPRONG Kommunikationsbyrå)
		Integrations- och jämställdhetsdepartementet
		Högskoleverket (HSV)

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
SEPTEMBER 2007		
	Landstinget i Uppsala län. Konferens för länets kultur- och institutionschefer	Tekniska högskolan
	Landstinget i Värmland. ”Kulturfrukost” med politiker, kulturförvaltningar samt företrädare för det regionala kulturlivet.	Statens kulturråd
	Linköpings universitet, SweCult	DIK-förbundets styrelse (DIK – Dokumentation, information, kultur)
	MAIS, Föreningen Musikarrangörer i samverkan	Kulturrådets ledning
	Bok- och biblioteksmässan i Göteborg	Riksantikvarieämbetets ledning
	Kulturkonferens Kalmar län (regionala politiker, tjänstemän och kulturföreträdare)	Konstnärsnämndens styrelse
	Debattkväll om kulturpolitik på Stockholms Stads-teater	Länsteatrarnas samarbetsorganisation
		Länsmuseernas samarbetsråd
		Nämnden för hemslöjdsfrågor
		Folkbildningsrådet
		Folkbildningsförbundet

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
OKTOBER 2007		
Kulturutredningens regionala träff för Västra Götalands län (Göteborg)	Kulturting på Gotland	Folkbildningsrådet
Kulturutredningens regionala träff i Region Skåne (Malmö)	Kulturcheferna i Västmanlands län, seminarium	Sveriges Författarförbund
	Riksrevisionen GO 3	Landshövding Gerard Larsson
	Kommunala museers samarbetsråd	Regionförbundet södra Småland
	Länsmuseernas samarbetsråd, årsstämma	Föreningen Sveriges länsbibliotekarier
	Regionförbundet i Örebro län, kulturkonferens	Föreningen för kammarmusik
	Regional kulturkonferens i Väster-norrlands län	Kulturförvaltningen Stockholms stad
	Landstingens kulturchefer, seminarium	Folkets hus och parker
	Svenska teaterunionen	Styretredningen
	Hearing om EU:s kulturmeddelande (arrangerat av Ku-dep. och KUR)	Intresseorganisation film- och TV-producenter
	Seminarium om svensk-afrikanska kultursamarbetet (SIDA, KUR m.fl. + internationella deltagare. Arrangör: Selam)	Public Serviceutredningen

		Föreningen Kulturstorm, Umeå
		Svenska Filminstitutet
		IASPIS, International Artists Studio Program in Sweden
		Sveriges Författarförbund (WALTIC)
		Ax (Amatörkulturförbundet)
		Folkbildningsförbundet

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
NOVEMBER 2007		
Kulturutredningens regionala sammankomst i Linköping, Östra Sverige (Östergötland och Sörmland)	Riksantikvarieämbetets höstkonferens	Svenska Filminstitutet, styrelsen
Kulturutredningens regionala sammankomst i Umeå för norra Norrland	Kvalitets- och kompetensmässan	Landstingen i Södermanland kultur- och utbildning samt institutionscheferna
	Bokmässan i Örebro	Regionförbundet i Värmland samt institutionscheferna
	Malmö kulturförvaltning	Kommunala kulturchefer i Jönköpings län
	Jazzriksdagen 2007	Folk- och världsmusikrådet
	Mälardalsrådets kulturpolitiker, seminarium	Svenska Förläggareföreningen
	ABF Malmö, estraddebatt om kulturpolitiken	Svensk Scenkonst, styrelsen

		Färgfabriken
		Svenska Film- producenter
		Folkrörelsernas Arkivförbund
		Sveriges Hembygds- förbund
		Stockholms Länsbild- ningsförbund
		Medierådet
		Muslimska Studie- förbundet, Ibn Rushd
		Dansnät Sverige
		Länsbildningsförbundet i Stockholm
		Teaterhögskolan i Stockholm
		Sveriges Musik- och Kulturskoleråd
		Kultur och Näringsliv
		Sverok, Sveriges Roll- och Konfliktspele- förbund
		ABF

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
DECEMBER 2007		
	Konferens, Trollhättan talks	Vitterhetsakademien
	Konsthall C i Hökarängen. Rundabordssa- mtal om konst- politik	Svenska Förläggare- föreningen
		Företrädare för landets länsmusikorganisationer

		Riksförbundet Våra Gårdar
		Musikarrangörer i samverkan
		Dalateatern, VD Astrid Assefa
		Dramatikerförbundet
		Centrumbildningar
		Dansnät Sverige
		Teaterhögskolan i Stockholm

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JANUARI 2008		
Kulturutredningens träff i Stockholm	Umeå kommun	Kulturrådet
	Åboseminarium	Folkuniversitetet
	Lysekils seminarium	Sveriges Musikerförbund
	Offentlig workshop om kulturpolitik, Atalante i Göteborg	Sverigefinska Föreningen
		Föreningen Svenska Tonsättare
		Nämnden för Hemslöjdsfrågor, Länskonsulenterna
		Sametinget
		Kulturförvaltningen i Halland
		Ekonom. historiker Martin Gustavsson (Inst. ekon. historia vid Sthlms univ.) och Mikael Börjesson

		Johan Widén, ordf. för beredningsgruppen för konstnärlig forskning vid Vetenskapsrådet
		Riksbankens jubileumsfond
		Parlamentariska referensgruppen*
		Förvaltningsgruppen*
		Expertgruppen*
		Kungl. Konsthögskolan

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
FEBRUARI 2008		
Regional sammankomst i Örebro, Västmanland och Värmland	Seminarium om kultursponsring för institutioner, fria kulturutövare och näringslivet	Kulturfond SverigeFinland
	Åboakademiseminarium, Nurope	Weld Danskompani
	Diskussionskväll ABF	Sametinget
	Skådebanan, Världskulturmuseet i Göteborg	Förvaltningsgruppen*
	Bino Catasus, Företagsökonom vid Sthlms univ.	STIM, Sveriges Ton-sättares internationella Musikbyrå
		SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Riksförbundet Unga Musikanter
		Arrangörsföreningen
		Botkyrka kommun
		Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd

		Musikhögskolan
		Balettakademien
		Folkbildningsrådet
		Konstnärscentrum
		Musik- och scenkonstgruppen*
		Litteraturgruppen*
		KLYS, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd
		BUS, Bildkonst upphovsrätt i Sverige
		Svensk Scenkonst
		Mångkulturellt centrum

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
MARS 2008		
Regional sammankomst på Gotland	Barnkulturseminarium i Västerås	Länsmusikorganisationen i Göteborg
Regional sammankomst i Kalmar	Svenska Museers Riksförbund	Expertgruppen*
Regional sammankomst i Dalarna, Gävleborg och Uppsala	Dialog Kultur & Näringsliv, Regeringskansliet	Svenska Kammarmusikföreningen
Regional sammankomst i Halmstad		Nätverket Sveriges Designers
		Läraryrkesutbildningskommittén
		Parlamentariska referensgruppen*
		Föreningen Nerv

		Digitalt Teaterarkiv
		Biblioteksföreningen
		Stockholm Early Music Festival
		Litteraturgruppen*
		Studieförbundet Vuxenskolan
		Public service-utredningen
		Förvaltningsgruppen*
		Hallands Kulturutredning
		Företrädare för regioners arbete med den kreativa sektorn

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
APRIL 2008		
Regional sammankomst i Gävle	Kulturpedagogik.nu, konferens i Umeå	Expertgruppen*
	Träffar med de statliga kulturinstitutionerna**	Riksrevisionen
	Kultur- och Globalisering, Världskulturmuseet i Göteborg	Förvaltningsgruppen*
	Ungkulturdagarna, Riksteatern	Folkbildningsrådet
	Länsteatrarnas samarbetsråd	Romskt Kulturcenter
		Litteraturgruppen*
		Länsmuseernas samarbetsråd
		KRO, Konstnärernas Riksförbund

		DIK
		Bild- och formgruppen*
		AF Kultur, Malmö
		Assitej, Svenska Föreningen för barn- och ungdomsteater
		Sveriges Dövas Riks- förbund
		Studieförbundet Vuxen- skolan
		Referensgruppen för högre utbildning*
		SKL, Sveriges Kom- muner och Landsting
		Regionala filmresurs- centrums samarbetsråd
		Sveriges Ljudmigrerings- centrum
		LSU, Landsrådet för Sveriges Ungdoms- organisation

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
MAJ 2008		
	Svenska arkivdagarna i Göteborg	Studieförbunden
	Seminarium med Nurope, Stockholms konserthus	Rikskonserter
	Barnkulturkonferens	SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Parlamentariska referensgruppen*
		Musik- och scenkonstgruppen*
		Högskolan Södertörn

		Träff Statliga kulturinstitutioner** (vid två tillfällen)
		Kulturrådet
		Konsthall C
		Bild- och formgruppen*
		KRUS-projektet
		Litteraturgruppen
		Författarfonden
		Musik- och scenkonstgruppen*
		BUS, Bildkonst Upphovsrätt i Sverige
		Svenska Kyrkan
		Riksteatern

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JUNI 2008		
	Kulturutredningen medverkar i Almedalen	Referensgruppen för högre utbildning*
		Svenska Förläggareföreningen
		Parlamentariska referensgruppen*
		Bild- och formgruppen*
		Institutionen för folkmusik, Musikhögskolan i Sthlm
		Projektet COiMP

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JULI 2008		
	Kulturutredningen medverkar i Almedalen	

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
AUGUSTI 2008		
		Naturhistoriska riksmuseet**
		Rikskonserter**
		Autonomiutredningen, sekretariatet
		Moderna museet**
		Institutet för språk- och folkminnen**
		Livruskammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska museet**
		Riksutställningar**
		Stiftelserna Tekniska Museet, Skansen och Arbetets Museum**
		Kungliga Dramatiska Teatern**
		Forum för levande historia**
		Talboks- och punkt-skriftsbiblioteket**
		Riksteatern**
		Statens konstråd**
		SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Länsmuseernas samarbetsråd
		AX

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
SEPTEMBER 2008		
	Moderat kulturkonferens	KI, Karolinska Institutet Lars Olov Bygren
	Musikdag, Rikskonserter	Parlamentariska referensgruppen*
	Bok- och biblioteksmässan i Göteborg	Kungliga Operan**
		Folkbildningsförbundet
		SKL, Sveriges Kommuner och Landsting
		Företrädare för norrlands-länen
		MAIS
		SKL, Sveriges Kommuner och landsting
		Företrädare för Länsstyrelserna
		Danshögskolan, Efva Lilja

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
OKTOBER 2008		
		Företrädare för Kultur- och konst i Skåne
	Vetenskapliga specialbibliotek	Museikoordinator och Riksutställningar
	Symposiet Bättre vetande	Parlamentariska referensgrupp*
	Konferens i Tällberg, Kultur och entreprenörskap	Sametinget
	Konferens i Borås, Mötesplats inför framtiden	Kungl. Biblioteket
		Statens kulturråd och Filmutredningen, Mats Svegfors
		RFoD, Riksförbundet för folkmusik och dans

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
NOVEMBER 2008		
	Seminarium, Riksföreningen för konstkultur och hälsa	Parlamentariska referensgruppen*
	Konferens i Göteborg, Digital turist för en dag	DIK
	Konferens Linköpings universitet, KulturSverige Nu	Rådet för arkitektur form och design
	Konferens Svenska kyrkan, Kyrkan mitt i musiken	Företrädare för Region Skåne
	Skuggutredningen	Pensionsutredningen
	Konferens vid Linköpings universitet, Kulturvetenskapens nytta	Statens kulturråd
	Lunchsamtal, KK-stiftelsens erfarenheter från satsningar på upplevelseindustrin leder vidare in i nya program	SKL
		Riksdanskonsulent, Cecilia Björklund Dahlgren

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
DECEMBER 2008		
	Konferens, SKL	Parlamentariska referensgruppen*
	Uppföljningsmöten med utredningens referensgrupper	DIK
	Seminarium kring kulturpolitik och mångkultur	Statens kulturråd
		Företrädare för Länsstyrelsen
		Konstnärsnämnden
		ST

Regionala möten	Konferenser och seminarier	Uppvaktningar och besök
JANUARI 2009		
	Landshövdingemöte	Parlamentariska referensgruppen*
	Filmfestivalen i Göteborg	KLYS
		Filmutredningen, sekretariatet
		Stockholms kultur- borgarråd, Madeleine Sjöstedt

* Kulturutredningens referensgrupp

** Träffar kring arbetet med den statliga förvaltningsorganisationen

Kulturutredningens utlandsbesök 2007–2008	
Portugal; Lissabon Hösten 2007	Lab for Culture, Konferens
Slovenien; Ljubljana Hösten 2007	Nuropes seminarium kring “Art, Philosophy and Enterprise”, 2007
Belgien; Bryssel november 2007	Träff med Annika Strömberg, Västra Götalandsregionens kultursekretare, placerad i Bryssel.
Danmark; Köpenhamn 12 december 2007	Konferens, Regionale potentieler – kreative kommune netværk. Koblinger mellem kultur, kreative erhverv og planlægning
Kanada; Ottawa och Montreal 10–15 januari 2008	Studieresa med Botkyrka kommun och Cirkus Cirkör där man besökte bland andra: – Canada Council for the Arts – Department of Canadian Heritage – Culture Ministry of Quebec – Arts Council of Quebec – City of Montreal – Culture Montreal
Finland; Åbo januari 2008	Konferens i samarbete med Åbo Akademi, en sammanomst med bl.a. företrädare för ett antal finlandssvenska kulturfonder.
Norge; Oslo 29–30 april 2008	Kulturdepartementet: – Kultur og naering. Frivillighet – Internsjonalt kultursamarbeid – Endringer i strukturer på kulturfeltet – ABM-utvikling – Den kulturelle skolesekken Norsk kulturråd og Kulturutredningen: – Kunnskap, forskning og forvaltning
USA; Washington 8–13 maj 2008	Två svensk-amerikanska konferenser kring kultur och ekonomisk utveckling arrangerad av svenska ambassaden tillsammans med Regionförbundet i Kalmar län respektive Västra Götalandsregionen. – Using Cultural Heritage to Stimulate Economic Growth – Building on Thin Air. Art and Culture as Resources for Economical and Social Development

<p>Danmark; Köpenhamn 13 maj–14 maj 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kunststyrelsen, Vicedirektør Vagn Jelsø – Børnekulturens nätverk, chefskonsulent Jan Helmer-Petersen – Centerleder Dorte Skot Hansen, Center for Kulturpolitiske Studier, Om amatørkultur, kulturpolitisk forskning of cultural planning – Kulturministeriets departement Om styring og udvikling af statlige kulturinstitutioner ved hjælp af resultatkontrakter
<p>Holland 26–28 maj 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Jan Heeren och Lucas Winnips, City of Amsterdam Department of Social Development Arts and Culture – Robert Marijnissen, Programme Manager Creative Industries of Creative Cities Amsterdam Area – Georg Lawson och Judith van Kranendonck, Generaldirektör på Kulturdepartementet i Den Haag. – Gitta Luitton, Mondrian Foundation – Martin Berends, director of the national archive – Gottfried Wagner, Odile Chenal, Isabelle Schwartz, Taja Vovk Cepic och Katherine Watson från European Cultural Foundation, ECF – Rachida Azough och Akki Colenbrander, Kosmopolis Head Office – Laura Grijns, coordinator på SICA
<p>Storbritannien 9–13 juni 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Department for Culture Media and Sport (DCMS) – Arts Council England, Jane Archer Dance Strategy Director – Kate Oakley, Demos – Jon Kingsbury, Head of Creative Economy Innovation Programme – Hassan Bakhshi, analytiker på The UK:s National Endowment for Science, Technology and the Arts (NESTA) – Philip Spedding, Senior Programme Manager (Maecenas Initiative and A & BWorld) Arts and Business Paul Collard, Director Creative Partnership – Anthony Sargent, Director General The Sage Gateshead – Mark Robinson, Executive director Arts Council England, North East – Scottish Executive – Arts and Culture Department – Scottish Arts Council – Joanna Baker, Managing Director, Edinburgh International Festival

Kulturutredningens referensgrupper

Parlamentariska referensgruppen

Esabelle Dingizian (mp), riksdagen
 Siv Holma (v), riksdagen
 Dan Kihlström (kd), riksdagen
 Cecilia Magnuson (m), riksdagen
 Annika Nilsson (s), ABF
 Cecilia Wikström (fp), riksdagen
 Anders Åkesson (c), riksdagen

Förvaltningsgruppen

Sven Allerstrand, Chef, Statens ljud- och bildarkiv (till den
 31 december 2008)
 Ingrid Elam, Ordförande, Konstnärsnämnden
 Cissi Elwin Frenkel, VD, Stiftelsen Svenska Filminstitutet
 Kennet Johansson, Generaldirektör, Statens kulturråd
 Ann Larsson, Kanslichef, Konstnärsnämnden
 Tomas Lidman, Riksarkivarie, Riksarkivet
 Inger Liliequist, Riksantikvarie, Riksantikvarieämbetet
 Gunnar Sahlin, Riksbibliotekarie, Kungliga biblioteket

Institutioner

Arkitekturmuseet
 Forum för levande historia
 Institutet för språk och folkminnen
 Kungliga Dramatiska teatern
 Kungliga Operan
 Livrustkammaren och Skoklosters slott med Stiftelsen Hallwylska
 palatset
 Moderna museet
 Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde
 Naturhistoriska riksmuseet

Nämnden för hemslöjdsfrågor
Rikskonserter
Riksteatern
Riksutställningar
Statens biografbyrå
Statens försvarshistoriska museer
Statens historiska museer
Statens konstråd
Statens maritima museer
Statens museer för världskultur
Statens musiksamlingar
Sveriges Författarfond
Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Stiftelser

Arbetets museum
Nordiska museet
Skansen
Tekniska museet

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och samarbetsråd för länsmusik, länsteater och läns museer

Conny Brännberg (kd), Ledamot, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Monica Haider (s), Vice ordförande, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Angelica Rage (s), Ledamot, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Madeleine Sjöstedt (fp), Ledamot, Beredningen för kultur och fritid, SKL
Calle Nathanson, Handläggare, Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad, SKL
Mia Frisk (kd), Ordförande, Länsmusikens samarbetsråd
Philip Johnson (s), Vice ordförande, Länsmusikens och läns-
museernas samarbetsråd,
Göran Kåver, Länsmusikchef, Musik i Uppland
Hans Björke (s), Ordförande, Länsteatrarna i Sverige
Bertil Lindström (m), Vice ordförande, Länsteatrarna i Sverige
Tomas Melander, Chef, Teater Västernorrland, Länsteatrarna
Lennart Kollmats (fp), Ordförande, Läns-
museernas samarbetsråd
Maria Malmlof, Företrädare för Läns-
museerna

Musik och scengruppen

Magnus Aspegren, Teaterchef, Norrlandsoperan
Farnaz Arbabi, Teaterregissör
Sture Carlsson, Förbundsdirektör, Svensk Scenkonst
Linus Fellbom, Teaterregissör
Stefan Forsberg, Konserthuschef, Stockholm
Bengt Hall, Kulturdirektör, Malmö
Åsa Söderberg, VD och konstärlig ledare, Skånes dansteater
Helena Wessman, Rektor för högskolan scen och musik, Göteborg
Birgitta Winnberg-Rydh, Konstnärlig ledare, Göteborg dans och
teaterfestival
Fredrik Österling, Tonsättare och skribent

Bild och formgruppen

Johan Bengt-Påhlsson, Kulturaktivist
Päivi Ernkvist, Keramiker, skribent
Ola Gustafsson, Elastic Gallery
Ulf Kihlander, Konstnär
Ingela Lind, Konstkritiker
Jan-Erik Lundström, Museichef, BildMuseet Umeå
Magdalena Malm, Curator
Jan Nordwall, Konstnärernas Riksorganisation
Solfrid Söderlind, Överintendent, Nationalmuseum

Litteraturgruppen

Stewe Claeson, Författare och översättare
Inger Eide-Jensen, Bibliotekskonsult
Susin Lindblom, Förbundsdirektör, Dramatikerförbundet¹
Oiovio Polite, Frilansjournalist
Johan Svedjedal, Professor i litteratursociologi
Per Wirtén, Författare och redaktör

Högre utbildningsgruppen

Bengt Palmgren, Rektor, Designhögskolan i Umeå
Ivar Björkman, Rektor, Konstfack, Stockholm
Efva Lilja, Rektor, Danshögskolan, Stockholm
Bengt Kristensson-Uggla, Professor i kultur, filosofi och företags-
ledning, Åbo Akademi

¹ Har på egen begäran lämnat sitt uppdrag i gruppen den 16 januari 2009.

Birgitta Svensson, Professor i etnologi, Stockholms universitet och
Nordiska Museet

Olle Jansson, Rektor, Teaterhögskolan Stockholm

Dan Brändström, Professor, Stockholm

Arne Jarrick, Professor i historia, Stockholms universitet

Lena Johannesson, Professor i konst- och bildvetenskap,
Göteborgs universitet

Håkan Lundström, Rektor, konstnärliga fakulteten i Malmö, Lunds
universitet

Gunnar Ternhag, Professor i musikvetenskap, Högskolan i Dalarna

Johan Öberg, Forskningsledare, konstnärliga fakulteten, Göte-
borgs universitet

Regionala träffar hösten 2007 och våren 2008

Diskussionsfrågor

Kulturutredningen kommer att under hösten 2007 genomföra ett antal regionala möten i samarbete med aktörer i hela landet. Syftet är att berätta om utredningens arbete, men framförallt att lyssna och inhämta kunskap. De viktigaste frågorna är följande:

- **Vilken anser ni är statens kulturpolitiska uppgift?** Hur fördelas bäst det kulturpolitiska ansvaret mellan stat, kommun och landsting? Modeller för detta? Förebilder?
- **Vad vill ni med er verksamhet?** Vilka är era mål? Vad vill ni åstadkomma? Vilka betraktar ni som de främsta målgrupperna för er verksamhet? Hur tänker ni långsiktigt?
- Kan ni urskilja några **förändringar i samhället** de senaste 10–15 åren som förändrat förutsättningarna för ert arbete? Vilka är viktigast?
- **Hur investerar man bäst offentliga medel för att få tillstånd ett livskraftigt och dynamiskt kulturliv?** Vilka investeringar ger bäst resultat för medborgarna? Hur gör man för ”att vattna jordmånen och inte blommorna”? Hur ser ni på samarbetet med andra samhällssektorer som näringsliv, föreningsliv, ideell och kommersiell sektor? Har ni modeller? Goda exempel? Indikatorer eller mätmetoder?

- **Vilken anser ni är landstingens kulturpolitiska uppgift?** I hur hög grad kräver en nationell kulturpolitik statlig styrning och villkorade statsbidrag?
- **Vilka frågor anser ni Kulturutredningen bör prioritera i sitt arbete?** Vad är viktigast, inom ramen för direktiven, att utreda?
- **Vilka fler personer, organisationer och institutioner bör utredningen rådfråga?**
- **Vad innebär nya kommunikationsmedel och internationalisering/europeisering av kultur för er verksamhet?** Hur kan er verksamhet gynnas av internationellt kulturutbyte, EU och av den kulturella mångfald som finns i Sverige idag? Hur kan man bäst gynna barn- och ungdomskultur?
- **Vilka är era erfarenheter av att få finansiering till kulturverksamheter?** Hur arbetar ni för egen del? Har ni idéer och tankar om hur kulturpolitiken kan utvecklas inom detta område?

Forskning för kulturområdets behov

Förslag: Kulturutredningen (Ku 2007:06) anser att forskningen för kulturområdets behov behöver utvecklas och stärkas. Musei-koordinatoren (Ku 2007:02) ser forskningen som en central fråga för museiområdet som helhet, och delar Kulturutredningens analys. Våra förslag kan sammanfattas i följande punkter.

- Det bör inrättas en särskild nämnd för att bereda frågor som rör kulturområdets forskningsbehov, främst med avseende på de statliga och statsunderstödda verksamheternas behov.
- Nämnden bör disponera ett anslag för att finansiera forskning för kulturområdets behov. Vi uppskattar att anslaget bör uppgå till 150 miljoner kronor årligen. Medel bör utgå för i första hand två typer av ändamål:
 - forskning utifrån behov och problem som identifieras inom kulturområdet,
 - forskningsinfrastruktur – grundläggande katalogiserings- och analysarbete för bl.a. utbildningens och forskningens behov av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar samt informationssystem.
- Beröringspunkterna med konstnärlig forskning och utvecklingsarbete är många. Beredningen av, och anslagsfördelningen till, denna inom Vetenskapsrådet har diskuterats. Vi förordar därför att den konstnärliga forskningen knyts till den föreslagna kulturforskningsnämnden som ett tredje huvudändamål.
- Anslaget bör fördelas på ett sådant sätt att det underlättar personal- och kompetensöverföring mellan högskolan och kulturområdet på alla nivåer i de berörda yrkesgruppernas karriärvägar. Forskningsprojekt som inkluderar finansiering av doktorander och postdoktorsprojekt är viktiga medel för att uppnå detta.

- Nämnden bör vara sammansatt av representanter för kulturområdets myndigheter och för forskarsamhället samt (under förutsättning att den konstnärliga forskningen ingår i dess ansvarsområde) för den konstnärliga högre utbildningen. Inkomna ansökningar bör behandlas av sakkunniga tillsatta på basis av vetenskaplig kompetens. Ansökningar om medel till konstnärlig forskning bör dessutom behandlas av bedömare med konstnärlig kompetens.
- Anslaget till nämndens disposition bör delfinansieras genom de medel som i dag anvisas till viss forskning inom utgiftsområde 17 under anslaget 28:36 Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet (36,7 miljoner kronor). Därutöver kan ingå anslaget 27:4 Forskning och dokumentation inom medieområdet (2 miljoner kronor), samt medel som hittills anvisats till Vetenskapsrådet för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete (ca 20 miljoner kronor) under utgiftsområdet 16. De sistnämnda medlen bör även fortsättningsvis i första hand vara förbehållna konstnärlig forskning och utvecklingsarbete.
- Att omfördela kulturmyndigheternas nuvarande forskningsmedel utan att resurserna till det samlade området väsentligt ökas bedömer vi inte vara lämpligt. Det skulle innebära att flera ändamål fick konkurrera om redan knappa medel.
- Nämndens verksamhet och dess beslutsfunktioner bör regleras i särskild ordning av regeringen. Den bör knytas till en värmyndighet som kan svara för dess administration. Kulturutredningen behandlar i enlighet med sina direktiv frågan om kulturområdets förvaltningsorganisation. Lämplig värmyndighet för den nu föreslagna forskningsnämnden bör pekas ut inom ramen för detta arbete. Vi föreslår därför att nämnden för kulturområdets forskning, i avvaktan på utredningsförslagen och beredningen av dessa, knyts till en befintlig myndighet.

1 Arbetets bedrivande

Kulturutredningen (Ku 2007:06) ska enligt sina direktiv göra en samlad översyn av kulturpolitiken, dess inriktning och arbetsformer. Utredningen ska redovisa sina överväganden senast till utgången av år 2008. Uppdragets omfattning och den tid som avsatts för arbetet gör att utredningen enbart kan behandla frågor som kan anses vara av mera grundläggande eller strukturell betydelse för kulturpolitiken. Till dessa räknar vi frågan om forskning för kulturområdets behov som vi bedömer vara av strategisk betydelse. Promemorian är beredd i samråd med Museikoordinatorn (Ku 2007:02) som ser forskningen som en central fråga för museiområdet, och som delar Kulturutredningens analys. Då beredningen inom regeringskansliet är inriktad på att en forskningspolitisk proposition ska föreläggas riksdagen under hösten 2008 har vi ansett det lämpligt att redovisa utredningens överväganden om forskning i en särskild PM.

Våra överväganden bygger på Kulturutredningens hittills gjorda uppgiftsinsamling från svenskt kulturliv och på de samtal som utredningen fört med intressenter inom forskningsområdet. Häri ingår företrädare för universitet och högskolor samt för den konstnärliga forskningen. Kulturutredningen har också haft överläggningar om PM:ens innehåll med företrädare för bland annat Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Institutet för språk och folkminnen, Riksbankens Jubileumsfond (RJ) och Vitterhetsakademien. Våra överväganden bygger också på Museikoordinatorns arbete och dialog med företrädare för museerna. På regeringens uppdrag har kulturområdets myndigheter och institutioner vidare utarbetat särskilda kunskapsstrategier såsom ett underlag för den forskningspolitiska beredningen. Dessa har också utgjort ett viktigt underlag för våra överväganden, bl.a. för bedömningen av behoven av forskning inom kulturområdet.

2 Nulägesbeskrivning

Kulturens betydelse för samhället blir allt tydligare, inte minst i fråga om individens levnadsförhållanden och samhällets ekonomi. Samtidigt ökar förändringshastigheten. Kontakterna över nations- och kulturgränser ökar. Museer och andra kulturinstitutioner påtar sig nya och mer aktiva roller i den allmänna debatten. Många för-

väntar sig att kulturen ska utgöra en motor i den nya tidens kreativa samhälle. I länder som Storbritannien och Tyskland betraktar man kulturen som ett strategiskt viktigt område för samhällsutvecklingen. Därför satsar man där också på forskning bl.a. inom vad som internationellt beskrivs som Cultural Policy Research.

Även i Sverige tas många initiativ för att i samhälls- och näringslivsutvecklingen utnyttja kultur som en resurs för kreativitet. Enligt en rapport från Europeiska kommissionen svarade kulturområdet redan 2003 för 2,4 procent av Sveriges BNP.¹ Ändå finns det påfallande små resurser för tillämpad forskning för kulturområdet. Det statliga anslaget till kultur- och mediepolitiken i dag uppgår till runt 6,2 miljarder kronor. Det direkta anslaget till forskning för områdets behov uppgår dock bara till ca 40 miljoner kronor (medieforskningen inräknad). Detta är i sin tur bara ungefär 0,5 procent av statens totala forskningsbudget. Huvuddelen av dessa resurser går i dag till kulturarvsområdet. RAÄ delar i år ut 11,6 miljoner kronor till projekt.² Detta motsvarar 5 procent av ämbetets budget. Skulle motsvarande andel av budgeten för hela kulturområdet avsättas till forskningsprojekt skulle detta innebära 306 miljoner kronor. Som vi ska se är inte heller kulturarvsområdets behov helhetligt täckta.

Forskningsanslag i budgeten 2008	Anslag i miljoner kronor
Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet ³	36,7
Forskning och dokumentation inom medieområdet ⁴	2,0
Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS)	365,9
Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (FORMAS)	446,5
Verket för innovationssystem (VINNOVA)	1 945,3
Totalt för politikområdet Forskningspolitik	7 537,5

¹ *The economy of culture in Europe*, Europeiska kommissionen, 2006.

² Beslut om fördelning av FoU-medel ur 2008 års anslag, beslut 2008-01-07, RAÄ.

³ Inom utgiftsområde 17, ej inkluderat i budgeten för politikområdet forskningspolitik.

⁴ Inom utgiftsområde 17, ej inkluderat i budgeten för politikområdet forskningspolitik.

På många viktiga delar av kulturområdet saknas forskning. Samtidigt bedrivs forskning med anknytning till kulturområdet inom en mängd olika ämnen och sammanhang. För de flesta kulturinstitutioner är den humanistiska forskningen närmast till hands. Forskningsproblem med relevans för kulturområdet anknyter emellertid till forskning vid i stort sett samtliga fakulteter. Kulturmiljöområdet och museerna anknyter till miljöforskningen och – via objektbevarandet – till naturvetenskapliga ämnen som kemi och mikrobiologi. I anslutning till konstområdet pågår utvecklingen av forskning om konstnärliga processer. Forskningen om kulturens betydelse för barns utveckling anknyter till kognitionsvetenskaplig och pedagogisk forskning medan forskningen om kultur och hälsa anknyter till medicinsk forskning. Modern design och kulturuttryck som utgår från digitala media utvecklas i samspel med teknik- och systemvetenskap. Medierna studeras även i den nya och växande disciplinen medie- och kommunikationsvetenskap. Kulturområdet och kulturturen tilldrar sig dessutom en ökad uppmärksamhet inom den ekonomiska forskningen.

Intresset för, och behovet av, forskning med anknytning till kulturområdet är alltså både omfattande och mångfasetterat. Den forskning som bedrivs är dock splittrad så till vida att den återfinns inom många och små miljöer utan överskådliga inbördes sammanhang. Det är påfallande hur ofta forskningsfrågor med strategisk relevans för kulturområdet och för kulturforskningen skulle behöva organiseras tvärvetenskapligt för att lättare kunna överskrida gränserna mellan akademiska fakulteter och discipliner. Sådan forskning är emellertid svår att finansiera inom nuvarande system. En annan sida av svårigheten att överskrida gränser är att universitetsforskningen i relativt liten utsträckning utnyttjar de resurser som finns inom kulturområdet, t.ex. i form av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar.

Vi ser ett starkt behov av en större mängd strategiskt inriktad tillämpad forskning för kulturområdets behov och av utvecklingsinsatser som knyts till denna. Sådana insatser bör kunna ge ett ökat utbyte, inte minst i form av ett mer dynamiskt kulturliv. Den grundforskning som i dag bedrivs utifrån de prioriteringar som forskarsamhället gör i dag är många gånger av stort värde för kulturområdet. Den kan dock enligt vår bedömning inte ersätta den forskning som utgår från de bedömningar som företrädare för kulturverksamheterna och kulturforskningen kan göra gemensamt.

3 Bakgrunden till nuvarande förhållanden

Sammanfattning: I dag stöds sambanden mellan kultur, utbildning och forskning inte tillräckligt av den politik som förs. Det saknas organisatoriskt och ekonomiskt stöd för ett levande samspel över politikområdenas gränser. När ett särskilt kulturpolitiskt forskningsanslag inrättades vid 1980-talets slut var detta dock ett viktigt initiativ till stöd för samspelet. Ansatsen har dock inte följts upp.

Kulturområdet och universiteten har i stor utsträckning en gemensam historisk bakgrund, något som i regeringskansliet återspeglas av att de fram till 1991 sorterades under samma departement. Under lång tid var det alltså självklart att kulturområdets samband med forskningen tillgodosågs genom löpande kontakter med den humanistiska forskningen. Från tiden efter andra världskriget prioriterades forskningen ned vid museerna och de gamla lärda ämbetsverken. De konstnärliga utbildningarna har sedan skiljts från kulturinstitutionerna och akademiserats.

De institutioner där man i dag bedriver forskning med relevans för kulturområdet är många och har en varierad bakgrund. Många humanistiska ämnen som helt eller delvis relaterar till kulturområdet har funnits i universitetsvärlden under mycket lång tid och vid ett eller annat tillfälle (liksom de flesta andra discipliner) knoppats av från filosofiämnet. Andra ämnen, som t.ex. etnologi och arkeologi har i stället sitt ursprung inom kulturområdet. De har sedan kommit att skiljas från detta organisatoriskt först när gränsen mellan universitet och kulturinstitutioner skärptes under första halvan och mitten av nittonhundratalet. Detta gäller t.ex. ämnet historia i relation till Riksarkivet, etnografi och socialantropologi i förhållande till Etnografiska museet, samt etnologi i förhållande till Nordiska museet. Medan museerna under 1900-talets början ofta rymde betydande forskningsmiljöer är det i dag främst på Naturhistoriska riksmuseet som omfattande forskning bedrivs (även om mindre forskningsmiljöer också finns vid ett par andra museer).

De äldre konstnärliga utbildningarna har i flera fall sin bakgrund i yrkesskolor som upprättats vid olika tillfällen och som sedan inordnats i universitet och högskolor. Konstfack kan t.ex. spåras tillbaka till den "Söndagsritskola för Handtverkare" som grundades 1844 och som senare kom att utvecklas till Konstfackskolan, numera Konstfack. Högskola blev den först 1978. Dramatiska

Institutet har å andra sidan sin bakgrund i Dramatens utbildningsverksamhet. Många andra konstnärliga utbildningar har inordnats i redan existerande universitet och högskolor. Inordningen av de konstnärliga utbildningarna i universitetssystemet är en process som fortfarande pågår, t.ex. i form av inrättandet av konstnärliga forskarutbildningar och doktorsgrader.

Med några få undantag är den forskning som har betydelse för kulturområdet nu organiserad inom universitet och högskolor medan kulturverksamheterna bedrivs inom andra institutioner. Längre fanns det ett ömsesidigt intresse för vad som hände på andra sidan skiljelinjen. Kulturinstitutionerna ansåg sig kunna räkna med att universitetsutbildningen skulle ägna sig åt sådant som är relevant för dem. Andra samband gäller forskningens informationsförsörjning, t.ex. genom kulturinstitutionernas arkiv och specialbibliotek. Sådana finns inom flera institutioner bl.a. inom Nordiska museet, Nationalmuseum, RAÄ och Teatermuseum. Riksarkivet och landsarkiven ansvarar dessutom för historieämnets viktigaste källor.

Mycket av den humanistiska forskningens grundläggande katalogiserings- och analysarbete har länge bedrivits i nära samband med museernas samlingar och med RAÄ:s arkeologiska och antikvariska verksamhet. Med tiden har universitetsforskningen och museerna inriktat sig på skilda frågeställningar. Den kontinuerliga dialogen har försvagats.

Som ett försök att väga upp denna trend valde regeringen i slutet av 1980-talet (prop. 1986/87:80 och 1989/90:90) att införa ett nytt separat anslag för forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet (nu anslaget 28:36). De medel som då anvisades riktades dels till de delar av kulturområdet där forskningsbehoven bedömdes vara störst och dels till de där de bästa förutsättningarna fanns för att få till stånd en föredömlig hantering av forskningsfrågorna. Det innebar att Riksarkivets, RAÄ:s och Naturhistoriska riksmuseets behov prioriterades. Vissa smärre medel anvisades dessutom till ansvarsmuseernas forskning.

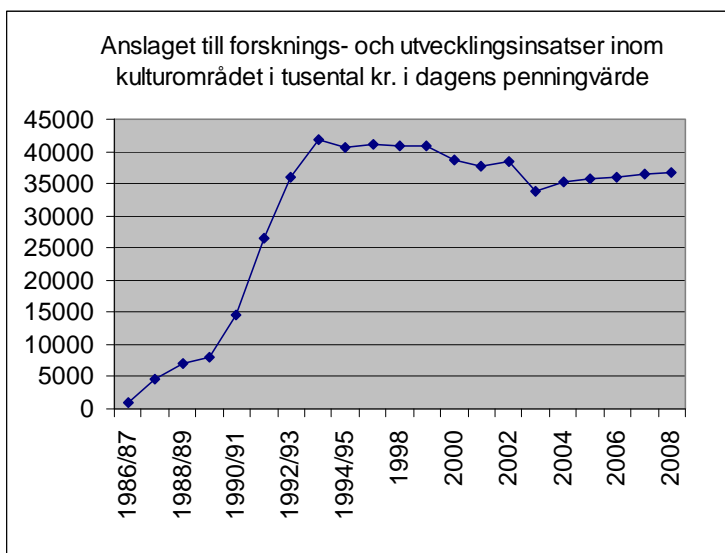
Huvudtanken var att de sektorsansvariga myndigheterna skulle beställa relevant forskning från forskare vid universitet och högskolor. I viss kontrast till denna lösning infördes också ett särskilt anslag för forskning och dokumentation om medieutvecklingen (nu anslaget 27:4). Detta går direkt till Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning (Nordicom) vid Göteborgs universitet. Som ett resultat av dessa prioriteringar går i

dag huvuddelen av de riktade forskningsmedlen till kulturområdets behov till kulturarvsområdet.

De relativt små ekonomiska resurserna för forskning för kulturområdets behov är dessutom splittrade på flera aktörer. Det har aldrig funnits någon sammanhållen och strukturerad förvaltningsorganisation inom kulturområdet som skulle kunna ta ett strategiskt helhetsansvar för forskningen, även om en sådan roll på 1980-talets diskuterades för det dåvarande Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Statens Kulturråd, som inrättades 1974, har inte haft någon verksamhet som mera uttalat varit orienterad mot forskning.

Sedan kulturdepartementet skiljdes från utbildningsdepartementet 1991 har anslagstilldelningen till forskningen inom kulturområdet varit svag, med undantag av under de allra första åren. Den borgerliga regeringen genomförde de successiva ökningarna som beslutats i den närmast föregående forskningspropositionen (prop. 1989/90:90) och tillförde även ytterligare medel i sin egen forskningsproposition (prop. 1992/93:170). Denna utbyggnad skedde parallellt med regeringens satsning på strategisk forskning inom ramen för de stiftelser som bildades med pengar från löntagarfonderna (prop. 1991/92:92). Då gjordes också den s.k. kulturvetenskapliga donationen till Riksbankens Jubileumsfond (RJ), en resurs som i dag utgör en av de få finansieringskällorna för strategisk forskning med inriktning på kulturområdet.

Sedan 1994 har anslaget till forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet successivt skurits ned för att täcka besparingar och omprioriteringar inom området. Anslagsstrukturen har således låsts fast i vad som på tidigt 1990-tal tänktes vara en etapp i ett uppbyggnadsskede. I dag uppgår det direkta anslaget till forskning för kulturområdets behov till 36,7 miljoner kronor. Kulturområdets myndigheter har därefter löpande argumenterat för behovet av forskningsinsatser som ett sätt att utveckla sina ansvarsområden.

4 Forskning för och om kulturområdets verksamheter

Sammanfattning: Utredningens slutsats är att medlen för forskning för kulturområdets behov inte är tillräckliga. Kulturpolitisk forskning är ett internationellt växande fält som i Sverige bedrivs i ett litet antal relativt små forskningsmiljöer. Medel saknas i dag för att rikta forskningen mot de problem som för närvarande är mest strategiskt relevanta för kulturpolitiken. Flera fakulteter saknar självklara samarbetspartners inom kulturområdet.

I takt med att kulturområdet i många länder omorganiserats och blivit allt mer resultatorienterat har såväl förvaltningens som politikens behov av kvalificerad forskning om kulturpolitikens konsekvenser blivit allt mer trängande. Vad som internationellt beskrivs som Cultural Policy Research har i bl.a. Storbritannien, Tyskland, Finland och Nederländerna varit föremål för betydande satsningar under de senaste tio årtjugor. I flera av dessa länder finns fristående forskningsinstitut som t.ex. European Institute for Comparative Cultural Research (ERICarts). I andra länder, däribland Sverige, bedrivs den inom ramarna för universitetsväsendet och ibland i nära samband med grundutbildningen.

I Sverige utförs relevant forskning bland annat på olika ämnesinstitutioner, som t.ex. de humanistiska estetiska ämnena. Forskning om kulturpolitik bedrivs dock framför allt vid Centrum för kulturpolitisk forskning vid Bibliotekshögskolan i Borås samt vid Tema Kultur och samhälle (Tema Q) vid Linköpings universitet. I det förstnämnda gäller forskningen i första hand kulturpolitikens historiska utveckling. I det senare fallet både bruket av kulturarv och historia och mer samtidsorienterade kulturstudier.

Även den ekonomiska och övriga samhällsvetenskapliga forskningen kring kulturturism förtjänar att nämnas. Det senare är ett område där Sverige rent ekonomiskt sett skulle kunna tjäna mycket på en mera offensiv forskning. Man kan t.ex. jämföra med Danmark där man nyligen investerat 50 miljoner danska kronor i grundandet av ett forskningscentrum för ”kultur- och upplevelsesökonomi”.

Inom medieområdet bedrivs mer eller mindre områdesrelevant forskning vid landets medievetenskapliga institutioner. Det är dock bara en mycket begränsad del av denna forskning som är inriktad på de offentliga verksamheterna. Nordicom Sverige, ett forskningsinstitut vid Göteborgs universitet är finansierat över statsbudgetens medieområde. Nordicom Sverige sammanställer bland annat regelbundna statistiköversikter över svenskarnas medievanor.

Dessa översikter täcker i viss utsträckning även områden som är relevanta även för det övriga kulturområdet, t.ex. försäljningen av böcker och musik i Sverige. Däremot saknas regelbundna statistiska kartläggningar av kulturinstitutionernas verksamheter. Därtill kommer breda frågor om kulturens utveckling. I detta obeforskade fält ingår bl.a. de kulturprodukter som importeras utan statligt stöd (inklusive mycket av invandrarkulturen, ungdomskulturen och den kommersiella kulturen), liksom många av de följder som den digitala explosionen kan komma att få för kulturlivet.

Den begränsade finansieringen av forskning för kulturområdets behov innebär att det finns växande forskningsområden som saknar självklara samarbetspartners inom kulturområdet. I detta sammanhang kan nämnas den medicinska och vårdvetenskapliga forskningen om sambandet mellan kulturupplevelser och hälsa. Både kvantitativa och kvalitativa studier från många länder visar på tydliga samband men forskningsområdet fortfarande i sin linda. Kunskaperna om hur kulturupplevelser i praktiken kan användas för att förbättra människors hälsotillstånd är fortfarande mycket begränsade. Satsningen på kultur och hälsa inom ramarna för

Vetenskapsrådets anslag är ett steg i den riktningen. Den saknar dock organisatoriskt samband med kulturområdet. Möjligheter att finansiera humanistisk och konstnärlig forskning uppbyggd i samarbete med det växande intresset inom medicinsk och vårdvetenskaplig forskning skulle enligt vår bedömning kunna vara av stor strategisk betydelse.

Forskningen om kulturupplevelsens betydelse för barns och ungas lärande befinner sig i ett liknande läge. Inom både kognitionsvetenskaplig och pedagogisk forskning ökar intresset. Där emot är sambandet mellan denna forskning och forskningen inom de humanistiska estetiska ämnena betydligt svagare. Som Aktionsgruppen för barnkultur påtalat i betänkandet *Tänka framåt men göra nu* (SOU 2006:45) ingår även kulturens tillgänglighet för barn och unga i det i stort sett obeforskade området.

5 Kulturområdets grundläggande kunskapsresurser: infrastruktur för forskning och andra aktörer

Sammanfattning: ABM-området och kulturmiljövården hanterar stora delar av den humanistiska forskningens grundläggande kunskapsresurser i form av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar och informationssystem. Hanteringen av dessa resurser är en central del av den humanistiska forskningens infrastruktur. För att den ska kunna utnyttjas på ett rimligt sätt krävs emellertid att den sorteras och tillgängliggörs i kontinuerlig dialog med forskningen.

ABM-området och kulturmiljövården hanterar stora delar av den humanistiska forskningens grundläggande kunskapsresurser i form av museer, arkiv, bibliotek och andra samlingar och informationssystem. Hanteringen av dessa resurser är en central del av den humanistiska forskningens infrastruktur. Ska de komma forskningen – för att inte tala om andra samhällsaktörer och allmänheten – till del krävs det att de sorteras och tillgängliggörs, till exempel genom digitalisering.

Arkivutredningen har i betänkandet *Arkiv för alla – nu och i framtiden* (SOU 2002:78) understrukit betydelsen av att tillgängliggöra arkiven för nya grupper men också konstaterat att arkivmyndigheterna saknar resurser för detta. Kulturinstitutionernas

insatser att förmedla kunskap till medborgarna sammanfaller i den meningen med universitetens tredje uppgift. För att detta arbete ska kunna genomföras på ett kompetent sätt krävs att de som utför det har nödvändiga kunskaper för detta praktiska arbete och samtidigt är insatta i vilken information som efterfrågas av allmänheten, forskarsamhället och andra relevanta aktörer. Också pedagogiskt kunnande är av stor betydelse.

Genom digitaliseringen blir det möjligt att tillgängliggöra månghundraåriga arkiv som efterfrågas bl.a. för släktforskning. Historiska dokument, arkeologiska och kulturhistoriska föremål och fasta fornlämningar tillgängliggörs för allmänheten genom publicering på nätet. Flera vetenskapliga tidskrifter ges ut av kulturmyndigheterna. Institutet för språk och folkminnen bedriver forskning om bl.a. dialekter, folkminnen och historiska ort- och personnamn, vilken kan beskrivas som grundforskning med god potential att generera material för framtida forskning och analys. Nämnas kan också Riksarkivets arbete med Svenskt diplomatarium, dvs. med publiceringen av svenska medeltidsdokument.

Naturhistoriska riksmuseet är något av ett särfall i dessa sammanhang eftersom det dels bedriver naturvetenskaplig forskning, dels har jämförelsevis stora resurser för detta arbete. På vissa sätt påminner museets roll i den naturvetenskapliga forskningen om den funktion som inom humanistiska områden fylls – eller skulle kunna fyllas – av andra museer. Museets samlingar är av stor betydelse som en del av infrastrukturen för forskningen om biologisk mångfald, EU tillerkänner museet status som ”Major Research Infrastructure”. Samtidigt kan även de naturvetenskapliga museernas resurser för att bevara och hantera sina samlingar ifrågasättas, något som görs i betänkandet *Kunskap för biologisk mångfald* (SOU 2005:94).

Eftersom bearbetning och publicering inte alltid sker i nära kontakt med pågående forskning är det inte säkert att forskningsanknytningen är så god som den borde vara. Det är till nackdel för båda parter. De mycket begränsade resurser som Riksarkivet och andra myndigheter inom ABM-området och kulturmiljövården har för forskning och forskningsinfrastruktur kan jämföras med det anslag på nära 20 miljoner kronor (varav 10 miljoner som engångsbelopp) som för 2007 tilldelades Statens arkiv för ljud och bild (SLBA) i samband med digitaliseringen av arkivmaterial där.

Det är också SLBA som tillsammans med KB står bakom LDB-centrum (Centrum för långsiktigt digitalt bevarande) vid Luleå tekniska universitet. Dessa satsningar på digitalisering är synnerligen välbehövliga som insatser för forskningens grundläggande infrastruktur. Både SLBA och KB är myndigheter som sorterar under utbildningsdepartementet. Även KB:s samband med övriga forskningsbibliotek garanterar ett mer kontinuerligt kunskapsutbyte med universitetsvärlden. Nu återstår att tillgodose motsvarande behov hos de myndigheter och institutioner som sorterar under Kulturdepartementet.

6 Behovet av utvecklade kontaktytor mellan kulturområdet och forskningen

Sammanfattning: Ett gott samarbete mellan kulturlivet och forskarvärlden förutsätter ett kontinuerligt utbyte av personal. Detta blir allt viktigare när forskningen utvecklas snabbare. Möjligheterna för kulturområdets personal att forskarutbilda sig och delta i forskningsprojekt blir därmed strategiskt avgörande.

Ett gott samarbete mellan kulturlivet och forskarvärlden förutsätter ett kontinuerligt utbyte av personal. Då får forskare erfarenhet av kulturvärlden och kan ställa relevanta frågor, medan de som arbetar i t.ex. museer, arkiv och kulturmiljövården blir uppdaterade med den forskning som bedrivs på vetenskapliga institutioner. Detta blir allt viktigare när forskningen utvecklas allt snabbare. Detta gäller inte minst integrationen av genus- och etnicitetsproblematiserande perspektiv i analys av kulturarvet, musei- och konstpedagogisk forskning, tekniska kemiska lösningar på problem med föremålsbevarande eller helt enkelt nya svar på gamla frågeställningar. Ur detta perspektiv blir möjligheterna för kulturområdets personal att forskarutbilda sig och delta i forskningsprojekt strategiskt avgörande.

Ett försök att överbrygga klyftan, i detta fall mellan museer och lärosäten, är Nordiska museets forskarskola, en forskarutbildning finansierad av Vitterhetsakademien och RJ och med Nordiska museet som huvudman. Forskarskolan har nu pågått sedan 2002 och behöver utvärderas om den ska kunna fungera som exempel för framtida åtgärder. Formen skapar möjligheter för museianställda

att fortsätta sin utbildning och knyta an till forskningen samtidigt som den också genererar ny forskning där de museianställdas praktiska erfarenheter av arbete vid museer och med museers samlingar kan bilda utgångspunkten för fortsatt utveckling.

För att vinna motsvarande fördelar för redan disputerad personal skulle postdoktorsprojekt vara en rimlig lösning. Ett initiativ i den riktningen är RJ:s och Vitterhetsakademiens gemensamma satsning på postdoktorsplatser. Sådana satsningar kan bidra till att förbättra relationerna mellan forskningen och kulturområdet. Samtidigt bidrar de till att åtgärda den generella brist på postdoktorsplatser som påpekats bl.a. av Befattningsutredningen i betänkandet *Karriär för kvalitet* (SOU 2007:98).

Ett annat projekt som syftar i liknande riktning är den forskarskola och det institut med postdoktorstjänster som förbereds gemensamt av Göteborgs universitet, Malmö högskola och Bibliotekshögskolan i Borås. Detta projekt är mer vittgående och gränsöverskridande än sina tidigare motsvarigheter. Det inrymmer kulturstudier i en vid mening där såväl kulturarvet som konstnärlig forskning ingår. Projektet är även intressant eftersom dess huvudfinansier skulle vara Västra Götalandsregionen, en region som redan utmärkt sig för sina satsningar på kulturområdet.

I stort saknas dock tillfredställande system för kulturområdets yrkesutövare att hålla sig informerade om forskningsutvecklingen inom sina respektive fält. Detta problem är särskilt allvarligt för kulturmiljövårdens och ABM-områdets institutioner. Det har t.ex. enbart varit med hjälp av medel från RJ som RAÄ kunnat finansiera större samarbeten mellan universitets- och uppdragsarkeologin. Liknande problem finns, som vi ska se, också på det konstnärliga området där utövarna många gånger har begränsade möjligheter att få tid att utveckla sin verksamhet eller vidareutbilda sig.

Initiativen till att fylla dessa brister har i de flesta fall gjorts av fristående aktörer som RJ och Vitterhetsakademien. Att forskningspolitiken främst ska förlita sig på dessa fristående aktörer för att långsiktigt upprätthålla kunskapsförsörjningen inom offentliga – ofta statliga – verksamheter är emellertid inte rimligt. Visserligen är både RJ och Vitterhetsakademien långsiktigt orienterade aktörer, men de är också främst inriktade på grundforskning.

Sammantaget kan man konstatera att kulturområdet och forskningen har många betydelsefulla kontaktytor men att dessa är dåligt utvecklade. Infrastrukturen och det organisatoriska stödet

för att stödja sådana är begränsade. Å ena sidan pågår det mycket relevant forskning vid universitet och högskolor. Å andra sidan ger staten få eller inga incitament att särskilt beforska de frågor som är mest strategiskt relevanta för kulturområdet.

7 Konstnärlig forskning och utvecklingsarbete

Sammanfattning: Konstnärlig forskning bedrivs i dag i samband med konstnärliga utbildningar. Den konstnärliga forskningens placering vid Vetenskapsrådets humanistisk-samhällsvetenskapliga grupp skapar emellertid friktion eftersom verksamheterna är olikartade. Samtidigt är det också viktigt att den konstnärliga forskningen inte isoleras utan sätts in i ett större sammanhang. Vi uppfattar forskning för kulturområdets behov som ett sådant övergripande sammanhang.

Konstnärlig forskning är ett fält som under det senaste decenniet kämpat för sin etablering, både i Sverige och i många andra länder. Området är i dag framgångsrikt etablerat i bl.a. Finland och Storbritannien. Trots att den konstnärliga forskningens syfte är utveckling inom kulturområdet organiseras den inte i Sverige i anslutning till detta. Istället fördelas medel till den via Vetenskapsrådet. En annan viktig förutsättning för den är de medel som avdelas för konstnärligt utvecklingsarbete vid universitet och högskolor med konstnärliga utbildningar. En annan viktig förutsättning för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete är förekomsten av forskarutbildningar som resulterar i doktorsgrad i konstnärliga ämnen. Sådana examina finns i dag på ett flertal lärosäten även om både finansiering och placering av dem stöter på särskilda problem, inte minst vid de konstnärliga högskolorna i Stockholm. Dessa utbildningar kombinerar i allmänhet konstnärliga och vetenskapliga inslag och innehåller både skriftliga och praktiska examinationsmoment.

Det upplevda behovet av dem kan ses som ett resultat av att man vid utbildningarna i konst inte uppfattar den forskning som bedrivs om konst vid humanistiska estetiska institutioner (som teater-, musik- och konstvetenskap) som tillräckligt relevant för den egna verksamheten. Den rådande inordningen av medelstilldelningen till konstnärlig forskning och utvecklingsarbete som en del i Vetenskapsrådets bidrag till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning är heller inte problemfri. Forskning om konstområdena

och deras produkter skiljer sig med nödvändighet från den konstnärliga forskningen, som snarare kan beskrivas som forskning som ett led i konstskapandet eller som, med den egna erfarenheten som en viktig förutsättning, studerar detta som en process. Syftet med den konstnärliga forskningen kan sägas vara att utveckla konsten.

Företrädare för den konstnärliga forskningen – och inte minst för Vetenskapsrådets bedömaregrupp – uppfattar att den konstnärliga forskningen nu måste konkurrera på villkor som konstruerats för att bedöma humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, trots att den på centrala punkter skiljer sig från denna. Den konstnärliga forskningen klarar sig heller inte särskilt väl i konkurrensen om medel i bedömaregruppen. I Vetenskapsrådets utvärdering från 2007 tolkas detta som att den brister i kvalitet.

Etableringen av konstnärlig forskning och konstnärliga forskarutbildningar kan också ses som ett försök att finna nya finansierings- och organisationsformer för konstnärligt utövande – i form av tjänster vid högskolorna. Sett ur det perspektivet är det viktigt att de konstnärer och konstnärliga forskare som verkar inom högskoleväsendet inte förlorar kontakten med det övriga konstlivet: vad som behövs är inte ytterligare en separerad karriärväg utan istället en arena där konsten och forskningen kan mötas.

Man kan å andra sidan också argumentera för att den samtida konsten – och särskilt nya konstformer och nya media – förutsätter en gedigen akademisk utbildning. Genom att etablera konstnärliga forskarutbildningar kan man skapa förutsättningar för att det i framtiden ska finnas lärare på de konstnärliga högskolorna som kan kombinera konstnärliga och akademiska perspektiv. I realiteten saknas dock ofta både resurser och incitament för att skapa sådana kontaktytor och för att bedriva tvärvetenskapliga projekt. Detta är allvarligt, inte minst som humanistisk och annan akademisk forskning på senare år har utvecklats betydligt när det gäller förståelsen för hur konst tolkas i en kontext, t.ex. i termer av kulturens roll i samhället, kognitionsvetenskap, relationen mellan genus, mångkultur och kvalitet, osv. Alla dessa områden är tydligt relevanta för den konstnärliga forskningen. Det är med andra ord viktigt att denna organiseras på ett sätt som gynnar forskning som över-skrider genre- och disciplinräns.

Det finns många relevanta paralleller mellan situationen på konstområdet och på övriga kulturområdet. Liksom myndigheterna där behöver de konstnärliga utbildningarna bättre anknytning till forskningen eftersom verksamheten ställer högre krav.

Liksom personalen där har de konstnärliga yrkesutövarna ett växande behov av akademisk vidareutbildning. Vid bland annat vid Teaterhögskolan i Stockholm tänker man sig att den avancerade nivån i det nya kurssystem som införs i samband med Bologna-processen skulle kunna spela denna roll. Man ställer därför krav på arbetslivserfarenhet mellan grundexamen (kandidat) och avancerad nivå (Master). Senare i karriären skulle en konstnärlig doktorsutbildning och konstnärliga forskningsprojekt (eller stipendier) kunna spela en liknande utvecklande roll.

Samtidigt är det också viktigt att säkra det tvärvetenskapliga utbytet mellan den konstnärliga forskningen och de humanistiska discipliner där man bedriver forskning om konst. Exempel på initiativ i den riktningen finns t.ex. vid de konstnärliga högskolorna vid Lunds universitet och vid Institutionen för konst, kultur och kommunikation vid Malmö högskola. Den konstnärliga forskningen vetter dock inte bara mot humaniora. På Konstfack i Stockholm bedrivs t.ex. betydande designforskning i samarbete med bland annat KTH och Chalmers. Nämnas kan till exempel projektet Gröna Tåget där man arbetar med att utveckla framtidens snabbtåg med finansiering från bland annat SJ och Banverket. Den konstnärliga forskningen kan alltså göras till en brygga mellan konst, forskning och teknikutveckling, men då krävs att man bygger upp mötesplatser istället för att institutionalisera nya gränser. Sådana mötesplatser hör till de miljöer som bör kunna stödjas inom ramarna för ett anslag till forskning för kulturområdets behov, även om tillämpade projekt som liksom Gröna Tåget fokuserar på praktiska problem i andra samhällsområden givetvis ska finansieras på annat sätt.

Samtidigt som vi ser ett behov av att placera den konstnärliga forskningen i ett större vetenskapligt och kulturellt sammanhang instämmer vi emellertid med de företrädare för beredningsgruppen för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete som menar att den nuvarande placeringen är problematisk. Vi drar slutsatsen att den konstnärliga forskningen skulle kunna hanteras bättre om den placerades inom ett organ som kunde bedöma både dess relevans för konstområdet och dess konstnärliga och vetenskapliga kvalitet. Eftersom den i ett sådant sammanhang skulle utgöra en mycket större andel av den totala volymen vore det också mindre sannolikt att dess behov och synpunkter skulle kunna åsidosättas.

Beröringspunkterna mellan den konstnärliga forskningen och annan forskning för kulturområdets behov skulle kunna vara

många. De inkluderar rimligen gränsfält mot bl.a. utställningsinriktad gestaltungsforskning, medie- och kommunikationsvetenskap, kulturekonomi, data- och systemvetenskap, konstvetenskap och filmvetenskap. Den formaliserade och administrativa gränslinjen inom området mellan konst- och kulturarvsområdena kan också behöva ifrågasättas, inte minst om forskningen för kulturområdets behov ska kunna samlas till ett starkt och livskraftigt forskningsfält.

Alla dessa gränser skulle kunna överskridas om samma forskningsfinansierande organ fick ansvaret för både den konstnärliga forskningen och den övriga forskningen för kulturområdets behov. I så fall skulle den konstnärliga forskningen kunna inordnas i ett vidare sammanhang både i forskningen och på kulturområdet. Distansen till denna omgivning skulle samtidigt vara mindre än det avstånd som man i dag upplever till akademisk humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Samtidigt skulle en sådan ordning också bidra till att knyta de konstnärliga högskolorna närmare kulturområdet.

8 Vilka åtgärder är lämpliga?

Sammanfattning: Mot bakgrund av de iakttagelser som redovisats gör vi bedömningen att det behövs en samlad satsning på forskning för kulturområdets behov. Vi föreslår att en särskild nämnd för kulturområdets forskning inrättas och att denna får disponera väsentligt högre anslag än vad som nu finns anvisade för området.

Kulturutredningens uppfattning är att det behövs resurser både för enskilda forskningsprojekt och för långsiktiga satsningar på infrastruktur. Nya broar behövs mellan institutionerna i gränslandet mellan kulturområdet och de relevanta forskningsdisciplinerna (t.ex. arkeologi, museologi, kulturpolitisk forskning, medie- och kommunikationsvetenskap, kulturekonomi, filmvetenskap och konstnärlig forskning). Medelstilldelningen till forskning för kulturområdets behov skulle behöva ske samlat för hela detta område, eftersom det är en viktig del av syftet att överbrygga gränserna mellan genrer, delområden och forskningsdiscipliner.

Ett första steg i den riktningen bör vara att samla kulturområdets forskningsresurser i ett gemensamt forskningsfinansierande organ istället för att fördela dem på flera myndigheter. Med utgångspunkt i att medierna utgör en viktig del av kulturområdet skulle även anslaget till Nordicom Sverige kunna inordnas i ett sådant sammanhang.

Som vår beskrivning av den konstnärliga forskningen och utvecklingsarbetet anger talar mycket för att även den skulle ha bättre förutsättningar i ett sådant sammanhang än i sitt nuvarande, renodlade humanistiskt-samhällsvetenskapliga sammanhang inom Vetenskapsrådet. Ett nytt kulturområdesorienterat forskningsfinansierande organ skulle visserligen även det med all sannolikhet domineras av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Konstnärlig forskning och utvecklingsarbete delar emellertid flera förutsättningar med övrig forskning för kulturområdets behov. Forskningen för kulturområdets behov skulle således kunna anses inkludera även den konstnärliga forskningen och utvecklingsarbetet, vars syfte är att utveckla konstområdet. Vi har bedömt att de medel som nu anvisas Vetenskapsrådet för konstnärlig forskning och utvecklingsarbete med fördel skulle kunna knytas till en samlad forskningsorganisation för kulturområdet.

Att samla dessa forskningsresurser till ett enda forskningsfinansierande organ kan vara ett sätt att överbrygga många av de gränser som i dag försvårar för kulturområdets forskning. Det nuvarande anslaget på 36,7 miljoner kronor till kulturpolitisk forskning, respektive 2 miljoner till forskning och dokumentation om medieutvecklingen (använt för anslag till Nordicom Sverige) och (hittills) strax under 20 miljoner till konstnärlig forskning och utveckling räcker emellertid inte. En satsning som skulle utvidga fältet och koppla samman det med nya områden skulle kräva betydligt större resurser. Vi uppskattar behovet till ca 150 miljoner.

Inom ramen för större anslag och en särskild forskningsnämnd blir det även möjligt att samla de resurser för forskning som nu finns anvisade till i första hand Riksarkivet, RAÄ och Naturhistoriska riksmuseet. Att däremot omfördela dessa myndigheters forskningsmedel utan att resurserna väsentligt ökas bedömer vi dock inte vara lämpligt. Det skulle innebära att flera ändamål fick konkurrera om redan knappa medel och att villkoren för forskning inom arkivväsendet, kulturmiljövården och det naturhistoriska området därmed försämrades.

Vi drar slutsatsen att det finns betydande vinster att göra genom att samla forskningen för kulturområdets behov till ett forskningsmedelsfördelande organ. Grundläggande krav på en sådan organisation bör vara

- att den ska besitta kompetensen att bedöma både områdesrelevans och vetenskaplig kvalitet i den forskning den finansierar,
- att den ska ha ett så pass brett uppdrag att den kan finansiera forskning som överskrider gränserna mellan forskning om kulturområdets olika delar och mellan de forskningsdiscipliner som traditionellt anknyter till dessa,
- att den bidrar till en ökad personalomsättning mellan kulturområdet och forskningen i alla steg i karriären. Forskning som inkluderar doktorand- och postdok-projekt är därför av särskild betydelse,
- att uppdraget innefattar dels forskning utifrån behov och problem som identifieras inom kulturområdet, dels grundläggande kunskapsinfrastruktur för forskningen och andra aktörer,
- att den kan matcha andra forskningsfinansiärers pengar till kulturområdet.

Vi delar Resursutredningens (SOU 2007:81) bedömning att statsmakternas styrning av resurser till specifika områden bör ske vid sidan av fakultetsanslagen. Det bör i stället ske via särskilda forskningsråd och liknande organ som finansierar forskningsprojekt som kan förläggas till universitet eller till andra forskningsmiljöer (t.ex. museer eller arkiv). Vi bedömer också att resurserna nyttjas bäst genom att man håller fast vid denna i övrig svensk forskningsfinansiering etablerade organisationsform istället för att genom direkta anslag i statsbudgeten stödja forskningen vid specifika museer eller universitetsinstitutioner. Uppdragets omfattning talar också för att ett sådant organ bör ges ansvar för hela den statliga finansieringen av forskning för kulturområdets behov.

Att forskningsprojekt bedöms relevanta för kulturområdets behov är emellertid inte tillräckligt. De bör också vara vetenskapligt högkvalitativa. Ett nytt organ för finansiering av forskning för kulturområdets behov bör därför ledas av företrädare för både kulturområdets myndigheter och forskarsamhället. En sådan grupp

skulle enligt vår bedömning ha goda möjligheter att bedöma både kulturområdets och kulturforskningens långsiktiga strategiska behov ur ett helhetsperspektiv, inte enbart de kortsiktiga behoven hos dess enskilda delar. Bedömningen av projektansökningar bör utföras genom att inkomna ansökningar behandlas av sakkunniga tillsatta på basis av vetenskaplig kompetens. Om den konstnärliga forskningen inkluderas i dess ansvarsområde bör även företrädare för den konstnärliga högre utbildningen inkluderas och ansökningar om medel till konstnärlig forskning behandlas av bedömare med konstnärlig kompetens.

Forskningsråd är ofta fristående myndigheter. Ursprungligen byggdes forskningsråden för den tillämpade forskningen upp som sektorsavgränsade specialmyndigheter. Under de senaste decennierna har emellertid flera av dem slagits samman till större enheter för att kunna täcka bredare samhällsområden och vidgade perspektiv. Sådana övergripande organ är Formas och Vinnova. Även om kulturområdet berör många områden i samhället finns det dock inget existerande forskningsfinansierande organ som enligt vår bedömning skulle kunna utvidgas till att tillgodose hela dess forskningsbehov på ett problemfritt sätt. Istället förordar vi ett särskilt organ för att finansiera forskning för kulturområdets behov. Ett sådant organ skulle stå fritt att på lika villkor samarbeta med samtliga andra forskningsfinansierande myndigheter och inte minst matcha deras finansiering av forskning som överskrider gränsen mellan deras ansvarsområden och kulturområdet.

Samma organ skulle också kunna matcha annan extern finansiering. Medan de privata intressenterna på kulturområdet för närvarande inte kan antas ha några större forskningsintressen gemensamma med huvuddelen av det statliga kulturområdet förutser vi nämligen ett ökande intresse på regional och kommunal nivå. Intresset för kulturens roll i regional utveckling kan väntas öka viljan att finansiera ekonomisk forskning på detta område. För kulturområdets del skulle en sådan ordning med andra ord kunna bidra till att dra till sig ytterligare finansiering.

Man kan ifrågasätta om ett forskningsråd med denna inriktning ens med en budget på 150 miljoner kronor skulle vara stort nog för att lämpa sig för att vara en fristående myndighet. Så tycks inte vara fallet. Vi föreslår därför att ett forskningsfinansierande organ inrättas som en nämnd kopplad till en värmyndighet. Förslaget utgör alltså en tydlig parallell till den forskningsfinansierande verksamhet som bedrivs vid bl.a. Naturvårdsverket. Där fördelas pengar

till relevant och vetenskapligt högkvalitativ forskning av Miljöforskningsnämnden. Denna är ett forskningsfinansierande organ som är knutet till myndigheten. Den består av vetenskapligt meriterade representanter för relevanta områden.

Jämlikt sina direktiv gör Kulturutredningen en översyn av kulturområdets förvaltningsstruktur och myndighetsorganisation. Den översynen bör leda till en mer ändamålsenlig myndighetsorganisation än dagens. Inom ramen för en sådan ny organisation bör också en naturlig värmyndighet för den föreslagna nämnden kunna pekas ut. I avvaktan på det utredningsarbetet behöver nämnden placeras hos en tillfällig värmyndighet.

En tänkbar lösning är att placera nämnden vid Vetenskapsrådet. En annan lösning är att placera nämnden vid någon av kulturmyndigheterna. Slutliga överväganden om värmyndighet för nämnden anstår dock lämpligen tills den större frågan om nämnden ska inrättas har prövats.

Statens offentliga utredningar 2009

Kronologisk förteckning

1. En mer rättssäker inhämtning av elektronisk kommunikation i brottsbekämpningen. Ju.
2. Nya nät för förnybar el. N.
3. Ransonering och prisreglering i krig och fred. Fö.
4. Sekretess vid anställning av myndighetschefer. Fi.
5. Säkerhetskopiers rättsliga status. Ju.
6. Återkrav inom välfärdssystemen. – Förslag till lagstiftning. Fi.
7. Den svenska administrationen av jordbruksstöd. Jo.
8. Trygg med vad du äter – nya myndigheter för säkra livsmedel och hållbar produktion. Jo.
9. Säkerhetskontroller vid fullmäktige- och nämndsammanträden. Fi.
10. Miljöprocessen. M.
11. En nationell cancerstrategi för framtiden. S.
12. Skatt i retur. Fi.
13. Effektiviteten i Kriminalvårdens lokal-försörjning. Ju.
14. Grundlagsskydd för digital bio och andra yttrandefrihetsrättsliga frågor. Ju.
15. Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat. Ku.
16. Betänkande av Kulturutredningen. Grundanalys
Förnyelseprogram
Kulturpolitikens arkitektur. Ku.

Statens offentliga utredningar 2009

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

En mer rättssäker inhämtning av elektronisk kommunikation i brottsbekämpningen. [1]
Säkerhetskopiors rättsliga status. [5]
Effektiviteten i Kriminalvårdens lokalförsörjning. [13]
Grundlagsskydd för digital bio och andra yttrandefrihetsrättsliga frågor. [14]

Försvarsdepartementet

Ransonering och prisreglering i krig och fred. [3]

Socialdepartementet

En nationell cancerstrategi för framtiden. [11]

Finansdepartementet

Sekretess vid anställning av myndighetschefer. [4]
Återkrav inom välfärdssystemen.
– Förslag till lagstiftning. [6]
Säkerhetskontroller vid fullmäktige- och nämndsammanträden. [9]
Skatt i retur. [12]

Jordbruksdepartementet

Den svenska administrationen av jordbruksstöd. [7]
Trygg med vad du äter – nya myndigheter för säkra livsmedel och hållbar produktion.. [8]

Miljödepartementet

Miljöprocessen. [10]

Näringsdepartementet

Nya nät för förnybar el. [2]

Kulturdepartementet

Kraftsamling!
– museisamverkan ger resultat. [15]

Betänkande av Kulturutredningen.

Grundanalys
Förnyelseprogram
Kulturpolitikens arkitektur. [16]